
NON DORMIT QUI CUSTODIT
E. LOTHIAN.

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

JURISCONSULTI ET PRAESIDIS,

OPERA MINORA,

OLIM SEPARATIM, NUNC CONJUNCTIM EDITA.

Recensuit & nonnulla addidit Auctor.

Indicem Operum exhibet Pagina, quae generalem Praefationem excipit.

EDITIO SECUNDA.

LUGDUNI BATAVORUM,

Apud JOANNEM VAN KERCKHEM, 1744.

Cum Privilegio Ordinum Hollandiae & West-Frisiae.

PRAEFATIO GENERALIS.

Habes hic conjunctim Opera minora, quae olim diverſis temporibus ſeparatim edidi. Singula olim edideram forma minori, ab anno 1697. ad annum 1721. nunc haec Sylloge omnia complectitur. Lectoris commodo ea res ſervit, ſed ut ei conſulerem, non eſt repetita editio, nam ſoleo, ut qui maxime, damnare repetitas editiones, & Bibliopolis, qui priores curarunt ſuis ſumptibus, & ipſis Lectoribus, iiſdemque novis emptoribus, ſaepe graves. Aliud eſt, quod me movit, ſed an revera moverit, forte dubius haerebis, quia plerarumque rerum alia ratio eſt, alia eſſe fingitur. Qui, quod domi parturiverunt, publice exponunt, ſolent fere fingere, ſed ad preces amicorum id exponere, ut ſcilicet Reipublicae Literariae proſint, cum tamen plerumque, ſi non ſemper, eo animo exponant, quo aliis in eo argumento videantur plus ſapere, quamvis non alio, magis illuſtri, exemplo ſaepe probent, ſe aliis plus deſipere. Sic & qui Editiones identidem repetunt, licet ea fere mente repetant, ut ambitioſo totiens totiensque repetitae Editionis titulo

ſuperbiant, videas tamen fingere, exemplaria deſiderari, cum tamen Bibliopolae domus, iis onuſta, vel ventrem faciat, vel ruinam minitetur. Si a me quaeras, cur ipſe iterum edam hos, quos vides, libellos, non aliam rationem habebis, quam quod jam dudum Bibliopolae ſignificaverint, eorum copiam deëſſe, & ſimul deſiderari. Si me fallant, ipſe fallo alios; res facti eſt, quam ipſorum fide eſſe jubeo.

Sed non fallere Bibliopolas argumento eſſe poterit, quod anno proxime elapſo hos ipſos libellos, uno excepto, collegerit, & Halae ediderit Vir Clariſſimus Franciſcus Carolus Conradi, Anteceſſor Juris in Academia Vitembergenſi, additis *Opuſculis varii argumenti* (quae ipſe ſeorſim edideram anno 1719.) Tomis duobus, ea forma, quam *mediam* vocant, & qua nunc apparent Opera haec minora. At vero, inquies, cui bono haec Batava editio, cum Germana adhuc a praelo caleat? non cauſſabor typorum & chartae elegantiam, qua Batavae Editiones Germanas vincunt, non cauſſabor, in Editione Halenſi deſiderari *Contentionem literariam*, quam Alexandro Arnoldo Pagenſtecher, Anteceſſori, dum viveret, Groningano oppoſui, quaeque ad

Dia-

Diatribam de Auctore Auctoribusve Authenticarum omnino pertinet, non, inquam, haec caussabor, sed potius, Editionem Halensem me nescio & inconsulto curatam, neque adeo auctam esse iis Observationibus, quas margini priorum Editionum hic illic adleveram. Si Clarissimus Editor consilia sua mecum communicasset, me facilem ac promptum reperisset ad suggerenda ea, quibus auctior & forte melior prodiisset Editio Halensis, & sic potuissem supersedere hac ipsa Editione Batava. Ut dies diem docet, ex prioribus Editionibus quaedam mutavi, vineta mea ipse caedens, quaedam addidi, vel mea defendens, vel aliena refutans, & quicquid ejus interpolationis est, mihi vivo non puto esse denegandum. Quod jus, si exerceatur, exerceri non potest nisi iterata Editione.

Dedicationes, antea factas, servavi, ut constaret, quibus vel Divis honorem habuerim, vel vivis etiam nunc habeam. Servavi & Praefationes, ne hic repetere necesse sit, quae singulis Libellis sum praefatus. Deinde singula Opuscula recensui, quam potui, diligenter, typorum vitia, quin & mea, emendans; pellucere tamen passus sum peccata juventutis, quae solo fervo-

re aetatis abſolvebantur. Quemadmodum etiam pro varia aetate hominis alius atque alius ſolet eſſe ſtilus, nihil fere in eo mutandum duxi. Eriſtica conſtitueram delere, ſed quia inter manus hominum verſantur, quae mihi oppoſita ſunt, ſine praejudicio famae non potui, quinimo & ſententiam mutavi, quia illa eriſtica utique pertinent ad integritatem argumenti, quod tracto. Si qui Viri magnae auctoritatis pro primas Editiones horum, quae vides, Opuſculorum publice a me diſſenſerint, ut diſſenſerunt aliquando Ulricus Huberus, Chriſtianus Thomaſius, alii, iis ſuo loco reſpondi, neglectis interim aliis, qui ſilentio & contemptu videbantur digni. Si magna Nomina inſurgant, & nihil reponas, herbam videris porrigere, quam non porrigo niſi ſoli veritati. Adlatrantes minorum Gentium homunciones patienter & audio, & fero, ſollicite tamen cavens, ne iis refutandis bonas horas perdam. Legi integras Diſſertationes, ſatis etiam grandes, hic illic mihi oppoſitas, ſed, praeter modeſtiam ſtili, nihil eſt, quod in Auctoribus laudem, nihil etiam, quod iis reponam. Sententia mea *de Dominio maris* & *de Foro Legatorum* in primis nacta eſt plures ad-

adverſarios, & ſi, ut perperam fiere ſolet, in iis argumentis ſolam rationem ſequaris magiſtram, in utramque partem prolixe diſputabis, ſed nihil proficies. Alia igitur advocavi, quae ibi, ſi commodum eſt, leges. Clariſſimus Barbeyracius, Anteceſſor Juris Groninganus, Libellum *de Foro Legatorum* Gallice vertit, eique eruditas notas adſcripſit; inter nos ut plurimum convenit, &, ſi alicubi amice diſſentiamus, ne exſpecta, ut notis notas addam, lis ſic ſatis eſt conteſtata & inſtructa, mox decernite, quibus jus ſuffragii eſt.

Quod inter Opera minora, quae nunc edo, non reperias *Curas ſecundas de juro occidendi & exponendi liberos*, ſcriptas ad Virum Clar. Gerardum Noodt, non alia cauſa eſt, quam quod is libellus, forma quoque media typis deſcriptus, ſoleat addi *Opuſculis varii argumenti*, inter quae eſt & Opuſculum *de jure occidendi*, *vendendi*, *& exponendi liberos apud veteres Romanos.* Pertinent igitur ad ea Opuſcula, quibus & adjectus eſt in Editione Halenſi. Tantum eſt, Lector, quod tua ſcire forte intererat.

INDEX
OPERUM MINORUM.

COR-

CORNELII VAN BYNKERSHOEK;

Jurisconsulti & Praesidis,

AD

L. LECTA XL. Dig. de Reb. Credit. si cert. pet.

LIBER SINGULARIS.

ET

DISSERTATIO

DE

PACTIS JURIS STRICTI CONTRACTIBUS INCONTINENTI ADJECTIS.

Amplissimo & Illustrissimo

VIRO

D. JOANNI vander STRINGE,

AErario Ordinum Zelandiae Praefecto, &c. &c.

S. D.

CORNELIUS van BYNKERSHOEK.

T*Ibi, Vir Amplissime, hoc Opusculum inscribere est visum. Rationes, quae me eo impellunt, non enarrabo: licet sciam, vulgare & unicum fere Capitis dedicatorii argumentum in eo absolvi. Quur non fecerim, causa duplex est. Altera, quod abunde noverim, magnitudinem animi tui omne genus laudationum, quae fiunt coram, aspernari & odisse, quippe cum illae ab adulationibus aut nihil, aut parum differre videantur. Altera, quod & ipse adulari non possim, utique, si possem nolim:* quaecunque *enim* contra bonos mores fiunt, *ut inquit ille*, nec facere nos posse credendum est. *Vale igitur Vir Amplissime, & ad Zelandiae nostrae decus & bonum serus in caelum redeas. Hagae in Batavis, prid. Non. Decembr.* CIↃ IↃCXCVI.

AD

LECTOREM.

UT tibi commendem *L. Lecta XL. D. de Reb. Cred.* minus erit necessum: ecquis enim jus absque elogio celebritatis meminit? adeo verum est, damnatis Legibus, earum glifcere auctoritatem. Damnata est *L. Lecta*: & inter *damnatas* praecipua. Audivisti Veterum in Occidente paroemiam: *Lex* LECTA, *saepius est lecta; at intellecta nunquam.* Tantopere etiam tum Jurisconsultorum auditoria turbavit, ut bonam copiam ejurarent. Sed ad eos ipsos, a quibus profectum est, hoc benedictum pertinere, & fatentur ipsi, & alibi Cujacius ait. Vide, quî Haloander ea de re ratiocinetur in *Praefatione Codicis* sui: *Si Lex Lecta*, inquit, *nunquam fuit intellecta, ergo ne Bartolus quidem, neque caeteri intellexerunt. Quod si verum sit, cur inutilia & verbosa illorum Commentaria in h. L. conscripta toleramus? aut cur non potius totam L. ex albo tollimus, ne nostram prodat inscitiam.* Verissime quidem, sed surdis narras fabulam:

etenim tibi aliiſque Juriſprudentiae reſtauratoribus reſpondent, nolle ſe ſupra Accurſium vel Bartolum ſaepere, quemadmodum ad Mich. Majum Auguſtinus commemorat in *Praefat. Libr. II. Emendat.*

Ex quo autem Juriſprudentiae melior alluxit facies, laboratum eſt valde ad illud Scholae veteris dictum ſubvertendum. Ant. Faber in *Ration.* ad *l. Lecta*, eos ridet, & *ſuaves* vocat, *quibus ſolemne eſt dicere, legem hanc ſaepius lectam eſſe, ſed nunquam intellectam.* Et Duarenus in *Comm.* ad *Tit. de Reb. Cred. Cap. V. ſe demonſtraturum ſperat, quam falſo hoc dici ſoleat.* Ego, quominus id fuerit adhuc verum, non intercedo: nam id agimus unice, ut aliter, quam hactenus factum fuit, interpretemur ſententiam *d. l. XL. de R. C.* neque etiam eam uiſſem aggreſſus, ſi praeter datas dudum illius expoſitiones nihil aliud ſuccurriſſet. Itaque aliena meo pede non preſſi, cum nil ducam turpius: ſed in tanta Scriptorum rerumque varietate, ubi plagiј, quod ajunt, impunitas ſperari poſſet, caſtas ſervavi manus, libera per vacuum ponens veſtigia. Haec legito, & videbis, cur maluerim παλινδρομῆσαι, ἢ κακῶς δραμεῖν.

De

De ordine nihil monemus. Primo cautionem: dein reliquam Legem explicavimus. Tractatum *de Pactis adjectis*, conjecimus in *Dissertationem* ſingularem: quam ob rem, dicimus *Cap. X.* Πάρεργα quaedam hic illic inſeruimus, at nulla, quae ad τὸ ἔργον non accedebant prope, & obſervatione peculiari videbantur digna.

COR-

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

Jurisconsulti & Praesidis,

LIBER SINGULARIS

AD LEG. XL. D.

de REBUS CREDITIS.

VERBA LEGIS:

Paulus Lib. 3. Quaestionum.

L*Ecta est in auditorio AEmilii Papiniani, Praefecti praetorio, Jurisconsulti, cautio hujusmodi:* LUCIUS TITIUS SCRIPSI ME ACCEPISSE A PUBLIO MAEVIO QUINDECIM MUTUA, NUMERATA MIHI DE DOMO: ET HAEC QUINDECIM PROBA RECTE DARI KALENDIS FUTURIS, STIPULATUS EST PUBLIUS MAEVIUS, SPOSPONDI EGO LUCIUS TITIUS. SI DIE SUPRASCRIPTA SUMMA PUBLIO MAEVIO, EIVE AD QUEM EA RES PERTINEBIT, DATA, SOLUTA, SATISVE EO NOMINE FACTUM NON ERIT, TUNC EO AMPLIUS, QUO POST SOLVAM, POENAE NOMINE, IN DIES TRIGINTA, INQUE DENARIOS CENTENOS, DENARIOS SINGULOS DARI, STIPULATUS EST PUBLIUS MAEVIUS, SPOSPONDI EGO LUCIUS TITIUS. CONVENITQUE INTER NOS, UTI PRO MAEVIO

EX SUMMA SUPRASCRIPTA MENSTRUOS REFUNDERE DEBEAM DENARIOS TRECENOS EX OMNI SUMMA EI, HAEREDIVE EJUS. *Quaesitum est de obligatione usurarum: quoniam numerus mensum, qui solutioni competebat, transierat. Dicebam, quia pacta incontinenti facta stipulationi inesse creduntur, perinde esse, ac si per singulos menses certam pecuniam stipulatus, quoad tardius soluta esset, usuras adjecisset. Igitur finito primo mense, primae pensionis usuras currere: & similiter post secundum & tertium tractum, usuras non solutae [pecuniae] pensionis crescere: nec ante sortis non solutae usuras peti posse, quam ipsa sors peti potuerat.* † *Pactum autem, quod subjectum est, quidam dicebant ad sortis solutionem tantum pertinere, non etiam ad usurarum, quae priore parte simpliciter in stipulationem venissent: pactumque id tantum ad exceptionem prodesse. Et ideo, non soluta pecunia statutis pensionibus, ex die stipulationis usuras deberi, atque si id nominatim esset expressum.* † *Sed cum sortis petitio dilata sit, consequens est, ut etiam usurae ex eo tempore, quo moram fecit, accedant. Et, si (ut ille putabat) ad exceptionem tantum prodesset pactum (quamvis sententia diversa obtinuerit), tamen usurarum obligatio ipso jure non committetur: non enim in mora est is, a quo pecunia propter exceptionem peti non potest. Sed [si] quantitatem, quae medio tempore colligitur, stipulamur, cum conditio exstiterit, sicut est in fructibus, idem & in usuris potest exprimi, ut ad diem non soluta pecunia, quo competit usurarum nomine, ex die interpositae stipulationis praestetur.*

CAPUT I.

Paulus *Libr. III. Quaestionum.*

E*Re est, priusquam ad verborum interpretationem perveniamus, pauca de significatione ipsius Tituli referre*, verba sunt Ulpiani in *l.* 1. *pr. ff. de Reb. Cred.* Sic & nos e re esse putamus, de ipsa Legis inscriptione pauca praelibare, ne ad ipsam interpretationis materiam, origine non repetita, convolemus.

Quis quantusve fuerit Julius Paulus (Auctor Legis, qua de agere decrevimus) prolixe dicere nihil attinet. Historiae Augustae Scriptor in *Alexandro*, & imago ejus, dummodo vera, in foribus palatii Patavini (Patavio quippe originem debuit, nam rationes, quibus Bertrandus in *Paulo* eum Tyrium fuisse fingit, sunt plane nullae.) illustri superba titulo, praeter dignitates honorifice gestas, docebunt affatim, Modestinum in *l.* 13. §. 2. *ff. de excusat.* optimo jure eum rettulisse inter τῶν νομικῶν κορυφαίους. Sane, si quis opera Pauli, si quis acumen ingenii, quo in omnibus ad veram juris philosophiam grassatur, fuerit contemplatus, illum non modo majorum Gentium JCtis adscribet, sed & facilem habebit Politiano fidem, qui omnibus eum πολυγραφώτερον dixit *Lib. V. Epist. ult.*

Inter alia exstat Pauli *Quaestionum* opus, e cujus *libro III.* petitam esse Legem nostram, argumento est ἐπιγραφὴ, sibi ubique constans in libris, quos vidi, omnibus. Alioquin si esset ex *Lib. III. Decretorum*, placeret magis. Paulus namque in Decretorum libris executus est sententias Imperialeis una cum facti historia & disceptatione, quemadmodum in hac ipsa *l.* 40. Unde & *Sententiae Imperiales in cognitionibus prolatae* vocantur in

Inscripp. l ult. ff. de jure patron. l. ult. ff. de hered. instit. & *l. ult. ff. ad SCtum Trebell.* Memorantur autem ibidem Libri sex hujusmodi Sententiarum, qui, sive titulum, sive librorum numerum & naturam respicias, iidem sunt cum *libris sex Sententiarum sive Factorum*, quorum meminit Index Florentinus, & caeteroquin nuspiam exstant. Ita malumus, quam haesitare, neque hilum decidere cum Cujacio in *Praefat. Sentent. Paul.* vel, vitium Indicis arguendo, cum Rittershusio in *Praefat.* ante suam Editionem *Noribergensem*, minus prudenter confundere libros sex Sententiarum sive Factorum cum Libris Receptarum Sententiarum quinque, quibus ad Filium receptas juris positiones & fundamenta complexus est Paulus. Quod autem ex *l. ult. ff. de jure patron.* diximus, decreta non differre a sententiis Imperialibus, sive sententiis & factis, difficultatem habet; refert enim in Indice Justinianus ea opera, ceu distincta: tres videlicet Decretorum Libros, ex quibus plurimae in *ff.* leges, & sex Sententiarum sive Factorum, ex quibus, quod sciam, tres tantum, quas diximus. Praeterea turbant valde *d. Inscripp. l. ult. ff. de haer. inst.* & *l. ult. ff. ad SCtum Treb. Paulus Imperialium Sententiarum ex Libris sex libro primo, seu Decretorum libro secundo.* Ita utrobique, quamvis simpliciter in *d. l. ult. ff. de jure patr.* Cujacius *Lib. II. Observ. C.* 26. pro *secundo*, quod inscriptum est *d. ll.*, reponat *primo*, ut conveniat locus Sententiarum & Decretorum, & ita legit quoque Russardus in *d. l. ult. ff. ad SCtum Trebell.* Quid si dicamus, Paulum primo Decretorum libros scripsisse tres, de quibus in Indice: dein, cum indies & alia decernerentur ipso assidente, scripsisse tandem, titulo a priori quodammodo diverso, Sententiarum Imperialium libros sex, iisque, ut par erat, inseruisse tres illos

los Decretorum libros, & digessisse pro instituto recens argumenti ordine. Sic eadem recte dicentur opera, & locus, qui antea Decretorum secundo fuerat, nunc Sententiarum primo esse poterit. Nihil est planius, dummodo, quod est verisimile, ita sese res habuerit. Sed de his satis.

Diximus itaque, *legem Lecta*, & omnem ejus περίστασιν, redolere librorum naturam, quos Sententias Imperiales in Cognitionibus prolatas, sive Decreta, sive Sententias & Facta appellari vidimus. Factum narratur, inter JCtos disputatur, quinimo lata est sententia Imperialis, i. e. in auditorio Praefecti praetorio, qui vice sacra judicabat. Neque hoc tantum, sed & si conferamus leges, ex Libro duntaxat III. Decretorum depromptas, clarebit, easdem ferme disputandi loquendique formulas a Paulo fuisse usurpatas. In *l.* 68. §. 1. *ff. de fidejussor.* ait: *Lecta subscriptione fidejussionis*, in auditorio scil: AEmilii Papiniani, ubi Decretum erat, veluti in *h. l.* 40. *Lecta cautio.* In *l.* 97. *ff. de acq. vel omitt. haered. Papinianus putabat*, in *nostra l. Ut ille putabat.* Rursum ibi: *Dicebam non repudiare* &c. Heic, *Dicebam, quia pacta* &c. Fere est, ut haec omnia persuadeant, pro *Lib. III. Quaestionum*, legendum esse, *Lib. III. Decretorum*, nisi, ut jam monuimus, omnium Codicum auctoritas iret in contrarium. Praeter quod repperiamus, Paulum in eodem Quaestionum opere eandem quandoque differendi & concertandi normam servasse. Ex ipso Lib. III. exemplum sufficiet *l.* 16. *ff. qui potior. in pign.* ex Libro IV. *l.* 71. *ff. de fidejussor.* ex Lib. V. *l.* 43. *ff. de action. emt.* ubi: *Lectum est responsum Domitii Ulpiani*, vel propius adhuc, si qua nonnullis libris fides, *Lectum est responsum in auditorio Domitii Ulpiani.* Igitur τὸ ἀκίνητον ἄμεινον.

Quaestionum Libri a Responsorum, aliisque differunt, quod in his simplici verborum forma res succinctim proponatur, in illis uberior disputatio placeat, ut docet Jac. Cujacius in *Tract. ad African. 1. in princ.* Et sane, licet ipsa vox argumento non esset, satis tamen & super diffusior, sed & argutior agendi & plerumque controvertendi ratio Quaestionum libros proderet. Nullibi JCtos videas magis acres, & se quasi superantes: nullibi rationes juris magis profundae: nullibi pejor Interpretum causa, praecipue equidem, si cum Paulo res sit. Ejus subtilem dicendi morem, velut obscurum, & tantum non ἄπορον miratus Raph. Fulgosius ad *l.* 17. *ff. de inoffic. testam.* (quae est ex Libr. Quaest. II.) in haec verba erumpit: *Audivistis istum textum in princ. & si bene non intellexistis, eum legetis ter & quater, & sonabit vobis: sic enim est mos Pauli. Et si haberem eum in manibus, eum per capillos interrogarem.* Et paulo post: *Iste maledictus Paulus semper ita obscure loquitur, ut vix possit intelligi.* Miser ille nihilo clementius vapulat a Franc. Duareno in Comment. ad ῥῆσιν Paulinam ex Lib. XV. Quaest. in *l.* 132. *ff. de V. O. Hoc scribendi genus*, inquit, *vere Paulinum, id est, obscurum, implicatum, ac tortuosum; ut Heraclitus quidam hic esse Paulus videatur, qui a veteribus* Σκοτεινὸς *appellatus est. Ac praeter hoc Caput .... alia exstant ejusdem Auctoris, quae si nullam* ἐπιγραφὴν *haberent, id tamen stylus facile indicaret.* Nescio, an non foret melius hujusmodi encomiis parcere, illa etenim cui bono, dicat Cassius? Meminerint Fulgosius & Duarenus, ex Libris Quaestionum esse *d. LL.* & peremtoriam Quaestionum naturam esse, ut, verborum parsimonia rerum copiam pensante, proponantur contracta oratione concisae, & dissidentibus inter

ter ſe JCtis controverſae: quod utrumque, quin difficultatis nebulam pariat, fieri non poteſt. Verum & illud Paulus noſter commune habet cum Papiniano, Africano, Scaevola, aliiſque, qui Quaeſtionum Libros elaborarunt, ecquur igitur ipſi prae caeteris negotium faceſſunt? Et tamen omnibus palmam ſi non praeripit, certe dubiam facit in omni Quaeſtionum eruditione & apparatu. Exemplo erit *l. Lecta XL. ff. de Reb. Cred.* Quae maxime ſe oſtendit, ut ut alia ex Pauli Quaeſtionum Libris non egeant commendatione.

Nullam vero ἀλληλȣχίαν Libri III. reperire eſt, at varia varii generis agitata, quae ad ſententiam Legis noſtrae aut nihil, aut parum conferunt.

CAPUT II.

Lecta eſt in auditorio AEmilii Papiniani, Praefecti praetorio, JCti, cautio hujuſmodi.

L*Ecta eſt in auditorio.* Ne ipſam cautionem, tot quaeſtionum quaſi fontem, abrupte nimis videatur adgredi JCtus, praefatur locum, tanta diſceptatione dignum, *auditorium* ſcil: *AEmilii Papiniani.*

Auditorium in genere nihil eſſe aliud, quam locum cauſis audiendis deſtinatum, quemadmodum Graecis ἀκροατήριον, certa res eſt. Tractu temporis varias ea vox ſortita eſt ſignificationes, a lata primae originis appellatione deductas. In Jure noſtro, habita ratione ad bella forenſia, auditorium denotat locum, ubi is, qui juriſdictioni praeeſt, ſalva majeſtate Imperii ſui, ſalvoque more Majo-

jorum, jus dicere constituit. Eo sensu causae *in auditorium induci*, in eoque *examinari*, & *finiri* dicuntur in *l.* 18. §. 1. *&* 2. *ff. de minor.* & passim. Cum autem *Auditorium Praetoris, majorumque causarum, a subselliis* distinguat Asconius Ped. in *Ciceronis Divinat.* Judicibus pedaneis nullo modo videri posset tribuendum, at Magistratibus duntaxat solis. Sed generaliter ea voce utimur de iis, qui causae cognitionem habent; quin & de arbitris, ut in *l.* 41. *ff. de recept. arbitr.* Neque etiam erat, cur tanquam singulare aliquid notaret ex *h. l.* 40. Jac. Gothofredus in *Differt. ad l. Si Barsatorem* 13. *C. de fidejuss.* Praefectum praetorio habuisse auditorium. Habuit ille, habuerunt, ut diximus, & Magistratus reliqui, *l. pen. ff. de adsess. l.* 54. §. 1. *ff. de re judic.* sed nihil est certius. Per excellentiam, fateor, adscribitur loco, in quo judicabat summus Imperii Romani Judex *d. l.* 18. §. 1. *ff. de Minor. l.* 22. *ff. ad SCtum Trebell.* vel Praetorio praefectus, uti in proposito; nullum quippe his auditorium dignius. Quinimo unum idemque fuisse illud Principis & Praefecti praetorio, ut longa evincat disputatio, non est necessum. Praefecti enim illius judicare vere erat *vice sacra judicare l.* 16. *C. Th. de appell.* & illi ipsi, qui vicariam duntaxat praefecturam gerebant, dicuntur *sacrae cognitionis habere potestatem, & Judicationis Imperialis repraesentare reverentiam* in *l.* 1. *C. de offic. vicar.* Hinc est, quod Papinianus pronunciasse videatur in *l.* 97. *ff. de acq. vel omitt. haered.* & tamen Decreta, e quibus petita est *d. l.* dicantur *Imperialia* in *l. ult. ff. de Jure patron.* Adde, quae diximus *Cap. praeced.* & quae de auditorio adnotavit Curtius Εἰκαστῶν *L. II. C.* 43. & Balduinus ad *Paulum de cautione, lecta in auditorio Papiniani.* Hinc etiam est, quod Paulus, Ulpianus, alii, tum apud Im-

Imperatorem adſeſſorum partes egiſſe memorentur, tum apud Praefectum praetorio, ut eſt in *l. noſtra.* In hoc igitur ſacro ampliſſimoque auditorio, in hoc illuſtrium JCtorum conſeſſu recitata fuit *Legis quadrageſimae* cautio, diſputatum de ejus ſententia, & decretum, prout in ſeqq. parebit.

Sed qua occaſione ad Praefectum praetorio controverſia haec devoluta ſit, nec quaeſitum vidi, nec certo conſtat. Duplex tantum ad eum patebat aditus, vel per appellationem, vel per delegationem a Principe factam. Et licet plerumque quidem *appellatione legibus facta ad ſacrum auditorium veniatur*, *l.* 4. *C. de Juriſd. omn. Jud.* attamen in ſpecie praeſenti per delegationem potius ad Praefectum praet. fuiſſe decurſum, videtur probabile: nulla enim prorſus provocationis mentio, cum tamen Paulus eam a Praetore, vel Praefecto urbi ad hoc auditorium factam non ſoleat praeterire. Rettulit certe in *l.* 38. *ff. de Minor. l.* 81. *ff. ad SCtum Trebell.* & omni ferme Decretorum opere; etiam in *l.* 16. *ff. qui pot. in pign.* quae eſt ex eodem Libro Quaeſt. tertio, & alibi. Dicamus ergo P. Maevium & L. Titium, ſive alterutrum tantum, recta adiiſſe Principem, qui cauſam ad Praefectum ſuum Judicandam ablegavit.

Eodem modo Imperator Adrianus, ad quaeſtionem de uſuris ſibi propoſitam, reſpondit: ὁ ἐξοχώτατος ἀνὴρ, ἔπαρχός μου, περὶ τούτου πράγματος ἐκτίνασε, *Excellentiſſimus Vir, Praefectus meus, ſuper hac re inquiret*, quemadmodum Doſitheus in *Sententiis D. Adriani* memorat. Sic & muliercula quaedam Berenice, primo aditu, ipſum Imperatorem Valentinianum vexare auſa, & querelis, de facta ſibi injuria, in ſinum ejus effuſis, ad Salluſtium, Praefectum praetorio, delegata fuit, Suidas in voc. Σαλλούστιος,

Tom. II. Sed quid foris exempla petimus? domi luculentum ſatis hujuſce moris ſpecimen habemus in *l.* 1. *C. de prec. Imper. offer.* ubi Impp. Dioclet. & Maxim. aditi a femina, etiam ſervili, cognitionem & vindictam demandant Praefecto praet. quem adiri jubent. Ita quoque Sept. Severum vel Ant. Caracallam (incertum enim illud) κρινόμενον praeſens Papiniani judicationi conceſſiſſe, graviſſima militat praeſumtio.

AEmilii Papiniani, Praefecti praetorio, JCti: AEmilius Papinianus, hujus auditorii praeſes, a dignitate & ſapientiae profeſſione deſcribitur: a dignitate *Praefecti praetorio*, a profeſſione ſapientiae *JCti* nomen habet.

De Praetorio, eique Praefecto, ſilere melius eſt, quam parum dicere, cum alii ea de re affatim. Sane ex *Titt. ff. & C. de Praef. praet.* variiſque antiquitatis ſcriptoribus, facile eſt colligere, Praefecti praetorio dignitatem & auctoritatem fuiſſe tantam, ut recte AEl. Spartianus in *Anton. Diadum C. VII.* eum *Imperii ſecundum* appellaverit. Secundus in cauſis non tantum militaribus, ſed & civilibus. Neque enim video, qua ratione Illuſtriſſimus Scaliger *Lib. II. Epiſt.* 183. neget Praefectum praetorio judicaſſe, idque ajat, *ex celebratiſſima l. Lecta elici non poſſe*, quandoquidem ex ea conſtet, ſententiam in auditorio Papiniani fuiſſe latam, & aliunde, eum pronunciaſſe, videatur certum *l.* 97. *ff. de acq. vel omitt. haered.* Quid autem Scaliger in re tam manifeſta voluerit, κεῖται ἐν ἀποκρύφοις: innumera enim Juris loca, Praefectos praetorio judicaſſe, evincunt, & velut praecipuum notant, ab eorum ſententiis (ſalva ſupplicatione) appellationem fuiſſe interdictam, *l. un. §.* 1. *ff. de offic. praef. praet. l. un. C. de ſent. praef. praet.* Et in *l.* 3. *§.* 3. *ff. de uſur.* AEmilius noſter ſuadet aliquid Praefectis praetorio, quid niſi Judicantibus?

Prae-

Praefectis, inquam, ita namque in *d.* §. 3. ut legitur, legendum; iis quippe temporibus plures fuerunt uni praetorio Praefecti, in ipsa urbe Romana, Herodianus *L. I. C.* 29. *&* *III.* 43. Plinius *X. Epist.* 65. Tacitus *Annal. L. XIV. C.* 51. *&* *Histor. L. I. C.* 46. *&* 81. *l.* 1. *C. de sentent. pass. & restit.* Plura dein praetoria in diversis Imperii partibus, & cuique Praefectus, quatuor a Constantino. An Mamertinus, qui in *Paneg. ad Imper. Julian. p.* 161. *Me Praetoriis praefecisti*, omnibus praefectus, dubitari posset. Sed haec nihil ad rem. interea, si libet, Scaligerum audi *L. II. Epist.* 184. Vides interim, in *d. l.* 3. §. 3. necessariam non esse emendationem Haloandri, qua pro *Praefectis praetorio suasi* legit, *Praefectus praetorio suasi.* Alioquin eum ad hunc omnium dignitatum apicem adscendisse qui dubitat, est nemo: passim in jure hoc ipsi elogium adscribitur, ut & in urna ejus argentea, quam a rustico Romae inventam dicunt vulgo. Id ipsum, quin & totum Papinianum, ejusque historiam refert Spartianus in *Vita Severi C. XXI.* & *Ant. Caracallae Cap. VIII.*

Ab Jurisprudentiae professione *JCtus* dicitur: & quis nescit Papinianum inter omnes omnium aetatum JCtos familiam duxisse? *Nemo unquam Papiniano aequari potest, nisi per deridiculum: nemo unquam unus Papinianus erit*, inquit is Juris interpres, quo de hoc ipsum prae reliquis praedicari potest, in *prooem. ad Papinian.* ubi & laudes ejus absolvit omnes: interque eas praecipuum illud excellentiae Papinianeae argumentum ex *l. un. C. Theod. de Respon. prud.* Constituitur enim ibi, ut, paribus JCtorum suffragiis inter se collidentibus, tanquam Minervae calculo, ea Pars vincat, quae sibi addictum habet Papinianum. Additur ratio, quod ipse singulos superet, quamvis cedat duobus. Sed constat, hanc Theodosii & Va-

lentiniani conſtitutionem Juſtinianum ſuſtuliſſe in *l.* 1. §. 6. *C. de vet. Jur. enucl.* cum, exaequata veterum auctoritate, ſcripta eorum fecerit ſua. Proinde nihil agit Val. Forſterus *de Succeſſ. ab inteſt. Lib. VI. Cap.* 16. in *l.* 17. §. 4. *ff. ad SCtum Trebell.* qui, ut Ulpianum cum Papiniano conciliet, lubrico nititur fundamento abrogatae illius *l. un. C. Th.* quod in Hiſtoriae Juris ſcriptore nimis eſt ſordidum. Habet & ejuſdem temeritatis ſocium Wiſſenbach. in *Parte II. ad ff. Diſput. XXII. n.* 10. & ejus alioquin adverſarium Joh. Strauch. in *Diſſert. theor. pract. XV. n.* 18. uterque ad conciliationem earundem legum. Neque etiam alia prudentia Bachovio in *Exercit. ad Ant. Fabri Tom. IV. Error. Pragmat. Dec. LXXXVI. C. IX. n.* 7. in mentem venit, non feliciorem illationem Fabro obtrudere, plurium quaſi diſſentientium opinione repudiata, Neratium ſequenti: quum ea in parte *d. legem. un.* quoque Imperator voluerit ſublatam. Igitur plurium, quam unius; Papiniani, quam Chariſiii alicujus auctoritas non erit major, licet utriuſque Juriſprudentia differat plurimum.

Caeterum ex eo, quod Papinianus heic audiat Praefectus praetorio, & JCtus, ſolemnes ſunt Veterum digreſſiones de licita ſeu prohibita duplicis muneris cumulatione in una eademque perſona; num videlicet, ejus exemplo, pectora noſtra duas ſint admittentia curas? Sed vix eſt, ut haec ipſa diſputatio minus ſit fatua, quam illius occaſio. Si quis utramque perſonam ſuſtinere poſſit, & munera, ſive duo, ſive plura, non pugnent frontibus adverſis, licitum eſſe, quod quaeritur, ipſa ratio docuerit. Utriuſque limitationis exempla ſufficient, *l. ult. C. qui mil. poſſ. l. ult. C. de adſeſſ. C. V. X. de Cler. coujug.* ubi & ratio: *Quia cithara cum Pſalterio male concordat.* Nil horum ſi obſtet, non modo duplicem perſonam in eadem

Re-

Republica tueri quem posse dicendum est, sed & pluribus Principibus esse in sacramento & officio, quicquid Jac. Gothofredus *de Salar. C. IV. n.* 9. omnisque Politicorum chorus contradicat.

Quum JCti dignitas in Papiniano memoretur post praefecturam Praetorii, etiam illud sollicite quaerit laboriosa Veterum Schola, an praetorio Praefectus, aliusve quis Reipublicae gubernaculo admotus, praeferendus sit JCto, an contra? verum operis sine fructu supersedemus.

Cautio hujusmodi: Vulgare JCtorum *Cavere* adeo innotuit, ut Cicero in *Oratione pro Muraena*, vel, si mavis, *Declamatione contra JCtos*, ipsam Jurisprudentiam appellet *C. IX. urbanam militiam respondendi*, *scribendi*, *&* CAVENDI. Hinc passim ejusdem & aliorum joci in vocabulo, quod optimo jure Quiritium Prudentes Juris sibi vendicant: aliis enim, ne capiantur, auctores sunt modis tantum non innumeris. In credita pecunia cum nuda promissio de restituendo tantundem sit satis lubrica, varias praescribunt cautiones, quibus jus suum tueantur Creditores adversus inficiantes. Patroni apud Gellium *N. Att. Lib. XIV. C.* 2. enumerant omnes, interque eas, potissimum probandi modum, *chirographi exhibitionem*; nihil enim frequentius est, quam ut debitores sese obstringant chirographo: unde & in Jure nostro sexcenta ejus reperias nomina, & in mutuo contrahendo adhibiti exempla Heic generale *Cautionis* nomen retinet, quanquam praedibus vel praediis cautum sit magis, ac ita plerumque ea vox accipiatur *l.* 188. §. 1. *ff. de V. S.* Cave tamen, ne idcirco cum Seneca *Lib. VII. de Benef. C.* 10. *Cautiones*, id est, chirographa sola, dicas *vana habendi simulachra* (&) *umbras quasdam laborantis avaritiae*. Nudam solummodo scripturam, variis literarum apicibus obductam,

in censum vocare si lubeat, vera erit Senecae sententia; namque ita effugiet sceleratus vincula Proteus. Sed in Jure aliter philosophamur: quis enim ignorat, tantam esse Cautionum virtutem, ut, insuper habita verborum superficie, debitores validis obligationum & actionum catenis alliget, quia *non figura literarum, sed oratione, quam exprimant literae, obligamur*, ut ad rem Paulus in *l.* 38. *ff. de O. & A.*?

CAPUT III.

Lucius Titius scripsi me accepisse a Publio Maevio quindecim mutua, numerata mihi de domo.

LUcius Titius scripsi me accepisse a Publio Maevio. Praefatiunculam excipit ipsa Cautio, quae accurata formae & antiquitatis elegantia inter omnes, quas quidem Jus nostrum habet, facile primas tenet. Opus erit cuncta singulatim excutere, ut facilior fiat in sententiam Legis ingressus. *Sane sicubi in jure relligione magna opus est, opus cum maxime puto in tenendis typicis verbis & formulis Legum priscarum Populi Romani . . . . ut quae . . . Jurisprudentiae nostrae fundus sint*, inquit vere Jac. Gothofredus *Animadv. C. IX.* ad *l.* 2. §. 1. *ff. ad SCtum Vellej.* Sic ut dubitare possis, an laudanda magis sit Brissonii in Formulis comportandis diligentia, an damnanda ejusdem de earum significatione taciturnitas: neque aliud videtur esse Joh. Scaligeri judicium, dum *plus laboris, quam industriae* Brissonii Formulario adscribit. Si etenim non verba duntaxat solemnia, sed & eorum vim ac potestatem explicasset, appareret satis, jure non optimo Ciceronem ride-

ridere Juridicas veteris Latii formulas, velut *ineptiis fucatas*, *fraudis & ſtultitiae pleniſſimas*, quemadmodum in *Orat. pro Muraena*, & alibi; ſed contra uſum illorum *Carminum* (ut ille ibidem loquitur) magis videri commodum & in rebus agendis, & in litibus ordinandis, quam eſt hodie fraudulenta in contractibus Βαττολογία, & in Judiciis praeſcriptis verbis garriendi licentia. Quanta enim orgia ſint involuta paucis Caſcorum verbis, quam acuta circumſpectio, faciet palam noſtra Cautio.

Eſt autem haec trimembris: continet namque duo ſtipulationum ſolemnia, iiſque ſubjectam conventionem nudam. Prima ſtipulatio fuit de mutuo contracto, & Kalendis proximis reddendo; altera de uſuris Centeſimis ex mora praeſtandis; ſubjecta conventio de ſorte non ſimul & ſemel, ſed diviſis penſionibus ſolvenda. De ſingulis ordine.

Lucius Titius & *Publius Maevius*, quos inter res acta dicitur, ſuppoſita eſſe nomina, quibus exempli cauſa utuntur JCti, etiam Plutarchus ait ἐν τοῖς ῥωμαικοῖς, *Q. XXX.* Adde, quae habet Alciatus *L. I. Parerg. C.* 26. Cujacius *L. II. Obſerv. C.* 11. & Curtius Ἐικαστῶ *L. I. C.* 29. Suavis itaque eſt Papir. Maſſon, qui Lucii Titii vitam opere perpetuo conſcripſit. Quot miſer ille mortes obiit? quoties reſurrexit! in quot ille, vere Proteus, formas abiit? at miror, dum ſtrenue nugari vult Maſſon, eum non commemoraſſe victoriam Titi contra Maevium ex *h. l.* 40. Conſulto fortaſſean, ne ille, cujus opulentiam alibi depraedicat, acceptis quindecim mutuis, videatur ad incitas redactus.

Atque ille Lucius Titius dicitur *ſcripſiſſe*, & quae ſequuntur. *Scribere*, quum *accipiendi* verbo jungatur, ut heic, ſenſu accipimus vulgari pro *Chirographo confiteri*. Alioquin & ἁπλῶς occurrit pro *ſeſe ex cauſa crediti obligare*

gare. Horatius *L. II. Satyr.* 3. *vſ.* 69.

Scribe decem a Nerio ......

Et mox ſenſu contrario, *vſ.* 76.

... *Quod tu nunquam reſcribere poſſis.*

Ad quae Scholiaſtes, qui Porphyrion dicitur: *Juris verbo ſcribere eſt mutuum ſumere; reſcribere, reſtituere.* Sunt, qui hac in re Porphyrioni fidem negant, eique alios credentes rident, ſed nullo jure. Utramque notam ipſe Horatius ſuſtinet, priorem etiam crebra auctoritas, poſteriorem ex praecedenti petita ἀναλογία. & locus Eugraphii ad Terent. *Phorm. Act. V. Sc.* 7. *vſ.* 29. ubi *reſcribi*, inquit, *eſt renumerari.* Latius ea perſequi non placet, quia *ſcribere* hic ſine periculo eſt.

Quindecim mutua: Quantitas mutuo data (nam de natura mutui hic non agimus) dicitur fuiſſe *quindecim.* Eſt, qui in *Comment. ad h. l.* non *quindecim*, ſed *duodecim* legendum exiſtimat, idque non alia ratione, quam quod duae virgulae rectae in XII. (per notas enim ſcriptum fuiſſe ſupponit) facillime in obliquas flectantur, ut ita fiat XV. Sed eſt hoc ridiculum valde, quia conſiſtit in nudis alicujus ſomnii finibus. Si libri meliores motum illum ſuaderent, poſſet quis ſuſpicari, ſimile mendum eſſe, ac apud Tranquillum in *Caeſ. C. LVI.* ex Strabonis & Appiani auctoritate notavit Caſaubonus; verum nulli, quod ſciam, lectionem illam probant, utique nulli, qui ad nos pervenerunt.

In eo difficultas vertitur omnis, quid ſibi velit τὸ *quindecim.* Etenim ſubaudiendum eſſe aliquid inter omnes conſtat, quid vero non aeque. Opiniones ea de re ſunt potiſſimum tres: Prima ſupplet *Pondo auri*, Secunda *millia Denariorum*, Tertia autem *Seſtertia.* Conjectura de *pondo auri*, quam Antiquiores ſequuntur, ne quidem pro-

babi-

babilis videtur, quum rationes ad pondo auri ductae illis temporibus vel raro, vel numquam fuerint frequentatae. Addo, quod *pondo* ſemper *appendi*, non *numerari* dicantur, neque tantum tempore Romae adhuc circa matrem luctantis, ſed in univerſa quoque Imperii οἰκονομίᾳ; & tamen Paulus factae numerationis meminit. Divinatio ſecunda veriſimilitudinem habet hanc, quod in ſubſecuta conventione denariorum, quibus de actum videbatur, occurrat mentio. Atque ea ratio ſatis ſe commendat, dummodo verba Legis tale quid ferrent: at illa *quindecim*, non *quindecim millia* in creditum iviſſe memorant; niſi ſcriptum dicas $\overline{\text{XV}}$. quod eſt *quindecim millia*. At tum deſcriptores oportet ſtatuas hujus lineae tranſverſalis fuiſſe ignaros, cum *quindecim*, non *quindecim millia* exhibuerint. quod ipſe dicere non auſim. Quamvis igitur ſub numero, ὡς κεῖται, ſimplici denarios intelligas, non continuo licebit totidem millia intelligere, putem hoc eſſe ſine exemplo. Sed cur non liceat, ſi ſanus ſit ille, qui de *Contr. & comm. ſtipul. C. VIII. n.* 59. τὸ *quindecim* ad *centena denariorum millia* extollit? indigent autem omnes, qui denarios ſubaudiunt, aliquot millibus, ne, ſi quindecim duntaxat ajant fuiſse datos, retundat eos ſtatim infra ſcripta penſio C. C. C. Denar. Supereſt, ut exaudiamus *Seſtertia*, pro recepta conſuetudine, qua in quotidianis illis, veluti Cautionum formulis, illud jam alta mente repoſtum calamus dudum lucrifecerat. In rationibus Veterum, ubi ſimpliciter occurrit numerus, non denaria, ſed ſeſtertia eſſe intelligenda jam olim probatum, &, ni fallor, receptum eſt. Itaque hoc ſequamur, nihil enim vetat. Paulus de Caſtro ſupplet XV. millia nummorum ſive ſeſtertiorum, quod a noſtro calculo differt, quemadmodum ſeſtertium a mille ſeſtertiis, in genere virili,

haec quippe paria esse constans Nummulariorum traditio probaverit. Nec aliter intelligi videtur posse Pauli nostri scriptura in *l.* 13. *ff. de negot. gest.* ubi summam ab haereditatis Curatore repostam, quum *quadraginta* dicere debuisset, *quadraginta millia* dixit : non discrepant scilicet quadraginta sestertia a quadraginta sestertiorum millibus. Et haec quidem ita, non enim utimur eorum acumine, qui, ne lex sibi adversetur, expunxere illud *millium* in *d. l.* 13. contra antiquissimi Codicis Hetruscorum fidem, quamvis & ita Haloander. Atque idem valor sestertii (gen. neutr.) & M. sestertiorum (gen. masculo) movisse videtur Graecos, ut *Lib. XLVIII.* Βασιλικ. *Tit. V. C. XLI. th.* 3. quod Scaevola in *l.* 40. §. 3. *ff. de statul.* ἁπλῶς *viginti* dixerat, transtulerint εἴκοσι χιλιάδας. Josephus Scaliger *de Re nummaria p.* 69. 70. 71. *& seqq.* docte probavit *sestertium* adjective dici, & *mille* subintelligi, atque ita perinde esse, utrum dicamus *tria millia sestertia*, an *tria sestertia*, explicitis circa haec variis Inscriptionibus & Auctorum locis, etiam nostrorum in *l. Lucius* 88. *ff. de leg.* 2. & *l.* 20. §. 1. *ff. de Ann. legat.*

Sufficiunt haec de conjectura, in proposito, Sestertiaria, probata Alciato, Augustino, Duareno, Covarruviae, aliis. Certi tamen quid definire non ausim: quid enim impedit; quominus *aureos* subaudiamus, cum in FF. non alius nummus magis sit frequens? nihil omnino, dummodo sequamur aestimationem aurei Cujacianam, ne obstet menstrua trecenorum pensio, qua de pactum conventum. Sed ita res eodem redit, quum, secundum Cujacium *L. XIX. Observ. C.* 31. aureus & sestertium differant nihil. Uno verbo: non magis expeditum est Q. D. A. quam universa fere rei nummariae doctrina, lubrica & obscura, quicquid in ea laboratum sit; nam tantum non semper scindi-

tur

tur incertum ſtudia in contraria vulgus. Ipſius Budaei diffidentia ingeminat, rem nummariam *multa ignorantiae rubigine exeſam eſſe.* Utque adeo mirer, tam audacule plerumque pecuniae veteris & hodiernae collationes iniri: licet enim pecuniae veteris inter ſe collatio certa eſſet prorſus, tamen eam cum noſtra moneta conferre vetat incertus metalli veteris valor, & ignota ferme ponderum diverſitas.

Numerata mihi de domo: Editio R. Stephani Pariſienſis, anni 1527, legit *de domo ſua*; minus tamen eleganter, & contrarium mori priſco, quo numeratio ſimpliciter facta dicebatur *de domo*, vel *de menſae ſcriptura.* De domo, ex arca cujuſvis Patrisfamilias; de menſae ſcriptura, per argentarios. Unde, quod heic Paulus *de domo*, Scaevola *ex arca* dicit in *l.* 26. *ff. de Conſt. pecun.* Seneca *Epiſt. XXVI.* utrumque conjungit: *Scis, cujus arca utar. Exſpecta puſillum, & de domo fiet numeratio.* De utraque numeratione dixerunt alii, quod ſatis eſt: ſed de eo nihil, quare illud *de domo* Cautionibus fuerit inſertum; eſtque id prima fronte ſuboſcurum. Verumtamen ſi animadvertas, quod numeratio μάλιςα ἔωθεν ἐπὶ τῶν προεςώτων τραπέζης ἀργύρου γίνεσθαι, ut Baſilici *L. XXIII. T. IV. C.* 3. quod *in foro & de menſae ſcriptura* MAGIS, *quam ex arca domoque, vel ciſta pecunia numeraretur*, ut in eandem ſententiam Donatus ad *Terent. Adelph. Act. II. ſc.* 4. Si addas, argentarios ſingulorum rationes confeciſſe *l.* 4. §. 1. *ff. de edend.* eorum ſcriptura codicibuſque probationem *maxime* contineri *l.* 9. §. 2. *ff. eod. l.* 27. §. 1. *ff. de furt.* & per conſequens, *frequentiſſime ad fidem eorum decurri d.* §. 2. *in fin.* poterit ſtatim tibi ſubolere, qua de cauſa idem Donatus ad *Phorm. Act. V. ſc.* 7. dixerit, *hodie addi chirographis; de domo, ex arca ſua: vel de menſae*

 ſcrip-

scriptura. Nam siquidem ex illa *magis* facta fuerit numeratio, si tanta sit publica ejus fides, debitor in rerum controversiis, ubi pecuniam *de domo* numeratam non foret expressum, ad argentarios, eorumque codices provocare posset, & hoc colore numerationem esse factam ad inficias ire, quemadmodum improbus ille, in cujus causa judicem se fuisse Gellius memorat *L. XIV. N. A. C.* 2. Igitur hujusmodi fraudibus ut occurratur, merito placuit & hic, & alibi, illud *de domo* Cautionibus adjici: ita *fraudandi spe sublata, solvendi necessitas consequitur*, ut ait ille.

CAPUT IV.

Et haec quindecim proba recte dari Kalendis futuris.

ET *haec quindecim proba recte dari*: Haec XV. Sestertia (liceat ita dixisse) Creditor stipulatus est *dari* (id est, reddi, solvi, ut quandoque alias *l.* 122. *pr. ff. de V. O. l.* 102. *§.* 1. *ff. de solut.*) *proba recte. Adjecta sunt haec verba*, inquit Donellus ad *h. l.*, *magis quo res planius exprimatur, quam quod fuerit necesse.* Nec ille tantum τὸ *proba recte* supervacuum existimat, sed & Interpretes ferme omnes, quid dictiones illae sibi velint ignorantes, quasi agmine facto convolant ad commune ignorantiae asylum in *l. non omnium* 20. *ff. de LL.* & quidni? non enim solent, quae abundant, vitiare scripturam, si credas Ulpiano in *l.* 94. *ff. de R. J.* Verum enim vero, quum prisci Juris Auctores, vocabulorum apprime gnari, stipulationum formulas conciperent fere ipsi, ut ex Tullio & Varrone constat; & adeo quotidianum sit cavere

re *nummos probos reddi*, velut heic, in *l.* 24. *ff. de conſt. pecun.* & locis a Briſſonio comportatis *Lib. VI. de Formul. p m.* 536. τὸν ἄργυρον δόκιμον ἀποδοῦναι, quemadmodum apud Graecos, vix mihi perſuadeo, haec omnia nihil agere. Etiam Veterum nonnulli hujuſce moris effectum adgnoſcunt, dum varias illius rationes ſunt commenti, licet incaſſum omnes: hic enim, ſi ullibi, ſuaé purpurae pannos aſſuunt. Nonne plus quam ridiculum eſt, bona fide diſputare τὸ *proba* additum eſſe, ne reddantur nummi adulterini, arroſi, vel lacunoſi, ſi quis legerit. *l.* 24. §. 1. *ff. de pignor. act.* & *l.* 99. *ff. de ſolut?* Non felicius multo Picus, Decius, Curtius Senior, quique eum ſequitur Alciatus ad *h. l.* Nos dabimus rationem aliam, ſed poſtquam viderimus, quid illud *Recte* in ἐμφάσει ſignificet, ut lucem qualemcunque inde foeneremur.

Veteribus in cautionibus & formulis voculam *Recte* quam familiarem fuiſſe, variis exemplis, pro more, docet idem Barn. Briſſon *L. I. Select. Antiquit. C.* 9. ubi *Veterum Cautiones magna arte diligentiaque fuiſſe compoſitas* recte quidem obſervat, verum minus prudenter addit, illud adeo verum eſse, *ut etiam ſupervacaneis multis clauſulis abundarent*, hoc ipſum confirmans exemplo cautionis noſtrae in τῷ *Recte.* Sane Veterum diligentiam laudare, & ſimul miſeram eſse profiteri palam, ſive etiam clam, ut ſolet alias, parum abeſt, quin in Juriſprudentiae deridiculum vergat. Heic pro veritate magis Ulpianus in *l.* 71. §. *ult. ff. de V. S. Haec verba*, ait, *his rebus* RECTE *praeſtari, hoc ſignificant, ne quod periculum vel damnum ex ea re ſtipulator ſentiret.* Igitur fruſtra non eſt vocabulum *Recte*, neque nulla ejus ſignificatio, prout generalis JCTI propoſitio declarat: efficacius tamen ſe prodet illius poteſtas, ſiquidem ſingulis, in

quibus occurrit, juris articulis, ſecundum ea, quae proponuntur, ſenſum ei applices idoneum.

In rem praeſentem ſi eamus, parebit ſatis, eum, qui nummos *probos*, qui *probos recte* dari ſtipulatus eſt, eum, inquam, velle, omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumveniendum, fallendum, & decipiendum, abeſse, abſuturam; atque adeo omnium malitiarum everriculum ſtipulatione ſua complecti. Ita excluſo dolo omnes debitorum verſutiae coërcentur *l.* 69. *ff. de V.S.* cum doli clauſula ad incertos caſus, quique in praeſentia Partibus non occurrunt, extendatur *l.* 53. *&* 119. *ff. de V.O.* alioquin τὸ ψεύδεσθαι τοῖς ὀφείλουσι συμβαίνει πολλάκις, ait Plutarchus, περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι. Neque illud ſine utilitate in Creditorem redundatura, quandoquidem *ex ea parte Cautionis*, DOLUM MALUM HUIC REI PROMISSIONIQVE ABESSE, ABFUTURUMQVE ESSE.... *incerti agatur, ſtipulationis utiliter interponendae gratia*, *l.* 121. *pr. ff. de V. O.* Sed, dicat aliquis, actio condictitia, ut & ſtipulatoria, & de dolo creditori nihilominus ſuperſunt in caſu commiſſi doli: recte equidem, ſi ad tantundem agatur, ut fert cujuſque actionis memoratae natura, non autem ad intereſse, quemadmodum placuit, ſi ſalutaris doli clauſula ſtipulationi inſerta foret, ut ea utiliter operetur, *d. l.* 121. Non autem utile duntaxat, ſed & neceſsarium eſt de dolo cavere, nam mille ſunt fraudes, quae non eo tendunt, ut intervertatur tantundem, ac proin' condictione certi, vel ex ſtipulatu actione, doli mentione praeterita, vindicari nequeunt: ſunt etenim illae ſtricti juris, ſuiſque incluſae finibus. Actio doli dabitur quidem ſemper, at illa jure FF. anguſto temporis ſpatio circumſcribitur, ideoque *in ſtipulatione doli clauſula non erit detrahenda, quia ex doli clauſula non de dolo actio intenditur, ſed ex ſtipu-*

la-

latu, inquit Ulpiauus in *l.* 4 §. 16. *in fin. ff. de dol. mal. & met. except.* & idem in *l.* 1. §. 4. *in fin.* & *l.* 7. 3. *ff. de dol. mal.*

Denique & alia ratione, dolo exclufo, & tamen admifso, pinguior eft ex ftipulatu actio, quam fi, omiſsa doli cautela, fimpliciter competeret vel eadem, vel certi condictio, vel de dolo actio. Omnes enim illas folummodo in haeredem dari, quatenus pervenit, omnino videtur dicendum. De actione doli teftabitur *l.* 17. §. 1. *ff. de dol. mal.* reliquae autem duae funt juris ftricti, & definitum eft, in iis tantum *contractibus, quibus doli praeftatio vel bona fides ineft, haeredem in folidum teneri, l.* 152. §. 2. *ff. de R. J.* Adeoque, quum neque fides bona, neque doli praeftatio, nifi in ftipulatum deducta, dictis actionibus infit arg. *l.* 21. *ff. folut. matrim.* fequitur, quod haeres defuncti in folidum conveniri non poffet, nifi claufula de nummis *probis recte* praeftandis Cautioni fuiffet inferta. Hinc Papinianus in *l.* 121. §. *ult. ff. de V. O. Ex facto rei promittendi doli ftipulatio haeredem ejus tenet, ficut ex caeteris aliis contractibus: veluti mandati, depofiti.* Et prolixe Venulejus in *l.* 19. *pr. ff. judic. folv.* Ex ftipulatu igitur, quamvis delictum doli verfetur, recte contra haeredem experietur Creditor, *l.* 49. *ff. de O. & A.*

Haec nobis de ufitata iftac formula, ejufque fenfu & ufu dicenda videbantur. Ex quibus facile eft colligere, etiam non otiari illa ftipulationibus inferta verba, *vim non fieri*, quibus de *l.* 133. *ff. de V. O.* verum plus utilitatis conferre, quam edictum aut interdictum ex ipfa vi competens. Sed haec fuffecerint.

Kalendis futuris. Bafilici bene vertunt εἰσιόντι μηνὶ, *proximo menfe*, ne caeteroquin nimia generalitas in τῷ *futuris*

ris ſenſum pariat ridiculum: quanquam, ſi non appareat, quid actum ſit, *primas Kalendas ſpectandas* ex Sabino putet Ulpianus in *l.* 41. *pr. ff. de V. O.* Simile exemplum dabit Pomponius in *l.* 89. §. 1. *ff. de V. S.* & Bonifacius *VIII.* in *Cap.* 21. *de praeb. in VI.* Caeterum conſtare opinor, per futuras ſive proximas Calendas ipſum Calendarum diem, eumque finitum, ſignificari: atque adeo in ſpecie ſubjecta perinde eſſe, utrum Calendis, ad Calendas, ante Calendas, intra Calendas, vel etiam poſt Calendas fuerit promiſſum; eandem quippe harum locutionum in Jure efficaciam eſſe bene probat Joann. Robertus *Animadverſ. Jur. Civ. Lib. III. C.* 29. Rem ipſam quod attinet, vulgo notum eſt, Veteres & ſortem, & uſuras in ſingulas Kalendas condixiſſe *l.* 41. *§. fin. ff. de uſur. l.* 90. *ff. de V. O.* ſive, qui menſem faciunt juridicum, *in dies triginta*, uti mox Paulus in uſurarum ſtipulatione. Inde Kalendarii denominatio, & plura paſſim obvia antiquitatis veſtigia, de quibus optime Cujacius *ad African. Tract. VIII.* ad *pr. l. pen. ff. de R. C.*

CAP. V.

Stipulatus eſt Publius Maevius, ſpoſpondi ego Lucius Titius.

HOc Capite conſtituimus explicare & vindicare ſolemnem illam verborum conceptionem, quae totam ſtipulationis naturam abſolvit, ex *T. T. Inſt. & ff. de V. O.* Nihil enim in jure magis tritum eſt, quam illam συνθήκην ῥημάτων, quae Graecis dicitur, verborum obligationem inferre, eamque ſolam, & per hoc reſpuere quicquid pacta

re-

redolet. Hoc tamen juris principium ſollicitat Ulpianus in *l.* 7. §. 12. *ff. de pact. Quod fere*, inquit, *noviſſima parte pactorum ita ſolet inſeri*, ROGAVIT TITIUS, SPOSPONDIT MAEVIUS; *haec verba non tantum pactionis loco accipiuntur, ſed etiam ſtipulationis; ideoque ex ſtipulatu naſcitur actio: niſi contrarium ſpecialiter approbetur, quod non animo ſtipulantium hoc factum eſt, ſed tantum paciſcentium.* Jure merito licet hic novum opus nunciare Ulpiano, cum contra priſtinam verborum formam & effectum moliatur elumbes alicujus pacti vires, uti mox apparebit. *Quod fere*, ait, *noviſſima parte pactorum ita ſolet inſeri*, id eſt, quod illi, quibus ea res agitur, in extrema inſtrumenti conventionis parte ſolent addere: pacta enim non hic accipiuntur pro pactis nudis, ut perperam illud in mala, hoc tantum bona, quod brevi *hujus* §. 12. ἀναλύσει interpretatus eſt Jac. Gothofredus ad *l. Si Barſatoram* 13. *C. de fidejuſſ.* Sed pro ſcripturis, quae *pacta* i. e. conventiones quaſlibet continent, pro inſtrumentis, quae acta geſta memorant, ſicuti *Pactum conventum*, in *l.* 71. *ff. pro ſoc.* ubi & conſuetudinem illam ſtipulatione claudendi conventiones praevias reperies, qua de uberius dicetur in *Diſſert. de Pactis adjectis, C. IV.* ad expoſit. *l.* 27. *C. de pact.* Siquidem igitur inſtrumento inſerantur haec verba: *Rogavit Titius, ſpoſpondit Maevius*, illa, pergit Ulpianus, *non tantum pactionis loco accipiuntur, ſed etiam ſtipulationis.* Inaudita oratio! anne verba directa & ſolemnia *R. T. S. M.* pactionis, immo magis pactionis (hoc enim ἐμφατικῶς ſibi vult *non tantum*) quam ſtipulationis loco accipienda ſunt? ita quidem tollitur princeps differentia, quae ſtipulationi cum nudo pacto, velut ſymbolum aliquod, intercedit. Quinimo oportet fateamur, actum eſſe de univerſa ſtipulatione, ſi ce-

ceremonialis agendi formula, *ſtipulatus eſt*, ſive *rogavit ille*, *ſpoſpondit ille*, etiam pactum inducat, adeoque ultra exceptionem non operetur. *Apud Antiquos illud nemini unquam in mentem veniſſe*, recte cenſet Hotomannus *L. VII. Obſerv. C.* 3. Ex adverſo tota juris ἀναλογία, & auctoritas manifeſta in *h. l. Lecta*, aliiſque innumeris, abunde probat, ſcrupuloſas illas verborum ambages ſtipulationem, & actionem ex ea ſtipulatoriam producere: idque in tantum, ut, quamvis in inſtrumento ſimpliciter ſcriptum fuerit, *promiſiſſe aliquem*, tamen praeſumatur facta ſtipulatio, ut docet Paulus *L. V. Sent. T.* 7. §. 2. & ex eo κατὰ πόδας Tribonianus in §. *Si ſcriptum* 17. *Inſt. de inut. ſtipul.* Adde, quae ſcribit idem Paulus in *l.* 134. §. 2. *ff. de V. O.* Nondum ſatis eſt, audiamus quid ex lubrico hoc fundamento colligat Ulpianus: *ideoque ex ſtipulatu naſcitur actio.* Illud qui cohaereat non video; verba ſolemnia *R.* & *S.* non tantum pactum, ſed & ſtipulationem inferunt, ergo ex eorum ſcriptura dabitur ex ſtipulatu actio: quur non & exceptio nomine pacti? utrumque ſane ex illa poſitione ſequatur neceſſum eſt. & tamen id eſſe videtur ἐκ τῶν ἀδυνάτων. Si dixiſſet, *ideoque & ex ſtipulatu naſcitur actio*, ſalua foret ratiocinatio, licet forte non aeque vera. Subjungit JCtus exceptionem in *vers. Niſi contrarium*, quae regulam ſupradictam plane ſubvertit. Regula erat: iſtaec formula *R. T. S. M.* certo certius pactionem inducit; limitatio eſt, illud ſpecialiter approbandum eſſe, ne ex ſtipulatu agatur. Sunt haec ἀσύστατα, inutilis namque erit probatio, ſi ipſo jure ita conſtitutum ſit. Sic ut hoc loco ferme deſcendendum reſtet in ſententiam Duareni in *Comm.* ad *l.* 5. *ff. de pact.* qui Ulpianum, ut diſputandi ignarum, traducere non erubuit.

Legem turbatam, & ſibi contrariam eſſe ſuperior enarra-

ratio plus ſatis evincit. Igitur, ne ſemet ipſam, ne *legem Lecta*, ne alia juris decreta omnino deſtruat, neceſſario erit reſtituenda, & ita forte dirigenda: *Rogavit Titius, ſpopondit Maevius, haec verba non etiam pactionis loco accipiuntur, ſed tantum ſtipulationis* &c. Non urimus, non ſecamus, duntaxat locum mutamus τ͂ *etiam* & *tantum*, cujuſmodi verborum litterarumque trajectiones in jure frequentes reperire licet, vid. Ant. Auguſt. *L. IV. Emend. C.* 2. Ne autem delicatas aures offendat durities quaedam in vocula *etiam*, notandum eſt, eam, ſi quis retinere voluerit, eodem modo in principio ῥήσεως occurrere in *l.* 60. *ff. de procurat.* Hoc ſi non placeat, alia μεταθέσει, motu tamen paulo majori, ita legamus: *Rogavit Titius, ſpoſpondit Maevius, haec verba tantum ſtipulationis loco accipiuntur, ſed non etiam pactionis.* Jam ſenſus totius paragraphi erit commodiſſimus. Agitur de praeſumtione, quae militat pro inſtrumento, cui ſolemnia ſtipulationis inſerta ſunt: non dubitatur, nec unquam dubitatum fuiſse legitur, quin ex ſyngrapha, omnibus vocabulorum ſolemnium numeris abſoluta, actio ſtipulatoria naſcatur, uti viſum ſupra; ad eam enim producendam ſufficit graviſſima illa praeſumtio, militans pro fide ſcripturae, quae reos ſtipulatos, non pactos fuiſse arguebat: *ideoque ex ſtipulatu naſcitur actio*, ut recte Ulpianus concludit, ſi *verba haec R. T. S. M. tantum ſtipulationis loco accipienda ſint, non etiam pactionis.* Congrua jam ſe offert exceptio, ac regulae ſupra traditae contraria in ℣ſ. *niſi contrarium.* Si V. G. imperitus ſcriba in Cautionibus concipiendis conſueta ſtipulationis verba inſtrumento inſeruerit, ubi tamen Contrahentes tantum pactos fuiſse, probatione facta, liquido conſtabat, eam ſcripturam repertam parere quidem juris praeſumtionem pro rogandi ſponden-

dique solemnitate, non autem adeo sui valituram esse momento, ut aut rationem, aut probationem in contrarium vincat: adeoque praesumtionem hanc esse quidem juris, sed non juris & de jure, ut vulgo loquuntur; quum *rei veritas potius, quam scriptura perspici debeat l.* 1. *C. plus val. quod ag.* & error librarii non noceat, sicuti de *transcribendis stipulationis verbis* proditum est in *l.* 92. *ff. de R. J.* Siquidem ergo *specialiter adprobetur*, quod stipulatio, loco pacti, per errorem sit supposita, sive *quod non animo stipulantium hoc factum sit, sed tantum paciscentium*, cessabit ex stipulatu actio: eadem prorsus ratione, si exemplum petas, qua de stipulatione inter praesentes Justinianus constituit in *l.* 14. *C. de contr. & comm. stip.* & §. 12. *Inst. de inutil. stipul.*

Cum hac interpretatione & emendatione bene convenit Βασιλικῶν παράφρασις in *L. XI. Tit.* 1. *C.* 7. *th.* 5 etenim illa ex stipulandi promittendique solemnibus non pactum aliquod producit, at simpliciter ex stipulatione, quam duntaxat eorum formula infert, actionem concedit, ita quippe ibi: Ἐὰν ἔγκειται συμφώνῳ, ὁ δεῖνα ἐπηρώτησε, καὶ ὁ δεῖνα ὡμολόγησεν, ἁρμόσει ἡ ἐξ στιπουλάτου ἀγωγή. εἰ μὴ δειχθῇ &c.

Possemus & levissima emendatione ita legere: *Haec verba R. T. S. M. non tam,* (pro *tantum*) *Pactionis loco accipiuntur quam stipulationis*, & tum reliqua satis bene cohaerent. Facilitas lectionis & inde defenditur, quod in Codd. Manuss. *tam* & *tantum* eodem ferme modo scribantur, videlicet *tam;* idque ita se habere in Libro Florentino testis oculatus mihi retulit.

Sic equidem difficultas sublata est omnis ope levissimae vocularum transpositionis, vel levissimae emendationis, absque quibus sese expedire difficile est. Attamen experiamur, an non Ulpianus, cum dicat verba *Rogavit*, *Spo-*

Spofpondit, non pactionis tantum, fed & ftipulationis loco accipienda efse, indicare voluerit, eam efse eorum verborum naturalem fignificationem, ut pactum, imo magis pactum, quam ftipulationem denotare queant. Idem Ulpianus in *l.* 19. §. 2. *ff. de AEdil. edict. Promiffum* etiam ad nudam promiffionem referri afserit, neque aliter, nifi φυσικῶς, quum alioquin facta intelligatur ftipulatio, fecundum ea, quae in fuperioribus diximus. Quod magis eft, ipfum *fponfionis* vocabulum, tam *promiffionem*, puta nudam, quam ftipulationem continere Paulus fcripfit in *l.* 7. *ff. de V. S.* iterum videlicet quod ad infpectionem illius verbi nudam & fimplicem, non vero juridicam, tunc enim omni modo contracta cenfetur ftipulatio *l.* 1. *C. de Cont. & comm. ftipul.* Non fecus noftrum illud, *Rogavit Titius*, *fpofpondit Maevius*, fpectata tantum naturali earum vocum fimplicitate, pactionem inducit nudam, neque aliud quicquam: verum exigente neceffitate civili, & per hanc adinventa ftipulatione, jura huic formulae tantam dederunt auctoritatem, ut factae ftipulationis pleniffimum credatur argumentum. Atque ita non folum *etiam ftipulationis loco accipitur*, fed femper & ubique *ex ftipulatu nafcitur actio*, quemadmodum ἁπλῶς fubjungitur. Sequuta ad ultimum exceptio, prout eam expofuimus, hifce non adverfatur, modo, mifsa verborum proprietate φυσικῇ, ad effectum civilem, proxime praecedentem, referatur unice.

Quid fi, falvo fcripturae ordine, & ita tentemus. Verba haec *R. T. S. M.* & pro pacto, & pro ftipulatione accipiuntur, hoc eft, utriufque effectum habent, dum & actionem, & exceptionem producunt. De actione non eft dubium. De exceptione res eft confpicua in acceptilatione inutili. Propone: Centum, quae tibi debeo ex

 mu-

mutuo, habesne acceptos? habeo. Heic, quia deest aquiliana novatio, constat, ipso jure obligationem sublatam non esse: quia tamen *utile pactum* habet ea stipulatio, ut inquit ipse Ulpianus in *l.* 8. *ff. de acceptil.* debitori competet exceptio de non petendo, idque jure optimo, quamvis contradicat Ant. Faber, hoc nomine notatus a Bachovio ad Πρῶτα *Tit. de Pact.* in *l.* 27. *§.* 2. Dabit itaque stipulatio actionem, & quandoque exceptionem, sensu jam explicito: quomodo etiam hunc locum intellexisse putem Graecum Scholiasten ad Βασιλ. *d. L. XI. T. I. C.* 7. *th.* 5. Quin & utrumque effectum in una eademque stipulatione si quis animadvertat, non erit difficilior in amplectenda istac sententia. Ex specie, quam de acceptilatione proposuimus, utique nascitur de non petendo exceptio, sed cur non & actio ex stipulatu ad apocham, ut me liberes? obstare videtur nihil. Atque adeo rogandi & spondendi solemnia & pactionis, & stipulationis loco accipi videmus. Quid autem de reliquis verbis fiet, *ideoque ex stipulatu nascitur actio*? Nimirum, licet stipulandi formula aliquando exceptionem pacti duntaxat producat, tamen, quia illa ad dandum vel faciendum tantum non semper dirigitur, simpliciter ex stipulatu actionem, utpote ex ea competentem, dicemus commemorari: *nisi contrarium*, & caetera, prout jam explicuimus. Ita habemus interpretationes *hujus*, §. 12. tres: magis tamen est, ut primae, quae transpositionem suadet, standum sit; reliquae enim, ut Accursiii paroemia utar, non aeque bene *descendunt ad literam.*

Triumviri Jurisprudentiae constitutae, Duarenus, Cujacius, & Hotomannus, quique iis describendis vacarunt, aliter instituunt. Primus in *Comm. de Pact.* ad *h.* §. & in *Praefat.* ad *Tit. de V. O.* omne rei momentum statuit in

in animo adſtringendae obligationis, vel contra, ut inde vel pactum, vel ſtipulatio oriatur. Verum, praeter quod verba illa *R. T. S. M.* tantum ſtipulationis propria eſse probatum ſit, praeter quod ſumma foret incertitudo, & ἀπειρία, & infinitus litium numerus, ſi quis ad animum provocare, ſuamque ipſius ſcientiam obteſtari poſset, etiam οὐ κεῖται, ſecundum Ulpianum, haec expoſitio. Limitatio quidem tale quid ſuggerit, ubi probatio animi ſpecialis concurrit, ſed ita ipſius regulae, quae ſtipulatoriam actionem praeſcribit ex ſolemni ſcriptura, enormis ſit exceſſio.

Cujacius in *Comment.* ad *h.* §. *Quod fere*, haec verba, *rogavit ille*, *ſpoſpondit ille*, utrique conventioni, pacto ſcilicet, & ſtipulationi, *congruenter aptari* ſcribit. In haeſitatione vero, qua re diſcernatur pactum ab ſtipulatione, diſtinguit, *utrum in tractatu pactorum fiant interrogationes & reſponſiones*, *an in concluſione*, id eſt, utrum in medio, an in fine inſtrumenti conventionis illa verborum conceptio reperiatur: ſi in medio, pactum; ſi in fine, ſtipulationem cenſeri, niſi alia fuerit Contrahentium mens. Atqui nullibi, quod ſciam, exſtat illa Cujacii diſtinctio inter verba *R.* & *S.* in medio vel fine pactorum occurrentia: ſed contra JCti generalis praefatio eam refutat penitus; *Quod fere*, ait, NOVISSIMA PARTE PACTORUM *ita ſolet inſeri* &c. adeoque eam formulam, quamquam in extrema ſit cautione, nihilominus etiam pactionis loco accipiendam videtur velle. Reliqua contra hanc opinionem habita verborum *d.* §. 12. excuſſio ſuppeditabit.

Supereſt Hotomannus. Ille autem *Lib. VII. Obſerv. C.* 3. exiſtimat, ℣ſ. *niſi contrarium* in *d.* §. 12. interpolatum, & Juri novo *legis* 10. *C. de Contr. & comm. ſtip.* accommodatum eſſe. Ubi haerent Interpretes, miſera

eſſe

esse solet Triboniani causa! quid, emblemate concesso, decedat difficultati in *principio* §. equidem non video: illic enim res agitur, illic committi dicitur stipulatio, quamvis illius formula magis pactum denotet. Non laborare versiculum, quem Hotomannus perverso, fere dixerim, zelo adgreditur, evincunt satis praecedentia. Despiciendum tamen porro, an non sine ratione, quinimo contra rationem illud emblema fingatur. Plane etenim exceptio in *hoc Vers.* tradita, non minus aevo Ulpiani, quo illa solemnium exactitudo adhuc florebat, convenit, quam Triboniani, quo jam *ab aula concesserat l.* 4. §. *ult. C. de recept. arbitr.* nam, si talia verba *R.* & *S.* scripta inveniantur, ubi Contrahentes duntaxat pactos fuisse liquido constat, illa praesumtio, quae tantum juris est, sine dubio etiam ante *d. l.* 10. elidetur contraria facti probatione, & quidem facilius, quam jure novo. Ipsa autem constitutio Leoniana in *l.* 10. ad quam Hotomannus provocat, adversatur ipsi e diametro: probandum enim esset, antequam illa Triboniani in Ulpianum μεταμόρφωσις vel speciem habeat, verba stipulationis solemnia post Leonem etiam pactum inferre, atque ideo, utrum stipulatio sit, an pactum, pendere ex animo Contrahentium. Et tamen ipse in *d. l.* 10. & Justinianus in §. 1. *Inst. de V. O.* ex adverso constituunt, ut verba vaga, promiscua, & olim respectu stipulationis dimidiata tantum, inducerent justam verborum obligationem, *juris veteris formidine amputata*, uti loquitur idem Justinianus in *d. l.* 4. §. *ult. C. de recept. arbitr.* Non igitur post hasce Constitutiones magis, quam jure *FF.* verba stipulationis pactum inferunt; sed contra, verba pacti stipulationem. Denique quae verisimilitudo interpolationis, quum Tribonianus in §. 17. *Inst. de inutil. stipul.* summam *hujus* §. 12. referat, ut

clau-

claufulam illam praetermififfet, quam fuis temporibus tantum locum habuiffe Hotomannus putat, & eam tamen fub perfona Ulpiani hic protrufiffet? Itaque nullum eft hoc emblema, quemadmodum de plerifque aliis haud temere dixerim, & fuo forte tempore probabo.

Ulricus Huberus *Eunom. Rom.* ad *h. l.* hanc, quam dixi, vocularum trajectionem, vocat equidem *modeftam & innoxiam*, attamen ipfi non placet duplici ratione. Altera, quod non bene defcendat τὸ *etiam*, fed huic refponfum eft. Altera, quod etiam fine emendatione difficultas poffit tranfigi. Id autem fic inftituit, ut videlicet ea omnia, quae inter partes placuerunt, recte pacta dicantur, quam diu eorum obfignatio non eft fequuta per τὸ *rogavit* & *fpofpondit*, tunc demum ftipulationem nafci, atque ita id, quo de agitur, & pactum & ftipulationem inducere, fuo utrumque fenfu. Perperam; non enim agit JCtus de iis, quae praecedunt folemnia ftipulationis, at de ipfa conftructione verborum legitima, de ipfis verbis *R.* & *S.* quae ait etiam pactionis loco accipi. Idem Huberus, *eodem loco*, tuetur hoc emblema Triboniani, meamque illius *verficuli ultimi* interpretationem refellit, quafi vero in *d. vf.* etiam ageretur de cafu, quo verba *R. T. S. M.* effent adjecta ex ore & voluntate partium, non, ut ego puto, ex errore fcribae. Sed vero regula eft, ubicunque illa verba folemnia reperiuntur in inftrumentis, pro ftipulatione habentur, atque is cenfetur contrahentium animus. At fi eorum alter teftibus vel teftimoniis aliunde probet (quae exceptio eft) per negligentiam vel ofcitantiam verba ftipulationis irrepfiffe, ubi duntaxat pacti erant, rem effe falvam, & praefumptionem juris elidi probatione contraria. Eratque illa res omnino digna admonitione & exceptione, contra

quam ille putat, & aeque digna ac omnis disputatio de fide scripturae. Res loquitur.

CAPUT VI.

Si die suprascripta summa Publio Maevio, eive ad quem ea res pertinebit, data, soluta, satisve eo nomine factum non erit, tunc eo amplius, quo post solvam, poenae nomine &c.

PErgimus cum Paulo ad secundum Cautionis membrum, hoc est, ad usuras ex mora promissas.

Si die suprascripta summa: illud *suprascripta* vel *supradicta* (ut Haloander) utrum ad τὸ *die*, an ad τὸ *summa* referatur, nihil attinet: rectius tamen ad utrumque referri dixeris. Quare, si quis sit conjecturae locus, suspicari licet, legendum esse SUPRASCRIPTA per ἀναδίπλωσιν, ut sensus sit: *Si die suprascripta, suprascripta summa.* Quae conjectura ab omni temeritate aliena est, manet enim τὸ κείμενον, quale fuit, integrum; tantum major character supponitur ad conduplicationem illam, quae in Pandectis adeo crebra est, constituendam. Atque ita verum erit, quod ait Guilielmus Barclajus ad *Til. ff. de Reb. cred.* in *h. l.* 40. *verbum* SUPRASCRIPTA, *cum sit medium inter* DIE *&* SUMMA, *ad utrumvis referri rotest, imo ad utrumque.* Quo posito, non erit necesse, ut cum nonnullis Veterum, & Haloandro, Russardo, eorumque additionem probante Cujacio leg. *Si* EA *die suprascripta summa*: vel cum Hottomanno, quique eum sequitur Salmasio in Lib. *de Usuris*, *Si die* SUA *suprascripta summa.* Verumtamen si quis adeo minutiarum tenax sit, ut probabile ἀναδιπλώσεως remedium admittere recuset, is voculam *ea* vel *sua* (quam Cujac. & Hotomann. sensus fulciendi

gra-

gratia adjiciunt) tuto ſubaudiat; neque enim hoc exemplo caret. Audi Tullium *de Offic. L. III. C.* 14. *Ad coenam* TEMPORE *venit Cannius*, pro eo tempore, tempore ſuo, condicto nempe, & coenae praeſtituto. Ita & Cato *de R. R. C.* 150. *die lanam & agnos vendat*, die, quam antea dixerat. Turnebus *Adverſ.* VII. 5. die congruo exponit, quod etiam ferri poteſt, cum res eodem redeat. Idem eſſe videtur *tempori* apud Gellium *L. II. C.* 29. quod alioquin Grammatici ibi adverbialiter volunt accipi.

Publio Maevio, eive ad quem ea res pertinebit: Sunt, qui pro *eive* malunt *ſive*, ſed perperam, vid. *l.* 53. §. 1. *ff. de O. & A.* Alii *eique*, quod perinde. De ſignificatione formulae, *is ad quem ea res pertinet*, ambigitur: eſt autem varia pro vario argumento. Optimus ſui interpres Paulus in *l.* 70. *in fin. ff. de V. S.* ejus vim ita exprimit: *Verba haec*, IS AD QUEM EA RES PERTINET, *ſic intelliguntur, ut qui in univerſum dominium vel jure Civili, vel jure Praetorio ſuccedit, contineatur.* Ergo ad haeredes, bonorum poſſeſſores, eorumque haeredes dubio procul extendenda erunt *d. l.* 53. §. 1. Itaque Publius Maevius, perſuaſum habens illud Horatii *L. II. Epiſt. II. vſ.* 175.

... *Perpetuus nulli datur uſus, & haeres*
Haeredem alterius, velut unda ſupervenit undam,

non ſibi tantum, ſed & ei, ad quem ea res pertinebit, cavere voluit. Idque, ut videtur, non ſine ratione ac utilitate, quamvis ipſo jure ex ſtipulatu, & credita pecunia actiones in haeredem tranſituras fuiſſe conſtet. Haec etenim verba, *ſive ad quem* &c. eam conferunt utilitatem ſucceſſori, quam Publio Maevio τὰ *proba recte*, de quibus *C. IV.* diſputatum eſt: namque in hac, ſuperioris appendice, ſtipulatione eadem conditio repetita intelligitur, ne quis objiceret dolum tantum abfuturum eſſe in ſo-

lutione, quae fieret Pub. Maevio, atque ita doli clausulam personalem stipulationi fuisse insertam; *personalem*, quia & haec quodammodo faciendi stipulatio est: *sine dolo malo probe solutionem factum iri*, vel saltem ex dando & faciendo mixta, quae, an ad haeredes transiret, si eorum mentio facta non esset, veteres Consulti dubitarunt, quam altercationem decidit Justinianus in *l.* 13. *C. de Contr. & comm. stipul.* Non alia videtur Venuleji mens in *l.* 19. *§. fin. ff. judic. solv.* *Doli mali clausula*, inquit, *sicut reliquae stipulationes*, quae scil: in faciendo consistunt, *in quibus tempus nominatim adjectum non est*, i. e. in quibus specialiter expressum non est tempus futurum, & in haeredes transitorium, *ad principium stipulationis refertur*, i. e. ad primum stipulatorem ꝟ dolum abesse.

Praeterea est alius, magisque quotidianus locutionis, Q, D, A, effectus in Creditore, qui jure suo cessit. Finge, P. Maevium jure crediti cessisse Sempronio, & nihilominus incontinenti ab L. Titio debitore exegisse, quam crediderat, pequuniam, vel ipsum debitorem eandem sponte sua eidem obtulisse, atque ita data apocha liberatum esse. Quaeritur, procurator in rem suam quid rerum aget? & quidem non dubitatur, quin eum, qui nomen transtulit, in omnem eventum convenire possit: verum siquidem debitor se soluturum sposponderit ei, ad quem ea res pertinebit, ipsus etiam, ab eo, cui cessum est, ad solutionem sibi faciendam recte compelletur, quandoquidem per cessionem, non jam ad creditorem primum, sed ad ipsum ea res pertineat. Publio Maevio si simpliciter solutio condicta foret, ejus apocha ad debitoris securitatem plenam sufficeret sine dubio: nunc vero consensit in eum, ad Q. E. R. P. cujus consensus tanta est obligatio, ut, si consultum sibi velit debitor, nulli, nisi de jure ejus edo-

doctus, solvat recte: adeoque genuino seu primo creditori, si ipsam cautionem redhibuerit; cuilibet alii, si una cum cautione reddita titulum docuerit. Pondus hujus negotii conspicuum est, si creditor principalis solvendo non sit, tunc enim debitoris, a mandatario in rem suam ad secundam solutionem jure optimo compulsi, inanis erit condictio indebiti. Alia ratione: si quis sine legitima cessione instrumentum obligationis nactus, adeat debitorem, isque, in titulum hominis fraudulenti non inquirens, solvat: quia solvit ei, ad quem ea res non pertinet, denuo conventus a creditore vero, nulla fronte reluctabitur. Experiatur cum eo, cui jure nullo solvit, aqud quem si res sit angusta domi, ferat suae negligentiae pretium. Haec res usum habet, vel habere potest frequentem in vulgari apud Nostrates formula, qua solutio promittitur *aen den wettigen houder of toonder deses*, quae plane est eadem cum hac nostra, *is ad quem ea res pertinet*. Aliud juris esse videtur, si absque *legitimi* adjectione dicatur, *den houder of toonder deses*, nam tunc vel furi recte solvitur, dummodo chirographum exhibuerit: sin vero debitor nulli, nisi actionem habeat *legitimam*, sese soluturum obstrinxerit, quotidie vel labi, vel circumveniri potest, si eo, quo diximus, modo, sibi non caveat.

Ita videtur expediendum illud, *is ad quem ea res pertinet*. Si scire desideras, quid alii de hac formula scripserint, suppetias feret Jacobus Curtius *L. II.* Εἰκαστ. *C.* 55. & *L. III. C.* 18. Hoc porro observandum est obiter, in Cautionis nostrae stipulatione prima prospectum non esse ei, ad Q. E. R. P. ob unius, ad summum, mensis brevitatem: Kalendae proximae solutioni erant dictae, interea verisimile non erat, rem ad alium devolutum iri. Postquam autem usuras, in casum longioris morae, dandas placuis-

 set,

ſet, juſtus erat metus, ne, ſolutione tracta, minus cautum eſſet ei, ad quem ea res interim pertinere poſſet: ideoque illud addi videbatur neceſſarium.

Data, ſoluta, ſatiſve eo nomine factum non erit: Cui bono illa vocabulorum, eandem ſignificationem habentium, cumulatio? dicendum, quod res eſt, poteramus ea ſine periculo carere, quamvis *dare, ſolvere*, & *ſatisfacere*, qui ſubtiles minutias quaerit, etiam hoc loco, facile diſtinxerit. H. Donellus ad *h. l. data ſoluta* ſine interpunctione legendum cenſet, per τμῆσιν ſcilicet, pro *ſolutionis cauſa data:* ſed ita ad ταυτολογίαν tollendam nihil proficit. *Solvere* & *ſatisfacere* qui differant, vulgo notum eſt; & tamen *ſatisfactio pro ſolutione eſt l.* 52. *ff. de ſolut.* neque non contra *l.* 4. §. 7. *ff. de re judic.* Igitur, omni argutandi ratione miſſa, concedamus, omnia heic Συνώνυμα eſſe, & quid tum poſtea? Ταυτόλογοι, quam obſcuri maluerunt eſſe JCti noſtri, ut plurimis in jure exemplis conſtat. Ulpianus in *l.* 1. §. 7. *ff. de AEdil. edict.* verba Edicti AEdilitii interpretaturus, quaerit, an vitium a morbo differat? & mox ſubjungit: *Ego putuo AEdiles tollendae dubitationis gratia bis* κατὰ τοῦ αὐτοῦ, *de eodem idem dixiſſe, ne qua dubitatio ſupereſſet.* Niſi per Edicti excuſationem ſibi quoque eandem paraſſet JCtus, occineretur ei jure merito illud Satyrici:

Loripedem rectus derideat, AEthiopem albus.

Etenim AEdiles bis idem dixiſſe refert, & ipſe rationem addit, quae bis idem dicit, cum ait: *Tollendae dubitationis gratia, ne qua dubitatio ſupereſſet.* Taceo nobilem illam ſtipulationem Aquilianam in *l.* 18. §. 1. *ff. de acceptil.* & doli definitionem a Labeone traditam in *l.* 1. §. 2. *ff. de dol. mal.* in quibus, etiamſi multa occurrant, quae ſubtiliter diſſerendo diſtingui poſſunt, qui tamen du-

bi-

bitationis tollendae, ne qua dubitatio ſupereſſet, vel ſenſus magis venuſti gratia, quaedam conjuncta dicit, non erraverit. Ita & loquutio præſens, aliaeque, etiam apud Auctores non fori juridici, paſſim. Formula luſtrationis apud Catonem de *R. R. C.* 141. *Cum Divis volentibus, quodque bene eveniat, mando tibi, Mani, ut illace Suovitaurilia, fundum, agrum, terramque meam, quota ex parte ſive circumagi, ſive circumferenda cenſeas, uti cures luſtrare.* Sed exemplorum plena ſunt omnia.

Tunc eo amplius, quo poſt ſolvam: Si illa *quindecim* ſuo die ſoluta non ſint, *tunc* i. e. ſtatim poſt Calendas futuras, *eo amplius* i. e. praeter & ſupra ſortem, nam *verbo* AMPLIUS *ſuperiora repeti* ſcribit Pomponius in *l.* 54. *ff. de Legat. III.* *Quo poſt ſolvam:* Cujac. & Hotoman. contra receptam ubivis lectionem volunt, QUOAD *poſt ſolvam,* idque ex mera conjectura, & nimio fortaſſe κρίσεως ſtudio. Idem Paulus, eodem *Quaeſtion. Libr. tertio*, in Cautione, quod ad loquendi modum, noſtrae in univerſum non abſimili, inquit etiam: *Quo poſt ſolvetur*, in *l.* 126. §. 2. *ff. de. V. O.* & Scaevola, *quo tardius*, in *l. ult. ff. de re judic.* neque hilum differt ſenſus; quinimo, conceſſa emendatione, pejor eſt, ſi credas Donello ad *h. l.*

Poenae nomine: per *poenam* heic uſuram intelligi ſequentia abunde probant. Poena autem cum ſit generale nomen *l.* 131. §. 1. *ff. de V. S.* recte debitores, qui variis dilationibus ſpem creditorum identidem eludunt, *maximis uſuris, vice cujuſdam poenae ſubjiciuntur l.* 38. *ff. de negot. geſt.* Quod intelligendum eſſe de uſuris, quae vires trahunt ex mora, res ipſa loquitur *l.* 90. *ff. de V. O.* illae etenim *non propter lucrum petentium, ſed propter moram ſolventium infliguntur l.* 17. §. 3. *ff. de uſur.* illae

lae proprie dicuntur punire & coërcere debitoris, suo tempore non solventis, negligentiam: unde & ipsum foenus a ποινὴ appellatum volunt nonnulli. Atque ita eleganter hic *poenae*, quod in Cautione *legis* 126. §. 2. *ff. de V. O. usurarum nomine* dicitur.

CAPUT VII.

In dies triginta, inque denarios centenos, denarios singulos dari, stipulatus est Publius Maevius, spospondi ego Lucius Titius.

In *dies triginta*. Aliqui Libri, interque eos Manuscriptus meus, legunt *in dies viginti quinque*, quam scripturam sequitur Editio R. Stephani Parisiensis, anni 1527, & tanquam *Vulgatam* commemorat Fr. Connanus *Comment. J. C. L. VII. C. I. n.* 12. Atque hinc Alciatus, aliique ea sunt usi. Sed haec tanti non sunt, ut ea propter violemus sacram Codicis Florentini fidem, moti non tantum ejusdem auctoritate, verum & tralatitio more stipulandi sortem & usuras in singulos *triginta dies*, id est, menses singulos, prout dictum supra. Unde Accursius; & vitiosae lectionis tenax, & forte hujusce ritus conscientia ductus, XXV dies interpretatur mensem, novo apud JCtos calculo. Quare autem illud mendum invaluerit, non alia videtur ratio, quam quod *triginta* per notas scriptum (XXX) muretur facile in XXV, dimidia parte posterioris numeri (X) injuria temporis exesa. Testimonium Augustini vide *L. II. Emendat. C.* 10. &, si duos testes desideras, adde AEguin. Baronem in *Comm.* ad *h. l.*

Inque denarios centenos, denarios ſingulos dari &c. Quot ergo in ſortem univerſam? facilis foret computatio, ſi de quantitate credita conſtaret: ſed hanc fere incertam eſſe diſputavimus *C. III.* in τῷ *quindecim.* Expediet autem, ne in rationibus ineundis vagemur, certi quid ſtatuere, &, velut magis probabile, ſubſiſtere in *quindecim Seſtertiis.* Jam vero quindecim Seſtertia pariunt ter mille, ſeptingentos, & quinquaginta denarios, ſiquidem, ſecundum receptam pecuniae veteris collationem, unicus denarius valeat quatuor ſeſtertios nummos, & mille ſeſtertii unicum ſeſtertium in *gen. neutr.* Illud ſeſtertium itaque valebit ducentos, quinquaginta denarios, qui, ſi per quindecim ſeſtertia ducantur, facient 3750 den. Si vero quadruplentur, habebis mille ſeſtertios, id eſt, unicum ſeſtertium. Hinc facile eſt colligere, uſuram integram ſortis 3750 den. quot menſibus dare denarios triginta ſeptem cum dimidio; non XXXVIII. ut minus accurate Duarenus ad *Tit. de R. C. Cap.* V. *ad l. Lecta.* Namque Centum dabunt unum, ſive, ut ait Paulus, denarii centeni denarios ſingulos, ergo mille decem, ac ita deinceps. Unde etiam mirari ſubit, Hotomanum ad *h. l.* in *Cauſſae conſtitutione*, eandem nobiſcum facere ſummam uſurariam, quum tamen XV denariûm millia fuiſſe credita ſibi aliiſque perſuadeat: illius enim ſortis Centeſimam in ſingulos menſes ad CL. den. adſurgere, etiam non Lynceus facile viderit. *Haec qui diffuſius intelligere velit, ex argentarii abaco melius, quam JCtorum libris examinabit*, dicere liceat cum Alciato ad *h. l.*

Porro advertendum eſt, verba, in quorum explicatione verſamur, exactam uſurae Centeſimae deſcriptionem continere. Cum enim denarius menſtruus in denarios centenos penditur, erit ipſa Centeſima, ita dicta, non a cen-

teſimo menſe, quo ſortem aequat, ut perperam nonnulli credunt; ſed a centeſima ſortis parte menſtruatim exſolvenda, quemadmodum, praeter auctoritatem Harmenopuli *L. III. T.* 7. §. 19. ipſum vocis etymon ſatis probaverit. Fuiſſe autem Centeſimam hanc tempore Severi vel Caracallae licitam, & quandoque ſtipulatam praeſens Cautio dubitare non patitur. Attamen Baſilici *L. XXXIII. Tit. I. C.* 42. poſuiſſe contenti Τοιόνδε τόκον, *certas uſuras*, ne videlicet jus abrogatum ſuae *Purgationi* inſeruiſſe hoc loco viderentur: gnari quippe per *l.* 26. *C. de uſur.* Centeſimam eſſe ſublatam.

Multa de Centeſimae origine, natura, & quae ſunt id genus alia, dici poſſent, ſed quandoquidem, exploſis Veterum chimaericis, pene dixerim, figmentis, poſt Hermolaum Barbarum, & Socinum JCtum, quid illa ſit, palam innotuerit, minutiis circa hanc diſcutiendis non immorabimur, quod vaſtis voluminibus ab aliis praeſtitum. Pretium tamen operae erit, datam ſupra Centeſimae definitionem vindicare ab una alterave difficultate, quae eam tantum non ſubvertit. Diximus, & hodie dicunt omnes, uſuram Centeſimam eſſe, ſi centeſima ſortis pars quoque menſe ſolvatur (uti in propoſito 37. den. & 2. HS. ubi caput debiti erat 3750 den.) vel, quod idem, ſi duodena annua in ſingula C. praeſtentur. Aliud tamen velle videtur Juris Civilis & Gothici interpres Anianus, ſeu quiſquis alius in interpretatione *l.* 2. *C. Theod. de uſur.* ita ſcribit: *Si quis plus quam legitima Centeſima continet, id eſt, tres ſiliquas in anno per ſolidum, amplius debitori ſuo, occaſione neceſſitatis, accipere vel auferre praeſumſerit, . . . conſtrictus quadrupli poena, reſtituet.* Anne tres ſiliquae in anno per ſolidum conſtituunt Centeſimam? immo plus. Conſtat utique tres ſiliquas obolum,

octo

octo obolos ſolidum, atque adeo hunc capere ſiliquas XXIV: itaque tres efficiunt partem ſolidi octavam, quae in centenos quotannis veram Centeſimam XII. ſiliquis i. e. ſemiſſe uno exſuperat, ut & Ant. Auguſtinus *L. II. Emend. C.* 10. & Cujacius *L. III. Obſerv. C.* 35. & ad *Nov.* 32. rationes ducunt. Nihilominus quoque alibi ſervata cernitur Anianeae Centeſimae ratio; namque Graeci *L. LIII.* Βασιλικῶν, *Tit.* 5. Centeſimam finiunt; κεράτια τρία τῷ νομίσματι, teſtante Cujacio ad *l.* 20. *C. de uſur.* ipſe enim locus a Fabroto omiſſus eſt. Et Imp. Leo *Nov.* 83. *in fin.* trientes Centeſimae deſcribit, ὡσπέρ ἐστι κεράτιον ἓν ἐφ' ἑνὶ ἑκάστῳ νομίσματι ἀνὰ πᾶν ἔτος, quod vulgareis excedit quatuor ſiliquis. Similiter Juſtinianus in *Novell.* 32, 34, *&* 106. commemorat octavae partis uſuram, & in *ead. Nov.* 32. *&* 34. annuas ſiliquas in ſingulos ſolidos ab agricolis uſurarum nomine exigi permiſſas, quod ipſum Graecorum & Aniani trientes incidit, ſicut octavae partis uſura in eorundem Centeſimam.

Franc. Hotomannus *L. II. Obſerv. C* 9. adhibito calculi labore ſeſe animadvertiſſe ait, *Juſtinianum in Nov.* 34. *apud barbaras Gentes, Scythiam nimirum & Moeſiam, pro conſuetudine ſermonis popularis ita locutum eſſe, cum Latino ſermone utens, dicturus fuiſſet: Frugum quidem uſuram eſſe debere Centeſimam; pecuniae vero numeratae trientem.* Poſtmodum, putatis rationibus, vidit differentiam, quam modo ſumus executi; atque huic bene propoſitae ſubjungit: *Ex quo intelligitur, quanta fuit in octava frumentaria ad Centeſimam defectio, tantam eſſe in ſiliqua pecuniaria ad trientem exuperantiam.* Male, eandem enim utriuſque uſurae proportionem eſſe, ex praecedentibus clarere putem, ſed quid Hotomannum fefellerit, videbit, qui calculum facere non gravabitur.

F 2 Tan-

Tandem concludit, Justinianum Schytico sermone cum Scythis locutum, rationem non habuisse parvuli discriminis, sed numero usum esse rotundo, ne imperitae & tardae multitudini injiceret scrupulum. Habes igitur heic interpretationem *Nov* 34. & simul responsionem ad motam ex ea difficultatem, qua, si valeat, etiam liceret uti ad *Nov.* 32. datam ad eundem Barbarorum Praesidem. Sed, ne quid dissimulem, illa expostulatio adversus Justinianum rusticane loquentem videtur mihi sic satis, ut ita dicam, Scythica. Singulis Provinciis, qui Romanorum legibus regebantur, suo cuique more fuisse scriptum, etiam legimus nunquam: ut neque illud, praecipuum quid Barbaris illis, quod ad usuras, fuisse concessum. Usuram partis octavae, in aliis quoque negotiis, rettulit idem Imper. in *Nov.* 106. Non satisfacit igitur Hotomani ratio, quamvis & Contius ea quoque usus sit *L. II. Lection. subs. C.* 2. non duntaxat ad interpretationem *d. Nov.* 34. sed & ad interpretationem Aniani, rotunde scilicet haec esse accipienda. sed quaerenda est ratio universalis, qua locis, quae protulimus, omnibus σόφον contingat φάρμακον.

In eo facem praeferet Ant. Augustinus *d. Libr. II. C.* 10. Nam postquam sententiam Alciati, praeceptoris sui, qui & vulgatam, & Aniani Centesimam confundit *L. II. Parerg. C.* 23. minus veram esse probasset, de Aniano scribit, eum videri sui temporis usuram, quae non multum a Centesima abesset, pro Centesima fuisse interpretatum, non aliter fere, atque Jac. Gothofredus in *Prolegom Cod. Theodos. C. VI.* versic. *Ex aevi* Cujacius ad *Nov.* 32. *&* 106. usuras ibidem, ut & *Nov.* 34. commemoratas interpretatur etiam Centesimas & Centesimae trientes, sed auctoritate Aniani & Leonis, cum alioquin fateatur, veram Centesimam excedi aliquot siliquis excurrentibus: & hinc

Ob-

Obſervat. Libr. III. C. 35. diſtinguit inter Centeſimam veterem & novam, quin & noviſſimam in *Comment. poſt. ad l.* 20. *C. de uſur.* Vetus eſt vulgaris illa τ̃ duodecim in Centum annua. Nova eſt Aniani, Leonis, Juſtiniani, qua de nos agimus. Noviſſima eſt ex Harmenopulo, mox laudando, eſtque omnium maxima. Illam autem Aniani novam ſive majorem arceſſit a tempore Imperatoris Conſtantini arg. *l.* 1. *C. Theod. de uſur.* Sed vereor, ne eam ibi fruſtra quaeras, loquitur enim de *uſura tertiae partis ſuperfluae* in frugibus, hoc eſt ut ipſe Conſtantinus explicat, *ſi quis pro duobus modiis creditis tertium amplius conſequatur*: quod incidit in uſuras, quae Graecis dicuntur ἡμιόλιαι, male, ut videtur, intellectas Grotio in *Floribus ſparſis* ad *l. eos qui* 26. *C. de uſur.* Optime de his Gothofredus ad *d. l.* 1. *C. Th.* Eſt equidem verum, ἡμιόλιας continere Centeſimas Anianaeas quatuor; ſed ubi nulla Centeſimae mentio, neque aliunde haec nova tunc modo introducta probatur, res eſt lubrica, ſtatuere Conſtantinum ejus rationem ſervaſſe: & cur magis quam Graeci in ſuis ἡμιολίαις?

Dicamus itaque, videri definitionis incertae, quo tempore Centeſima major accreverit. Illud tamen accidiſſe, & eo referendos Centeſimae novae Scriptores, non eſt dubitandum. Quapropter recte Auguſtinus ad Anianum; recte etiam Cujacius tria temporum intervalla diſtinguit, ſuam cuique adſcribens Centeſimam. Verum neuter idonee ſatis hanc ſententiam munivit, & κατάχρησιν Centeſimae auctae, & nihilominus retinentis nomen adſtruxit. Igitur & nos νέαν λογαριϰὴν diſcernimus a παλαιᾷ, & quia Centeſima Romana caput erat, a quo reliquae uſurae, tanquam membra, dependebant, hinc poſtea & Byſantinos, & Gothos exiſtimamus uſuram ſuorum temporum maximam *Centeſimam* nuncupaſſe in allatis ſupra

exemplis (quo etiam commode referas, quod ſcriptum eſt in Viſigothorum *LL. Libr. V. Tit.* 5. *l.* 8.) atque ita in trientibus, caeteriſque aſſis partibus illius Centeſimae habuiſſe rationem.

Nunc de veritate eorum, quae dicta ſunt, diſquirendum ſupereſt: haec autem videtur uſu probari. Nam ecce Harmenopulus, ejuſve Scholiaſtes *L. III. T.* 7. §. 19. duplicis Centeſimae meminit, veteris & novae; & poſt deſcriptionem veteris ſive verae, iſtaec addit: καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς παλαιοῖς οὕτως εὕρηται. Novam vero)ſeu noviſſimam, ut Cujacio placet, quum Anianaeam, cujus nulla ibidem mentio, ſuperet) ſi quis probe excuſſerit, repperiet eam ulta ſexdecim annua in ſingula centena exſurgere, & tamen Centeſimam vocari vides. Quod ſi igitur uſura, quae priſcam Centeſimam plus quarta parte exſuperat, ejus tamen retineat nomen, jure quanto meliori ea, quae ſemiſſe tantum uno excurrit. Rurſus quae Centeſima non eſt Centeſima tamen dicitur Sidonio *Epiſt. XXIIII. Lib. IV.* nam eam dicit Centeſimam, *quae per biluſtre producta tempus modum ſortis ad duplam auxit.* Vult igitur Octennio Centeſimam uſuram ſorti aequari, quum tamen deſint adhuc quatuor menſes. Notavit id Joſephus Scaliger *de re Nummaria p.* 23. ſimiles locutiones κατὰ τὸ μᾶλλον aut κατὰ τὸ ἧττον in rebus, quae numero, pondere & menſura conſtant, idem abunde ex aliis obſervavit *p.* 21. 22. 23. *&* 24.

Quinimo eo uſque κατάχρησις Centeſimae ipſo Aniani aevo videtur invaluiſſe, ut ſit veroſimile, eam ἐν πλάτει pro uſura, non duntaxat graviſſima, ſed & ſimplici, fuiſſe acceptam. Teſtis eſto ipſe Anianus, dum ad Pauli *Sentent. L. II. T.* 14. §. 1. ita commentatur: *Pactum nudum dicitur, ſi cautio creditori a debitore, in qua* CENTE-

TESIMAS *se soluturum promisit, sine stipulatione fiat.* Per *Centesimas* improprie hic usuras esse intelligendas nemo non videt, cum ex Paulo, quem interpretatur, tum ex verbis Aniani sequentibus, ubi simpliciter usuras dicit, quas hoc loco Centesimas dixerat. Latius adhuc ea loquutio vagata est: neque enim alio sensu intelligendum, quod traditur in *C.* 4. *Causs. XIV. Quaest. IV. Si quis* .... CENTESIMAS *exegerit, aut ex quolibet negotio turpe lucrum quaesierit, aut* .... *aliqua incrementa susceperit, de gradu suo dejectus, alienus habeatur a Clero.* Centesimas & heic promiscue pro usuris accipi palam est: nam *incrementa*, ibidem memorata, non sunt simplices usurae (alioquin Centesimas proprie dictas intelligere posses) sed munuscula diversi generis, sive *abundantia* illa, cujus meminit *C.* 3. *Quaest. praeced. Donum munus* illud, quod Alex. Severum sustulisse refert Lampridius in *ejus Vita Cap. XVI.* Quod non quidem erat usura, sed id, quod creditores a debitoribus, sportularum nomine, stipulabantur in fraudem legis, severissime iis & a Justiniano interdictum in *l.* 26. §. 1. *C. de usur.* Denique & loquentem audiamus Ambrosium in *Cap. ult. Caus. XIV. Quaest. IV.* .... *Cui jure inferuntur arma, huic legitimae indicantur usurae: quem bello vincere non potes, de hoc cito potes* CENTESIMA *vindicare te.* Tota Ambrosii declamatio in genere est contra usuram, quam, ubi tamen non est intentio major, Centesimam nuncupat. Atque ita satis superque probatum est, ipso usu, quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi, appellationem Centesimae populariter & ad usuram produci. Quanto magis itaque, & ἐν δυνάμει τῆς φωνῆς ad usuram omnium maximam apud Anianum, & reliquos, quum ita vocabu-

li

li proprietas plus maneat ſarta tecta? Tantum de Romanorum, & poſt hanc Byſantinorum Gothorumque Centeſima, quod omittere neque res ipſa, neque praeſcripta *Legis noſtrae* verba permittebant ſatis. Poſtquam haec ſcripſeram anno 1697. Cl. Noodt anno ſequenti edidit Librum de *Foenore & uſuris.* ibique *L. II. C.* 2. eandem ſententiam de centeſima veteri aucta, & tamen Centeſimae nomen retinente, expreſſit, iiſdem fere rationibus uſus, quibus ipſe uſus eram.

CAPUT VIII.

Convenitque inter nos, uti pro Maevio ex ſumma ſupraſcripta menſtruos refundere debeam denarios trecenos, ex omni ſumma ei, haeredive ejus.

C*Onvenitque inter nos:* Binas ſtipulationes excipit Conventio, tertium Cautionis membrum.

Conventionem hanc fuiſſe nudam, & incontinenti ſtipulationibus junctam indicat ſatis inferior Pauli diſputatio. De τῷ *incontinenti* pactionis propoſitae dicemus *C. X.* Sed an *conveniendi* verbum per ſe nudum pactum arguat, acris eſt Doctorum contentio *heic*, & ad *Rubr. ff. de V. O.* Non facile errabit, qui Ulpianum, ea de re πραγματικῶς diſſerentem, ducem ſequitur in *l.* 1. §. 3. *ff. de pact. Conventionis verbum*, inquit, *generale eſt, ad omnia pertinens, de quibus negotii contrahendi, tranſigendique cauſa conſentiunt, qui inter ſe agunt.* Et poſt grammaticam potius, quam juridicam τοῦ *convenire* obſervationem explicitam, ita pergit: *Adeo autem conventionis nomen*

ge-

generale est, ut eleganter dicat Pedius, nullum esse contractum, nullam obligationem, quae non habeat in se conventionem &c. Sane elegantior definitio, quam illa Pedii & Ulpiani, vix est, ut dari queat, quicquid Interpretum ἀκριβολογία excogitaverit. Omni contractui conventio inest, at non contra: siquidem ergo vocabulum *convenire* occurrat, ubi nec vola, nec vestigium contractus est, erit nuda pactio, quippe cum illa, praeter conventionem, nihil requirat at perfectionem sui: ubi res, verba, quidve aliud accedit, *conventionum pleraeque in aliud nomen transeunt d. l.* 1. *§. ult.* Habenda igitur erit semper subjecti argumenti ratio, & inde jus ex re constituendum. Adde, sis, Duarennum in *Comment.* ad *d. l.* 1. *§.* 3. *de pact.* ubi late pro more.

Uti pro Maevio ex summa suprascripta: Etiam contra auctoritatem Codicis Hetrusci, cum *Vulgata* & Haloandro legendum esse, *Publio Maevio*, jam dudum animadversum est: nam an satis latine Lucius Titius dicatur solvere vel refundere *pro Maevio* pro *Publio Maevio*, equidem non video. Error videtur natus ex contracta scriptura *PLO* vel *PBO*, unde Descriptores *PRO*, exiguo unius ductus discrimine. Si cui tamen sederit, lectionem Florentinam pertinaciter tueri, dicat *pro Maevio* idem esse, ac in utilitatem Maevii. Caeterum Fr. Hotomannus ad *h. l.* haec omnia, *pro Maevio ex summa suprascripta* (seu *dicta*, ut denuo Norica) glossema esse existimat, *certe*, ait, *abundare non est dubium.* Sed de eo mox.

Menstruos refundere debeam denarios trecenos: Refundere, tum hic, tum alibi, est reddere, restituere, etiam *dare*, sensu, quo supra: ita accipitur in *l.* 22. *ff. de minor. l.* 49. *ff. solut. matrim.* & in Jure sexcenties. Rarius illud vocabulum in Auctoribus offendes; ter tamen re-

repetitum exſtat apud Tr. Pollionem in *Claudio c. XIV.* duo praeterea exempla ſuppeditat Connanus *Comment. Jur. Civ. L. VII. C.* 12. *n.* 7. ad expoſit. *l.* 3. *C. de fund. patrimon.* Utque adeo irrationale ſit Ant. Fabri judicium in *Rational.* ad *l.* 5. *§. ult. ff. de condict. cauſ. dat. C. N. S.* ubi τὸ *refundere* (pro reſtituere, *ſi Diis placet*, inquit) *Triboniani inelegantiae & inſcitiae*, ſi Diis placet, acceptum fert.

Verum propius ipſum conventionis argumentum intueamur. Debitori ex prima ſtipulatione integrae ſortis ſolutio Kalendis futuris imminebat; ſin minus, ex ſecunda praeſto erat uſura vorax, avidumque in tempore foenus. Ipſum itaque ad anguſtias redactum, Publ. Maevium, conceptis hunc in modum precibus adiiſſe fingit Zaſius in *Comm.* ad *h. l. Vides, frater, quod mihi intolerabilem jacturam ingeris: prorogato mihi terminum ſolutionis ad certos terminos, quibis te ſolvere poſſum.* AEquiſſimae Luc. Titii laborantis querelae annuit creditor, interque eos convenit, ut menſtrui refundantur denarii treceni ex ſumma ſupraſcripta, id eſt, ex 3750. Den. ſive quindecim ſeſtertiis *in neutro*, prout *C. III. & VII.* explicuimus. Ingens ſane debitori ſolatium! eſt namque lucrum temporis, cui imprimis ſtudere adſolent, qui in aere alieno ſunt, heic valde conſpicuum. Univerſa enim ſors, quae Kalendis proximis ilico erat reſtituenda, virtute hujuſce pacti, ante Idus menſis tertii decimi cum effectu peti nequit: trecenti denarii cujuſque menſis, duodecies aucti, pariunt, lapſo anno, 3600. his autem ſi 150. Denar. (dierum quindecim, ſive menſis dimidii penſionem) addas, habebis demum menſis decimi tertii Idibus integrum debiti caput, videlicet 3750. denarios. Ita ſors ſecta erit in penſiones menſtruas duodecim cum dimidia. Attamen

alii

alii eam difcerpunt in praeftationes quinquaginta: fed hoc illi, qui quindecim denariûm millia credita fuiffe augurantur. Haec de forte, de ufuris convenit nihil.

Ex omni fumma ei, haeredive ejus: Recte obfervat Donellus, *inculcationem hic effe*, fed addit, *non prorfus otiofam.* Quod ut probet, Partes conveniffe proponit, uti ex fumma fuprafcripta refunderetur illa trecenorum penfio, *& id, ne qua fit dubitatio, non ex parte aliqua ejus fummae, fed ex omni fumma. De haerede Maevii quia nihil dictum erat, idcirco & de eo nunc addi.* Verba video, fenfum non item: primo equidem quod de fumma fuprafcripta dictum erat, de univerfa forte dictum effe, dubitaverit nemo. Dien quid refert, an ex omni fummo, an ex ejufdem parte C. C. C. refundantur? quid etiam refert, utrum de haerede cautum fit, nec ne, quia *plerumque tam haeredibus noftris, quam nobifmet ipfis cavemus l. 9. ff. de probat?* ait *d. l. plerumque*, adeoque quod ad haerdis mentionem attinet, exiftimamus tamen, etiam heic loci, in ejus perfona operari effectum formulae *&* *proba recte*, qua de *C. IV.* illa enim, quia folutionem concernit, fufa intelligitur per ftipulationem, conventionemque fecutam, quae eam non tollunt, at mutant duntaxat. Quare autem idcirco P. Maevius, fuae mortalitatis confcius, hic fucceforis meminerit, ut & in ftipulatione ufuraria fub generali appellatione ejus, ad quem ea res pertinet, executi fumus *Cap. VI.* in verb. *Publio Maevio cive* &c. Patet igitur, Donellum, quum illud *proba recte* fupervacaneum effe dicat, adhuc proficere nihil, nifi forte rationem aliam, quam ipfe non exprimit, probe recte nunciaverit harufpex alius. Quod ad repetitionem, *ex omni fumma*, fubfiftimus in eo, quod dictum eft *C. VI.* in *data, foluta* &c. nimirum five exemplo non

 effe,

esse, bis de eodem idem dixisse, idque in cautionibus & formulis, quibus Pragmatici, rerum omnium ut plurimum imperiti, non minus ac hodie ejusdem ferme professionis hominus, superfluas verborum cautelas adjicere soluerunt. Et hinc illa in pignoribus dandis ἀσφάλεια, *ut*, *quo minus pignus venisset*, *reliquum debitor redderet*; eam quippe, quia ipso jure creditori hypothecario cautum est, pro non scripta habendam, respondet Pomponius apud Paulum in *l. 9. §. 1. ff. de distract. pign.* Praestat utique in τῷ *ex omni summa* ταυτολογίαν adgnoscere, quam cum Hotomanno glossema in *Publio Maevio ex summa suprascripta*: haec etenim excedit medicina modum. Praeter quod non ita commode careamus ῥήσει, quam ipse sine ullo populi suffragio νοθεύσεως insimulat. Interim neque in supervacuas orationis significationes seu repetitiones temere consentiendum esse, palam faciunt ea, quae hactenus disseruimus de formulis, earumque virtute in superioribus passim obvia.

Atque ita ipsam *Cautionem* excussimus, a qua omnem sinistram interpretationem abesse facile quis credat: sed de usuris quia in Conventione nihil dictum erat, hinc illi motus, hinc illae turbae, de quibus jam jam dispiciendum est.

CAPUT IX.

Quaesitum est de obligatione usurarum: quoniam numerus mensum, qui solutioni competebat, transierat.

PRiusquam Controversiae statum aperiamus, placet, ordinis gratia, praemittere menses, τόκων πατέρας, ut ait ille.

Quo-

Quoniam numerus menſum, qui ſolutioni competebat, tranſierat. In Manuſcripto meo eſt, *quia numerus* &c. ſed hoc perinde. Etiam ibi, *menſium*, quemadmodum & in aliis Codicibus, ſecundum vulgareis Grammaticorum regulas. Florentiae tamen *menſum* hic, & in *l* 7. §. 2. *ff. ſolut. matrim. l.* 60. *pr. ff. de legatis*, 3°. *l.* 101. *ff. de R. J.* & alibi. Unde Briſſonius, velut peculiare Libri Florentini, illud *menſum* notat in *Libro ſingul.* παρέργων, de hujuſmodi vocabulis. Attamen lectionem illam uſus abunde ſuſtinet, tam in oratione proſa, quam verſa: etenim *menſum* Cenſorinus dixit *de Die Natal. C. IX.* & bis *C. XXII.* bis itidem Ovidius *Faſtorum L. V. vſ.* 187.

Cum tua ſint, cedantque tibi confinia MENSUM.

& poſt, *vſ.* 424.

Nec tu dux MENSUM *Jane biformis eras.*

Sic etiam Auctor Carminis *de Paſchate*, Lactantio attributi:

Nobilitas anni, MENSUM, *lux alma dierum.*

Tranſierant itaque menſes ſolutioni competentes. Fruſtra namque Strepſiades apud Ariſtophanem in *Nubib. Act. II. Sc. I.* meditabatur de ſiſtenda veneficiis luna, quo creditoribus imponeret: venit tandem tempus & ineluctabile fatum. Sed quis eſt ille decurſus menſium numerus, quem ſolutioni competiiſſe Paulus memorat? Interpretes non una utuntur ſententia. Sunt, quos inter Hotman, qui ſolutionem, qua de agitur, ad primam penſionem pertinere rati, primum ſtatim menſem deſignari volunt, ac ſi P. Maevius diligens, Paterfamilias, lapſo die, primae penſioni condicto, confeſtim adiiſſet cum ſacco L. Titium, in ſolutione morantem. Verum quam levia haec ſint vel inde liquet, quod a prima ſtipulatione ad uſque futuras Kalendas, quibus prima debebatur penſio,

unicus ad summum mensis transiisse potuerit, qui non nisi perquam absurde a JCto diceretur *numerus mensium.* Adde, quod mense primo usurarum dies nondum venerat, utpote quae ex mora promissae, eodem, quo sors, tempore deberi non possunt. Quomodo igitur tunc de earum obligatione quaesitum esse dicemus?

Alii melius sapiunt, dum illud, quod de solutione dicitur, ad universam sortem referentes, autumant effluxisse tantum mensium, quantum ex pacto competebat sortis & usurarum praestationi universae. Sors autem, siquidem crediti sint 3750. denarii, prout nos disputavimus, mensis tertii decimi Idibus: sin vero secundum Cujacium aliosque XV. denariûm millia fuerint data mutuo, anni quinti mense secundo exigi poterit i. e. casu priori post menses duodenos & dimidium; posteriori, post quinquagenos, vid *Cap. VIII.* De usuris omnium pensionum debitis idem dicendum, modo unicum mensem, pensionis ultimae usuram adjiciamus: utque adeo quintus decimus dies mensis decimi quarti ex nostra, ex aliorum sententia mensis quinquagesimus primus competierit & integrae sortis, & usurarum ominium solutioni.

Si cui tamen relligio sit certi quid definire in re incerta, is ἀόριστως cum Glossa numerum quendam mensium, forte trium (ut est apud Basilicos) quatuor, pluriumve praeteriisse statuat, quum illa de usuris quaestio in nervum eruperit: competebat enim & tunc tempus solutioni, non quidem totius sortis (quod non opus est dicamus, quandoquidem indefinite loquatur JCtus) sed pensionum pro rata temporis. Valeat igitur heic illud Labeonis: *Suum cuique judicium.*

Quaesitum est de obligatione usurarum: Post lapsum numeri mensum solutioni competentis de usurarum obligatio-

gatione quaesitum esse referit quidem Paulus, quid autem circa eam quaesitum sit nobis divinandum relinquere videri potest. Hunc Pauli morem vellicat Cujacius in *Comment.* ad *Lib. V. Quaest. Afric.* in exposit. *l.* 88. §. 3. *ff. ad L. Falcid. Paulus non respondet*, inquit, *palam, sed abrupte, obscure, concise, more suo.* Rursus idem de eodem *Lib. I. Cap.* 10. *Mercatoris* sui (pro *suo* enim Cujacius *Mercatorem* agnoscit *Observ. L. XXIV. C.* 21.) ubi ad Pauli *l.* 22. §. 2. *ff. locat. cond.* ita scribit: *Quem casum nobis cogitandum relinquit, plus sentiens, minus scribens, Paulus more suo morosissimo.* Adde & alias aliorum de obscuritate cum Paulo expostulationes, relatas *C.* 1. & Donellum ad *h. l.* passim. Diximus *d. C.* 1. & verum est, Paulum nostrum, utcunque alibi, praesertim tamen in Quaestionum opere, brevitati studere, in eaque sibi placere; sed illud juxta cum aliis JCtis in suis *Quaestionum* libris, qui caeteroquin ob praegnantem controversiae disputandae campum immensum crescerent. Nihil ergo hic Paulus praecipuum. Concisa dicendi ratio, si quam habet difficultatem, in facili est superare verborum & rerum examine attento.

In praesenti utique Spinge non est opus ad conjiciendum Controversiae statum: is enim, si non ex ipsa Cautione claret, saltem ex Paulinis ad Quaesitum responsionibus manifeste satis colligitur. Cautionem vidimus esse τρικέφαλον, constantem quippe ex bina stipulatione, & conventione nuda. Conventio si subsequuta non fuisset, res omni careret dubio. Stipulationes adeo prudenter ordinatae, tot tantisque cautelis munitae sunt, ut calumniam omnem, nedum litem justam praecidant. Sed minus provida pactio, tanti causa motus, accessit: eanamque simpliciter convenit, ut sors, quae ex stipulatione pri-

prima Kalendis proximis simul & semel erat refundenda, diffinderetur in varias praestationes menstruas. De usuris autem, stipulatione secunda comprensis, altum silentium. Hinc suspicari non est difficile, disceptatum fuisse de valore illius pacti conventi, num scil. stipulationem usurariam immutaret quoque, pro mutata ratione sortis.

Verum non est necesse, ut hujusmodi suspicionibus τὸ κρινόμενον adsequamur, cum ex iis, quae Paulus in auditorio Papiniani disputata refert, plus quam manifestum sit. Ipsus ajebat, pactum incontinenti factum tantum valere, ut perinde sit, *ac si* creditor *per singulos menses certam pecuniam stipulatus, quoad tardius soluta esset, usuras adjecisset. Igitur finito primo mense, primae pensionis usuras currere*, & reliqua. Contra Antagonistae: *Pactum ad sortis solutionem tantum pertinere, non etiam ad usurarum, . . . & idea non soluta pecunia statutis pensionibus, ex die stipulationis usuras deberi.* Quis non videt, quaesitum fuisse de ineunda usuram pensitatione, utrum videlicet singulis Kalendis integrae sortis usurae currant, an vero illius duntaxat pensionis, quam ex pacto refundi convenerat? Paulus, finito primo mense, primae tantum pensionis: Antagonistae mox a primae stipulationis die Capitis universi usuras praestari volebant. Adeoque P. Maevius & L. Titius *implacabiliter dissenserunt*, ait Zasius in *Enarrat.* ad *h. l.* neque mirum, vegrandis enim fuit usurariae quantitatis differentia. Universae sortis foenus si quot mensibus debeatur, pendendi erunt a prima statim mora XXXVII. denarii, & sestertii duo: sin autem pensionis duntaxat suo die non solutae, tribus denariis usurarum nomine poterat defungi debitor, cum ita sors, puta menstrua, non adscendat ultra C. C. C. den.

den. Vide *C. VII.* & *VIII.* Atque hoc discriminis momentum ilico sese prodit in pensione prima; in secunda & reliquis, quam immane crescat, parebit *Cap. XI.* Utque ita insolens non sit, si dulcitudo usurarum creditorem egerit transvorsum.

Unica igitur erat quaestia, an ad rationem solvendae sortis usurae deberentur, an simpliciter universae? & tamen Controversiae status tam varie a variis proponitur. Sunt, qui quaestionem principalem cum argumentis hinc inde prolatis confundunt. Alii, a verbis sententiaque Legis prorsus alieni, nescio quae non confingant. Accursius quaesitum refert. *Quando incipiat currere stipulatio usurarum. Item an ex tertio pacto actio nascatur.* Utrumque operose exaggerat Donellus in *Comment.* ad *h. l.* & quidem, ut videtur, recte quod ad quaesitum de actione ex pacto competente: quid enim hoc ad praesentem materiam? immo contra negotii naturam fuisset illa contentio. Ex stipulatione competebat acti ad 3750. denarios: pactum ex his trecenos particulatim dari volebat, ergo ad illos, utpote jam debitos, nova actione non indigebat creditor. Erat id pactum, ut vocant, *liberatorium*, ex quo actionem non nasci certum est, cum non accedat obligatio nova, sed pristina vel minuatur, vel tollatur. An autem, salvis in singulos menses trecentis, reliquam pecuniam ipso jure conventio absorbuerit, alia quaestio est: verum de ea in adjusta *Dissertatione.* Attamen non solus Accursius hunc, quem diximus, errorem erravit, sed, ut etiam alias fieri adsolet, ingentem Doctorum catervam seduxit. Adeo ut Cynus alibi non sine causa dicat, ejus temporis DD. aves imitari, quae unicam avolantem, velut agmine facto, sequuntur.

Alterum sententiae Accursianae membrum hac fere ra-

tione perſequitur Donellus: Prima ſtipulatione cautum erat de ſorte futuris Kal. refundenda. Centeſimae in ſecunda promiſſae, ni conventioni ſtetur. Dies ille ſtipulationis pactione ſubſecuta mutatus non fuit, cur ergo ſtare prohibetur? quo colore, qua fronte itaque certabitur, *quando incipiat currere ſtipulatio uſurarum?* Accurſium ab hac cenſura abſolvi poſſe facile crediderim: neque enim ipſe ignoravit, vel ignorare potuit, ſtipulationi uſurarum ſua conſtare initia a Kal. proximis, quum manifeſte eo reſpiciant verba, *quo poſt ſolvam;* an vero uſurae, nimirum *ſortis integrae*, in quam concepta fuit ſtipulatio, exinde currant, diſputatum fuiſſe, putem exiſtimare Accurſium: nam hoc a Paulo Diſſentientes urgebant; e contrario ille, uſuras tantum committi pro rata penſionum, quas menſtruatim ſolutum iri convenerat. Igitur quando incipiat currere uſurarum ſtipulatio, *in totum* videlicet, recte quaeſitum fuiſſe proponit non modo Gloſſatorum princeps, ſed & iiſdem verbis plurimus ejus imitator Cujacius. Quin etiam Paulus noſter, hoc ipſo loquendi genere, Adverſarios dixiſſe commemorat in ſeqq: *ex die ſtipulationis uſuras deberi*, neque amplius. Et Graecorum Θεματισμὸς, quem producemus ſtatim, ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἐπερωτήσεως, addens de τόκῳ τῆς ὅλης ποσότητος, tollendae dubitationis gratia: eodem, quo Accurſium vindicavimus, modo.

Illud ſatis mirari non poſſum, Jac. Cujacium (qui bene, ut diximus, & quandoque melius i e. clarius diſtinctinſque Controverſiam proponit) ad *Paulum* in *Lib. III. Quaeſt. l. Lecta*, ſcribere, quaeſtionis fuiſſe, *utrum uſurae debeantur ex die ſtipulationis, an ex die, quo primum debitor in ſolvendis penſionibus moram fecit:* quandoquidem ipſe in ſequentibus ejuſdem *Comment.* Pauli anta-

tagonistam *vervecis* elogio insigniat, si, quod non fecit, existimare potuerit, usuras non a tempore morae h. e. Kalendis proximis, sed ab interposita stipulationi deberi. Adeo verum est, in *Operibus* Cujacii *postumis* accurationem deesse, caetera nihil.

Denique πρὸς Διόνυσον nihil facit Dionysius Gothofredus in *Not. Margin.* ad *h. l.* dum quaesitum ait, *an & a quo tempore usurae debeantur.* Suo senso, *a quo tempore usurae debeantur*, dici posse fuisse disceptatum, prout contra Donellum sumus tuiti: sed, *an debeantur*, quis sanus unquam dubitaverit? nemo, hercle, nemo, tametsi *fere nihil inter homines* (maxime JCtos) *sit indubitatum sit, ut non possit tamen suscipere quandam sollicitam dubitationem*, ut alibi loquitur Imperator noster.

Antequam causam controversam faciamus missam, placet ad ejus illustrationem adnectere summatim, quae tradunt Βασιλικῶν architecti *Lib. XXIII. Tit. I. C.* 42. sui Ἐξακονταβίβλου. Illi trecenta mutuo fuisse data fingunt, reddenda mense proximo: convenisse autem postea, C. separatim dari in menses singulos. Dein ita pergunt: Τριῶν μηνῶν παρελθόντων, καὶ μηδὲν μου δεδωκότος, οὐκ ἀπαιτηθήσομαι τῆς ὅλης ποσότητος (sc: τόκον, quod vocabulum reperiebatur in Codice Cujacii, Basilicorum ante Car. Ann. Fabrotum possessoris, & necessarium est, ne sensus vacillet) ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἐπερωτήσεως, ἀλλὰ μετὰ τὸν πρῶτον μῆνα τῶν ἑκατὸν, καὶ μετὰ τὸν δεύτερον τῶν ἄλλων ρʹ. Hucusque rursum Parisiensis editio, cujus hiatus ex Cujacio denuo supplendus est: καὶ μετὰ τὸν τρίτον τῶν λειπομένων ἑκατὸν. Haec si Fabroti editioni inserantur, sensum dabunt integrum, quem alias ex parte tertia claudicare constat, tam ex facti specie a Graecis proposita, quam ex ipsa Fabroti versione Latina. Sic ut tum hic, tum alibi non eandem semper exactitudinem servet Fabro-

brotus in exhibendo suo Basilico. Sed hoc παρέργως. Apparet autem satis, quaestionis statum, ex Graecorum specie resultantem, esse planum facilemque, & accurate respondentem ei, quem rettulimus supra: namque μετὰ τὸν πρῶτον μῆνα praestari volunt usuras τῶ ἑκατὸν, non τῆς ὅλης ποσότητος, atque ita illius duntaxat pensionis, quam ex pacto convenerat διῃρημένως δοῦναι κατὰ μῆνα.

CAP. X.

Dicebam, quia pacta incontinenti facta stipulationi inesse creduntur, perinde esse, ac si per singulos menses certam pecuniam stipulatus, quoad tardius soluta esset, usuras adjecisset.

POstquam, quo de disputatum fuerat, dixisset Paulus, sententiam suam exorditur illico. *Dicebam*, inquit &c. vocabulo in fori disputationibus admodum frequenti, vid. *l.* 97. *ff. de acq. vel omitt. haered. l.* 38. *pr. ff. de minor. l.* 13. *ff. judic. solv.* & *l.* 9. *ff. de castr. pec.* ubi ad exemplum *h. l. Proponebatur, quaerebatur*, & mox, *dicebam.* Vel *dicebamus*, quemadmodum idem Paulus in *l. ult. ff. quod cum eo, qui in al.* Praemittit autem, more JCtis non inusitato, eorum, quae postmodum enarrat rationem hanc: QUIA PACTA INCONTINENTI FACTA STIPULATIONI INESSE CREDUNTUR. Ἰδοὺ Ῥόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πήδημα! haec *septem* verba, non recte accepta, praesertim in causa sunt, quur tota istaec lex inter *septem Damnatas* dicatur familiam ducere. Quare, si quae qualitates, ut ita loquar, occultae numero septenario insint, eas non

fau:

fausti & religiosi quid portendere hariolabimur cum devoto ad superstitionem Justiniano in *Confirm. ff. II.* §. 1. Sed hoc certe loco, ut & alibi saepius, augurium plane contrarium polliceri nugabimur.

Doctrinam de Pactis incontinenti contractibus juris stricti additis, quam ex proposito numeri septenarii commate vulgo cudunt Interpretes, sede propria locabimus in adjecta ea de re *Disputatione* peculiari. Diffusa enim quum sit ejus disputatio, visum est commodius, suo eam loco designare, quam heic vagari pede incerto Placet tamen velitationem quandam praemittere, quia per omnem legem dispersum cernitur hujus rei momentum.

Credimus itaque certum immotumque esse, si unica *l. Lecta*, extra juris ambitum esset relegata, neminem tam amotae mentis fore, ut dubitare, nedum affirmare sustineret, pactiones contractibus strictis in genere, vel stipulationi in specie excontinenti junctas, iisdem inesse: quia ratio juris manifesta, ejusdemque auctoritas alia omnia suadent, jubent. Quapropter hic supponimus (quod deinceps in loco communi *de Pactis adjectis* sumus probaturi) certissimum esse Juris Romani principium, pacta stricti juris contractibus, quamvis continuo addita, omnino non inesse: adeoque nec actionem producere, nec jus agendi ipso jure mutare, vel tollere ullo modo posse; sed, secundum vulgareis pactorum regulas ad exceptionem prodesse, neque ultra, perinde ac si ex intervallo apponantur.

Sed quî id ipsum per obstanteis catervas, ex sola *l. Lecta* (nam difficultatibus aliunde petitis in *Dissertatione* fiet satis) collectas explicari queat, jam jam disquirendum erit. Duriusculam certe zamiam, praesertim securius cogitanti, injicit nova Pauli ratiocinatio: *Dicebam*, ait,

quia pacta incontinenti facta &c. Sententiam nostrae contrariam distentis, ut ita dicam, uberibus e dicto *Versic.* emulgeri posse contendunt Interpretes ad unum omnes: inquiunt enim, pacta si insint stipulationi, ut Paulus inesse scripsit, vel ad actionem prosint necessum est, vel saltem ad obligationem praeviam ipso jure elidendam. Verum enim vero haec moventi ferme est, ut occinatur illud Alpheni apud Paulum nostrum in *l. pen. ff. ad exhib. Non oportere verba captari, sed qua mente quid diceretur, animadvertere convenire.* Verba enim si captes, eorumque nudo cortici adhaereas, verum est, JCtum dixisse, pacta incontinenti facta stipulationi inesse, verum est, hanc locutionem unionis vim tantam inferre, ut perinde pactum illud, quod inest, operetur, atque si stipulationis solemnibus munitum foret: sed tum itidem verum esse evincam postea, neque Paulum Paulo convenire, neque JCtorum ulli, at cum vaga Juris Civilis incertitudine omnia concurrere frontibus adversis. Qua mente igitur id dicatur animadvertamus. Hujusce ῥήσεως, *pacta incontinenti* &c. non alium esse sensum ex Auctoris scopo colligi posse videtur, quam, per pactionem illam in vers. *Convenit*, idem, effectum siquidem consideres, actum esse, ac si ita nominatim stipulatione fuisset cautum. Verba igitur καταχρηστικῶς erunt accipienda, videlicet: per oppositionem exceptionis pacti, sortis petitioni faciendam, debitorem, eventu inspecto, id ipsum consecuturum, quod, etiamsi verba pacti in solemnem stipulationis formam concepta fuissent, consequeretur. Per pactum dilata est sortis exactio, adeoque & usurarum, praesertim cum illae, ex mora debitae, non committantur, ubi nulla mora fit: haec autem fieri non intelligitur, ubi nulla est petitio, uti in *seqq.* argumentatur JCtus, & valide. Atque haec

haec ſuggeret exceptio pacti conventi, eoque modo petitionem creditoris infringet, ac ſi ipſo jure ea non teneret, hoc eſt, ac ſi pactum foret ipſa ſtipulatio, & ita ſtipulationem praecedentem ſuſtuliſſet funditus.

Hanc vim ex praeſcriptionibus oriundam Paulus noſter claruis edocet in *l.* 112. *ff. de R. J. Nihil intereſt*, ait *ipſo jure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur.* Eundem vide in *l.* 115. §. 1. *eod.* & in eandem ſententiam Ulpianum in *l.* 13. *ff. de R. J.* qui idcirco actionem, exceptione ſubmovendam, *quaſi nullam* dicit in *l.* 7. §. 8. *de dol. mal.* Quin & tralatitium eſt, Juris noſtri Conſultos ſaepius ab eventu, quem oculo, dicere liceat, juridico praevidere queunt, negotia metiri, & inde appellationem ducere. Ita actio non habitura effectum, ſimpliciter negari dicitur in *l.* 1. *pr. ff. ad SCtum Maced.* quae caeteroquin ab initio competebat. *l.* 11. *eod.* Adde *Rubric. ff. Quarum rerum actio non datur.* Sed haec vulgo nota ſunt. Non aliter heic, prout explicitum eſt, ſeſe res habet: ſi quis enim efficaciam pacti noſtri diligentius excuſſerit, illam deprehendet tantam, ut revera nihil interſit, utrum ſuam tantummodo exceptionem producat, an vero ſtipulationi ineſſe dicas.

Juvat hanc interpretationem, quod Paulus non ſimpliciter pactum *ineſſe* dixerit, ſed *ineſſe credi.* Etenim quemadmodum verum eſt, τὰ *credi, videri,* non raro apud Veteres, praecipue JCtos, pro ſimplici aſſertione occurrere, quo de Fr. Duarenus *Anniv. Diſput. L. II. C.* 11. ita non minus verum eſt, quam maxime proprie eadem per πλάσμα uſurpari eo ſenſu, quo in noſtra *l.* τὸ *credi* dictum eſt. Ab ipſo Paulo ex eodem *Quaeſtionum* opere exemplum petamus in *l.* 17. §. 1. *ff. de inoffic. teſt. Cum contra Teſtamentum*, inquit, *ut inofficioſum*

judi-

judicatur, *Testamenti factionem habuisse defunctus non* CREDITUR: effectu nimirum inspecto, quatenus testamenti capita subvertuntur; jure etenim testamenti factionem habuisse ex eo constat, quod testamentum substitit, donec expugnatum esset, adeoque ab initio non erat nullum *l* 2. *ff. eod. pr. Inst. de inoff. test.* Sic & Paulus in *d. l.* 115. §. 1. *ff. de R. J.* & Ulpianus in *d. l.* 13. *ff. eod* effectum, quem per oppositam exceptionem habemus, mediante τῦ *videri* fictione proponunt. Aliud πλαστικὸν in eadem specie rettulimus supra ex *l.* 7. §. 8. *ff. de dol. mal.*

Videtur autem iis, quae diximus, adversarier, quod generaliter scriptum est, *pacta inesse stipulationibus credi*: illa quippe loquutio cum unversalis sit, videtur etiam in universum accipienda, tanquam fundamentum aliquod, cui reliqua superstruuntur. Negari vero nequit, quin ea expositio, quae dicit, verba illa de virtute exceptionis pacti conventi duntaxat esse intelligenda, sit singularis i. e. ratione subjecti argumenti accipienda tantum. Verum in jure novum non est, rationes generales aliquando non καθόλϐ, sed κατά τὶ interpretandas esse, ne manifeste sint falsae. Manifeste falsum est, omnia pacta, quod ad effectum, tantum valere, ut nihil referat, utrum contractibus insint, nec ne: est verissimum, rem ita se habere in pacto, quo de nos agimus, & ejusdem naturae reliquis. Hoc igitur pactum, quia stipulationi inesse creditur, exitum si consideres, perinde ex &c. Vel ita: *Quia pacta*, hoc est, pacta hujusmodi, hujus vis & effectus, stipulationi esse videntur &c. Sic & qui pacta *detrahentia*, non item *adjicientia* (de quibus suo loco) inesse volunt dictum Pauli, *quia pacta* &c. restringunt ad *detrahentia* duntaxat. Atque ea occasione Donellus, ejus sectae assecla, in *Comment.* ad *h. l. prope finem*, docet affatim,

sine

ſine exemplo non eſſe, generalia illa paſſim explicari limitarique pro cujuſque materiae ratione ſubjecta.

Ecquur porro in explicito commate mentio τῦ *incontinenti*, ſi, quemadmodum urgemus, ſubjecta conventio ad exceptionem tantum profutura ſit? ad ejus namque adminiculum fuiſſet ſatis, etiamſi ex intervallo adpoſitam dicas. Quia fortean ita tulit περίςασις facti, in qua enarranda quam exactus fuerit Julius noſter, ſatis Cautio probaverit. Accedit, quod, cum in narratione facti ad pactionem Q, D, A, perveniſſet, vocula conjungente incontinenti ſubjiciat: *Convenitque inter nos*, non aliter ac ſi illa uno ſpiritu ſtipulationes fuiſſet ſequuta. Adeoque ſenſus erit: Quia pactum, quod incontinenti factum erat, & caetera: *narrative* ſcilicet, ut Accurſii Schola loquitur. Eodem modo in *l.* 135. §. 2. *ff. de V. O.* τὸ *incontinenti*, itidem pacto adſcriptum, otiari, & ex facto tantum proponi, Donellus animadvertit in *Comment.* ad *d.* §. *n.* 13. quod verum eſſe circumſtantia juris factique ibidem evincit ſatis.

Supereſt, ut de eo, quod JCtus ex praecedenti poſitione deducit, propius deſpiciamus. Quia pactum, ejuſve exceptio eundem ſortitur effectum, atque ſi ſtipulationi eſſet infuſum, conſequitur, *perinde eſſe, ac ſi per ſingulos menſes certam pecuniam ſtipulatus, quoad tardius ſoluta eſſet, uſuras adjeciſſet.* Ita legendum *quoad*; licet *Vulgata*, eamque ſecutus Donellus malit *quo*, ut eſt in Cautione. Cujacius & Hotom. utrobique *quoad*, uti notavimus *C.* VI. ſed haec nullo diſcrimine habentur. Etiam recte Pandectes Florentini lectio, *adjeciſſet*, ſubauditur enim Publius Maevius creditor. Manuſcriptus meus *adjeciſſ.* ambigue. Varia lectio apud Ruſſardum plene *adjeciſſem*, ſed nullo, ut videtur, ſenſu: niſi dicas, Paulum

I

lum calore diſputationis adeo fervidae abreptum, perſonam creditoris adſumſiſſe, ut ſententiae ſuae major eſſet intentio. Frigidus calor, & jejuna ἔκστασις! ſed apage minutias.

De re ipſa videndum: & quidem quo pacto verum ſit, ſi conventionem noſtram ſtipulationi ineſſe dicas, conſequens eſſe, ut perinde ſit, ac ſi creditor quot menſibus *certam pecuniam*, trecenos puta denarios, ſtipulatus, quoad in mora eſſet debitor, *uſuras* trium denariûm, id eſt, conventae penſionis Centeſimas adjeciſſet. Namque illud eſt valde mirum, Commentatores heic altum inclamare, & ſuo quemque modo probare, pacta in ſtipulationis continenti facta, eidem ineſse, neque tamen docere, qui inde conficiatur, quod Paulus colligit, non integrae ſortis, ſed conventae penſionis uſuras duntaxat committi. Quamvis autem nos eorum ſententia, de pactis ſtipulationi inſitis, non utamur, oportet nihilominus probemus, quid iſtuc faciat ad quaeſitum de obligatione uſurarum, quandoquidem diximus, Paulum a vi & efficacia pacti argumentari, ac ſi revera ineſset.

Nimirum qui ſciunt, quid ſit pacta ineſſe contractibus, etiam hoc ſciunt, ea ſtatim vires ſuas ita exſerere, ut, ſi convenerit de obligatione ex contractu minuenda, ea abſque ulla exceptionis ope deminuta ſit, quo de latius *Diſſertationis Cap. I.* Atque hinc conſequitur, ut, ſi pactum in vſ. *Convenit*, ineſset ſtipulatione, hoc eſt, ſi creditor non pactus, ſed ſtipulatus fuiſset, C. C. C. menſtrua dari, ut, inquam, ipſo jure ſublata ſtipulatione, quae ſortis caput univerſum Kalendis proximis dependi volebat, debitor, niſi ad trecenta menſtrua obligatus non ſit, & per neceſsarium conſequens non teneatur, niſi ad illorum trecentorum uſuras in menſes ſingulos, quemadmodum in

ſeqq.

ſeqq. luculenter demonſtrat Paulus. Videntur haec liquida. Sin vero exceptionem tantum tribuas pacto, major erit ἀναθεώρησις, longior circuitus: nam ecce debitor obſtrictus manet ad ſortem integram, ejuſque totius uſuras menſtruas; ac eo nomine jure ſummo conveniri poterit jam ſtatim a mora. Creditor tamen, qui videt ſe exceptione pacti repulſum iri, exſpectat, donec menſes, omnium penſionum ſolutioni competentes, fuerint elapſi, ratus, non modo nullum inde petitioni uſurarum ſortis univerſae praejudicium fieri, ſed contra hoc εὑρήματι eam reddi faciliorem multo. Propone: ceſſit dies penſionum omnium, agit ad eas i. e. ad ſortem integram, ejuſque totius uſuras creditor, & id retro in menſes ſingulos. De ſorte nihil contradicit debitor, neque enim de ea controverti poteſt: de uſuris autem excipit, ni eſſemus pacti de ſorte menſtruatim devidunda, & per hoc mutata foret uſurarum ratio. Replicat creditor: hanc a ſorte ad uſuras conſequentiam licet concedam, attamen & alio modo mihi conſultum eſt; noviſti utique pacta exceptionem parere, & praeterea nihil: exceptionem vero non operari niſi oppoſitam, & ab ipſo oppoſitionis tempore. Quod ſi verum ſit, conſtare videtur, praeſcriptionem pacti noſtri, quam nunc demum opponis, retrorſum mutare non potuiſſe uſuras, ex ſtipulatione debitas; conſequenter eas καθολικῶς cucurriſse ab interpoſita de illis cautione ad uſque hunc, quo tu excipis, diem: in anteceſsum quippe agere, eſt effectus τοῦ ipſo jure. Duplicat reus, ejuſve patronus in *l. 5. §. fin. ff. de dol. mal. & met. except. Actor quidem in poteſtate habet, quando utatur jure ſuo, non autem reus, quando conveniatur.* Igitur, quum juſta fuiſſet exceptio mea, ſi poſt moram primi menſis me illico conveniſses, cur non & poſteaquam omnium penſionum

 dies

dies cessit? rectissime itaque Paulus, resectis illis ambagibus, efficaciam propositae pactionis tantam esse dicit, & mox docet, ac si ipso jure inesset, id est, ac si solemni stipulatione placuisset ita: *Ex summa suprascripta menstruos dare spondes denarios trecenos, & ex mora, usuras eorum Centesimas?*

CAPUT XI.

Igitur finito primo mense, primae pensionis usuras currere: & similiter post secundum & tertium tractum, usuras non solutae [pecuniae] pensionis crescere: nec ante sortis non solutae usuras peti posse, quam ipsa sors peti potuerat.

NUnc species specitur. Hic enim rem praesentem JCtus cernit pressius, derivans ex praecedentibus consectaria, usurarum supputationi, pro numero mensium, quibus in solutione cessatum est, applicanda. *Igitur*, quia post varias actiones & exceptiones intentatas & oppositas, tandem aliquando constabit, ne hilum differre, utrum trecenta illa refundi simplici nudoque pacto, an verborum obligatione convenisset, atque ita eorum usurae fuissent adjectae, consequens est, quod ait Paulus, *finito primo mense, primae pensionis usuras currere:* hoc est, elapsis a mora Kalendis primis, debitorem, usurarum nomine, soluturum esse denarios tres, pensionis primae seu trecentorum Centesimas. Adversarii jam tum exigebant denarios XXXVII, & sestertios duos, juxta stipulationis secundae tenorem, prout diximus in exhiben-

bendo Quaeſtionis ſtatu: quo autem jure, quave injuria, videbimus *C. XII. & XIII.*

Si primo menſe finito, primae tantum penſionis uſurae currant, etiam verum eſt, quod addit Paulus, *ſimiliter poſt ſecundum & tertium tractum, uſuras non ſolutae [pecuniae] penſionis creſcere.* Haloander, Antiquiorum ſecutus ſcripturam, illud *pecuniae* non adgnoſcit, nec Hotomannus dubitat gloſſema eſse, quia ſcil. parum concinna videtur iſtaec gemini ſubſtantivi cumulatio, *pecuniae penſionis.* Sed hanc evitabis, ſi, quemadmodum eſt in Codice, quem manuſcriptum habeo, & in Editione Blaublommii anni 1523. legeris, *pecuniae* VEL *penſionis*, ſenſu optimo, ut τὸ *penſionis* ſit ἐξηγητικὸν *pecuniae*, quo vocabulo antea uſus erat JCtus. Nihilominus & recte apud Florentinos, cumulatis ſine diſtinctione Συνωνύμοις, ſunt etenim & alibi obvia ejuſmodi locutionum exempla: veluti *Conjugii nuptiae* in *l. 6. C. de inceſt. nupt. Iter viarum*, apud Lucretium *Lib. II. vſ.* 626 ac ita intellectum illud Innocentii III. in *Cap* 7. *X. de pignor. Pactum legis commiſſoriae*, non erit opus, arceſcamus a Pragmaticorum erroribus, ſicut Antonius Faber *Decad. XXI. Errore* ſuo I. ita & vetus inſcriptio *Tit.* LXVI. *Feud.* IV. *De pacto legis commiſſoriae*, vid. Cujacium *ibid.* Sic & *fortis fortunae* apud Minucium Felicem in *Octavio C.* 36. dignitas eſt & elatio fati, nam, ut integrum locum male emendat, ſic & peſſime τὸ *fortis* delet Petrus Faber *Lib.* III. *Semeſtr. C.* 23. *p.* 357. Quin & hic diſtinguere poſſis penſionem a pecunia, ut penſio hîc nihil ſit aliud, quam pecuniae *praeſtatio*, ſecundum vocis etymon apud Varronem de *L. L. Lib.* IV. *circa finem*: & receptum loquendi morem, vid. *l.* 3. *§.* 13. *ff. de ſtatulib.*

Nec eſt, quod τὸ *pecuniae* dicas eſse fidei ſuſpectae,

quod duobus uncinulis ſit incluſum: nam verum non eſt; quod vulgo dici ſolet, non reperiri ea in archetypo Florentino, quae hujuſmodi notis [ ] continentur. Qui legit, quae Taurellius Pandectis ſuis praefatus eſt, animadvertet, quinis eum notarum characteribus fuiſſe uſum, interque eos uno, ſimplici videlicet parentheſi, ſignificante, non exſtare quidem, quae ea concluduntur, in Pandectarum monumento, attamen ſenſui ſuſtentando eſſe neceſſaria. Reliqua ſigna diverſum denotant. Horum autem nihil τῷ *pecuniae* appoſuit Taurellius: ergo bene ſe habet. Unde igitur in Editionibus, quae hodie vulgareis ſunt, heic reperimus ſupradictam notam [ ], vel etiam illam // //, & unde perverſum de iis judicium? crediderim omnino ex clauſula Lud. Ruſsardi, quam poſt repraeſentatam Taurellii Praefationem in ſua Editione ſubjecit in haec verba: *Acceſſit his* (*ne quid te lateat lector*) *ut quod his notis* // // *incluſum reperies hoc in toto juris corpore, illud ipſum nunc primum additum eſſe, ultra quam in Pandectis Florentinis, aut aliis hactenus legebatur, recognoſcas.* Turbat valde haec clauſula, nam omnia, quae hiſce notis // // in Editionibus Ruſsardi, Charundae, Pacii, & Gothofredi pleriſque incluſa ſunt, ſine dubio exſtant in Libro Florentino, quemadmodum, ſi quis conferat, apparebit ſtatim. Itaque de facto non conſtat ea Ruſsardi clauſula. Sed hoc verum eſt, omnia, quae notis illis comprehenſa ſunt abeſse ad Editione Haloandrina, ut praeter τὸ *pecuniae*, & reliqua, quae in Legibus ſunt, etiam ex earum inſcriptionibus patet: eas quippe non habet fere Haloander a *Libro XXV. ff.* ad uſque finem. Hinc ſtatim Ruſsardus, aliique, quos diximus, poſt JCti nomen, Legibus praeſcriptum quod eſt in Norica, Librum, ex quo petita

Lex

Lex eſt, hoc modo ſignant // //. Quid ſi igitur dicamus, per *Pandectas Florentinas* Ruſſardum intellexiſſe *Haloandrinas*, utpote quae pro Florentinis ſunt habitae, priuſquam anno M. D. LIII. ſuas vulgaret Taurellius: quandoquidem in Praefatione ſua jactet Haloander, ſe ad Florentini Libri fidem ſua rettuliſse, idque verum ſit, modo meminerimus, quod Ant. Auguſtinus aliquotiens inculcat, Haloandrum ex Bolognino, Bologninum ex Politiano, & hunc primum ad exemplar Florentinum exhibere eam, qua utimur, Editionem Noricam. Atque ea ratione factum eſt, ut Sylveſter Aldobrandinus ante *Comment.* ad *Lib.* I. *Inſtitutionem* lectorem ita moneat: *Invenies aliquotiens ſub nomine Florentini Libri Pandectarum citatum Librum Noricum, quod is magis ad Florentini fidem accedat.* Ita quidem, fateor, erit aliqua κατάχρησις in nomine, verum, ut vidimus, etiam alias uſitata; ac ita in facto bene convenit: & conſtabit quoque, quam ob rem de notis *in toto Juris Corpore* additis dixerit Ruſſardus; haec enim ad Pandectas, κατ' ἐξοχὴν Florentinas, referri nequeunt. Hoc ſi non placeat, ſententiam Clauſulae dicamus eam, ut ultra quam in Pandectis Florentinis aliiſve, additae ſint ille notulae // //, non vero quod iis incluſum eſt: aït quidem *quod incluſum eſt*, ſed rurſum illud improprie erit accipiendum, contentum puta pro continente, per figuram neſcio quam. Jam vero certum eſt, in Florentino, aliiſve ante Ruſsardum Libris haſce notulas // // non reperiri: ille primum addidit, ut, quid apud Haloandrum deſit, ſignificent. Atque ita, ſi explicari poſſit, explicanda videtur ea Ruſsardi admonitio, ne omnino ſit falſa, aliiſve impoſterum imponat. Porro notandum, in Editionibus, hodie vulgaribus, illos ſignorum characteres, quos adeo ſollicite diſtinxit Tau-

rel-

rellius, pessimo exemplo confundi, & ferme omnes, diversa licet denotent, una uncorum [ ] fidelia dealbari. Unde & in illis τὸ *pecuniae* uncinulis concluditur, quum rectius Editores, quos memoravi supra, huic voci apposuerint geminatas lineolas // //: utpote quae solae admoneant, eam omisisse Haloandrum, prout jam diximus. Minus satisfaciunt, quae de his notis observarunt Albericus Gentilis *de Libris Jur. Civil. C. IV.* & Niellius *Disput. Feud.* III. in *Corollar. litt. K.* Videbantur igitur haec digressione digna.

Ait JCtus; *post secundum & tertium tractum* &c. Glossa & Donellus *tractum* interpretantur *mensem*, quasi mensis sit *tractus & spatium, ad solvendam quamque pensionem constitutum.* Non putem, eos velle, tractum simpliciter mensem significare, siquidem nemo, quod sciam, ita sit locutus Latine, sed cursum spatiumve aliquod temporis, quod heic de mense accipiendum est, ut ex praecedentibus claret. Verum, quia non *tractus* ἁπλῶς, at fere *tractus temporis*, eo sensu occurrit semper, quemadmodum in *l. 29. ff. de R. J.* & alibi, commodius erit, si τὸ *mensem*, quod proxime praecessit, subintelligamus, & *tractum* exponamus *protractum* & *dilatum*, sensu, quem vides, bono: nihil enim frequentius est, quam diem vel tempus *trahere* pro differre, ut variis procrastinationibus fere solent debitores, vid. *l. ult. ff. ad SCtum Turpill. l. ult. ff. de re judic.*

Sed ad rem. Si debitor & secundum, & tertium mensem traxerit i. e. in solutione moratus fuerit, eandem, quae in pensione prima obtinuit, rationem, etiam in reliquis servandam scribit Paulus, atque adeo *usuras non solutae pensionis crescere.* Uld. Zasius in *Glossis* ad voc. *crescere* ita notat. *Quanto minus solvitur debitum per menses,*

tan-

tanto plus crescunt usurae: quia jam tres menses cessaverat debitor, inde tenebitur ad novem denarios pro usuris. Vera propsitio, falsum, ex ea quod colligitur. Est etenim longe major ἔμφασις in vocula *crescere*: ea nimirum, ut, si tribus ex ordine Kalendis in solutione cessatum fuerit, postremae quidem pensionis usurae semel tantum debeantur, quia semel h. e. uno duntaxat mense, quod ad illam pensionem, moratus est debitor: at vero praecedentium pensionum usurae, pro numero mensium, quibus in mora perseverat, identidem crescant. Per tres igitur menses si nihil fuerit solutum, primae pensionis usurae ter, secundae bis, ultimae semel committentur, habita ratione morae ter, bis, & semel commissae. Quapropter patet, post tertias Kalendas lapsas, ejusque temporis tractum in mora, debitorem teneri, usurarum nomine, non ad denarios novem, ut ille putavit, sed ad octodecim: novem scilicet pro pensione prima, sex pro secunda, tres denique pro ultima. Ita usurae erunt duplo majores, quam Zasio memoratae: quod si ipse animadvertisset, ambigendum non est, quin acrius adhuc multo detonuisset in usuram, *maledictam illam* (uti jam inquit *eodem loco*) *herbam, quae ita crescit & serpit paulatum.* Non aliter tamen, ac Zasius, sapuisse videntur Basilici, ut poteris colligere ex iis, quae retulimus *Cap. IX.* melius tamen eorum Scholiastes Cyrillus.

Post cursum usurarium in singulis trecentorum pensionibus, ex ratione commissae morae descriptum, pergit demonstrare Paulus, quando tandem usurarum sortis universae dies cedat, quas mox a prima mora urgebant Adversarii. Dicit, autem, *non ante sortis non solutae usuras peti posse, quam ipsa sors peti potuerat.* Quod de sorte praedicatur, de universa dici malumus, quam cum

Accursio de *residua*, quum id sit efficacius: edisserit namque adversus diffidentes Adsessores JCtus, sortis totius, cum ipsa non debeatur, usuras deberi non posse. Atque hoc prosequiter clare, modo verum sit, quod de usura dilatae quoque mense pensionis duntaxat commissa disputatum erat. Ipsa autem sors, hoc est, universa *quindecim* cum effectu non recte petuntur, nisi post idus mensis tertii decimi (hic enim mensium numerus competebat solutioni, vid. *C. VIII. & IX*): consequenter neque prius debebitur omnium pensionum foenus, ex Pauli nostri sententia. Quinimo ne tum quidem, si accurate loquaris, sed uno adhuc mense serius, ob ea, quae diximus *d. C. IX.* Verum ἐν πλάτει loquutus est JCtus, et audiendus nempe, ac si dixisset: *Sortis universae foenus non deberi, nisi post moram in universa commissam.*

Quod supra notatum est de augmentis usurarum pro rata morae in unaquaque pensione, & contra Zasium probatum, earum nomine non novem, ast octodecim deberi in specie verborum Pauli, nunc latius deducendum est, si non menses tres, ut exempli causa proponitur, sed, quemadmodum eum fecisse probabile est, omnes, quoad sors integra fuerit confecta, in solutione traxerit debitor, in solutione nempe tam sortis, quam usurarum: de probabilitate diximus *C. IX.* Itaque in mora transactis mensibus duodecim & dimidio, duodecies & dimidiate pendenda erit usura pensionis prima, quae ita exsurget ad denarios XXXVII, sestertios duos. Secundae pensionis usura undecies cum media unius parte, numero ternario (trecenorum Centesima) multiplicata, dabit denarios XXXIV, sestertios duos. Et ita deinceps omnium pensionum usurae supputandae sunt pro rata cujusque intercapedinis menstruae, & commissae in ea morae. Quo facto

ℰto clarebit, non ſolutas omnium penſitationum uſuras *creviſſe* ad ducentos, quinquaginta tres denarios, nummoſque duos. Sed quia *veritas magis oculata fide animis hominum infigitur*, ut inquit alibi Imperator noſter, non abs re fore crediderim, calculos heic oculis committere fidelibus.

Menſes ſortis non ſolutae numero terno (C. C. C. Denariûm uſurario) multiplicati, pariunt uſuras uniuſcujuſque penſionis pro rata menſium adauctas.

Menſes . . .	$12\frac{1}{2}$	$11\frac{1}{2}$	$10\frac{1}{2}$	$9\frac{1}{2}$	$8\frac{1}{2}$	$7\frac{1}{2}$
Centeſima C. C. C. den...	3	3	3	3	3	3
Uſurae penſionum ex mora . .	$37\frac{1}{2}$	$34\frac{1}{2}$	$31\frac{1}{2}$	$28\frac{1}{2}$	$25\frac{1}{2}$	$22\frac{1}{2}$

$6\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$
3	3	3	3	3	3	3
$19\frac{1}{2}$	$16\frac{1}{2}$	$13\frac{1}{2}$	$10\frac{1}{2}$	$7\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$

Inferioris uſurarum numeros, ſi in unam reducas ſummam, habes $253\frac{1}{2}$ denar. id eſt, univerſi Capitis uſuras, cum augmentis ex mora, etiam ſemi menſtrua. Connanus *Lib. VII. Cap.* I. *n.* 12. penſionum omnium foenus non ultra denarios ducentos, quinquaginta duos extollit, ſed, ut videtur, lapſus ratione unius & dimidii, minus ſupputati; idque eveniſſe putem ex omiſſa penſionis ſemi menſtruae uſura. Caeteroquin ipſe recte etiam in cenſum vocat

cat additiones usurarias ex mora pensitationis debitae continua.

Atque illud fieri plurimum interest: enormis enim est differentia, utrum cum Zasio existimes, usuras simpliciter sine incrementis currere, an vero, quemadmodum monuimus, & verum est, vires acquirere eundo. Incrementa sola ascendunt ad 216. Denarios: namque iis adde usuram simplicem 37½ den. & habebis ducentos, quinquaginta tres, & dimidiam unius partem. Ita ex mente Pauli: sin autem, quod ejus Antagonistae volebant, unoquoque mense currerent, & subinde crescerent universae sortis usurae, immensa foret earum summa post tempus solutioni competens: exsuperaret quippe plus quam bessem Capitis omnino integri.

CAPUT XII.

Pactum autem, quod subjectum est, quidam dicebant ad sortis solutionem tantum pertinere, non etiam ad usurarum, quae priore parte simpliciter in stipulationem venissent: pactumque id tantum ad exceptionem prodesse. Et ideo non soluta pecunia pensionibus, ex die stipulationis usuras deberi, atque si id nominatim esset expressum.

QUi statuit aliquid Parte inaudita altera,
AEquum licet statuerit, haud aequus fuit,

Ut est in Tragoedia. Imperatorem Claudium hoc nomine

ne lepide derifit Seneca in *Apolocynt.*

Quo non alius *Una tantum*
Potuit citius *Parte audita,*
Difcere caufas, *Saepe & neutra.*

Recte atque ordine igitur facit Legis noftrae Auctor, quod Adfefsorum, a quibus diffidebat (uti fere erat folitus, obfervante Cujacio *Lib. II. C.* 26.) five, ut Paulus de Caftro loquitur, *Advocati alterius Partis* rationis in contrarium proponat. Facere admodum Adverfarios in arenam producit Cynus ad *h. l.* Nam, poftquam facti fpeciem, & Pauli de ea refponfum ingenti fatis apparatu exhibuerat, ita tandem pergit: *Hac refponfione data per Dominum Paulum, furrexerunt ex adverfo quidam alii Baccalaurei* (nam & *Paulum* in praecedentibus appellaverat *unum perfectum Baccalaureum, & unum difertiffimum Advocatum*) *de Schola Dominì Papiniani; vel alii Advocati Praetoriani fori, & dixerunt: Nos dicimus contrarium, & audiatis; Dominus Paulus, falva fua reverentia, dixit duo falfa* &c. Dein Paulum iis refpondentem inducit hoc modo: *Falfum dicitis vos, falva veftra reverentia, non ego.* Et caetera hujufmodi nugamenta, falva tamen Domini Cyni reverentia.

Sed quot hìc fuiffent a Paulo Diffentientes? unus, plurefve? fubfifto. Uno plures fuiffe arguit pluralis locutio, *quidam dicebant;* & unum duntaxat, fingularis, quae fequitur, nota, *ut ille putabat.* Nunquid ergo cum Haloandro, eumque fecutis Fr. Hotomanno, & Ant. Fabro legemus, *quidam dicebat*, ut utraque locutio effet fingularis? an vero, *ut illi putabant*, quo utrum effet plurale? neutrum placet: plures etenim fuerint, an unus, falva reft eft. Unum fi dicas, non effet novum, eum plu-

 rium

rium numero designari, quia haec & olim fuit, & etiamnum est tralatitia Antagonistas notandi formula, ut qualiscunque notae invidia tollatur, seu potius minuatur. Plures si fuerint (in quod proclivior sum) recte eorum mentio fit καθολικῶς in prima statim concertatione: inter eos autem si quispiam excellat, dignus, qui vel solus referatur, cur non *ille* deinceps memorari posset ἐπιδεικτικῶς, velut omnes repraesentans? Atque his adde, insolens non esse, per commutationem numeri, singulariter designatum, plurium numere occurere in una eademque oratione, ut in *l Gallus* 29. §. 6. *ff. de lib. & post. haer. inst.* quod etiam a Bartolo, & Cujacio ad *d.* §. animadversum est.

Caeterum, ut diximus, verisimile est, JCtum nostrum per *quosdam*, hoc quidem loco, intellexisse Adsessorum aliquos, in Papiniani auditorio ipsi adversos. Recenset ex iis nonnullos in *l. ult. ff. de Jur. fisc.* reliqui aliunde noti. Quis autem sit ille ILLE, contrariae opinionis princeps, *Cap. seq.* disquiretur. Attamen fatendum est, non prorsus constare de adsessoribus notatis. Quid si dicamus, Paulum heic non agere adsessorem, sed *Advocatum*, ut ajunt plerique Veterum: & ita Lucii Titii causam orasse adversus Patronos Publii Maevii. Paulum utique causas etiam egisse ejus testimonium probat in *l.* 78. §. 6. *ff. de leg.* 3. Sed res fere eodem redit.

Quicunque igitur aut quotcunque JCto nostro adversati fuerint, nihil magnopere refert. Argumenta eorum succedant: *Pactum, quod subjectum est, ad sortis solutionem tantum pertinere, non etiam ad usurarum, quae priore parte simpliciter in stipulationem venissent. Quae, scilicet usurae* notat Accursius, qui, scilicet Accursius, ejusmodi elegantias plus semel habet venales. Neque

pla-

plane otiosa videri potest haec glossa, quum Hotmannus illud *quae* alio referat, dicam, an detorque? Nimirum, quia scriptum est, usuras *priore parte* in stipulationem venisse, & tamen constat, in secundam demum stipulationem eas fuisse deductas, hinc ille *Lib. XI. Observ. Cap.* 1. scripturam propositam suspicatus esse vitiosam, in singulari legendum censet, *venisset*, non *venissent*; parenthesi autem includenda haec verba, *non etiam usurarum*, ut sensus sit: pactum subjectum ad sortis solutionem tantum pertinere (non etiam usurarum) quae, nempe sortis solutio, *priore parte*, id est, stipulatione prima simpliciter comprehensa fuit. Verum haec tanti non sunt, ut propterea recedamus a lectione recepta: contra nunc eam tuemur magis, quandoquidem admissa emendatione, & intercalatione pejor, immo nullus sensus est. Quid obsecro, sibi vellet Pars advesra, cum ajat, sortem *simpliciter*, h. e. absque ulla deinceps immutatione (uti mox dicam) in stipulatum venisse? est certe illud aperte falsum de sorte, de usuris videri poterat verum. Non nego, servata scriptura, subesse difficultatem in τῦ *priore parte*, vulgo vel non animadversam, vel praeteritam studio: sed hanc facile erit superare, dummodo *priorem partem* non interpretemur *priorem stipulationem* cum Hotomanno, ast *partem priorem universae Cautionis.* Duo etenim eam absolvunt, contractus & pactum: contractus dividitur in bigam stipulationum, quarum secundam, quae de usuris est, respicit Paulus, quaeque prior pars negotii inter Maevium & Titium gesti audire potest, & etiam audit. Hoc modo usuras, posteriore quamvis stipulatione, priore tamen Cautionis parte promissas non absurde dicimus.

In transitu τῦ *simpliciter*, ejusque significationis meminimus, & sane simplicissima hujus vocabuli expositio

est,

est, usuras ἁπλῶς, sine innovatione, & mutata contrahentium voluntate in stipulationem venisse; atque adeo ex pacto, divisa licet sorte, earum rationem non habendam. Si malis altius adsurgere, illud *simpliciter* accipe pro τῷ *sincere*, *sine fuco & dolo*, quomodo *simplex*, & *simplicitas* apud Latinos passim. Ulpianus quoque in *Comment. ad Orat. Demosth. contra Timocr.* ἁπλῶς interpretatur σαφῶς καὶ μὴ πανούργως, *evidenter & non dolose.* Atque eo sensu, si liberius ratiocinari liceat, τὸ *simpliciter*, quod de usurarum stipulatione hic praedicatur, in ea idem notabit, ac operabitur, quod *proba recte* in stipulatione sortis: quo de actum est *Cap. IV.* Non equidem *repugno*, quominus haec stare queant: sed tamen prima, quam dedimus, interpretatio, videtur magis propria, & per hanc nervosior Dissentientium argumentatio. Igitur ἁπλῶστερον σαφέστερον.

Non erit opus, ut hoc Partis adversae argumentum prolixe enarremus, quum exhibita explicitaque verba vim ejus omnem affatim edoceant. Universum impetum uno verbo describam: in subsequuta pactione convenit quidem, sortem partitis pensionibus praestitum iri, at in ea nihil de usuris vel scriptum, vel pictum est. Quapropter earum solutio exigatur secundum tenorem stipulationis, a qua recessum non est, quod enim non mutatur, cur id stare prohibebimus? verum est, ab integrae sortis praestatione, Kalendis proximis facienda, recessisse Partes, sed item verum, quod ipse Paulus scribit in *l.* 27. §. 4. *ff. de pact. Ante omnia animadvertendum esse, ne conventio in alia re facta, in alia re noceat.* Itaque creditorem, ni sponte sua sortem offerat debitor, ejus totius, non pensionis conventae, usuras jure optimo deposcere, indubitata, parum attendenti, res videri posset: speciosa namque objectio. Per

Pergunt Adverſarii : *Pactumque id tantum ad exceptionem prodeſſe.* Urgent haec verba importune admodum, non quidem ad ſententiam Pauli noſtri convellendam (de eo quippe ſolliciti non ſumus, cum ipſe in ſeqq. defenſionis ſuae idoneus ſit auctor) ſed ad confutanda penitus ea, quae *Cap. X.* tradidimus. Suppoſuimus enim ibi, pactum Q, D, A, ad exceptionem duntaxat prodeſſe, ſimulque divortium fecimus a duabus (neque enim plures dantur) Interpretum ſententiis, quae virtutem pactionis noſtrae uſque eo extollunt, ut vel ad actionem ſufficiat, vel jus creditoris ipſo jure imminuat. Diximus etiam, utramque opinionem potiſſimum confici ex illo Pauli, *Quia pacta incontinenti facta*, cui fecimus ſatis. Verumtamen, ut dicam ingenue, non minus eſt adverſa nobis heic obvia difficultas: etenim a Paulo diſſentientes ſi dicant ex pacto ſubjecto exceptionem ſolummodo naſci, utique ipſe (cujus ſententia utimur) aliud dixiſſe, aliud ſenſiſſe debuit. Quod autem hoc erit? Veterum aliquis, qui, pro ſecta illius temporis, pactum in vſ. *convenit.* ad actionem prodeſſe exiſtimabat, ita infit: *Id eſt, quod dicit Paulus, pactum plus quam ad exceptionem prodeſſe. Nam cum inter exceptionem & actionem nihil ſit medium, JCti verba, etiam nobis invitiſſimis, hanc confeſſionem exprimunt, uti dicamus, ex pacto actionem naſci.* Negaret altera ſententia, nil eſſe medium actionem inter & exceptionem: ipſo enim jure operari plus eſt, quam exceptionem, minus quam actionem parere, quod eſt verum. Adeoque, ajunt, ſi pactum in propoſito actionem non producat, nil ſupereſſe videri poteſt, quam ut in gratiam debitoris ineſſe, petitionemque actoris ipſo jure ſuſtuliſse dicamus. Haec ſunt, quae alterutram ſententiam amplectendam eſse ſuadere, quin

& jubere videntur, nisi quis dicere & putare malit, quod Adversarios *dixisse* & *putasse* memoravit Paulus.

Poterimus nos expedire, modo simus memores, haec verba, *pactumque id* &c. non protulisse JCti nostri Antagonistas velut novum argumentum, sed velut ἐξήγησιν prioris. Non igitur abrupte ea accipimus, at cum relatione ad praecedentia, quibus de disputatum erat ab Adversariis. Illi etenim pactum ad sortis solutionem tantum pertinere rati, incontinenti subjungunt: *Pactumque id tantum ad exceptionem prodesse*, hoc est, pactum secundum ea, quae dixerant, solummodo profuturum esse: dixerant, ad sortis solutionem tantum pertinere, ergo ei objectum, ex eorum sententia, ad exceptionem proderit, non item, si opponatur usurarum petitioni, quod volebat Paulus. Ut ἐξηγητικῶς igitur procedat disputationis oratio, τὸ *id* referimus ad ea, quae proxime praecesserant, vel, quod est clarius, accipimus in casu quarto, pro *quod ad id, quod attinet ad id*, ut sensus sit: conventionem subjectam, quod ad id, de quo dixerant, ad exceptionem podesse, non aliter. Nec inusitata plane est voculae *quod ad* ἔλλειψις: denuo Paulum adi in *l.* 57. *pr. ff. de Contr. E. & V. Neratius ait, hanc quaestionem multum interesse*, pro *quoad ad hanc quaestionem*, manifeste.

Et haec quidem absque ope Critices; verum huic non plus justo iniquior forte in animum inducat, pro *pactumque id tantum*, legendum esse, *pactumquE i tantum*. Sicut enim Ulpianus in *l.* 1. *pr. ff. deposit.* notat, voculam *de* augere, ita certe littera *D* difficultatem heic in immensum adauxit: pereat itaque bonis avibus, & vocabuli praecedentis ultima (*e*) magnificetur in *E*, atque ita *pactumquE i tantum*, per ἀναδίπλωσιν, *pactumque ei tantum, ei*, nimirum *sortis petitioni* objectum, *ad exceptio-*

ptio-

ptionem prodeſſe. Vel, liberius paulo, in locum τῦ *id* ſubſtituamus *eo*, & nihil tricarum ſupererit: *Pactumque eo tantum ad exceptionem prodeſſe* i. e. ad ſolutionem ſortis, non uſurarum, cum continua iterum χίσει ad praecedentia. Videlicet: pacti exceptio ſorti duntaxat obſtat, ergo creditor ejus univerſae, non ſolutae, uſuras petens, eadem exceptione repelli nequit. Hoc enim eſt, quod Adverſarii contendunt, quamvis *non multum ad Rhombum*, ut inquit Joannes, vetus gloſſator: ſed de eo *Cap. ſeq.* Interim liquet, Paulum in ſubjecta ſpecie non negare, pactum ad exceptionem prodeſse; at vero exceptionem illam ad ſortem duntaxat eſse reſtringendam. Conſiſtunt itaque ea, quae de Pactis adjectis praelibavimus.

Properemus ad conſequentia, quae ex objectione ſua eliciunt creditoris Patroni. *Et ideo*, ajunt, *non ſoluta pecunia ſtatutis penſionibus, ex die ſtipulationis uſuras deberi, atque ſi id nominatim eſſet expreſſum.* Si verum foret, ad uſuras pactum non pertinere, adeoque ejus praeſcriptionem ſortis integrae exactioni tantummodo obſtaturam, ſequeretur etiam, *non ſoluta pecunia*, trecenis ſcilicet denariis (perperam quippe *pecuniam* hîc de univerſa ſorte exaudit Donellus) ſtatis ex conventione penſionibus, uſuras deberi ex die ſtipulationis, ex Kalendis proximis. Per *uſuras* autem intellexiſse Adverſarios totius Capitis foenus, palam faciunt, quae *C. IX.* diximus: hoc etenim, ſi conditio morae exiſtat, praeſtari volebant jam ſtatim ex die ſtipulationis. Contra Paulus, *Non ante* totius *ſortis non ſolutae uſuras peti poſſe, quam ipſa ſors peti potuerat.* Porro & illud Diſsentientium opinio ſuppeditat, non modo non ſolutis ſuo tempore penſionibus, ſortis integrae uſuras deberi, verum & ſolutis, ratione

ſortis reliquae: nam & in ea moram fieri putabant, ni ultro offerretur tempore ſolutioni condicto, ſeu potius, quanquam in ea non fiat mora, tamen illius uſuras committi propter expreſſa ſtipulationis nondum abrogatae verba. Quicquid autem hujus rei ſit, putem hoc conſtare, eos, qui penſione una non ſoluta ab eo, quem annua bima trima ſolvere oportebat, eos, inquam, qui tum Capitis univerſi uſuras exigunt, etiam parte ſoluta, nihilominus exigere foenus ſortis reliquae, ni hujus ſpontanea intercedat oblatio.

Ex hac Partis adverſae ſententia nemo eſt, qui non videat per *diem ſtipulationis*, cujus meminit Paulus, intelligendum eſſe diem ſtipulatione comprehenſum i. e. *Kalendas futuras*, non vero diem ſtipulationis interpoſitae, quemadmodum verba, in queis explicandis occupamur, imponere poſſe videntur minus attento (vide omnino *d. C. IX.*): cum utique JCtorum ab Auctore noſtro diſſidentium nemo *fuerit adeo vervex*) ut mea faciam verba Cujacii in *Comm. poſt. ad h. l.*) *ut exiſtimaret, uſuras deberi ex die contractae obligationis, cum haec verba ſtipulationis*, TUNC EO AMPLIUS, QUO POST SOLVAM, *aperte referantur ad tempus morae, id eſt, ad tempus non ſolutae ſortis Kalend. proxim.* Nihil eſt verius Cujaci, quicquid alibi in contrarium dicas. In eo Adverſarii toti ſunt, uti probent ex die, quo mora fieri, quo poena infligi poteſt, eſſe gravius infligendam. Ante Kalendas futuras data erant utenda illa *Quindecim*, ſed ſine foenore mutua. Ab hoc tempore currere & creſcere eorum uſurae: idque, ut volunt, perinde, *atque ſi nominatim noviſſima conventionis parte eſſet expreſſum*, nihil uſurarum totius ſortis petitioni praejudicatum iri, quamtumvis ſors ipſa in praeſtationes menſtruas foret diviſa: aliam

nam

namque usurarum, aliam sortis esse causam. Confecta res esset, nisi ipsa contrariae sententiae fundamenta labascerent.

Supradictis per me licet addas praesumtum Contrahentium animum, qui, si usuras cum remissa sorte remissas voluissent, rem tanti momenti silentio praeteriisse non sunt credendi. Sibi igitur, suaeque imprudentiae acceptum ferat debitor, quod non vigilaverit, jura vigilantibus scripta sunt. An huic patrocinabimur, qui praemium negligentia dignum reportat? qui damnum, quamtumcunque sit, sua culpa sensit? vel ut dicam levius, de usuris in fraudem creditoris reticuit? At enim haec praeter veri & aequi speciem nihil habent: nam praesumtio, si qua sit, non potest non esse stabilita in Jure communi, cum praesumendum non sit, Partes praesumsisse, quae non sunt juris. Jam vero Jure communi debitori satis & super cautum esse, cum Paulo videbimus *Cap. seq.* Ergo nulla fingi, nedum argui potest imprudentiae fraudisve culpa in eo, qui non supervacuas cautelis cautelas accumulat, *non* enim alios capit, ab aliisve *capitur, qui jus publicum sequitur*, si fidem habeas Ulpiano in *l.* 116. §. 1. *ff. de R. J.* Atque haec liceat hoc loco dixisse pro assertione Pauli: ad ea, quae ab Adversariis disputata sunt, quid ipse reponat, videamus porro.

CAPUT XIII.

Sed cum ſortis petitio dilata ſit, conſequens eſt, ut etiam uſurae ex eo tempore, quo moram fecit, accedant. Et, ſi (ut ille putabat) ad exceptionem tantum prodeſſet pactum (quamvis ſententia diverſa obtinerit) tamen uſurarum obligatio ipſo jure non committetur: non enim in mora eſt is, a quo pecunia propter exceptionem peti non poteſt.

POſtquam JCtus per cauſae conjectionem ſuam ipſius ſententiam, & quae huic videbantur adverſarier, retuliſſet, adgreditur eam probare, & ſimul refutare contraria, ut conſtet palam, quis juſtius induat arma:

Τὶς γὰρ δίκην κρίνοιεν, ἢ δοίη λόγον,
Πρὶν ἂν παρ᾽ ἀμφοῖν μῦθον ἐκμάθῃ σαφῶς.

ſecundum illud Euripideum. Procedit autem ita, ut primo utrumque abſolvat uno, eaque peremtoria ratione: dein oſtendat, Adverſarios corium & flagellum attuliſſe ſecum. Ratio, quam dixi, peremtoria haec eſt: *Sed cum ſortis petitio dilata ſit, conſequens eſt, ut etiam uſurae ex eo tempore, quo moram fecit: accedant.* Sortem eſſe dilatam negaſſit nemo: ex eo, & uſuras eſſe dilatas, colligit oppido JCtus quam valide. Regula generalis eſt, ſuum acceſſoria ſequi principale, neque ſine eo conſiſtere recte poſſe *l.* 129. §. 1. *l.* 178. *ff. de R. J.* In omnibus liberationum ſpeciebus etiam acceſſiones liberari *l.* 43. *ff. de ſolution.* Adeoque ſorte ſublata vel mutata, uſuras quoque tolli mutarive *l.* 26. *in fin. pr. C. de uſur.*

usur. l. 77. *ff. de Jure dot. l.* 8. §. 1. *&* 2. *ff. de liber. leg.* apposite in hanc rem Papinianus in *l.* 69. §. 2. *ff. de J. D. Placuit usuras non esse praestandas, cum nec sortis exactio locum habeat.* Sed haec sunt Juris certi. Igitur & heic subjecta de sorte in pensionis secanda conventio stipulationem usurariam ita affecit, ut, velut accessoriam, suique appendicem, traxerit ad suam ipsius indolem, & inde oriundum jus. Sortis itaque commissae usuras duntaxat committi, prosequitur liquido. Alias, si res sint principales, & ab se invicem distinctae, obtinebit, quod *Cap. superiori*, adduximus ex Paulo nostro in *l.* 27. §. 4. *ff. de pact.*

Atque his, generaliter veris, placuit JCto quaedam κατά τὶ inserere, ut magis stringat argumentatio. Dilata sorte differuntur usurae, & differuntur *ex eo tempore, quo moram fecit* Luc. Titius. Erat certum, usuras in specie subjecta ex mora deberi, poenae nomine, quo post Kalendas fieret solutio. Atquin mora respectu sortis universae, propter exceptionem pacti, committi non potest, nisi post tempus pensionum omnium solutioni competens Primo mense primae pensionis mora fieri poterit, neque ultra: Secundo secundae, & primae: Tertio tertia, secundae, & primae. Fiat igitur computatio pro rata morae secundum ea, quae *Cap. XI.* proposuimus.

Videmus & in genere, & in specie adstructam hujusce regulae veritatem: *Non debitae sortis non debentur usurae.* Ex ea quam valide asseratur Pauli sententia, nunc probandum esset, ni res ipsa loqueretur. Nec majoris operae est, scivisse quid faciat eadem regula ad confutandos Adversarios. Pro ratione conventae pensionis, inquit Paulus, currunt & crescunt usurae, quum illae sequantur suum principale. Alii: immo sortis universae foenus jure

jure debetur, quum ſtipulationem ſortis, non uſurarum, immutaverit conventio. Rurſum Paulus, dilata ſorte differuntur uſurae, cum ex generali juris fundamento, tum ex requiſito morae. Viden', quam vere haec reſponſio *viva & ſpirans* a Zaſio, *ſubtilis & acuta* ab Hotomanno dicatur: poterat enim ea defungi JCtus ad probanda, quin & vindicanda, quae dixerat.

Attamen viſum eſt PAULO liberalius agere cum ſententiae contrariae Propugnatoribus, licet verum ſit, hactenus diſputata ad cauſae controverſae intellectum, & dijudicationem ſufficere videri. Itaque, quae objecerant, iis ipſe largitur; ſed quid tum? tantum tollentur in altum, ut lapſu graviore ruant. Adverte animum: *Et, ſi (ut ille putabat) ad exceptionem tantum prodeſſet pactum (quamvis ſententia diverſa obtinuerit) tamen uſurarum obligatio ipſo jure non committetur.* Ratio: *Non etiam in mora eſt is, a quo pecunia propter exceptionem peti non poteſt.* In lectione horum verborum, quam nobis Thuſcorum Codex dedit, nihil jure ſollicites. *Si* hic eſt pro *etiamſi*, *quamvis*: alioquin, ſi ſenſus cohaereret, conjunctim legerem *etſi*; nunc duplarem *et* in *ET*, hoc ſenſu: *Et, etſi (ut ille putabat)* &c. Sed, ut dixi, idem praeſtat τὸ *ſi* ſimpliciter, quemadmodum ab aliis jam notatum eſt. Vernm haec ſunt minutula. Aliter graſſatur Hotomannus *Lib. XI. Obſerv. C.* 1. Nam, poſtquam faſſus erat (diffiteri quippe non poterat) ſcripturam hactenus receptam ferri poſſe, tamen *commodius* & *conjunctius* ita legendum cenſet: *Tum uſurarum obligatio ipſo jure committeretur.* Dein ſubaudiri vult: *Quod eſſet dictu abſurdiſſimum.* Incredibilis commoditas & conjunctio, ubi quaedam mutantur, quaedam delentur, &, ne quid dictu abſurdi deſit, tota periodus ſola mente infarcitur. Be-

ne

ne se habet excusa lectio, & Hotomanni figmentum, ne singula persequar, satis retundit subjecta ratio in vs. *Non enim.*

Itaque Paulum, prout eum exhibuimus, interpretaturi, videamus primo, quem denotare videatur, cum ait: *ut ille putabat.* Certum est, ex iis, qui ipsi adversabantur, notari heic Antagonistam, dubio procul illustrem: at quis *ille* fuerit, tantum non incertum. Sunt, qui prorsus non dubitant, Ulpianum intelligi, idque ex traditione vulgari, qua creditur, Paulum inter & Ulpianum semina aemulationis per jus nostrum passim esse sparsa, adductis in eam rem testimoniis quam pluribus, veluti *l.* 43. *ff. de action. emt. l.* 36. *ff. famil. ercisc.* (quae est ex eodem *Quaestionem* opere) *l.* 44. §. 8. *ff. de condit. & demonstr. l.* 6. *ff. de fideicomm. libert. l.* 2. §. 4. *ff. pro empt.* Sed non est, quod tam large haec nobis obtrudi patiamur. Ulpianum, fateor, notavit Paulus, at semel tantum, quod sciam, in universo jure, cum elogio *Domitii Ulpia* in *d. l.* 43. *ff. de action. emt.* Quod ad reliqua, dicamus non liquere. Verum, ajunt, sub voce *Quidam* vel *Alii* Ulpianum utique reprehendit Paulus: quis hoc dicat? utcunque enim non negemus, illud potuisse fieri, ita, quominus factum esse adseveremus, vetat summa incertitudo: praesertim cum constet, uti mox dicemus, Paulum non semel, sed aliquoties Papinianum nominatim sibi confutandum sumsisse. Utque adeo, quorum contentio aperta magis & frequens est, eorum & aemulatio tacita videatur magis praesumenda. Accedit, quod Paulus Papinianum, Praefectum praetorio, cujus ipse adsessor erat, totiens nominatum vellicare non ausus, hunc ipsum etiam sub appellatione generali aliquando intellexisse, sit probabile. Papinianum igitur, an Ulpianum, Trypho-

ninum, an Meſſium, adſeſſorumve alium, quin & an omnes ſimul notaverit in *d. l.* 44. §. 8. *ff. de cond. & demonſtr. l.* 6. *ff. de fideic. libert.* & ejuſdem farinae plurimis, mihi equidem non conſtat. In dicta autem *l.* 36. *ff. famil. erciſc.* neque Ulpianum, neque JCtorum alium putem ſignificari his verbis, *ſed tu videris eo moveri*, ſed conſultorem, ad quem ea directa eſſe, innuunt praecedentia. Quid dicemus ad *d. l.* 2. §. 4. *ff. pro empt.*? ſcilicet neque ibi conſtare de perſonae, perſonarumve certitudine: *Alii*, inquit Paulus, *putabant & hanc ſub conditione eſſe contractam*; ILLE (perinde ac in noſtra L.) *non contrahi, ſed reſolvi dicebat. Quae ſententia vera eſt.* Sub *Aliorum* vocabulo Ulpianum deſignari Cujacius autumat: ecquis autem tum erit ille ILLE? quidni Ulpianus, cujus ſententiam licet probet, nominato tamen ejus teſtimonio uti, & auctoritate, vetabat aemulatio? quidni Papinianus? nihil prohibet. Quidni alius? per me licet. Sic ut tantum non incerta ſint omnia, quae tanquam certiſſima venditantur vulgo.

Non tamen in *hac lege* 40. alienus eſſem a conjectura (aliter enim haec res tranſigi nequit) Paulinae in Ulpianum notae. Memoraverat jam Paulus diſſidentes Adſeſſores, & omne, ut ita dicam, ignobile vulgus ſub vocula *Quidam*: ſed hîc, paululum, ut videtur, commotior, ſingulariter adhuc notat contrariae ſectae principem, aliis vel dignitate, vel juris ſcientia praeeuntem. Utroque quidem hoc tempore ante omnes excelluit acutiſſimi vir ingenii Paninianus, at cum eo heic JCto rem non fuiſse, quam ſit veriſimile, apparebit ſtatim. Poſt hunc Ulpiano, *Juriſprudentum*, ut dicitur in *l.* 13. §. 2. *de excuſat.* κορυφαίῳ, nemo, quem peculiariter induceret Paulus, fuit dignior, utpote cum ipſo

Pau-

Paulo de palma certans. His adde, & Ulpianum in adſeſsorio Papiniani fuiſse, & per hoc ſententiam dixiſse ſuam de iis, quae tunc temporis controvertebantur, & quidem contrariam Paulo, cum is videatur ſolus ſuſtinuiſſe junctas umbone phalanges, ait enim *Dicebam*, ſecus ac in *l. ult. ff. quod cum eo.* Taceo ſimultates, cumprimis ſtrenue inter pares exerceri ſolitas, quandoquidem ſuffecerit ſpecimen ex *l.* 43. *ff. de action. emt*, Ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι! Et haec de probabilitate cenſurae in Ulpianum dicta ſunto.

Nequit autem induci Joh. Goeddeus *de Contr. & committ. ſtipul. C. VIII. n.* 61. ut exiſtimet, hoc loco Ulpianum deſtinari, quia, ſi credere dignum eſt, ipſe in *l.* 13. *pr. ff. commun. praedior.* quum loquatur de *obligatione per ſtipulationis legem*, docet pacta ſtipulationibus ineſse, ſicuti hic Paulus. Quod, licet utrumque ſummo jure negemus, nil tamen πρὸς ἔπος, quippe cum eo non obſtante potuerint eſse diſcordes circa obligationem uſurarum, vid. *C. X.* Cujacius ad *Lib. III. Quaeſt. Pauli*, in *l. Lecta*, *ſub fin* itidem negat Ulpianum deſignari, & tamen id ipſum in principio ejuſdem *Comment.* conceſſerat, quod inter ejus *Variantia* non immerito referas, Nititur porro ille argumento *l.* 11. §. 1. *ff de R. C.* cui idem reponimus, quod Goeddeo, quum eadem ſit utriuſque inductio. Statuit tamen Cujacius heic Pauli certamen ſingulare cum Papiniano, & ita ante eum Viglius Zuichem ad §. *ex eo autem* 7. *in fin. Inſt. quib. mod. teſt. infirm.* Cujas adducit *l.* 5. *ff. de ſeparat.* juncta *l.* 3. §. *ult. eod.* ut colligat, Papinianum etiam ibi in notam Pauli incurrere. Imo luculentius in *l.* 97. *ff. de acq. vel amitt. haer. l. ult. ff. de Jure fiſc.* & *Decretorum* Libris paſſim: quin & appoſita iniquitatis nota, in *l.* 60. §. 3. *ff.*

de R. N. Veruntamen, quamvis lubens concedam, neminem plus Papiniano vapulare in ſcriptis Pauli, in praeſenti illud fieri non crediderim. Non utar ea ratione, quod in Manuſcripto meo ipſe Papinianus, velut Auctor, praeſcribatur *Legi XL.* cum ignorem, qua fide. Sed quia ſententia Pauli non obtinuiſſet in auditorio, cujus praeſes, moderator, & arbiter Papinianus erat. Pronunciaſſet potius, ac eum feciſſe legimus in *d l. 97. ff. de acq. vel amitt. haered.* id eſt, ſi verum amamus, minus recte. Haec forte animadvertens Viglius *dicto loco*, ut ſtaret ejus commemorata opinio, putavit, Partem Paulo adverſam obtinuiſſe. Sed quum & illud non ſit probabile, ut in ſeqq. ſumus probaturi, manet eadem, quam adſtruximus, Ulpiani denotati veriſimilitudo. Verum de his ſatis, & forte plus ſatis.

Igitur ad arma. Quamvis ille Paulo contrarius, & cum eo reliqui *putarent ad exceptionem tantum prodeſſe pactum, tamen*, ait, *ipſo jure non committetur uſurarum obligatio.* Videmur certe ὕδραν τέμνειν, ita aliam alia excidit difficultas. Diximus *Cap. XII.* eorum, quae Adverſarii movebant, non alium eſſe ſenſum, quam pacti exceptionem ſorti duntaxat obſtaturam, cum ipſa pactio nil niſi ſortem concernat. Atqui JCtus in ejuſdem argumenti repetitione Diſſentientium mentem videtur ita explicare, uti exiſtimaſſent, pactum ſimpliciter, abſque ulla mentione ſortis, ad exceptionem prodeſſe: quod negavimus *d. C. XII.* conſequenter *hujus Legis* interpretationi, quam inſtituimus *Cap. X.* Poterit huic ſcrupulo occurri, ſiquidem dicamus, hanc argumenti aſſumtionem ad primam ejus propoſitionem referendam, ex eaque explicandam eſſe, quemadmodum ipſa rei natura, & praeſertim ἔμφασις in vocula *ut*, ſatis indicat; *ut ille putabat* h. e. *ſicut*,

ſicut, eo modo quo. Ergo hoc vult: Quamvis ea, qua ille ajebat, ratione, pacti exceptio ſit ſolummodo in ſortem operatura, non vero & in uſuras, ut ego puto verius, tamen earum obligatio ipſo jure non committeretur. Denique non poteſt non referri ad ſortem ſolam ea, qua de ſermo eſt, *exceptio;* non utique ad uſuras, ne cogamur ita ratiocinari: Quamvis exceptione tantum, tamen ipſo jure uſurarum fieri prorogationem. Eſſet haec ſententia ſic ſatis fatua, & ecquis eam a contradictione abſolvat?

Sed magis adhuc offendit propoſita oratio: nam quid? ſi poſt ſtipulationes conveniſſet nihil, uſurae Capitis univerſi ſine dubio fuiſſent commiſſae mox a mora menſis primi. Nunc convenit de ſorte particulatim refundenda. Hanc conventionem tuemur, at per exceptionem, & quidem ſorti tantum opponendam, quemadmodum largitur Paulus, quo pacto igitur ſubſiſtet, quod ipſe contendit, ne quidem *ipſo jure* committi obligationem uſurarum? ſortis puta integrae, vel praeter penſionem ſuo die ſolvendam reliquae: trecentorum quippe uſuras committi, & ipſo jure committi, ſiquidem in mora ſit debitor, ad inficias ire non poterat Auctor noſter. Eſt autem id, quod diximus, valde ἀπροσδόκητον: uſurae enim ſi ſortem, ſuum principale, continuo ſequantur, earumque ſtipulatio non ſit niſi acceſſoria, uti late probavimus, videbatur conſequens, non aliter eas differendas eſſe, quam ipſa ſors dilata fuit, hoc eſt, per exceptionem, non ipſo jure, ut ita viribus aequis pactio operetur & in ſortem, & in uſuras. Quin eam plus valere in uſuris immutandis, de quibus ne hilum ipſa loquitur, quam in ſorte reformanda, quae materiam pacti abſolvit omnem, nonne habet aliquid ex abſurdo?

Hoc amplius; si usurae pensionum, quarum dies nondum cesserat, *ipso jure* non committantur, utique nec ipsae pensiones, ex mente Pauli, *ipso jure* videntur committi, magno animo quamvis contrarium supponat, ex eoque argumentetur: manifesta est illa ἀντίθεσις inter τὸ *ad exceptionem & ipso jure prodesse*, manifesta etiam concessio ejus, quod negatum erat. Adeoque, contra quam aliquotiens dictum est, pacti Q, D, A, virtus non videtur consistere in nudis exceptionis finibus, sed in operatione, quae fit ipso jure.

Ad haec omnio priusquam respondeamus, placet, quasi in parenthesi, expendere, quae nobis in Parenthesi Libri vulgareis proponunt: *Quamvis sententia diversa obtinuerit*. Illud *obtinuerit*, hoc quidem loco, referendum esse ad rem in Papiniani auditorio judicatam, liquet vel in totum *Homericis oculis*, ut cum Tertulliani *Pallio* loquar. ita *obtinere* in Jure sexcenties. At cujus sententia obtinuit? Pauli, an Partis adversae? Pauli crediderim: neque enim hunc vs. *Quamvis*, opponimus iis, quae ipse pro cause suae justitia peroraverat, sed, prout natura parenthesis flagitat, referimus ad repetitam proxime objectionem. Etenim JCtus, qua est facilitate, concedit Adversariis, pactum ad exceptionem sorti opponendam duntaxat prodesse; sed ne quis se succubuisse, & Papinianum, cujus nutu auditorium regebatur, huic opinioni addictum putet, per correctionem, ut ita dicam, haec inserit, *quamvis sententia* &c. quae interjectio de eo, quod proxime concessum erat, non potest non intelligi. Atque ita omnes Interpretes, excepto (quantum mihi novisse datum est) uno Viglio Zuichem, qui illud interjectum comma ad victoriam Antagonistae referens, existimat, succubuisse Paulum, utpote Papiniano adverso. Verum

hanc

hanc ejus rationem unicam improbavimus in τῷ *ut ille putabat*. Eſt autem, quod de ſolo Viglio notavimus, minus verum, ſi & Donellus autumet, JCtum noſtrum ingenue fateri (ut etiam alias faſsus eſt in *l.* 78. §. 6. *ff. de legat.* 3.) receptam eſse contrariam ſibi ſententiam. De Donello hoc tradit Goeddeus *de contr. & committ. ſtipul. C. VIII. n.* 64. Sed ejus fide eſse jubeo, quia vel totum Donellum mihi ad *h. l.* revolventi tale quid non occurrit, contrarium vero ſaepius.

Nunc, quid ſit *ipſo jure* uſuras non committi, videamus, ut difficultatibus inde oriundis fiat ſatis. Paulum, licet hac parte vix Interpretem reperit, non deſeruit tamen Gloſsa, dum *ipſo jure* interpretatur *ſcil. exceptionis vel aequitatis.* Sed praeſtitiſset otiari, quam nihil agere. Quid ſi dicamus, τὸ *ipſo jure* heic non opponi facto exceptionis, quemadmodum ſaepe & plerumque alias, verum idem, eſse, ac *Jure Civili, Jure communi:* ut, cum quid Jure communi ſatis cautum ſit, illud *ipſo jure* ita eſse dicimus. Neque aliter pro *Jure Civili* occurrit *ipſo jure* in §. 10. *Inſt. de action.* particula *ipſo* non ſine quadam ὑπεροχῇ accepta arg. §. 2. *Inſt. de J. N. G. & C.* uti Pythagoriſtarum Αὐτὸς ἔφα. Atque eo ſenſu Paulus: Quamvis pactio ſubſequuta tantum parere exceptionem ſortis petitioni obſtaturam, tamen Jure Civili, Jure communi non committeretur uſurarum ſortis univerſae obligatio, *non enim in mora eſt is*, & reliqua. Unica hac τοῦ *ipſo jure* expoſitione cuncta vides hebeſcere tela minantia telis.

Verum enim vero, ut exemplum Pauli, in quo verſamur, ſecuti, liberalius agamus, plaeet largiri, verba *ipſo jure* ſignificantius eſse accipienda pro eo, quod facto exceptionis opponitur, & tamen vera erit, licet profundior,

dior, Auctoris nostri ratiocinatio; quod nempe, etiamsi sortis integrae exactio solummodo exceptione sistatur, nihilominus ejus foenus ipso jure non committatur. Probabit hoc subjecta ἀιτιολογία: *Non enim in mora est is, a quo pecunia propter exceptionem peti non potest.* Plena Jurisprudentiae ratio! quam priusquam applicemus, de ejus veritate despiciendum est. Haec autem & natura sui se satis manifestat, & in Jure elucescit passim. Scaevola ait in *l.* 127. *ff. de V. O. Nulla intelligitur mora ibi fieri, ubi nulla petitio est*; quod ex eo deinceps inter generalia Juris benedicta relatum est in *l.* 88. *ff. de R. J.* Si dicas, hîc summo jure petitio est, quia jus creditoris penitus sublatum non esse defendimus, respondebit vulgata Juris antiqui regula centesima duodecima: *Nihil interest, ipso jure quis* &c. Unde apprime in rem praesentem Ulpianus, ipse fortean Pauli aemulis, in *l.* 21. *ff. de usur. Moram factam non videri, si exceptio aliqua allegetur.* Igitur, ubi cum effectu nulla est petitio, ibidem nec mora fieri intelligitur: in proposito petitionis effectus sistitur opposita exceptione, *si non convenisset de sorte per pensiones exsolvenda, & proin' mora, respectu totius, fuisset impedita.*

Constabit jam, quam secura sit JCti argumentatio, utcunque τὸ *ipso jure* interpreteris. Sortem esse dilatam, & eo exceptionem pacti conventi restringendam volunt Dissentientes. Bene: sed usuras quî petet creditor? ex concepta de iis stipulatione. Illa vero, quum foenus non exigat nisi *poenae nomine* i. e. si in solutione moras traxerit debitor, sequitur, qoud ipso jure, quod jure communi trecentorum usurae duntaxat sint pendendae, quandoquidem in iis, non in Capite universo singulis Kal. moram fieri probavimus.

Quod

Quod ſi *ipſo jure* magis proprie accipias, tamen, ut diximus, recte ſe habet Pauli ſententia. Perpendamus cauſam, quae ſortem, & eam, quae uſuras diſtulit. Si una eademque ſit, idem quoque jus inde proficiſcatur neceſſum eſt: ſin diverſae, non eſt quod miremur, aliud juris in ſorte, aliud in uſuris eſſe. Sortis ſolutionem conventio ſecuta diſtulit, ſed uſurarum petitionem non exiſtens ſtipulationis conditio. Nuda conventio cum exceptionem tantum producat, per ſe claret, ſortem non niſi ope exceptionis eſſe dilatam. Stipulatio conditionalis pendet ab eventu, ideoque ſi caſus, in quem dilata erat obligatio, non exiſtat, certum eſt, quod nec ipſo jure eadem committatur, quia, quod in eam deductum eſt, neque ceſſit, nequit venit §. 4. *Inſt. de V. O. l.* 213. *pr. ff. de V. S.* Jam vero ſtipulationi uſurariae inſerta erat conditio, *ſi mora fiat*, quae, habita ſortis integrae ratione, poſt menſis primi moram nec exiſtitit, nec propter pactum adjectum exiſtere potuit. Eſt equidem illud pactum cauſa, abſque qua non ſiſteretur conditio, ejuſdem vero defectus eſt proxima & civilis cauſa, origo, fons, ex quo manat jus de uſurarum obligatione ipſo jure non commiſſa. Poterit haec argumentatio nullo negotio confici, modo conciſa Pauli ratio eo, quo par eſt, modo digeratur, & amplietur, hic enim, ſi ullibi, plus ſentiit, minus ſcripſit more ſuo ſubtiliſſimo, caetera lectori excogitanda reliquit. Inſtituamus ita: Quod ſub conditione debetur, illud, ea deficiente, ipſo jure non committitur, quod probatum. In ſpecie ſubjecta totius ſortis Centeſima ſub conditione, quae non exiſtitit, promiſſa fuit: ergo &c. Conditio erat; ſi die ſupraſcripta ſumma non ſiet ſoluta, in morae poenam Centeſimas datum iri. Atquin nulla heic eſt mora, *non enim in mora eſt is*, & caetera.

Sufficiant haec ad apologiam Pauli consummatam; nihil quippe in ea merito desideres, imo non tantum. Vides igitur, cur Adversarii verbum non amplius addant.

CAPUT XIV.

Sed [si] quantitatem, quae medio tempore colligitur, stipulamur, cum conditio exstiterit, sicut est in fructibus, idem & in usuris potest exprimi, ut ad diem non soluta pecunia, quo competit usurarum nomine, ex die interpositae stipulationis praestetur.

ILlud *si* abest a Florentino, eaque gratia parenthesin; aliás omissam, apposuit Taurellius. Diu autem est, ex quo sensui sustinendo addi coepit: neque temere, nisi pro *si* malis *sicut*, ut est in Manuscripto meo, sed ita, parum eleganter, occurrit & alterum *sicut*, linea fere sequenti. Editio R. Stephani Parisiensis, anni 1527, pro *si* habet *et*, sensu optimo, si, ut fit ibidem, τῷ *fructibus* punctum apposueris. Atque hoc praefero, cum ita nihil infarciamus, verum ope ἀναδιπλώσεως legamus *SEt* pro *set et*, vel *sed et*, T enim & D apud Veteres saepius commutari constat, ut in *haut* vel *haud*, & ipsum *set* in Libro Florentino aliquotiens occurrit pro *sed*. Porro Haloander pro *colligitur*, *stipulamur* legit *colligatur*, *stipulemur*, at non est, cur a Librorum optimo recedamus. *Quo competit* Florentiae, nullo equidem sensu, licet valde torqueas: hinc Haloander, & ante eum alii, *quod competit*, quam scripturam Cujacius probat. Ego quam minimo motu vellem *quae*, pecunia videlicet.

Quod

Quod autem attinet ad hunc *legis XL.* ἐπίλογον, Latinorum Interpretum nemo eſt, qui non κατόλȣ eum argumentanti Paulo adſcribat. Sed Baſilicorum Scholiaſtes ad *Lib. XXIII. Tit. I. C. 42. litt. D.* tanquam ab his, qui a Paulo diſſentiebant, dictum intelligit: τὶ ȣ̓̑ν ὦ Παῦλε, ȣ̓ δυνάμεϑα &c. Dein eum reſpondiſſe ait: Δυνάμεϑα μὲν &c. Et ſane nihil obſtat, quominus hoc verum ſit, dummodo repraeſentatam Stephani editionem ſequaris, vel, ſiquidem placeat ſervare illud *ſi*, rogandi ſignum poſueris poſt τὸ *fructibus*, eouſque tum Adverſarii. Paulus denuo: *Idem & in uſuris poteſt exprimi*, & quae ſequuntur. Alioquin, ſi jam ſacrum Partis adverſae ſilentium praeſumas, dicendum eſt, JCtum, ut eſt in proverbio, maluiſſe praevenire, quam praeveniri, adeoque Antagoniſtis praecidiſſe occaſionem reſponſionis, quam dederat, impugnandae.

Quid enim ſi illi? *Uſurae foenebris pecuniae citra vinculum ſtipulationis peti non poſſunt l. 3. C. de Uſur.* neque igitur ex mora *l. 38. §. 7. ff. eod.* eccur tum Paulus id agit, id unice intendit, ut debitorem in mora non fuiſſe probet, ac inde colligat, integrae ſortis uſuras ne quidem ipſo jure committi? cui bono inanis, prima fronte, motus? an ex mora in ſtrictis judiciis uſurarum ratio habenda eſt?

Haec ipſa ſunt, quae Hotomannus *Lib. XI. Obſerv. C. 1. ſub. fin.* contra JCtum noſtrum movet, & ejus AEmuli, ad invidiam quandoque proni, movere poſſent. Itaque Paulus, jam praeſagiens ruſtice impingi poſſe in verba, quibus morae neceſſitatem tantopere urgebat, cautelam ſubnectendam cenſuit, ne quis ſiniſtrum iis ſenſum, ei mentem affingat. Facit autem hoc ita, ut caſum, quo valere poterit contraria ſententia, id eſt, quo mora ne-

cessaria non est, proponat & explicet. Placet tamen ad ea, quae objecimus, responsionem dare separatam & directam, postmodum huic exhibitum versiculum applicare. Nimirum usurae in contractibus juris stricti non debentur simpliciter ex mora, sed tamen secundum ea, quæ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ proponuntur, debitor erat in mora constituendus, antequam usurarum petitio haberet locum, fuit namque ipsi stipulationi inserta morae conditio: proinde ex stipulatu, eoque solo debentur hîc usurae, sed in casum morae. Uno verbo; *In contractibus stricti juris non debentur usurae ex mora propter moram, sed bene veniunt ex stipulatione propter moram*, ut concise & recte Cynus ad *h. l.*

Igitur placita stipulationis sunt servanda, quaevis licet conditio accedat *l.* 20. *ff. de V. O.* Quapropter usuras licet stipulari, non tantum in casum morae, sed & retro a die contractus initi, si existat addita conditio. Hoc est, quod impraesentiarum Paulus edocet, cum ait: *Sed & stipulamur quantitatem*, veluti usuram, *quae medio tempore colligitur*, tempore scilicet, quod intercedit & medium est inter contractum initum, & moram commissam, *cum conditio exstiterit*, quaecunque demum illa sit, ut apud nos mora. Adeoque *potest exprimi*, & nominatim stipulatione caveri, *ut ad diem*, quo convenerat, *non soluta pecunia*, *quae usurarum nomine competit*, non ex mora solum, sed & retroversus ea *praestetur ex die interpositae stipulationis.* Propone: Centum dare spondes, si navis ex Asia venerit, & ni dederis eo ipso adventus die, usuras eorum semisses ex hoc tempore? venit navis post decennium: non solvit eo die promissor. Quaeritur quid juris? totius decennii, licet hujus nulla sit mora, usuras semisses recte petet stipulator, utpote commis-

sa

ſa conditione poenae: efficit hoc ſola ſtipulatio. Aliud exemplum ex *Lib. III. Quaeſt.* ſufficit Paulus in *l.* 126. *pr. ff. de V. O. Si ita*, inquit, *ſtipulatus fuero*, SI TITIUS CONSUL FACTUS FUERIT, TUNC EX HAC DIE IN ANNOS SINGULOS DENA DARE SPONDES? *poſt triennium conditione exiſtente, triginta peti poterunt.* De uſuris quidem hìc ſermo non eſt, ſed tamen de quantitate retro commiſſa, quamvis debitor in mora non fuerit. Idem plane exemplum, majore tamen apparatu, Africanus exhibet in *l.* 64. *ff. eod.* addit autem ipſe, *non immerito dubitatum fuiſſe*, an etiam agi poſſit nomine temporis praeteriti? ſed illico reſpondet, & dein probat, *eam ſtipulationem utilem eſſe.* Ratio dubitandi erat, quia hujuſmodi ſtipulationes videbantur praepoſterae, quas jure *ff.* inutiles fuiſſe conſtat. Verum ita non eſſe, ipſe Africanus in ſeqq. demonſtrat, & ex eo latius Cujas ad *Lib. III. Quaeſt. Paul.* in *l.* 126. *ff. de V. O.* praecipue in *Tract. VII. ad Afric* in *d. l.* 64. Utque adeo ea deſcribere non ſit neceſſarium.

Ita quoque (ut in rem praeſentem eamus) P. Maevius creditor ſtipulari potuiſſet non modo ſortis univerſae Centeſimas ex tempore morae, vel in una penſione commiſſae (quomodo volebant Adverſarii) ſed &, quod majus poſtulatum eſt, ab interpoſita etiam ſtipulatione. Potuiſſet hoc, ut dixi, facere creditor, ſed factum non fuit, non enim propter lucrum ejus, aſt propter moram debitoris uſuras fuiſſe inflictas vidimus. Kalendae futurae nominatim erant condictae, ut exinde mora fieret, eaque putaretur ſecundum rationem ſolvendae ſortis, quemadmodum in ſuperioribus oſtenſum eſt affatim. Ergo Capitis integri foenus pendendum non a prima ſtatim menſis primi mora, multoque minus ex die celebrati contra-

ctus, etsi tam hoc, quam illud expresse caveri potuisset.

Quod diximus, & ex Paulo in nostro *versic.* & aliunde probavimus de vi stipulatonis retrograda, parum abest, quin idem Paulus destruat in *l.* 17. *pr. ff. de Usur.* Refert ibi, *quendam cavisse, se quotannis quincunces usuras praestaturum: &, si quo anno non solvisset, tunc totius pecuniae ex die, qua mutuatus est, semisses soluturum.* Dein vagum Divi Marci ea de re rescriptum commemorans, addit hanc ἐπίκρισιν: *Haec constitutio ad finitum* (Haloander & alii *infinitum*, sed eodem sensus redit) *excedit. Quid ergo? Sic temperanda res erit, ut in futurum duntaxat ex die cessationis crescat usura.* Cur non & in prateritum, commissa stipulatione, prout erat cautum? Interpretes ut rationem comminiscantur laborant valde, sed proficiunt nihil, aut certe parum. Glossa ad *d. l.* 17. Balduinus ad *Paulum de cautione, lecta in auditorio Papiniani.* Molineus *de usur. Quaest. XXVI. n.* 239. Cujacius bis ad *L. III. Quaest. Paul.* in *l. Lecta*, & *l.* 126. *ff. de V. O.* Item ad ejusdem operis *Lib. XXV.* in *l.* 11. *ff. de Usur.* & prolixe in *Tract. VII. ad Afric.* in *d. l.* 64. *ff. de V. O.* aliique complures existimant, in *d. l.* 17. non deberi usuras semisses ex die contractus, quia jam quincunces erant praestitae ad usque tempus morae; alioquin, ajunt, usuris usurae adcrescerent, quod est prohibitum. Agimus autem nos de usuris retro stipulari licitis, siquidem nullae interim fuerint solutae. Ita modo haec dissidia placasse videtur, quanquam obscurius paulo, Βασιλικῶν Scholiastes ad *d. l.* 17. *pr.* Cujacius ulterius adhuc progreditur, dum *ad Africanum* scribit, usurarum usuras praestari, si datis quincuncibus accedat uncia, ut semisses fiant nomine poenae. Sed nihil horum placet. Enimvero si stipulari possim usuras,

etiam

etiam Centeſimas, retrorſum computandas, ſub conditione ſortis ſuo die non praeſtitae, quemadmodum poſſum haud dubie, quidni & uſuras ſemiſſes, ſub conditione non ſolutarum ſuo die quincuncium? quod ad effectum juris nullam video differentiam, an ſemiſſes ab initio ſimpliciter in ſtipulatum deductae ſint, an vero in caſum morae in quincuncibus commiſſae. Cur ea ratione non erit integrum punire debitorum fruſtrationes? De uſuris uſurarum quod dicit Cujacius, ne quidem colorem habere videtur, cum utique conſtet, in *d. l.* 17. quincunces aliquamdiu fuiſſe ſolutas, & quaeri tantum, an non illius temporis uſurae majores debeantur ex ſtipulatione commiſsa? neſcit autem nemo, uſurarum uſuras intelligi non poſse, niſi de uſuris nondum praeſtitis. Erunt itaque ſemiſses, ſi trahantur retro, nihil aliud, quam *foenus uberius juxta rationem ſortis*, ut in ſimili Papinianus loquitur in l. 9. §. 1. *ff. de uſur.* & id quam ob rem ſtipulari non liceat ſub conditione morae, vel alia quavis, dicamus hactenus obſtare nihil. Reſcivit hoc fortaſſe Gloſſa, cum ad *d. l.* 64. *ff. de V. O.* rationem hujus juris rurſus aliam praebuerit, Alciato quoque probatam in *Comm.* ad illam *l.* 64. ſcilicet, in *l.* 17. *ff. de uſur.* ſemiſſes ab interpoſita Cautione non deberi, quia legitimus uſurarum modus excederetur: quod, qua ratione fiat, comprobare nititur Alciatus *dicto loco.* Verum haec adeo diluta ſunt, ut refutatione juſta non indigeant. Alciati fictio de mora tanti temporis incerta eſt, & ejuſdem demonſtratio minus vera: neque enim quincuncibus ſemel non ſolutis, iis ſolis recte accumules praecedentium annorum *foenus unciarum* i. e. unciam illam, quae commiſſa ſemiſſium ſtipulatione, in ſingulos retro annos uſurarum nomine competebat; namque, ut diximus, retrahitur ea ad rationem

non

non solutae sortis, non secus, ac si usurae ejus semisses a principio placuissent. Ergo vides, mirum non esse, quod Graecus Interpres ad Βασιλικ. *L. XXIII. T. III. C.* 17. *litt. C.* huic *legi* 17. superdixerit: Σημείωσαι ξένον, *nota quid novum.* Et sane, ut dicam, quod res est, nondum mihi videre contigit, quare constare videatur, in futurum duntaxat usuram crescere in specie *legis* 17. *pr. ff. de usur.* Liceat igitur mirari, & hactenus mirari tantum.

Quod in usuris, illud & in fructibus obtinere, obiter JCtus indicat: *Sicut est in fructibus*, ait *idem & in usuris potest exprimi.* Manifesta est ratio ex *l.* 34. *ff. de usur. Usurae vicem fructuum obtinent, & merito non debent a fructibus separari.* Unde & *fructuum* nomine quandoque occurrunt, ut in *l.* 88. *§. ult ff. ad L. Falcid.* Nihil enim est usura, quam foetura quaedam pecuniae parientis atque increscentis, uti ex Varrone docet A. Gellius *N. Att. Lib. XVI. C.* 12. Interim sunt differentiae nonnullae usuras inter & fructus, sed paucissimae, quas exsequitur Cujacius *Lib. XVIII. Observ. C.* 3. in praesenti autem nulla. Nam quid si stipuler *mihi fundum Cornelianum dari Kalendis Januariis, &, ni dederis, fructus retro a die contractae obligationis*, nihil impedit, quominus hoc nomine agam, simulac mora fiat. Sed hoc sollicitam dubitationem recipit, cur Paulus heic a fructibus ad usuras argumentetur, cum tamen de fructibus tale quid in Jure nostro nullibi reperiatur traditum. Cujacius certe, qui non solet ea, quae alios caeteroquin latent, ignorare, ad *h. l.* aperte confitetur, *locum hunc esse singularem, similem se nescire.* Sit ita, & quid tum? de fructibus eodem modo caveri posse, relata superius ἀναλογία juris evincit satis. Praeter quod Auctor noster ὡς ἐν παρόδῳ tantum illud notet, non vero (ut opinatur ille) a fructibus ad

usu-

usuras πραγματικῶς argumentetur. Sufficiant haec ad *Versiculum extremum*.

Vidimus itaque, quod satis est, ipsam Cautionem: vidimus natam ex ea controversiam: Pauli sententiam: item Partis adversae: argumenta utriusque: refutationes Adversariorum, & quae eo spectabant porro. Ecquis jam omnibus rite perpensis dubitare possit de veritate simul ac aequitate Causae Paulinae? & tamen utramque Hotomannus sollicitat *Lib. XI. Observ. C.* I. *sub fin.* & ante eum Guido Suzarius, Alciato memoratus in *Comment.* ad *h. l. n.* 60. ut & Odofredus, Zasio laudatus, an notatus in *Enarrat.* ad *eandem*. Suzarii & Odofredi Paulo adversa disputatio tantum non solum hoc urget, quod pactum nudum, utpote debile, non possit ipso jure tollere stipulationem, fortissimum illud fori Romani vinculum. Quod adeo verum esse Odofredus apud Zasium gloriatur, ut, etiamsi hodie in vivis esset JCtus noster, tamen immotum illud Juris fundamentum convellere non posset. Ipsa veritas! quanquam Odofredus propterea *ridicule ineptus* dicatur a Zasio, & Suzarii rationes *frivolae* ab Alciato. Unicus eorum error est, quod communem errorem (dicere liceat) velut jus quoddam tralatitium secuti, existimaverint, conventionem nudam in nostra *l.* etiam ultra exceptionem prodesse, idque contendisse Paulum. Quocirca vix credo, dictos Interpretes quippiam moliri contra ipsum responsum de obligatione usurarum, cum non provocent ad ea, quae disputata leguntur ab illis, quibuscum Paulo nostro heic intercessit contentio, sed, ut dixi, alio plane tendat eorum ratiocinatio: nisi forte putaverint, & perperam, quaesitum de usuris pendere a pacto subsequuto, utrum insit, nec ne. Quid autem hujus rei sit, dicere non au-

O sim,

ſim, quandoquidem ipſum Suzarium vel Odofredum habere, vel videre non eſt datum.

Neque eſt, quod Eunomia *legis* 40. ſibi ab Hotomanno metuat. Licet enim ille rationibus quatuor adgrediatur Paulum, ejuſque argumentis reſpondere ſatagat, & nunc eum nimiae ſubtilitatis, nunc iniquitatis manifeſtae reum agat, furit tamen nequicquam. Non placet ſingulas ejus rationes perſequi: nam eas, quae ſpeciem habent, in ſuperioribus occupatas videbis; reliquae, quin & in univerſum omnes *ſunt adeo diſſolutae, & confidenter confictae, ut ſe ipſas primo intuitu refutent*, ut de his eſt judicium Goeddei, hîc procul dubio rectum, in *Comm. de Contr. & comm. ſtipul. C. VIII. n.* 65. Plura qui requirit de juſtitia Cauſae Paulinae, conſulat Donellum in *Comm.* ad *h. l. n.* 21. ubi ipſum Hotomannum ſuppreſſo nomine notari putem. Tantum ad L. LECTA, XL. DIF. DE REBUS CREDITIS, SI CERT. PET.

FINIS.

CON-

CONSPECTUS CAPITUM.

Cap. I. D*E Paulo quaedam. Pro* Libr. III. Quaest. *in* ἐπιγραφῇ *fere restituendum videri*, Libr. III. Decretorum: *& quare. Decretorum Libros eosdem esse cum Sententiarum Imperialium, &, ut videtur, Sententiarum sive Factorum libris sex. Ita defenditur Index Florentinus contra Rittershusium. Cujacii ea de re haesitatio. Pauli Sententiarum receptarum Libros quinque, alios esse a Sententiarum sive Factorum Libris sex, & quî differant. Sententias Imperiales & Decreta distingui in* Inscrip. l. ult. ff. de haered. inst. & l. ult. ff. ad SCtum Trebell. *& tamen eadem esse opera. Cujacii emendatio rejicitur. Explicatur recepta scriptura. Adstruitur porro verisimilitudo mutandae inscriptionis in* l. Lecta. *Nihilominus recepta lectio asseritur, ubi rationes. Quaestionum Libri ab aliis quomodo discrepent. Fulgosii contra Paulum indignatio: ut & Duareni. Propriam Quaestionum naturam Paulum excusare, ubi nonnulla de aliorum etiam Quaestionum Libris.* 3

Cap. II. *Auditorium quid sit. In Jure illud adscribi omnibus, qui causae cognitionem habent, contra locum Asconii: neque igitur Praefecto praetorio, ut reliquis digniori, quemadmodum vult Jac. Gothofredus. Auditorium illius Praefecti, & ipsius Principis unum idemque fuisse probatur. An per appellationem, an per delegationem a Principe haec* legis XL. *controversia ad Praefectum praetorio pervenerit. Videri per delegationem, & quam ob rem. Illustratur id aliquot exemplis. Praefectum praetorio judicasse: de eo sententia Jos. Scaligeri in contrarium. Plures fuisse uni praetorio Praefectos in ipsa urbe Romana. Adeoque emendationem Haloandrinam in* l. 3. §. 3. ff. de usur. *non esse ne-*

 cessa-

cessariam. De Papiniani Praefectura quaedam. Idem JCtorum princeps. Argumentum ejus rei ex l. un. C. Th. de respons. prud. *Esse hanc abrogatam. Forsteri, Wissenbachii, & Bachovii circa id imprudentia. De permissa prohibitave duplicis muneris in eodem cumulatione. De* Cavendi, & Cautionis *vocabulis nonnihil. Quae sit Cautionum virtus.* 7

Cap. III. *Sciendum esse Formularum significationes. Quid censendum sit de Brissonio Formulario. Praescriptis verbis videri formulas praestare. Cautionem in* l. *nostra, trimembrem esse. De suppositis nominibus Lucii Titii, & Publii Maevii. De vita L. Titii suavis Massonii fabella.* Scribere, *simpliciter pro se ex credito obligare.* Quindecim, *non* duodecim *legi oportere. Subintelligi autem non pondo auri, non denariûm millia, multo minus centena millia: sed sestertia. Expenduntur rationes. Sestertium & mille sestertios esse paria. Atque eo pacto explicatur, & defenditur scriptura* legis 13. ff. de negot. gest. *nec non* Βασιλικ. Lib. XLVIII. T. V. C. 41. th. 3. *Tentatur, an non aurei subaudiri queant. Incertitudo ejus rei proponitur, uti universae rei nummariae. Collationem pecuniae veteris & hodiernae institui non posse. Quae fuerit numeratio de domo, quae de mensae scriptura. Disputatur, cur illud* de domo *Cautionibus fuerit insertum.* 14

Cap. IV. Τὸ proba recte *supervacuum esse plerique putant. Veterum tamen aliqui illius effectum quaerunt: ast non inveniunt. Quid proprie sibi velit* recte. *Dolum excludi formula* probi recte. *Ostenditur ejus utilitas non una ratione, remotis etiam difficultatibus. Competere eo casu actionem incerti, & ex stipulatu: de dolo non ita pinguem esse. Haeredem in solidum non teneri, nisi adjecta doli clausula: sed tum ex stipulatu. Reliquas, quae dolum puni-*

Unde aliqui Libri dies XXV. *Quae in universum fuerit usurarum quantitas, reducta ad denarios sorte. Duareni, & Hotomanni ea de re minor accuratio. Describi usuram Centesimam. Cur Basilici* τοιόνδε τόκον. *Majorem esse Centesima, quam Anianus finivit ad* l. 2. C. Theod. de Usur. *Attamen & Graeci ita* Lib. LIII. Βασιλικῶν, Tit. 5. *Et Leo* Nov. LXXXIII. in fin. *Et Justinianus* Nov. XXXII, XXXIV, & CVI. *Hotomanni ad* Nov. XXXIV. *responsio redarguitur. Augustini distinctio inter Centesimam veterem & novam. Cujacium addere novissimam. Ejusdem sententia de tempore Centesimae novae, seu Aniani & Graecorum, invalescentis improbatur. Videri hoc incertum. Recte Centesimas distingui: sed ejus nominis* κατάχρησιν *probatam non esse. Illam luculenter constare ex Harmenopulo, vel ejus Scholiaste. Imo tantam esse, ut pro simplici usura occurrat. Ipsius ad hanc rem Aniani locus ad Pauli* Sentent. Lib. II. Tit. 14. §. 1. *Et ex jure pontificio* C. 4. Causs. XIV. Quaest. IV. *Quid ibi sint* incrementa. *Neque aliter Centesimam accipi in* C. ult. Causs. XIV. Quaest. IV. *Magis igitur pro usura, quae penditur, maxima.* 40

Cap. VIII. *Conventionem in* l. Lecta, *fuisse nudam. Num* Conveniendi *vocabulum per se hoc arguat.* Ἐξήγησις legis 1. §. 3. ff. de pact. *Pro subjecto argumento id esse dijudicandum. Non* pro Maevio, *sed* Publio Maevio *legendum videri. Error unde. Nihilominus* pro Maevio *defendi posse.* Refundere, *Latine dici contra Fabrum ad exposit.* l. 5. §. ult. ff. de Condict. caus. dat. C. N. S. *Varia de argumento pacti conventi. Sortem integram ex eo non deberi, nisi mensis tertii decimi idibus.* Ex omni summa ei, haeredive ejus, *an otiose sit adjectum. De haerede non, & qua de causa. Hoc quoque Donellum existimasse, at neutiquam probasse.* Quod idem ait de *omni summa* esse valde dilutum. *Conceditur ejus* ταυτολογία. *Rejici-*

adjeciſſet. *Quemadmodum ſequatur, quod deducit Paulus, explicavit nemo. Inſtituitur illud prolixe.* 60

Cap. XI. *Uſurarum rationes pro numero menſium, quibus moratus eſt debitor, applicantur. Eo nomine poſt moram menſis primi deberi duntaxat denarios tres.* Pecuniae penſionis, *rejectis aliorum lectionibus, recte ſcribi Florentiae. Ea occaſione contra Ant. Fabrum vindicatus Pontifex in* Cap. 7. X de pignor. *Verum non eſſe, quod dici ſolet, non reperiri in archetypo Florentino, quae concluduntur hujuſmodi notulis* [ ], *vel etiam illis* || ||. *Ejus ſententiae originem eſſe ſtatuendam in quadam Ruſſardi clauſula. Atque haec, ut vera ſit, exponitur duplici modo. Nonnihil de notarum confuſione in Editionibus Corporis noſtri vulgaribus. Quid hic ſit* tractus. *Poſt moram menſis ſecundi etiam, & tertii, qui* creſcant *uſurae. Zaſium falli, dum moram, & per hoc uſuram cujuſque penſionis ſemel tantum computat. Incrementa quam adſurgant, exemplo declaratur. Sortis univerſae foenus quando peti poſſit. Pauli de eo reſponſum* ἐν πλάτει *accipiendum eſſe. Omnium penſionum uſurae poſt tempus ſolutioni competens ſubducuntur, & cum augmentis pro rata morae exhibentur. Connani rationes quare pauculum differant. Quantopere interſit, uſurarum incrementa ſupputes, nec ne.* 68

Cap. XII. *Quam facete Adverſarios Pauli diſputaturos inducat Cynus. Diſquiritur, quot & qui fuerint. Sit ut ſit, a Criſi abſtinendum eſſe. Numeros ſingulorum & plurium commutari nonnunquam. Exemplum eſſe in* l. 29. §. 6. ff. de lib. & poſt. haer. inſt. *JCtum noſtrum & adſeſſoris, & advocati partes egiſſe, & ecquas in* l. Lecta. *Diſſentientium argumentatio. Ejus ſcripturae vim fieri ab Hotomanno: ſed nequicquam. Quid ſit, uſuras* priore parte *in ſtipulationem veniſſe.* Simpliciter *heic ſignificare,* abſque

que immutatione, *item* ſine dolo: *& utrumque quo ſenſu. Enarratur Partis adverſae argumentum. Succedit alia eorum oratio. Hanc tantum non ſubvertere regulam noſtram de Pactis adjectis. Attamen omnia conſiſtere, dummodo* ἐξηγητικῶς *fiat ejus interpretatio. Illud quomodo faciendum ſit oſtenditur.* Ἔλλειψις *voculae* quod ad: *etiam in* l. 57. ff. de Contr. E. & V. *Alias ope Critices res expeditur. Tentatur ea diverſimode: & ita ſenſus adſtruitur. Quid Adverſarii putaverint conſequi ex ſua objectione. Quid Adverſarii putaverint conſequi ex ſua objectione. Ejus extenſio Per* uſuras *illos intellexiſſe totius Capitis foenus: & per* diem ſtipulationis *Kalendas futuras, non vero diem ſtipulationis interpoſitae, & quare. Quae porro adverſus Paulum dici poſſunt referuntur, & etiam refelluntur.* 76

Cap. XIII. *Quo pacto Auctor noſter opinionem ſuam adſtruat, & Adverſariorum deſtruat ratione unica: quae & in genere, & in ſpecie probatur, & quaeſtioni uſurariae applicatur. Quae Paulus Partium adverſarum alicui largiatur, ut vincat glorioſius. Eorum lectio, prout eſt apud Florentinos, defenditur contra Hotomannum. Quis ſit Antagoniſta, hic ſpecialiter notatus. De Ulpiano quid* καθόλε *cenſendum eſt. Quid de Papiniano. Quid de aliis. Incerta fere eſſe omnia. In* l. 36. ff. famil. erciſc. *JCtorum neminem notari. Quem quoſve Paulus deſtinet in* l. 2. §. 4. ff. pro empt. *Non eſſe improbabile, Ulpianum in* h. l. 40. *deſignari: ubi rationes. Removentur, quae Goeddeus, & Cujacius in contrarium movent. Veram non videri quorundam de Papiniano heic notato ſententiam: quamvis conſtare videtur, neminem a Paulo notari magis. Difficultas in repetitione argumenti* ꝟ ille, *quod ad ejus expoſitionem a nobis datam. Fit huic omnimodo ſatis. Alia non minor, cur uſurae ſortis integrae ipſo jure non committantur, ſiquidem*

F I N I S.

COR-

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

JURISCONSULTI ET PRAESIDIS,

DE

PACTIS

JURIS STRICTI

CONTRACTIBUS

INCONTINENTI

ADJECTIS,

DISSERTATIO.

AD
LECTOREM.

E*St de quo te admoneam. Poterat enim videri* ἀπροσδιόνυσον, *nos occasione* Legis 40. ff. de reb. cred. *heic agere de* Pactis Adjectis, *eorumque virtute in juris stricti contractibus conspicua, cum utique defendamus, de eo in Papiniani auditorio disputatum non fuisse. Diximus* Cap. X. *quo sensu Paulus scripserit,* pacta stipulationibus inesse credi: *diximus, pactionem in* vs. Convenit, *ultra exceptionem non prodesse. Quid ergo hîc agimus, quid molimur, tanquam ex mente & requisito Legis necessario? ita sane oportebat, non modo consuetudine recepta inducti, sed praecipue, ut constare possit, alias aliorum interpretationes neutiquam consistere, dum operationes pactorum, quae incontinenti contractibus junguntur strictis, extollunt supra communeis pactorum regulas, easque transferunt ad* l. Lecta. *Igitur quae diximus confirmabit haec* Dissertatio: *atque ita ostendet, multa de istoc argumento dici posse, quae non dicta sunt prius. De utilitate, & dignitate videris ipse.*

Doctorum de Pactis adjectis *commentationes quod attinet, eas, quia ad* Legem 40. *in loco non suo sunt, putamus adscribendas digressionibus Scholae veteri solemnibus. Vis earum exempla? non credo, quandoquidem sunt innumera. Accepisti, scio, quanto motu ad* l. 1. ff. solut. matrim. *digladientur de privilegiis studiorum gratia introductis, & nunquid faber vicinus* malleans, *uti loquuntur, expelli possit, cum solummodo dotis, ejusque favoris occurrat mentio. Ad* l. 1. ff. de reb. cred. *cum in ea Celsi auctoritas laudetur, quam lepide, quaeso, excurrunt etiam ad quaesita de fide*

Testium, Annalium, Medicorum, Pontificis Maximi, Legis Mosaicae, Prophetarum, Salomonis, Sanctorum, aliorumque? vellem, huc potius transtulisset Viglius Zuichem suum illud: Pendent ab ea Leges atque Prophetae. *Immo ad hanc ipsam, qua de egimus, Legem non duntaxat quaerunt, num ferendus sit duplicis in eadem persona muneris concursus? num Magistratus JCto praestet, an secus? de quibus diximus aliquid* sub fin. C. II. *Verum & de Vasallis, Bannitis, aliisque sexcentis, quae rem subjectam concernunt nihil: & in his vibia varam sequitur. Quum itaque constet, Interpretes, semel argumenti fines transgressos, insigniter uti exspatiandi licentia, quanto tum modestius, quanto speciosius, ad unum omnes, Graeci Latinique, hîc sunt commentati de virtute pactorum, quae contractibus adjiciuntur strictis, adductis in hanc rem perperam, ut videtur, intellectis* vss. Quia pacta, pactumque id, & si ut ille?

Capite primo, *Quaestionem, qua de sumus disputaturi, proponemus, una cum significatione verborum, ex spectantium.* Secundo, *Sententiam nostram ex ratione juris.* Tertio *eandem ex auctoritate juris manifesta adstruemus.* Quarto, *refutabimus Doctorum Scholam communem, nobis e diametro adversam.* Quinto, *opinionem quandam Erciscundorum, plurimis probatam.* Sexto *denique, mentis adhuc diversae mediatores novos. Atque his si addamus Sententias quorundam magni nominis JCtorum singulares, easque suis locis digeramus, ut factum est, officio videbimur functi.*

COR-

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

Jurisconsulti & Praesidis,

DE PACTIS

JURIS STRICTI CONTRACTIBUS *INCONTINENTI* ADJECTIS, DISSERTATIO.

CAPUT I.

Praeludium ad Controversiae disceptationem, ejusque intellectum.

SIc satis a simplicitate Juris Gentium recedunt Romanorum Leges moresque, quibus placuit, ex nudo pacto actionem non dari. Neque enim, ut hoc evites, vel cum Fr. Connano *Lib. V. Comm. J. C. Cap. I. n.* 5. recte dicas, nudo pacto ne quidem obligationem induci naturalem: vel cum Maestertio *de Just. LL. Roman. Lib. I. Dubit.* 31. & 33. ac alio adhuc tenebrione quodam, Jure Civili nudum pactum, modo deliberatum, ad actionem prodesse. Hi sunt duo scopuli, quibus si impingas, nihil naufragio praesentius. Refutationem Connani absolvunt ea, quae scripsit ὁ Μέγας *de J. B. & P. Lib. II. Cap.* 11. *a princ.* Maestertii haeresis vix est, ut responsionem seriam mereatur: jam etenim

nim disparuit in ipso ortu; commune fatum eorum, qui certa adeo Juris principia sine ingenio tentare praesumunt. Ex pacto actionem non nasci, velut νομικὸν ψήφισμα, narrat Imp. Alexander in *l.* 10. *K. de pact.* & Ulpianus in *l.* 15. *ff. de praescript. verb.* Sed taedet in his morari, quum tota Jurisprudentiae Romanae compages, huic innixa fundamento, hanc fatuitatem retundat affatim.

De ratione hujusce juris major est dubitatio. Alius eam constituit in prudentia Juris Romani Conditorum, qui gnari, se in faece Romuli, non in Platonis republica versari, & proin multa, saepe minus praemeditata, etiam sub specie aulicae urbanitatis, promiscuis effutiri promissionibus, noluisent haec qualiacunque dicta firmis obligationum & actionum vinculis alligare, ne universa patrimonia ita facile scil. projiciantur. Alius rationem arcessit a periculo, quod ab judicibus metuendum esset, si, quemadmodum videbatur futurum, eorum potestas sub colore conventionis nudae in immensum cresceret. Rursum Tertius, ut cives Romani etiam ultra angustias legum sapere, & se in hoc virtutis campo exercere posent. Aliter adhuc Caesar Costa *Variar. Ambiguit. Jur. L. III. C.* 14. & Vaconius a Vacuna *Declar. Jur. Civ. L. V. Decl. LXVII. n.* 8. quem, si vacat, philosophice delirantem vide. Vereor autem, ne & alia, quae recensuimus, sint diluta nimis. Igitur, missis omnibus, rationem, cur ex pacto actio non detur, a solo usu derivemus. Prisca gens mortalium, ne caperetur provida, Jurisperitos contrahendis negotiis adhibebat. Eorum partes erant praescribere formulas in omne genus contractibus, secundum quas promissiones repromissionesque fierent, ne qualis oriretur ex vagis Contrahentium verbis. Hinc Manilii formulae, quarum saepius Varro meminit *de Re rustica.* Sive, ut

ut vocantur apud Ciceronem *de Orat. Lib. I. C.* 58. *Manilianae venalium vendendorum* LEGES i. e. praefcripta neceffaria emptionis venditionis recte contrahendae. Atque illae formulae confiftebant in ea verborum conceptione folemni, quam ftipulationem dicimus, ordinata diverfimodo pro cujufque negotii natura. Ex eo videtur longo ufu invaluiffe, ut ne verba ligarent, nifi hujufmodi formulae inclufa neceffariae, quamvis etiam non praeiret illam Jurifperitus. Confuetudo haec tranfiit deinceps in jus certum, quo ufi funt Romani, & poftea Graeci ad ufque Imperatorem Leonem. Liceat ergo concludere, nihil effe probabilius, quam originem, & confequenter rationem juris, Q. D. A. ab ufu duntaxat petendam effe.

Veruntamen, quia regula de actione ex nudis placiti finibus non oriunda mere Juris Cilvilis eft, hinc eo ipfo jure fallit faepiffime in negotiis, quae fua natura nil nifi aequitatem, & fimplicitatem primaevam redolent. Inde fere proficifcitur feries illa exceptionum, quibus hoc Juris principium circumfcribitur. Sexaginta feptem rettulit Andr. ab Exea in *Oceano Juris Tom. VI. P.* 2. quas vide, fi placeat tantum aequor decurrere. Scopo noftro infervit illa, quam Ulpianus fuggerit, limitatio in *l. Juris Gentium* 7. §. *Quinimo* 5. *ff. de pact. Quinimo*, ait, *interdum format ipfam actionem* (puta nuda pactio, quam in §. *praeced.* obligationem parere negaverat) *ut in bonae fidei judiciis. Solemus enim dicere*, PACTA CONVENTA INESSE BONAE FIDEI JUDICIIS. *Sed hoc fic accipiendum eft: ut fiquidem excontinenti pacta fubfecuta funt, etiam ex parte actoris infint: ex intervallo non inerunt; nec valebunt, fi agat: ne ex pacto actio nafcatur.* Habes eandum doctrinam in *l.* 13.

C. eod. Igitur pacta conventa actionem non producunt; exceptis his, quae incontinenti fidei bonae contractibus apponuntur, tunc etenim iis inesse *dici solitum erat*, inquit *d.* §. *Quinimo* 5. Postea seu ex intervallo facta non inerunt, sed ad exceptionem tantum profutura sunt *d. l.* 13. non in universum, ast pro modo cautionis Papinianeae in *l.* 72. *ff. de C. E. & V.* qua de *Capite proximo* dicturi sumus.

Sic habemus duo Juris decreta, ex pacto actionem non dari, & tamen dari, si B. F. negotiis ἀμέσως jungatur: & haec adeo certa & explorata, ut eorum veritatem non Carneades aliquis possit infringere. Verum enim vero, an ea, quae de pactis excontinenti fidei bonae contractibus additis praedicavimus, etiam in iis, quae juris stricti sunt, locum habeant, acerrima Interpretum contentio semper fuit, & adhucdum est. Placet eorum opiniones digerere in tres classes. Prima est communis DD. Scholae, quae in strictis contractibus haec ipsa, prout in bonae fidei, servanda esse contendit. Secunda est illorum, qui pacta dispescunt in *detrahentia* & *adjicientia*, sive, quod eodem fere redit (ut dicetur *C. V.*) in ea, quae rei vel actoris gratiam concernunt, ut scil. istaec insint, haec non item. Tertia classis stipulationem a caeteris Juris stricti contractibus excipit, ut huic pacta insint, non etiam aliis. Sunt praeterea opiniones quorundam singulares, sed eas, quia sectam non condunt, in classes non deducimus. Nos, ut constare poterit ex iis, quae ad *Lecta*, supposuimus, simpliciter existimamus, pacta, continuo licet adjecta, nullis omnino inesse S. J. contractibus, hoc est, nec actionem de novo producere, nec productam vel in totum, vel pro parte tollere: at vero suis oportere exceptionibus esse contenta.

Hoc

Hoc ut probemus, jam noſtra res agitur. Praeſidium in Interpretibus habebimus nullum, cum nemo, quod ſciam, hanc ſententiam ſuſtinuerit, certe nemo, qui ſingula Juris capita, eorumque Auctores a contrarietatum & errorum blaſphemiis tuetur. Ex ratione equidem ſimile quid tentaſſe videntur Guido Suzarius & Odofredus, ſed Paulum in *l.* 40. deſerunt, ut videre licet apud Zaſium & Alciatum, locis ibidem ad calcem *Cap. ult.* laudatis. Quid moliantur porro, juxta cum ignorantiſſimis ignoro. Primo autem ea, quae diximus, vindicabimus pure & ἁπλῶς: dein cum Adverſariis magnam pugnabimus pugnam.

Priuſquam ad ea nos accingamus, viſum eſt, *hoc Capite praeliminari*, paucis indagare vim & effectum τῶν *incontinenti* & *ineſſe*, quae dictiones paſſim nobis erunt obviae. Quid Latinis ſit *continens* latere poteſt neminem: quid inde derivatum *incontinenti* aeque claret. Auctor *Defenſionis veterum JCtorum adverſus Laur. Vallam* (ſive Nicolaus Valla, ſi credas Mornacio ad *l.* 7. §. 1. *ff. ad exhib.* ſive Jacobus Capellus, ſi Leonino *Emend. I.* 13. & *IV.* 10. & *VII.* 11.) voculam *in-* & *excontinenti*, tanquam JCtorum propriam notat *fol.* 60. *B.* Sed id verum non eſt. Rarius ea, fateor, auctores exteri, at tamen uſi ſunt: *incontinenti* Tertullianus dixit *Apolog. C. XXIII.* & *excontinenti* Juſtinus *Lib. I. C.* 9. & *Lib. XI. C.* 4. & *Lib. V.* & *VII.* & ipſe Caeſar, qui vel puriſſime loquitur, *Belli Gallici Lib. V. C.* 11. *Excontinenti alios accerſiri jubet.* An duobus diſtinctim vocabulis, an altero in alterius continenti ſcribendum ſit, Grammaticorum propria eſt notio. Utroque modo occurrit: etiam in Pandectis Florentinis, quo de vide & Paulum Picum in *Comment.* ad *l.* 13. *C. de Pact.* Sed videamus, qua latitudine iſthaec locutio in JCtorum libris accipiatur, eſt enim illud

non usque adeo expeditum propter varium ejus usum. Ne autem evagemur, de *incotinenti* pactorum dicemus tantum. Ulpianus in *d. l* 7. §. 5. pacta incontinenti definit, *quae in ingressu contractus facta sunt:* & eodem sensu Pomponius in *l. Nec ex praetorio* 27. *ff. de R. J.* privatorum pactionibus actionem modos *infirmari* vel *informari* dixit, *cum inchoatur actio*, seu, ut est in quibusdam libris *pactio*. Unde statim dubitatio, an ea solummodo incontinenti facta intelligantur, quae placuerunt in ipso contractus limine? non ita stricte: moderatur id Paulus noster in *l.* 1. §. 8. *ff. ad L. Falcid.* dum τὸ *incontinenti* accipiendum esse docet *cum aliquo spatio*. Civiliter igitur, & ἐν πλάτει: ut non ea duntaxat, quae in introitu, sed & quae in medio per modum interlocutionis, quinimo & in exitu, ne dicam post contractum jam consummatum (dummodo statim, & uno quasi spiritu) a Contrahentibus acta gesta sunt, in continenti facta recte dicantur. Quare idem Ulpianus, qui haec *de ingressu* nobis narrat in *d. l.* 7. §. 5. eodem loco pactorum meminit, quae ex continenti *subsecuta sunt*. Et pactum in *l.* 40. *ff. de R. C.* incontinenti factum memoratur, quum tamen haud dubie post stipulationes omnibus absolutas numeris fuerit adpositum. Adde, quae alii notarunt ex *l.* 3. *C de AEdil. act.* Quid autem sibi velit τὸ *ingressus* in *d. l.* 7. §. 5. & quae sit hujus vocabuli latitudo, probatum vide apud Connanum *Comment. J. C. Lib. V. C.* 2. 8. & AEmil. Ferrettum ad *d.* §. *n.* 18. dum graditur contractus, *ingressu*, quomodo si quis legere velit in §. *Quinimo* 5. dicat τὸ *in* majuscule scriptum, & male geminatum esse: nec valde repugnabo. His cognitis, videbis placere non posse, quae Alciatus *Lib. II. Parerg. C.* 34. de significatione verbi *ingressus*, hoc quidem loco, fingere non dubitavit. Posset

&

& ea res aliter expediri, verum tanti non eſt, ut eidem diutius immoremur.

Interim pacta obſoluto jam contractui ſubjecta, oportet fiant calente negotio, priuſquam ad alia partes divertant, συγχρόνως τῇ συστάσει τοῦ συναλλάγματος, ut Graeci, i. e. *prope ipſum contractus fundamen.* Quantum vero temporis laxamentum illud *incontinenti* requirat, antequam ei praeſcribatur, ad nauſeam DD. diſputant. Vide, quî tumultuentur, apud Goeddeum *de contr. & comm. ſtipul. C. IV.* §. 15. & longa ſequentium ſerie: ut & paſſim ad *l. Lecta*, & *l.* 7. §. 5. *ff. de pact.* Res ſecundum ea, quae proponuntur, videtur dijudicanda; hìc enim, ſi ullibi, certa eaque univerſalis definitio eſſet periculoſa, parum namque eſt, quin pro varietate materiae ſubjectae ſubverti poſſit, ut Jaboleni effatum in *l.* 202. *ff. de R. J.* heic applicemus. Alibi protenditur ad aliquot horas, alibi ad aliquot dies, alibi ad menſes, immo & ad annum. Sed de his agere nihil attinet. De τῷ *incontinenti*, quod ad pacti adjectionem, conſtare poterit ex iis, quae diximus: nimirum concedi *ſpatium quoddam temporis, nec minimum, nec maximum: & quod magis intellectu percipi, quam ex locutione exprimi poteſt*, ut eleganter, quamvis in re diſſimili, Julianus ait in *l.* 13. *ff. de ſolut.*

Pacta, ita excontinenti facta, B. F. judiciis inſunt. Eſt autem *ineſſe* hìc nihil aliud, quam *contractu contineri*, ſicuti Papinianus hoc effert in *l.* 72. *ff. de contr. empt. & vend.* Atque hinc facile colligas arctiſſimam unionem, quae bonae fidei contractui intercedit cum pactione incontinenti ſequuta: etenim ſi contractu contineatur, erit ejus quaſi pars quaedam, non aliter defenda, ac conventio, in qua jus, ut ita dicam, ipſius contractus continetur. Hinc Ulpianus pacta, quae ita cantractibus ἐπισα-

ματ8ιται, id eſt, (ut vocabulum ſequioris aevi uſurpem) *incorporantur*, eoſdem dicit *formare* in *d. l.* 7. §. 5. & *reformare* in §. 6. non quidem rationem *formulae* cuique contractus judicio propriae, & per adjectionem pacti mutandae, ut ſubtilius, quam verius *formandi* verbum accepit Eguin. Baro in *Comment.* ad *d.* §. Sed in univerſum quod ad mutationem formae, ſive ſtatus, in quo erat, prioris. Hujuſmodi enim pactio contractum auget, minuit, eidem *legem dat*, prout eſt in *d.* §. *quinimo* 5. &, quicquid dicant Veteres, actione non alia explicatur, atque ipſe contractus. Harmenopulus de Pacto, quod ineſt, ἀμείβει, τυποῖ, μετατυποῖ. Juſtinianus κανονίζει τὸ συνάλλαγμα in *Nov.* 139. ſignificanter admodum, uti jam Cujacius obſervavit in *Comment.* ad *d.* §. 5. Accurſianae Scholae ſectatores illam, quam vocant, *pactorum cohaerentiam* lepidiſſimis ut plurimum exemplis illuſtrare ſunt conati: ſed, ne rideas, tacebo.

Hoc unum addam, pacta adjecta ſi inſint, & per hoc ejuſdem ſint efficaciae, ac ipſi, quibus junguntur, contractus, etiam eodem modo operari, ac ſi alio rurſus contractu ita conveniſſet: quum poſterior ille conſenſus, quae eſt in pactis, praecedentem, jam licet perfectum, duntaxat videatur conſummaſſe. Igitur aucta obligatione, dabitur, ſeu extendetur potius actio ad ea, quae in pactum deducta ſunt: ſublata vel minuta, eam ejuſve partem tollet minuetve ipſo jure pactum conventum. Hanc τ8 *ineſſe* ἔμφασιν partem Ulpianus oſtendit in memorato ſaepius §. 5. & etiam 6. *l.* 7. *ff. de pact.* partem oſtendent ea, quae dicentur *Cap. V. a princ.* Erant haec praemittenda, quia philoſophia juris circa pacta adjecta, qua de *Cap. ſeq.* agendum erit, non parum inde pendet. Sufficiant haec de vi utriuſque voculae *incontinenti* & *ineſſe.*

CA-

CAPUT II.

Pacta ſtrictis judiciis omnino non ineſſe ex ratione juris evincitur.

DIcturi de ſtricti juris contractibus, oportet ſciamus, duos duntaxat, nominatos (nam de innominatis cur non agamus, putem tibi liquere) in univerſo jure reperiri, ſtipulationem videlicet, & mutuum. Utrumque contractum eſſe ſtricti juris, vel novi Juſtinianei norunt: denique vel plures, vel pauciores fruſtra quaeri, res aeque certa eſt. Itaque de rationibus juris in utroque, quem diximus, contractu obviis dicendum eſt: & quidem ita, ut primum *communia utriuſque judicii* excutiamus, hoc eſt, rationes in ſtipulatione & mutuo virtute aequali militantes: dein eas applicemus pro diverſa cujuſque contractus natura.

Si praejudiciis certandum foret, utique penes nos eſset victoria. Enim vero contractum B. F. quum κατ' ἐξοχὴν fidem bonam, & ſimplicitatem naturalem ſapiant (quo de Cujacius *Lib VIII. Obſerv. C.* 13.) etiamnum in Jure Civili laxior & pinguior eſt indoles, in iis potiſſimum, quae mero jure G. nituntur. Adeo ut aurea Juris Naturae regula, *nil eſſe tam congruum humanae fidei, quam ea quae inter Partes placuerunt, omnimodo ſervare*, a Romanis Legumlatoribus in illis poſtliminio videatur reducta. Unde in his *libera, & nullis conſtricta vinculis judicis religio*, ut alibi Seneca: *tantundem valens, quantum in ſtipulatione nominatim ejus rei facta interrogatio*, inquit Paulus noſter in *l. 7. ff. de negot. geſt.* Extorſit hanc interpretationem benignam ſumma vis, quae ineſt arbitriis, in qui-

quibus additur, *ex fide bona*: nam *fidei bonae nomen manare latissime*, Quintus Scaevola, Pontif. Max. dixisse fertur, sicut testis ea in re est Tullius *de Offic. Lib. III. C.* 17. Quare igitur iis insint pacta, non est, quod miremur. Contra in juris stricti contractibus major est ἀκρίβεια, omnia magis arcta & stricta, quoniam Juris Civilis regulae, earumque rigor in hisce ἀνυπευθύνως fere regnat, ut pote qui ipsi formulis jure positivo inductis reguntur, & angustis conventionum adstringuntur placitis. Quapropter iis non inerunt pacta, quia jus civile ex pacto nudo nihil omnino concedit: jus praetorium exceptionem tantum. Dixi *nudo*, quum aliter censeri nequeat in contractu stricti juris, propter ea, quae jam jam dicemus. Alioquin an pacta bonae fidei contractibus adjecta, nuda sint, an, ut loquuntur, *vestita*, λογομαχία est, & praeterea nihil.

Nunc quod agendum est, agamus pressius. Diximus *in fin. Cap. praec.* pacta, siquidem insint, vel data actione operari, vel obligationem praeviam ipso jure tollere, sive etiam restringere. Nil horum praestare pacta, strictis adjecta contractibus, videamus, an probari possit. Primo autem dicendum erit, cur ex parte agentis non insint i. e. ad actionem prodesse nequeant, tam in stipulatione, quam mutuo: deinceps, cur nec ex parte rei. Non insunt ex parte agentis, quoniam in iis desideratur illud, quod unicum actionem producit. Stipulatio, ut novimus, concipitur verbis solemnibus, praeter & supra consensum necessariis. Quod autem de toto praedicatur, illud & de singulis universi partibus, pro earum portione, intelligendum esse, & rerum natura docet, & Gajus in *l.* 113. *ff. de R. J.* Pacto vero nequidem verba, multo minus concepta verborum carmina requirunt *l.* 1. §. 2. *ff. de pact.* in

eo

eo unice, praeter effectus inde oriundos, a ſtipulationibus diverſa. Adeoque, quum ſubſtantiali, ut ita dicam, ſtipulationum requiſito deſtituantur pacta, conſequens eſt, ut nec partes earum eſſe poſſe videantur: nam quomodo actori competet ſtipulatoria actio, ubi nula ſunt verba, utique non conſueta eorum forma, quae ſtipulationis naturam abſolvit omnem. Eadem & in mutuo dicta ſunto: dummodo quae de verborum ſolemnibus in ſtipulatione, heic transferas ad interventum rei neceſſarium. Accipe exemplum: decem mutuo datis, incontinenti convenit, ut undecim debeantur. Creditori non dabitur condictitia actio, niſi ad decem, ſolo enim conſenſu conſtabat pactio, & verum eſt, condictionem ex mutuo duntaxat ad ea competere, quae revera numerata ſunt. Undecimus ille nummus numeratus non eſt, neque igitur condictio eum repetet. Sed de his plena manu *Cap. V.* ad expoſit. *l.* 11. §. 1. *ff. de R. Cred.*

Dicamus porro, quamobrem pacta ex parte rei non inſint i. e. contractus ſtrictos ipſo jure neque tollant, neque minuant. Audiamus regulam, quam de diſſolutione contractuum Ulpianus praeſcribit in *l.* 35. *ff. de R. J. Nihil tam naturale eſt*, ait, *quam eo genere quidque diſſolvere, quo colligatum eſt: ideo verborum obligatio verbis tollitur: nudi conſenſus obligatio contrario conſenſu diſſolvitur.* Haec ipſa videas decantari paſſim, ut in *l.* 100. *ff. eod. l.* 80. *ff. de ſolution. C. I.* x. *de R. J.* & rationi conſentaneum nihil eſt magis. Nodus eo, quo nexus eſt, modo ſolvitur, haec eſt regula. Quid inde ſequitur? *ideo verborum obligatio verbis tollitur*. Diximus Pacta ſolo nudoque conſenſu perfici: quomodo igitur ſtipulationem vel in totum, vel pro parte tollent, hoc eſt, nudus conſenſus conſenſum & verba ſimul? conſenſus equidem conſenſum, tanquam aeque ſortem,

ſubvertere valet, ſed quid de verbis fiet? ad ea diſſolvenda requiruntur verbis contraria verba *d. l.* 35. *&* 80. quae cum in pactis fruſtra quaeras, manet eadem, quae fuit, civilis obligatio, & manet, donec exceptione elidatur. In mutuo eadem ferme eſt ratio, dum rurſus, quod verba in abroganda ſtipulatione operantur, hîc transferendum memineris ad redditionem rei. Facit hoc Pomponius in *d. l.* 80. *ff. de ſolut. Prout quidque contractum eſt*, inquit, *ita & ſolvi debet: veluti cum mutuum dedimus, ut retro pecuniae tantundem ſolvi debeat.* Itaque nec mutuo pacta inerunt, utpote cum nudus conſenſus duo vincula, puta conſenſum & rem, ſibi invicem innexa, nequeat diffringere. In hoc contractu tam diſſolvendo, quam contrahendo res concurrat neceſſum eſt: niſi tamen Aquiliana interveniat ſtipulatio, qua de mox aliquid dicturi ſumus.

Atque adeo obligatio naturalis, ex pacto proficiſcens, civilem ex contractu evertere non poterit, quum non minor ſit virtus, actionem conſtitutam tollere, quam novam producere: idque in jure noſtro aeque verum eſt, ac in Naturalibus Philoſophus aliquis ex *regulis de motu* veriſſimum eſſe, quaſi e tripode reſponderet. Sed hanc eſſe operationem τȣ̃ *incontinenti* audire videor: nam ecce! pacta B. F. judiciis, ad unum omnibus, ineſſe qui negat, eſt nemo. Atqui tamen contractus B. F. non omnes ſunt conſenſuales, an ergo pacta excontinenti facta non inerunt commodato, depoſito & pignori? videtur ſane obſtare eadem Juris ratio, quam in mutuo indicavimus, ſiquidem doceant *Inſtitutiones*, & Gajus in *l.* 1. §. 2. *& ſeqq. ff. de O. & A.* illos fidei bonae contractus re perfici, quemadmodum mutuum. Puto ita dicendum: Commodatum, depoſitum, pignus re contrahuntur, quia in iis

agi-

agitur de restitutione ejusdem rei, *dictis locis.* Sic & in mutuo, genere videlicet reddendo, at non tantum: ipsa enim certi condictio ex mutuo competit ex re, ex numeratione *l.* 9. *§.* 4. *ff. de R. C.* & quidem duntaxat, prout diximus, & dicemus latius *Cap. V.* adeoque non potest illa formari a pactis adjectis, quia obest stricta natura. Sed aliud juris est in actionibus, quae oriuntur ex contractibus, re initis, si fidei bonae sint: tanta quippe earum latitudo est, ut ad ea, quae solo consensu placuerunt, quam facile porrigantur, sicut vulgo notum est. Est haec distinctio juridica. Si cui tamen ea, nescio qua ratione, non placeat, dicat simpliciter, Romani Juris Conditores illam subtilitatem, quae, ne pacta insint, omnino exigit, insuper habuisse in commodato, deposito & pignore, quia bonae fidei sunt, & in his praesertim inter bonos bene agier oportet, cum bona fides sit norma & regula, ad quam omnis eorum interpretatio redigenda est, ut scribit Neratius in *l.* 58. *ff. de pact.* Adde, quae in *princ. hujus Cap.* dicta sunt.

Facilius quis haec admittet, dummodo animadvertat, in *l.* 3. *ff. de rescind. vend.* tradidisse Paulum, *bonae fidei judiciis exceptiones pacti inesse*, & rationem hujusce juris, aliis neglectam, intellexerit. Nimirum plerosque B. F. contractus esse consensuales constat, &, opinor, etiam hoc, plena juris ratione iis inesse pacta, quae incontinenti fiunt. Si pacta insint, utique & eorum exceptiones, ne quidem oppositae: cum hoc praestet τὸ *ipso jure.* Est autem generaliter scriptum, *pactorum* exceptiones contractibus B. F. inesse, num igitur & eorum, quae ex intervallo fiunt? existimem, hujus rei judicium pendere ex eo, an ipsa pacta insint: nam pactorum, quae non insunt, exceptiones inesse quis tuto dixerit? De pactis ex

intervallo audi, quid ajat Papinianus in *l.* 72. *ff. de cont. empt. Pacta conventa, quae postea facta detrahunt aliquid emptioni, contineri contractu videntur: quae vero adjiciunt, credimus hoc* (malim *haec*, quam *hoc* cum Haloandro abjicere) *non inesse* &c. Quae pacta heic sint *detrahentia*, quae *adjicientia*, optime Cujacius ad *Lib. X. Quaest. Papin.* in *d. l.* 72. Dicam breviter: pacta *detrahentia* i. e. quae de substantia ipsius contractus interponuntur, licet ex intervallo fiant, tamen insunt, seu potius, ut Paulus ad Papinianum notat in *d. l.* 72. per ea novus intercessit contractus; quod *non insubtiliter* dicit ait Ulpianus in *l.* 7. §. 6. *ff. de Pact.* Verbi gratia: Emo a te rem denariis quatuor, convenit postea, ex intervallo nempe, ut empta sit tribus. Inest haec pactio, quandoquidem ipso jure venditoris actio imminuta est. Rationem vides. Emptio venditio contractus est consensualis, ex re & pretio consistens: igitur pactum de minuendo pretio constituit emptionem quasi novam. Res manet eadem, & consensu utriusque nostrum posteriori mutatur pretium: quid ultra desideras ad emptionem perfectam? Quin fieri non potest, ut consensus vel circa rem, vel circa pretium, si quocunque tempore accedat novus, nova non videatur emptio venditio: testimonia ejus rei habes & in *l.* 7. §. 6. *l.* 27. § 2. *l.* 58. *ff. de pact.* Sin vero pacta ex intervallo sint *adjicientia* i. e. quae fiunt de accessionibus & pedissequis (*adminicula* dicuntur in *d. l.* 72.) ipsius contractus, tum neutiquam inerunt, *ne ex pactio actio nascatur*, inquit ille in *l.* 7. §. 5. *vs. Idem responsum. ff. de pact.* vel etiam nata ipso jure tollatur, quod notissimos pacti terminos excedit. Manet hic contractus, qualis fuit, integer: accedit aliquid in gratiam alterutrius Contrahentium. Id

si

ſi ineſſet, de communibus pactorum regulis actum foret prorſus.

Rationalis eſt haec Juriſprudentia, dum, quod de detrahentibus ex intervallo diximus, ſolummodo applices contractibus, qui ſolo & ſimplici conſenſu abſolvuntur. De empto vendito loquuntur JCti ſemper, cum hujus regulae meminerint. Nihilominus & eam obtinere in reliquis conſenſualibus omnino dicendum eſt: eadem quippe & in his eſt ratio. In aliis fidei bonae contractibus ceſſat τὸ ἄιτιον hujus Juris. Verum, quemadmodum in commodato, depoſito & pignore, excontinenti ſi pacta fiant, benignius agi vidimus, ſic & ex intervallo adjecta, ſiquidem de natura contractuum ſint, iis ipſis ineſſe nulli dubitamus, propter regulam in B F. contractibus generalem, quam propoſuimus ex *l.* 3. *ff. de reſcind. vend.* idque, quamvis utrobique in contrarium niti videatur ratio: vincitur enim haec ab alia fortiori, quae a bona fide deſcendit.

De adminiculis ex intervallo ſi pacta apponantur, ea, ſeu eorum exceptiones nullo modo ineſſe credimus. Claret hoc ex *d. l.* 72. & Ulpiano in §. 6. *l.* 7. *ff. de pact. Adeo*, inquit, *bonae fidei judiciis exceptiones poſtea factae*, QUAE EX EODEM SUNT CONTRACTU, *inſunt* &c. *Ex eodem contractu* nihil aliud eſt, quam de ſubſtantia & *natura* (qua voce utitur ipſe in §. *praec.*) ejuſdem contractus. Ait autem *exceptiones*, & recte, perinde enim eſſe, an pacta, an eorum exceptiones ineſſe dicas, notavimus ſupra. Utque ita carere poſſimus τῶ *depectiones* Cujacii *Lib. II. Obſerv. C.* 15. & Raevardi (*Lib. II. Varior. C.* 13.) aliorumque expoſitionibus contortis. Quapropter τὸ καθολικὸν regulae *l.* 3. *ff. de reſc. vend. pactorum exceptiones bonae fidei judiciis ineſſe*, interpretabimur

 ſe-

ſecundum ibidem propoſitum thema de conventione; quae ipſam contractus naturam concernebat. Quaerebatur namque, an conſenſu contrario reſolvi poſſet emptio venditio, cui firmandae ſtipulationis, vel fidejuſſionis robur acceſſerat? & reſpondetur, emptorem, cui fidejuſſum erat, ex emto agere non poſſe, quia pactorum exceptiones hujuſmodi judiciis inſunt, hoc eſt, ipſo jure abrogatum eſse contractum bonae fidei conſenſualem, atque adeo venditorem conventum ne quidem exceptione uſurum, niſi *facti* vel *in factum*, quam vocant, ἐπειδὴ διηγηματικῶς ταύτην ἀντιτίθησιν, κατὰ τὸν Θεόφελον ad *Tit. Inſtit. de except.* Venditorem vero, qui ſtipulatus fuerat, ex ſtipulatu agere poſſe, quia nuda voluntas contraria ſtipulationem tollere nequit: tenebat igitur ipſo jure actio, quum eum agentem exceptione duntaxat ſummovendum eſſe dictet ea Lex. Eſt autem viſum, paullo altius in rationes juris, quod ad pacta ex intervallo, inquirere, ut magis illuceſcant, quas de τῷ *incontinenti* dedimus, & ſimul pareat, latitudinem in B. F. contractibus, etiam qui re contrahuntur, tam late patere, ut iis vel ex intervallo pacta detrahentia, eorumque exceptionos inſint.

Denique & illud conficies ex *l.* 3. *ff. de reſc. vend.* ſtrictis contractibus non ineſſe pactorum exceptiones, neque alia ratione, quam quod ipſa pacta non inſint. De iis, quae ex intervallo fiunt, concedunt omnes ex ratione & auctoritate *d. l.* 72. *ff. de contr. empt.* At, quaeſo, incontinenti facta ſi inſint, cur non & ex intervallo, prout in bonae fidei judiciis? ſed παραφράσεων ſatis.

Ita defuncti ſumus regulis generalibus: nunc eas exemplis aliquod illuſtremus, & praeſertim talibus, quae oſtendant, pacta ipſo jure ſtrictos contractus, ne quidem in favorem rei immutare, cum de eo ſit major omnium

ἀνα-

ἀναθεώρησις. Finge me tibi centum debere ex ſtipulatu vel mutuo, & incontinenti pactum, *ne peteres.* Petis tamen: efficax eſt, quam intendis, actio, *quia pacto convento obligationes* NON OMNIMO *diſſolvuntur*, ait Imperator in § 3. *Inſtit. de except.* & Juris Auctores paſſim. Quocirca non inerit hoc pactum, quia illico non eſt ſuffocata actio. Eſtque illud indiſtincte traditum, ſive ex continenti, ſive poſtea conventiones fuerint ſubſecutae; cum hac tamen cautione, ut ſi bonae F. contractibus hujuſmodi pactio e veſtigio probetur addita, ipſo jure priſtina obligatio ſubvertatur, ut docet Paulus in *l.* 27. §. 2. *vſ. Idem dicemus. ff. de Pact.* & Baſilici quoque ad eum locum notarunt.

Quam vera haec ſint, acceptilationis uſus demonſtrat. Si enim in ſtipulationis continenti convenerit, de quinquaginta accepto ferendis, cum ex ea centum tibi deberem, nemo dicet, actionem tuam ipſo jure ad quinquaginta eſſe limitatam. Acceptilatio i. e. concepta mutuae interrogationis verba adſint oportet, ut valida verborum obligatio in totum, prove parte tollatur. *T. T. ff. de acceptil. l.* 80. *ff. de ſolution.* §. 1. *Inſt. quib. mod. toll. obl.* quumque eum in finem pacti nudi vires nimium ſint debiles, exceptionem duntaxat hoc in caſu Papinianus debitori praeſcribit in *l.* 41. *ff. de pact.*

In mutuo evidentius ea res cernitur. Numeravi tibi mille, ut eſſent mutuo: excontinenti, neſcio quo liberalitatis genio impulſus, pactus ſum, de iiſdem tibi accepte ferendis. Quaeritur, valeatne quod agitur? per exceptionem quidni? non tamen ipſo jure, cum utique conſtet, hoc non fieri, niſi rerum Q. D. A. obligationes in ſtipulationem novantem transfuſae, acceptilatione perimantur: tunc demum utriuſque contingit ab eodem nexu

xu plena absolutio §. 1. & 2. *Inst. quib. mod. toll. oblig. l.* 1. *l.* 8. §. 3. *ff. de accept.* Igitur ita erit instituendum: Mille, quae te mihi ex causa mutui dare oportet, ex stipulatu daturum spondes? dein debitor: Quod ego tibi promisi, habesne acceptum? sunt illae cautiones in jure admodum vulgares, quin & necessariae: nam hac ratione mutuo in stipulatum deducto, tandem post factas repromissiones, ipso jure securus est debitor, neque aliter *d. ll.* Quorsum illae novationis Aquilianae, & acceptilationis subsecutae ambages, si debitor sine metu exceptionis aliquando movendae tutus sit, hoc est, si pactum ipso jure inesse dicas?

Immo, quod magis mireris, prius pactum ne quidem per posterius tollitur, sicut stipulatio per stipulationem, ut diserte ait *l.* 27. §. 2. *ff. de Pact.* Quod si nuda pactio aliam ejusdem naturae nequeat convellere, quomodo igitur stipulationem poterit, quomodo mutuum, quorum vires pactum conventum longe lateque superant? Sed quid si absurditatis postules *d.* §. 2? cur etenim negotium ejusdem vis, ab alio aeque valido, seu potius validiori, quia posterius est, vinci non poterit? non dubitat sane Papinianus in. *l.* 95. §. 4. *ff. de solution.* & ni hoc verum sit, laborant valde principia juris, quae produximus ex *l.* 35. *ff. de R. J.* & aliunde. Quin & scrupulum faciet *d.* §. 2. an vel contractibus B. F. pacta insint, cum eos tollere non sit minus, quam conventiones nudas. Scio varias esse dicti *paragr.* interpretationes, habet & Strauchius in *Dissert. theor. pract. XII. n.* 10. explicationem novam, sed non bonam; sed fere est, ut de hac aliisque omnibus dicere ausim, optimam nullam dari, aliâ aliam pejorem esse. Refutationibus supersedemus, ne in illis cogamur esse nimii: quanquam facilius hoc esset, quam novi & boni

boni quid adferre. Experiamur, an non ita constitui possit: Pactum adjectum pacto, illud abrogat ipso jure, si hoc actum est, nam *vinculum aequitatis, quo solo sustinebatur, conventionis aequitate dissolvitur*, ait *d.* §. 4. *l.* 95. Sed si praecedat civilis obligatio, & pactus, ne ex ea peteres, postea denuo, ut petere liceat, aliud dicendum est: & id, ut constet usus replicationis. Explicat hoc Imperator in *pr. Inst. de replicat.* Peto a te decem, tu objiciis pactum, & cur non? ego rursus pactum contrarium, ut petitio sustineatur. In pactis illis *versatur factum*, inquit *d.* §. 2. scilicet pacta non operantur nisi opposita, *factum* exceptionis & replicationis est necessarium: neque enim in iis versatur jus illud, quo stipulationes donatae sunt. Haec si non placeant, & qua de causa non placeant, forte aliquid reperies, auctor essem, ut in *d. l.* 27. §. 2. ita legeres: *Pactus*, NE PETERET, *postea convenit*, UT PETERET, *prius pactum per posterius elidetur, & quidem ipso jure, sicut tollitur stipulatio per stipulationem.* &c. Pro *non* substituo *&*: rationemque subjectam hoc modo expono; sicut jus jus tollit in stipulationibus, ita factum factum in pactis. Opus tamen est replicatione, ut sequitur, sed non nisi in factum. Omnia tum sunt solida & juridica. Emendationis audaciam si accuses, nihil est, quod reponam, quam necessitatem omnigenam. Serva scripturam, si potes, ast servatis aliorum expositionibus, frustra eris. Minori motu si rem expedias, bene est. Atque hae sunt Juris rationes, quae ad veritatem sententiae nostrae asserendam menti succurrunt.

CAPUT III.

Haec ipſa ſententia auctoritate Juris adſtruitur.

RAtiones Juris excipit ejuſdem auctoritas. Hanc autem in genere recte colligas ex ſolemni illo §. 5. *l.* 7. *ff. de pact.* ubi Ulpianum reſpondiſſe vidimus; *pacta conventa ineſſe* BONAE FIDEI JUDICIIS, & ita in *l.* 13. *C. de pact.* Cur *bonae fidei*, niſi ut ſtricti juris judicia ab illa finitione arceantur? Quemadmodum enim ille, qui ex duobus propoſitis, dum unum negat, alterum tacendo conceſſit, ut inquit D. Gregorius in *Cap.* 5. §. 1. X. *de praeſumt.* ſic multo magis, qui alterum duntaxat ait, alterum negaſſe videtur: nam unius incluſio licet non ſit ſemper alterius excluſio (ut cum Interpretibus loquar) ea tamen regula, ſi ullibi, certe locum ſibi vindicat, ubi data opera juris principia docentur, ſicuti in *d.* §. 5. Etenim cui bono plus ſemel ibi repetita contractuum B. F. mentio, ſi idem & in ſtrictis obtineat? at illa adjectio *ſupervacui laboris eſt*, inquiet Hotomannus *Obſerv. Lib. XII. C. ult.* & in *Schol.* ad *d.* §. Alii bonae fidei judicia illic παραδειγματικῶς tantum commemorari iiſdem cantant modulis. Sed valeant haec, ſi ad certam facti ſpeciem verba digerantur, non ſi docendi cauſa artis fundamenta tradantur, prout vulgari Juris dicto declarat Ulpianus in *d.* §. adeoque ferri poſſet quodammodo iſtaec reſponſio ad *l.* 13. *C. de pact.* ubi reſcribitur ad Marium de facto ſuper B. F. contractu incidenti: non vero ad §. *Quinimo.* Habent tamen rationem, quare nullibi locorum judicia commemorentur ſtricta, ſed bonae fidei tantum: quia ſcil. in his frequentius & evidentius ea Juris doctrina cernitur. Atquin eadem ratio JCtos moviſſe poterat, ut B. F. contractus ſilentio

tio praetereuntes, solummodo strictorum meminissent, utpote cum in his res magis dubia & anxia, in illis trita esset & aperta. Et tamen *bonam fidem* Juris auctores semper ingeminant, cum utique, si idem juris & in strictis esset, semel quidem eos retulissent, vel saltem contractus καθόλε sine mentione fidei bonae. Satis itaque videtur certum, non exempli causa proponi B. F. judicia, sed ut penitus excludantur stricta, ut plerumque alias, quae de contractibus bonae fidei praedicantur, de strictis ex opposito neganda sunt. Exemplum ea de re dedimus *Cap. praeced.* quod ad pacta ex intervallo; plura Cujacius dabit *Lib. XVII. Observ. C.* 37. Atque illae a contrario, ut ajunt, collectiones utplurimum sunt tutae, & in jure nostro passim receptae. Sunt praeterea in *d.* §. 5. *l.* 7. varii generis voculae, quas, qui pacta S. J. contractibus inesse vel ajunt, vel negant, horrendum torquent, ut sententiae suae velificentur, sed turpe est difficiles habere nugas.

Quod de stricti juris negotiis in universum diximus, in specie stipulationi applicatum vide in *l.* 99. *ff. de V. O.* *Quidquid adstringendae obligationis est, id nisi palam verbis exprimitur, omissum intelligendum est* &c. Quid dici potest clarius ad detegendam stipulationis naturam? *quidquid astringendae obligationis est*, i. e quidquid stipulationem strictam sapit, τὸ συμβαλλόμενον τῇ συστάσει τῆς ἐνοχῆς, vertunt Graeci, id nisi aperte & evidentur verborum solemnitati fuerit inclusum, nullius momenti censetur. Quapropter pacta consensu simplici contenta respuit necessaria verborum sollicitudo: discant contrahentes latius concipere verborum formulas, ne alterutri objiciatur illud Adriani, αὐτὸς σαυτῷ ὑστερῆσαι. Si quis capiatur, meminerit hîc non ex bona fide agi, eum sero sapere, verbum irre-

vocabile evolaſſe: uno verbo, pacta conventa non eſſe aſtringendae obligationis, non eſſe palam verbis expreſſa, & per hoc omiſſa intelligi. Producent quidem ſuas exceptionis, verum, quia ſolemniter nuncupata non ſunt, ratione ſtipulationis omiſſa putantur, ratione verborum, ſaltem ſolemnium, etiamſi in pactis vel ipſa verba abeſſe poſſe conſtet. Jam vero adverſa fronte pugnant *omiſſum eſſe* & *ineſſe:* quod utique ſufficit, ne pacta ſtrictae ſtipulationis membra fieri poſſe credamus.

Qui nobis ſunt adverſi, hanc Legis ſententiam eludunt varie. Goeddeus *de C. & C. ſtip. Cap. VIII. n.* 85. & 86. ſpecioſe prae caeteris ad ſolam ſtipulationis interpretationem eam reſtringit, ut verba in *d. l.* 99. ſubſequentia poſſent arguere, & hinc ad pacta adjecta male induci contendit. Sed, licet veriſſimum ſit, agi de certo ſtipulationis interpretandae modo, nihil tamen vetat haec adſumi ex argumento ab obligationis ſtrictae natura petito, quod Celſus in *l.* 99. praemittit velut fundamentum eorum, quae mox exſequitur. Bacchovius ad *Treutl. Diſp. de pactis, th.* 10. *litt. A. & B.* & cum ea plures ad *d. l.* 99. reſpondent, pacta incontinenti facta ſtipulationi ineſſe, adeoque perinde eſſe, ac ſi palam verbis expreſſa, forent. Sed hoc eſt τὸ ζητούμενον ἀπ' ἀρχῆς. Contra ea etiam nos juvat τὸ συμβαλλόμενον Baſilicorum, quo nihil indicaſſe videntur, niſi quod adjicitur obligationi. Aliorum his pejora effugia recitare piget.

Ex eodem *d. l.* 99. principio intelligendus eſt Paulus in *l.* 44. §. 2. *ff. de O. & A. Conditio*, inquit, *efficax eſt, quae in conſtituenda obligatione inſeritur, non quae poſt perfectam eam ponitur: veluti*, CENTUM DARE SPONDES, NISI NAVIS EX ASIA VENERIT? *ſed hoc caſu exiſtente conditione locus erit exceptioni pacti conventi, vel doli mali.*

li. Premitur haec lex alto ſilentio apud Scriptores *de Pactis adjectis*, & tamen vix dubitem, quin faciat ad arbitrium totius Controverſiae. Operae erit pretium paucis iſtuc probare. Agitur de loco, quo digerenda ſunt conditionis verba, ut *ſit efficax*, ſive, ut ipſo jure operari queat, ut arguunt ſequentia. Hoc autem contingit, ſi conditionis placitum *in conſtituenda obligatione fuerit inſertum*, h. e. ſi in τῷ fieri & formari, ut ita dicam, obligationis, ἐν τῷ τὴν ἐνοχὴν συνίϛαϛαι, palam nuncupetur caſus in futurum conferendus, *non ſi poſt perfectam eam ponatur*, h. e. contractu jam abſoluto placuerit. Exemplum conditionis poſt opligationem perfectam interpoſitae Paulus tale praebet: *Centum dare ſpondes, niſi navis ex Aſia venerit?* Habemus heic obligationem, ſtipulationem puta, eique incontinenti, poſt clauſos tamen contractus celebrati fines, adpoſitam conditionem, *niſi navis ex Aſia venerit*; adeoque duo diſtincta a ſe conventionum tempora, licet momenta tantum. Quae Pauli mens ut clareat magis, interrogandi nota, quae ſequitur poſt τὸ *venerit*, ibidem eximenda, & voculae *ſpondes* ſubjungenda videtur, hoc modo: *Centum dare ſpondes? niſi navis ex Aſia venerit.* Ad obligationem verborum conſtituendam, poſt illud *ſpondes*, rogandi ſigno clauſum, nil deſiderari poteſt: adeoque perfecta eſt ſtipulatio, antequam conditio accedat, quod in caſu *d.* §. ſupponitur. Sin vero interrogationis figura poſt τὸ *venerit* ſervetur, jam magis dubitari poſſet, an non una & eadem continuetur obligationis oratio. Sed admiſſa diſtinctionis μετάθεσει (quam arbitrariam eſſe, prout & omnes, dudum innotuit) res omni caret dubio.

Audiamus nunc, quid juris ſit, ſi conditio non inſerta, at ſtipulationi extemplo adjecta ſit. *Hoc caſu*, per-

git JCtus, *existente conditione locus erit exceptioni pacti conventi, vel doli mali.* Viden? effectus conditionis, quid de ea censendum sit, ostendit satis. Etenim si inesset obligationi, ipso jure operaretur: quia vero separata conventio est, valet, quantum valere potest, per exceptionem videlicet, quemadmodum & caetera pacta. Manet igitur pura stipulatio, neque illa, quantumvis continuo, & uno quasi spiritu facta adjectio *Nisi navis* &c. conditionalem facere potuit, utpote cum non morentur in una obligationis sede pactum & stipulatio. Aliud dicendum esse, si conditio ipsis stipulationis verbis fuisset comprehensa, ex adverso licet colligere. Sic V. G. si in emptionis venditionis contractu ineundo placuerit; *ut perficiatur emptio, nisi melior conditio afferatur*, emptionem conditionalem esse Ulpianus scripsit in *l.* 2. *ff. de in diem addict.* Et si ita legatum fuerit, *nisi mater mea moritur*, sub conditione datum vel ademptum esse legatum ex Labeone probat Javolenus in *l.* 40. *§.* 2. *in fin. ff. de condit. & demonstr.* Quod ideo monendum est, ne conditionem non fieri putes per NISI, sed per SI tantum, quomodo *d.* §. 2. *l.* 44. satis exiliter explicavit Giphanius in *Lectur. ad eam.*

Interpretationem nostram adstringamus. Quid magis, quaeso, ἐκ τοῦ κατέχοντος fieri posset, quam dicta conditio, *nisi navis ex Asia venerit*, & tamen jus agendi sublatum non est, manet enim, sicut erat, ipso jure obligatus debitor, exceptione duntaxat munitus, quamvis haec ipsa conditionis pactio in ejus gratiam sit annexa. Ita & reliqua pacta, maxime licet incontinenti facta, stipulationi non inerunt, quippe cum in constituenda obligatione conceptae verborum fabricae non fuerint inserta: quare nec ab actoris, nec a rei partibus ipso jure erunt efficacia, sed

ad

ad nudum pacti conventi, vel doli mali exceptionem profutura, duce eadem *l.* 44. §. 2. *ff. de O. & A.* Proinde Paulus, auctor *d. l.* cum nuſpiam πρακτικώτερον illud declaret, non poteſt, certe non debet in *l. Lecta*, alius fuiſſe, quam hic ſe eſſe docet. Utque adeo non ſine cauſa in *Libello ſingulari* alium, quam ex edicto tralatitio, ſenſum dederimus dictae *Legi quadrageſimae.*

Sequitur auctoritas Juris in mutuo. Verum de ea dicemus ſtrictim, non modo, quod proprie noſter ſit ſcopus, diſceptare, an pacta verborum obligationi poſſint ἐμφυτεύεσθαι (quum dubitationes circa hanc magis ſint ſollicitae, & id unice occaſione *l.* 40. *ff. de R. C.* veniat diſputandum) ſed & maxime, quod ſterili calamo in Juriſprudentiae Corpore de pactis mutuo additis videatur actum. Immenſa quidem Legum ſeries ab his, qui partem nobiſcum ſentiunt (pacta ſcilicet ab actoris latere ineſſe negantes) hinc inde congeſta eſt, & qua mutuo, qua ſtipulationi porro applicita: ſed ſcopae diſſolutae ſunt, & ea praeter nihil. De ſtipulatione, ultra quam dictum eſt, an quid dici poſſit non video. Neque etiam recte probant ex *l.* 11. § 1. *ff. de R. C.* pacta adjicientia mutuo non ineſſe: diſſeremus ea de re *Cap. V.* Suffecerint quod ad mutuum Juris rationes, & auctoritas generalis in *l.* 7. §. 5. *ff. de pact.* & illa, quae mutuo uſuras ſine ſtipulatione peti prohibet, ore vulgi trita regula, ut Juſtinianus refert in *Nov.* 136. *C.* 4. Si non abſque ſtipulatione, ergo nec ex pacto, quamvis mutuo confeſtim adjecto: quod nemo vel effrons negaturus eſt. Quae ratio? nulla profecto, niſi quod ſtricti juris negotio pacta ineſſe nequeant. Aliam alii quaerunt in natura mutui, quam deſtrui volunt, ſi re contrahatur obligatio in plus, quam datum eſt *l.* 17. *pr. ff. de pact.* Sed diſſerunt haec duntaxat verborum ſono, uti

con-

constare poterit ex rationibus Juris, quas, cur pacta in mutuo ex parte agentis non insint, retulimus *Cap. praec.* Alioquin in constituenda mutui obligatione utiliter de usuris pacisci licere probabit forte *Cap. V.* Sunt, etiam Interpretum optimates, qui odio usurarum fieri existimant, ut pecuniae creditae foenus non debeatur ex pacto. Sed hoc paulo minus est, quam cum ratione insanire: nam nihil prorsus Jure Civili scriptum esse usurarum odio, verissime aiti Cujacius *Lib. XIX. Observ. C.* 27. & probat in *Mercat. Lib. I. C.* 27. *in fin.* Vera & unica igitur hujus regulae ratio petenda erit a jure stricto, quod in credito versari novimus.

CAPUT IV.

Disputatur adversus, eos qui pacta omnimodo Contractibus S. J. inesse volunt.

NUnc quae diversae producant agmina sectae, erit latius inquirendum, cum eas indicta causa non damnari bonum factum sit. Et quidem primo sententiam, nobis directo adversam profligabimus: eam nimirum, quae pacta pleno sensu omnibus juris stricti contractibus inesse contendit, non habita actoris vel rei, stipulationis vel mutui differentia. Dum tamen hoc agimus, animadvertes, nos interim occupare nonnullas leges, quas tres a nobis Dissentientium ordines, quisque pro suo σχίσματι, ad partes vocat.

Sententia, quam *hoc Capite* refutaturi sumos, communis DD. Scholae esse fertur, quod, sive singula capita spectes, sivi auctoritatem, qua pollent hujusce opinionis

Pa-

Patroni, verissimum deprehendes. Inter Veteres eminent communium opinionum columnae Azo in *summ.* ad *Tit. C. de pact. n.* 16. *&* *seqq.* JCtorum parens Accursius ad *l.* 7. §. 5. *ff. eod.* & *l. Lecta* 40. *ff. de Reb. cred.* Cynus itidem ad *l. Lecta*, & praecipue ad *l.* 27. *C. de pact.* Bartolus ad *d.* §. 5. *n.* 4. & ad *l.* 40. *n.* 30, 31, *&* 32. Baldus iisdem locis, ad §. 5. *n.* 18. & ad *l.* 40. *princ. n.* 1. *&* 2. Sic ut quasi jure traditionis de manu in manum hanc doctrinam accepisse videantur: Accursium etenim ab Azone, Bartolum a Cyno, Baldum a Bartolo institutos esse proditum est. Praeterea communis Sententiae antistites sunt Decius, caeteroquin Veterum censor, ad *l. Lecta*, *n.* 25. *&* *seqq.* & *l.* 13. *C. de pact.* Et eorum asseclae Uld. Zasius ad §. *Quinimo.* & *l.* 40. ut & Jason ad *d.* §. *n.* 13. & ad *d. l. n.* 18. *&* 19. ejusque discipulus Andr. Alciatus ad *l.* 13. *C. de pact. n.* 3. *&* *seqq.* ad *l. Lecta*, *n.* 41. *&* *aliis.* AEmilius Ferrettus ad *d.* §. 5. *l.* 7. *num.* 12. Inter recentiores, qui pro opinione communi pugnant, principes sunt Fr Duarenus ad *eund.* §. *Quinimo.* & *l.* 40. *de R. C.* Joh. Robertus *Animadvers. Jur. Civ. Lib.* 1. *Cap.* 27. & *not. ad notat. Mercat. eod. Libr. &* *Cap.* Joh. Goeddeus *de Contr. & comm. stipul. C. VIII. Concl.* 2. *a num.* 57. *ad* 111. De Hotomanno dubitare licet, adeoque de ejus variantibus *Cap. ult.* Quod autem Alciatus *d. n.* 41. pacta strictis contractibus inesse dicit *quadam ex interpretatione*, intelligit de modo & datione actionis diversae: aliam enim competere vult ex pactis stricto contractui, quam bonae fidei, adjectis, ut liquet ex ejusdem *comment.* ad *d. l.* 13. *C. de pact. n.* 5. *&* 6. quo de & alii ante eum longe, late, & profunde. Non dabimus ad Sententiae communis patrocinium peculiarem quempiam advocatum, velut digniorem, & instrumentis ad litem necessariis magis instructum, ut cum eo nobis res sit,

quandoquidem iisdem copiis, iisdem omnes certent armis.

Rationes Partis adversae excutere non est opus, utpote cum omnes, quae civilem sapientiam sapiunt, a partibus sint nostris, ut ostendit *Cap. II.* AEquitas, quam tamen aliqui praetendunt, & hic, & alibi sine lege chimaera est.

Auctoritas Juris, pro contraria Sententia militans, optima maxima est in *l. Lecta* 40. *ff. de reb. cred.* quam pacti adjecti vindices, cujuscunque sint sectae, tanquam sacram suae sententiae anchoram contemplantur, cum fiducia indubitati praesidii: sed quam procul a voto obtinendi, *ad eam* habita Commentatio fecit palam. Sit haec conclusio: legem *Lecta*, omnino nihil conferre ad causae praesentis meritum. Reliqua vide ibidem.

Aliud est Sententiae communis velamentum in *l. Petens* 27. *C. de pact.* ubi Impp. Diocl. & Maxim. in haec verba rescribunt: *Petens ex stipulatione, quae placiti servandi causa secuta est: seu antecessit pactum, seu post statim interpositum sit, recte secundum se ferri sententiam postulat.* Multum ultro citroque agitata est hujus Rescripti interpretatio: sed nihil est facilius, nihil clarius. Petitur ibi ex stipulatione pactum secuta, non ex pacto stipulationem secuto, quod erat demonstrandum. Et quid si hoc? nihil refert. Attende, quae fuerit stipulatio: *placiti servandi causa secuta.* Quapropter recte jam ad aliis animadversum est, quod & verba legis manifesto prae se ferunt, supplicantem agere ex pacto, stipulatione firmato, seu potius ex stipulatione idcirco concepta, ut pacti placitum, per se fragili, corroboraret atque obsignaret, quem in finem stipulationes inductas esse Paulus monet *Lib. V. Sentent. Tit.* 7. *in princ.* Itaque naturalis obligatio in civilem degenerat, simulac placitis stipulatio intercesserit, ut iidem Imperatores in *l. seq.* 28. *C. de pact.* &

Her-

Hermogenianus in *l.* 45. *ff. eod.* Idque eſt in cauſa, cur repulſam non ferat actor, ſi intendat ex pacto, jam in ſtipulationem transfuſo. Atque hoc in tantum, ut perinde ſit, *ſeu anteceſſit pactum, ſeu poſt ſtatim interpoſitum ſit.* Haec verba vel parentheſi includenda, vel ita ſaltem intelligenda ſunt, ut praecidatur difficultas in τῷ *ſecuta*: dices alioquin, qui peti poteſt ex ſtipulatione placiti ſervandi cauſa *ſecuta*, ſiquidem ipſa ſtipulatio praecedat. Haloander legit, *ſeu poſt pactum ſtatim interpoſita ſit*, ut in omnem eventum ſtipulatio ſequatur. Sed ita ταυτολογία erit miſera admodum, & fruſtra diſtinctionis oratio: taceo fidem Codicum & Baſilicorum *Lib. XI. Tit. I. Cap.* 87. Hotomannus ad *h. l.* 27. ne Imperatores ſibi contradixiſſe videantur, ſecuri critica caedit τὸ *ſecuta*, & reponit *facta*. Alii virtutem & intellectum ſtipulationis, licet verba antecedant, pacta tamen ſubſequi volunt, ut Cujacius *Lib. X. Obſerv. C.* 24. *in fin.* Verum nec Haloandri lectio, nec Hotomanni vis major, nec aliorum quaeſita nimis explicatio placebit, dummodo parentheſin eo, quo dixi, modo apponas. In eoque eris facilior, ſi memineris, ſtipulationem in caſu *d. l.* 27. revera ſequutam fuiſſe conventionis placitum, quemadmodum diſerte ibi ſcribitur, ſed Imperatores, ut Chreſimum, a quo erant aditi, de juſtitia cauſae ejus redderent ſecurum plane, παρέργως addidiſſe, in tantum eum recte petere, ut, etiamſi non ſequuta eſſet ſtipulatio, ſed praeceſſiſset (quo de plus dubii eſse poterat) tamen juſta foret petitio.

Et haec quidem, ſi pacti ſervandi ergo ſtipulationis robur intercesſerit: tunc enim quid intereſt, ante an poſt, ſerius ocyus fiat confirmatio. Plerumque tamen pacta praecedebant, quippe cum aggreſſiones hujuſmodi ſolemnes, tanquam male ominatae, homines terrerent. Exordie-

bantur igitur verbis promiſcuis & popularibus, ordinabant negotia nudis placiti finibus, & ita, ne ſubitis verborum involucris caperentur, ore libero animi ſenſa exprimebant. Tandem, ubi ex diverſis animi motibus in unam convenerant ſententiam, vagas pactorum conventiones colligebant, & in ſtipulationem, velut πανδέκτην quandam transfundebant, hoc fere modo: *Quae inter nos placuerunt, ea dare, facere ſpondes?* cujuſmodi formulas deſcribunt JCti in *l.* 140. *pr. ff. de V. O. l.* 71. *pr. ff. pro ſoc.* Et ſic *ea, quae in praefationibus conveniſſe concipiuntur, etiam in ſtipulationibus repetita credi,* Paulus ait in *l.* 134. *§.* 1. *& fin. ff. de V. O.*

Idem juris eſſe reſcribunt Impp. ſi non antecedat pactum, ſed *poſt* (poſt ſtipulationem nempe) *ſtatim interpoſitum ſit;* hoc rurſus ſervato, verba eſſe de ſtipulatione pacta ſequutura ſua vi confirmante, ne cum vulgo DD. iſtaec trahas ad pacta cuivis ſtipulationi ſubdita. Uſus autem ſtipulationis pacta praeeuntis videtur fuiſſe, ut Contrahentes a moleſtia identidem repetendi ſollicitas verborum ambages, per compendium liberarentur. Poterant namque ſuo commodo ea ratione conſulere: *Quaecunque excontinenti pacturi ſumus, ea dare, facere ſpondes?* dico *excontinenti,* vel *ſtatim,* ut eſt in hac ipſa *l.* 27. ne captatoria videatur ſtipulatio: poſſent caeteroquin poſt aliquot dies, quinimo poſt annum paſciſci, & alter id alterius fraudem agere ex ſtipulatione, quaſi vero placiti ſervandi cauſa praeceſſiſſet. Sin vero conſtet liquido de animo Contrahentium, nil vetat, quominus ſtipulatio etiam ea habere poſſit rata, quae non incontinenti, ſed vel in futurum agenda ſunt, ut exemplo declaratur in *l.* 132. *§. ult. ff. de V. O.* adeoque, ſive pactum praecedat, ſive ſequatur, recte ex ſtipulatu agi dicimus, modo utroque caſu

su stipulatio, velut munimentum pacti, intervenerit. Atque hoc pleno sensu continget, quum Partes ita caveant: *Quae supra vel infra scripta dictave, scribenda dicendave sunt, dare, facere spondes?*

Igitur nihil est in *d. l.* 27. quod nostris luminibus officiat, sed contra aliquid, quod sententiam, quam tuemur, promoveat. Nam si audiatur is demum, qui petit ex stipulatione placiti servandi ergo adhibita, e converso repellendus videtur, qui intendit ex quacunque alia ad ea, quae pacto non confirmato continentur. Quale argumentum fortissimum esse ait *l* 1. *pr. ff. de offic. ejus cui.* Adde *l.* 12. *pr. ff. de judic. l.* 18. *ff. de test.* & ad eas Commentatores. Caeterum non morabimur mille casus & intellectus, quos Ultra & Citramontani, veteres novique, prolixe fingunt ad illustrandam, si credere dignum est, hanc *l.* 27. *C. de pact.* Quidquid enim in ea obscuri esse possit, peperit loquendi ratio nonnihil concisa, quam si attentione superaveris, lex non est in difficili. Sic ut merito de illa praedicari queat, quod Fulgosius dixit ad *l.* 40. *C. de transact.* esse scilicet *propter brevitatem obscuram, & propter Glossographos obscuriorem, & propter DD. commentaria obscurissimam.*

Plus prima fronte difficultatis esse videtur in *l.* 4. *§. ult. ff. de pact. Ex facto etiam consultus*, inquit Paulus, *cum convenisset*, UT DONEC USURAE SOLVERENTUR, SORS NON PETERETUR, *& stipulatio pure concepta fuisset; conditionem inesse stipulationi, atque si hoc expressum fuisset.* Ad integritatem hujus loci *respondendi* vox, aliave similis dëesse videbatur, alioqui sensum laborare facile quis dicat. Hoc enim Haloandrum, & antiquiorum editionum auctores movisse probabile est, ut posteriora commatis praecedentis verba prioribus nostri paragraphi jungen-

 gen-

gentes, ita legerint: *Idem Juliano placet ex facto etiam consulto*, pro *consultus*. Sed motum illum contra auctoritatem Codicis Florentini lex necessitatis non postulat: cum in Pandectarum Libris non sit insolens, solemne JCtorum *respondit* subaudiri. Ita apud Scaevolam in *l.* 66. *pr. ff. de donat. inter V. & V.* post quaestionem, an proposita donatio rata sit? scriptum est; *non attinuisse tempus*, supple *respondit*, *dixit*, aliudve simile quid. Neque enim necesse est, ut cum Hotomanno, aliisque supra vulgum eruditis viris *d. l.* 66. emendemus, vel voculam elegantiae causa omissam denuo intrudamus: namque adeo rara non est haec locutio, quin ab eodem Scaevola usurpata legatur in *l.* 133. *ff. de V. O.* & *l. Gallus* 29. §. 12. *ff. de lib. & post.* quamvis ibi etiam aliter.

Jam debellemus ea, quae in *d. l.* 4. *§. fin.* nobis obstare videri possent. Si pecuniam creditam, ejusque usuras pure fuerim stipulatus, & dein convenisset, *ut donec usurae*, &c. hanc conventionem, seu potius conditionem conventioni implicitam, stipulationi inesse, Paulus ex facto consultus respondit. Oportet igitur illa pactio incontinenti sit facta, ut volunt Adversarii, ex intervallo quippe, ajunt, inesse non poterat. Atque hoc si verum sit, quid aliud inde resultat, quam sententia nostrae manifesto contraria? Veterum Schola communis licet non usque adeo decantaverit *h.* §. attamen eos juvat, & quidem, ut videtur videri, valide. Non possumus defungi iis, quae Cujacius ad *l. Lecta*, & *Lib. III. Pauli ad Edict.* in *expl. hujus §.* aliique cum eo notant, pactum conditionale in specie *d.* §. a parte rei sive debitoris inesse, cum nec talia pacta, quae insint, agnoscamus. Quid ergo? tuta respondendi via, quam & Accursius ad *d. §.* nobis praeivit, esse poterit, si dicamus conventionem in facto

ibi-

ibidem propoſito ſtipulationi non fuiſse ſubjectam, ſed praeceſſiſse, & τὸ *expreſſum* cum eodem interpretemur *repetitum*, ut ſenſus ſit: Si in praefatione ſtipulationis Contrahentes pacti ſint, *ſortem non petitum iri, donec uſurae ſolvantur*, & dein ſubſecuta fuerit ſtipulatio, quantumvis pura, tamen repetitam intelligi conditionem, ſecundum ea quae idem Paulus docuit in *l.* 134. §. 1. *ff. de V. O.* Per conſequens ipſa ſtipulatio erit conditionalis, ſeu, ut JCtus ait, *conditio illi inerit*: ſecus ſi poſt ſtipulationem, licet incontinenti maxime, placuerit, ut vidimus ad ejusdem Pauli *l.* 44. §. 2. *ff. de O. & A.* Hanc dicti §. expoſitionem eo lubentius accipimus, quod Duareni auctoritate nitatur, & Hotomanni, hujus in *Schol.* illius in *Comment.* ad noſtr. §. cum tamen uterque (de Hotomanno quamvis dubitari poſse diximus) una cum Gloſsa ſtrictis contractibus pacta ineſse contendat, contra quam nos diſputamus.

Quid ſi & ita *d.* §. interpretemur: *Cum conveniſſet*, i. e. ſtipulatione fuiſset cautum (*conventionis* enim vocabulum generale eſt) *ut*, *donec uſurae ſolverentur* &c. ineſt ſtipulationi conditio, licet illa pure concepta ſit, vel ita ſaltem videatur. Tacita, quae inerit, conditio haec ſit: *Si uſurae non praeſtentur, ſortem peti poſſe.* Nihil eſt ſimplicius, & nihil forte verius. Agit Paulus in *d. l.* 4. de hujuſmodi conventionibus ſive conditionibus, quae *inſunt*, hoc eſt, tacite contractibus continentur, quomodo verbum *ineſſe* occurrit ſaepius. Dederat exemplum de invectis & illatis in *princ.* de ſtipulatione dotis cauſa in §. 2. addit tertium de ſtipulatione, quae, donec uſurae penderentur, ſortem non exigi volebat. Quid hic ineſt taciti? ut ſortem petere liceat, ni pareatur uſurarum ſolutioni: perinde etenim eſt, *atque ſi hoc expreſſum fuiſſet.*

Sed

Sed demus, verba fieri de pacto, eoque incontinenti adjecto, & non erit, cur adhuc vadimonium deferamus. Haec verba, *conditionem inesse stipulationi*, nihil prohibet eodem modo explicare, ac in *l. Lecta*, dictum ejusdem Pauli, *pacta inesse stipulationi*: inspecto videlicet rei eventu. Nam per oppositam exceptionem pacti, *ut donec usurae* &c. effectu idem consequetur debitor, atque si ipsa conditio stipulationi fuisset inserta: & hoc est, quod Paulus in *fine* ait. Ad haec vide, si vis, *Cap. X.* in *l.* 40. *ff. de R. C.* Secundum eam interpretationem nihil intererit, utrum conventio in *d.* §. praecesserit, an sequuta sit, idque statim, an ex intervallo: quia igitur incertitudinem tollit omnem, placet eo magis. Si cui nondum sit factum satis, is moribus utatur suis.

Denique Sententia communis non parum sibi prodesse credit *l.* 135. §. *Seja* 2. *ff. de V. O.* dum eam, velut oraculum praesentis controversiae extollit. Verum aut omnia me fallunt, aut in *d.* §. ne hilum reperitur ad communis DD. Scholae praesidium. Quare non lubet verba *paragr.* exhibere, multo minus singula inductione contrarii persequi. Rem omnem adsolvere possunt ea, quae Cujacius ad expositionem *d.* §. *Seja*, dixit in *Comment. de Verb. Obligat.* occasione *l.* 84. & ad *Lib. III. Q. P.* in *l. Lecta.* Late itidem, pro more, Donellus in *Comment.* ad *d.* §. eandemque *l.* In eo vertitur ibi quaestionis cardo, an, si Titius reliquum pretii modico intervallo post tempus solutioni condictum Sejae offerat, moram purgare possit? Scaevola secundum ea, quae ipsi proponebantur, morae purgationem Titio indulgendam esse respondet: adeoque eum recte agere *ex stipulatu* (verba sunt JCti) ex cautione nimirum, quam in *princ.* §. repraesentaverat. Igitur ex pacto non fuit data actio; quin nec

nec dari poterat a parte Titii. Verba pacti haec erant: *ut intra Kalendas April. primas universam summam mandator* (Titius nempe) *numeraret, & hortos acciperet.* Non numeravit summam, ergo ad proprietatem hortorum transferendam experiri non potuit ex conventione: quia tamen verum erat, eum pretii partem solvisse intra Kalendas Apr. & reliquum obtulisse non multo post, agit ex stipulatu. Quid interim Seja? excipit non omne pretium cum usuris intra Kalendas fuisse numeratum, & hanc exceptionem suggerit conventio. Quae & ubi hic est ex pacto actio? sane non commemoravit eam Scaevola: sinistre itaque haec interpretantur. Fortasse ideo, quia reos *in continenti* fuisse pactos proponitur; at illud est ex facto, vide quae diximus de τῷ *incontinenti* Legis *Lecta.*

Tantum de praecipuis capitibus, quibus pacta stipulationi inesse, evinci posse videbatur. Plura quidem in hanc sententiam adferuntur, sed, quae nominentur, fere indigna. Quanto strepitu movent *l.* 13. *pr. ff. comm. praedior. l.* 1. §. 3. *vs. cum adjic. l.* 29. *pr. l.* 52. *pr. l.* 134 §. 1 *ff. de V. O.* aliasque longius adhuc petitas? harum nulla est, quae de pactis agit, nulla, quae τοῦ *inesse* meminit: ergo apage omnes.

Quod ad pacta mutuo adjecta, non diximus adhuc, quid auctoritatis habeant Sententiae vulgatae propugnatores. Res quidem in iis minus molesta est, sed tamen, ut vulgo fit, depromunt & heic suas leges, veluti *l.* 3. & 10. *ff. si cert. petat. l. Centum Capuae* 6. *junct. l. praec. ff. de eo quod cert. loc. l.* 24. *ff. de praescr. verb. l.* 12. *C. de usur.* & generale fulcimentum *l.* 48. *ff. de pact. l.* 27. *ff. de R. J.* & *l.* 5. *C. de fidejuss.* Singulatim ad haec respondere non est visum, cum nil tale mereatur universa, qua nos impetunt, legum machina. Sunt, quae rursus de pactis non loquun-

tur, & de his, quae incontinenti mutuo proponuntur addita, ne ulla quidem. Hoc autem aditum claudere ad quaesitum de eorum potestate satis est certissimum. Ad *l.* 48. *ff. de pact.* dicemus obiter *Cap. seq.*

De emphyteusi quidam nugantur ex *l.* 1. *C. de jure emphyt.* inesse scilicet ei pactiones ex continenti adjectas. Verum hoc ibi scriptum non est: praeter quod probatum non sit, nec unquam probari possit, emphyteusin esse stricti juris.

Ad hanc primam classem referendus quoque videtur Franc. Connanus *Comment. J. C. Lib. VII. C.* 1. *n.* 12. & praecipue *Lib. V. C.* 3. a medio *num.* 7. ad finem *Cap.* Ubi, postquam nonnullos opinatos esse dixerat, pacta strictis contractibus non inesse, ita pergit: *Quod aperte falsum est in eis, qui re contrahuntur, ut in mutuo.* De stipulatione autem *n.* 8. *Mihi videtur*, inquit, *in stipulationibus pacta statim adjecta confirmari per stipulationem, non tam quod in ea insint, quam quod eam ad se trahant, & novam stipulationem constituant.* Et paulo post: *Ut non tam contractui & stipulationi insit pactum, quam solennitati, ut sic dicam, stipulationis, quae in interrogando & promittendo consistit.* Primo equidem hoc singulare habet Connanus, quod pacta mutuo inesse extra controversiae aleam ponat, sed de stipulatione anxius dubitet. Sunt, qui in stipulatione rem planam facilemque statuunt, non aeque in mutuo: & id non sine ratione & lege (utraque tamen refutanda *Cap. ult.*) Sed Connanus prorsus incedit per ignes, suppositos cineri doloso. De mutuo ut probet, potissima ejus provocatio est ad *l.* 48. *ff. de pact.* quam bene, non est, ut dicatur, necessum. De stipulatione mira est ejusdem oratio. Pactum non inest stipulationis contractui, at solemnitati. Sed solemnitas in-

interrogandi & respondendi an non totum stipulationis contractum constituit, & plane exhaurit? ita sane confitetur ipse in verbis, quae ex eo exhibuimus, finalibus. Quî igitur pactum heic non inerit, & tamen illi? Ad haec novam ex pacto stipulationem fabricat, & nihilominus non inesse vult. Alciatus ad *l.* 13. *C. de pact. n.* 6. ex pacto adjecto itidem ex stipulatu actionem concedit, sed quia inest. Quo jure Connanus? an quia ex nudo pacto oritur stipulatoria actio? absit. Quo ergo? nullo: nisi dicas, pacta, licet non insint, attamen vi quadam, ut sic dicam, magnetica solemnia stipulationis attrahere. Aut non intelligo hanc philosophiam, aut lubrica est valde. Servemus hoc: Connanum a *communi* non differre, nisi verbis tenus.

Heic etiam locamus illum, qui ait, pacta fidei bonae judiciis inesse, *semper & omnibus Jurisperitis* placuisse: stricti juris autem *ante praefecturam Papiniani quibusdam tantum, licet post eam etiam universis.* Hasce nugas procudit ex *l. Lecta*, atque hoc, ne quid fatui desit, ut respondeat ad *l.* 13. *C. de pact.* quam Maximini esse constat. Sed bacchae bacchanti porro adversarier non placet. Quod si non credas, ejusmodi deliria cuiquam posse venire in mentem, vide ipse Maestertium *de Justit. LL. Roman. Lib. I. Dubit.* 34.

C A P U T V.

Disputatur adversus eos, qui pacta a parte rei; vel in universum, si detrahentia sint, inesse volunt.

INesse quid sit, diximus *C. I.* Hinc ultro colligas, quid significet *ex parte rei inesse.* Cujacius, peritus defi-

 nien-

niendi artifex, in ſua praeſertim cauſa, ad *Paulum* in *l. 4. ff. de R. C. circa med.* ita infit: *Ineſt igitur contractui ſtricto* (de pacto adjecto verba ſunt) *ſtipulationi ſtrictae, ex parte rei debendi, ſcil. ut reo proſit, actori autem noceat: non etiam ex parte auctoris ſive creditoris, ut ei proſit.* Idem clarius alio loco ad *d. l. Pactum ſubjectum ſtipulationi incontinenti, ei ineſt ex parte rei debendi tantum, ut ſcilicet ei ipſo jure proficiat, non etiam praebeat creditori actionem ex ſtipulatu.* Unde apparet, *ex parte rei ineſſe* nihil aliud velle, quam debitorem ipſo jure ſecurum eſse, ſi ejus gratiam concernant pacta, non eſse opus, ut is unde petitur excipiat, quum illud, *quod ita detrahitur ſtipulationi, perinde ſit, quaſi nec veniſſet in eam,* ut recte ait Donellus. *Ineſſe ex parte actoris* quid ſit, a contrario ſcire licet: nimirum ad actionem prodeſse, ſi pacta ejus commodum ſpectent. Ulpianum ita loquentem vide in *l.* 7. §. 5. *ff. de Pact.* Adde *Cap. I. ſub fin.*

Franc. Hotomannus *Illuſtr. Quaeſt. XXXVI.* uſitatam in Scholis locutionem τȣ̃ *ex parte rei ineſſe*, tanquam *vulgi errore inductam* traducit, cum dicendum eſset, *ex parte rei locum habere*, praeeunte Ulpiano in *d.* §. 5. *l.* 7. *ff. de pact.* Dein ita pergit: *Locum habere ex parte rei pactum dicitur, cum ei ad exceptionem valet.* Et *pag. praec. Ineſſe ex parte actoris eſt, valere ad actionem .... ipſo jure vel minuendam, vel amplificandam, quorum illud actori nocet, hoc vero prodeſt.* Deſcriptio pacti ex parte rei locum habentis ſatis bene ſe habet, cum ex *d.* §. 5. petita ſit. Sed in eo dormitaſse fere dixerim Hotomannum, quod *ineſſe* & *locum habere a parte rei* non diſtinxerint. Pacta poſſint habere locum a latere debitoris, i. e. ad exceptionis adminiculum prodeſse, quum tamen non inſint,

i. e.

i. e. ipſo jure, ſuapte natura debitorem non reddant tutum. Quod ad juris ſubtilitatem & effectum, novimus differre plurimum, utrum liberatio contingat ſtatim ab interpoſito pacto, an vero non niſi interveniente hominis excipientis miniſterio. Cujacius a bona mente non ita divorterat, ut, ſi ineſſe a parte rei nihil eſſet, quam ad praeſcriptionem valere, iſtuc probare conando, magno motu nihil quicquam ageret, quamvis hanc ei mentem affingat Ant. Faber in *Ration.* ad *l. Lecta.* Pacta namque, licet ex intervallo fiant, tamen exceptionem parere juris eſt certi & explorati. Quod autem Hotomannus notat τὸ *ex parte rei ineſſe* ſine lege dici, quod ad formulam ita conjunctam concedo: ipſa verba, ſeparata tamen, reperies in *d. l.* 27. § 5. ex queis rem ipſam facile eſt colligere. Hoc potius miror, Hotomannum non erubeſcere, cum ipſe ſine lege & ratione *ineſſe ex parte actoris* deſcribat, *valere ad actionem ipſo jure minuendam vel amplificandam.* De amplificatione recte, ſed pactio, quae jus actoris deſtruit, quomodo dicetur ex ejuſdem parte ineſſe, cum tamen in ſolius rei commodum operetur?

Sciendum eſt porro, pacta a parte rei ſeu debitoris, etiam *detrahentia* & *minuentia* vocitari ab Interpretibus. Ea autem quid ſint, bene prae caeteris Hotomannus *d. Quaeſt. XXXVI.* & Commentatores ad *l.* 62. *ff. de contr. empt.* Puto tamen *detrahentia* & *adjicienta* non eodem plane modo hic dici, ac in *d. l.* 72. de naturalibus ſive acceſſionibus contractum, quum alia ibi ſit illius appellationis & juris ratio, ſed ſimpliciter *adjicientia* hic eſse, quae ab actoris, *detrahentia*, quae a rei partibus operantur eo, quo diximus, modo: & rationem, cur hae loquendi formulae confundantur, hanc eſſe, quod, ſi quid adjiciatur obligationi, illud tantum non ſemper fiat in fa-

vorem actoris; si quid detrahatur, in favorem rei. Posset nihilominus, quanquam raro, contra fieri, ut in die addito, vel detracto. Sed & *ex parte actoris* sive *rei* non omnino accurate dici disputabis, quia pacta μονόπλευρα dari posse non videntur: etenim *inesse* si idem denotet, ac *fieri partem ipsius contractus*, sequitur, quod omnis conventio ab utraque parte insit, & ea, quae vulgo a latere rei dicitur, etiam ad actoris partibus operetur: namque hoc efficit, ut jus actio ipso jure ad id duntaxat competat, quod pacto sublatum non est. Verum si τὸ *ex parte actoris* vel *rei* tantum accipias pro *in alterutrius gratiam & commodum* (quemadmodum acceptum crediderim ab Ulpiano in *d. l.* 7. §. 5. *de pact.*) nihil est, quod te jure offendat. De verbis hactenus, ut eo facilior in rem ipsam fiat ingressus.

Atque haec Sententia de pactis, a parte rei quae insunt, ab antiquissimis Oriente cognita & recepta fuit. Eam quippe fovit Stephanus, celeberrimus Βασιλικῶν interpres, ad τὸ κατὰ πόδας in *l.* 11. §. 1. & *l.* 40. *ff. de Reb. Cred.* & quidam ἀνώνυμος utroque loco. Exin in Occidente hanc opinionem sine ulla haesitatione primum stabilivit Paulus de Castro in *Comm.* ad *l.* 7. §. 5. *ff. de pact. num.* 15. & ad. *l. Lecta, n.* 8. sub cujus *fin.* se rem confecisse jactat: *Haec est veritas,* inquit, *in intellectu hujus L. per Gloss. & Doct. minime visa*: adde ibidem *n.* 10, 13, 14, 15, & 16. Attamen ante eum simile quid docuit, sed diffidenter admodum, Raph. Fulgosius ad *d. l.* 40. *n.* 9, 17 & 24. ubi Glossae, quam aetate provectior fecit maximi, relligione tactus, quasi timidus ita balbutit: *Ita mihi disputative videretur dicendum* (scil. quod detrahentia tantum insint) *in judicando* (non est, quod de his judicia metuamus) *sequimini Sententiam communem, quae cum magna diffi-*

cul-

cultate posset sustineri propter praedicta. Idem ad *l. Centum Capuae* 8. *ff. de &c quod cert. loc.* Fort. Garsias ad *l.* 7. *§. quinimo. ff. de pact. n.* 26 *&* 27. Ex novioribus primicerius est Jac. Cujacius in *Comment.* ad *d. l.* 7. *§.* 5. & *l.* 135 *de V. O. Tract ad Afric. VIII.* ad exposit. *l.* 24 *ff. praescr. verb Lib. X. Observ. C.* 24 In *Mercatore* I. 27. & plenius in *Comm. post.* ad *l.* 11. *§.* 1. *ff de R. C.* Plenissime autem ad *Lib. III. Quaest. Paul.* in *l. Lecta.* Guilielmus Barclaius ad *Tit. ff. de Reb. cred.* in *l.* 40. Hugo Donellus ad *eandem, n.* 16, 24 *& seqq.* ad *l.* 135. *§. Seja* 2. *ff. de V. O.* Item ad *l.* 13. *&* 27 *C. de pact* Hub. Giphanius, & Ant. Perezius in *d. l.* 13. aliique majorum minorumque Gentium

Provocant illi Ercifcundi praecipue ad *l. Lecta* 40. *ff de reb cred.* & l 4. *§. ult. ff de pact.* ubi pacta inesse memorantur, cum in utraque specie bene subducta solius rei gratia vertatur. Verum ad eas, quod satis est, defuncti sumus in praecedentibus.

Haec eorum argumentatio ab exemplis in *d. LL.* obviis inducitur, sed ipsum distinctionis momentum inter pacta a parte actoris & rei, seu adjicientia & detrahentia, longe videtur conspicuum in *l. Rogasti* 11. *§. si tibi* 1. *ff. de reb. cred* ubi ita Ulpianus: *Si tibi dedero decem* [*sic*], UT NOVEM DEBEAS: *Proculus ait, & recte, non amplius te ipso jure debere, quam novem. Sed si dedero,* UT UNDECIM DEBEAS, *Putat Proculus amplius, quam decem condici non posse.* Hic conventio a parte rei eundem ἄπασως, auctoritate juris liberat, sed a parte actoris producere videtur omnino nihil: quod quid est aliud, quam pacta minuentia inesse, augentia non item? Scio ab omni JCtorum principatu in hacce materia celebrari *d. l.* 11. *§.* 1. at, si quid unquam, jure nullo. E re erit singula ibidem interpretari. Maevius Titio credidit decem, & in ejusdem

dem gratiam contractui hanc dedit legem, ut novem solummodo sint in credito: *ipso jure*, recte ajunt Proculus & Ulpianus, novem duntaxat deberi. Nummi illius unici, consulto dati, donationem censeri inter omnes constat, & remotis nonnullis tricis, adserit prolixe Donellus in *Comment.* ad *h.* §. *n.* 1. Sed cur *ipso jure* non amplius, quam novem debentur? quia, ut apparet, in constituenda obligatione inserta fuit conventio de remissione unius ex decem creditis: secus ac si pacto, quantumvis incontinenti ita convenisset (uti perperam hic §. accipitur): tunc enim non ipso jure, sed per exceptionem debitori consultum fore probavimus *C. II. & III.* Igitur ratio, quare ipso jure condictitia creditoris actio sit limitata respectu unius, quem donatum diximus, non est sane, quod pactum a parte rei, sive detrahens insit (nam acute vident, qui in *d.* §. pactum adjectum reperiunt) sed quod in ipso contractu ineundo ita placuerit: quod cur fieri nequeat, nihil quicquam obstat.

Succedat alter casus: Maevius decem credidit, ut undecim refundat Titius, quaeritur, quid juris? non amplius, quam decem *condici posse* idem Proculus putat, ac iterum recte, licet Ulpianus, quem verum est hoc non negare, heic auctoritatem suam non apponat. Confirmat id Paulus in *l.* 17. *pr. ff. de pact. Si tibi*, inquit, *decem dem, & paciscar, ut mihi viginti debeantur, non nascitur obligatio ultra decem: re enim non potest obligatio contrahi, nisi quatenus datum sit.* Quae ratio, velut certissimi juris principium laudatur ab Impp. in *l.* 9. *C. de non numer pecun.* Et hac bene intellecta, intelligemus etiam mentem *d.* §. 1. *Re non potest in plus contrahi obligatio, quam datum est*, idest, obligatio ex mutuo oriunda, seu, quod idem est, condictio ex mutuo in plus compe-

petere nequit, quam revera numeratum, appensum, vel admensum, i. e. *re contractum est.* Ratio rationis est, quia condictio ex mutuo virtutem trahit omnem ex rei intervenientis datione *l.* 9. §. 4. *ff. cert. pet.* ex numeratione pecuniae, quomodo ipsum mutuum audit in *l.* 7. *eod.* Proinde absurdum esset, ut actio ex mutuo rem intervenientem superaret, hoc est, effectus causam: sic ut *prius possint cadere sydera de caelo, quam quod contrahatur in plus obligatio, quam datum est*, ut inquiebat Petrus, nescio quis (nisi Bellaperticensem credas) referente P. Castrense ad *h.* §. 1. *l.* 11. *ff. de R. C.*

Jam satis claret, quo sensu Proculus in nostro §. dixerit, *amplius, quam decem* CONDICI *non posse, licet dedero, ut undecim debeas.* Nummus ille undecimus, quamvis promissus, tamen datus non fuit. Quodcunque datum non est, condictione repeti nequit: adeoque nec unus ille, supra decem datos, promissus. Defungitur debitor, si rem restituat τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος, ajunt Graeci, & id verum est, siquidem condictione experiatur creditor. Caeteroquin si stipulatione fuisset cautum, *undecim redditum iri*, undecimus ex stipulatu recte petetur, ἡ γὰρ ἐπηρώτησις καὶ τὰ μὴ ἀριθμηθέντα ἀπαιτεῖ, recte ait Basilicorum Glossa ad *Lib. XXIII. Cap. II. th.* 1. *litt. S.* de condictione certi contrarium innuens, & nos ablegans ad Stephanum, qui *eodem loco, litt. Q.* eleganter docet, oportere concurrere διάθεσιν καὶ ἀπαρίθμησιν, *animum & numerationem*, priusquam condictioni ex mutuo locus sit, & ideo decem datis, undecim non *condici*, quia ἀπαρίθμησις unius deficit. Est haec sola & solida hujus juris ratio, praeferenda longe huic, quam idem Stephanus in proxime praecedentibus dederat etiam de pactis a parte rei, non actoris operantibus. Ex hisce liquet

affatim, cur non valeat conventio, de plus condictione repetendo, quam numeratum fuit: idque adeo verum est, ut nihil referat, quandocunque ita convenerit. Vulgo quidem non dubitatur, quin *d.* §. 1. agat de pactionibus excontinenti adjectis mutuo, ast illud probabitur nunquam. Mutuum ꝑ *decem* ibidem uno spiritu proponitur initum, ut vel *novem*, vel *undecim* debeantur: erit igitur *injecta* potius, quam *adjecta* istaec conventio de plus minusve reddendo. Interim quod ad secundum paragraphi membrum nil interesse vides, utrum ex intervallo, sive incontinenti, immo in ipso contractu (ut est in facto *d.* §.) fiet placitum, ut decem datis liceat condicere undecim: nunquam enim contra naturam suam dari poterit condictio. Sed in casu priori, plurimum id referre monuimus supra, cum a redditione unius debitorem alioquin ipso jure liberatum non fore, abunde probet *l.* 44. §. 2. *ff. de O. & A.*

Videtur nunc luci claro datus *d.* §. 1. & quoque *l.* 17. *pr. ff. de pact.* nam si decem datis, undecim condictione nequeant repeti, multo minus alterum tantum: cum ita major adhuc fiat proprietatis condictitiae excessus. Cujacius ad *Lib. III. Paul. ad Edict.* in *d. l.* 17. postquam Pauli doctrinam in *princ. l.* 17. satis apertam esse dixerat, mox subjungit: *Rationem ejus explicare non tam est in facili, quam imber quando pluit, ut Plautus loquitur.* Et paulo post: *Ratio, quam non affert, est haec: quia mutuum est contractus stricti juris, & contractibus stricti juris pacta, quae adjiciuntur in continenti, non insunt, nisi ex parte rei.* Non video, qua fronte Cujacius Paulum rationem adferre neget, cum utique in *fin. princ.* manifesta ejus αἰτιλογία sit; *re enim non potest* &c. Haec ratio longe lateque praestat Cujaciana, quam modo in Stephano improbavimus. Equidem verum est, pacta

ab

ab actoris partibus mutuo non inesse propter eandem condictionis strictae indolem: sed haec converti non possunt. Licet enim in contrahendo mutuo convenerit, ut ejus obligatio, ultra quam datum est, porrigatur, frustra tamen plus petet condictio: idque ratione non alia, quam Paulus produxit. Τὸ αἴτιον Cujacii si valeret, posfemus sane in constituendo contractu ita cavere: nam cessat tunc metus, ne pacta adjecta insint. Hoc autem non licet, prout dictum & probatum est: ergo, relictis caeteris, sequamur Paulum.

Qui cum communi DD. Schola pacta, etiam adjicientia, inesse contendunt, ad argumentum, quod in casu secundo *d.* §. 1. adversum eos facit, respendent, quod sciam omnes, mutuo per conventionem nihil addi posse, ne ejus natura destruatur. Sed in fatuum est, si ad contractum gratuitum & beneficum recurras, ut faciunt illi; verum autem, si haec transferas ad actionem mutui solam. Stipulatione posse quid credito accedere nemo negabit: quin & alio modo, ut dicemus statim. Itaque condictionem certi ad ipso mutuo distingue, & quae de usurarum odio dicuntur, notata vide *Cap. III. in fin.*

Placet *d.* §. 1. *l.* 11. *ff. de R. C.* adjungere πάρεργον fere necessarium. Quid si non condictione, uti constat, an non actione alia ille nummus undecimus, promissus, sed non creditus, poterit petit? quid si usurae, vel donationis nomine? neutrum valet, non enim agit *d.* §. 1. de usurario quodam augmento, at de uno insuper debendo ex contractu mutui. Accedit regula tralatitia *l.* 3. *C. de usur.* usuras citra stipulationis vinculum, quod hic nullum est, non deberi. Neque etiam unus ille, quasi donatus, petetur condictione ex *l.* 35. §. *ult. C. de donat.* cum hic nulla sit donandi, sed manifesta in creditum eundi voluntas.

 Enim

Enim vero, an non hujusmodi negotium, *dabo decem, ut undecim debeas*, degeneret in contractus innominati articulum *do ut des*, & consequenter ad nummum undecimum incerta civilis competat, alio quaestio est. Subest enim, dicat aliquis, causa efficax ad constituendum συνάλλαγμα, secundum Aristonem in *l.* 7. §. 2. *ff. de pact.* & *in traditionibus rerum quodcunque pactum sit, id valere manifestissimum est*, ait Gajus in *l.* 38. *ff. eod.* Negat quidem hanc generalem *l.* 48. sententiam Jac. Gothofredus, dum ad *Tabulam sextam* τ̃ *duodecim*, Gajum scripsisse fingit, *in mancipationibus*, idque interpolasse Tribonianum. Rationem vero si quaeras, nullam dabit, aut certe talem, quae ratio non est. Cujacius in *Paulo* ad *l.* 17. *pr. ff. de Pact.* restringit *d. l.* 48. ad traditiones, quae fiunt ex contractu bonae fidei. Sed & hoc perperam. Indistincte vera est *d. l.* 48. in transferendis rerum dominiis per quoslibet contractus quodcunque pactum jure interponitur, estque servandum, vel actione ex ipso contractu, vel, si haec extensionem non patiatur, praescriptis verbis. De pactis loquor, quae in constituenda obligatione fiunt, cum illa ipsi contractui dederint causam, saltem negotium aliquod in se habeant, pariendae actioni idoneum. Quidni igitur, ut ad propositum thema revertamur, unicum illud νόμισμα, non velut mutuo datum, non velut usura, sed ex promisso contractui causam dante petatur? immo quidni ut usura, siquidem hoc actum sit, & earum modus non excedatur? opinor recte & utiliter praescriptis verbis agere creditorem, si in ipsa datione ita fuerit pactus: & hoc ut dicamus, ἀναλογία Juris omnino suadet. Quod autem de usuris foenebris pecuniae sine stipulatione, & per consequens ex pacto non debendis definitum est Jure Civili, accipiendum erit fortean

tean de pactis, quae ab ipſo contractu ſeorſim habentur, non quae ipſi numerationi ſunt implicita.

Belle hanc Jurisprudentiam confirmari video a Gloſſa ad Pandectas Graecas in *l.* 11. §. 1. *de R. C. litt. S.* quae, cum undecimum nummum ex ſtipulatione, ſi facta fuiſſet, peti poſſe dixerat, quemadmodum de hac ipſa tradidimus ſupra, incontinenti addit: Εἰ δὲ μὴ γέγονεν, οἶμαι ὅτι ἁρμόζει ἡ πραεσκρίπτις βέρβις, ὡς γενομένης ἀργυρίου ἐπιδόσεως. *Sin vero pacta non ſit, puto competere actionem praeſcriptis verbis, quaſi facto pecuniae additamento.* Additamentum pecuniae, quocunque veniat nomine, praeſcriptis verbis actio petet, & petet, quoniam ita contractum eſt. Alia ſine nomine larva *eodem* Βασιλικων *loco*, poſt optimam, quam dedimus, gloſsam, hanc ἐπίκρισιν ſubjungit: Τοῦτο ἀμφίβολον μεγάλως, ὡς μὴ καλῶς λεχθέν. Cur hoc dubium eſt Graecule? etſi enim tu quaerendam jubeas *l.* 17. *pr. ff. de pact.* hoc tamen ſubvertes? De condictione, eaque ſola loqui diximus *d. l.* 17. *&* *l.* 11. §. 1. *ff. de R. C.* Sed de his cum omni περιστάσει utique actum eſt ſatis.

Praecipuum nodum fregimus: reſtant quaedam tricae. Donellus ad *l. Lecta, n.* 16. *&* 24. metuens *l.* 99. *ff. de V. O.* ex qua *Cap. III.* evicimus, pacta, utpote verbali ſolemnitate deſtituta, ſtipulationis partem eſse, vel fieri non poſse, quod ad detrahentia in contrarium nititur hac fere ratione: Summa minor continetur majori, adeoque pactum minuens, tanquam pars, latitat in ſtipulatione, h. e. in toto. Sic E. G (habes exemplum in *l.* 40 *ff. de Reb. Cred.*) qui 3750. denarios ſibi reddi ſtipulatus eſt, is ſatis trecentos (quae pacti detrahentis erat materies) refuſum iri dicit, ut ita haec ſumma, pacto repetita, modo ſolemnis ſit ex ſtipulatione praevia. Conſenſus autem in pacto conſenſum in ſtipulatione praecedentem, utpote aeque

fortem, cum videatur vincere, trecenii denarii retroversus soli in ſtipulationem veniſse exiſtimandi ſunt, quia ſumma in ſtipulatione adhuc reliqua ipſo jure, ut ita dicam, caduca ſit, incontinenti quippe illi conſenſus deëſt, per poſteriorem correctus: manent equidem verba, at illa quum ſine conſenſu non ſubſiſtant, ſponte ſua intercidere creduntur. Haec ille ingenti apparatu. Verum ſi avulſo cortice rem propius intueamur, hanc Donelli ratiocinationem conſtabit laborare. Sortem, & omnes ſingulaſque ſortis partis ex ſtipulatione ſolemnes eſse verum eſt: ſed ſi nova accedat pactio, quî illa ſolemnis evadet? ex ſtipulatione? nequaquam. Separatae ſunt conventiones, ſeparata earum nomina, altera nuda, altera ſolemnis. Nuda in ſolemnem non tranſit, licet partem ejus, quod ſolemniter nuncupatum eſt, in ſe concludat. Denique conſenſus tollit conſenſum, ut ille dicebat, ſed nudus nudum. Conſenſus prior verborum formulae adeo eſt implicitus, ut hunc ſine illa abrogare nequeat poſterior: ſunt enim contractus individui, & vis unita fortior. Pars eorum ſi auferatur, pars ſi maneat, μεταμόρφωσις erit mira.

Nihil momenti quoque adjicit *detrahentium* patronis *l.* 1. *§.* 3. *verſic. cum adjicit. ff. de V. O.* quam Donellus *d. n.* 16. & cum eo plures tantopere urgent: nam ipſe Donellus veritatem praeſagiens, fatetur, ibidem agi de ſtipulatione omnibus numeris nondum abſoluta, non de pactis eidem adjectis. Sed *hoc*, inquit, *nullum aut certe contemnendum diſcrimen eſt.* Imo vero magnum, & imprimis notari dignum: quandoquidem controverſiae meritum in eo ſolo verti probant abunde, quae hactenus diſputata ſunt. Ait *d. verſic. cum adjicit aliquid vel detrahit*, ſive, ut etiam aliqui ante Haloandrum Libri, *cum adjitur aliquid vel detrahitur*: ideoque ſi probatio ex eo petita

tita valeret, cui bonum eſt, iſtaec ad pacta detrahentia coarctari? Sed, ut diximus, nihil facit ille verſiculus.

Fortunius Garſias ex *l.* 7. §. *quinimo. ff. de pact.* elicit nonnihil argumenti pro reis quod ad pacta. In fidei bonae judiciis, inquit, quum *etiam ex parte actoris* ea ineſſe ſcripſerit Ulpianus, haec ejus videtur fuiſse mens, ut in ſtrictis *ex parte rei* inſint. Sed τὸ *ea parte actoris* oppoſite ibi ad reum dici, in iiſdem B. F. Judiciis, plane non eſt ambigendum. Senſus hic eſt: pacta hujuſmodi adjecta non tantum a rei partibus, quo de minus erat dubium, verum & ab actoris ineſſe. Ita etiam haec exponunt Cujacius *Lib. X. Obſerv. C.* 24. & Goeddeus de *C. & C. Stip. Cap. VIII. n.* 78. quanquam hic illi neſcio quid adfingat.

Caeterum nemo exſpectabit, ut minutatim omnia Partis adverſae emplaſtra adducamus, eorumque qualemcunque vim enervemus: non ſunt enim tanti. Sic ea, quae a favore rei petuntur ex *l.* 125. *ff. de R. J.* & a commendata liberationis cauſa in *l.* 47. *ff. de O. & A.* vides eſſe miſera extremae ἀπορίας receptacula. Λόγοι καθόλȣ κενώτεροι, inquit Philoſophus, & ni hoc in jure verum ſit, multa ex iis, quae jam certa ſunt, ſubvertentur ſtatim. De pactis, quae a parte rei ſunt, & tamen non inſunt, ſuppeditabunt exempla *C. II. & III. hujus Diſſertationis.*

CAPUT VI.

Diſputatur adverſus eos, qui pacta ſtipulationi tantum ineſſe contendunt.

IN hoc παραδόξῳ refutando non erimus prolixi, cum in loco contra communem DD. Scholam fere pareſtitum ſit,

ſit. Ad haec Veterum nemini hanc Sententiam ſedere conſtat, ex neotericis autem paucis.

Primus fuiſse videtur Anton. Faber in *Ration.* ad *l.* 7. §. *quinimo*, *ff. de pact.* & *l. Lecta*, *ff. de R. C.* ubi plena manu haec perſequitur: parcius item *Conject. Lib. V. C.* 10. Reinh. Bachovius ad *Weſenb. Tit. de pact. & reb. cred.* & ad *Treutl. Vol. I. Diſp. VI. Th.* 10. *litt. A. & B.* prolixe autem ad πρῶτα *ff. Tit. de pactis*, *ſect. de pactis adjectis.* Et, ut hunc etiam addam, Joh. Fred. Böckelmannus *de Action. Part. IX.* §. 20. De Fabro Antonio ſingulatim aliquid dicemus, poſtquam in genere actum eſt. Ac tandem, quae Hotomanni fuerit *de pactis adjectis* ſententia, tanquam breve ailquod, ſubjungemus.

Pugnant ſtipulationis vindices non levi armatura, ſed ratione etiam, & auctoritate juris: utaque tamen ita inſtructi, ut non vereamur illud, *Vicimus O Socii.* Rationem Juris petunt a natura ſtipulationis & pacti, quaſi vero tanta illi cum hoc intercederet conjunctio, ut pacta, incontinenti facta, pro benigno & facili contractus genio libentius admittat ſtipulatio. Hanc adfinitatem probare ſatagunt ex *l.* 7. §. *quod fere* 12. *ff. de pact.* & ſane ibi eſt aliquid ejuſmodi. Sed dictam §. ὡς νῦν κεῖται, adverſari innumeris Juris capitibus, adeoque emendandum videri, & quo modo, diximus in *Libr. Singul.* ad *l. Lecta*, *Cap. V.* Tentavimus etiam aliter, verum nullam omnino ſtipulationis pactique adfinitatem adgnoſcentes: non repetimus ea, cum πραγματικῶς tractata ſint *d. C. V.* Adferunt in hanc rem nonnulli etiam *l.* 1. §. *eum qui* 4. *ff. de conſt. pecun.* & *l.* 45. *ff. ſolut. matrim.* aſt valde jejune. Dicitur in *l.* 1. §. 4. inutilem ſtipulationem nec conſtitutum facere. Quid inde? ut contrarium adſeramus? res non eſt tanti. Et in *l.* 45. pactum & ſtipulatio convertuntur, non ob illam, quam

quam jactant, utriusque cognationem, sed quod pactum seu conventio sit genus, comprehendens ad unum omnes contractuum species *l.* 1. §. 3. *ff. de pact.* Utque adeo pacta, quae ita contractibus continentur, ut eorum substantiam constituant additis, verbi gratia, verborum solemnibus, idem retineant nomen non tamen, ut in *d. l.* 45. & *T. T. ff. de Pactis dotalibus;* sed &, ubi nulla est contractuum mentio sive expressa, sive tacita, eosdem tamen significent, vid. *l.* 48. §. *fin. ff. de minor. l.* 104. *ff. de V. O.* Posses dicere, etiam pacta praecessisse in *d. l.* 45. & dein stipulatione fuisse conclusa, argum. *l.* 23. *ff. de pact. dotal.* juncta *l.* 27. *C. de pact.*

Ergo frivolae sunt illae objectiones, neque etiam, quod unicum eos excusat, aliter esse possunt. Illa pacti & stipulationis similitudo jure FF. exulabat prorsus: in quo enim constitisse finges? pacta, quemadmodum stipulationes, consensum requirunt, verum est, at sic eadem est pactorum cum mutuo aliisque contractibus adfinitas. Stipulatio praeter consensum, quibus pacta absolvuntur, praecipuam habet rogandi spondendique solemnitatem, tanquam *specificam*, ut ajunt, ab illis differentiam. In mutuo praecipuus est rei interventus, & ita in caeteris. Nulla igitur pacti & stipulationis est cognatio, nisi ogygia. Quin si quis haec vel minimum confundat, Jurisprudentiae faciem lacerabit statim. Atque adeo haec Juris ratio rationem non habet. Et quidem, licet concederetur, maximam esse stipulationum cum pactis adfinitatem, non sum, qui animadvertam, quid inde concludi possit solidi.

Sed auctoritas legum videtur iis suffragari valide, & fere nimium. Nam ecce, *pacta stipulationibus inesse*, rotundo Paulus scripsit stylo in *l. Lecta* 40. *ff. de R. C.* & *l.* 4.

Y §. *fin.*

§. *fin. ff. de pact.* Verum δὶς κράμβη θάνατος: *Legi quadragesimae* satisfactum est in *Libro ad eam singulari*, *legi* 4. §. *fin. Cap. IV. hujus Differt.* Est, fateor, in stipulatione major, quam in mutuo, Juris auctotitas: sed ea jam refutata, majorem adhuc in contrarium adduximus *C. III.* Stipulationem itaque a mutuo in re praesenti non secernimus: quaecunque stipulationi, etiam mutuo inseri possunt, inquit generaliter Ulpianus in *l.* 7. *ff. de reb. cred.* ex adverso hic dicere liceat: mutuo pacta adjici non possunt, vel adversariis concedentibus, ergo nec stipulationi. Vellem etiam, qui ea Sententia utuntur, ne stipulationem se excipere dicerent a reliquis Juris stricti contractibus, quum ita exceptio regulae dimidium absorbeat: ubi enim sunt alii J. S. contractus, quam mutuum & stipulatio?

Liceat quoque ad hanc classem referre Janum a Costa *Comm.* ad *pr. Inst. V. O.* ipse enim stipulationem esse ait *veluti medium quid inter contractus bonae fidei, & stricti juris*, & hinc pacta huic inesse, sed a parte rei, non etiam caeteris juris stricti contractibus. Equidem vergit haec sententia ad eam, quam *Cap. praec.* refutavimus, dimidiate scilicet, at ejus distinctio & ratio huic loco quadrat unice. Probationes hujus figmenti singulares quia non habet a Costa, valeat cum reliquis.

Superest, ut de Ant. Fabro dicamus. Ille autem supra laudatis locis hoc fere modo argutatur. Omne pactum contractui, sive B. F. sive S. J. adjectum, omnino inest; sed in negotiis fidei bonae, format actionem ex ipso contractu, in stricti juris, actione praescriptis verbis est servandum. Propone: *Credo tibi centum, ut pro me Romam eas*, non dabitur, inquit, condictio certi ex mutuo, *ut Romam eas*, quia hoc pactum non format actionem mutui, sed tamen, quia inest,

ineſt, praeſcriptis verbis utiliter agetur, ut factum impleas, vel ad id, quod intereſt, damneris. Hinc eſt petenda ejuſdem ſagacitas, quod nimirum Ulpianus in *l.* 7. §. 5. *ff. de pact.* ſcripſerit: *Pacta conventa ineſſe bonae fidei* JUDICIIS, i. e. *actionibus*, non *contractibus*: quia, licet pacta ſtrictis contractibus inſint, non tamen judiciis, ſeu actionibus eorum recte ineſſe dices; neque enim protenduntur actiones ex ſtrictis contractibus ad ea, quae in pacta deducta ſunt, quemadmodum ſit in judiciis fidei bonae. Tum demum ſtipulationem excipit, utpote cujus actionem formari vult ex pacti adjectione, per ea, quae modo relata, &, opinor, refutata ſunt.

Quod ad eam, quam nunc recitavimus, Sententiam, ſimpliciter primo negamus, pacta qualicumque contractui ineſſe. Sed cum ad exempla perventum eſt, nullus etiam dubito, quin veriſſimum eſt, ex hoc negotio; *Credo tibi centum, ut Romam eas*, utilem praeſcriptis verbis dari, ut fidem datam ſerves, quicquid reluctetur Bachovius, Fabri μάστιξ, ad *Treutl. dict. loc.* Ratio autem Fabriana, quod verba, *ut Romam eas*, conſtituant pactum, quod mutuo incontinenti adjectum ineſt, neutiquam eſt probanda, aliam exſecuti ſumus *Cap. ſuper.* in expoſit. *l.* 11. §. 1. *ff. de R. C.* Denique non placet Fabri argutia ex *l.* 7. §. 5. *ff. de pact.* cum utique contractus & judicia, certe in praeſenti, differant nihil: *contractibus* enim adſcribitur in *l.* 13. *C. de pact.* quod in *d.* §. 5. *judiciis.* Atque illud ſubolens Fabro, *d. l.* 13. torquet horrendum. Sed non eſt viſum, ulterius progredi contra Sententiam hominis ſingularem.

At quo te, Hotomanne, referemus? vulgo quidem audio, te communem DD. Scholam ſequi, ſed quis hoc ſuſtineat? Verum eſt, te in *Epitom.* ad *Tit. de pact. n.* 5.

& in *Schol.* ad §. 5. *l.* 7. *cod.* & *Lib. XI. Observ. C. I.* scripsisse ἁπλῶς, pacta omni contractui, seu B. F. seu S. J. inesse: sed itidem verum, te *Illustr. Quaest. XXXVI.* & *Observ. L.* XII. sive *Amic. Respons.* I. *C. ult* sollicite distinguere inter pacta adjicientia, & de substantia vel adminiculis contractus detrahentia. Haec omni modo inesse vis, illa rursum dispescis in ea, quae substantiae, vel adminiculis quid addant. Si adminiculis, denuo inesse contendis; si substantiae, non iterum. Iterum *L.* VII. *Observ. C.* 15. multum mutatus ab illo, qui antea Juris Civilis loca, quamvis distinctionum maeandris, vindicabas, manifestam admittis pugnam inter Paulum in *l. Lecta*, & Ulpianum in *l.* 7. §. *quinimo.*

Nil est in hoc opinionum conflictu, quod refutationem mereatur novam, cum nil sit novi, quam illa pacti adjicientis recens conficta divisio. Haec autem quum ne quidem in B. F. contractibus, quos proprie concernit, tam anxia & varia proponantur in *l.* 72. *ff. de Contr. empt.* & reliqua Hotomanni in superioribus occupata sint, his aliisque missis, servamus planam illam facilemque *de Pactis adjectis* doctrinam, quam dedimus consequenter interpretationi *l.* 40. *ff. de Rebus creditis.*

F I N I S.

CON-

CONSPECTUS CAPITUM.

CAP. I. *EX pacto actionem non dari: Connani, & Maestertii circa id haereses. Ratio hujus juris a variis proponitur varia. Constituitur, & deducitur alia. Excipiuntur ab hac regula pacta incontinenti fidei bonae contractibus adjecta, & quare. An idem obtineat in judiciis juris stricti. Tres opinionum classes recensentur. Nos existimare, pacta nullo modo inesse ullis stricti juris contractibus. Num Interpretum aliqui id ipsum dixerint. Quid sit* in- *vel* excontinenti. *Etiam auctores exteros illis vocabulis usos. Quae sit eorum, quod ad pacta, latitudo.* Tò ingressus *Ulpiani in* l. 7. §. 5. ff. de pact. *quid sibi velit. Ejus explicatio, &, si ita vis, emendatio. Nihil* πρὸς ἔργον *facere Alciati ea de re* πάρεργον. *Nonnulla adhuc de* τῷ incontinenti, *&* καθόλε, *&* κατά τι. *Quid hic sit* inesse, *& quae sit hujus voculae virtus. Pacta, quae insunt, quemadmodum dicantur* formare *actiones: de eo Baronis subtilis, ut videtur, error. In universum quomodo operentur pacta, quae adjecta insunt.*

CAP. II. *Duos tantum stricti juris contractus nominatos dari, stipulationem & mutuum. Sententia nostra adstruitur praejudiciis, a natura contractuum bonae fidei, & stricti juris petitis. Disputatur ex ratione Juris, cur pacta ex parte agentis inesse nequeant. Eadem ad mutuum transferuntur. Quo porro nec ex parte rei, tam in stipulatione, explicita* l. 35. ff. de R. J. *quam in mutuo, explicita* l. 80. ff. de solution. *Huic juris rationi videri obstare difficultatem a contractibus bonae fidei, qui re contrahuntur. Re-*

 spon-

spondetur bifariam. Atque id illustratur exemplis pactorum, quae ex intervallo fiunt. Ea occasione pluribus exponuntur l. 3 ff. de rescind. vend. *&* l. 72. ff. de contr. empt. *Ex iis colligitur, pacta, si ex intervallo fiant, eorumve exceptiones tantum inesse videri contractibus consensualibus: esse tamen contra receptum in iis, qui re perficiuntur, si sint fidei bonae. Quid sint* exceptiones postea factae *in* l. 7. §. 6. ff. de pact. *Has autem, pactis ex intervallo factis, non inesse, nisi ea versentur circa contractuum bonae fidei substantialia. De stricto jure nihil hic dici: adeoque de eo etiam incontinenti, nihil dicendum esse. Pactum* de non petendo, *vel illico adjectum stipulationi seu mutuo, non inesse, sed parere duntaxat exceptionem suam. Probatur hoc necessario acceptilationis, ac novationis Aquilianae usu. In* l. 27. §. 2. ff. de pact. *videri argumentum pro nostra Sententia: quin & contra eam. Nihil bonae frugis occurrere ad interpretationem* d. §. *Tentatur ea simpliciter, & ope emendationis.*

Cap III. *Bonae fidei judicia commemorari in* l. 7. §. 5. ff. de pact. *ut stricti juris excludantur, adstruitur late. Plerumque de his negari, quod de illis praedicatur. Stipulationi non inesse pacta, clarere ex* l. 99. ff. de V. O. *Atque haec explicatur, & explicita adstringitur. Goeddei, & Bachovii interpretamenta rejiciuntur. Sententiam probamus porro* l. 44. §. 2. ff. de O. & A. *Hujus fit* ἀνάλυσις, *& dispunctio. Quando & quomodo conditio contractui dicatur inesse. Notatus in eo Giphanius. Adplicatur* d. l. 44. *quaestioni propositae. In mutuo, quod ad pacta adjecta, auctoritatem juris expressam non esse magnam. Confirmari tamen, quod nos dicimus, regula vulgari, in mutuo usuras non deberi ex pacto, quantumvis confestim addito. Hujus juris aliam ab aliis rationem quaeri, sed frustra. Quae ab odio usurarum arcessuntur, esse valde diluta.*

Cap. IV. *Quinam sententiae communis, de pactis contractibus S. J. quae insunt, auctores fuerint, & sectatores. Inter eos & Alciatum fuisse: & quid sibi velit illius moderatio. Sententiam communem rationes Juris habere nullas. Neque auctoritatem in* l. Lecta. *Neque etiam in* l. 27. C. de pact. *Explicatur haec, defensa etiam ejus scriptura adversus Haloandri lectionem, Hotomanni* κρίσιν, *aliorumque contorsiones. Pacta stipulationes, a quibus confirmabantur, quandoque praecessisse, & qua ratione: quandoque sequuta esse, & quomodo etiam, & cui bono. Esse aliquid in* d. l. 27. *quod nos juvet. Quid* καθόλȣ

de

de ea censendum sit. Plus videri Sententiae nostrae adversarier l. 4. §. ult. ff. de pact. *in hac desiderari* respondendi *voculam: sed subaudiendam esse, ut in* l. 66. pr. ff. de donat. inter V. & U. *&* l. 133. ff. de V. O. *& forte* l. 29. §. 12. ff. de lib. & post. *Ita tueri posse lectionem vulgarem contra variantem aliorum Codicum. Intenditur difficultas ex* d. l. 4. §. ult. *Respondetur cum Accursio, & aliis. Etiam aliter, ne obstet, enarratur* d. §. *Accedit tertia ejus interpretatio. Denique nihil quicquam nos remorari* l. 135. §. Seja 2. ff. de V. O. *Ostendit hoc ejus* παράφρασις. Incontinenti *cur ibi sit additum. Adferuntur & alia juris loca, cum de stipulatione, tum de mutuo: ast in harum nulla Adversariis nihil quicquam esse praesidii. De emphyteusi quid nugentur. Connani singularis sententia* de Pactis adjectis *proponitur, & rejicitur: ut & cujusdam tenebrionis fatuitas insignis.*

Cap. V. *Quid sit ex parte rei inesse; quid ex parte actoris. Locutionem utramque esse bonam: & priorem nullo jure ab Hotomanno damnari. Quid ipsum perverterit. Cujacio sinistram mentem affingi ab Ant. Fabro.* Τὸ ex parte rei inesse *an in jure dicatur. Hotomanni finitio* τοῦ ex parte actoris inesse *num videatur accurata. Pacta a parte actoris vel rei, vocari etiam* adjicientia *&* detrahentia: *& quare. Utra appellatio praestet. Priorem, remotis tricis, videri magis juridicam. Quinam Sententiam, inter hujusmodi pacta quae distinguit, stabiliverint, & sequuti sint. Male eos provocare ad* l. 40 ff. de R. C. *&* l. 4. §. ult. ff. de pact. *Niti autem potissimum* l. 11. §. 1. ff. de reb. cred. *Illius distinctio contra nos inducitur. Atque ea, ne quid adversetur, exponitur late. Quod ad utrumque casum in* d. §. 1. *alia, quam vulgo, illius ratio adducitur: & adstruitur explicatione* l. 17. pr. ff. de pact. *& aliquot Basilicorum glossis. Probatur, non adjectum contractui, sed injectum fuisse potius pactum in* d. §. 1. *Quae Cujacius protulit nec nova, nec vera esse: & qui distent a nostra Sententia. Qui omnia pacta inesse volunt, non sat feliciter retudisse argumentum, in* d. §. 1. *ipsis adversum. Decem datis, ut reddantur undecim, nunquid, &, quo nomine undecimus peti possit. Hujusmodi negotium degenerare in contractum innominatum. Explicita, & vindicata* l. 48. ff. de pact. *Quid judicandum videatur de juris regula, citra stipulationem usuras non deberi.* Βασιλικῶν *Scholiasten ea confirmare: nequicquam obnitente alio Graeculo. Donelli philosophia, qua*

qua detrahentia pacta inesse adserit, quam sit crassa. Rejicitur haec: prout & alia ejusdem argumentatio ex l. 1. §. 3. vers. cum adjic. ff. de V. O. *Fort. Garsiae detorsio* l. 7. §. 5 ff. de pact. *improbatur. Quaedam Partis adversae minutiae leveis.*

Cap. VI. *Qui pacta stipulationi duntaxat inesse ajunt, recensentur. Eos urgere rationem juris, petitam a cognatione stipulationem inter & pactum. Hanc perperam probari* l. 7. §. 12 ff. de pact. l. 1. §. 4. ff. de const. pecun. l. 45. ff. solut. matrim. *Quod ad* l. 7. §. 12. *remissio: reliquae explicantur. Nullam omnino esse stipulationis pactique adfinitatem: utique non majorem, quam pacti cum mutuo, aliisque. Denique ex eo concesso nihil boni concludi posse. Auctoritatem juris mediatores illos nullo jure emendicare ab* l. Lecta 40. ff. de R. C. & l. 4. §. ult. ff. de pact. *Stipulationem a mutuo heic secernendam non esse. Nunquid regula, qua utuntur adversarii, habeat se bene. Jani a Costa de hoc argumento sententia refertur & refellitur. Ant. Fabrum omnia omnibus contractibus pacta inesse velle: at in bonae fidei, actionem formari ex ipso contractu; in stricti juris, praescriptis verbis agendum esse. Hanc Sententiam male concipi: nec hilum ei prodesse subtilitatem quaesitam ex* l. 7. §. 5. ff. de pact. *Attamen, cum ad exempla Fabri perventum est, ab ipso nihil nos discrepare. Hotomanni* de Pactis adjectis *opiniones variantes. In iis novi esse nihil, quod refutandum sit.*

FINIS.

COR:

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

Jurisconsulti & Praesidis,

DE

AUCTORE AUCTORIBUSVE AUTHENTICARUM

(quas vocant)

DIATRIBA.

A D
L E C T O R E M.

P*Aucis disputare lubet de Authenticarum (quas vocant) auctore auctoribusve: hoc etenim sciri earum dignitatis interest, interest Interpretum. Est autem fama, fuitque aliquot retro saeculis, quemdam Irnerium vel Yrnerium, Hir- vel Hyrnerium, Wirnerium, Wernerum, Wernerium, Wernherum, Warnerium vel Guarnerium (namque ita promiscue illum* Werner *vel* Warner *scribi video) has authenticas collegisse, & suo quamque, quo nunc occurrunt, loco digessisse. Irnerius videlicet ille, quem Bononia, primorum juris Interpretum nutricula, si non extulit (Germanus quippe fuisse fertur) utique vidit fovitque jura docentem omnium primum post renatam jurisprudentiam, licet nescio quem Peponem ante ipsum commemoret Guido Pancirollus* de Clar. Leg. Interpr. L. II. C. 13. *Atque haec de Irnerio fama, ex quo reviviscere & florere Romanorum Leges, fere sancta fuit ad usque tempora Caroli Molinaei: ille classicum cecinit, &* Lect. Dol. III. n. 20. & seqq. *rationem unam, quae Irnerio authenticas tribuere vetat, expedivit.*

Attamen verum est, ante Molinaeum dubitasse & alios de Authenticarum auctore, quin & plures earum collectores statuisse, nam ecce Gregorius Haloander in sylloge authenticarum post Codicem suum hanc habet ἐπιγλαφὴν: Epitomae quaedam novellarum Constitutionum, quas authenticas vulgus appellat, posteriore aetate ab Irnerio, Alberto, Bulgaro, & aliis, Justinianeo Codici suis locis insertae, *quam ipsam inscriptionem Codici suo praeposuis-*

se

se putem nonnullos Corporis Glossati editores, ut est ejus, quod Lugduni anno M. D. C. prodiit; utrobique enim Alberti *sit mentio, pro* Alderici, *ut opinor: quia Albertum JCtum illa aetas, quod sciam, non tulit. Vides interim, variis antiquioris scholae magistris authenticas heic adscribi, & etiam fortes ante Agamemnona de Irnerio, quasi auctore earum solo & unico, dubitasse, vel potius contra asseruisse. Zasium, Hotomannum, alios, qui vel ante vel post Molinaeum, non, ut ille, negarunt id operis Irnerio tribuendum, sed oratione utuntur suspensa & diffidenti, recenset Johannes Strauchius in* Irnerio non errante (*quae est inter* Dissertationes *ejus* Academicas *quarta*) Cap. II. n. 3. *his addo Did. Covarruviam ad* C. si haeredes Lib. X. de testam. n. 7. &, *ne quid desit, Batavum quemdam, hominem auris alioquin sat Batavae, in* Hist. Jur. Civ. *Sed hi omnium substiterunt & ambegerunt tantum* (Irnerius, vel quisquis is fuit, *eorum sermo est vel sententia simpliciter &* ὡς ἦν παρόδῳ) *quae autem de Irnerio subsistendi ambigendique fuerint rationes, nemo eorum unus dixit: nunc, quae sint negandi, a Molinaeo primum disces, dein a Germanis; nam, quem laudavi, Strauchius in* dict. Dissert. C. II. *in eo totus est, ut rejecta de auctore Irnerio fama an fabula? Molinaeum vindicet. Exin ita sapere Pagenstecher in* Prolus. Irnerii injura vapulantis, *& Germanorum alii: quin & ita in Belgio docere Belgae. Et sane rem eo deducunt, ut receptam hactenus de Irnerio sententiam porro sequi videatur aeque temerarium, ac ab ea divertere.*

Igitur amplius deliberandum censui, & inquirendum, nunquid novi solidique de Authenticarum origine & progressu adferri possit. Comperi autem, esse fortassean, ut ausim adseverare, nemini adhuc verum dicere contigisse,

 gisse,

giſſe, aut, ſi dixiſſe, non probaſſe tamen; adeoque rem, qua de ſum dicturus, dignam eſſe, quam in publicum paucis enarrem.

Capite I. *Cauſae controverſae conjectionem, & noſtram de ea ſententiam propoſituri ſumus.* Cap. II. III. IV. & V. *eam adſtructuri.* Sexto *denique &* ultimo *refutaturi, quae videntur adverſarier. Parerga, quia gratis dabo, non inſcribam credito. Caeterum vale Lector, prout mereris.*

COR-

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

Jurisconſulti & Praeſidis,

DE

AUCTORE AUCTORIBUSVE AUTHENTICARUM

(quas vocant)

DIATRIBA.

CAPUT I.

Cauſae controverſae conjectio, & quid nobis dicendum videatur.

UT, quid ſint authenticae, te moneam, Lector, non erit neceſſum: nam Dî meliora, quam ut & tu credas, ut quemdam nos Doctorem Juris ſic opinantem cum riſu mirati ſumus, eſſe aliquos Scripturae, quae ſacra dicitur, aut Corporis Eccleſiaſtici locos, Codicis, quas corrigunt, legibus ſubjectos. Temporibus renaſcentis Juriſprudentiae Novellarum librum a JCtis barbaris *Authenticum* fuiſse dictum, & Novellas *Authenticas*, atque ita, adjecto titulo, laudatas, teſtatur quicquid antiquorum Interpretum ſupereſt. In originem hujuſce appellationis Alciatus inquirit *Lib. II. Parerg. C.* 46. an repererit, ex Joanne, Gloſsatore veteri, qui forte veram dedit, in *Prooem. Summ. ad Novell.* dignoſces. Sin autem nec ille ſatisfa-

cit, finge (licet enim) Novellarum libro nescio in quo tabulario Occidentis reperto inscriptum fuisse, AUTHENTICUM, quasi ex Graeco translatum fideliter, ut non male praedicaveris de versione veteri; & sic fere conjicit Albericus Gentilis *de Libris Jur. Civ. C. VI.*

Sed quod Cujacius in *Comment. postum. ad l.* 7. *&* 8. *C. de secund. nupt.* Gothofredus in *Biblioth. Jur. C. IV.* & Contius in *Praefat. Novell.* ajunt, Irnerium, Pileum, Bulgarum, & alios id aetatis JCtos, *Novellas* cum citent, epitomen Juliani intelligere, cum *Authenticum* vel *Authenticas*, veterum tralationem κατὰ πόδας, nondum mihi suboluit: nullo haec discrimine haberi sexcenties repperi. Imo nec Veteres illos Juliani epitome tam familiariter fuisse usos adhuc mihi compertum est; plura vocant in contrarium; sed apage ἀπροσδιόνυσα. Hoc scio, ab Alciato ad Accursium male referri *Authentici* nomen, jam Irnerii aevo usurpatum, & notum fere unice, uti constat ex Glossa ad §. 4. *in fin. Constit. de Emend. Cod. Justin.* qua de *C.* III. nonnihil erit dicendum.

Ipsae itaque Constitutiones Justiniani novellae quum *Authenticarum* nomine venierint, etiam usu obtinuit, ut breves illae sententiae, ex iis Novellis decerptae (de quibus nunc agimus) idem nomen retinuerint, quemadmodum in *summariis*, sui authentici appellationem servantibus, usu venit & alias. Sin de fide, qua in istis summulis mens Novellarum redditur, vocabulum intelligas, non equidem intercedo, sed περὶ τῆς αὐθεντίας negotium facessent alii, & tum forte Haloander, quem in *Praefatione* repraesentavimus, de verbo *vulgi.* esto.

De re ipsa constat; Novellarum, quae Codicis nonnullas leges vel abrogabant, iisve derogabant, vel subrogabant, vel obrogabant, epitomen esse collectam, illisque legi-

legibus ſubſcriptam memoriae facilioris cauſa, quum priſci Legum Profeſſores, quibus id potiſſimum deberi ſuo loco dicetur, Codicem fere ſolum interpretarentur. Sic tuto labori parcitum identidem inquirendi in Conſtitutiones Juſtiniani noviores, eas, ſeu earum potius repetitam βαττολογίαν legendi, quin &, quod majus erat, applicandi legibus Codicis aliquando non ſuis, ab imperitioribus praeſertim. Bonum factum! ita decebat languidos Barbarorum animos allicere ad bonam frugem. Et ceſſit ea res feliciter, adeo equidem, ut nullo jure Haloander in *Praef. Cod. ſui*, authenticas, tanquam ſubrepticios ſervos, de familia ejiciendos putaverit: etenim ſcopo, qui bonus erat, tam bene ſatisfactum, ut bona fide credam, neminem vel exiſtere, vel, ex quo Juriſprudentia etiam literas didicit, extitiſſe, qui majori opera, brevitate, fidelitate Novellarum, jus vetus mutantium, ſententias redderet, vel redditurus fuiſſet, quam heic factum reperimus. De fidelitate ſunt qui contradicant, & integras malae fidei ſyllogas corradant. Sed non eſt, quod tam altum clament, ſint loci vel duo vel nullus. Verum haec non ſunt hujus operae.

De auctore duntaxat illius compendiariae collectionis nobis videndum. Atque hunc fuiſſe Irnerium, qui ſaeculo XII. ſub Lothario Saxone, Conrado III & Friderico, barba roſſa noto, Jus Civile coepit profiteri, & aliis profitendi auctor fuit, tot tantaque Interpretum teſtimonia declarant, quot & quanta ſufficere dixeris ad inducendam *opinionem*, ut ajunt, *communem*. Ut iis recenſendis vacem, non exſpectabit quis; recentiorum quippe plena ſunt omnia, & antiquis, utpote veris & ſolis ea de re arbitris, locum dabo peculiarem: namque hoc fieri, etiam ſententiae noſtrae intereſt, ut mox audies.

Hanc

Hanc autem de Irnerio traditionem, ut ut receptam vulgo, molimine non inepto adgressus est Carolus Molinaeus *Lect. Dol. III. num.* 20. 21. 22. *&* 23. ibi enim, dum antiquitatem versionis Novellarum vulgatae contra Alciatum vindicat, eam, & ex ea desumptam *auth. Presbyteros & Diaconos C. de Episc. & Cler.* ad verbum recitasse scribit Gregorium Magnum *Lib. XI. Epist.* 50. *&* 54. quumque ille saeculo jam sexto Romae sederit Episcopus, altius longe authenticarum originem esse repetendam Molinaeus edisserit: *Ergo liquet*, inquit, *quod jam tempore suo* (Gregorii puta) *paulo post Justinianum, vix triginta annis ab ejus obitu, authenticae illae e vulgatis nostris sumptae, quae sunt in C. Justinianeo, fuerunt ex tunc eidem Codici insertae.* Superdicto hoc ἐπιφωνήματι: *Ut vehementer errent DD. nostri, qui illam authent. insertionem attribuunt Irnerio, cum plus sexcentis annis ante natum Irnerium insertae fuerint Codici, ut patet ex scriptis Gregorii Magni . . . . . ad quod nemo scribentium adhuc animadvertit.* De sententia nova liquet, de argumento ipso videbimus deinceps. Et puto verum, quod ait Molinaeus, neminem ante se id animadvertisse, licet itidem verum sit, qui ante eum dubitarunt (ut sumus praefati) suas haud dubie habuisse dubitandi rationes.

Sed Germani, quos diximus, propius rem cernunt. Illi, utcunque anthenticas Irnerii esse negent, ejus tamen quasdam lacinias, quaedam earum emblemata agnoscunt. Atque ita Irnerium authenticas interpolasse volunt, non secus, credo, ac de Triboniano, Pandectarum Codicisque interpolatore, vulgi fabula est. Sed hoc illi, ut velificentur nonnullis glossis, perperam intellectis. Exspecta pusillum, & videbis.

Ego

Ego interim heic: ὔτε πάντα, ὔτε πάντοτε, ὔτε παρὰ πάντων. de Authenticis enim ſic exiſtimo: Irnerium neque omnium, neque nullarum eſse auctorem; quaſdam eſse Irnerii, quaſdam etiam Martini & Azonis (de his enim ſum probaturus) & forte quaſdam Rogerii, Bulgari, Placentini, Pilei, Joannis, Bagarotti, Rofredi, Jacobi & Hugonis de Porta Ravegnana, Hugolini, Antonii Lyi, & aliorum, qui Juriſprudentiae reſtaurandae Saeculo XII. & XIII. vixere. Quin &, ut non vane dixerim, vel Graeculi ipſo Juſtiniani aevo hujuſmodi Novellarum compendiis uſi, aliis in poſterum utendi, & porro colligendi auctores fuere.

Priuſquam hanc ſententiam probem, ſciendum eſt, ipſas authenticas non aliud mihi ſemper fuiſse viſas, quam ſcholia quaedam, poſtquam leges novellae innotuerant, ſubjecta vel adjecta Codici ab antiquiſſimis Juris Profeſſoribus, in Oriente primum, dein in Occidente. Eorum quiſquis ad Codicis ſui marginem, vel in Commentario, quae abrogata, quibuſve derogatum animadvertat, adnotare, alius haſce notas in librum ſuum transſcribere, alius non item, alius quid addere, alius quid detrahere, ſic denique agere, quemadmodum in Gloſſis ipſis factum novimus. Quinimo has ipſas authenticarum adnotationes Gloſſarum nnmero fuiſſe habitas, argumento eſt, quod Joannes, Gloſſator ille vetus, hoc eas elogio inſigniat in *Summ. ad Collat. VI. Conſtit.* 3. (ut ipſe numerat) ſive *ad Novell.* 72. *Illud*, ait, *in ſumma not. quod ex hac Conſtitutione duae* GLOSSELLAE, *ſive auth. in C. ponuntur*, *prima ſumitur* &c. Authenticas *gloſſellas* vocat, uti fuerunt, una cum reliquis ab initio, ut ita dicam, extravagantes. Quemadmodum autem Gloſſae ſunt variorum, ita & variorum eſſe authenticas, porro erit probandum.

Hoc interim obſervabis, Sententiam noſtram a communi differre, quae omnes, & a Molinaei & Germanorum, quae nullas Irnerio authenticas tribuit: quin & poſſe nos Molinaei, & ejus ſectatorum rationibus uti ad fulciendam, quam nos tuemur, ſententiam; ſiquidem illi hoc fere agunt unice, ut certas quaſdam authenticas Irnerio antiquiores eſſe doceant. Sed nec in eo tanti eſſe fidem, quam implorant, chronologicam, peculiari capite oſtendam, propriis interea armis depugnaturus.

CAPUT II.

Authenticarum varios fuiſſe auctores ex Joanne, Azone & Accurſio probatur; etiam in Oriente, ex fragmento quodam Juliani, anteceſſoris Conſtantinopolitani.

TEſtimonia, quibus uſurus ſum, nemo facile refutaverit, ſunt enim antiquiſſima. Agmen claudet ipſe Accurſus, cujus aetate Jurisprudentia integro vix ſaeculo in Occidente revixerat: magna igitur ejus auctoritas, & major adhuc, ſi gloſſam ex antiquiorum aliquo referat. Sed qui JCtorum barbarorum hiſtoriam novit, etiam haec novit, qui non, diſcat ex Pancirollo *de claris LL. interpretibus*, & Forſtero in *Hiſtor. Jur. Civil.* aliiſque.

De his primo deſpiciamus, qui non huic aut illi, ſed ἀνωνύμως & καθόλȣ quibuſdam authenticas, earumve partem aliquam adſcribunt. Ita agit, quem cum gloſſellis ſuis laudare coepi, Joannes, qui dicitur Baſianus vel Boſianus, in *Summ. ad Collat. VIII. Conſt.* 10. ſeu *ad Novell.*

vell. 114. *In ſumma not.* inquit, *quod ex hac conſtitutione* QUIDAM *habent in C. in tit. praedicto, ſuper l. praed. Sacri afflatus, vel ſuper l. fin. authent. Quae ſic incipit: Glorioſiſſimi quoque* &c. & idem *ad eand. Collat. Conſtit. II.* ſive *Novell.* 113. *In ſum. not. quod ex hac conſtitutione habent* QUIDAM *in C. ut lite penden. ex §. qui eſt infr. E. auth.* utrobique, habent *quidam* authenticam, ſed majori adhuc emphaſi idem rurſus *ad eand. Callat. Conſtit.* (ipſi) 13 ſive *ad Novell.* 117. *Item ex eo, quod eſt infr. E. §. iis quoque. & §. quia vero. ſumunt* QUIDAM *authen. & ponunt in C. de adulter. ſuper l. quamvis. quae incipit: Si quis ei, quem ſuſpectum.* Quidam, ait, hinc *ſumunt* authenticam, & *ponunt* in C. ne, ſi identidem dixiſset, *habent*, id ex Irnerio putes.

Sic & Azo in *Comment. ad l. Quoniam pen. C. de haeret: Habent hic* quidam *auth. ſed curiales.* Et Accurſius, vel quiſquis gloſſam ſcripſit ad *eand. l. ſub. fin. Signant hic* quidam *talem authen. ſed hodie &c.* Ut nihil nunc dicam de iis, qui plane ἀπροσώπως loquuntur, *habent, ponunt hic authent.* ut eſt gloſſa ad *auth. At ſi contractus C. de fid. inſtrum.* & cum eo plures. Fruſtra vero eſset vocabulo multitudinis uti, fruſtra τὸ *quidam* apponere, ſi, quod Joannem, Azonem & Accurſium latere non potuit, authenticarum omnium Irnerius exſtitiſset auctor. Igitur Interpretum ſine nomine turba; Troës Tyriive has authenticas excerpſerint, quis dicet? *quidam* fecerunt, non unus heic fuit gloſsator, non unus Scholiaſtes.

Etiam de aliqua authenticarum parte illud *quidam* inauditur. Idem Azo in *eod. Comment. ad Tit. C. de SS. Eccleſ. n.* 74. *in auth. Quas actiones*, ita infit: QUIDAM *habent ita conſequenter in authentica, ſola eccleſia Romana* &c. hodie hoc omnes habent, quamvis ipſi aliiſ-

que temere displiceat: qui non habuerunt, ut quidam tunc, authenticam pessime mutilarunt, ut ex Professore Bysantino statim cognosces. De nonnulla particula *auth. hodie jurant C. de Judic.* ita quoque Glossator aliquis *ad eam* notavit: QUIDAM *habent*, *exceptis* &c. quae exceptio in libris nostris etiam exstat ubique. Adde, quae & *Cap. V.* in eam sententiam pluribus dicentur.

Ex hæc πρωθεωρία & incerta plurium enunciatione nolim duntaxat rem definiri. Variorum esse authenticas, variorum adjectas forte alicubi additiones, singulatim edocebo. Et inprimis illud apparere opinor ex vetustate Scholiorum (liceat authenticas, utique graecanicae originis, ita appellare): nam Justiniano adhuc vivo & spirante (ut non temere forte dixerim) laudari illa & recitari videas. Auctoritas ejus rei est in fragmento, quod *Juliani Ant. Dictatum de Consiliariis* inscribitur, a P. Pithoeo, qui illud in lucem extulit, subditum *Collationi Legis Romanae & Judaicae*, ubi *circa fin.* haec sunt: *Non lateat vero te, quod Ecclesiis quadraginta annorum praescriptio opponitur, ut cavetur Constit. circa centesimam Novellarum posita. Ecclesiae Romanae autem centum annorum praescriptio objicitur*, UT EST RELATUM IN LIB. I. COD. TIT. DE REBUS ECCLESIASTICIS, CONSTITUTIONE PRINCIPIS NOSTRI. Ergo divus non fuit Justinianus, aloquin Juliani princeps fuisset Justinus junior. Sed rem ipsam quod attinet, ecquis negare ausit, intelligi hic *auth. Quas actiones C. de Sacros. Eccles.*? ait enim, sub eo titulo referri constitutionem Principis sui de centenaria praescriptione Ecclesiae Romanae competente, & hoc refert *authentica* ex Justiniani *Novella nona.* Equidem verum est in *l.* 23. *C. eod.* omnibus Ecclesiis centenariam tribui a Justiniano; sed hanc Julianum non respexisse ex eo claret, quod ille reli-

reliquis Ecclesiis a Romana distinctis, huic centum, illis quadraginta annos largiri memoret: Romanae autem κατὰ τὶ ne quidem meminisse videas *d. l.* 23. inductum hoc ejus privilegium est *Novell.* 9. aliis Ecclesiis quadraginta tantum annis concessis ex *Nov.* 111. *&* 131. *C.* 6. Suaves quippe sunt, qui Romanae Ecclesiae praerogativam centenariam abrogant nullo populi suffragio: recte in authentica, Q. D. A. descriptum est jus novissimum & *Nov.* 9. & *Nov.* 112. & recte *Dictatum* illud refert sententiam Constitutionis Justinianeae, ex *d. Nov.* 9. petitae, insertaeque Codici. Et haec dictantur a Juliano, antecessore Constantinopolitano, Patricio illo & Exconsule, quem Justiniani σύγχρονον fuisse constat.

Sed hanc antiquitatem, ut nimiam, forte quis increpabit, cum non sit simile vero, Novellis sic sic recens editis, illico apparuisse authenticas, vel quodcunque iis tum fuerit nomen. At cur non aequo jure illius temporis JCtus aliquis, simulac Novellae innotuerant, in suo notasset libro ad *l.* 23. *C. de Sacros. Eccles* Jure novo, quod ad praescriptiones, Ecclesiis opponendas, nunc hoc illove modo se rem habere, ac aliquot post factum est saeculis? & quid hodieque est usitatius, quam hujusmodi confestim nota ad legem veterem, statim ac nova, quae illi derogat, prodierit? Sane *d. auth. Quas actiones*, prae caeteris vetustam esse, etiam colligere licet ex Azonis notula in *Comm. ad Tit. de SS. Eccles. n.* 73. ubi refert variantes ejus lectiones *ex multis & omnibus fere libris* ANTIQUIS.

Caeterum tamen non existimem istaec scholia tantopere a Graecis frequentata esse, quum in Basilicis, Theophilo & Harmenopulo non repererim. estque evidens ejus rei ratio, postquam scilicet Βασιλικῶν opus Orienti obtrusum

 fuit:

fuit: in eo quippe leges novellae miſcentur legibus Codicis, & integrae quandoque, ut plus quam vice authenticarum fungi queant. Atque hanc novam Σωματοποιΐαν Graeci interpretantes, his, quibus de agimus, adminiculis tuto caruere: etenim cui bono? ſed res loquitur. Igitur temporibus Juſtiniani, & quae eum proxime inſecuta ſunt, authenticarum uſus conſtare potuit, &, ut vidimus, conſtitit: ceſſavit rurſum, prodeunte nova illa juris καθάρσει: revixit autem, jure Juſtinianico in Occidente doceri coepto, ignotis tunc Graecorum jure & literis; adeo equidem, ut ex eo pleraſque authenticas, & earum auctores numerare liceat.

CAPUT III.

Irnerium quarundam authenticarum auctorem eſſe ex Azone, Accurſio & Odofredo adſeritur. Eandem videri mentem loci cujuſdam apud Abbatem Urſpergenſem.

Nunc ſententiam communem, quae authenticas Irnerii eſſe dicit, a credulitatis vitio abſolvamus: ejus enim eſſe nonnullas, imo pleraſque puto verum. De authenticis loquor, quae Juſtiniani Novellas repraeſentant, non de tredecim illis Fridericorum primi & ſecundi, quas Codici inſeruit poſterior aetas: nam utcunque Irnerius Friderici primi authenticam unam atque alteram, quae exſtat, Codici inſcripſiſſe potuit, (quamquam id ab eo factum non liqueat) ita de Friderici ſecundi conſtitutionibus, in Codice relatis, idem pronunciare foret fatuum; ſiquidem affatim doceat hiſtoria, Fridericum II. nondum

im-

imperasse, cum jam Irnerius eo concesserat, unde negant redire quemquam. Accursius fortasse noster id honoris habuit Friderico II. sub quo vixit, aut *si non ille, dic alium fuisse*, ut liceat heic applicare benedictum, quo alicubi utitur idem Accursius. At cur haesitamus, si verum sit, quod narrat Alvarottus *Prooem. Feud. n.* 12. ex Odofredo ad *auth. Cassa C. de Sacros. eccles.?* JCtos videlicet Papienses, jussu Friderici II. in S. Petro coactos, inseruisse Codici, quas ad eos misit constitutiones: quod nescio an etiam Baldus voluerit *in Praelud. Feud.* Neque tamen & hoc mihi videre contigit, verba Odofredi, involuta & obscura, ad Friderici II. an ad Justiniani constitutiones referenda sint. ad exhibendum non ages, quid enim ad rem praesentem?

Properemus ad Irnerium, sed priusquam hunc auctorem quaeramus, amovendum erit aliquod praejudicium, quod miror indictum iis, qui Irnerium omnino explodunt. Consistit hoc in eo, non videri nimirum probabile, Irnerium Novellarum summulas scripsisse, Codicique subjecisse, cum ipse Novellas, ut spurias, rejecerit. Ita de eo testatur Glossa ad §. 4. *in fin Constit. de emend. Cod. Justin.* ubi quinque Irnerii in eam rem argumenta profert. Huc etiam refer, quod Joannes in *Summ. ad Novell.* hoc modo praefatur: *Hujus libri fuit author D. Justinianus . . . licet a quibusdam temere sibi blandientibus aliquando contrarium non solum dictum, sed etiam scriptum fuerit, ut ait Hyrnerius: quod apparet per suam notulam in C. de emend. Justinian. Cod. circa fin. positam . . . . Sed tamen quod Hyrnerius voluit dicere, verum esse potest quoad dicta: sed tamen authoritas Justiniano data fuit.* Fere est, non ausit Hyrnerio hanc sententiam adscribere, quandoquidem eum tum referre tantum, mox

&

& fovere dicat hoc παράδοξον. Sed cur timor extorquet contraria? Etiam Alexander de ſancto Egidio, auditor Azonis, qui ex ejus ore *Commentarium ad Cod.* excepit & edidit (ut ipſus ait in *Praefat.* illius *Comment.*) *ad Conſt. de emend. Juſtin. Cod. n.* 5. haec habet: *Hinc argumentum ſumit Yrnerius, quare liber ille, id eſt authenticum, ſit repudiandus.* & poſt expeditas ejus rationes reliquas, addit: *Sed ſalva gratia domini Yrnerii, dominus meus* (is eſt Azo) *dicit contra* &c. Hanc Irnerii haereſin narrat & Contius in *Praefat. ad Novell.* ſed narrat ſimpliciter, auctore laudato nemine; & quod porro notat, Irnerium ab Azone optimis rationibus confutatum, nec repperi in loco, quem modo protuli, nec alibi in *Commentario* vel *Summa ad Codicem.* ſit hoc Contii fide. Interim conſtat, Irnerium, ſive refutatum, ſive non, Novellas νοθεύσεως inſimulaſſe, adeoque cenſendum non videri in anthenticis aluiſſe partum, quem non adgnovit.

Quid dicemus? an quod Joannes, quem exhibuimus, Irnerium ſenſiſſe de ipſa Novellarum compoſitione, quam non Juſtiniani, ſed Triboniani, aut alterius cujuſquam eſſe putaſset? ſtultus, qui dubitaret. An Irnerium refutatum & convictum tandem reſipuiſse, ac tum demum ſua Novellarum argumenta in Cod. transſcripſiſse? non liquet. Ego valde dubitaverim, an Irnerius ſerio & bona fide unquam Novellas, velut οὐδὲν γνήσιον ἔχοντας, fuerit aſpernatus, quum earum auctoritatem ſexcenties ipſi & in *Summis*, quae inter Azonis *Summas ad Dig.* edi ſolent, & apud Accurſium laudatam videas. Potuit equidem animi, potuit ingenii gratia in contrarium diſputaſse. Liber ille (ita jocatur in *gloſſa*, quam diximus) quem vos profertis, non dicitur *Novellae*, quod ei nomen futurum Juſtinianus praedixerat, ſed *authenticum.* Atque haec ejus prima

ma ratio non aliud mihi videtur, quam ſugillare vulgatam illam *Authentici* appellationem, qua miſere ſuperbiebat Doctorum priſca gens, caetera non perſequor. Quid etiam ſi hoc voluerit Irnerius, Novellas, quod ad συναγογὴν & collectionem, qua hodie utimur, a Juſtiniano editas confirmataſque non eſſe: ipſe enim ſeparatas edidit, prout communis utilitas, vel Triboniani avaritia (ut mentitur graeculus audax) exigebat. Hoc opus, incertum quando, collegit, & in unum redegit corpus anonymus quiſpiam, ſed ita, ut etiamnum nonnunquam nova Novella prodeat, quae numerum earum incertum reddit adhuc incertiorem. Non eſt igitur id corpus, ea collectio Juſtiniani, & ſi ita exaudire velis Irnerium, non intercedo, quamvis proclivior ſim in id, quod prius ſumus commenti.

Modo, quod res eſt, Irnerium quoque authenticas dediſſe oſtendamus; non eo argumento, quod illarum memoria ab ejus temporibus potiſſimum exiſtet, ipſeque fuerit primus, qui, ut Jurisprudentiam R. ita has docuit: non, inquam, eo argumento (quamquam & hoc juvat) ſed auctoritatibus, quibus aſſurgere jus faſque eſt. Primicerius ſit Azo, teſtis utique ea in re idoneus, tam in *Summa*, quam *Commentario ad Codicem*. In *Summ. ad Tit. de Sacroſ. Eccleſ. n.* 13. *prope fin.* enumerat poenas, quae emphytheutam manent, ſiquidem jure nullo rem eccleſiaſticam in emphyteuſin acceperit: *Re caret*, inquit, *& penſionem ſolvere tenetur ſingulis temporibus, etiam futuris, prout conventum eſt:* ET SIC VIDETUR ADJECISSE GUARNERIUS. hoc eſt, in *auth. qui res C. de SS. Eccleſ.* quam ibidem enarrat Azo, Irnerius, ultra quam eſt in Novella, adjeciſſe videtur id quod dicitur de emphyteuta compellendo ad ſolvendam penſionem, etiam futuri temporis.

ſed ejus rei fidem requiro, & requirent omnes, qui *dict. auth.* contulerint cum *Cap.* 11. *Novell.* 120. de Guarnerio interim vides.

Idem in *Comment. ad eund. Tit. in auth. Hoc jus porrectum*, *n.* 45. *Dominus Y.* (Irnerius videlicet) *tanquam vir ſubtilis poſuit quaedam de Authentic. illa in iſtam, & ita ex praedictis duabus Authenticis hanc compilavit.* De duabus Authenticis quod ait, de Novellis intelliges, eſſe ſcil. *auth. Hoc jus porrectum*, petitam & conflatam ex *Nov.* 7. *c.* 1. & *Nov.* 120. *c.* 6. & 7. nam ita ſe res habet. Non aliter *auth. Quas actiones*, idem in *cod. Comment. tractam eſſe* memorat *ab aliis duabus*, quas non diximus *Cap. II.* aſt de Irnerio ipſi ſilentium eſt ad *d. auth. Quas actiones*, & recte, propter antiquitatem ejus, quam *cod. Cap.* adſtruximus: *tracta eſt*, ita ibi loquitur ἀνωνύμως, a quo autem, illum juxta ac me latuiſſe opinor. Rurſus tamen idem Azo rotunde Irnerium appellat in *Comment. ad Tit. C. de litis conteſt. n.* 5. cum ait: *Aſſignavit hic incidenter dominus Yr. duas authent.* Sunt hae; *Offeratur*, & *Libellum*, ſubjectae *l. un. ejuſd. Tit.* de *aſſignandi* vocabulo, quaſi Irnerium auctorem non inferret, litem, ſcio, non movebis, ſi Azonem legeris, & quae porro *Cap. ſeq.* ex eo ſumus producturi.

Sic & Accurſium, & apud eum Veteres vel decies Irnerii, tanquam authenticarum compilatoris, meminiſſe mihi obſervatum eſt. Loci in hanc rem ſint in *Gloſſ. ad auth. Multo magis C. de Sacroſ. Eccleſ. auth. Qui res C. eod.* (ad quam id ipſum notavit Gloſſa Corporis Canonici in *Cap.* 2. (*Conſtitutione nova*) *verſ. Qui vero res C. X. q.* 2.) *auth. Nunc autem C. de Epiſc. & Clerc. auth. Quod fieri C. de Dilation. auth. Si pater C. de fund. dot. auth. In ſucceſſione C. de ſuis & legit. l b. auth. Defuncto C.*

ad

ad SCtum Tertull. auth. Item haereditas C. de bon. quae lib. auth. Hoc si debitor C. de Pign. & Hypoth. ubi passim: esse *Irnerii verba, non legis*, Irnerium *quaedam posuisse, adjecisse*, & si quid est simile, quae in Novellarum corpore non reperiuntur. Item *authenticam, prout Ir. eam posuit, non bene aptari ad L. Codicis.* rursum: *Ir. qui sic posuit auth. intellexisse*, & reliqua. Hinc palam est, quae in authenticis, utique illis, scribuntur, ab Irnerio scribi, cum alioquin ipse perperam argueretur malae fidei in contrahendis Novellis, quasi & sua supposuisset. Et qui dicit, *Irnerium authenticas ad Codicem posuisse*, ut dicit Glossa, videtur mihi clarius loqui non posse. Nonnullorum tricis mox latius occurremus.

Addimus Odofredum, Accursio fere supparem, in *Comment. ad Auth. Qui res C. de SS. Eccles. n.* 3. *Or Signori*, inquit, *vos non debetis hic plus in habere in ista authentica: tamen quidam hic habent plus. Sed ista verba non sunt justi, quia non sunt in corpore authenticarum, sed haec sunt verba Irnerii.* Quid sint *verba justi*, mihi non constat; si *justa* legeris, qualem qualem sensum, adhuc barbarum, poteris elicere; nisi, quod magis arridet, *Justi*, dimidiate scriptum dicas pro *Justiniani.* Nimirum verba, quibus de agit, Justiani non esse, sed Irnerii, quia non sunt in *corpore authenticarum*, id est *Novellis*, ut & Glossam ad *dict. auth* animadvertisse diximus. Alii itaque plus, alii minus habuerunt; qui plus, habuerunt authenticam Irnerii, ut primitus ab eo scripta fuit; qui minus, habuerunt authenticam, etiam quidem Irnerii, sed demptis iis, quae non novae legis, at illius τὰ οἰκεῖα videbantur. Ita Odofredus, ita & alii.

Denique non dubitem, quin de authenticis Irnerii intelligendum sit, quod Conradus a Lichtenau, Ur-

 sper-

spergensis Abbas, in *Lothario Saxone*, *p. m.* 291. memoriae prodidit, puta *Dominum Wernerium libros legum renovasse, & paucis forte verbis alicubi interpositis distinxisse. Pauca* illa *verba interposita* non sunt authenticarum, quibus de nihil adhuc dixerat, emblemata (quod sciant, qui nesciunt, quid ibi sint *libri legum*) sed ipsae authenticae. De glossis earum emblematicis sic sic, quod satis est, dicemus. Loquitur omnino Abbas de insertione authenticarum, facta auctore Irnerio: nam quod Cujacius *Lib. XXI. Observ. C.* 25. *in princ.* hunc locum exaudit de glossematis, quae Digestis infarsisset Irnerius, tam falsum, quam exemplo perniciosum est. nescio sane, quis hic somnus Cujacio obrepserit; etenim quam falsum sit quod ait, licet & ex eo discere, quod ea, quae ipse tanquam Irnerii emblemata depraedicat, habeantur in Libro Florentino, quem Irnerio vetustiorem esse ne quidem ipse Cujacius negaverit. Simile quid & contra Cujacium animadvertit Albericus Gentilis *de Libris Juris Civilis C. IV.* Vide tamen quot leges ita sapiens Cujacius, illico, si dixisse liceat, corruperit *eod. Cap.* & etiam *praeced.* Franciscus quoque Hotomannus in sacro illo & horribili libello, quem, cum in eo universam Jurisprudentiam Romanam unice, quantum potest, eat perditum, pessime *Antitribonianum* inscripsit, *Cap.* 13. Abbatis verba accipit de interpolatis ab Irnerio Pandectis, quamquam, quod adsequi potuerim, in operibus suis hoc emplastro non utatur. Unus adhuc Elb. Leoninus *Lib. III. Cap.* 16. *in princ.* fuisse videtur eodem jactatus morbo. Interea hoc tacite demirari licet, Cujacium, Hotomannum, aliosque, qui Critici vel sunt vel videri volunt, illo Abbatis loco non pluries abusos; suffecerit quippe asylum iis, qui identidem glossemata crepant. Sed vero si, ut par est, de

au-

authenticis ab Wernerio Codicis legibus hic illic interpositis Abbatem Urſpergenſem intelligas, nihil planius, nihil quoque verius.

Immo fama de Irnerio, quod authenticas, certe pleraſque, concinnaverit, tantas eundo acquiſiviſſe videtur vires, ut etiam authenticas, quae Irnerii non ſunt, Irnerio tamen invenerim adſcriptas. Hujuſce rei exemplum eſt in Gloſſa ad *auth. Quas actiones C. de Sacroſ. Ecclеſ.* in verb. *Sola Romana Eccleſia*, ubi ita ait: *Haec clauſula ſumpta eſt ab Irnerio ex illo titulo*, UT ECCLESIA ROMANA. At enim & authenticam, & hanc ejus clauſulam *Cap. ſuper.* probavimus vel Juſtiniani aevo cognitam & recitatam, nunc de Irnerio quid inaudimus novi? ejus utique non eſſe, quid heic dicitur, eadem quoque Gloſſa prodiderit, cum ſubjungit: *Eſt ergo hic adjectio falſa jure legum, ſed Jure Canonum valet. quod dixit Ir.* Quis credat Irnerium clauſulam adjeciſſe, quam jure legum (licet immerito) putaſſet falſam? accedit Azonis de hac authentica, ejuſque clauſula obſervatio, dicta *Cap. II.* quae auctorem Irnerium videtur etiam excludere. ut ita anteceſſoris Juliani fides creſcat. De Accurſio interim quid fiet? Fuit, cum exiſtimarem, *ab Irnerio* hic ſignificare *ex Irnerio*, ex Irnerii ſcilicet libro, quemadmodum authenticae dubio procul de libro in librum traductae ſunt. Sed hoc jam non placet. Fuit etiam, cum exiſtimarem, aeque Irnerium, illius ſcholii ignarum, potuiſſe hoc adnotare, atque adnotatum eſt a Graecorum aliquo. Neque tamen & hoc placet, cum non ſit probabile, diverſos eandem forte authenticam, non dico excerpſiſſe, verum ex duabus Novellis compoſuiſſe, ut de hac noſtra conſtat; vid *Cap. praeced.* Supereſt, ut Gloſſa hanc authenticam Irnerio tribuerit, ut principi earum auctori,

licet haec, Q. D. A. revera ejus non sit. Non aliter usitata κατακχρήσει Tribonianum Jus Civile digessisse & interpolasse ferunt volgo, quamvis ipse plures operis habuerit socios.

Igitur abunde fides eorum, quos retulimus, & ad Irnerii tempora accesserunt prope, communem Interpretum chorum a credulitatis nova absolvit, quid etenim iis repones? vel quid reponit secta nova, in Irnerium scilicet non credula? nescivitne sibi tantas obstare phalangeis? sane Molinaeus, illius sententiae dux & auctor, *Lect. Dol. III. n.* 23. simpliciter duntaxat eam proponit, & unico, quod *Cap. I.* exhibuimus, argumento instruit, caetera nihil. Verum Strauchius in *Irnerio non errante C. II. n.* 1. & post eum Pagenstecher in *Prolusione Irnerii injuria vapulantis*, animadverterunt, officere sibi & locum Odofredi, & tres Glossas, nimirum ad *auth. Qui res C. de SS. Eccles.* ad *auth. Defuncto C. ad SCtum Tertull.* ad *auth. In successione C. de suis & legit. lib.* de reliquis omnibus, quas praeter & supra eas modo protulimus, altum silent. Defunguntur autem ad haec responsione una, videlicet ex eo, quod dicitur, esse in *d. authenticis* verba quaedam Irnerii, non recte colligi, ejus esse ipsas authenticas; quin potius contrarium, cum, qui unum ajit ex duobus propositis, alterum videatur negare. Et ne quis ambigat, Irnerii adjectiones ex hoc ipso dignoscit Glossa, quod non sint *de corpore Auth.* Itaque concedunt authenticas Glossis Irnerianis esse mixtas & pollutas, vel saltem ita de his praedicari; ipsum vero earum esse auctorem, vel hoc dici apud Accursium, modo negant omni: discernentes ita ipsas authenticas ab earum emblematibus, interpolationibus, laciniis, additamentis, ab Irnerio adsutis. Quod si valeat hoc ἐμβληματοποιῶν commentum, etiam vale-

lere poteſt ad nonnulla alia, quae jam jam pro Irnerio adduximus.

Sed quid ſi verum ſit, aliquid interprelationis authenticis quandoque intermiſtum eſse, ut forte τὸ *id eſt* &c. quod ἐξηγητικῶς additur in *auth. Item praedium C. de SS. Eccleſ.* & verum eſset, id non perfectis jam authenticis a poſteriorum aliquo vel caſu, dum irrepſit, vel etiam ſtudio accidiſse, at ipſum Irnerium ſuas iis gloſsas intruſiſse, quid inde? ergo caetera ipſi non debemus. abſit. Si cui legi Tribonianus emblema inſeruerit (ita enim vulgo narrant) quis ex eo concluſerit, reliquum illius legis ab ipſo e Veteribus excerptum non eſse, ſed ab alio? quin potius in alienum opus neminem tale quid facile uſurum exiſtimandum eſt. Hujuſmodi facinora inter componendum admittuntur crebrius & melius. Quod urgent porro, additiones Irnerii nominatim diſtingui ab authenticarum corpore, veriſſimum eſt, aſt falſiſſimum per *authenticarum corpus* intelligi tum Novellarum epitomas illas. Id nomen ipſis etiam Novellis dedit vetuſtas, unde *authenticam inter* AUTHENTICAS *non repertam* memorat Gloſsographus ad *l. pen. C. de haeret.* ſed res eſt manifeſta ex Azone, quem vidimus, aliiſque innumeris. Imo, ſi τό *corpus* accedat, *authenticarum corpus*, ſemper & ubique Novellae intelliguntur duntaxat. Et de his ſolis ſermo eſt in locis, quae ad rem praeſentem; ita quippe ibi argumentantur: Sunt haec verba Irnerii, vel, ut Odofredus, non ſunt verba Juſtiniani, quia in Novellis, archetypo videlicet ſuo, non inveniuntur. Non quod reliqua authenticae verba non ſint Irnerii, ſed quod ea, eorumve argumenta in Novellis exſtent. Poſsem, ut hoc probem, per mille currere exempla, ſed oportet valde caecutiat, qui non videt, non aliud a Gloſsa, non aliud ab

Odo-

Odofredo accusari, quam crimen scilicet illud Irnerii, quod Noviores libellis singularibus persequuntur. Unde magis miror, Strauchium & Pagenstecherum, alibi in eo totos, ut authenticas Irnerii interpolas negent, nunc, ne videatur actum de eorum sententia, loca Veterum non aliter interpretari, ac adversus semet ipsos.

Attamen si aliunde docerent Germani, Irnerium authenticarum non auctorem esse, sed interpolatorem, vel κατά τὶ alterius esse authenticam vel authenticas, ad quam quasve illud de additore Irnerio notatur, jam ferri posset eorum interpretatio. Nunc nihil horum docent, sed verba captant & auras: quî enim evadent Glossam ad *auth. Quod fieri C. de dilat.* & ad *auth. Si debitor C. de Pignor. & Hypoth*? utrobique, *ita Irnerium* POSUISSE *authenticam.* Et quid respondebunt Azoni, *Irnerio*, AUTHENTICARUM ASSIGNATIONEM ET COMPILATIONEM tribuenti? sacrum de his silentium. Pellucet calumnia, & magis pellucebit, si addideris, quae *Cap. seq.* dicentur.

CAPUT IV.

Etiam Martinum & Azonem authenticarum operi adlaborasse, rursus Glossa docet, & ipsus Azo confirmat. Removetur nonnihil scrupuli.

UT plures, vario tempore, ad authenticas excerpendas & digerendas symbolam contulisse diximus, ita hoc verum est de authenticis tam diversis, quam una eademque. utrumque etiam *hoc Cap.* probabit. Et quamvis de una eademque, quam pro captu quisque suo adornavit, prout

prout ſententiam Novellae rebatur exigere, παρέργως jam conſtare potuit ex Azone, Odofredo, aliiſque, tamen ne res egeat liquido teſtimonio, priuſquam ad exempla decurramus, audi Gloſſam ad *princip. auth Qua in provincia C. ubi de crim. agat. Antiqui*, ait, *minus in litera habent hujus auth. quam moder.* Eccur autem, niſi quod Recentiores authenticam famamque ſimul factis extendere adniſi ſunt, praeſertim ſi in ea jus novum non integre repraeſentari crederent? igitur Accurſii, vel cujuſcunque ſit illa gloſſa, qui *antiqui*, qui *moderni* ibidem intelligantur, quid & quouſque hi adjecerint, illi habuerint, non refert magnopere, dummodo inde liqueat, quod abunde liquet, etiam unam authenticam a variis eſſe elaboratam.

Ad exempla. De Irnerio dictum eſt ſatis. Prodeat Martinus, quem & ipſum integras authenticas ſcripſiſſe, & Irnerii interpolaſſe eadem Gloſſae ſacra auctoritas nunciabit. Ad *l. Fratres* 27. *C. de inoffic. teſtam. notula fin.* habet haec: *Et no. quod hic poſuit M. quandam authent.* Martinus, & Martinus ſolus hic poſuit auth. Sed vide, quî ſit particeps *authenticae*, *Principales C. de jurejur. propter calumn.* ubi ad vocabulum *diſponunt* haec eſt gloſſa: *In libro Ir. non eſt plus, ſed M. adjecit*, SED SI IN SACRO *&c &c. accepit ex eodem corpore*: UT LITIGANTES JURENT. Sunt haec in aperto. Principium authenticae, neque amplius, in libro eſt Irnerii, vel, quod equidem perinde puto, Irnerium habet auctorem: verum quia haec ita auguſte nimis videbantur concepta, Martinus reliqua addidit ex eadem Novella: & tum ſequitur longe maxima pars authenticae, ſicuti ea ad nos pervenit, conflata ex Irnerii Martinique opere. Ab his caetera Martini diſce.

Succedat Azo, JCtorum *numen* illud, qui, ut erat ſa-

tis exactissimus pro genio illorum temporum, ita non semel Irnerii interpolatorem egit, *Lucernam* illam *Juris* in authenticis non sat lucere ratus. Dignum est, quod in hanc rem suggerit Vivianus, vel quisquis Glossator casum praeposuit *authenticae, Nisi rogati C. ad SCtum Trebell. Et hic casus est*, inquit, *secundum dominum Irn. sed secundum Azo. qui pinguius & latius hanc authent. extraxit ex corpore authenticorum, quam Do. Irn. sic ponitur casus.* ac tum rursus alium fingit, κατὰ Azonem scilicet. Utque fidem habeas Casuistae (ne te ea vox offendat) sciendum est, ipsum Azonem, seu potius Alexandrum de sancto Egidio (secundum ea, quae *Cap. III.* monuimus) postquam in *Comment. ad Cod.* eam ipsam *auth. Nisi rogati*, brevem oppido & concisam, retulisset, pergere in hunc modum: *Ita breviter assignavit dominus Y. sed quia plerumque quaeritur de materia ista, & quia plene tractatur in corpore auth. §. sed hoc, ideo adjecit dominus meus* (jam scis, hunc Azonem esse) *sic*: Si quis sub conditione nuptiarum, & quae sequuntur. Sic habemus testes duos, fide mea & tua dignos, unum idemque adfirmantes, quid haesitamus porro? At si nondum satis est, observa mecum & aliud sententiae nostrae praesidium in *d. auth. Nisi rogati.* etenim ea, quemadmodum in libris vulgaribus occurrit, alia est & latior, quam fuit Irnerii, alia & augustior, quam Azonis, prout utramque exhibet *dict. Comment. ad l. 6. C. ad SCtum Trebell.* Non libet invicem conferre, & authenticae, ter recusae, differentias notare; crede, si vis, alioquin ipse vide. Apparet interim, adeo verum esse, non unum, Lucium Titium puta, authenticis componendis studuisse, ut vel uni, ut nunc est, fabricandae tres diversi admoverint manus.

Sub-

Subjiciam adhuc tria loca ejusdem Alexandri in *eod. Comment. Azonis ad Cod.* Primus est ad *l.* 1. *de Const. pecun.* in *auth. Si quando.* Refert ibi, authenticam illam, satis hodie in Codicibus nostris prolixam, olim constitisse his paucis: *Sed ita tenetur quis, si constituendo personaliter, de se promittat: alioquin impersonaliter loquendo non obligatur.* mox addit: *Ita imperfecte ponebatur secundum Veteres. Sed dominus meus plenius apposuit sic authent.* SI QUANDO ALIQUIS PRO SE. Et ita deinceps exsequitur authenticam eodem, quo nos habemus, modo: nisi quod aliqua ejus capitula seu sententiolas ὕστερον πρότερον descriptas liceat animadvertere.

Secundus locus est ad *l.* 10. *de Haeret.* in *auth. Idem est. Dominus meus*, inquit, *addit*, EX TESTAMENTO VEL AB INTESTATO, *sicut est in corpore authent.* & hoc etiamnum ibi reperitur.

Tertius est ad *l. Judices* 17. (vulgo 18. propter adoptatam e Graecis *l.* 16.) *de Fid. instrum.* in *auth. Apud Eloquentissimum.* ubi rursus idem Alexander: *Fuit ita auth. secundum Veteres*: ET CUM RES EXEGERIT, TORMENTIS SUBJICIUNTUR. *Sed Dominus meus* (Azo) *adjecit*, SIC TESTIMONIIS QUIDEM NON EDITIS, SED GESTIS, & sic porro. Verum illud ἔμβλημα, vel, si mavis, ἐπίβλημα a posterioribus repudiatum sit necesse est, quum authentica, ut nunc legitur, absolvatur secundum Veteres, ut ait ille. Haec autem omnia argumento sunt satis manifesto, primos in Occidente Interpretes potissimum, ubi visum erat, de novo authenticas adsignasse, vel, dum alias aliorum legebant, describebant, discutiebant, mutilasse, vel, quod factum est crebrius, de suo quid adnotasse ad supplendum, quod videbatur deesse; atque hoc vel servasse, vel denuo sustulisse pro arbitrio & lubitu,

 qui

qui authenticis, ut hodie circumferuntur, ultimam manum adhibuit adhibueruntve.

Una, quae moveri poſſet, objectio removenda. Praeſumendum videlicet non eſſe, eos, qui authenticas ſcripſere, has ipſas, hoc eſt, ſe ipſos interpretaturos eſſe. Atquin conſtat, Irnerium, Azonem & Martinum, triumviros, quos jam probavimus authenticarum compoſitioni operatos, apud Accurſium & alibi paſſim diſputare de earum ſententia, ἀλληλεχία cum lege praecedenti, &, quod magis eſt, de ipſa verborum ſignificatione. De Irnerio teſtabitur ipſe Irnerius in *Summa*, quae ejus eſt, apud Azonem *ad Tit. ff. de Bonor. poſſeſſ. contra tabul. prope fin.* ut & Gloſſa in *auth. & verb. Adſcriptitios*, ſubject. *l.* 37. *C. de Epiſc. & Cleric.* & in *auth. Preſbyteros*, verb. *Si quis autem*, ſubj. *l.* 52. *C. eod.* ubi & de Azone paret idem, quemadmodum & in Gloſſa ad *auth. Licentiam*, ſubj. *l.* 34. in verb. *probatus*, *C. eod.* & de Martino in Gloſſ. ad *auth. ſed Judex*, ſubj. *l.* 7. in verb. *propoſitis*, *C. eod* Nunquid igitur eſt probabile, eos, qui & ibi, & alibi ſaepius authenticas exponunt, eaſdem etiam ſcripſiſſe? Idem quaeri poſſet de Joanne, Rogerio, Bulgaro & Placentino, qui fortean (neque enim, cum adhuc quidem mihi expreſſa deficiat auctoritas, illud pro certo obtruſerim) authenticis compilandis aeque vacarunt, ac iis explicandis apud Gloſſam in *d. auth. Licentiam*, & *auth. Si quas ruinas*, in verb. *tertiam partem*, *C. de SS. Eccleſ.* aliiſque, quas referre longum eſſet.

At quamquam hoc ſit certum, & ea praeter certum eſſet (quod tamen non eſt) Irnerium vel quem alium ad hanc ipſam, cujus auctor eſset, authenticam exaraſse notas vel gloſſas, ut eorum verbo utar, nihil inde efficies ad ſubruenda ea, quae pro Irnerio operiſque conſortibus diſpu-

disputata sunt. Equidem non ideo, quod novum non sit, se ipsum commentatione aliqua, vel notis, aliave ἐξηγήσει illustrare, ut adsolent nonnulli tenebriones, sed quod prisci illi heroës authenticas, non ceu sua opera, at velut Novellarum portiunculas interpretati sunt: atque adeo disseruerunt de sententia juris novi, de mutatione, quae per eam legi Codicis, cui subdebatur, acciderat, de verbis, qua ex vulgari tralatione desumptis, non qua suis. Nam quod Alberico Gentili sedet in *Disput. de Libr. Jur. Civil. Cap. VI.* authenticas *ab ipso Irnerio factas Latinas, non acceptas de veteri versione*, neque adhuc mihi placere potest, licet Cujacius hoc uno loco videatur probare ad *C.* 50. *Decretal. de Appellat.* Noli dubitare, dici hoc gratis, digressionibus tamen supersedebo. Ut ad Veteres revertar, hoc satis claret, eos non se, sed juris novi περιοχὰς exponere. Sin autem de verbis sensuque ejus, qui ipse authenticam concepit, Glossographi disceptent (quod perraro, sed tamen fit) videmus id factum ab Accursio plerumque, qui utique sua non explicuit; vel si ab antiquiorum aliquo, is certe illius authenticae auctor nec est, nec esse probabitur. Utque ita nihil obstet.

CAPUT V.

Miscella quaedam verosimilia in eandem Sententiam: & peroratio eorum, quae dicta sunt.

SI quid heic valeant τὰ πιθανὰ, fortissimum sententiae nostrae argumentum est, quod fatum authenticarum fuerit varium & mutabile semper, loquor de incerto earum numero, incerta sede, incerta lectione. De nume-

ro ut dicam prius, is omnimodo ſibi conſtare cenſendus eſſet, ſi authenticarum opus unius foret hominis: nunc, quia variorum eſt, ipſe quoque varius. Evenit namque, & evenire neceſſum fuit, ut eam authenticam, quam, verbi gratia, Juris magiſter aliquis recens Codici inſeruerat, alius aliive non haberent; illis ſcilicet authenticae novae duntaxat participibus, qui Codicem illius additoris deſcripſiſſent, vel quibuſcum is communicaſſet.

Hinc repetendum puto, quod Joannes ad *Collat. VIII. Conſtit.* 11. referat, quoſdam ex ea authenticam locaſſe in *C ut lite pend.* quae tamen hodie nuſpiam apparet; & recte ait ibi, *quidam habent* (ut diximus *Cap. II.* quia eam non habuiſſe exiſtimandi ſunt, qui ex ſuo libro nobis dederunt collectionem, hodie vulgarem. Hinc etiam eſt, quod Gloſſa ad *auth. At ſi contractus C. de Fid. inſtrum.* ita notat: *Et habent hic auth.* HODIE MAGIS *&c. quae non legitur.* & verum eſt, neque adhuc eam legi. Non aliter eadem Gloſsa ad *l. pen. C de haeret.* commemorat quorundam authenticam, ut & Azo ad *eand. l.* adhuc aliam, quas cum pluribus aliis libri, quibus nunc utimur, non habent. Atque illae Veterum authenticae, Recentioribus non alia, quam diximus, ratione in univerſum fuerunt aut ignotae, aut non receptae.

Nunc inſpectione contraria nonnullas quaeramus, Veteribus ignotas, Recentioribus autem praedicatas tantum, ob recentiorem puta earum compoſitionem: quid enim dices aliud? Huc refero, quod Contius notavit in margine *Comment.* ejuſd. Azonis *ad Tit. de tempor. & reparat. appellat. In veteri manuſcripto*, inquit, *deſunt quatuor auth. quae in vulg. Cod. ſub hac lege* (prima nempe, quamvis vulgo ſecunda) *reponuntur, quarum duae in l. 5. infr. poſitae ſint.* & ſane patet, Azonem in *d. l.* 5. commentari

tari ad *auth. Ei qui appellat*, & *auth. Sed lis quae.* reliquas vero duas ibidem non memorari, quod alioquin fit κατὰ πλεῖστον: oportet tamen non diu post innotuerint, cum ab Accursio, ut ita loquar, *glossentur*. Similiter Antiquiores, ne quidem Glossographos, meminisse reperi *auth. Gloriosissimi C. de Divers. rescript.* erit haec novellula posterioris cujusdam patroni. Quare eam in uno tantum exemplari se reperisse Contius auctor est ad oram *Corporis* sui, & qui *Corpus Glossatum* ann. M. D. C. edidit, ait, *ex Textuariis se eam supplevisse.* Unde nec habet hanc Haloander in suo authenticarum catalogo, usus scilicet libro, in quem nondum transscripta erat: suo ita exemplo confirmans, quod ipsus ait in *Praefat. Cod.* sui authenticas *non omnes* Codici suisse insertas. Adde, si tanti sint, quae in hanc rem habet Alb. Gentilis in *Disput. de Libr. Jur. Civ. C. VI. in fin.* & habeto, aeque incertum esse authenticarum numerum, ac certam ejus rationem ab diversitate auctorum petitam.

Et poterit, ut hoc addam, huic inspectioni secundae pondus accedere ex variantibus codicibus in authenticis Fridericorum; siquidem Duarenus, plurium manuscriptorum αὐτόπτης, celeberrimas illas *auth. Sacramenta puberum. C. Si advers. vendit.* & *auth. Habita C. Ne filius pro patr.* adscriptas referat *quibusdam libris* tantum in *Comment. ad d. TT.* in quibusdam igitur, imo plerisque desiderantur; nec alia ratione, quam quod illae, quia seriorum sunt temporum, in omnibus, ne dicam plerisque codicibus nondum erant descriptae.

Unum est, quo de hic monendum duco. Nimirum necessitatis non esse omnimodae, ut dicamus, authenticas illas Veterum, quae nunc extra *Corpus* oberrant, semper fortuito, quod ignotae essent, omissas esse. Potuit eadem,

dem, quia variorum erant, ratione & consulto factum esse, ut si alicujus authenticae architectus apud posteros valeret nihil. Sic Irnerii auctoritas, quandoquidem vegrandis erat, ejus quoque authenticae receptae; Martini, quia nulla, rejectae. Utique repudiatam videmus authenticam, quam Martinum ad *l. fratres* 27. *C. de Inoffic. test.* notasse *Cap. VI.* diximus; ut ejus pleraque omnia posteritas fastidivit ac respuit, testante Cyno in *l. un.* §. *taceant* *C. de Rei uxor. act.* & probabantibus aliis. Ut ut sit, id constare putem, varios & incertos auctores, quoquo te vertas, causam dedisse vario & incerto authenticarum numero.

Praestemus porro, etiam in rem nostram verti, quod Haloander in *eadem*, quam laudavimus, *Codicis* sui *Praefatione* obiter addit, authenticarum insertionem *non suo semper loco* factam. Veritatem illius assertionis singulatim persequi non vacat: tam varia quippe earum est sedes, ut unam eandemque alius subjiciat Rubricae, alius huic, alius illi legi, quin rursum alius in diversis quandoque collocet Titulis. Exemplo sit *auth. Novissime C. de admin. tut.* ubi in admonitione, vulgo praemissa Glossis, variantes videbis Joannem & alios: etiam Cynum ex Saliceto in *Comment.* ad *dict. auth.* Adde Accursium in *auth.* & verb. *At qui semel C. de probat.* & *auth. Presbyteros*, subj. *l.* 34. *C. de Episc. & Cleric.* & Azonem in *Comment.* ad *d. auth. At qui semel.* Quae vero causa est illius variationis? Opinor ea, quod, si qua authentica ceperit incrementum aliquod, ut saepe factum diximus, ille additor propterea eam subjecerit, vel potius adscripserit legi, cujus argumento illam, modo auctam, vel deminutam quoque, certe reformatam, magis convenire rebatur, quam cui primitus fuerat adposita. Quid finges aliud de

migra-

migratione authenticarum in varias ſedes? nihil ſane aliud eſſe in cauſa, ſatis eſt colligere ex Veterum diſputationibus de loco earum controverſo.

Accedit varia authenticarum lectio, quae opinioni noſtrae adſtruendae apprime quoque inſervit. Tanta autem haec eſt, ut variantem ſcripturam non minus quandoque diſcrepare videas, ac atrum albumque. ut taceam, integras periodos, quae nunc non exſtant, nonnullos olim libros habuiſſe, ut in authentica, qua Epiſcopis & Presbyteris interdicitur *ad tabulas ludere*, ſubjecta *l.* 17. *C. de Epiſc. & Cleric.* Contra *authenticae Noviſſima C. de Inoffic. teſtam.* ex Libro Auredano aliquid caudae accedit, notante Contio: ut & cujuſdam opera nonnihil acceſſit *authenticae Hodie jurant C. de Judic.* quemadmodum in Gloſſis animadverſum video. Rurſus deceſſit aliquid *auth. Quas actiones C. de SS. Eccleſ.* ſecundum ea, quae *Cap. II.* ex Azone didicimus. Plura non conquiram, quia eorum abunde eſt paſſim in Gloſſis, iiſque omnibus, qui variantes nobis lectiones dederunt. Quis vero haec variantia aliunde arceſſat, quam a variis variorum interpolationibus? ſunt namque ea, exceptis forte paucis, nimis nova, nimis magna, quam ut profecta dicas a vitio calami, ab errore librariorum. Nae enim illi, omnium ignari imperitique, vocabulum aliquod, vel integram quandoque ſententiam, loco moviſſe, vel aliud aliamve ſubſtituiſſe non ſunt cenſendi. Itaque librariorum accuſationes, quarum ad tegendam ignorantiam Interpretes, non Interpretes, ſic ſatis ſunt prodigi, heic faceſſant. Quicquid ejusrei eſt, imputandum iis, qui, ſi non integre concipiendis, ſaltem poliendis authenticis operam navarunt, Συνεργοὶ ſcilicet eo reſpectu.

Atque ea incertitudo & inconſtantia duraſſe videtur;

 uſque

usque dum aliquis, dubitem an non ipse Accursius, authenticas collegerit, & suo quamque loco digesserit, cum antea vagae volitarent, non aliter ac glossae. Sunt qui mandatum, vel constitutionem in hanc rem Imperatoriam factam mentiuntur: sed mihi nondum visum est, quo Imperatore, quo die & consule id factum fuerit. Qui Lothario Saxoni, qui Friderico I. qui secundo illud tribuunt, destituuntur omnes auctore idoneo; non secus ac ille, qui, quod mira (dum omnium authenticarum natales attollit nimium, ut *Cap. seq.* dicemus) ipsi Justiniano, eumve proxime secutis Justino Juniori, Tiberio II vel Mauritio Cappadoci hujusmodi sanctionem adfingit. De *auth. Habita C. ne fil. pro patr.* certo constat, ut novit, qui eam legit: ut & de authenticis Friderici II. si vera sit historiola, quam ex Odofredo retulimus *Cap. III.* eamque, ut vulgo, intelligas. de Justinianaeis adhuc quidem adeo incertum est, ut quod incertissimum. Non morabor ea, quae pro Lothario Saxone, & utroque Friderico adferuntur, cum sint ineptissima: nullum unquam ullius Principis decretum ad authenticas congerendas definiendasque intercessisse verum est. Quod si ajas, sin hoc non placuisset, ipsum Accursium, Bartolum, Baldum, alios, novum cito authenticarum numerum Codici intrusuros fuisse, quandoquidem, ut novimus, materies non desit: nihil reponam aliud, quam neque Bartolum vel Baldum glossas scripsisse, licet eas non definiverit suprema potestas. Collectione vel Accursii, vel alterius cujusquam, quae erat quasi certa & tralatitia, posteriores sunt usi, eamque interpretari contenti. Sed de eo plus satis, cum hoc jam non agamus.

Dictum est de verosimilibus, plura non addam: nam de differentia styli, ex qua diversos auctores plurimi sciunt digno-

dignoſcere, hic tacemus; non tantum, quod authenticae ex veteri Novellarum verſione ad verbum, quantum poterat, deſcriptae ſint, & per hoc loquendi modus non poſſit fere non eſse idem, ſed & quod id genus argumenti, tantopere quamvis ab aliis depraedicatum, non una ratione mihi diſpliceat.

Ite nunc, & Irnerium vel omnium authenticarum, vel nullius auctorem eſse perhibete: hic ſcylla, illic charybdis; quod iis, quibus hactenus uſi ſumus, rationibus ſatis comprobatum eſt. Ex iis etiam ſtatuite, num verum dixerit (dixit autem duntaxat) Fichardus in *Vitis recentiorum JCtorum, in princ. Etſi autem*, narrat, *ſint, qui hoc* (authenticarum opus) *aliis ex vetuſtis tribuant, communis tamen poſt Accurſium (qui id compluribus in gloſſis teſtatur) opinio eſt, Irnerium authenticarum auctorem eſſe.* Non ait, poſt Accurſium authenticarum auctorem habitum fuiſse Irnerium, *olim antiquiori tributum*, ut haec detorquet Alb. Gentilis in *Diſput. de Libr. Jur. Civil. C.* 6. & detorqueri gaudent alii. Exhibuimus Fichardi verba, ut occurrunt *Tom. I. Ocean. Jur.* de iis ipſe judicato ex auctoritatibus, quas modo protuli.

Has autem dedi, quantum mihi colligere licuit, ex veterum monumentis JCtorum, & dediſsem plures ſine dubio, ſi non intercidiſsent aliquam multa vetuſtiſſimorum Interpretum barbarorum; quin ſi vel omne, quod eorum ſupereſt, habuiſsem: ex iis quippe ſolis fere, quae in hanc ſententiam peti poſsunt, petenda ſunt, quandoquidem hiſtoricos ſaeculi XII. & XIII. rem monaſterienſem potius, quam Juris hiſtoriam tradidiſse palam eſt.

CAPUT VI.

Quam bene alii Irnerium Authenticarum non esse auctorem probaverint, expenditur.

Sic, ni fallor, expeditum est, quae rationes, & rationes non vanae, plurimos impulerint, uti diffidentius loquerentur de auctore, qui Justiniani Novellas contraxit, & in Codice nobis repraesentavit. Poteramus hic subsistere: verum quia inter varios illius Συλλογῆς operarios etiam Irnerium recensuimus, & adseruimus ut praecipuum, restat, ut iis respondeamus, qui eum vel καθόλου explodunt, vel exceptis forte quibusdam laciniis, ipso interpolante, postea adsutis. Quam exceptionem, a Strauchio adinventam, *Cap. III.* discussimus: igitur ea eorum machinatio solummodo audienda est, qua Irnerium ab authenticarum compositione plane excludunt.

Carolus Molinaeus, illius opinionis princeps, *Lect. Dol. III. n.* 20. *& seqq.* uno, quod *Cap. I.* diximus, argumento per rationem temporis fieri haud posse contendit, ut Irnerius, aliusve illius aevo aequalis authenticas composuerit. Quid si enim constet, ut Molinaeus it probatum, Gregorium Magnum *Lib. XI. Epist.* 54. (repperi in *Operibus* ejus, 56.) allegasse *auth. Presbyteros & Diaconos C. de Episc. & Cler.* & doceat historia, Gregorium temporibus Justini junioris, qui Justinianum in imperio excepit, urbi fuisse Praefectum, & mox sedi Romanae, imperante Mauritio Cappadoce, eodem adhuc saeculo VI. per rerum naturam vera esse non potest de Irnerio fabula.

Simile praejudicium chronologia suggessit Strauchio in

Ir-

Irnerio non errante, *C. II. n.* 5. cum ibi refert, *auth. Item praedium*, & *auth. Sed & permutare C. de SS. Eccles.* haberi apud Burchardum & Ivonem, Wormatiensem Carnotensemque Episcopos, & celebres ante Gratianum *Decretorum* collectores; & apud Ivonem solum *auth. Qui res C. eod.* Jam vero Burchardus fato functus fuisse suo dicitur anno MXXVI. quamquam alii tum eum *scripsisse* tradant, quod vix est ut concilies, nisi velis eum medium inter opus decessisse; at haec sunt leviuscula. Ivo autem abiit an MCXV. XVI. vel XVII. (nam & in eo video traditiones variare:) utique ante annum MCXXXVIII. quo Irnerius Jus profiteri occoepit, & etiam, ut addit Strauchius, ante repertum Novellarum librum, qui authenticas suppeditasset.

Verum enim vero haec omnia non tantum non obesse sententiae nostrae, sed contra prodesse, etiam caligantes oculi viderint. Qui ait aliquas Novellarum summulas esse Irnerii, non ait omnes; imo qui nonnullas tantae antiquitatis esse asserit, ut vel vivo Justiniano fuerint cognitae & laudatae, satis ille concedit de temporibus insequentibus Gregorii, Burchandi & Ivonis. Ut ita haec adstruant opinionem, quae authenticas non omnes dicit esse Irnerii, nequaquam autem destruant, quae dicit, esse tamen ejus aliquas & forte plurimas. Tum demum haec turbabunt, si, qui unam, id est, primam legis novae epitomen scripsit, necessario & reliquas scripsisse doceatur. Est, qui inducit hujusmodi lepidas consequentias, sed satis inepte; nos vel earum verisimilitudinem supra refutavimus.

Quare vellem, ut omni modo id agerent Novatores, quod intendunt: sed vero quod ad locum Gregorii Magni, quo praecipue nituntur, vereor ne incassum. Exstat ille locus *c.* 38. *Caus. XI. Q.* 1. ubi, postquam maxumus

 Pon-

Pontifex novellam Constitutionem (quae hodie est 123.) & ea ex *Cap.* 21. pro adserenda Episcopi in clericos jurisdictione adduxisset, porro notat: *Ne vero objiciatur, quia de Clerico hoc loquitur, non de presbytero; sciendum est, quia superius in eadem constitutione* LIB. COD. I. *legitur appellatione clericorum etiam presbyteros & Diaconos contineri. Verba autem legis ista sunt*: PRESBYTEROS AUTEM ET DIACONOS, ET SUBDIACONOS, CANTORES, ET LECTORES, QUOS OMNES CLERICOS APPELLAMUS &c. Clericorum appellationem & Presbyteros complecti ut probet, id *legi* inquit *superius in eadem Constitutione Lib. Cod. I.* Id autem quum legatur & in *Cap.* 19. *ejusd. Novell.* 123. & in *auth. Presbyteros*, inde desumpta, & in *libr. I. Cod.* subdita *l.* 34. *de Episc. & cler.* videri non poterat dubium, quin authenticam Gregorius innuat, utpote in Codice, quem dicit, relatam.

Ego vero existimem, verba illa *lib. Cod. I.* cubare in mendo; non equidem propterea, quod Correctores Romani, quod etiam Niellius *II. Disput. Feud. th.* 5. variis & lectionibus & emendationibus ita haec restituant, ut nihil minus inde efficiatur quam *liber primus Codicis.* mitto, inquam, ea, & eorum rationes, & nihil sollicito. Sed hoc mihi fit probabile, illud *lib. Cod. I.* non esse ipsius Gregorii, quo authenticam indicasset, at marginalem ad eum nescio cujus notam, quam posterior aetas τῷ κειμένῳ ingessit. Non sum, qui valde probem hoc genus critices; verum si constiterit, Pontificem ipsam *Novellam* 123, ejusque *C.* 19. indigitasse, non authenticam Codicis ex ea petitam, nihil succurrit melius: & id constabit, si, quod universa Gregorianae orationis Συνοχὴ declarat, probe discutiatur. Recitaverat jam ipsissima verba *Cap.* 21. *Nov.* 123. utque iret obviam scrupulo, quod cle-

clericorum, non presbyterorum meminisset, ait in *eadem constitutione*, & *superius* in eadem constitutione presbyteros quoque clericorum nomine venire. Illud *superius* non potest non referri ad *ejusd. Novellae C.* 19. quod antecedit *C.* 21. utut per *eandem constitutionem* κατᾳχρηστιᾶς etiam authenticam significari posse concedamus liberales. Et, ne quid dubites, verba *legis* haec refert divus pater: *Presbyteros autem, & diaconos, & subdiaconos &c.* Atqui haec sunt ipsa Novellae verba, non vero authenticae, a qua τὸ *autem* abest: quod quam obrem foret additum, si Gregorius authenticam, non *Cap.* 19. *Nov.* 123. κατὰ πόδας repraesentasset, non video. Itaque certum puto, τὸ *libr. Cod. I.* irrepticium glossema esse, quod studiosus harum rerum aliquis in margine libri sui notaverat, indicio futurum, hanc illius Novellae particulam reperiri etiam in Codicis libro primo. Atque ita subverso, quod ex Gregorii loco petebatur, argumento corruit aequata caelo machina, qua Molinaeus & alii tantopere sese efferunt.

Burchardum & Ivonem quod attinet, hoc verum esse comperi, Correctores Gregorianos ad *C.* 2. *Caus. X. Q.* II. (ubi Gratianus ingentem numerum authenticarum, ut ita dicam, ecclesiasticarum comportavit) nos ablegare quod ad aliquas ad Burchardum & Ivonem, etiam quod ad plures, quam Strauchio sunt dictae. Sed non illi authenticarum, at Novellarum sententias laudant, earumque, ut postea Irnerius aliique, compendia conscribunt ipsi. Sic, verbi gratia, apud Ivonem *P.* 3. *C.* 184. exhibitum est *Cap.* 2. *Novell.* 7. hoc modo: *Si Princeps voluerit rem immobilem sancto loco praestare, & accipere ab eo aliam rem immobilem, & eo modo permutationem contrahere, liceat hoc facere.* Differunt haec valde ab *auth. sed &*

per-

permutare C. de SS. Eccles. quae est ejusdem argumenti & depromta ex *eod. Cap. d. Nov.* Imo vero Ivo κατὰ πόδας ex Juliani Antecessoris *Epitome Novell. lib.* I. *Tit. XV.* descripsit hanc epitomen seu authenticam *si Princeps.* & ita forte in caeteris reperiet, qui contulerit. Ut transeam adhuc, quod ipse Pagenstecher, novi dogmatis sectator, Ivonis auctoritatem, ut recentem nimis, elevat, cum authenticae, huic citatae, Irnerii, si non tum juris Professoris, utique interpretis, esse posse non it inficias. Non defensoribus istis egemus De Burchardo tamen nihil ausim certi definire, quum videre eum non potuerim. quicquid sit, nobis, ut diximus, salva res est. Spero utique de Burghardo bene esse, ne alioquin frustra plane novum opus molita siet secta nova.

Viderit etiam Strauchius, qua fide Novellas mortuo Ivone duntaxat repertas statuat, siquidem ipsius *eod. Cap. II.* §. *ult.* inter alia ex eodem Ivone, teste suorum temporum, doceat, eas *servari & commendari ab Ecclesia Romana.* Potuisse igitur & tum earum epitomas fieri nihil vetaret. Sed quid, si nec Ivo authenticas, κατ' ἔμφασιν sic dictas, habeat, eum non necessario ex vetustioribus habuisse adlaboramus? quin si vera esset Strauchii assertio, ipse sibi praejudicia conscisceret. At non placet haec exaggerare, quia, si vel omnia, quae Molinaeus & Strauchius hactenus conati sunt, proba recte essent, non equidem inviderem, probarem magis.

Sed contra Irnerium nihil proprie adhuc dictum audis; hoc scilicet unicum erit, quod Strauchius *d. Cap* habet ultimum, neque Gratianum, ubi authenticas *Decreto* inserit suo, neque Joannem Glossatorum, ubi eas commemorat in *Summ. ad Novell.* unquam Irnerii meminisse, licet ejus fuerint σύγχρονοι. Quasi vero mirum videri posset,

ſet, illos, vel barbarorum alios de fato authenticarum magis, quam Librorum juris Civilis in Occidente tacuiſſe, cum tamen hoc ſciri tantopere Jurisprudentiae intereſset. Quinimo, ſi ſummulae illae varios habuerint auctores, ut noſtra fert opinio, latere potuit Gratianum, latere Joannem, ecquis proprie illius, qua de agebant, authenticae fuerit compilator, praeſertim ſi antiquior aliquis. Praeterquam quod Azo, qui eundem cum Irnerio ſolem lucentem vidit, ei adſignet, quid ejus eſt, quomodo & proxime ſequuti Accurſius & Odofredus, ut oſtendit *C. III.* quid ultra requirimus? edoceri id ab omnibus?

His tamen motus rationibus Strauchius *eod. Cap.* §. 6. excluſo Irnerio, ejus forte authenticas eſse autumat, cujus ipſa Novellarum translatio vetus, etiam hoc juvante, quod tam illa, quam Juliani epitome ſingulis capitibus praeſcripta habet ſua argumenta, ſeu ſummas, a quibus authenticae promanaſſent. Sed immane quantum illa capitulorum argumenta ab authenticis diſcrepare, & ne hilum habere cum ipſis commune, diffitebitur nemo. Veterem translatorem in authenticis componendis etiam partes ſuas egisſe ego neſcio, & neſcit Strauchius. Si ſuppetat probatio, rurſus non intercedam.

De Cl. Pagenſtechero, qui & ipſe ex profesſo in *Proluſ. Irner. injur. vapul.* Irnerium valere jubet & authenticas Juſtinianaeas omnes ante lapſum ſaeculi VI. Codici inſertas perhibet, nihil addam, ſiquidem ipſe nihil habeat praecipuum, niſi hoc forte, quod Irnerius *gloſſas* ſcripſerit ad Jus Civile. adducto in eam rem Odofredi teſtimonio ad *l. 6. ff. de J. & J.* Riſum teneatis amici. Irnerius ſcripſit gloſsas, ergo non authenticas, vel, ſi mavis, iis glosſas induxit ſuas, & ea praeter nihil. Suavis con-

ſecutio! & quid opus erat Odofredum invocare, ut, quod negat nemo, probetur. Glosſas ſcripſisſe Irnerium, etiam, ſi hoc vis, ad authenticas, apud Accurſium leges paſſim, & Irnerius ipſe in *Summ. ad Tit. ff. de bonor. poſſeſſ. contra tab.* ſuam refert glosſam ad *auth. Ex cauſa C. de Liber. praeter.* vide etiam, ſi pretium operae putes, *Cap IV.* Reliqua Pagenſtecheri vel ſuperius occupata ſunt, vel, ne minutias ſectari videar, tranſiliam pede ſicco. Ire licet.

F I N I S.

CONSPECTUS CAPITUM.

authenticarum antiquitas ad usque Justiniani tempora. Quomodo id probet Dictatum Juliani de Consiliariis. *Adstruitur ille locus: ut & privilegium Romanae Ecclesiae de centenaria praescriptione. Occurritur iis, qui fidem tantae antiquitatis elevarent. Non videri tamen adeo multas esse authenticas Graecanicae originis. Quae sit ejus rei ratio.*

Cap. III. *Irnerii etiam esse authenticas, sed Justinianeas. Quis illas Fridericorum Codici inseruerit? Praejudicium aliquod contra Irnerium, quod ipse Novellas, ut spurias, rejecerit, ex Glossa, Joanne & Azone deducitur. Bifariam, ne hoc verum sit, respondetur. Azonem in* Summa & Commentario ad Cod. *Irnerium authenticarum auctorem laudadare. Tres ejus loci ea de re proferuntur & expenduntur. Accursii in eandem sententiam novem glossae. Et Odofredi testimonium: quod nonnihil restituitur. Hanc ipsam videri mentem Abbatis Urspergensis in* Lothario Saxone: *ubi authenticae, neque aliud, intelliguntur. Vindicatur illud adversus pravam Cujacii, aliorumque ejus loci interpretationem. Famam de Irnerio tantam esse, ut etiam authenticae, quae ejus non sunt, ei tamen, ut principi earum auctori, tribuantur. Luculento id exemplo adstruitur. An & quatenus Germani haec oppugnaverint. Eorum vanum molimen late describitur & retunditur.*

Cap. IV. *Unam eandemque authenticam a variis quandoque fabricatam esse Glossa docet. Eadem quoque Martinum, tum solum, tum cum aliis quarundam authenticarum statuit auctorem. Quî Azo Irnerii authenticas interpolaverit? Casuistam Glossae, ipsumque Azonem id testari de eodem loco: qui & aliter, ut sententiae nostrae inserviat, excutitur. Adducentur tria adhuc testimonia ex* Azonis Commentar. ad Cod. *quo is probetur varia authenticis inseruisse, & qua de causa. Adstruuntur haec in rem praesentem. Movetur objectio adver-*

 sus

jus Irnerium, Azonem & Martinum. Removetur varie. In transitu nonnihil de παραδόξῳ Alberici Gentilis, esse scil. authenticas ab Irnerio ex graeco versas.

CAP. V. *Probabilia quaedam pro diversis authenticarum auctoribus. Ostendere id varium & incertum earum numerum, & quomodo. Recitantur authenticae Veterum nobis incognitae, & contra. Ejus rei ratio adseritur, etiam ex Duareni nota de authenticis Fridericorum. Quî alio adhuc modo varius authenticarum numerus doceat, eas esse opus variorum. Idem praestare incertam earum sedem, & variantes lectiones. Cur hae librariis hic non imputandae. Complura utriusque adsertionis exempla. Quamdiu ea incertitudo duraverit? An ulla unquam ullius Principis constitutio prodierit ad authenticas colligendas, Codicique inserendas? Nonnullorum ea de re figmentum. Differentiam styli in authenticis cur non urgeamus? Epilogus de loco alicujus Fichardi, ut & de auctoritatibus, quibus usi sumus.*

CAP. VI. *Quam ob rem disputandum adversus eos, qui Irnerium ab authenticarum compositione excludunt? Molinaei argumentum ex Epistola quadam Gregorii M. intenditur: quemadmodum & Strauchii loca ex Burchardo & Ivone. Non haec sententiae nostrae officere, sed proficere. Attamen mendosam videri vulgatam Gregorii lectionem in* C. 38. Caus. XI. Q. 1. *& quare. Quid de ea censendum sit. Burchardus & Ivo prodeunt. Miserum specimen authenticarum apud Ivonem. De repertis Novellis Strauchii opinio minus vera: & quid ex ea sequatur. Unum contra Irnerinm tentamen refertur, & refellitur varie. De veteri Novellarum translatore quid Strauchius somniaverit? De Cl. Pagenstechero corollarium aliquod.*

FINIS.

COR-

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

Jurisconſulti & Praeſidis,

CONTENTIO LITERARIA

C U M

ALEXANDRO ARNOLDO PAGENSTECHER,

Anteceſſore Juris Groningano,

D E

AUCTORE AUCTORIBUSVE AUTHENTICARUM.

AD LECTOREM.

BIennium eſt & quod excurrit, ex quo publico dedi *Diatribam de auctore auctoribuſve Authenticarum.* Haec quî excepta ſit a Viris doctis, ſcies fortaſse; ſed quî ab indoctis, nunc ſero tandem audies ex decempedali *Corollario*, quod Diſputationi cuidam triviali appoſuit ſtudioſus neſcio quis, vel potius, qui ejus praeſidem egit, Alexander Arnoldus Pagenſtecher. Hujus indignationem videor provocaſſe in *Diatriba*: hinc eam adgreditur, & in Cornelium fabam cudit, in Corneliumſcilicet, qui cum male uſserat.

Ego, his lectis, apud animum meum; *Contendere cum Pari anceps, cum ſuperiori furioſum, cum inferiori ſordidum eſſe* docuit me Seneca Ad haec reſpondere ad ea, quae ſilentio & contemptu digna ſunt duntaxat? agere cum homine perſonato, qualem, ne excepto quidem Roſcio, antiquitas non tulit? qui, dum vapulabit, ſupponet corium innoxii illius ſtudioſi, qui ejus perſonam egit? denique refutare, quem fama eſt dubiae ſanitatis eſse? Vicit tamen honeſta, quam tenet, ſtatio; vicit otium ſubciſivum, quod hodie jucunde tranſigere conſtitui.

Accipe igitur, Lector, *Corollarium* Profeſsoris Groningani, accipe ejus *Refutationem*, & decerne, quis juſtius induit arma. Si quid mihi acrius exciderit, memento rem agi cum Pagenſtechero; ita nollem cum viris doctis. Vale.

AL. ARN. PAGENSTECHER

COROLLARIUM

adverſus Diatribam.

AUthenticas Codici Juſtinianeo inſertas ab Irnerio non eſſe, poſt Molinaeum & Strauchium, ſatis docte demonſtravit Excellentiſſ. Dn. Pagenſtecher, Praeſes & Doctor meus propter multa in me merita ad extremum vitae halitum Colendiſſimus, in Proluſione Irnerii injuria vapulantis: quam doctrinae ſingularis plenam heic integram defendendam ſuſcipio. Oppoſuit ſe huic equidem Cornelius quidam van Bynkershoeck edita Diatriba, ſed quae triplex maxime ex propriis viſceribus eductum lemma meretur: 1. Pellucens calumnia 2. Riſum teneatis amici. 3. Non defenſoribus iſtis. *Ad Primam refero, quod Cl. Pagenſtechero imputat, quod* Irnerium valere jubet. *Cornel.* Diatr. pag. 63. [hujus Edit. 217.] *Quae falſiſſima & a Cornelio illo conficta eſſe, unicuique patet qui memoratam Proluſionem volet inſpicere. Similiter pellucet calumnia*, pagina Diatribae Cornelianae 57. [hujus Edit. 213.] *verſ.* Eſt qui. *Si Dn. Pagenſtecherum ibi intellexit. Hic enim in ſua Proluſione non* neceſſitatem, *quod Cornelius innuit: ſed* praeſumtionem *duntaxat adduxit, fundatam ſcil. apud JCtum in* l. 22. ff. de probat. *Porro ad hanc claſſem pertinet, quod Germanos inſimulat Cornelius quaſi neſciant quid Gloſſa intelligat per Corpus Authenticarum, & quaſi hoc confundant cum authenticis Co-*

Codici insertis. Omnes Germanos non tuebor: sed quod ad Cl. Pagenstecherum Doctorem meum, pellucet calumnia Cornelii: D. Pagenstecherus enim in Prolusione dicta, locum Odofredi saepe memoratum tractans expresse distinguit authenticas ab authenticarum corpore. vid. sis d. Prolusion §. interim ex allegato. *Ad hoc caput itidem referre licet quod Cl. Praesidem subinde insimulare velle videtur, quasi omnia ferme sua habeat ex Strauchio. Sed an dissimultat aut negat Cl. Praeses se Strauchii subinde uti argumentis. Quaeso, annon apertissime testatur D. Praeses se ea quae ex Strauchio habet, (habet enim ex eo nonnulla, ita ut eundem tamen Strauchium & refutet subinde & castiget modeste) ex Strauchio deprompsisse? Antestor oculos tuos Lector. inter reliqua videbis haec D. Praesidis verba*: quae ex Strauchio, *inquit*, adduximus. *Similem candorem minime adhibuit Cornelius. Adducit ex Exc. Viris Strauchio & Pagenstechero loca innumera, at unde haec exscripserit, altum silet. Ex innumeris dabo perpauca. Ita citata videbis apud Cornelium, loca & verba Odofredi, Abbatis item Urspergensis: sed minime nomina scriniorum quae hac in parte compilavit. Eadem fide citat Niellium, & quos non? immo cum de Pepone mentionem facit, ipsissimis dictae Prolusionis Cl. Pagenstecheri (sed hujus nomine ibi suppresso) verbis utitur. Ad hoc itidem caput refero, quod Cl. Praesidis sententiam Molinaeo & Germanis plerumque imputat Cornelius: cum tamen non ignoret aut ignorare nequeat, ita etiam sentire eruditos Belgas, ex quibus unum nunc adduco Nobiliss. van Eckium* ad ff. de O. J. num. 19. *Sed pergo nunc ad lemma quod dixi secundum, ita tamen ut pleraque dicenda pertineant & ad jam visum primum. Huc ergo equidem innumera perti-*

nent Corneliana : sed ex fimbriis vestem. Seligo eas quae ad rhombum nostrum principaliter faciunt. Ex Azone, Accursio, Odofredo, & Abbate Urspergense, probare nititur, Irnerium quarundam Authenticarum integrarum auctorem esse. Risum teneatis amici, si modo tenere potestis. Quaeso vos, quid habet Azo? Dicit: Guarnerium sic adjecisisse. *Item:* Irnerium posuisse quaedam de Authentica illa in istam & ita de duabus Authenticis unam compilasse. *Item:* tractam esse authenticam ab aliis duabus. *Item:* assignasse hic dominum Irnerium duas Authenticas. *Quaeso, an Azo his quatuor locis asserit, Irnerium nonnullarum Authenticarum* integrarum *authorem esse, quod Cornelius noster vult? At vel pueri norint distinguere inter Authenticas facere* integras, *& eis* quid adjicere. *Quid? an de Authentica una quid decerpere & ad alteram quid* ponere, *est Authenticae hujus integrae authorem esse? Immo qui de duabus, unam compilat, ita ut dixi, is profecto neutrius ex asse author est, sed ad authenticam cujus alter author est, adponit particulam authenticae alterius quae similiter alium authorem agnoscit. Ergo talis compilator non est author nisi talis additamenti aut adjectionis. Idque duo priores Azonis loci evincunt, Cornelii sententiam adeo evertentes, Cl. Praesidis egregie corfirmantes. Sed & tertius (sume eum de Irnerio agere) locus, & quartus, nil aliud continent quam Irnerium authenticas ab aliis factas aut integras aut ex parte conjunxisse & ad aliquem locum traxisse, aut iisdem locum quendam assignasse. Sed quid Accursius? Adducit pro eo Cornelius* Glofs. ad Auth. Multo magis. C. de SS. Ecclef. Auth. Qui res C. eod. Auth. Nunc autem. C. de Episcop. & Cler. Auth. Quod fieri. C. de dilation. Auth. si pater. C. de fund. dot. Auth. in successione. C. de suis & legit. Auth. Defuncto.

cto.C. ad Tertull. Auth. item hereditas. C. de bon. quae lib. Auth. Haec si debitor. C. de Pign. & hypoth. *Verum, Lector candide, inspicias quaeso allegatas Glossas, & videbis, distingui inter verba* Legis *&* Irnerii. *Legem intelligit ipsam Authenticam: Enimvero Authenticas &* Constitutionum *nomen meruisse, ex Prolusione Cl. Praesidis patet, & docet luculentissime locus apud Cornelium* pag. 19. [hujus Edit. 188.] *ubi haec lego:* ut est relatum in lib. I. Cod. Tit. de rebus Ecclesiasticis, constitutione Principis nostri. *Ubi subjicit Cornelius:* quis negare ausit, intelligi hic auth. Quas actiones. C. de Sacros. Eccles. *Unde patet, cum memoratae Glossae verba Irnerii a verbis Legis separant: easdem Irnerio nil nisi Legum id est Authenticarum* additamenta *tribuere. Ex iisdem Glossis porro deprehendes, Irnerium* quaedam posuisse, adjecisse. *Quae uti pro dictis* additamentis *novo argumento subveniunt, ita declarant mentem Glossarum, cum non* simpliciter *Irnerium Authenticas ad Codicem posuisse dicunt: sed addunt, illa:* sic*:* prout*: ex. gr.* prout Irnerius illam Authenticam posuit. *item:* Irnerius qui sic authenticam posuit. *Ut illa*, prout, *&*, sic, *additamenta Anthenticarum Irneriana (ad quae collocationem sive assignationem Authenticae sub hoc illove titulo simul pertinere, nemo unquam dubitavit) & aliud profecto nihil, indicent. Sed an aliud habet Odofredus? Quaeso, Lector, inspice ejus verba quae habes in Prolusione Cl. Pagenstecheri. Vide ibi: sis. Vide, uti caetera, ita & hoc. Expresse separat Odofredus verba Irnerii ab Authentica. Adde sis ibidem Abbatem Urspergensem, qui asserit, Dominum Wernerium* pauca forte verba alicubi interposuisse. *Torquet se hic Cornelius, tanquam mus in pice, ut risum plane non teneatis*

tis amici: maxime circa locum praemissum Odofredi, ubi τὸ justi *explicat ut intelligatur per id*, Justinianus. *Risum teneatis amici. Eodem modo res se habet cum Martino & Azone, qui simul Authenticas additamentis aut collocationibus suis bearunt. Ita de Martino legis, eum ad Authenticam* adjecisse: *vel* Authenticam hic *posuisse. Consimiliter de Azone, eum Authenticam* pinguius & latius extraxisse *id est glossis suis amplificasse & additamentis suis produxisse magis quam Dn. Irnerium. Item: Authenticae* plenius apposuisse sic. *Nota*: sic. sic. *Item, eum* addere *authenticae. Item: eum* adjecisse, apposuisse, *Authenticae: veluti ipse eam in rem loca congessit Cornelius* pag. 38. & seqq. [hujus Edit. 201.] *ubi & loca ex quibus patet triumviros illos quos vidimus, Irnerium, inquam, Martinum, & Azonem, in Authenticas notas scripsisse. Sane aliud fere nihil sunt authenticarum illa additamenta. Constat ergo, vel invito Cornelio, Irnerium caeterosque, praeter assignationem titulo forte alteri subinde factam, nil nisi glossas & additamenta, quaedam in authenticas intrusa, quaedam extra eas vagantia, scripsisse. Hinc suavis simulque fortissima est consecutio: Probari potest, Irnerium glossas scripsisse: at probari nequit, eum integras Authenticas scripsisse: ergo praesumtio est, Irnerium non esse Authenticarum nonnullarum* integrarum *authorem, sed duntaxat earundem glossatorem atque conferruminatorem. Quid videtur, Corneli, annon haec consecutio est suavis & simul legalis?* arg. l. 22. ff. de probationib. *Quaeso te, Corneli, nota hoc ad* pag. tuam 63. [hujus Edit. 217.] *Obstat. Atqui Irnerius vocatur Authenticarum compilator*. v. Dn. Cornelius pag. 37. [hujus Edit. 200.] *Ergo* integras *fecit. Hem! minime suavis consecu-*

ſecutio! Riſum teneatis amici. Scilicet compilator eſt reſpectu 1. *aſſignationis & 2. additionum. Ad hanc etiam claſſem, magis tamen ad primam, refero, quod Cornelius miratur* pag. 36. [hujus Edit. 200.] *Strauchium & Pagenſtecherum, alibi in eo totos, ut Authenticas Irnerii interpolas negent, nunc id aſſerere. At quaeſo te, Corneli, ubi negavit Pagenſtecherus Authenticas Irnerii interpolas eſſe? Erras; Corneli, nec intelligis ſtatum controverſiae. Nullibi negat Pagenſtecherus authenticas Irnerii interpolas: immo agnoſcit emblemata: ſed negat haec abhorrere a contextu Novellarum. Nunc quaeſo te Lector, qualis haec conſecutio eſt? Pagenſtecherus negat emblemata Irneriana quae dantur, diſſentire a Novellis Juſtiniani: ergo negat dari emblemata. Interim riſum tenere nunc ulterius non poſſum: maxime cum ulterius perpendo, Cornelium ſententiae illius quae Irnerio quaſdam duntaxat Authenticas, ſed eas tamen integras, aſſignat, primum velle autorem videri. Eja, an adhuc riſum tenetis amici? an D. Cornelius hujus ſententiae primus auctor eſt? atqui jam ante Cornelium idem ſenſerunt. Nec ignorare id poteſt Cornelius. Legit enim Dn. Praeſidis mei ſaepe adductam Proluſionem ubi claris verbis quiſque legere poteſt haec:* Stryckium non omnes ſed quaſdam authenticas Irnerio tribuere, Praecogn. cap. 6. §. 4. *Impoſſibile autem eſt, Cl. Stryckium hanc ſententiam didiciſſe a Cornelio noſtro. Quaeſo, ne hoc dicat Cornelius: alioquin Lectores ſuos faciet riſu emori. Sed oportet ut hic ipſi mihi parcam. Alioquin plura tangerem: ſpeciatim vero defenſionem Irnerii quam Cornelius circa* Auth. Quas Actiones C. de SS. Eccleſ. *ſtruere nititur* pag. 20. [hujus Edit. 189.] *Hem, Corneli,* non defenſoribus iſtis *Irnerius eget: vid. Cl. Praeſidis Fribuſculum Triumvirale, Stryckium inter, & Bergerum, Pagenſtecherumque. Hinc ſape, Corneli. Unum addo: innocuos in poſterum ne rode: ita Vale.*

Addo COROLLARIUM, quod loco ſeptimo occurrit.

Pacta in continenti contractibus ſtricti juris adjecta etiam a parte actoris iiſdem inſunt: quicquid diſſentiat Cl. Cornelii illius noſtri farrago ad L. Lecta.

COR-

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

Juris conſulti & Praeſidis,

CONTENTIO LITERARIA.

D*Iatriba*, quam ſcripſi, *de Auctore Auctoribuſve Authenticarum* hoc agit unice, ut Authenticas neque omnes Irnerio adſcribat cum Schola veteri, neque nullas Molinaeo & eum qui ſequuti ſunt. Dixi probavique quaſdam eſse Irnerii, quaſdam Martini & Azonis, quaſdam etiam aliorum: & monui Lectorem, etiam Gregorium Haloandrum & poſt eum alios, id opus variis tribuere: tantum abeſt, ut ejus Sententiae primus auctor videri voluerim, ut nugatur dulciſſimus ille Magiſter. Si Haloander id ipſum dixit, quemadmodum palam ſum profeſſus, quid igitur tibi vis, Marucine, cum Strykio tuo. Interea ſi neſcis, quid ego praeſtiterim novi, hinc diſce: Haloander & Editores quidam alii dixerunt, ſed dixerunt tantum, Authenticas eſse variorum opus, *Irnerii* puta, *Alberti*, *Bulgari & aliorum.* Quominus hoc verum ſit de Irnerio tu poſt Molinaeum & Strauchium intercedis, & quominus verum ſit de aliis praeter Irnerium, intercedit communis ſententia. Igitur, quod Haloander ſimpliciter dixerat, ego eo probatum, quo tibi tuique ſimilibus os obturem. Hoc eſt, quod ajo: *Nemini fortaſſean verum dicere contigiſſe, aut ſi dixiſſe, non probaſſe tamen.* Non probavit id Haloander, neque alius quiſquam; quinimo ne dixit quidem, ſi quis animo repetat, quae de antiquiſſimis Authen-

ti-

ticarum auctoribus, etiam apud Graecos, observavimus. Vides, Alexander, id nos egisse, quod non erat actum prius: nec aliter solemus. Tu pede tuo varo semper premis aliorum vestigia; nam ita me Themis amet, si quicquam novi bonique scripseris unquam, adeo tibi crassum sinciput est. Sed hoc jam non agimus. Nolim refutare, quicquid tu habes fatuum. Pergo ad pugnam, quam, mehercule, magnam pugnas: video qui aestues.

Male te habet, suavissime Doctor, quod acerbius tecum egerim, sed cedo mihi aliquem, qui ineptias modestius castigaverit. Verum est, dixi *calumniam pellucere* & tuam & Strauchii in pervertenda alicubi Glossa, nunc addo, *& fatuitatem*, uti mox sum probaturus. Verum est, *amicos risum tenere* jusseram, nunc vos ridere jubeo, quotquot estis O Catones. Verum est, me *defensoribus istis*, qualis tu es, noluisse uti; sed quia, quod nunc addo, obtrudis nobis eo loco cerebri tui placita sine populi suffragio, & hujusmodi placita, quae per rationem temporis vix ac ne vix quidem subsistunt. Atque ita non semel alias in tua, quam vocas, *Prolusione*; sed Augiae stabulum citius expurgem, quam hanc. Intelligis igitur, me vix scuticam dedisse, ubi flagellum merebaris, & statim intelliges, te, ubi ea, quae tibi occinueram, sorbillantibus verbis mihi regeris, vel, ut elegantia tua utar, ubi *lemmata educis ex propriis visceribus*, te, inquam, verba & voces dare, & ea praeter nihil. Adeo verum, est, eum qui in culpa est, tutela inculpata uti non posse. Sed ad rem.

Scripsi in *fine Diatribae* (nam alium locum non merebaris) *jubere & te Irnerium valere.* Tu hoc a me fingi ais. Arnolde, pudet me tui. Qui dicit nullam Authenticam Irnerii esse, an non is jubet eum valere? vides enim,

ni

ni caecutias, nos loqui de earum auctoribus, non interpolatoribus. Non ego, te quaedam emblemata & lacinias Irnerio tribuere: quin contra, ubi ejus sententiae auctorem Strauchium laudavi, non fui dedignatus te, ut ejus sequutulejum, adscribere; frustra igitur etiam verba calumniaris.

Tubat te, quod *Cap. ult. Diatr.* riserim lepidas consequentias, quas novisti texere: fuerunt ante Irnerii tempora Authenticae, ergo is suo tempore nullius fuit auctor. Adeo stipes non es, qui ipsus animadvertas, haec dici plus quam stulte; eo igitur confugis, ut hoc argumento non *necessitatem*, sed *praesumtionem* inculcaveris, *fundatam* scilicet (ita tu loqueris latine) in *l.* 22. *ff. de Probation.* apage merum rus. Qui scripsit primam Authenticam, praesumendus est etiam reliquas scripsisse, ni voluntatem ejus probemus fuisse mutatam; ita tu vis colligi lepidissime Disputator. Audi quam absurde. Irnerius, quantum equidem nobis constat, primus scripsit *Glossas*, ergo scripsit omnes, ni probemus contrarium; nemo, nisi Pagenstecherus, vel ex eo ausit colligere, Glossas ἀνωνύμους Irnerii esse. male pereat, qui te tam acute docuit ratiocinari. Si praesumtionibus & verosimilibus in specie proposita pugnandum esset, compositores Authenticarum uno plures fuisse docere te poterant *Miscella*, quae in hanc sententiam dedi *Cap. V.*

Stomachatur porro, quod Germanos dixerin in Barbarorum scriptis non distinguere inter *Authenticas*, qua Novellarum compendia, & *Authenticas* vel *Authenticarum Corpus*, qua Novellas, & tamen, qua est temeritate, de plerisque Germanis id ipsum mox concedit, semet duntaxat vindicans ab illa labe. At ego si ostendam vel ex hac tua *Defensione personata*, eundem te errorem errare, quid

 da-

dabis nisi risus & jocos? exspecta pusillum, & audies O multa fleturum Caput! nec potes aliter, quam Strauchius, *Authenticarum Corpus* intelligere, si sana sit ratio, qua ex Odofredo & nonnullis Glossis Authenticarum lacinias tantum adscribis Irnerio, illi quippe cum ajunt, verba quaedam Irnerii esse, nec reperiri in *Authenticarum Corpore*, ex sententia Strauchii hoc volunt, ea verba non exstare in Authenticis, ut primum compositae Codicive insertae fuerunt, sed addita esse ab interpolatore Irnerio. Et sane, si per *Authenticarum Corpus* intelligi possent Authenticae in Codicem relatae, uti non posse probavimus *Cap. III. Diatr.* & imprudens hic largitur noster Alexander, jam, fateor, speciem haberet illud de solis Irnerii additionibus commentum. Nunc quia constat, etiam Magistello nostro, per *Authenticarum Corpus* intelligi Novellas, intercidunt auctoritates, quas ipsi Strauchius suggessit de additore Irnerio. Quid enim? reperimur in Authenticis nonnulla Irnerii, quae non exstant in archetypo Novellarum, ergo eam Authenticae partem, quae ibi exstat, Irnerius non dedit? nemo quisquam, modo sanus & siccus, ita colliget. Sed nolo repetere, quae in hanc rem dixi affatim in *fin. d. Cap. III.*

Accedo ad aliud, quod aegre tulit homo vanus, &, ni fallor, causam dedit pudorem suum; si quem habet, purgandi. Indicavi aliquotiens, ejus cum sententiam, tum argumenta Strauchii esse: scilicet non vult videri imitator, non servum pecus. Ego, bone Vir, tenuitatem tuam tibi non exprobavi, sed quî potui aliter, quam defunctis Molinaei & Strauchii argumentis, te compellare, qui hanc de Authenticis litem etiam tuam fecisti? qui potui aliter, quam dicere id, quod res est, nihil te habere praecipuum, utique quod refutari sit dignum. Placet mihi, quod est in Satyra:

--- *Men-*

---- *Mentiri nescio, librum*
Si malus est, nequeo laudare ----

Displicet institutum vulgare omnes & omnia laudandi, quam blande etiam de ejus rei utilitate differant alii. Nihil igitur, ut dixi, habebas praecipuum praeter quisquilias & errores, unum atque alterum duntaxat rettuli in *Diatriba* (ad omnes enim nauseabam) hos quam inepte defendas mox dicam: quod ad reliquos adhuc tibi parcere constitui, ne materies desit, si denuo prodeas. Sed quid tu ad calumniam, quam vocas, meam de depraedato Strauchio? non dissimulo aut nego, inquis, me subinde Strauchii uti argumentis. Ecce furem manifestum! bene sit tibi cum illo confessionis, quam extorsi, candore! at vero, fur candide, egone dixi te celare crimen tuum? absit. Dico, te tua habere ex Strauchio, tu id confiteris, quid ultra anhelas?

Unum est, quo te non purgas, sed purgari posse credis; me videlicet insimulas ejusdem criminis. Huc refero, quod libellum meum ad *l. Lecta* 40. *ff. de Reb. Cred.* in eo, quod adjeci, *Corollario* insignias titulo *farraginis*; sin hoc intelligas de comportatis aliorum dictis scriptisque, mentiris splendide. Tuam fidem, si quam habes! Noverunt omnes me & aliter interpretatum esse *l. lecta*, quam factum est adhuc, & aliam constituisse doctrinam *de Pactis juris stricti contractibus adjectis*, quam ab ullo, quod sciam, constituta fuit; quin & parerga, quae dedi, observationis novae esse. Non semel id testati sunt Viri supra te & vulgum eruditi: provoco te, ut cerebellum tuum excutias, & me convincas mendacii. Dispeream, si quicquam sim scripturus unquam, quod scriptum est prius, utique quod ego adsequi potero. Idem si tibi sederet, non tua *Trifolia*, *Sicilimenta*, *Benedicta*,

Aphorismi, *Coitiones*, Hansjes in de Kelder / & quicquid ineptiarum effudisti unquam, tam cito volitarent piperis thurisque cuculli: haec enim non legunt, nisi qui te Praeceptore discunt desipere. Si non potes aliter, ut scio te non posse, nemo est, qui te cogit scribere. Verum redeo ad ea, quae nugivendus notat surripuisse me Strauchio & sibi (sibi videlicet, qua Strauchii descriptori.) Haec autem sunt loca apud Odofredum & Urspergensem Abbatem de Irnerio. ineptum Caput! uterque locus an non mihi repraesentandus fuit, quam Strauchius utroque, quamvis perperam, utatur in rem suam? an non ipsa verba erant repraesentanda, quum aliam iis, quam vos, sententiam dederim? addo etiam, quum verba Odofredi Critica fuerim medicatus? an non eodem *Cap. III.* quo haec ago, commemoro Strauchium & te, cum nominatim, tum ἀπερισσάπως (nam totiens nominari non eras dignus) & enarro refelloque vestram de auctoritate Odofredi & Abbatis Urspergensis sententiam? quid heic suppressum est, stellio? qui ait, vos perperam intelligere loca quaedam, an non is eo ipso ait, apud vos haec adducier? quae verba volebas me porro perdere & incassum garrire? De Niellio nihil dixi, quam me non probare ejus sententiam de loco Gregorii Magni, quem explico *Cap. VI.* & de Pepone una forte linea id ajo, quod me dudum docuit Guido Pancirollus de *Clar. Leg. Interpret. c.* 13. Si tu pepo etiam pepones quaesiveris, esto.

Nunc accipe specimen impudentiae, dicam, an negligentiae tuae? dicis me tuam de Irnerio sententiam plerumque imputare Molinaeo & Germanis, cum tamen nequeam ignorare, ita etiam sentire eruditos Belgas. Nonne id ipsum est, os inficetum, quod dixit Praefatio *Diatribae*? nunquid ibi legisti, *quin & ita in Belgio docere Belgae*?

vi-

vides igitur, me id non ignorasse, nec celasse. Memineram probe, eandem, quam tu sequeris, de Irnerio sententiam me docuisse, cum ejus institutione uterer, Virum Celeberrimum CORNELIUM VAN ECK; at ipse ille est, qui semper mihi commendavit illud Labeonis, *suum cuique judicium:* adeo mihi integrum est & ab ipso dissentire; recte, an secus, judicabit cum ipse, tum alii: nam tu judicare non potes. Interim vides, quam letae culpae te intricaveris.

Pergit Magister dulcissimus ad *lemma*, quod ait, *secundum;* ibi autem quia rem ipsam cernit, jubeo eum lachrymas tenere, non risum. Probavi *Cap. III. Diatr.* etiam Irnerium Authenticas dedisse, adductis in hanc rem tribus Azonis testimoniis, non quatuor, ut ille ait; etenim locus in *Comment.* ad *Auth. Quas actiones. C. de Sacros. Eccl.* loquitur ἀνωνύμως, ut rotunde monui. In aliis Azo: *Ita Guarnerium adjecisse, posuisse quaedam de authentica illa in istam, & ita ex duabus authenticis unam compilasse, assignasse duas authenticas*, & reliqua, quae latius retteli *d. Cap. III.* Ad haec Pagenstecher: ain' vero, quid ibi Azo aliter, quam quod Strauchius docuit, Irnerium interpolasse Authenticas, emblemata quaedam sua addidisse & locum, quem habent, adsignasse? non scilicet haec evincunt, Irnerium quarundam Authenticarum ex asse auctorem esse. Quod ad locum Azonis primum, fateor & hunc & paucos huic similes apud Glossam non aliud probare, quam Irnerium Authenticis, uti nunc leguntur in Codice, adlaborasse, vel, si mavis, sua quaedam adjecisse. Verum, inquam, hoc est, sed falsum, ex eo quod deducitur. Antecessor Groninganus putat hinc effici, additiones quasdam Authenticarum, nec aliud, Irnerio nos debere, hoc superdicto: *vel pueros*

novisse distinguere inter authenticas facere integras & eis quid adjicere. At etiam pueri, nisi qui nondum aere lavantur, te docuerint, & Azonem, & Glossam, cum ajunt in Authentcis quaedam esse Irnerii, hoc velle, Irnerium, ultra quam est in Novella, sua quaedam nobis dedisse emblemata: atque hinc vulgo distinguunt inter verba *Legis & Irnerii*, ut mox dicam latius. Igitur tu, quum inde colligis, reliquum Authenticae non esse auctoris Irnerii, eodem acumine nobis persuaseris, Tribonianum ex Veterum libris non excerpsisse Jus Civile, quia scilicet ejus quaedam praedicantur emblemata & interpolationes. Nec tamen est, quod credas, me testimoniis de additis Irnerii quibusdam fuisse usum, ut eum ex asse illius, qua de hoc memoratur, Authenticae actorem esse vincerem; erras late, suppetunt mihi alia in hanc sententiam Interim si *Cap. III. §. sed quid. Diatribae* legisses attentius, didicisses, vel ex eo, quod de additore Irnerio proditum est, argumentum suffici pro Irnerio, qua illius Authenticae auctore unico.

Secundus locus Azonis, quem protuli, est in *Comment.* ad *Tit. C. de SS. Eccl.* in *Auth. Hoc jus porrectum.* ubi Irnerium ait *de authentica una quaedam posuisse in aliam, & ita ex duabus hanc compilasse.* Ego equidem non video, quid possit dici clarius ad Authenticam, quanta quanta est, Irnerio adserendam. Sed tu: *an de authentica una quid decerpere, & ad alteram quid ponere, est authenticae hujus integrae authorem* (scribe in posterum *auctorem*) *esse? immo qui de duabus unam compilat, is profecto nullius ex asse author est.* Concludis: *ergo talis compilator non est author nisi talis additamenti aut adjectionis.* Miror stupiditatem illius sesquiasini, nam si legere vel intelligere potuisset, quae dixi eo loco, non

ait

ita rursus ineptiret. Non mihi semper vacat imperitiae tuae morem gerere, & eadem denuo inculcare; dicam tamen adhuc semel in tui solius gratiam, arrige igitur aures: de *duabus Authenticis* quod ait Azo, non ait, ut perperam tu existimas, de Novellarum compendiis istis, sed de ipsis Novellis. Vult, Irnerium *d. authenticum*, *Hoc jus porrectum*, compilasse, ut revera compilavit, ex *Novell.* 7. *C.* 1. *&* *Novell.* 120. *C.* 6. *&* 7. non secus ac idem *authenticam*, *Quas actionis. C. Eod.* ex duabus itidem Novellis tractam esse praedicat. Per *Authenticas* & *Authenticarum Corpus* Veteres etiam Novellas intellexisse monuit te *Diatriba*: Strauchius hoc ignorans aliquoties erravit, tu statim hic in ipso limine voluisti videri alienus ab illo errore, & tamen vide miser, quî etiam heic loci in eundem prolabaris. Apud Azonem per *Authenticas* intelligis brevia illa, ex Novellis Codici inserta, & ex hujusmodi duobus Irnerium vis conflasse unum. Dic, si potes, cujus fide haec somnia nitantur? ego dixi, cur per *duas authenticas* apud Azonem debeas intelligere *duas Novellas*. Quod cum sit, jam non ultra negabis, eum totam *auth. Hoc jus porrectum*, Irnerio tribuere. *Compilare Authenticam ex duabus Novellis* quid est quam earum excerpere compendium? etenim, ut hoc addam, falleris fallisque alios, dum concludis, Irnerium igitur *Compilatorem* dici ratione *additamenti vel adjectionis*; praeter ea namque, quae jam disputata sunt, nihil ibi Azo de adjectione quadam Irnerii, sed de compilatione Authenticae, ut nobis repraesentata est. Evincunt itaque haec, Irnerium etiam quarundam Authenticarum ex asse auctorem esse, & tuam, adhuc dico, pullucere calumniam, qui eum misere detorques alio.

Tertium Azonis locum, ubi is dicit Irnerium *duas authen-*

thenticas assignasse, exaudit homo lepidus de loco, quem Irnerius iis dedisset in Codice. Quasi vero *assignandi* vocabulum ad materiem Authenticae non pertineret. Hanc argutiam suppeditavit tibi *Diatriba*, ibi quippe praevidens eam, quam nunc moves, cavillationem, in transitu ei respondendum duxi. Tu ad haec nihil; eo igitur te rursum ablego, ut & ad ea, quae de *assignandi* voce in *seqq.* notabuntur.

Nunc ingenti machina adgrederis Glossas, quas pro Irnerio adduxi; has autem ubi ex me fideliter descripsisti, jubes inspici: ego simul jubeo adesse lorarios, qui te agant, ut dementiae tuae poenas des. In nonnullis Glossis distingui inter *verba Legis & Irnerii* certa res est, sed in eo multum peccas, quod per *Legem* intelligi velis Authenticam Codicis; equidem non nego, authenticas κατα̃χρηστικῶς *Constitutionum* nomen quandoque sortitas esse, ut probas ex fragmento Juliani, quod retuli *Cap. II.* & ipsus concessi liberalis *Cap. ult.* sed cur in Glossis per *Legem* non authentica, at Novella intelligatur, expedivi satis *Cap. III.* nec opus est, ut ea praeter tibi aliud reponam. Nae tu naris valde es obesae, qui non legisti, Veteres, quum ajunt, verba quaedam Irnerii esse, non Legis, ratione uti non alia, quam quod illa Irnerii non reperiantur in *Corpore Authenticarum*, hoc est *Novellis*, ut te jam habeo reum confitentem. Igitur vel nega rursus per *Authenticarum Corpus* intelligi Novellas, vel herbam porrige. Hinc constare opinor, quam jejune ex illa glossarum distinctione inferas, nil nisi Authenticarum additiones quasdam Irnerio concedendas esse; ita enim tibi colligendum esset: de suo quia Irnerius nonnihil addidit, ergo reliquum Authenticae ex Novella non excerpsit. non ita solent argumentari, qui utuntur men teintegra,

quemad-

quemadmodum alias abunde dixi. Quod si vero ex iis, quae ita distinguunt, Glossis constaret liquido, ut non constat, Irnerium iis, quibus de agunt, authenticis non nisi emblemata quaedam sua intrusisse, utique staret nihilominus sententia nostra, quae hujusmodi interpolationes non negat. Si tibi memoria, aeque ac mens, deficiat, vide *Cap. III. Diatr. §. sed quid si.*

Caeterum ne sis sollicitus; siquidem enim Glossas, quae Legis inter & Irnerii verba distinguunt, non satis putes consulere Irnero, qua auctori illarum Authenticarum unico, non probabis, me tibi has in hanc sententiam obtrusisse, sed tantum, quo efficerem, eum compositionis Authenticarum, uti nunc occurrunt, fuisse participem & συνεργόν. Addidi tamen, quia hujusmodi emblematum facinora inter componendum admittuntur crebius & melius, nasci hinc fortissimum argumentum pro Irnerio, qua solo auctore illius Authenticae, ad quam notantur & arguuntur illius τὰ οἰκεῖα. Et tum demum hanc praesumtionem elides, si docueris, quod docebis nunquam, alium eam scripsisse Authenticam, Irnerium vero eandem de suo, vel, quia tu id mavis, ex Novella dedisse locupletiorem.

Verum non adeo mihi curta est suppellex, ut non ex eodem Accursio adduxerim alia, quibus Irnerium, etiam ex asse Authenticarum quarundam auctorem, vindicaverim. Non placet singula persequi; adhuc lege Glossum ad *auth. Quod fieri C. de dilation.* ubi ita: *Haec authentica non bene aptatur ad l. Codicis, prout Irnerius eam posuit.* Quid ultra pugnas homo effrons? an non ibi *simpliciter* dicitur, quod tu negas, Irnerium *posuisse illam Authenticam ad l. Codicis?* non *additamenta* quaedam sua, quemadmodum tu vis ex nescio qua occulta

ſignificatione voculae *prout*. Evolve Calepinum tuum, & reliquos, quos ſoles conſulere, aſellorum pontes, & explica nobis haec orgia; ego, qui hujuſmodi ſacris initiatus non ſum, exaudiebam hanc voculam de concepta, ut nunc legitur, Authentica; nec quiſquam, te praeter, caligabit in tanta luce.

Ad Odofredum poſtquam perveneris, mox eum dimittis, ne imperitiam tuam prodas. *Expreſſe*, inquis, *ille ſeparat verba Irnerii ab authentica*, vellem dixiſſes, *ab authenticarum Corpore*; ita Odofredi verbis fuiſſes uſus, & palam attuliſſes tecum corium & flagellum: nam quod ad hunc ipſum Odofredi locum in *Vers. Porro ad hanc.* praeciſe negaveras, te per *Authenticarum Corpus* intelligere *Authenticas Codicis*, & tamen adeo fungus & ſtipes es, ut tui oblitus id nunc facias, quo velificeris ſententiae tuae de Irnerio Authenticarum interpolatore tantum. Scilicet hoc eſt, quod in *Vers. Stomachatur*, dixeram, ni cum Strauchio *Authenticarum Corpus* idem eſſe fingas cum *authenticis Codicis*, deſtituere te Odofredum, Gloſſas & quicquid de additore Irnerio tibi uſquam eſt praeſidii. Caeterum homo obſcurus ferre non poteſt lucem, quam dedi Odofredo. Is enim cum ait ad *auth. Qui res. C. de SS. Eccleſ. Quoſdam habere plus in iſta authentica*, hoc ſuperdicit: *ſed iſta verba non ſunt Juſti, quia non ſunt in Corpore Authenticarum.* Quid ſint *verba Juſti* dixi mihi non liquere, adeoque forte reponendum eſſe *juſta*, ut ſenſum, licet barbarum, eliciamus; vel dicendum, quod magis placebat, & placet adhuc, *Juſti* dimidiate ſcriptum eſſe pro *Juſtiniani*: verba videlicet, quibus de agit, Juſtiniani non eſſe, quia in Novellis non reperiuntur. Haec conjectura tibi tenebrioni probetur, nec ne, parum refert mea; alii viderint. Sed, Domine

mine inlustris, quid sunt *verba Justi* apud Odofredum? vel adfer quid melius, vel tace; sin autem tacere non possis, noli tunc damnare, quod non intelligis, & quia libros manuscriptos legisti nunquam, & quia Criticam non novisti, nisi forte nomine tenus.

Miror, te nondum percepisse mentem Abbatis Urspergensis, ubi Wernerium ait *Libros legum renovasse, & paucis forte verbis alicubi interpositis distinxisse.* Interpretatus sum Abbatem, refutatis omnibus, qui hactenus eum pessime acceperant, nec quicquam tu contradicis interpretationi meae, & tamen audes pronunciare, mihi hic aquam haerere. nondum genae tuae rubent? *pauca verba*, quae Abbas dicit Irnerium interposuisse, nunquid ea interposuit *Authenticis*? minime gentium, sed *Libris legum.* An Authenticae tibi sunt *Libri legum*? An Authenticas *distinxit* paucis interpositis? Facessant nugae. Vult Abbas, Irnerium distinxisse Codicem, interjectis, quas fecerat, authenticis, ut latius disces ex *Diatriba.*

Pergit insanientis sapientiae consultus ad Martinum & Azonem, quos *Cap. IV. Diatrib.* probo Authenticis quoque fuisse operatos. Sed hic rursus crepat nil nisi eorum additiones & loci, quem habent, assignationes. Quasi vero Glossa, cum ad *l. Fratres* 27. *C. de inoffic. testam. in fin.* notari vult, Martinum ibi *posuisse quandam authenticam*, id tantum accipi oporteret de loco, quo ipse alterius Authenticam digessisset. Advoca medicum, qui tibi venam pertundat, ut insanias quietius. Quum ajo, te post Disputationem quandam vulgarem *posuisse* vegrande, quod exhibui, *Corollarium*, an non hoc ipso te ejus auctorem esse profiteor? *ponendi* vocabulum de sola loci adsignatione tum demum recte intelliges, si nobis auctorem illius Authenticae dederis alium; vel aliunde probes,

Martinum, Irnerium, Azonem, reliquos id aetatis, Authenticas locaſse ſede ſua, neque, excepta forte interpolatione, aliud quicquam fuiſse molitos. Tu autem neque hoc facis, neque vel hujus vel cujuſquam alterius Authenticae laudare ſcis auctorem, & tamen opponis te luci tam claro. Ut taceam, Martini Authenticam, qua de loquitur Gloſsa, in Codice poſt *d. l.* 27. nec hodie exſtare, nec etiam exſtitiſse aevo Accurſii, ut ſatis ibi ſuo prodit teſtimonio; utque ita abſurdum ſit *ponendi* verbum cum Javernione Groningano heic reſtringere ad locum, quem huic Authenticae in Codice dediſset Martinus.

Eſt igitur ille omnino auctor integrae, Q. D. A. authenticae; eſt etiam, fateor, additor Authenticae aliorum, non ſecus ac Azo: de utroque plura loca protuli, quae non repetam, cum hoc largiatur bellus Profeſsor. Velim tamen ex iis illud diſcat, additiones & Martini & Azonis conſtituere aliquando Authenticarum, ut nunc ſunt, partem potiſſimam, atque adeo haec omittere nec potuiſse, nec debuiſse, qui inquirit in earum auctorem auctoreſve. Porro & hoc declarant illa teſtimonia, non ſimpliciter Martinum & Azonem *quid adjeciſſe, apposuiſſe, pinguius & latius extraxiſſe*, at his quandoque additis, *ultra quam eſt in libro Irnerii, latius quam Irnerius authenticam extraxit*, & quae ſint ſimilia. Quin & Alexander de ſancto Egidio ad *auth. Niſi rogati. C. ad SCtum Trebell.* refert, *Dominum Y.* (Yrnerium) *breviter eam aſſignaſſe, ſed Dominum ſuum* (Azonem) *quia plerumque quaeritur de materia iſta, & quia plene tractatur in Corpore Auth. adjeciſſe* &c. Vides ex iis, ſi quid tibi oculorum eſt, acutiſſime Antecesſor, Irnerium, quod tu is inficias, integras quoque Authenticas extraxiſse, haſque ab aliis nonnunquam interpolatas eſse. Vides in his

lo-

locis Irnerium non aliis quid addidisse, sed ei, qui Authenticas illas repraesentavit primus, ab aliis additum quid esse. Vides etiam, *assignandi* vocabulum, quod misere captabas, aperte non ad locum, sed Authenticae materiem pertinere.

Sic satis noster Arnoldus videtur excussus somnio de sola tituli adsignatione, solisve Authenticarum additionibus, quas tribuit Irnerio & reliquis id aetatis JCtis. Recalcitrat tamen adhuc, at nulla parte tutus. Ex eo nempe, quod ipse dixi probavique, Irnerium, Martinum & Azonem etiam ad Authenticas exarasse Glossas, ex eo, inquam, colligit Vir sagacissimus, triumviros illos nil nisi additamenta quaedam sua Authenticis allevisse. Ita Glossae, incontinenti Authenticis adjectae, iis in erunt, dum aliae extra eas adhuc oberrant. Sic, credo, tu vis; nec est, quod ego magnopere intercedam, qui non emblema aliquod, sed vel integram Authenticam *Glossellae* nomine venire ex Joanne Bosiano ostenderim *Cap. I. Diatr.* at, obsecro, quid inde in rem tuam? ego potius: qui Glossas & Glossellas scripserunt, praesumendi sunt & Authenticas scripsisse, quae ea appellatione occurrunt. De Authenticis integris loquor, nam de earum partibus vellem ne id ipsum tibi fuissem largitus, donec tibi praesto esset auctoritas, qua etiam Authenticarum partes adjectas *Glossarum* aut *Glossellarum* nomine denotari vinceres. Itaque adgnosce meam erga te liberalitatem, sed ea ne abutaris; quin potius sic habeto: qui Glossa scripsit, praesumendus est non duntaxat (hoc enim dabo nunquam) sed etiam Authenticarum scripsisse emblemata, egisse interpolationes.

Tandem pervenio ad id, quod magnus Alexander habebat praecipuum in *Prolusione* sua ad expellendum ab

Authenticarum compositione Irn
scripsisse Glossas, adeoque verum
Authenticas, vel saltem iis non ni
se. His in *Diatriba* recitatis *am*
bam (quam ipsam formulam terti
nit, adeo etiam verborum egenu
gravitas tua, Alexander, vix adhu
destiam compono. An, qui Gloss
non potuit excerpere Authenticas?
sit, quod velis lepidissime Disputat
est. Videbar mihi in *vers. praeced.*
quid est ejus argumenti, sed te
Probari potest, Irnerium glossas
nequit, eum integras authenticas
sumtio est, Irnerium non esse a
rum integrarum authorem, sed a
torem atque conferruminatorem.
nequit eum integras authenticas
nec faciunt *ad Rhombum* (ut tuo
utar) nec nisi ridicule huc transferu
haec, quamquam falsa, quamqu
gumentandi, ne suavissima, qua
tio Lectori moveret risum. Hac a

inaneis consequentias. ita futilitatem tuam non
ses publice: sed jacta est alea, in posterum sape
si nondum percipis, te garrire incassum, lege,
mate proximo disputata sunt, & hinc disce, e
Glossas dedit, praesumendum videri etiam int
thenticas dedisse, collectione, quam tu uteris,

Redis denuo ad Azonem (ita misces omnia)
dis te nondum posse concoquere, quod Irnerium
ticas *compilasse* dixerat. Id tu homo difficilis
dictum putas *respectu* 1. *Assignationis* & 2. *Ad*
sed erras. Azo, ubi haec enarrat, nec *additio*
assignationis meminit, at simpliciter scribit Irn
duabus Novellis unam *compilasse* Authenticam,
eo dictum est satis.

Turbata tibi mens est, blatero, ubi tam h
grunnis de loco, qui est *Cap. III. Diatrib.* ub
co: *Unde magis miror, Strauchium & Pagens*
alibi in eo totos, ut authenticas Irnerii interpola
nunc, ne videatur actum de eorum sententia, L
TERUM NON ALITER INTERPRETARI, AC ADV
MET IPSOS. Ita ibi scriptum est, non vero, qu
dum haec detorquet misellus Doctor, illud Ger
par nunc adserere, quod negarant, dari Authe

auctoritates adversus vosmet ipsos conscifcere. Utique vos negatis Irnerium ita Authenticas interpolasse, ut ab sententia Novellarum discrepent, & hoc ipsum, quod vos negatis, quia Veteres adfirmant, nonne est verum, eorum testimonia, qua proba, qua secus, sententiae vestrae officere? igitur quod de Authenticis Irnerii interpolis dixeram, tu accipis praecise sine ulla praecedentim ἀλληλεχία, ut solent illi, a quibus cavendum esse monet Alphenus apud Paulum in *l. pen. ff. ad Exhib.* Sciebas sane, me id simpliciter scribere non potuisse, qui, etiam in *Diatriba*, totius refello figmentum tuum (si *tuum* dici mereatur, quod aliis debes) de solis Irnerii interpolationibus. Quam tamen tu tibi blandiris ex hac calumnia? quam altum clamas, me ne quidem controversiae statum intelligere? quas pugnas cies cum larva tua? Arnolde, saepe mihi risum, saepe bilem moves.

Superesset *lemma*, quod tibi proposueras, *tertium*: sed illud quia transilis, video tibi animum deficere. Existimabis tamen fortean te fecisse satis, ubi ad originem, quam ostendi, graecam & Justiniano aequalem *auth. Quas actiones. C. de SS. Eccles.* simpliciter ingeminas, NON DEFENSORIBUS ISTIS *Irnerius egit.* Rationem quia non addis, vides te oracula pronunciare ex tripode, sed ita, Alexander, nodum secas, non solvis. Sin aliter non possis, Juliani Antecessoris Constantinopolitani auctoritas, quam in hanc rem extuli *Cap. II. Diatr.* apud me valebit; auctoritas Pagenstecheri, Antecessoris Groningani, non valebit. Ego, qui dixeram, quod tu reponis, *non defensoribus istis egemus*, jam satis illic loci iveram probatum, Ivonem non Authenticas, earumque verba recitare, sed alia Novellarum compendia. Quod si non credas adhuc, lege, quam ibi laudo, Juliani Epitomen Novel-

vellarum *Lib. I. Tit. XV.* & diſce, Ivonem *P. III. C.* 184. retuliſse non alicujus Authenticae, at vero illius Epitomes verba κατὰ πόδας.

Vides, dulciſſime Magiſter, te inanes turbas dediſse; nam quamvis in refutanda *Diatriba* ea tantum ſelegeris, quae tuto videbaris laceſsere, nihil tamen eorum eſt quicquam, quod te non jubet plorare. Vides, te undique noxium eſse, atque adeo fruſtra monere, *innocuos ne rodam.* Abi igitur nunc, & victoriam cane in corona auditorum tuorum; quin potius quaere laqueum, quo te perdas miſer, nam dignitatem ſtationis tuae tueri non potes. Sin, an id expediat, nondum queas conſtituere, rurſus, ſi quid tibi animi eſt reliquum, bella move, & illa *plura*, quae ſervaſti, ut gulae tuae parceres, quaeſo ut prodeant. Diem nunc perdidi ſolidum in refutandis nugis tuis, in poſterum, ut te perdam, bini ſatis erunt. At ſcias, te, ni ſcribas melius, ni non perſonatus, vix reſponſionem eſſe impetraturum: ſin tamen mihi videatur aliter, nec ita, ut nunc equidem, me taedeat ineptiarum tuarum, retundam te, ut dignus es, per ſatyram videlicet; ſatis nunc tecum ſerio egi & clementer. Vale & reſipiſce.

FINIS.

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

JURISCONSULTI ET PRAESIDIS,

AD

Γ. ΑΞΙΩΣΙΣ IX.

DE LEGE RHODIA

DE JACTU

LIBER SINGULARIS.

ET

DE DOMINIO MARIS

DISSERTATIO.

VIRO CLARISSIMO

CORNELIO VAN ECK,

JCTO & Antecessori,

S. D.

CORNELIUS VAN BYNKERSHOEK.

QUoniam & Jurisprudentiae addiscendae mihi fuisti auctor, &, cum in eo essem, ingenio me & eruditione tua reddidisti meliorem, mitto & inscribo tibi hunc libellum. Iis, per quos profecimus, debemus multa, sed iis, per quos ex animo, vel, quod mihi tantundem est, beatissime vitam transigimus, debemus omnia. Meministine, quum me & studia mea alio destinassent Parentes, te adfuisse ΘΕΟΝ, ut ajunt, ΑΠΟ ΜΗΧΑΝΗΣ, & me servasse incolumem? ego sane tanti beneficii non ero immemor unquam, & donec aliud sit, quod digne reponi possit, hoc interea opusculum penes te esse volo coronae civicae instar. Sed & simul qualecunque redhostimentum collatae in me olim operae, semper amicitiae: alta quippe & grata mente manet repostum, quod mihi, ut soles auditoribus tuis, ea omnia praestiteris, per quae lubens adsentior Majoribus,

Qui Praeceptorem sancti voluere Parentis
Esse loco - - - - - - -

quod Jurisprudentiam Romanam commendaveris, non tralatitiam illam, sed germanam, sed masculam; quod hanc ipsam, ut nemo disertius, expolueris non Antecessor

ſor duntaxat auditori, at amicus amico, & denique quod audendi aliquid ſpem mihi addideris & animum. Neminem, te praeter, vitae Ducem & Praeceptorem laudabo unquam, neminem etiam magis amicum. ecce teſtimonium publicum! Utere igitur, quod in me habes, jure Praeceptoris & Amici, & ſi quid errem, mone, doce, & te audiam. Plura adderem, ni tua modeſtia vetaret. Itaque vale, & te qui amat, ama. Hagae Batavorum XII. Kal. Oct. CIƆ IƆ CCII.

AD LECTOREM.

E*Xplicare adgredior* L. Ἀξίωσις IX. Dig. de Lege Rhod. de jact. *famosam Eudaemonis, sed magis Interpretum naufragio, & tamen, cur famosa, mirum; neque enim difficultas aliqua, at exile verba captandi studium videtur eam celebrasse & bonam mentem egisse transversam. Veteres Interpretes, cum vulgo ab ea abstinuerint, nihil fere peccasse certum est; abstinuerunt autem non tam, ut mihi videtur, ex literarum & telluris ignorantia, quam quod Legem brevissimam facillimamque tuto interprete carere sint rati. Nec aliter in animum induxisse putem JCtorum praestantissimos, qui, etiam post renatas literas, tam facile eam transmiserunt, atque si nihil omnio ibi esset, quod quemquam posset remorari, alieni ab inanibus tricis in re certa, alieni quoque a* Παρέργοις, *quibus Veteres delectabantur. Sed proximo, quod abiit, saeculo prodiere quidam e Republica Grammaticorum, qui innoxiam Legem magno supercilio, mojori impetu adorti, misere eam afflixerunt, & nullum non moverunt lapidem, quo involverent, quae alioquin videntur simplicissima. Exinde, quasi agmine facto, in eam irruit quicquid JCtorum & Grammaticorum erat, & qui non Criticam in illa suam jactabat, nullus erat. Varie rupta, fracta, lacerata vix tandem evasit petulantias etiam nequissimorum hominum optuma Lex. Adeo nihil tutum est, ubi Grammatici, audax plerumque genus, obrepsere,*

re, ubi pervertitur ſententia, ut ſit, quod corrigatur, ubi damnatur ſilentium, ut praeſto ſint irritamenta malorum. Erit igitur pretium operae interpretari hanc Legem, & vindicare ab his & geminis aliorum injuriis. Nihil in ea mutandum eſſe cenſeo, quum omnia ſibi conſtent? ſin tamen videatur aliter, Obſervationes in hanc rem addo. Quae alii dixerunt, & late Jacobus Gothofredus in Ὑπομνήματι *ad* h. l. *ego non dicam; nunquam vacat mihi deſcribere, ſcribere vacat aliquando. De* Dominio maris *placuit etiam hic agere Interpretibus, quaſi ſede propria; perperam, ut ſuo loco enarrabimus: dignitae tamen ejus argumenti me movit, ut peculiari id* Diſſertatione *interpretarer. Vale.*

Ita

I*Ta te dimittere potuissem, Lector, quin vel ita dimissus es, nisi tua etiam scire referat, quid mihi negotii sit cum Alexandro Arnoldo Pagenstecher, Antecessore Juris Groningano. Cum illo mihi lis fuit, an adhuc sit nescio,* de Auctore Auctoribusve Authenticarum. *Litis originem alias retuli; hoc satis constat, Arnoldum, quem ego edita* Diatriba *inter caeteros refutaveram, justo praelio me fuisse aggressum, adversarium objecisse auditorem quemdam suum, & nihil non egisse, quo is me, asperis facetiis depexum, duceret in triumphum. Impetum illum repressi, & non hominem illum innoxium, sed magistrum ejus poenas dare volui, dignas cachinnis, quibus homo lepidus me visus est persequi. Praestitit hoc, ni fallor,* Contentio, *quam dedi,* literaria. *Adversus hanc vel nihil vel verba duntaxat repositurum esse Professorem Groninganum certus eram, tantum mihi de re ipsa fuit securitatis. Nec aliter se res habuit, nam ecce haud ita pridem prodiit Arnoldi* Irnerius injuria vapulans, *& ad frontem vapulans Cornelius mali libri pessima praefatio! in ea autem argumenta rerum non exsequitur, nec vel quicquam de Auctore Auctoribusve Authenticarum; & quamvis opportuno ibi loco, ante Irnerium videlicet suum, hanc, si quid spei esset, pugnam pugnasset, ipse tamen magis mutus est, quid ergo? ad preces & lachrymas confugit. Nunquid dixeram, mi Arnolde, in* Contentione mea, *te ploraturum? audio querelas, quas singultiente calamo effudisti, video, quî tibi verba sorbillent. Deorum hominumque tribunalia obtestaris, & iis causam commendas tuam igitur tu hanc ipse deseris? igitur tu fateris, Irnerium quarundam Authenticarum etiam ex asse auctorem esse? bene quidem, nec est, quod de eo te amplius obtundam.*

Transeo ad querelas & lachrymas, quibus tu vinces, cum Aristophanis ἐκκλησιάζουσαι *judicabunt. O hominem pusilli animi! inultus ut flebis puer? haec tibi sacra erit anchora? an nesciebas, si tibi maledixissem, remaledicere jus fasque esse: tulissem te, si pudorem tuum purgasses. Nunc toto animo concidis & injuriarum me expostulas, ut solent vel* γυναῖκες *vel* γυναικοκρατούμενοι, *idque non alia causa, quam quod acerbius tecum egerim. Sed age, rationem scribendi, qua usus sum, probabo, & probata erit, si memineris, te mihi ex auditorio*

tuo aliquem per contumeliam opposuisse. Indignitas ejus rei fecit, ut severius in te animadverterim, ut larvam illam defricarim, & eduxerim, qui nunc prodis, Alexandrum Arnoldum Pagenstecher. Disce non ita agier inter bonos, utique non impune, & eum me esse, qui nolim te ferocem animum sumere ab taciturnitate mea vel dissimulatione. Sin ipsius prodiisses mascule, respondissem placide & consuluissem tuae, si quam habes, dignitati: nunc necesse erat, ut exemplo Cujacii Mercatorem *tibi aliquem immiterem, vel ipse te durius haberem, ut tamen mille nominibus meres.*

Praeterea qui tu personatus scripsisti? an alienus a scommatibus & convitiis: ipse non dices. Voluisti facete ridere Cornelium, & Cornelius facete voluit ridere Arnoldum, ergo sumus pares: si enim vel in eo genere succumbas, dandum illud est imbecilliati tuae, quum de animo perfecte constet. Igitur ut mihi & iis, quae de animi magnitudine a Philosophis accepi, facerem satis, erat mihi vel contemnendus Pagenstecher, vel stylo faceto, subinde & atroci, castigandus. Et hoc placuit, & placuit, ut mihi videtur, satis modeste pro rei indignitate. Tu contra quiritaris, sed frustra; qui contumeliam facit, contumeliam audiat oportet: si tamen recte contumelia sit dicenda, quod jure tuo tibi debetur. Cum res exigit, homines soleo aestimare quanti sint, vel mihi esse videantur, odii ac metus juxta securus; nec sane erat, cur te demulcerem, qui nihil bonae frugis extrusisti unquam, nisi quod forte aliis nefarie surripueris.

— adulandi gens prudentissima laudet
Sermonem indocti — — —

Si te stupidiorem dixi, si mendaciorem, dixi quod res est, & dicere non contentus, liquido probavi, nec tu audes contra hiscere. Non merebaris, ut te errantem delirantemque benigne ferrem; multa, *inquit ille,* donanda ingeniis puto, sed vitia, non portenta, *& jam satis, credo, ipse intelligis, portenta esse, quae per auditorem tuum deblaterasti, portenta item, quae tua* Prolusio *contra Irnerium praeter descriptos Molinaeum & Strauchium habebat praecipua. His tam contumacibus ulceribus si acriora remedia adhibuerim, factum esse scito ex auctoritate principum Medicorum; scito etiam, me non promiscuis, ut existimas, dicteriis te exagitasse, sed singulis, quas adver-*

sus

sus me jeceras, periodis simpliciter culpas adscripsisse, culpas, inquam, te & rumoribus tuis dignissimas. Non haec sunt, O bone, ἱμονιοστρόφων μέλη, *ut ex Aristophane mihi objicis, sed illa potius, quae idem Aristophanes alicubi recitat* ἐν Νεφέλαις. *Quin si vel has tibi promiscue delicias dixissem, quales ibi me legere memini, & tu mihi, ut ille in Comoedia, nimiam audaciam objeceris, ego vicissim, ut alius ibidem, nimiam tibi stoliditatem objecero, atque ita Aristophanica tua Aristophanicis commutavero.*

Sed ut tuam illam Praefationem, quantum mihi adversa est, propius excutiam, dic mihi, sodes, ex quo tibi advenerit illa modestia, illas pietas & mansuetudo, qua te ibi tantopere extollis? solebas sane Viris, etiam honestissimis, truculenter insultare, & in eo serviculam tuam jactare. Scio, quid apud Vos fiat, & novi mores tuos; ipse oppido machaeram tuam reformidassem, nisi mihi domi fuisset veruina: nunc, ubi vides robora roboribus opposita, intra viscera tua confugis, & muliercularum instar fremis frendesque. Huc pertinet silentium tuum de Irnerio, libelli famosi vecors exprobatio, & injuriarum lamentabilis querela.

Nec tamen vel eo nomine te quisquam audiet, satis enim probavi, libellum, quem tibi opposui, famosum non esse, &, ne quid amplius dicam, sola fides veri me absolvit. Idem esto judicium de injuria, nam, si nescis, veritas etiam justi convitii excusat; quî erit injuria, quod jure optimo fit? legisti, credo, l. 18 pr. ff. de Injur. *&* l. un. C. de Famos. libell *hae tibi, quod dixi, persuadebunt; legisti etiam* l. 5. C. de Injur. *sed hanc, sat scio, non intelligis, aliud ibi agitur, quod te nunc non doceo. Facessat igitur injuriarum actio, immo & retorsio, quam hic crepas; injuriarum tenetur, qui, ubi actio non est, injuriam retorquet. Ita vulgo placet, auctoritates non addo, non semicrudos Doctores, ut sunt inter eos, quos heic loci tu recitas. Vesanus sim, si tuo exemplo* Consilia, Conclusiones, Judiciorum formulas, *& nugas his similes producam, ubi ex jure manum conserimus. Sunt haec taedia fori, quorum animus meminisse horret: in eo pulvere septennium fere trivi; prudenter igitur utere his pontibus, ne tibi accidat, quod iis, qui Cujacium adibant sylvescentibus in ore eorum Consiliis, Opinionibus, Decisionibus Doctorum innumeris. historiam habes ejus* Consult. XXIII. *quin jam tibi tale quid accidit, sed taedet referre. At-*

tamen patior, te haec recitare, qui voluisti Fiscum edocere, quo jure mecum experiri oporteat judicio publico, sed non patior te formulas retorquendae injuriae ex Struvio aliisque corradere, & has elegantias lectoribus tuis inculcare. Germanice etiam quaedam hic effers, sed, si ita pergas, cum mihi tecum res est, Japonensium aut Chinensium lingua te sum aggressurus.

Redeo ad querelas injuriae, persuasurus tibi, si potero, me, quod dixi, non injuriae faciendae causa dixisse, sed monendi & docendi causa. Quaestio est, ut nosti, solius animi; ejus secreta liceat mihi semel obtestari, cum tu obtesteris saepe; & par est, ut mihi credas, quia bonae fidei sum, & simul credas, injuriarum tibi non competere ob rationem, quam rettuli & refert l. 5. in fin. ff ad L. Aquil. *Quinimo nec alio nomine competit: etenim* in Sapientem non cadere injuriam *Seneca Libro singulari exsecutus est; non quod opiner te sapientem esse, sed quod ita opineris ipse: id enim magno molimine agit tua illa Praefatio. Quam sapiens est, e cujus Schola, velut ego Trojano, tot heroës prodiere! tot Juris Antistites, ut ea re vel Papinianus noster tibi adsurgat! quam sapiens est, qui ab laudatis Viris laudatur! testimonia enumeras & carmina, quae mox suppressa voles. Interea quum tibi, ut sapienti, applaudas, recte colligo, injuriae te capacem non esse, si vel maxime quis tibi maledixerit. At vero me quod attinet, tantum abest, ut maledicta in te jecerim, ut benedicta fuerint; non equidem benedicta, qualia olim Cascellius, & tu scilicet nuper scripsisti, sed quae Comoedia intelligit, cum ait;* Indignis si maledicitur, maledictum id esse dico, verum si dignis dicitur, BENEDICTUM est.

Vides, qua usurus sim depulsione, si mecum injuriarum agas; sed alia minaris. Potuissem, *inquis*, accusatione extraordinaria criminali adversus Bynkershoekium procedere, potuissem ad fustigationem aut virgas publicas huic delinquenti infligendas juxta Criminalistarum unanimem sententiam concludere, &c. *Horridae orationis horridior sententia! itane tibi sedet, dulcissime magister? parce, precor, precor. Sin autem plenus irarum calidaeque rixae certum immotumque est non parcere, agedum, subscribe in crimen; si nulle jure te castigaverim, ipse castigandus sim, si jure optimo, jam bona fide te compone ad plagas: ego interim lictorem cum praecone adesse*

ju-

jubebo, illum, qui te fuſtibus large caedat, hunc, qui ſuperdicat: ἐσυκοφάντησας. *Ita quae te diu manuit infamia facti, etiam infamia juris in poſterum manebit ex ſententia* l. 16. C. Ex quib. cauſ. infam. irrog. *Men' ut impune accuſes? ut judicio publico? neſcis te de corio tuo ludere? ſed bono ſis animo, ſubſcriptione in crimen amplius non utimur: adſis modo huc, exſpectat te Procurator Fiſci, collaturus tecum conſilia de cauſa & titulo accuſationis, adſis, inquam, huc, ſed marſupii tui ne oblivifcaris. Ego, qui bona, ut dixi, non mala in te carmina ſcripſi, ſecurus ſum, nam, poſtquam in me peroraveris,*

Solventur riſu tabulae, mox miſſus abibo.

Qua tamen es inconſtantia, judiciorum & actionum minas remittis, & injuriam, ſolemniter oppido, retorques. Utique ſcis, retorta injuria, injuriarum agi non poſse; putem te ea de re legiſse Feltmannum tuum, & quos ille dedit alios. Putem quoque, eo ipſo te injuriarum reum eſse, quum tuae expoſtulationes nullae ſint, uti ſatis jam docui. Pro facilitate tamen mea haec mitto, & te retorquentem audio. Conceptis igitur verbis hanc formulam ordiris: Ego Alexander Arnoldus Pagenſtecher, *& quae ſequuntur. Hoc autem agis formularie, ut eas, quas tu loqueris, impuritates, evomenta, eructationes in gluttum meum refundas, retorqueas, rejicias. Sed tantum abeſt, ut illam glutto poſſim ſorbere ſalivam, ut ad hos fœtores vel recitandos fere nauſeem. apage quantocyus ſordes & latrinas. Nihil quicquam dixi, quod te non ſit dignum; qui te ſtylo inſectatur, eum neceſſe eſt inſectari imprudentiam, levitatem animi, hypocriſin, &, ut verbo abſolvam, ſtellionatum. Salem, quem adſperſeram, tu ferre non potes, & quia ulcera tua hunc horrent, & quia inſulſus es. Ubi tamen latebas, conſtat te voluiſſe ſarcaſmis pungere & facetiis, quae acrem ſui memoriam relinquunt; nunc, poſtquam te perſonatum ex latebris eduxi, & jocis, cum innoxiis, tum, ubi res exigebat, aſperis vapulatum dimiſi, animo toto fractus es, & ſimulata mox gravitate incipis concionari de tutela honoris tui, ineptire de honeſto & decoro, atque etiam (tantum tibi diſperationis eſt) provocare me ad tribunal Dei ter optimi maximi. Flebiles elegi!*

Tranſis ad laudes tuas, quas non ſecus ac illi, qui pyxides & pharmaca hianti popello vendunt, longe lateque decantas. Si Plutarchi li-

bellum de laude sui *legisses, & sic te in speculo vidisses alterum, a milite glorioso, os humerosque tibi simili, ipsius horreres. Sed facis hoc eo, ut non esse te* dubiae sanitatis, *quemadmodum ego dixeram, ires probatum: ignarus scilicet, non aliunde magis effici, te uti mente non integra, quam ex hoc laudum tuarum praeconio. Enarras Principes & Ordines, quibus ais te placere, & hinc petis testimonium, quod tibi tua virtus dare nequit. Noli, moneo, nimium turgere, scio, ut qui optime, apud eos, quos commemoras, non eodem te loco esse, quin apud aliquos satis mediocri, ne dicam infimo. Ad haec testimonium denuncias iis, quorum auctoritatem nemo non magis admiserit in re publica, quam literaria.*

Addis tamen te etiam laudatum esse ab Viris laudatis, ab Ulrico Hubero, ab Feltmanno, & quibus non? at vero quo pretio tu sis apud literatos, & olim fueris apud Ulricum Huberum, me non latet. Quid ille de te senserit, non semel mihi praesens praesenti significavit, si tanti esset, manes ejus in te testes adducerem; sed scin', quid te fallat? disces, ubi rem altius repetiero. Scilicet ut initia & famam tuam explicares, per literas ambiisti, vel potius emendicasti amicitias virorum, qui in Belgio, etiam alibi, eruditione clarebant. Alii te despicere, alii, vexati totiens, tralatitia humanitate respondere; ex his autem si quis vel animum suum vel morem sequutus blanda te compellasset, mox tu tolli humo & cristas erigere. Atque hae sunt literae, de quibus tu usque adeo gloriaris: nam certus sum te non extorsisse testimonia ab Viris doctis, nisi eo, quo dixi, turpi modo emendicata. Accessit aliud: laudabas enim in quisquiliis tuis omne genus Doctos, quo ipsi te laudarent vicissim, & ita aliquando pro longis, quae illiberali more adscripseras, elogiis impetrabas tenuem & frigidam mentionem tui, qua te jam extollis.

Huc refer Ulricum Huberum, qui in Eunomia Romana *te, sed sine encomio, adducit, refer & alia, quae narras. Si hunc ipsum Huberum in eodem Opere me non illaudatum, neque semel, commemorasse ostenderem, armatura, qua tu, levi pugnarem, & simul essem vanus, id est, tui similis. Vera virtus pretio sui contenta arbitrio popularis aurae non regitur, neque adeo praecones quaerit, neque indiget testimoniis. Tu contra, quae animi tui egestas est, undecunque ea corradis, & tamen prava ambitione videri vis ante* Irnerinm tuum *non*

omnia

omnia nobis repraesentasse carmina, quae prodige in laudes tuas effusa essent. Nec finem, *ais ad tuos*, nec modum me amandi & honorandi habere voluistis. *Desine ampullas, & dic, quod res est, te laureolam, quam non meres, ex hoc mustaceo quaerere. spernunt haec animi magni, pusilli vel pretio redimunt. Sed quo magis Amicorum tuorum effusa encomia intueor, eo minus mirari subit, te ipsum tua tam altum praedicare*; Quis non, *inquit Seneca* de tranq. Anim. C. I., inter laudantium blandientiumque positus greges, plurimum tamen sibi ipse assentatus est? *id tu, Thraso, exemplo tuo luculenter probasti.*

Nunc, ut animum nonnihil remittas, notas typorum vitia, immo & tua, & mox acrior instas. Itaque bello ordine redis ad me, vel potiut ad te: nam nescio quae non garrias, non ut me petas (hoc enim apparet) sed ut laudes tuas porro absolvas. Inter alia facinora ais te respondere de jure, &, ne quis dubitet, causam addis & consilium. Atque haec eo, putem, ut rursus vincas, te dubiae sanitatis *non esse. perperam, nam Plinius* Lib. VI. Epist. 15. *de Prisco Javoleno haec refert:* Est omnino Priscus dubiae sanitatis, interest tamen officiis, adhibetur consiliis, ATQUE ETIAM JUS CIVILE PUBLICE RESPONDET. *quare nihil vetat, te de Jure respondere, & tamen minus sanum esse. Deinde, quod nos facimus quotidie, tui semel vel bis fecisse, adscripto die & Consule, gloriaris inepte. Attamen necesse est, ut hoc addam, te pessime aliis cavere, qui tibi ipse cavere non potes; prudentiam vel amici in te desiderant.*

Pergis te laudare ad nauseam. De literis, quibus tibi blanditias dicunt Viri docti, monui jam satis; nunc moneo, uti ne in posterum mutire velis de l. 69. ff. Pro soc. *sin minus . . . ast laudes praestat compescere inaneis. Interea si scire aves veram sententiam* d. l. 69. *discere potes ex Disputatione, quam ante annos jam octo* de variis Capitibus Juris *scripsit Petrus Tronchin, animae, dum viveret, dimidium meae: dedit eam Franequerae Frisiorum, cum in ordinem JCtorum adscriberetur. Ne putes, me juvenilia narrare, jam tunc supra te & sexcentos tui similes eruditus erat; nunc surdus jacet pulvis, elapso proxime anno fati invidia, dicam, an injuria exstinctus. haec mitto, quamvis invitus. Quid tu porro? ter quaterve buccam inflas, & tibi gratularis de facinoribus tuis in re Academica, jactas auditores*

tuos,

tuos, jactas Professores a te Professore prognatos, eosque non alia fini mihi videris extollere, quam ut contra fidem proverbii credamus, mali corvi etiam bona ova esse. Imo vero, inquis, ipse sum optimus, & Academiae Groninganae restaurator & sospitator maximus, hoc enim vis multo verborum strepitu. Sed quo non abit vanitas & ambitio? ita tu Corybantis instar te efferes, & ridendum praebebis Collegis tuis? miseret me tam inflatae buccae, quam, si vel depalmes, non depresseris. Neque etiam proderit, si liquido ostendam, famam tuam apud Eruditos laborare, auditoria decrescere, & quo magis innotescis, eo minus te statione, quam habes, dignum conseri. Tum demum haec senties, ubi virtutis praemia te destituerint, ubi crumenae tuae (cui in primis te studere, & non sine levis notae macula dudum studuisse ex idoneis auctoribus intellexi) ubi, inquam, crumenae tuae coeperint languere proventus, ubi denique inter cathedras ploraveris solus.

Post tua, quae recitasti, encomia, & res bene gestas scilicet, ita porro infis: Si id usserit invidos, si id elicuerit dentes Theonis, &c. *Sed vero haec tua recitatio non invidos, non Theones urere potuit, at benignam iis praebere ridendi materiam: quin & hanc praebuisse scio amicis, tibi alioquin blandientibus. Neu tamen credas, me invidere iis, quae tu unquam praestiteris, cum sancte adfirmem, nescire me, te quicquam praestitisse, quod invidiae dare posset locum: si praestitisses, laudarem, nunc, quicquid a te profectum est, damno. Nemo est me facilior ad expediendas magnis ingeniis laudes, nemo difficilior ad extollendos tenebriones & verveces; haec animi mei difficultas apud te audiat invidia, aemulatio, nec ne, parum refert mea. Nec tamen est, cur tibi inviderem, qui neque familiam habes mecum erciscundam, neque eandem, quam ego, stationem vitae, id enim, ut in Hesiodo legisti, cumprimis alit aemulationem. Nec etiam est, cur innuas, me ad famam aucupandam tecum congressum fuisse, qui hanc, si crescat, malim crescere occulto velut arbor aevo, qui denique, si hoc sedisset, adversarium selegissem magis utique illustrem, & quem vicisse gloria esset. Placet mihi pueri Ascanii sententia, ut, si experiundae vires sint, cum eo optem non* iners pecus,

Sed vel aprum aut fulvum descendere monte leonem.

Antecessor Juris es, fateor, sed ex ordine, ut ita dicam, Fratrum Mini-

Minimorum; *de te enim, ſi de quoquam, recte exauditur illud* Anthologiae Lib. I. Tit. εἰς Τύχην 80.

> Ὀυκ ἐθέλουσα τύχη σε προήγαγεν, ἀλλ᾽ ἵνα δείξῃ,
> Ὡς ὅτι καὶ μέχρι σοῦ πάντα ποιεῖν δύναται.

vertam in tui gratiam, ſed Jambis, te dignis:

> Fortuna ſponte te ſua non extulit,
> Sed uſque te quo cuncta poſſe ſe probet.

Adeo praeſtat, non eſse Anteceſsorem Juris, quam Pagenſtecherum eſſe. Eo tamen titulo mire ſuperbis, & ipſo jure infamem eſse vis, qui tantum Jurisprudentiae columen aggreditur, vel potius qui te delirantem non fert, adducta in hanc rem perperam, ut ſoles, Auth. Habita C. Ne fil. pro patr. *Cave exiſtimes, nunc tibi licere impune peccare, quin contra peccat gravius, qui in illuſtri poſitus eſt loco. Si valerent haec ignorantiae privilegia, & ego tenuitatis meae, quae his indigeret, fuiſsem conſcius, jam uti potuiſsem aliquamdiu; ſed, ut nunc eſt, diſcere quam docere paratior, facile te audio praedicantem provinciae beatitudinem tuae. Dignum te digno munere praeſta.*

Caeterum tu memor mei, &, ut Poëta ait, κακῆς μεμνήμενος ἄτης, *ea, quae tua Praefatio effutiverat, lenire cupis, oratione ſatis ſubmiſsa me monens, ne in me quicquam dictum ſcriptumve velim exiſtimare, niſi quod nomine meo palam addito dictum ſcriptumve eſse conſtet. Laudo hunc animi tui pudorem, laudo etiam, quod caetera permittas Divis, & ea praeter nihil laudo, niſi forte ſilentium tuum de Irnerio, hoc eſt, de lite, quam mecum per auditorem quemdam tuum conteſtatus es. Salva tamen res eſt, eremodicii contracti poenas ſcis hic nullas eſse, certe nullas ratione rei pecuniariae, quam te tantum non unice curare norunt omnes, qui te norunt.*

Arrepta mox occaſione interſeris dulce πάρεργον *de ſermone latino, quo hoc agis, ut probes, etiam Legum argumento, JCtis integrum eſſe aliquando non latine loqui. Opportune admodum, cum tu nec Romane, nec latine loquaris; ſi ſoloeciſmos tuos, ſi reliqua ſtyli vitia increpare animus eſset, nemo non te damnet ad triſtes ferulas, ſceptra paedagogorum. Te igitur praeceptore male ſe habet latina eruditio, cum non ſolum ipſe pecces, ſed aliorum, ut peccent, animum obdures.*

Non ego quidem ſum rigidus orationis latinae exactor, nec a quoquam poſtulem, uti loquatur, quemadmodum Laelia, ſocrus Craſſi, aut Gracchorum mater, Cornelia, ſed nolim tamen te tantum & toties peccare, ut nunc in oculos incurrit, nolim te priſtinam barbariem Scholis inducere, & ea peſſimo exemplo docere auditores tuos, quae, ſi ſcirent, omnino eſſent dediſcenda. Denique nolim te in eam rem advocare praeſidium l. 101. pr. & l. 103. ff. de V. S. *rurſus enim calumniaris Jus Civile, more tuo, ita me Dî ament, nequiſſimo. Si, qui id oſtendat, deſideres, ex dupondiis tuis aliquem ocyus accerſe.*

Non ita potes valedicere Lectori tuo, niſi cum eo nonnihil adhuc fueris confabulatus de retorſione injuriae, & Doctores formulasque ſuggeſſeris, queis diſcat injuriam regerere. de his jam dixi ſatis. Unum addo, ne quem videlicet fallat ille rotorſionum apparatus, neque adeo exiſtimet laeſiſſe non laeſum prius. Contra ſe, ut rettuli, res habet. Juſto agmine & indignis modis me adortus eſt perſonatus Pagenſtecher. Indignatus ſum, & hominem pari jure defricui. Nunc verba edit & voces & ſegnes planctus. In poſterum, mi Pabenſtechere, quid ſis acturus, an nihil, an animam, neſcio; hoc ſcio, me neque inimicitias tuas deprecaturum, neque amicitiam (tantum mihi comitatis eſt) detrectaturum. Vale non tua, nec Juriſprudentiae, ſed uxoris, ſed liberorum cauſa.

COR-

CORNELII VAN BYNKERSHOEK

Jurisconsulti & Praesidis,

AD L. Ἀξίωσις IX. D.

de LEGE RHODIA DE JACTU LIBER SINGULARIS.

VERBA LEGIS:

VOLUCIUS MAECIANUS, ex Lege Rhodia.

ΑΞΙΩΣΙΣ ΕΥΔΑΙΜΟΝΟΣ ΝΙΚΟΜΗΔΕΩΣ ΠΡΟΣ ΑΝΤΩΝΙΝΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ. ΚΥΡΙΕ ΒΑΣΙΛΕΥ ΑΝΤΩΝΙΝΕ, ΝΑΥΦΡΑΓΙΟΝ ΠΟΙΗΣΑΝΤΕΣ ΕΝ ΤΗ ΙΤΑΛΙΑ, ΔΙΗΡΠΑΓΗΜΕΝ ΥΠΟ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΤΩΝ ΤΑΣ ΚΥΚΛΑΔΑΣ ΝΗΣΟΥΣ ΟΙΚΟΥΝΤΩΝ. ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ ΕΙΠΕΝ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙ, ΕΓΩ ΜΕΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΚΥΡΙΟΣ, Ο ΔΕ ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ. ΤΩ ΝΟΜΩ ΤΩΝ ΡΟΔΙΩΝ ΚΡΙΝΕΣΘΩ ΤΩ ΝΑΥΤΙΚΩ, ΕΝ ΟΙΣ ΜΗΤΙΣ ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΑΥΤΩ ΝΟΜΟΣ ΕΝΑΝΤΙΟΥΤΑΙ. ΤΟΥΤΟ ΔΕ ΑΥΤΟ ΚΑΙ Ο ΘΕΙΟΤΑΤΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΕΚΡΙΝΕΝ.

Vetus Interpres.

DEPRECATIO EUDAEMONIS NICOMEDIENSIS AD ANTONINUM IMPERATOREM. DOMINE IMPERATOR ANTONINE. NAUFRAGIUM IN ITALIA FACIENTES DIREPTI SUMUS A PUBLICANIS CYCLADES INSULAS HABITANTIBUS. RESPONDIT ANTONINUS EUDAEMONI: EGO QUIDEM MUN-

DOMINUS, LEX AUTEM MARIS, LEGE ID RHODIA, QUAE DE REBUS NAUTICIS PRAESCRIPTA EST, JUDICETUR, QUATENUS NULLA NOSTRARUM LEGUM ADVERSETUR. HOC IDEM DIVUS QUOQUE AUGUSTUS JUDICAVIT.

CAPUT I.

Volusius Maecianus ex Lege Rhodia.

ITa eſt inſcriptio in libro Florentino. Utque ita ejus fide credamus, Voluſium Maecianum hujus *Legis nonae* auctorem eſſe: alioquin non deſunt Codices, qui Labeoni eam tribunt, idque ſimpliciter, non adſcripto libro, unde petita eſſet, & ita etiam *Manuſcriptus* meus. Illi autem haec, *Voluſius Maecianus ex Lege Rhodia*, rejiciunt ad finem Legis praecedentis; quod Accurſio, ut moneret nonnullos Legem hanc in verſiculo primo Legis proximae locare, anſam dediſſe vero eſt ſimile. Sed vincit auctoritas Libri Medicei, quae omnino perſuadet, eſſe hanc Legem Voluſii Maeciani, Voluſii illius, quem ſub Antoninis, Pio & Marco, vixiſſe certum eſt, an & quamdiu ante vel poſt eos vixerit, non comperio, non certe, quod tuto dici queat. Ejus vitam qualemqualem dederunt alii.

Ait, *ex Lege Rhodia.* Hoc eſſe nomen libri, in quo apud Maecianum haec referebantur, omnium aliarum legum, quae in Pandectis ſunt, inſcriptiones ſatis arguunt, utpote in quibus perpetuum eſt, ut auctoris nomen excipiat nomen libri, unde petita lex eſt. Simpliciter autem Florentiae legitur *ex Lege Rhodia;* Haloander, ne quid deeſſe videretur, maluit *ad Legem Rhodiam*, & ita etiam alii

alii. Plures tamen, interque hos Robertus Stephanus anno MIↃXXVII. ediderunt, *Libro Epitomarum ex Lege Rhodia.* sed quicquid ejus rei sit, nihil refert magnopere. Nobis ex lectione Tusca, quam servamus, licet intelligere, Maeciani librum *ex Lege Rhodia* fuisse collectionem quarumdam legum Rhodiarum, forte magis quae in usu erant, & ad jactum pertinebant, quasque hoc libro Volusius vel collegit tantum, vel commentariis annotavit: quales fuerunt aliorum JCtorum libri, qui inscribuntur, ex Cassio, Posterioribus Labeonis, Minucio; Claudii item ex Scaevolae Digestis *inscript. l.* 17. *ff. de fideicomm. libert.* Pomponii ex Sabino *l.* 17. §. 3. *ff. de furt.* & alii, praeter Florentinum. libri in *l.* 21. §. 2. *eod.* & liber Florentinus in *l.* 14. §. 8. *eod.* & praeter eum rursus alii in *d. l.* 14. §. 9.

Poterant haec persuasisse Jacobo Gothofredo, ne crederet, quod credit *Cap. II. ad h. l.* Maecianum haec scripsisse *libris Publicorum*, & verbis *ex Lege Rhodia* indicari, hunc locum ex jure, quod nobis superest, Rhodio esse descriptum. Illud Seldeno in *Mari cl. C. XXV.* hoc & Mornacio probatum est in *Observ.* ad *h. l.* Et quidni verum sit, si assentiamur Gothofredo, Maecianum librum ex lege Rhodia non scripsisse? Sed ne quaeras, quibus indiciis, quo teste probarit; horum enim nihil. Neque unus est quisquam adeo ad stultitiam simplex, qui loco probationis sibi obtrudi patietur, nullum esse Maeciani librum ex Lege Rhodia, cum nullus in Indice Florentio enumeretur, esse quidem ejusdem libellum *de Asse*, qui in eo Indice etiam non memoratur, sed hunc ad jus non pertinere. Nemo, inquam, hoc sibi obtrudi patietur, quum nec vulgus Eruditorum ignoret, illum Justiniani canonem longe lateque imperfectum esse, & quam plurimos dari

JCtorum libros, & de jure, & ex quibus Pandectae compositae sunt, quorum ille Index non meminit; aliquam multos recensuit Cujacius *Lib. II. Observ. C.* 21. Quin ipsius Volusii *Quaestionum liber* Papiniano commemoratur in *l.* 86. *ff. de acq. vel omitt. haered.* & tamen hunc in Indice frustra quaeras, & frustra cum ejusdem *Fideicommissorum libris* confundas, quamvis ita videatur Menagio *Amoenit. Jur. Cap. V.* & Gothofredo *d. C. II.* Sane si aliquo *Publicorum* libro hanc speciem retulisset Maecianus, non est, cur eum Tribonianus non inscripsisset *Legi nonae*; sin fingas, Maecianum ibi haec transscripsisse *ex Lege Rhodia*, continuo etiam debebis fingere, non veterum Auctorum libros, ut semper alias, sed laudatam in iis legem inscriptioni heic causam dedisse. Oportebit etiam, ut Gothofredus illa *ex Lege Rhodia* ejus esse dicat, qui Pandectas composuit, nam Maeciani, haec ibi in rem praesentem adducentis, esse nequeunt, si, ut vult *Cap. VI. versiculus* Τȣ́το δὲ etiam sit Maeciani, nisi rursus fingeres, nunc aliquam periodum latinam, deinde aliam graecam in illo *Publicorum* libro Maecianum scripsisse. Deinde si proponas Tribonianum ἐπιγραφῇ latine dixisse, quae ipso graece dixerat, cum ex eo, tum ex scholio Maeciani, ut ait, graeco apparebit tamen, graece ibi fuisse loquutum, qui in reliquo *Publicorum* opere, ut testantur ejus ἀποσπασμάτια, semper loquitur latine. tantum operae est, ut haec componamus. Nec movet, quod *Legis IX.* bona pars exstare dicatur in jure Rhodio, cum nihil vetet, in *librum ex Lege Rhodia* referre, quod ipse sine libro ex ea desumtum credit. Addo tamen, quod mox sum probaturus, neque certum, neque probabile esse, Maecianum ex jure Rhodiensi, quod ille aliique hodie circumferunt, depromsisse hanc, qua de agimus, legem, atque

adeo

adeo eo ſenſu τὸ *ex Lege Rhodia* nec Maecianum dixiſſe videri, nec Tribonianum. Scripſit Voluſius omnino librum *ex Lege Rhodia*, ni fallat inſcriptio, & nihil agit Jacobus Gothofredus, dum ſollicite diſquirit, qua occaſione Legis noſtrae auctor in libris *Fideicommiſſorum* vel potius *Publicorum* (nam alia ejus, quae ad jus pertinent, non agnoſcit) Eudaemonis cauſam memoraſſet & commodum intruſiſſet.

Ille autem liber *ex Lege Rhodia*, ſive nullum praeterea, ſive *Epitomarum*, ſive quod aliud ei nomen fuerit, ille, inquam, liber, ſi quid conjicimus, ſingularis fuit, quia numerus non additur, ut alioquin fieri adſolet; is enim, ut opinor, conſtanter exprimitur in inſcriptionibus, ubi libri ſunt plures, ubi unus, omittitur, vel addita *ſingularis* nota, vel commemorata ſimpliciter libri titulo; ita hic, ita alibi exemplorum abunde eſt.

Caeterum hic Maeciani libellis graece fuerit conſcriptus, an latine, ex *h. l.* 9. intelligi non poteſt. Latina quidem eſt inſcriptio, ſed etiam earum legum, quae ex Herennii Modeſtini *Excuſationum libris* petitae; in oratione continenti idem non liceret, ut jam diſputavimus. Neque eſt, ut cum Menagio *Amoenit. Jur. Cap. V.* graecum fuiſſe ex eo colligas, quod lex Ἀξίωσις, ex illo libro petita, graeca ſit, nam id non Maeciano tribuendum videtur, ſed actis, de quibus mox latius. Neque etiam graecus erit ob *verſiculum* Τȣ̃το δὲ, nam is, cujus ſit, non liquet, quemadmodum dicemus *Cap. ult.* Non rurſus latinum efficies ex eo, quod acta, quae apud Imperatorem Romanum in cauſſarum cognitione fiebant, conciperentur latine, nam neque id perpetuum fuiſſe, ſed pro locorum differentiis variaſſe nonnullis recte obſervatum memini; certe in Reſcriptis, quale eſſe videtur hic Antonini, etiam

alias,

alias graece responsum constat. Est igitur res incerta; neque certior reddi potest, si dicas cum Jacobo Gothofredo, Maecianum hunc locum exscripsisse ex *Auctoritate*, quam vocant, *Legis Rhodiae*: quamvis enim id verum esset, tamen, quum omnia ibi graeca sint, nihil vetaret, quominus Maecianus libro latino locum originis graecae inseruisset. Et magis est, si conjectura rem finire placet, hunc Volusii *ex Lege Rhodia* librum, non secus ac alios ejusdem, fuisse latinum, at vero hanc legem apud eum graece legi, quia in actis Imperialis auditorii ita exstabat: forma namque hujus loci videtur arguere, ex ejusmodi actis reliquias, quas interpretamur, fuisse excerptas. Plura in Pandectis occurrunt ex actis Sacri auditorii, quae hic adferre nihil attinet, aliqua suo loco dicentur. Quod autem in hisce actis causa Eudaemonis graece fuerit relata, non mirabitur, qui eum Nicomediensem fuisse meminerit. Sed jam nimium tricis, fere inutilibus, immoramur.

Est, quod nolim omitti: ipsum videlicet Maecianum hanc legem descripsisse videri ex actis, quae diximus, Imperialibus, non vero, ut existimat Jacobus Gothofredus Ὑπομνήμ. ad *h. l.* ex *Auctoritate* sive *Praefatione Legum Rhodiarum.* Perperam, ni fallor, quamvis id probet Mornacius ad *h. l.* de Legibus illis Rhodiis, quae dicuntur, videbimus infra *Capite Peculiari*, & digna res erit. Praefationem illam quod attinet, verum est, ejus auctorem omisso Eudaemonis libello recitare eadem, quae heic habemus a *versiculo* Ἐγὼ μὲν, sed haec ille, ut opinor, vel ex Maeciano nostro, vel etiam, quod equidem fieri potuit, ex eisdem actis auditorii Imperialis. Non, inquam, ex eo Maecianus, quippe antiquior. Recenset ille Legum Rhodiarum compositor statim in *Principio Auctoritatis*

suae

ſuae & Pertinacem & Septimium Severum Imperatores, qui Leges Rhodias confirmaſſent; poſt eos igitur vixit ille *Auctoritatis* auctor, vel utique eorum fuit aequalis. Maecianus autem noſter quum jam Antonini primi aevo floruerit, vix eſt, ut eo perveniſſe credi poſſit, niſi eum addere placeat Luciani μακροβίοις. Neque, ut hoc evites, licebit denuo fingere cum Gothofredo, *Auctoritatem* illam ab aliis neſcio quibus poſtea auctam fuiſſe Conſtitutionibus inſequentium Imperatorum, quibus Leges Rhodias iviſſent confirmatum, ſiquidem in ipſa ejus ἐπιγραφῇ Pertinax & Severus occurrant. at miror neque hanc emblematis fuiſſe poſtulatam. Denique apud Maecianum hic & deprecatio Eudaemonis & reſcriptum Antonini cum re judicata Auguſti exſtant, apud Praefatorem illum duntaxat actorum pars, quae ſententiam Antonini & praejudicium Auguſti continet; & quis ex parte totum dabit? & non potius ex toto partem? Sin dicas, *Auctoritatis* illius duntaxat eclogam nobis eſſe reliquam, integram legis Rhodiae *Auctoritatem* forte reliquum ex actis illis ſuppeditaſſe, rurſus dices, qnod utrumque incertiſſimum eſt. Tantum laborat ille, ut τὸ *ex Lege Rhodia* interpretetur perperam *ex integra legis Rhodiae Auctoritate.* Quanti porro ſit, vel nobis eſſe videatur illa *Auctoritas*, indicabimus *Cap. VIII.*

CAPUT II.

Α'ξίωσις Ε'υδαίμονος Νικομηδέως πρὸς Α'ντωνῖνον Βασιλέα.

Deprecatio Eudaemonis Nicomedienſis ad Antoninum Imperatorem.

HAEc libelli ſupplicis inſcriptio, qua latinam vides, in libris antiquis fere praemittitur graecis, ſed non uſque adeo recte. Illud praeter nihil variantis ſcripturae mihi datum eſt obſervare in hiſce Maeciani vel graecis, vel ex veteri interpretatione latinis. Haloander ἀξίωσιν vetit *libellum ſupplicatorium*, Jacobus Gothofredus *Cap. I.* ad *h. l. libellum ſupplicem* ſeu *deſiderium* & *poſtulationem*, alii *ſupplicationem*, alii *preces*, alii *expoſtulationem*, quae omnia fere nullo diſcrimine habentur. Ego tamen puto non eſſe recedendum a veteri Interprete, qui ἀξίωσιν tranſtulit *deprecationem*; ita malim, quam *libellum*, ſiquidem certe non conſtet, Eudaemon noſter querelam ſuam Imperatori expoſuerit viva voce, an ſcripto? utroque modo adibantur Principes Romani, ſed tamen quia magis porrecto libello, quam adlocutione non ſatis quandoque opportuna, non damnem, qui ex eo, quod ἐπὶ τὸ πλεῖστον fiebat, *libelli ſupplicis* hic meminerunt.

Melius autem, ut dixi, & tutius vetus interpretatio. Nec utimur Jacobi Gothofredi, Jacobi Andreae Curſii ad *h. l.* aliorumque ſententia, qui eam non ferunt, quod *deprecatio* eorum duntaxat eſſet, qui veniam remiſſionemque flagitant. Fuit hoc, fateor, procul ab animo Eudaemonis, ſed verum non eſt, *deprecandi* vocabulum ea ſemper ſignificatione accipi; eſt omnino *deprecari* etiam eorum, qui rogant & flagitant ſimpliciter, & *deprecatio* idem quod

παραί-

παραίτησις apud Graecos, hoc eſt, & ignoſcendi poſtulatio (ut *deprecationem* alicubi Tullius definit) & ſine veniapoſtulatio quaelibet, ſed vehemens, ſed fervida. Libelli & ſupplicationes, quibus ad Imperatores itur, *preces* appellantur in *Tit. C. de Precib. Imper. offer precatio* in *l. ult. eod. l.* 3. *C. de LL.* & apud Spartianum *in Hadriano Cap VIII. deprecatio* hic, eoque forte ſenſu Graecorum *deprecatio* & *ſupplicatio* ad Pontificem, ejus titulus eſt apud Correctores Romanos ad *Cap. V. Diſtinct. XCIX.* & aperte ita *deprecatio* in *l.* 6. *C. Theod. de Accuſat. & inſcript.* quod ipſum cum Jac. Gothofredus ad *d. l.* 6. adnotaverit, miror eum veteri Interpreti hic iniquiorem eſſe. *Deprecari* in hanc ſententiam dicimus pro *valde precari*, *de* augente ſignificationem, ut in *depoſiti* voce Ulpianus obſervat in *l.* 1. *ff. Depoſit.* & in *detineo* aliiſque verum eſt. Scio, A. Gellium *Noctibus Atticis. Lib. VI. Cap.* 16. ſomniare, *deprecandi* verbum ea notione ſolius fere vulgi eſſe, ſed ſomniare tantum; Latinorum praeſtantiſſimi, mox & alii, eo vocabulo ita uſi ſunt: quae hoc probet, adeſt turba teſtium, ſed ne in re Grammatica nimium vager, ſuffecerint domeſtica teſtimonia in *l.* 1. *pr. C. de Offic. Praef. Praetor. Afr.* & *l.* 14. *C. de pact.* neque aliter Paulus *Frag. Lib. IV. Tit.* 1. §. 6. cum *deprecor* fideicommiſſi eſſe verbum dixit. Recte igitur Ἀξίωσιν reddidit *deprecationem* Interpres, quisquis ille fuerit, non recte eum hic Gothofredus, ut alias pleraque ejus omnia ſemidocti quidam Graeculi notarunt.

Fuit haec deprecario cujuſdam Εὐδαίμονος Νικομηδέως. Νικομηδεὺς an Nicomedem, an Nicomedenſem, an Nicomedienſem vertas (ut fieri video) parum refert, dummodo aliquem e Nicomedia Bithyniae intelligas. Eudaemon homini nomen fuit: neque enim naufragii & direptionis

 cau-

causa, in qua versamur, permittit, ut ἐυδαίμονα transferamus *felicem*, quo Nicomediensis aliquis lautus ac beatus intelligatur; nisi quis ex Zosimi *Lib. I.* argutari velit Nicomediam appellatam fuisse Ε'ΥΔΑΙ'ΜΟΝΑ διά τε πλοῦτον, καὶ τὴν εἰς ἅπαντα ἐυπορίαν ὀνομαςοτάτην, FORTUNATAM *ob divitias celebratamque omnium rerum copiam*, atque hinc illud Ε'υδαίμον@ epitheton Nicomediensibus adhaesisse jure proprio. Sed haec non sunt; per me licet Ε'υδαίμων porro sit nomen in Italia naufragi vel mercatoris, vel navarchi, vel alterius cujusquam: ignoramus quippe, Eudaemon ille quam vitam egerit, & pariter ignoramus, an & quare patriam libello adscripserit. Utque adeo Jacobus Gothofredus frustra heic tam profunde egerit de privilegiis Mercatorum, & de addita Patria ad emerendum favorem Principis, quem non probat Nicomedienses in causa naufragii, quin vel ulla re, habuisse praecipuos. Si patriam non actorum scriba, sed Eudaemon libello apposuerit, unice illud dandum videtur consuetudini, & tunc aliquando, & nunc ubivis Gentium receptae, quo is, qui aditur, in rescribendo habeat rationem ἀυτονομίας forte ejus loci, unde, qui simplicat, origo est.

Ait, πρὸς 'Αντωνῖνον Βασιλέα. Quis hic fuerit Antoninus, non est, unde scire possit. Sane simpliciter posito Antonini nomine Pium intelligimus, utputa qui, cum primus Antoninorum Principum fuerit, illud nomen quasi praecepit, sicuti Julius Caesar, Octavianus Augustus, Tiberius Claudius Nero aliique, Caesaris, Augusti, Tiberii aliaque nomina, quae inter ὁμωνύμους suos primi gesserunt. Sed non utique illud semper verum est, & nunc vulgo negatur de Antonino in *l.* 17. *ff. de stat. homin.* non tamen, ut mihi equidem videtur, ratione ibi satis idonea. Quamvis autem generaliter obtineat, per Antoninum intelliga-

ligatur Antoninorum primus, tamen hoc non aliter eſt ſervandum, quam ubi diſtinctionis ratio haberi poteſt; haec quando ceſſat, non eſt, cur pro Antonino primo pronunciemus, quia tunc dubitari nequit, de quo verba fiant. Cauſa illa diſtinctionis cum alibi, tum hic ceſſat: quod enim nomen diſtinctionis ergo Eudaemon addidiſset ad Imperatorem Antoninum, cui ſupplicabat, quique ibi unus erat duntaxat? quod etiam Actorum ſcriba? Antoninum igitur hic ſimpliciter dici, ut ab aliis diſtinguatur, ne veri quidem habet ſpeciem. Quinimo & in deprecatione facile utrobique omiſsum eſset ipſum Antonini nomen, & ſimpliciter dictum *Imperator* vel *Caeſar*, quemadmodum in actis, quorum pars exſtat in *l.* 7. *ff. ad. L. Jul. de vi priv.* & *l.* 13. *ff. Quod met. cauſ.* neque enim ni ſupplicatione, cognitione cauſsae, actiſve, quae de iis fiebant, de quo ageretur, potuit ambigi. Pertinent haec eo, ut ſciamus, per Antoninum, ubi ad praeſentem ſermo eſt, non neceſsario Pium intelligi, quum ita ceſset, quae id induxit, ratio. Hujus rei fortiſſimum argumentum eſt in *l.* 3. *ff. de his quae in teſt. delent.* namque ibi eſt exemplum actorum, quo non aliud eſt illuſtrius ullibi; omnia in rem praeſentem concipiuntur, ſimpliciter memoratur Antoninus, nullo diſcrimine, unde ab aliis dignoſci poſſit, adjecto, & tamen ibi non Pium, ſed Marcum eſse intelligendum ex Pudente & Pollione, additis Conſulibus, conſtat. Ex noſtris autem actis nihil conſtat omnino; uter igitur Antoninorum, Pius Marcuſve, ab Eudaemone hic fuerit aditus, non tuto definiveris, certe alterutrum fuiſse ex eo credi poſset, quod Maecianum, qui haec nobis refert, ad Antonini Caracallae vel Antonini Heliogabali tempora perveniſse vix eſt, ut dici queat.

Attamen Joannes Seldenus *Lib. II. Maris Clausi C.* 25. & Jacob. Gothofredus ad *h. l. Cap. VI.* per Antoninum omnino volunt Pium intelligi in hac specie; ille nulla, hic non alia ratione, quam quod in *fine h. l.* per θειότατον Αὔγουστον sit exaudiendus Marcus, cujus si etiam rationem quaeras, habebis eam, quod supra per Antoninum oporteat intelligere Pium. Est hoc valde lepidum. Sed vero θειότατος Αὔγουστος non est Marcus, ut sic inde nihil concludas; alia ratio Gothofredi, quam diximus, ratio non est, & quas ille porro habet in hanc rem, nihil magis efficere dicemus *Cap. ult.*

Non rursus cum eodem Gorhofredo *Cap. V.* & *XI.* placet prolixe causam fingere peculiarem, cur in re praesenti naufragus Eudaemon ipsum Imperatorem adierit: non enim liquido constat de qualitate causae, personarumque, contra quas Eudaemon supplicavit, ut suo loco dicetur; quin si hoc constaret, non continuo (ut ille putabat) causa singularis fuerit necesse est, quae ad Imperatorem praebebat aditum: Romani enim Principes ante Constantinum, qui *Magnus* dici solet, a quolibet in rebus quibuslibet adibantur, non dico a mercatoribus vel nautis, sed vel a servis & si quid servis minus est. Atque illi κόσμου κύριοι, tantum iis erat comitatis gnavitatisque, earum rerum cognitionem vel ipsi suscipiebant, vel etiam pro re nata delegabant aliis, vel remittebant ad ordinarios Judices. Quad si quis ignoret, legat libellum *Sententiarum D. Hadriani*, & *l.* 8. *&* 9. *ff. de Offic. Praesid.* & quae nos ea de re diximus in *Libro singulari* ad *l. Lecta* 40. *ff. de reb. cred. Cap. II.*

CAPUT III.

Κύριε Βασιλεῦ Ἀντωνῖνε. Ναυφράγιον ποιήσαντες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ.

Domine Imperator Antonine. Naufragium in Italia facientes.

D*Omini* appellatio, quam Auguſtum Tiberiumque, Imperatorum Romanorum optumos maxumos, tantopere exhorruiſse legimus, ita mox eviluit, ut de aevo jam ſuo Seneca in *Epiſtolis* prodiderit, etiam obvios quoſque, ſi nomen non ſuccurreret, ſalutatos fuiſse *Dominos*. Non eſt igitur, cur miremur, hanc vocem Imperatori vel Pio vel Philoſopho adſcriptam eſse, cum maxime tunc ea ſolemnis fuerit in adlocutionibus, quae ad Principem fiebant. Quod hic Eudaemon graece dixit κύριε Βασιλεῦ, Vivius Zeno ad Antoninum, forte eundem, latine extulit in *l.* 3. *ff. de his quae in teſt. delent. Rogo*, inquit, DOMINE IMPERATOR, *audias me patienter*. De Βασιλέως vocabulo nihil moneo, neque enim id quemquam offendet, qui novit, Graecos non alio fere *Imperatores*, & eodem olim vel *Magiſtratus* nonnullos exprimere conſuevisse. Sed aliud agimus.

Compellato Principe rem geſtam exponit Eudaemon. Ναυφράγιον, ait, ποιήσαντες, & quae ſequuntur. Ita Florentiae editum; Alciatus *Lib. II. Diſpunct.* 5. & Salmaſius *de modo Uſurarum Cap. V.* exhibent ναυάγιον, atque ita & alii ex ſua, ut videri volunt, emendatione, cum tamen haec lectio ſit antiqua; ναυάγιον jam edidit Ludovicus Blaublommius Pariſiis anno 1523. & Robertus Stephanus ibidem anno 1527. & qui praefuit editioni apud Senneronios Lugdum 1549. ita autem omnes illi, ut graeca ναυαγίῳ,

γίȣ, non latina ναυφραγίȣ voce videatur usus Eudaemon. Sed Thusci Codicis auctoritas facile obtinebit, retinendum esse ναυφράγιον; nam ut translato Bysantium Imperio Romana lingua mera fere Cecropis facta deinde est, ita & Graeci cum hoc, tum aliis temporibus multa ex latino, Principis Populi, sermone traxerunt, & passim Latini Graeca, Graeci Latina suis linguis miscuerunt. Ipsam quoque ναυφραγίȣ vocem nonnullos Graeculos usurpasse aliis observatum scio, sed Graeculos aevi sequioris &, ut ita dicam, latini; alioquin qui ναυφράγιον dixit, & graece loquutus est, opinor fuisse neminem. Caeterum non illa tantum ναυφραγίȣ vox mihi videtur latina, sed tota loquutio ναυφράγιον ποιεῖν, *Naufragium facere*, hanc enim apud Auctores Graecos me legere, vel qui legerint videre, non memini; illi pro ναυφράγιον ποιήσαντες, quod hic est, simpliciter dicerent ναυαγήσαντες, vel etiam, ναυαγίᾳ χρησάμενοι, vel si quid his est simile. Sed, ut diximus, saeculi haec vitia sunt, quae frustra aliter tuemur.

Ait Eudaemon, se sociosque navales naufragium fecisse ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, *in Italia*. De hac scriptura penitur seditiose tumultuantur, non tantum qui Jurisprudentiam, sed & qui Grammaticam profitentur, in hoc tantum concordes, delendam esse *Italiam.* Rationes, cur de ea tam graviter decernant, omnino duae sunt, altera naufragii locum persequitur, altera direptionis, utraque ingentem, ut Graeci vocant, ἀτοπίαν. Existimant itaque, ut de prima dicam primo, non nisi absurde dici posse ναυφράγιον ποιεῖν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, Italiam videlicet naufragiis satis commodam non esse, quaerenda maria, scopulos, syrtes, nihil his esse negotii cum Latio, regionum causam procul heic esse habendam, &, ut breviter dicam, non magis opportune in Italia naufragium fieri posse credunt, quam,

ut

ut opinor, in mediis Alpibus aut ſilvis Lybiae. Deinde, quae ſecunda eorum & princeps ratio eſt, non ſibi conſtare putant hanc orationem, qua Eudaemon *in Italia* dicitur naufragium paſſus, & in Graecia direptus fuiſſe ὑπὸ τῶν δημοσίων τῶν τὰς Κυκλάδας νήσους οἰκούντων, duobus ſcilicet maribus, & potiſſima Graeciae parte interjacentibus; direptionem utique factam volunt in locis naufragio proximis, aut ſi in remotis aliquantulum, non tamen quaſſas Eudaemonis rateis tam longum, tanta maria navigaſſe ex Italia ad uſque Cyclades. Quod ſi verum ſit, fabuloſam quamque navigationem huic uni cedere vulgo perſuaſum eſt.

Ego tamen *Italiam* ſervari cupio, & ſalva erit bonis avibus. Nihil equidem illa locutio ναυάγιον ποιεῖν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ habet abſurditatis, nihil aut certe parum καταχρήσεως, poteſt namque ea variis modis accipi ſine vi majore. Igitur ἐν τῇ Ἰταλίᾳ erit in mari circa Italiam Hadriatico, vel Tyrrheno, vel Tarentino, vel etiam in Italiae flumine aliquo aut lacu; locus enim peculiaris, ubi naufragium paſſus eſt Eudaemon, non exprimitur, neque forte praeciſe exprimere potuit homo peregrinus ex Nicomedia, ſufficere ratus, ſi ἐν πλάτει diceret ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Potuit autem omnibus iis in locis Eudaemon naufragium feciſſe, eaque nomine *Italiae* intelligi. Si in lacu aut flumine, qualia in Latio plura naufragiis ſufficiunt, jam recte naufragium *in Italia* factum fuiſſe dicetur; ſi in ſinu Tarentino, eum utrimque cingit Italia, & idonea rurſus erit locutio; ſi in mari, ut diximus, Supero vel Infero, exigua ſane καταχρήσει mari Italiae proximo *Italiae* nomen dederis, hoc eſt, mare, qua terram alluit, ejus terrae vocabulo intellexeris per figuram Rhetorices neſcio quam; & quidni, ſi proximae Italiae inſulae, Italiae & quarumcunque,

quibus adjacent, Provinciarum partes esse credantur, ut creduntur vulgo, etiam Ulpiano in *l. 9. ff. de Judic.* Si enim insulae, multo magis mare, quod medium est & insulas Italiae conjungit, censebitur pars Italiae.

Quod si nihil horum placeat, nec quicquam plane improprii in appellatione maris admitti, nec lacum aut flumen aliquod intelligi posse pertinaciter defendas, attamen & alia ratione *Italiae* consultum est: poteris quippe τὸ ἐν interpretari *ad*, *apud*, vel *prope*, ἐν τῇ Ἰταλίᾳ *ad Italiam*, in mari prope Italiam, quodcunque tandem illud fuerit. Ita Graeci τῷ ἐν, & Latini suo *in* quandoque utuntur. In Chronico Eusebiano ad Olymp. LXXVI. Graecorum contra Persas praelium, quod *ad Plataeas & Mycalen* dici solet, ab Divo Hieronymo vocatur *bellum in Plataeis & Mycale*; & quod vulgo diceremus *ad tertium lapidem*, Prosper Aquitanicus ad annum Mundi 5589. *Theodosio II. & Cynegio Conf.* dixi *in tertio lapide*. Sed quia proprie despiciendum est de Graecorum ἐν, hoc agamus. Bis illa particula in hanc sententiam usus videri posset Homerus *Iliacorum Lib. II.* semel in oratione Junonis ad Minervam *vers.* 161. iterum in oratione Minervae ad Ulyssem *vers.* 178. utrobique:

- - - - πολλοὶ Ἀχαιῶν
Ἐν Τροίῃ ἀπόλοντο. - - - .
- - - - *magnus Achivum*
Ad Trojam periit numerus. - - -

Sed est oratio ibi ambigua, quia Troja, ut ut etiam pro Ilio, saepius tamen pro regione Trojana accipitur, quemadmodum notat Scholiastes, qui dicitur Servius, ad *princ. Lib. III. Æneid.* Magis igitur id probabit Xenophon in Ἑλληνικ. *Lib VII. p m.* 645. ubi τὸ ἐν rursus bis, sed palam, ea significatione occurrit: Ἡττημένος μὲν, inquit, ἐν

Λα-

Λακεδαίμονι σὺν πολλῷ ὁπλιτικῷ ὑπ' ὀλίγων, ἡττημένος δὲ ἐν Μαντινείᾳ ἱπποµαχίᾳ; *Victus ad Lacedaemonem cum multo peditatu a paucis, & iterum victus ad Mantinaeam equestri praelio.* utrobique ἐν Λακεδαίμονι & ἐν Μαντινείᾳ est *ad Lacedaemonem* & *ad Mantinaeam.* Et aperte etiam Lucianus in libello ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος Magni Alexandri praelium ad Issum appellat μάχην ἐν Ἰσσῷ. Satis est auctoritatum; si quis tamen plures desideret, ex Latinis & Graecis Auctoribus plures dabit Cl. Perizonius. *Not.* ad AEliani *var. Histor. Lib. II. C.* 25. Igitur si apud Maecianum ἐν τῇ Ἰταλίᾳ eo modo vertas aut explices *prope Italiam,* nihil esse quod offendat, nihil etiam, si serves *in Italia,* modo eam loquutionem, ut par est, intelligas, neque inde efficias, Eudaemonem forte navem fregisse in via Appia aut Capitolio Romano, aut si quid similis est calumniae. Sic impetum primum in *Italiam* repulimus.

Superest alia, quam diximus, & major difficultas, qua omnino in perniciem ejus *Italiae* Interpretibus conspirare placuit. In Italia naufragium, & apud Cyclades rapinam pati adeo iis visum fuit ἀσύστατον ob eas, quas jam enarravi, rationes, ut lectioni, constanti alioquin apud Latinos Graecosque, nemo pepercerit, nisi forte in rebus Cosmographicis qui caligabat, ut fere Interpretum prisca Gens, taciturna heic & secura, vel etiam Accursius, & quibus cum eo tantae molis non erant omnes Cyclades, quin eas continuo in Italiam transtulerint. Ita iste, ut *Italiam,* patriam scilicet suam, servaret, Graecorum *Cyclades* perdidit, vel potius in Italia fabricavit novas; ridendus eo nomine, ut fit, an aliquatenus excusandus, quod exemplo peccarit, discutietur *Cap. V.* Sane beatioris saeculi Interpretes uno omnes ore *Italiam* evertunt,

& aliquid ad inſtar ejus quaerunt, &, ſi non repererint, minori, ut putant, negotio locant ipſi apud Cyclades. Videbimus, poſtquam *Italiam* & ſitum orbis, ut eſt, fuerimus tuiti.

Inter Italiam & Cyclades ingentem eſſe locorum intercapedinem facile agnoſcimus, ſed ut de loco naufragii conſtat, ita negamus conſtare de loco direptionis; ait quidem mox Eudaemon διηρπάγημεν, *direpti ſumus*, & ait a quibus, ſed non quomodo, aut ubi terrarum vel marium; apud Cyclades, vulgo inquiunt, at quum ſimpliciter dicat, *rapinam paſſi ſumus*, non eſt prudentis locum determinare, neque, ſi vel longinquum a naufragio determines, ideo vim facere receptae lectioni. Potuit Eudaemon diripi in loco, quo navis periit, idque quadantenus ſubindicat vox ποιήσαντες, quae ad hanc διηρπάγημεν relata non abſurde innuere videri poterat, in ipſo facto naufragii direptionem eſse factam; ſed tamen inde nihil probatur, utique nihil ſolidi, ut novit, qui graece novit. Potuit igitur direptus fuiſſe vel in Italia, vel Inſula aliqua, vel Epyro, Dalmatia, vel alibi, quinimo vel in Gallia, vel Hiſpania, vel Africa, vel in ipſis Cycladibus, nam plurimis eorum locis ne veroſimilitudo quidem nobis conſtat, cum neſciamus, qua in parte Italiae naufragium ſit factum. Dicet quis, ubicunque factum eſt, non eſse ſimile vero, direptionem eſse factam in locis tam longe ab Italia remotis; ſed vero hoc omnino perſuadere non licet: Ἐικὸς γὰρ γίνεσθαι πολλὰ καὶ παρὰ τὸ εἰκός, *veroſimile enim eſt multa fieri, quae voriſimilia non ſunt*, ſi, ut credere dignum eſt, credas Ariſtoteli de *Re Poëtica Cap. XVIII.* Et quis legem tempeſtati ponet, ubi naufragii reliquias expellat? naufragos ad loca vel remotiſſima adpellere, & adpoliſse quondam rerum nauticarum annales paſſim loquuntur. Quare ſi Cycladenſes Eudaemonem depraedati

eſ-

esſent apud Cyclades, & vel in ultima Thule, non erat Interpretibus diſſimulandum aut negandum, naufragio, verbi gratia, in ſinu Tarentino, aut alibi ad Italiam facto, merces aut ſcaphae impoſitas, aut ſine ſcapha ſolas eo potuiſſe deferri, & porro diripi.

Neque etiam, ſi liqueret de loco direptionis, noſtrum eſſet definire, qua occaſione Publicani vel alii, qui in Cycladibus habitabant, ibi fuerint, vel quam citiſſime & facillime eo pervenerint: nihil enim vetat homines, qui mox dicuntur οἰκεῖν τὰς Κυκλάδας, etiam alibi locorum verſari, & ibi diripere naufragos. Potuit hoc fieri omnibus, quos dixi, locis, & vel in Italia, ubi naufragium factum erat, niſi cui fingere ſit volupe, iſtos δημοσίους extra Cyclades eſſe nec debuiſſe, nec potuiſſe. Fac igitur, eos fuiſſe glebae Cycladenſi adſcriptitios, aut alias res immobiles, quae Cycladibus excedere non poterant. Et tamen vel ita illorum facilitati indulgere potuiſſent Interpretes, & credere ὑποδημοσίους fuiſſe, qui in Italia, vel ſi quis alius fuerit factae direptionis locus, ſtationes habebant, & in iis publicum exercebant nomine ἀρχιδημοσίων, qui in Cycladibus erant. Ita illi ἀρχιδημόσιοι Cyclades non egredientur, at domi ſuae ſedentes praedabuntur ex ratione juris, quae per alium qui facit, ipſum feciſſe videri vult. Nec ſane difficilem haec res explicationem habet, ſi τοὺς δημοσίους vertas *publicanos*, ut verti poſse dicemus *Cap. V.* nam utique non omne publicum per ſe publicani exercent *l. un. C. de conduct. vectig. Fiſc.* quae eſt in aliis Libris *l.* 2. & pars *Tit. C. quibus muner. excuſ. hi, qui poſt impl. milit.* ſed vel praeſentes vel abſentes *l.* 8. §. 1. *ff. de vacat. & excuſat mun.* omnino enim *praeſentes*, ut legitur, legendum eſt in *d. l.* 8. §. 1. quamvis id non probet Cujacius in *Comment. ad d. l. un.* Abſentes autem exercent vel

per alios, vel ſublocant ὑποδημοσιώναις, ipſi ἀρχιδημοσιῶναι; cujuſmodi fuiſse poteſt Zachaeus ille ἀρχιτελώνης, quem D. Lucas memorat *Evang. Cap. XIX.* §. 2. eoque id magis credo, quod τελωνάρχης apud Judaeos fuerit in uſu, & eorum lingua vulgo audiat ראש המוכסם. Igitur per me licet publicanorum Principes, habitatores Cycladum, manſerint domi, & eorum ſervitia vel ὑποδημόσιοι Eudaemonem diripuerint in Italia, vel ſi quis alius fuerit depraedationis & redempti ab illis ἀρχιδημοσίοις vectigalis locus. Atque ita ubi cunque tandem facta ſit haec ἁρπαγὴ, prope locum naufragii, an procul ab eo, in Cycladibus, an extra eas, in mari, an in terra, recta ſemper eſt hujus loci ſententia, & recte, quamvis non manu, poſſumus impedire, quominus in poſterum abſurda videatur ejus ſcriptura.

CAPUT IV.

Quam vare Ἰταλία *afflicta ſit. Criticorum in eam impetus redarguuntur. Si quid mutandum videretur, quî aliter mutari poſſet; aliquot in hanc rem conjecturae & emendationes.*

POſtquam laboranti *Italiae* ſuccurſum eſt, placet *hoc Capite* intercalari Criticorum ad τὰ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ obſervationes referre, & nunquid iis amplius & melius adduci poſſit, conjecturam facere & periculum. Explicita & vindicata receptae lectionis auctoritas ſatis equidem emendationem omnem refutat, ſed tamen, ſi cui nequeant ſatisfacere, quae ea de re jam diſputavimus, & *Italiam* vel nullo jure placeat delere, non erit abs re enarrare

pau-

paucis, quid ejus loco ſubſtituerint alii, & quid porro ſubſtitui poſſit.

Samuel Petitus *Miſcellan. Lib. III. Cap.* 11. Coſmographiam *hujus Legis*, ut nunc legitur, aliquid monſtri inſtar habere perperam ratus, ſed ratus tamen, pro ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ſcribit ἐν τῇ Τηλίᾳ, quo ex *Italia* faceret inſulam *Telum*, ex Sporadibus unam, ſeu potius, quo inde efficeret novum mare, *Tellum* videlicet. Probat hanc reſtitutionem Seldenus in *Mari clauſo Lib. I. Cap.* 25. Sed eam, quod ſatis eſt, refutavit Salmaſius *de Modo Uſurarum Cap. V. p. m.* 205. & Jacob. Gothofredus ad *h. l. Cap. III.*

Claudius Salmaſius illo, quem notavit, emendatore heic pejor reponit ἐν τῇ παραλίᾳ, *in littore, in ora maritima*, & nonnihil Juriſprudentiae adfingit ad tuendam hujus emendationis elegantiam; ſed nae valde illud eſt παράλογον ſimul ac παράνομον. Reſpondit infelici JCto Jacob. Gothofredus ad *h. l. Cap. ult. in fin.* nihil addo.

Innocentius Cirionius ad *V. Coll. Decret. p.* 18. reſtituit ἐν Ἀτταλίᾳ, urbe Pamphyliae maritima, ſed haec cum inter Cycladas non ſit, vel eo rurſus Δημοσίους illos directuros oportebit deferre, vel naufragos diripiendos hinc ad Cycladas. Quod ut fieri poſſe non nego, ita id ipſum de *Italia* quominus dicamus nulla eſt ratio; ſin ajas, hanc ab Cycladibus longius diſtare, quam Attaliam; eſto longius navigaſſe vel τοὺς δημοσίους, vel naufragum Eudaemonem. Denique qui *Italiam* hic ſublatam volunt, etiam ea utuntur ratione, quod non apte ibi dicatur ναυφράγιον ποιεῖσθαι, neſcio tamen, an aptius ἐν τῇ Ἀτταλίᾳ *in urbe Attalica*; etenim eo loci naves non facilius, credo, perdas, quam Romae aut alibi in medio Latio. Proinde ſalva eſſet nequit Cirionii reſtitutio, niſi de-

decurras ad eam significationem voculae ἐν, quam nos dedimus *Capite proximo*, ne quid *Italia* detrimenti caperet.

Jacobus Gothofredus *Cap. III.* & passim ad *h. l.* Hugo Grotius in *Flor. spars.* ad *eandem*, Lucas Holsteniu ad Stephani, quae dicuntur, Ἐθνικὰ, in *verbo* Ἰκαρία, Jacobus Andreas Crusius ad *h. l. C.* 5. & hos qui sequuntur longa serie, legendum contendunt ἐν τῇ Ἰκαρία, scilicet, inquiunt, θαλάσσῃ, *in mari Icario.* Quis e tribus illis prioribus hoc primum dixerit, cum fere aequales fuerint, non potui animadvertere; hoc satis constat, eam emendationem tantum non omnibus se probasse, cum quia levissima est, tum quia mare Icarium Cycladibus proxime est vicinum, &, ut hoc addam, vel Ἴκαρος sit μία νῆσος τῶν Κυκλάδων, *ex Cycladibus una*, κατὰ τὸν Στέφανον. Accedit, quod mare AEgaeum, &, quod ejus pars est, Icarium tempestatibus & naufragiis adeo fuerit infame, ut vetustas passim illud testetur & detestetur; testimonia recitarunt alii, omissa tamen de mari Icario paroemia Homeri *Iliad. Lib. II. vs.* 144.

Κινήθη δ' ἀγορὴ, ὡς κύματα μακρὰ θαλάσσης
Πόντου Ἰκαρίοιο. - - - - -

Fluctus ut Icarii commota est Concio. . . . .

Et profecto, si proba & sibi ubique constans lectio mutanda esset, fere est, ut persuaderet haec Critica, sed persuaderet magis, si ejus auctores docerent, Ἰκάριον πέλαγος apud Graecos simpliciter appellari Ἰκαρίαν, hoc nemo eorum unus docuit, nec puto verum esse. Ipsa insula dicitur Ἰκαρία Straboni, Ἴκαρος Stephano, at ita nuspiam, quod ego adsequi potui, ipsum mare. Jacobus Gothofredus Petito non concedit Τηλίαν, quod mare Telium antiquis non memoretur, & recte illud, sed ipse interea

Ἰκα-

'Ιταρίαν substituit, aeque, ut opinor, ignotam, si pro mari accipiatur. Vicina quidem insula mari nomen dedit, ut refert Strabo *Lib. XIV.* sed nomen non 'Ικαρίας, quemadmodum vocatur ipsa, at πελάγες 'Ικαρίε, θαλάσσης 'Ικαρίης, & quae sunt similia. non licet subintelligere, quod hic subintelligunt tres, quos diximus, Viri, & tamen Graecis subintelligitur nunquam, alioquin nova vitreo daturi nomina ponto. Quare si cui omni modo sedeat 'Ικαρίαν substituere, oportet eum non mare, sed ipsam insulam denotare, ac porro τὸ ἐν interpretari *ad*, *apud*, *prope*, ad insulam Icariam, ea nimirum ratione, quam ἐν τῇ 'Ιταλίᾳ nos sumus exsecuti, & in Cirionii τῇ 'Ατταλίᾳ quoque obtinet, si obtinere queat illa emendatio.

Sane si insularum, urbium locorumve nomina maribus vicinis dare licet, vel ea formare κατ' ἀναλογίαν, audire videor Criticorum ingentem turbam, qui alia mox & alia commenti *Italiam* varie affligent. Nam ecce sin hodie tu legas ἐν τῇ Τηλίᾳ vel ἐν τῃ 'Ικαρίᾳ, & inde fabrices maria, cras forte prodibit alius, qui legere volet ἐν τῇ 'Ιτανίᾳ, videlicet θαλάσσῃ, ab Itano, si credas, urbe Cretae maritima non procul ab Cycladibus, ubi & promontorium Stephano celebratum, & Plinio *Lib. IV. Cap.* 12. & perendie rursus alius, qui ἐν τῇι Τολίᾳ, in mari nempe, quod est ad insulam Tolon, Cycladibus vicinam; quippe constat, veteres ι μικρὸν iis, quibus nos subjicimus, literis incontinenti apposuisse. Atque ita alius denuo nulla mutatione ἐν τῇι Ταλίᾳ, a Talo Cretae, de quo Vossius in *Observ.* ad Catullum, *Epigr. ad Camerium p.* 122. Neque forte indignabimur iis, qui Crisi tam placida rem transegerint, at vero si quis e secta Grammaticorum JCtorumve audacius insurgat, nescio quae non alia, mox & alia sit reperturus. Ecce enim leget vel *Mycalia*, a *My-*

cali promontorio e regione insulae Sami juxta Cyclades, vel *Mimalia* a *Mimali*, apud Hesychium namque legitur Μίμαλις, ἡ νῦν Μῆλος, vel etiam *Melia* ab eadem *Melo*, una ex Cycladibus, vel *Delia* a *Delo*, insula inter Cycladas media & facile principe; vulgo enim Delus inter has numeratur, etiam Stephano in Epitome Ἐθνικῶν, quamvis Strabo *Lib. X. Cap.* 19. eam a Cycladibus distinctam, & has illi circumfusam esse videatur existimare. Sed id tanti non est, quum utique sit perspicuum, sive Delus fuerit una Cycladum, sive non fuerit, satis tamen ibi, ut raperent, ad manum fuisse τοὺς δημοσίους τῶν Κυκλάδων. Et sane quocunque modo ex his, quos dixi, *Italiam* transmutes, dicet emendatorum quisque, Eudaemonem omnibus illis locis & commode naufragium potuisse pati, & sic statim quasi calente adhuc negotio a Cycladensibus diripi.

Haec autem nemini placuerint, nisi qui nova marium appellatione delectetur. Hanc porro sequi si cui decretum est, sed servatis insularum urbiumque nominibus, is suo periculo legat vel *Matalia* ab urbe ejusdem nominis in ora maritima Cretae, vel *Psytalia* ab insula ejusdem rursus nominis, quae est ad Salamin, & a Pausania aliisque satis celebrata est. Secundum haec οἱ δημόσιοι iterum sedibus suis excedere non tenebuntur; si vero sit, qui hos audebit Cycladibus locisque proximis educere, & est cur audeat, vel etiam naufragos non ex Italia usque, sed ex ipsa Graecia ad Cyclades deferre volet, is mox scribat Αἰτωλίᾳ hoc est, θαλάσσῃ, quae AEtoliam alluit, sinu forte Corinthiaco: vel potius si ab regionibus, insulis, urbibus nolit condere θαλάσσας ὁμωνύμους, ajat τὸ ἐν explicari posse & omnino hic debere *ad*, *apud*, ad Mataliam, ad Phytaliam vel ad AEtoliam. Deni-

nique si sit, qui Publicanos raptores audebit vel ipsa Graecia educere, & alia terrarum raptum mittere, is tamen τὸ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, utpote generalius dictum, fastu despiciet critico, & aliquid ad instar Italiae quaesiturus est, ultra Garamantas licet & Indos. Sic larga enascecretur emendationum seges, & benigna, si luberet, materies ex Geographis, qua Graecis, qua Latinis, prolixe edisserendi de omnibus, quos dixi, & hi describunt, locis.

Nec tamen ita emendator, si in garrulum incideris, te dimittet, sed Cycladum viciniam relegens *Maleam* adpellet, eamque ex cineribus dirutae hic *Italiae* reponet. Et primo quidem multa profunde dicet de affinitate literarum I & T cum M, & facile hanc in eas mutari potuisse, vel, si primam *Italiae* literam rejiciamus sub ultimam voculae praecedentis, facilius adhuc simplex M migrasse in T, dabitque ejus rei exempla ex Gulielmi Canteri *Syntagmate de ratione emendandi Graecos Auctores*. Mox audies, librarium nescivisse, quid rei esset *Malea*, & hinc *Italiam* substituisse. Deinde addet, tam bene Eudaemonem navim suam *ad Maleam* potuisse perdere, ut nusquam melius; tantum enim abesse, ut quicquam de naufragiorum gloria concedat mari Icario, ut longe id etiam post se reliquerit, ejus rei testes esse Strabonem *Lib. VIII. Cap.* 31. Plinium *Lib. X. Epistol.* 16. & Poëtas tantum non omnes, quin vel in proverbium abiisse tam apud Graccos, quam Latinos, ut auctor est Strabo *dict. Loc.* & Symmachus *Lib. VIII. Epist.* 60. Narrabit porro, adeo periculosum fuisse illud Peloponnesi promontorium, ut titulo res digna sepulchri fuerit habita, derepente adducet & exscribet antiquam Inscriptionem, in Hierapoli Phrygiae haud ita dudum inventam, in qua Flavius quidam, ut grande miraculum, bis & septuagies

impune Maleam ſuperaſſe memoratur. Dederunt hanc inſcriptionem cum alii, tum Voſſius in *Obſerv.* ad Catullum, *Epigr. ad Thallum p.* 62. qui tamen Μαλέαν vel Μαλείαν (promiſcue enim ſcribitur, ut eſt in *Epiome* Stephani) promontorium illud Laconiae, quo de nos agimus, non videtur diſtinxiſſe a τῇ Μαλίᾳ, itidem promontorio, ſed inſulae Lesbi in mari AEgeo, de quo Strabo *Lib. XII. C.* 14. Hinc ſtatim emendator: immo Μαλίαν legendum eſſe potius quam Μαλέαν, cum alias ne jota quidem ex *Italia* ſervetur, idque haud difficulter perſuadebit iis, qui ſciunt, quid ſit *AEgeum navigare.* Addet denique, ſeu Μαλέαν velis, ſeu Μαλίαν, ab utroque promontorio Eudaemonem longe citius ad Cyclades pervenire potuiſſe, ut ibi diriperetur, quam ex Italia uſque, aut, ſi tantum non indulgeat τοῖς δημοσίοις, ut domi ſuae ſocordes manſerint, facilius eos ex Cycladibus ad Maleam, vel etiam Maliam, rapinam acturos mittet, quam ad diſſitam procul Italiam. Tandem, inquiet, ſi ita legas, nihil tum moliendum eſſe καταχρήσεως, nihil novae appellationis, & quae alia ſunt rumpendis legibus velamenta.

Si quibus autem tantum deſperationis eſt, ut de *Italia* heic omni modo actum eſſe velint & conclamatum, per me licet tunc *AEthaliam* reſtaurent. Tres omnino reperi Αἰθαλίας. Prima eſt inſula in mari Tyrrheno prope Tuſciam, quam Plinius *Lib. III. Cap.* 6. & Strabo *Lib. II. C.* 29. & *Lib. V. C.* 9. & Stephanus in Αἰθάλη, commemorant; non diſputo, haec AEthalia eadem ſit, necne, cum Ilva, Ilva illa, quae Maroni *lib.* X. *AEneid. vſ.* 174. dicitur:

Inſula inexhauſtis chalybum generoſa metallis.

Plinius ait, Strabo negat, utrumque graves Auctores ſequuntur. Sed quicquid ſit, hanc AEthaliam hic intelli-

gere

gere non licet, cum fuerit, ut Strabo ait, πρόσγειος *ad continentem*, & quidem Italiae, adeoque tantum, quantum haec, a Cycladibus abfuerit, nisi quis concessa facilitate ad loca vel remotissima perveniendi, *AEthaliam* ideo praeferat *Italiae*, quod sibi non videatur probabile, Eudaemonem, navarchum forte, in exprimendo loco naufragii, hoc est, in re, cujus peritiam profitebatur, locutione tam larga fuisse vagatum, idque ad Imperatorem Romanum, cujus rescripturi fortasse intererat ea de re accuratius edoceri. Secunda Ἀθάλια vel Ἀιθάλεια est insula Lemnos; refert enim Stephanus in *d. Voc.* Ἀιθάλη, a Polybio *Lib. XXXIV.* Ἀιθάλειαν τὴν Λῆμνον καλεῖσθαι, *Lemnum dici AEthaliam.* Confirmat hoc Etymologicum magnum, ut recte notavit Holstenius, sed loquitur illud de Ἀιθάλῃ, qua Lemno. Caeterum si Lemnus vocata fuerit *AEthalia*, cur non hanc, ne a Cycladibus nimium recedant, heic loci reponunt Critici? unum scilicet mare AEgeum, idque continens, ab Lemno ad Cycladesnos ducit & duxit forte naufragas Eudaemonis rateis. Quod si nec tantum maris vel has emeriti potuisse credas, vel etiam δημοσίους illos, en tertiam *AEthaliam*, apprime opportunam juxta ipsas Cycladas! hanc reperi, sed in uno Livio. Verba adscribam, quamvis ab hoc instituto alienus, quia situm insulae exponunt, ut nemo possit brevius, melius; is igitur de Romana Rhodiaque classe adversus Antiochum *Lib. XXXVII. Cap.* 13. ita infit: *Polyxenidas Samum petituros ratus hostes, ut se Rhodiae classi conjungerent, ab Epeso profectus, primo ad Myonnesum stetit, inde ad Macrin, quam vocant, insulam trajecit; ut praetervehentis classis, si quas aberrantes ex agmine naves posset, aut postremum agmen opportune adoriretur. Posteaquam sparsam tempestate classem vi-*

dit, occasionem primo aggrediendi ratus, paulo post increbescente vento, & majores jam volvente fluctus, quia pervenire se ad eos videbat non posse, ad AETHALIAM *insulam trajecit, ut inde postero die Samum ex alto petentes naves adgrederetur.* Mox ipse & alia de hac AEthalia, sed quae describere nihil attinet; constat hinc abunde, AEthaliam fuisse insulam prope Samum, quae inter Icariam & Ephesum fere media est, eamque Samo in tantum vicinam, ut Polyxenidas, cujus classis ibi stabat in anchoris, postero die commode posset aggredi Romanos, Samum petentes, &, ut est in historia, tenentes adhuc eodem die. Apud Geographos veteres, fateor, me hanc *AEthaliam* non invenisse, sed in Auctoribus, & vel in ipso Livio, sexcenta sunt, de quibus illi silent. Quin hoc arripiet emendator, dicetque librarium, quod *AEthalia* in mari Icario esset obscura sibiquo incognita, levissimo motum substituisse celebratam toto orbe *Italiam*, & multa deinceps concionabitur de librariorum imperitia, & facinioribus hic illic admissis. Utque hic pro *AEthalia*, *Italiam* substituerunt, sic pro *AEthalis*, apud Ovidium *de Pont. Lib. II. Ep.* 3. *vs.* 84. vulgo editum est *Italis*. Omnino perperam, quod recte observavit & emendavit N. Hemsius, Rutgersium secutus, probante quoque L. Holstenio ad *Stephanum* in Ἀιθάλη. Id nolim hic celare, virum Cl. Gerardum Noodt, Jurisconsultum & Antecessorem, quum nuper me inviseret, & sermones caederemus de hac, quam interpretor, *lege IX.* isque *Italiam* servari non posse sibi habere persuasum, significasse mihi, hanc se, quae in Livio est, *AEthaliam* restituere in Observationibus, quas exspectamus, Criticis. Eadem me, si quid mutandum videretur, inter caeteras uti conjectura fidem illi faciebant Adversaria mea.

At-

Atque ita tandem remediis laborabimus, & emendationum neque finis neque modus erit nullus; legunt omnes libri in *h. l. Italia*, quod multis, ut dictum est, modis recte intelligitur. Melius facerent Critici: si se conatibus inanibus non vexarent, cum obtinere spem non habeant, ubi receptae lectioni suus constat sensus; sin aliter existimemus, artem nobilissimam exponimus ludibrio.

CAPUT V.

Διηρπάγημεν ὑπὸ τ̃ Δημοσίων τ̃ τὰς Κυκλάδας νήσους οἰκούντων.

Direpti sumus a Publicanis Cyclades insulas habitantibus.

NAufragium, ut vulgo fieri adsolet, excipit naufragorum direptio. Διηρπάγημεν, ait Eudaemon, *direpti sumus*, & ait id simpliciter. Locum quia non addit, frustra de eo disputari satis dixi *Cap. III.* nunc dico, etiam non minus frustra disputari de genere depraedationis & colore; multis in hanc rem argutatur Jacobus Gothofredus *Cap. IV.* ad *h. l.* sed argutari de re incerta, quam certam reddere non possumus, argutari levissimum est: equidem plurima fingit ille, quo de causae qualitate constet, sed fingit tantum, neque enim vel ex personis, contra quas supplicatum est, vel ex responso Antonini, certum quid de ea licet intelligere, ut dicemus in *sequentibus* reliqua, quae habet Gothofredus, hic persequeremur, nisi turpe esset singulis tam exilibus commentis immorari. Videmus Eudaemonem ἁπλῶς dixisse, se & naufragium in Italia, & deinde rapinam passum esse; an plura dixerit, unde accuratius de facto constare possit, aut an

an ea Actorum scriba, vel Auctor *Praefationis Legum Rhodiarum*, vel Volusius Maecianus ex negligentia, vel quia ad jus non pertinebant, omiserint, definire non possumus, neque etiam quicquam ad nos. Talibus atque aliis si luxuriare fas esset, confestim quoque liceret prolixe divinare, quamobrem numero plurium efferatur διηρπάγημεν? qui & quot praeter Eudaemonem direpti sint? & si quid praeterea nugarum est. In iis usque & usque quamvis desudes, nihil tamen profeceris, & has dabis nimiae diligentiae ponas.

Direptio facta fuit ὑπὸ τῶν δημοσίων, *a Publicanis*, ut habet translatio vetus. Gregorius Haloander vertit *servis publicis*; Taurellius, quasi incertus, utrumque posuit. Non igitur nisi Haloandrum sequitur Jac. Gothofredus *Cap. IV.* cum omni opere δημοσίους hic transferri vult *servus Civitatum publicos*, non *publicanos*. Multa debemus priscis Interpretibus, multa variis Lectionibus & Editionibus, quae quasi ex ingenuo suo pessime sibi arrogant plurimi. Sane apud Graecos servos publicos simpliciter δημοσίους appellari constat; multa de his Maussacus ad Harpocrationem in *verb.* Δημόσιος. Dici posset & apud Latinos, nam Juvenalis *Satyra X. Vers.* 40. *&* 41. quem primo simpliciter *publicum* nominavit, mox *servum* dicit:

Quippe tenet sudans hanc PUBLICUS, *& sibi Consul*
Ne placeat, curru servus portatur eodem.

Sed etsi alioquin insolitum non esset simpliciter *publicum* dici, tamen ille locus id probando solus omnino non sufficit, cum etiam sinat, *servum publicum* ibi conjunctim intelligi, quamvis disjuncta videri posset oratio. Addo igitur Livium *Lib. XXVI. Cap.* 47. *Scipio victa Carthagine nova, opifices ad duo millia hominum* PUBLICOS *fore Populi Romani edixit.* plane enim ibi *publicorum* in eandem

dem ſententiam meminiſſe videtur. Caeterum tamen neque ſi *Publicanos* vertas improbarem, quamquam Jacobus Gothofredus neget, ſe ſcire, ullibi δημοσίους pro *publicanis* accipi, & Salmaſius *de modo Uſur. C. V. p.* 206. ut hi intelligantur in *h. l.* velit legi & corrigi δημοσιωνῶν, quia in Gloſſis Publicanus eſt Δημοσιώνης, Τελώνης, non Δημόσιος. Hugo quoque Grotius in *Flor. Sparſ. ad h. l.* exhibet δημοσιωνῶν, iiſdem, ut opinor, motus rationibus. Quod ſi quis ita velit omni modo, non eſt, cur refragemur multum, cum ſine detrimento id fieri poſſit, duplicatis duntaxat duabus poſterioribus literis, ſic ex δημοσιΩΝ proveniet δημοσιωνῶν; literas enim in Pandectis Florentinis & alias duplicari, & duplicatas bis legi qui neſcit nemo eſt, ac ita parcimus correctionibus.

Neque vero, ſi vel *publicanos* ſerves, mox uſque quaque necesſe eſt vel δήμοσιΩΝ legère vel δημοσιωνῶν, utique ſi verum ſit, quod Budaeum probare video, δημόσιον ſimpliciter a Demoſthene vocari ἀντιγραφέα, *obſervatorem pecuniae vectigalis*, qui nempe id operam dat, ne qua fraus fiat Reipublicae ab his, qui cogendis tributis praeſunt: habentur illi, ut novimus, publicanorum inſtar. Suidas etiam in τῷ δημόσιος non dubitavit de Publicanis agere, & pronunciare, quatenus publico proſint vel noceant. Nec Graecis iterum hac in parte concedunt Latini, cum *publicanos* ἁπλῶς dicunt *publicos*; ipſe Marcus Tullius non aliter locutus videtur in *Orat. pro Domo Cap.* 74. *Proximus eſt*, inquit *huic dignitati ordo equeſter. omnes omnium* PUBLICORUM *ſocietates de meo conſulatu, ac de meis rebus geſtis ampliſſima atque ornatiſſima decreta fecerunt.* habent hic, ſcio, quidam Codices *publicanorum*, ſed meliores *publicorum*; ita teſtantur αὐτόπται. Plautes etiam in *Truculento* ſimpliciter *Publicos* dixit pro

iis, qui publica redemerunt.

Sed ut securi simus, τοὺς δημοσίους licebit hic ex proprietate vocabuli simpliciter vertere *homines publicos*, eosque, ne erremus, interpretari vel publicanos, qui in Cycladibus habitabant, vel servos publicos, qui pro civitate Cycladensium, vel privatos, qui pro publicanis publicum exercebant; vectigalia enim per servos fere exercebantur *l.* 1. *pr.* & §. 5. *l.* 3. *ff. de Public.* & *vectig.* illos autem servos, quamvis privatos, publicanorum scilicet, non absurde tamen δημοσίους appellaveris, quia τὰ δημόσια curant & exercent. Praeter eos, quos dixi, homines publicos si quis adhuc alios, qui circa τὰ δημόσια versantur, longa serie numerare velit & heic intelligere, neque verbi proprietas, neque obscura, in qua versamur, facti species obstabit quicquam; neque adeo & ego intercedam. Nam hoc satis demirari non possum, Interpretes non aliunde magis eos, qui Eudaemonem diripuerunt, velle dignoscere, quam ex proposita ab Maeciano facti specie, quae tamen unice absolvitur in mentione τῆς διαρπαγῆς. Sin hoc non praestet vis & usus vocabuli δημοσίων, nihil praestiterit. Audi, quam inanes conjecturas ducant. Sententia comminnis vel ideo δημοσίους transfert *Publicanos*, quia vetes lex erat, naufragia ad Publicanos pertinere, τὰ ναυάγια τῶν τελωνῶν εἶναι. Imo contra Jacobus Gothofredus: hujusmodi legem nec esse, nec fuisse scriptam nisi in scholis Rhetorum, ficta ad declamandum themata nihil argumenti sufficere, quin tantum abesse, ut dicto huic Scholastico in jure nostro sit locus, ut temporibus Antoninorum, quibus de agimus, ipse quoque fiscus a naufragiis abstinere jussus sit, probare hoc varias, quas recitat, leges, probare exteros Auctores, non igitur heic agi de Publicanis. Ineptae utriumque consequentiae! nam-

que

que ut alia transeam, seu fuerit ejusmodi lex, seu non fuerit, quod illi ajunt, hic rectius negat, nihil tamen quicquam ex eo proficimus; etenim cum ex *h. l. IX.* sciri nequeat, illi δημόσιοι jure an injuria Eudaemonem diripuerint, quid juvat de eorum jure tam altum perorare, & hinc vel dicere vel negare, δημοσίους verti oportere *publicanos*. Si jure venerint, injuste queritur Eudaemon; si injuria, contra jus fasque Publicanos multa molitos fuisse omnium temporum constans querela est, *quantae audaciae, quantae temeritatis sint Publicanorum factiones, nemo est qui nesciat*, inquiunt etiam nostri in *l.* 12. *pr, ff. de Public. & Vectig.* Quare fac Eudaemonem revera, ut proponit, direptum esse jure ullo, satis utique Publicani rapinis sunt idonei; Suidas eorum mores descripturus vel maxime ἁρπαγὴν illius tribuit in verbo Τελώνης. Verum si, Gothofrede, *publicanos* hinc arceas, quod eis non licuerit naufragiis inhiare, nunquid igitur magis licuit tuis, quos hic intelligis, *servis publicis*? quae lex iis permisit naufragos diripere? de servis Principis cum contra placuerit Senatui in *l.* 7. *in fin. ff. de incend. ruin. naufr.* de servis Reipublicae, & quidem Cycladensium, multo magis idem erit dicendum.

Non etiam magis vincet Gothofredus, *servos publicos* ideo praecise intelligendos esse, quod illi δημόσιοι dicantur τ̃ τὰς Κυκλάδας νήσους οἰκούντων, *eorum qui Cycladas insulas incolunt*, non ipsi οἰκοῦντες; est enim ea versio sic satis incerta. Et quidem non subsistet, si largiamur, quod nonnemo dixit, δημοσιωνῶν scribendum, conflatumque id esse ex δημοσίων τῶν, ita enim vocula τῶν *eorum*, ut ipse transfert, plane absorberetur. Sed hoc non placet ob ea, quae jam disputavimus, nam quocunque modo legas, per ἀναδίπλωσιν, quam vocant, an etiam sine ea, servari potest

 lite-

litera T, vel potius totum illud τῶν. Ideo autem hanc interpretationem satis dixi incertam, quia oratio graeca in primis est ambigua: possunt haec ὑπὸ τ͂ δημοσίων τ͂ τὰς Κυκλάδας νήσους οἰκούντων ex genio sermonis graeci aeque referri ad δημοσίους habitantes, quam ad δημοσίους eorum, qui habitant Cyclades. puderet id probare, dissimulatum quamvis Gothofredo. Deinde si δημοσίους non insulanos, sed insulanorum Q. D. A. exaudiri concedamus faciles, haud scio, cur *servis publicis* haec magis, quam *publicanis* conveniant. De publicanis si exponas, poterunt illi significari, qui vectigalia a Cycladensibus redemerant, vel etiam illi, quibus Cycladenses ἀρχιδημόσιοι ea, eorumve partem sublocaverant, vel denique illi, per quos νησιωταὶ τ͂ Κυκλάδων vectigalia exercebant in Cycladibus aut Gentium alibi. Atque id impense juvaret, quae *in fine Cap. III.* diximus de publicanis minoribus, praesertim si τὸ ὑπὸ per ἀναδίπλωσιν legatur, repetaturque hoc modo: διηρπάγημεν ὑπὸ τ͂ ὑποδημοσίων, & reliqua. Sed quominus id commode fiat, intercedit nonnihil articulus, qui δημοσίοις praeponitur: eo servato, quod palam non legitur, nihil tamen vetat intelligere, ut *d. Cap. III.* plenius & planius exsequutus sum.

Quemadmodum autem Gothofredus hic ferre non potest *publicanos*, ita nec Cl. Salmasius *de modo Usur. C. V. p.* 206. *servos publicos.* Ratione utitur non una; cur, inquit, hi Civitatibus suis naufragiorum reliquias vindicarent? quia, reponit Gothofredus, Cyclades insulae hoc jus sibi adrogabant κατὰ νόμον τ͂ θαλάσσης. Vellem ipse auctorem suum laudasset, nam, ni fallor, ex hic splendide mendax, cum nemo unus id dixerit de Cycladensibus. Ego, qui non ibo inficias, hujusmodi servitia publica recte hic etiam intelligi, simpliciter pronunciabo, mihi non

non liquere, quo jure Eudaemonem invaserint illi ἁρπακταὶ; forte nullo, & quid tum? non repetam, quae mox in hanc rem adversus Gothofredum attuli. Reliqua Salmasii magis frivola sunt; ex eo, quod δημόσιοι non simpliciter dicantur τῶν Κυκλάδων, sed οἱ τὰς Κυκλάδας οἰκοῦντες, ipse elicit orgia, at quae refutentur non satis digna. Constituamus nos, ut ab initio constituimus, per δημοσίους recte intelligi posse *homines publicos*, quicunque tandem fuerint, neque quicquam referre, quo jure quave injuria raptum venerint, si quidem nihil est, unde nobis constare queat de aequitate vel iniquitate querelae Eudaemianae; & denique superdicamus, laboris esse inutilis cum Jacobo Gothofredo recensere ordines eorum, qui vulgo naufragiis inhiant: quis omnes enumeret, qui, ubi res locusque ferunt, in naufragia involare prompti sunt?

Illi vero δημόσιοι, vel ad quos hi pertinebant, dicuntur οἰκεῖν τὰς Κυκλάδας νήσους. De insulis Cycladibus multi multa dixerunt; nihil addo, cum nemo ignoret vel ignorarit unquam, quid & ubi terrarum sint Cyclades. Accursium excipio, qui eas facit *Italiae insulam*, solito in rebus Cosmographicis acumine. dictum est ea de re aliquid *Cap. III.* Sed quidni excusandus, si non & alii desint, per quos Cycladibus Cycladibus esse non liceat? certe Jornandes *Hist. Roman. Cap. XI.* scribit, *Rhodum, totius Adriae insularum metropolim cum omnibus Cycladibus*, arma reformidantem Romana P. Servilio Isaurico, piratas debellanti, adfuisse; neque enim ibi praecise Cyclades, sed & caeteras Rhodum circumjacentes insulas videtur intelligere: & Rhodam Adriae insularum facit metropolim. Et *Histor. Getic. Cap. I.* postquam tripartitam Orbis terrarum divisionem retulerat, ita pergit: *Insulas quoque marinis fluctibus intermixtas, tam majores,*

 quam

quam etiam minores, quas CYCLADAS *vel Sporadas cognominant, in immenso maris magni pelago sitas determinant.* qui locus ansam quibusdam dedit, ut scriberent, insulas generali nomine *Cyclades* dici; ita annotator ad Jornandem *d. loc.* Sed nec illud vel in Jornande verum videtur, nisi de insulis minoribus; de magna καταχρήσει interim constat. Quapropter si suspicari par esset, *Cycladum* vocabulo ea quoque ratione fuisse abusos, qui hanc Ἀξίωσιν nobis referunt, subsisteret satis conjectura Accursii, putantis insulam nescio quam Italiae significari. Utique plures sunt dispersae circa Italiam insulae, vel in mari natae, vel a continenti divulsae, ut haec narrat Strabo *Lib. VI. Cap.* 6. at vero sive Eudaemonem, sive, quod minus credimus, ipsum Maecianum, sive etiam Actorum scribam ita καταχρηστικῶς loquutos fuisse vix est, ut persuaderi possit; de Jornande res videtur esse liquida. Quin vel ea ejus hominis licentia est, ut *Histor Getic. Cap II.* dicat, *Daciam esse ad coronae speciem arduis Alpibus emunitam*, quum tamen nemo unquam, nisi levissimus, quosque montes, etsi aliquam regionem terminent, ut Italiam Alpes, propterea ausurus sit *Alpes* dicere.

CAPUT VI.

Ἀντωνῖνος εἶπεν Εὐδαίμονι: Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος.

Respondit Antoninus Eudaemoni: Ego quidem mundi dominus.

IN quibusdam libris lego: Ἀντωνῖνος μὲν εἶπεν, & ita exhibet Alciatus *Lib. II. Dispunct. Cap.* 5. sed illud μὲν abundat & vitiosum est, cum mox sequatur & aliud

μεν.

μὲν. In quibusdam rursus: Ἀντωνῖνος εἶπεν simpliciter, omisso Eudaemonis nomine; quod bene est, at non tanti, ut a librorum optimo recedamus. Varie quoque vertitur simplicissima, si quae unquam, vox εἶπεν. Alius *respondit*, alius *dixit*, alius *rescripsit*. Non probo *rescripsit*, quamvis Jacobi Gothofredi sit, quia, ut dicere nos meminimus, incertum est, Eudaemon libello, an praesens praesenti Imperatori querelam exposuerit; si praesens praesenti, non utique tum rescripsit Antoninus, sed coram respondit viva voce: igitur melius est *respondit*, & optimum *dixit*. Utrumque vocabulum, quocunque se res habuerit modo, rectum est, ast ideo rectius *dixit*, quia solemne & legitimum est in actis, quibus ab eo qui cognoscit & partibus prolatae opiniones continentur & sententiae. Sic est in actorum reliquiis, quas habemus in *l.* 3. *ff. de his quae in testam. delent. l.* 13. *ff. quod met. causs. l.* 7. *ff. ad L. Jul. de vi priv. l.* 21. *ff. de auctor. & cons. tut. l.* 3. *C. de Quaestion. Inscript. l.* 12. *C. de poen. l.* 2. *C. de excusat. muner. Inscript. l.* 6. *C. de usucap. pro empt.* Supersunt & Declamatorum DICTA, quae Seneca in *X. Controversiarum Libris*, & *Suasoriarum singulari* ad actorum, quibus vera litigia referebantur, exemplum digessit.

Quae Antoninus dixit, haec sunt: Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος &c. Causam, quam ad eum detulerat, non finit Imperator, sed de gloria imperii magnifice praefatus, incertum Eudaemonem ad Legem Rhodiam remittit, non quo fieret incertior, sed quo lex maritima, quae maris sunt, definiat. Ex eo autem, quod non certi quid responderit Antoninus, recte inferri putat Jacob. Gothofredus, de Publicanis hic agi non posse, utpote de quibus res definitionis esset certae. perperam. Nemo dixerit, certi incerti-

ve

ve juris esse, de quo queritur Eudaemon; nemo, aequa an iniqua sit ἀξίωσις, , ut *Capite proximo* abunde dictum est. De Publicanis si agatur, non continuo, ut ille putabat, necesse est eos raptum venisse, quod existimarint τὰ ναυάγια τῶν τελωνῶν εἶναι; potuerunt alio, & meliori jure naufragis negotium facessere. Finge, nihil enim vetat in re tam obscura, publicanos repetiisse simpliciter impensas in naufragii collectionem factas, vel ipsum Eudaemonem naufragium collegisse suum, sed ut ejus damnum aliquatenus resarciret, merces, quamquam naufragas, professum non fuisse, vel si quid his est simile, quod litium materiem solet sufficere: nihil ad has species Antonini Constitutiones, quibus cum alias, tum in *l. 1. C. de naufr.* publicanorum aut fisci avaritiam fregit. Deinde si vel naufragos sint adorti, quia adoriebantur, si unice venerint more praedonum, si mera fuerit διαρπαγὴ, ut eam appellat Eudaemon, deque illa liquido constiterit Antonino, quidni in re certa ad jus certum, ad Legem Rhodiam, supplicantem Eudaemonem ablegasset Imperator? ita praestabat, quam magno ingenio de jure aperto respondere. Ut taceam, δημότας illos tamen fuisse audiendos, nec semper vacasse Principibus Romanis de caussis cognoscere. aliquando illi: *Vos habetis Judices vestros*; quemadmodum Marcus Antoninus Advocatis fisci dixit in *l. 3. ff. de his quae in testam. delent.*

Ait, se esse κόσμου κύριον, *mundi dominum*. Eudaemon simpliciter dixerat Κύριε Βασιλεῦ, addito etiam, ut familiarius videretur agere, *Antonini* nomine. quid dicemus? nescivisse hominem peregrinum, adulationem ambitionemque jam concessisse in caulam Romanam, nescivisse κύριε vocabulum vulgare nimis esse & protritum, quam ut eo utendum sit in compellando Imperatore Romano?

an

an ideo Antoninum, quasi indignabundum, ut hominis rusticitatem notaret, sese equidem κύριον dixisse, sed ȣ κόσμου κύριον? sunt hae inspectiones satis incertissimae, & sane hujusmodi, ut longius illis immorari & bonas horas perdere indignum sit. Id utique constat, Antoninum sibi adscribere τὸ κόσμου κύριον; ita nempe, quamvis tantum abfuerit, ut orbem totum unquam victor Romanus habuerit, ut ne decimam quidem ejus possederit partem: tamen quod potentia armorum non potuit, verborum procacia Orbis imperium sibi arrogavit. Hanc vanitatem in Constantio Imperatore reprehendit Ammianus Marcellinus *Lib. XV. p. m.* 60. dum adeo eum a vero & honesto declinasse prodidit, *ut ipse dictando scribendoque propria manu* ORBIS TOTIUS *se* DOMINUM *appellaret, quod dicentibus aliis indignanter admodum ferre deberet*, & quae sequuntur. At in Constantio si quis id ferat, non ideo feret in Antonino vel Pio vel Philosopho, de quorum alterutro tamen heic est sermo. Vellem liceret, quod non licet, intelligere potius Antoninum aliquem nequam, Caracallam vel Heliogabalum, quibus digna vox esset: Ἐγὼ μὲν ȣ κόσμου κύριος; vix enim est, ut sententia illa proficisci queat nisi a mera insania, aut nequitia adulantium, quae superba illa nomina peperere. Sed an haec exspectabimus ab his, quibus nemo gravius, sanctius, modestius rei Romanae praefuit? fere est, ut mores D. Pii vel Marci ejusmodi ad supplicantem responsum non videantur admittere. Et profecto, ni ea animi magnitudo, dicam an superbia Romanis esset propria ac ita velut innata, ut vel optimos quosque infecerit, frustra simus, si hunc in his Principibus tumorem defendamus: sed non unus hodie nummus visitur, qui repraesentat & D. Pium, & Marcum, Orbem terrarum manu tenentes sua. Quin & Rei-

publicae tempore de terrarum Orbis omniumque Gentium imperio jactitarunt Romani; vide Tullium in *Orat. contra Rullum ad Pop. Cap. XXXIII.* & *pro Domo Cap. XC.*

Temperabitur tamen ille fastus, si per *mundum* & *orbem* intelligamus *Romanum* duntaxat, quo orbis Romanus non sit, qua mare, qua tellus, qua sidus currit utrumque, sed qua Romanum Imperium sistitur. Sic *Orbis Romanus* occurrit in *l.* 17. *ff. de statu homin. l.* 1. *C. de Eunuch.* apud Ammianum Marcellinum *Lib. XVI. a princ. & XVII. p. m.* 174. *&* *XIX. p.* 244. *&* 270. Cassiodorum *Epist. III. ad Faust. Praep.* & denique apud Leonem Magnum *sermone II. de Quadrogesima.* Immo *Orbis* & τῆς Οἰκουμενης appellatio simpliciter non semel Romano Imperio tribuitur. Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. Cap. XXII. n.* 13. & alii eum qui praecesserunt & sequuti sunt, tam saepe id egerunt, ut ea de re verba facere supervacuum esset. Attamen tutius & melius D. Crysostomus *Homilia in magn. Hebdom.* Imperatores non ἁπλῶς vocat Βασιλεῖς τῆς οἰκουμένης, sed vero τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, *Imperatores Orbis nostri*, vel *Orbis qui circa nos est*, vel, ut Justinianus id extulit, *Orbis terrarum, qui Romano. Imperio suppositus est l.* 2. *C. de jurejur. propter calumn.* An autem Κόσμος *Mundus*, qua voce utitur Maecianus noster, ullibi accipiatur pro Orbe Romano, non scio a quoquam probatum esse. Rarior est ea illius verbi significatio, usurpata tamen ab Imperatore Diocletiano in edicto, quod pro tuenda religione antiqua contra Manichaeos, nobis servavit Judaicarum & Romanarum Legum Collator *Tit. XV. Quoniam*, inquit, *audivimus eos nuperrime velut nova inopinata prodigia in hunc* MUNDUM *de Persica, adversaria nobis Gente, progressa vel orta esse.* ab orbe Persico in orbem Romanum venerat illa haere-

re-

refis, & hunc fimpliciter vocat *mundum*. Apud Graecos ejus locutionis exemplum mihi haud fuccurrit, quin nec aliud apud Latinos.

Illud vero Imperatoris Romani imperium & τὸ κύριον quemadmodum interpretari oporteat quaerunt hic, fed otiofe, Interpretes. Vidi, qui eum *mundi*, fed *muliebris* tantum dominum effe adfirmet. Sed abfit Satyra. Quam recte *Mundi dominus* dicatur, & quid fit illud κύριον unus Seneca docuerit, vulgari loco, *Lib. VII. de Benefic. Cap. IV. & V.* Otiofe rurfus quaerunt, an qui fe κύριον τοῦ κόσμου dicit, eo ipfo maris quoque dominium fibi adferat? ftulti, qui dubitent, & ftulti magis, qui haec exiftiment adverfarier iis, quae incontinenti fequuntur de νόμῳ τῆς θαλάσσης. quam profunde delirent, dicetur *Capite proximo*. Denique & haec, qua de agimus, oratio veteribus Juris utriufque Magiftris primo anfam praebuit ferio difputandi, fueritne unquam Romanorum, vel fitne hodie Germanorum Imperator revera totius orbis dominus? mox ab Imperatore tranfeunt ad Imperium Pontificis ecclefiafticum, ab utroque ad utriufque Vafallos, ab his ad alios, & ita, ne nihil agant, agunt ἀπροσδιόνυσα. Has Veterum digreffiones folemnes non libet mirari, fed hoc potius, Didacum Covarruviam ad *Cap. Peccatum II.* §. 9. *n.* 5. *& feqq.* Grotium de *J. B. & P. Lib. II. C. XXII. n.* 13. aliofque principes Viros refutaffe quicquid erat Interpretum, qui Imperatori, etiam Germano, totum terrarum Orbem vindicant. Romani ex uncia, & quod excedit, ejus erant domini, ergo Imperatores Germanorum ex affe? & illi ex affe, quibus nefcio quae portiuncula Imperii, olim Romani, eft reliqua? illi tandem, penes quos non nifi per mendacium effe dicitur Imperii Romani majeftas? nam, fi verum amamus, eam, utpote exftin-

ctam, frustra quaerimus ullibi Gentium. Hoc sufficiat dixisse de re plusquam ridicula, & tantum non unice petita ex prodigalitate titulorum, seu potius ex illo Antonini male intellecto, Ἐγὼ μὲν τῦ κόσμυ κύριος; aliis contra hanc sententiam si delecteris, adi, quos diximus, & quos illi dicunt porro; vastae ibi; sed & indignae disputationes.

Caeterum tamen cum semel placuerit Interpretibus ex sola titulorum superbia imperium concedere in universum orbem, non deerunt fortasse, qui id ipsum sint daturi Turcorum Imperatori, aliisque Orientis Regibus, longe enim illi in titulis suis etiam Romanis Germanisve Imperatoribus liberaliores sunt. Turcorum Imperatoris tituli exemplum habes in privilegio, quod Achmet Turc. Imper. anno MIↃCXII. Belgis foederatis dedit, & in variis indictionibus belli, & praecipue in epistola Solymanni ad Imperatorem German. apud Busbequium *p.* 453. ait in ea epistola, se dominum omnium terrarum esse, *nullis exceptis*, ne forte quem angulum suffurari tentes, inter ditiones suas pro minima haberi Imperium Alexandri Magni, & quae similis sunt insaniae. Sed si terra se contineret vanitas hominum, etiam modestia esset, Caelum ipsum petunt stultitia; neque majores duntaxat κόσμυ κύριοι, sed & qui aliis tributa praestant. Ita Regem in Siam caeli terraeque imperium sibi adscribere tradit Joannes Baptista Tabernarius *Indicorum Lib. III.* 18. *p. m.* 360. & Soldani Babylonienses & AEgyptii Diis se imperare, ac Imperatorem Germanorum una cum Regulis Francorum Anglorumque vasallos esse suos palam profitentur: hinc eos ad Curiam suam evocant, capitis sui vectigal soluturos, sin minus. . . . . & quae ibi porro prodige & insane effusa sunt. Quin neque inferna Daemonibus re-

lin-

linquunt invidi, & horum quippe praefecturam ſibi tribuunt. Vidi quaedam eorum edicta, plena ejuſmodi ſtultitiae, interque ea unum, quod ſervatur in Archivis Curiae Feudalis Hollandiae, in het oud register van allerhande Sententien / Bannissen en Submissien / factum, ut habebat ſubſcriptio, anno Mundi 6015. aetatis ſuae 91. Nazareni autem, filii Joſeph, ex Gente David, cognati, ut ait, ſui 1415. 14. *Jul.* in eo inter titulos bis etiam Inferni imperium enumeratur. Sed apage verborum portenta, apage hominum protervias & furores.

C A P U T VII.

Ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης, τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ.

Lex autem maris, Lege id Rhodia, quae de rebus nauticis praeſcripta eſt, judicetur.

Conſtans eſt in editionibus, quas vidi, omnibus horum verborum ſcriptura. Utque ita ſine auctoritate librorum in ſecundo *verſiculo* videatur legere Gothofredus τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων ναυτικῷ κρινέσθω. ſed hoc leve eſt. Non aeque eſt conſtans illius *verſiculi* verſio latina. Vulgata eſt, quam exhibuimus. Duae antiquae: *Lege Rhodiorum judicetur nautica.* Haloander & alii: *Lege id Rhodia, quae de rebus nauticis perſcripta eſt, diſceptetur.* Alciatus *Lib. II. Diſpunct. Cap.* 5. *qua Lege Rhodiorum nautica judicetur.* Grotius in *Flor. Sparſ.* ad *h. l. Lege igitur Rhodiorum navali res dijudicetur.* Ita illi, qui in Graecis vulgarem lectionem & interpunctionem ſervant, & omnes non uſque adeo male, magis tamen κατὰ πόδας

Q q 3 eſt

est translatio in duabus illis antiquis. Quum autem varie a variis uterque *versiculus* affligatur, alii, prout aliter verba interpungunt vel emendant, vertunt etiam aliter, sed de his mox per satyram videbimus.

Nos utimur recepta lectione, ni magna caussa in contrarium vocet. nihil hic est ejusmodi. Verba equidem, in quibus versamur, nonnihil sunt implicita, at de sententia perfecte constat. Est autem haec: mihi quidem, quippe Principi, de omnibus, quae in Orbe Romano fiunt, constituendi jus & potestas est, sed habent quaestiones maritimae legem specialem, nempe Rhodiam, quam de iis valere placet, quatenus Juri Romano non adversatur, ex ea jus tuum persequere. Saepe accidit in eorum etiam sermone, qui diligentissime loquuntur, ut sententiam perfecte intelligamus, verba non aeque: non semper contingit hominibus aeque esse accuratis & facundis. Quae heic implicita sunt, explicemus, ne eo quoque nomine, ut sit, Lex obscuritatis arguatur.

Ait, Ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. Ut autem in prima periodo Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος intelligis εἰμὶ non expressum, sic & non expressum ἐστὶ intelligere potes hic in sequenti, eo sensu: *Ego quidem mundi sum dominus, sed est Lex maris;* quasi dicat, est jus constitutum receptumve de rebus nauticis, me igitur, quamvis terrae marisque dominum, de his noli interpellare. Non repetimus vocem κυρίου, sed ita constituimus separatam sententiam hujus & praecedentis periodi, locutione nec inconcinna, nec torta. Divi tamen Interpretes, tantum non omnes, contra scripserunt, rati scilicet, ex his Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης omnino effici, Legem esse dominam maris, intellectu τοῦ κύριος ex praecedentibus repetito, &, quod pejus est, porro rati, Antoninum suo ipsius

ipſius teſtimonio ſemet hic imperio maris excludere, Legi id & in Legem concedere, & denique pro modeſtia ſua contentum eſſe dominio κόσμυ *terrae* ſeu *continentis*. Sed hoc nobis dicere non licet, qui ea ſententia non utimur, & vel minime agnoſcimus illud diviſum Imperatoris cum Lege imperium. In *Diſſertatione*, quae ſequetur, peculiari omni opera id agemus, ut mare & imperio teneri poſſe, & illud, quo de hic verba fiunt, Principes Romanos aliquando imperio tenuiſſe liquido vincamus. Quare nos largimur faciles, quod Jac. Gothofredus *Cap. VII*, contendit, κόσμυ vocabulum etiam maria complecti, faciles item, quod Princeps Romanus & legibus & maribus imperaverit, quemadmodum ipſe *ibidem* & Salmaſius *de modo Uſurarum Cap V p.* 200. multis diſputant, ſed negaverim ex vulgari lectione vel interpunctione contrariam illis ſententiam ſequi, ſi videlicet, ut par eſt, interpreteris Antoninum. Quin etſi κυρίυ vocabulum transferas ad νόμον τῆς θαλάσσης, poterit nihilominus id recte explicari, ſalvo Principis Romani imperio maritimo, ut mox audies. Utique ſecundum ea, quae diximus, omni modo illud ſalvum eſt; ſin enim ajat Imperator, quemadmodum ait, ego quidem, utpote ſupremus Orbis Romani dominus, de cauſa etiam maritima cognoſcere & pronunciare poſſum, ſed leges ſunt navales, ex iis judicator, ſin, inquam, hoc ajat, non video eum hoc ipſo magis ſeſe exuere imperio maris, quam imperio terrae, cum ait, *vos habetis Judices veſtros*, ut eſt illud Marci Antonini, quod adduximus *Cap. proximo*. Ita heic ſimpliciter reſpondet, exſtare Legem nauticam, & ſimul Eudaemonem ſupplicantem ad eam ſimpliciter remittit.

Poſſumus etiam, ut ſic indicavimus, aliter haec intelligere, nec peccare contra Principis in mare Imperium.

Sane,

Sane, ſi, ut vulgo, poſt τὸ θαλάσσης, verbum κυρίου, ut repetitum, ſubaudires, non eſt, cur magnopere intercederem, dummodo ne haec explices cum vulgo. Accipienda tunc eſset κυρίου vox pinguius, neque eo praeciſe ſenſu, quo in proximo *verſiculo*, unde repeteretur; alia eſt & latior ejus ſignificatio. Νόμος κύριος apud Graecos occurrit pro *lege rata validaque*; ſexcenta ſunt exempla, unum dediſſe ſufficiat ex *Oration.* Demoſthenis *contra Midam*, plane *in fin.* Tis, de Legibus loquitur, αὐτῶν ἡ δύναμις ἐστί. Ὑμεῖς ἐὰν βεβαιῶτε αὐτοὺς, καὶ παρέχετε κυρίους ἀεὶ τῷ δεωμένῳ. *Quae earum poteſtas eſt? ſi Vos eas confirmetis, & ſemper ratas praeſtetis iis, qui has implorant.* In hanc ſententiam Antoninus: mihi quidem in meos ubique competit Imperium, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης κύριος, *ſed rata receptaque eſt lex maris*, hanc ſequere. Habemus ſic πλοκὴν (ita putem appellare Rhetores) at variantem utriuſque verbi ſignificatione, quales in Auctoribus, tum noſtris, tum aliis non ſemel licet obſervare. Imo, ſi τὸν κύριον ſemper exiliter vertere velis *dominum*, ne tunc quidem verum eſt, quicquam derogari Imperatori Romano, ſi Alciatum, Amayam & Duarenum audias. de illorum ſententia dicam *hoc Capite.* Quocunque igitur haec intelligas modo, nihil eſt, quod maris Imperium ſubvertat, vel, quod Caeſaris eſt, tribuat legi, niſi hoc fieri exiſtimemus, quum leges jubeantur duntaxat ſervari, ut heic lex, quae maris eſt, Lex Rhodia.

Tantopere tamen haec Antonini reſponſio nonnullos turbavit, ut ad partes emendandi confugerint, & imperium maris, legi ſcilicet invidentes, ventis dederint. Itaque legunt: Ὁ δὲ ἄνεμος τῆς θαλάσσης, *ventus autem maris eſt.* Sic Samuel Petitus *Lib. III. Miſcellan. Cap.* 11. laudante id & probante Cl. Salmaſio in libro *de modo Uſura-*

ſurarum Cap. V. p. 204. quaſi vero Imperator Eudaemonem, de facto naufragio conquerentem, fuerit ſolatus θεϋςία. Serio hoc confutat Jac. Gothofredus *Cap. XIII.* §. 4. ad *h. l.* quod factum nollem, cum τὸ ἄνευ hic ſit aura levius, vel potius penitus abſurdum. Sane quum Methymnaeorum juvenum (qui navem, qua in Lesbon advenerant, vimine alligarant) canes Daphnis capras terruiſſent, & hae confugiſſent ad mare, ibique vimen illud arroſiſſent, atque ita ſoluta navis fluctibus abrepta periiſſet, ac Daphnim ideo Methymnaei rapuiſſent in jus ad Philetam bubulcum, bubulcum eum Judicem apud Longum ποιμενικ. *Lib. II. p. m.* 61 legimus pueri, abſolutis cum Caprario capris, pronunciaſſe, ventos damnum injuria dediſſe videri, ſed in eos poteſtatem ſibi non eſſe: Φιλητᾶς, inquit, ὁ δικαςὴς ὤμνυε Πᾶνα καὶ Νύμφας, μηδὲν ἀδικεῖν Δάφνιν, ἀλλὰ μηδὲ τὰς αἶγας; τὴν δὲ θάλασσαν καὶ τὸν ἄνεμον, ὧν ἄλλους εἶναι δικαςάς. idque ibi non illepide fingitur, ſed itane etiam Antoninum reſpondiſſe dicemus? nihil ineptius. Non petierat Eudaemon rerum, quas naufragio amiſerat, reſtitutionem, ſed quas rapina & injuria τῶν δημοσίων. *Quis adeo iniquus*, ait ille apud Tacitum *Lib. XIV. Annal. Cap.* 3. *ut ſceleri aſſignet, quod ventus & fluctus deliquerint.* Apprime in rem praeſentem eſt illud Epicteti apud Arianum *Lib. III. Cap.* 13. Εἰρήνην μεγάλην ὁ Καῖσαρ ἡμῖν δοκεῖ παρέχειν . . . . . . μήτι οὖν δύναται ἡμῖν εἰρήνην παρέχειν καὶ ἀπὸ ναυαγίου; οὐ δύναται. *Imperator magnam equidem pacem nobis praeſtare videtur . . . . . . ſed nunquid eam & ab naufragio praeſtare poteſt? non poteſt.* Et conſtat palam, Eudaemonem ſupplicaſſe, non ut ventos coërceret Imperator, ſed ut δημοσίους illos, qui eum diripuerant; dicit enim uno ſpititu, ναυφράγιον ποιήσαντες διηρπάγημεν ὑπὸ τῶν δημοσίων, & ſic porro. Ejuſmodi ſunt

profecto haec commenta, ut seria disputatione illa transigere sit nefas. Nec minus ridicula erit Antonini responsio, si legas non ὁ δὲ νόμος, sed ὁ δὲ γόμος τῆς θαλάσσης, ut ad *merces* referatur, quemadmodum legit Petrus Baptista Burgus, libro *de dominio Genuensium in mari Ligustico.*

Joannes Seldenus, strenuus in primis Dominii maritimi assertor, *Lib. I. de Mari clauso Cap.* 25. mirum se torquet in enarranda hic sententia Antonini, neque tamen, ubi multum sudavit & alsit, sese adhuc satis recte expedivit. Verba, quae praescripsimus, legit ipse bifariam, vel separatim, adhibita, ut vulgo, interpunctione, vel sine ea conjunctim. Haec autem ὁ γὰρ νόμος τῆς θαλάσσης, accepta separatim, ita transfert: *hujusmodi lex seu mos est maris;* ac si dixerit Antoninus: si direptus sis, ita jus vel mos est. Male, quamvis, ut ille, de publicanis id exaudias, utique enim, si *jus* vertas, Romanum intelligis, sed quam lepide? ut repulso Eudaemone Imperator rem definiverit & bonum factum pronunciaverit? ut dixerit, naufragos diripere liceret ex optimo Jure Quiritium? ita oportet constituas secundum hanc sententiam. At cui bono causam, jam finitam, iterum juberet dirimi? & quidem ex Jure Rhodio? num igitur ex eo judicabitur νόμος τῆς θαλάσσης, si Legem Romanam putes? adversatur, quae mox sequitur, exceptio ἐν οἷς μήτις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. Ad haec si τὸν νόμον hic *jus* transferas, idque, ut ille, intelligas de hujusmodi depraedandi licentia, mox eo ipso ais, Publicanis illorum temporum naufragia concessisse Leges Romanas, invita illius aevi jurisprudentia, uti nemo non dixit & probavit ad *h. l.* Multis in contrarium laborat Juris, sed praesertim Judaici, consultus Seldenus; verum bene est, quod ipse, ubi nihil proficit, vel suo ipsius testimonio, a jure

trans-

transſeat ad morem, injuſtum quidem, ſed tamen morem. Equidem video hominibus graece eruditis placere, ut νόμος etiam *mos* ſit, video etiam, quae vulgo in hanc rem adferantur, neque impraeſentiarum libet contradicere, ſed ſcire velim, quid hoc eſset dicere? Ego quidem Mundi Dominus ſum, veruntamen *ex more maris* vel *ex more maritimo* tu direptus es; an ex more, quae legis inſtar obtinet? nemo dicet. ex more igitur nequiſſimo, ſed ita vix eſt ut reſponderit, cujus eſt cavere, ne vanae ſint ſine moribus leges. Fac autem ita eſse, ecquid tunc rurſus erit, *judicetur ex Jure Rhodio navali?* idque nulla tranſitione vel idonea ἀκολουθίᾳ? judicabitur mos ille maritimus, nequiſſimus ille mos? non audet adfirmare, ſed fingit potius, illud judicium, etſi non conſtituatur de τῷ νόμῳ τῆς θαλάσσης, conſtituendum tamen eſſe de neſcio quibus circumſtantiis, in deprecatione omiſſis. Longae ambages, nihil ſolidae rationis vel Juriſprudentiae.

Eſt & alia, ut diximus, Seldeni interpretatio, qua, ſublata diſtinctionis nota, quae vulgo ſcribitur poſt voculam θαλάσσης, ita legit conjunctim: Ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, *ſed vero lex ſeu mos ille maris ex Lege Rhodiarum nautica judicetur ſeu decernatur.* Niſi mentiamur, haec ipſa plane eſt cum interpunctio, tum explicatio, qua Gothofredi Pater & Filius, ille in *Not.* hic in *Comment.* an *h. l. Cap. VI. & VII.* ſeſe extollunt. Jacobus equidem contra argutatur *Cap. XIII.* ſed, ni fallor, parum ingenue: nam quod νόμον τῆς θαλάσσης ſignificare velit *jus praetenſum maris*, non differt a Seldeni *jure* vel *more*, cum illud jus praetenſum *d. Cap. VII.* ipſus definiat, *quod vel ex more vel ex lege deſcendit*, quodque ſibi adſerebant inſulae Cy-

clades. Quo autem magis perſuadeat Gothofredus, conjunctim haec ita legenda eſſe, vel maxime id agit *Cap. VI.* ut probet, alioquin ſententiam hujus loci non ſubſiſtere. Si, inquit, ſeparatim haec accipias, & τελείαν στιγμὴν apponas verbo θαλάσσης, nihil reperies, quod referatur ad τὸ κρινέσθω; deerit igitur ex ejus ſententia, quod Rhetores in Scholis vocant τὸ κρινόμενον. Et obſervat, ne hoc verum ſit, Interpretes, qui illa ſeparatim legunt, ſenſui ſuſtentando infarcire *illud, id, ea res* & ſi quid his eſt ſimile; contra quam tamen eſt in graeco. Nunc, ut ipſa ait, τὸ κρινόμενον eſt νόμος τῆς θαλάσσης, & hanc rationem Gothofredus habet praecipuam.

Negat haec ita recte explicari Cl. Salmaſius *de modo Uſurarum Cap. V. p.* 201. 202. *&* 203. ſive νόμον vertas *legem*, ſive *conſuetudinem*. Νόμον νόμῳ κρινέσθαι balbuties ipſi eſt & ſtribiligo, praeſertim ſi νόμος κρινόμενος a νόμῳ, ᾧ δεῖ κρίνεσθαι, diverſum quid denotet, idque in eadem ῥήσει. multa deinde addit, aliqua etiam per calumniam, quae omnia taedet referre. Ubi autem pervenit ad rationem, quam dixi, Gothofredi praecipuam, tanti haec ipſi eſt viſa, ut mutata ſcriptura ita legat: τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τὰ ναυτικὰ, *res nauticae decidantur ex Rhodiorum legibus.* Video id alios & ante Salmaſium obſervaſſe; ſed tamen non placet, quoniam, ne nihil dicam aliud, contra omnium eſt librorum fidem. At quid tunc nobis faciendum eſt, qui diximus in *princ. h. Cap.* illa Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης, ut diſtinctam ſententiam conſtituant, recte accipi poſse? ecquid referetur ad τὸ κρινέσθω? nimirum non ſum, qui animadvertam; cur illa vox ſtare nequeat ſine fulcimento alterius vocis, κρινέσθω ἐν οἷς μήτις & reliqua; in hunc ſenſum: *Judicetur in iis, quae Juri noſtro adverſa non ſunt, ſecundum Leges*

ges Rhodias. ſatis apte hoc ita dicitur. Quod ſi tamen id fieri non patiaris, ecce commodum legetur: Τὸ νόμῳ τῶν ῥοδίων &c. *Illud Lege Rhodiorum dirimatur*, τὸ enim pro τοῦτο Graecos quandoque uſurpare demonſtrandi gratia ſatis eſt certum. Neque etiam τὸ a τῷ in elocutione differt quicquam, in ſcriptura parum. Ad hunc modum expreſſa erit, quae in verſionibus vulgo additur, vocula *illud*, *id*, *ea res*, & ſic porro.

Ut vero arbitraria eſt interpunctionis ratio, ſic non negaverim, verba Q. D. A. conjunctim quoque legi poſſe. Locutio illa νόμος νόμῳ κρινέσθω, ſi abrupte eam accipias, nonnihil quidem offendit, ſed non aeque offendet, ſi νόμος τῆς θαλάσσης dijudicari jubeatur νόμῳ τῶν ῥοδίων τῷ ναυτικῷ; praecipue, ſi dicamus τὸν νόμον, qui primo loco occurrit, non differre a τῷ νόμῳ, qui occurrit loco ſecundo. Neſcio, cur Seldenus, cur item Gothofredus alia atque alia ſignificatione haec obtrudant, & hic quidem, ut magis obtineat, *Cap. VII.* alio rurſus ſenſu νόμου vocabulum efferri putet in hiſce, ἐν οἷς μήτις τῶν ἡμετέρων νόμων αὐτῷ ἐναντιοῦται. Difficiles, ſi dicere liceat, nugae, quibus inſultat Salmaſius, taciturus fortaſse, ſi νόμον ubique transferamus *jus*, hac ſententia, &, ni fallor, plana: *jus maritimum ex jure Rhodiorum navali petatur, in quibus juri noſtro adverſum non eſt.* Ita non eſt opus, ut multa comminiſcamur de *jure* publicanorum, aut de *jure praetenſo*, quod vel hi, vel inſulae Cyclades, miniſterio ſervorum, ſibi adſeruiſſent in perſequendis naufragiis. Scimus, Praetores, etiam cum inique decernant, tamen *jus* dicere, ſed rapinas Cycladenſium quis dixerit *jus*, quis νόμον τῆς θαλάσσης? eane eſt paupertas ſermonis Graeci, ut perverſis vocabulis utendum ſit? ut hariolandum de trina, ut ipſe putat, ſignificatione unius verbi in

 ea-

eadem oratione? ſatius eſt interpungere verba, quam ita compungere. Aperta eſt, quam nos dedimus, conjunctio & interpretatio, nec quicquam ibi occultae notionis aut figurae.

Poſſes praeterea aliter explicare illa ὁ ϡ νόμος &c. cum ſequenti quoque periodo intelligenda; ut cum dixit ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, perinde ſit, atque ſi dixiſſet, τῷ νόμῳ τ̃ Ῥοδίων, τῷ τῆς θαλάσσης νόμῳ, & ita deinceps. Eſt ille loquendi modus paſſim vulgaris apud Graecos, Latinos & in vernacula; eo uſus eſt Horatius *Lib. I. Satyr.* 2. *pr.*

Ambubaiarum collegia, Pharmacopolae,
Mentici, Mimi, Balatrones, hoc genu omne.

pro *omne genus Ambubaiarum &c.* neque abludit Virgilius *AEneid. Lib. I. pr.*

Arma Virumque cano: . . . .

& mox:

. . . *multum ille & terris jactatus & alto.*

etiam in Jure noſtro exemplum eſt ejus locutionis in conceptione primi Capituli Legis Falcidiae, quod in *l.* 1. *pr. ff. eo tit.* ita exhibetur: *Qui cives Romani ſunt, qui eorum poſt hanc legem rogatam teſtamentum facere volet &c.* pro *Qui civium Romanorum poſt hanc legem* &c. Fabius ea de re nonnihil adnotavit *Lib. IX. Inſtit. Orat. C.* 3 In hunc, ut diximus, modum, disjunctis licet verbis, una tamen efficietur ſententia, quae heic recte ſubſiſtit; recte etiam, ſi ſeparatam velis, utrum libet.

Fere omiſeram eſſe, qui legit: ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης τῶν Ῥοδίων, τῷ νόμῳ κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, *Lex autem maris eſt Rhodiorum, lege nautica res judicetur,* verborum non mutatione, ſed trajectione tantum. Si ita ſcriptum eſſet, ego non mutarem; quum non ſit, non eſt, cur mu-

mutemus: neque enim, ſi haec trajicias, ſenſus redditur planior & rotundior eo, quem variis modis jam repraeſentavimus.

Ita aliquando finem ſcriptionum fictionumque de his verbis reperire licet, variarum interpretationum, quae de iis circumferuntur, non licet. Aliquas commemorat Jac. Gothofredus *Cap. XIII.* ad *h. l.* non tamen omnes. Earum autem nonnullas, quin & alias, quas non recenſeo, ferri poſſe non eſt ut negari debeat. Cunctas equidem damnat Gothofredus, ſed ideo praeſertim, quod *verſiculum*, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης diſtinguant a ſequenti τῷ vel τὸ νόμῳ τῶν Ῥοδίων; verum hinc non effici ſcopas diſſolutas, ut ipſe rebatur, at ſententiam Antonini perfecte ſtare, ſatis, ut opinor, expeditum eſt. Si caveas ab iis, qui dominium maris *his verbis* ita Legi tribui exiſtimant, ut ſimul adimatur Imperatori Romano, & ab iis, qui ſequuntur Forcatulum in *Cupid. Juriſper. C. IX.* & alterum quendam hominem, aeque fere lunaticum (Michael de Luna ei nomen eſt) ſi, inquam, ab iis caveas, vix auſim contra alios pronunciare, utique non contra Accurſium ad *h. l.* vel Alciatum *Lib. II. Diſpunct. C.* 5. vel Amayam *Lib. I. Obſerv. C.* 1. & cum his qui eadem cenſent Ait quidem Accurſius: *maris* i. e *eorum qui per mare vadunt & rerum ipſorum*, quo ipſius maris dominium non videatur admittere, ſed caetera recte, hunc ei ſcrupulum eximet *Diſſertatio de* DOMINIO MARIS. Alciatus autem & Amaya cum κυρίου verbum ex praecedentibus repetitum transferant ad Legem, quam *Dominam & Reginam* maris vocant, non hoc agunt, ut Romano Principi auferant, quod ejus eſt, ſed ut ea locutione nihil ſignificetur aliud, quam jus in quaeſtionibus maritimis ex Lege Rhodia reddendum eſſe: & eo ſenſu Lex Rhodia

dia dicetur *dominari*, at oratione figurata, ut Duarenus admonuit in *Comment.* ad *L. Rhod. de Jact. Cap. I.* nec quicquam etiam jure reprehendas. Longum esset occurrere minutiis, quas adversus haec congessit Jac. Gothofredus *d. Cap. XIII.* rationes desidero; dedit etiam aliquas, sed queis jam supra defuncti sumus. Sine figura, sine ulla quoque difficultate Antoninus recte intelligitur, si, ut nos, nihil omnino repetieris, vel, si repetas, aliam in τῦ κυρίυ significationem dederis in repetitione, aliam prima collocatione ejus verbi, suavi ἀμφιβολία; recte etiam, si, quae disjuncta videntur, conjungas & sano sensu explices. Omnia enim haec, ni morosi simus, bene subsistunt non uno latere.

Quomodocunque vero accipias cum verba, tum sententiam Legis in *hoc versiculo*, constat, ineptissime inde confici, Imperium maris ad Imperatorem Romanum non pertinere, aut neque alterius cujusquam dominium admittere. Contrarium ex singulis fere periodis sollicite collegit Jacobus Gothofredus. Sed quid dubitamus? palam hic jura Imperii Antoninus in mari exercet, cum decernit, de rebus maritimis judicium constituendum & ex Legibus Rhodiis finiendum esse, perinde enim hoc est, atque si ipsae eae Leges constituerentur novae. Deinde in iisdem rebus maritimis supra eas valere jubenter Leges Romanae; quo ita Rhodiae tantum obtineant, ubi deficiunt Romanae. Sed illa disputatio non secus est aliena ad *h. l.* quam aliae Veterum, an imperium Principis cedat imperio Legis? an consuetudinem nauticam servari oporteat, si vel lex scripta obstet? & quae sunt praeterea, in quibus hic prodige opera luditur.

CA-

C A P U T VIII.

De Legibus Rhodiorum navalibus, quae dicuntur.

RHodus & Rhodiorum gloria navalis ab Joanne Meurſio in *Rhodo*, aliiſque abunde eſt celebrata. Dedit haec Rhodus Leges nauticas, in quas accuratius inquirere operae erit pretium. Antoninus hic jubet eas adiri, idque ſimpliciter; infinita enim videntur eſſe verba, ut ſane de hac ipſa obſervatione Legum Rhodiarum infinita ſunt Harmenopuli *Lib. II. Tit. XI.* §. 1. & Docimi, & Michaëlis Attaliatae, quibus, ſi videre placet, teſtimonium denunciavit J. Gothofredus *Cap. I. ad h. l.* Et tamen in valde mirum eſt, ſiquidem ex Jure Rhodio nihil frequentari videas, quam Legem *de jactu* duntaxat. Laudabitur igitur Rhodiorum eunomia navalis, & apud Romanos, apud quos de jure nautico nihil praecipuum conſtitutum eſt, probata legetur tot Principum Conſtitutionibus, quot in *Praefatione Legum Rhodiarum* memorantur, & unicum ſolummodo Capitulum, nempe *de jactu*, inventum erit, quod reciperetur? eane fuit reliqui juris Rhodii vel ſtultitia vel ſterilitas? ſane ſi ejuſmodi fuerit, cujus ea, quae vulgo venditatur ſub nomine *Legis Rhodiae*, non eſt, cur valde mireris, iſtac enim ecloga nihil eſt abſurdius. Profectam dicas ex eodem penu, ex quo illae *Leges Georgicae*, quae ſub Juſtiniani Imper. nomine circumferuntur, & quarum ſtultitiam dicere nemo poteſt. *Incidi aliquando*, inquit Balduinus *de Lege Rhodia*, *in quoſdam Commentarios Graecos MSS. quorum inſcriptio erat* ΝΟΜΟΣ ΡΟΔΙΟΣ. *Sed incondita erat farrago de rebus nauticis*, & ſane vix quicquam proferas, quod magis eſt inconditum.

Illa autem ecloga, quam dixi vulgo pro *Jure Rhodio* obtrudi, excerpta dicitur ex *Libro undecimo*, ut in *Jure Graeco-Romano Tom. II. in fin.* & Amsterdami anno 1647. editum est, vel *quarto decimo Digestorum*, ut Parisiis annon itidem 1647. *Lib. LIII. Tit. VIII.* Βασιλικῶν. Quae *Digesta* intelligantur, nemo facile divinaverit, cum ea vox sit generalis. Significantur forte quaedam *Digesta Legum Rhodiarum*, variis distincta Libris, e quorum binis, *undecimo* scilicet & *quarto decimo* illa ἀποσπασμάτια desumta essent: nam ex uno aliquo Digestorum libro vix hujusmodi ῥαψῳδία provenerit. Nisi dicamus τὸ *ex Lib. XI.* quod illi edunt, mendosum esse, & per *Libr. XIV. Digestorum*, quod hic edidit, intelligi *Digesta Justiniani*; in his quippe cum *Lib. XIV.* ex veteribus JCtis aliquid de Jure nautico agatur, mendacio fortasse originem praebuit, istas quisquilias inde esse. Magis est, ut illa farrago, in qua de rebus omnino quibuscunque disseritur, videatur esse *Digestis* ejusmodi *nugarum*, ex quibus illae, quas diximus, *Leges Georgicae.*

Sane has, quas loquimur, Civitates Rhodiensis Leges nauticas a Graecis esse confictas jam suboluit Antonio Augustino in libro *de Legibus & SCtis p.* 131. & Jac. Gothofredi ad *h. L. C. I.* Cujacius vero ad *Libr. XXXIV. Pauli ad edictum, in l.* 2. *ff. ad L. Rhod. de jact.* non quidem eas suppositae fraudis arguit, at, derperditis vetustissimis, novissimas quasdam esse ait, nec ea praeter quicquam adfirmat. Ego puto verum, ne quidem Leges Rhodiorum novellas eo fragmento contineri, sed fucum nobis fecisse mendacem Graeciam, quo etiam ineptias illas veneremur. Itane Rhodiorum εὐνομία, tantopere laudata veteribus, evilescet, & repente ejus loco κακονομίαν amplectemur? hanc Jurisprudentiam Romani amaverint,

prae

prae qua nemo non laudaturus eſt Platonici Juris praeſtantiam? de hac farragine vaticinatum fuiſſe reor, qui gloſſam ſcripſit ad *C. Rhodiae ult. Diſtinct. II.* cum inquit: *inquiſſima eſt illa Lex*, loquitur autem de Rhodia. Veteres Rhodiae a Strabone perhibentur fuiſſe ἀνεπίληπτοι, nec quiſquam earum, niſi adſcripta laude, meminit; in hac Collectione nihil eſt, quod non reprehendas, ſeu dicendi modum, ſeu rem ipſam ſpectes. Quis πραίδαν dixit, & Rhodius fuit? ſunt ejuſmodi plura, ſed a Graeculis poſterioribus profecta. Deinde ſi genuinae Leges Rhodiae eſſent ſcriptae in illo fragmento, non poſſet in eo quippiam reperiri, quod non conveniat cum illis de Jactu Capitibus, quae Romani a Rhodiis mutuati ſunt. Sed vero plurima deprehendas in ficta illa Legum navalium ſatyra, quae frontibus adverſis pugnant cum *Lege Rhodia de Jactu*, ut haec nobis eſt tradita a JCtis Romanis; quaedam ex his alii obſervarunt, mihi reliqua non placet perſequi, quum pugna illa ſit vulgaris. Sunt haec argumento fraudem eſſe factam a minus attento minuſque docto impoſtore: nam ipſos Rhodios veteres bonaſque leges abrogaſſe, & novas malaſque iis ſurrogaſſe, id vero dicere abſurdiſſimum eſt. Suſpecta porro & fides eſt illius Eclogae navalis ex varia interpolatione; nunc enim major, nunc minor, nunc his, nunc illis emblematibus referta exſtat, pro vario, opinor, eorum ingenio, qui fucum fuco addebant. Alia exaggerandae fraudi non conquiro, pellucet νόθευσις fragmenti, ut *pretioſum* tamen, ſi Dis placet, nobis commendati a Mornacio ad *h. l.*

Sed ſi tantum a communi ſapientia & Jure Romano abhorruerint Leges Rhodiae, nunquid eſt credibile, eas totiens confirmaturos fuiſſe Romanos, atque eos feciſse le-

gimus in *Auctoritate*, quam, Juri Rhodio vulgo praemissam, exhibet Gothofredus ad *h. l. Cap. VIII.* Scilicet difficile non erat, commentis Legibus Rhodiis, etiam comminisci *Auctoritatem*, quam addere e re videbatur tam inepti fragminis. Et est certe illa *Auctoritas* non una ratione auctoritatis dubiae; dudum est, ex quo ad eam scripsi culpas, quas heic non describo, notabit aliquid ea de re *Caput proximum.* Sed valeat, ut quod maxime valet, modo ne nugemur, Volusium Maecianum inde nobis dedisse *h. l. IX.* sed dictum est de eo satis *Cap. I.* Quum autem concedamus, probe recte se habere illam *Auctoritatem*, non illico concedimus, ea confirmatum fuisse Jus, quod explosimus, Rhodium, sed potius genuinum illud, quod Romani Graecique ab εὐνομίᾳ θαυμαστῇ commendant, & deperditum frustra quaerimus. Imo non aliud, quid confirmatum est, confirmari potuit; at potuit ea *praefatio* detracta fuisse Juri Rhodio, veteri veroque, &, ubi hoc periit, praescripta illi, quod nobis superest ex sterquilinio posterioris aevi.

Interea hoc videri posset largiendum, Romanos olim generaliter in caussis maritimis Jure Rhodio, sed vero, fuisse usos, confirmat quippe id generaliter illa *Praefatio*, confirmat hic Antoninus, & simpliciter, hoc est, καθόλου receptum fuisse Graecorum, quos dixi, testimonio videtur constare. Quod si verum est, opportune admodum submovimus jus illud Rhodium, quod nescio quis Graeculus esuriens finxit; imponeret enim nobis hodieque, &, quod turpius est, auctoritate Juris, etiam apud nos, sese ostenderet. Utimur nos Jure Romanorum, nisi patrium obstet, illi Rhodiorum, nisi Romanum obstet; utroque igitur nobis utendum esset, cum Rhodium sit pars Juris Romani. Sed quamvis vulgo placeat Antoninum

num hic non ſecundum ea, quae proponebantur, aſt in omni re nautica, valere voluiſſe Leges Rhodias, quaecunque tandem illae fuerint, & quamvis cum hac, tum aliis, quas dixi, auctoritatibus omnino perſuaſum ſit, Jus Rhodiorum navale apud Romanos ſemper & ubique obtinuiſſe, ſi nihil contra eſſet cautum, aegre tamen id admiſerim, utpote qui ſciam, veteres JCtos ne quidem Legum Rhodiarum unquam meminiſſe, niſi in ſolo *de Jactu* Capite. Sciunt hoc omnes, nec tamen minus videas, omnes ſecurum agere aevum. An dicemus, Auctores noſtros ignoraſſe, Leges Rhodias tam laute confirmatas eſse & a Principibus, & a Senatu Romano, ut haec retulit illa *Praefatio*? an reliquas, praeter hanc de Jactu, non potuiſse reſcire, quod Rhodienſes hic, ut in navalibus, multa haberent κρυπτὰ ϗ ἀπόῤῥητα, quae revelare capitale erat, ut auctor eſt Strabo *Lib. XIV. Cap.* 9.? an putaſſe, rem nauticam, quanta quanta eſt, abſolvi jure, quod circa jactum verſatur? an ſpreviſſe quicquid erat earum confirmationum, & *de exercitoria*, verbi cauſa, agentes ſemper ad Praetorum Edicta, nunquam ad Leges Rhodias provocaſſe? nihil horum.

Forte verius eſt, illas confirmationes non pertinuiſſe niſi ad ſolius Rhodi αὐτονομίαν, quam omnibus fere Graeciae Civitatibus Romanos conceſſiſſe Inſcriptionum Nummorumque fides demonſtrat. Certe Ῥόδ☉ αὐτόνομ☉ διετέλεσε, ut eſt apud Strabonem *Lib. XIV. C.* 8. *in fin.* & libertatem ſaepe ei datam, ſaepe ademptam ſcribit Tacitus *Lib. XII. Annal. C.* 58. & Tranquillus in *Claudio Cap. XXV.* eoque etiam refer, quae de repetitis aliquoties confirmationibus, hoc eſt, ſi quid conjicimus, de conceſſa iterum iterumque Rhodiorum αὐτονομία leguntur in illa, cujus ſic memini, *Praefatione* vel, ſi mavis, *Auctori-*

tate Legum Rhodiarum. Nihil, quod obstet, video, ne quidem, ut ibi occurrit, particula *hujus L. IX.* nullus illic Eudaemon Nicomediensis, nulli δημόσιοι τῶν Κυκλάδων, nulla denique facti species: simpliciter Antoninus dixit τῷ ἀξιωθέντι, *supplicanti cuidam*, Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος &c. permittunt igitur haec, ut ad Rhodiensem quendam in causa Rhodia Antoninum dicamus rescripsisse. Sed obstabit fortasse, ubi ex Volusio Maeciano didicimus, & Nicomediensem fuisse, qui ibi ad Imperatorem supplicavit, & Cycladenses, qui supplicantem diripuerant; non igitur causa Rhodia, nec locus idoneus, quem de Rhodiorum αὐτονομίᾳ intelligere possis. Adhuc tamen subsisto. Quid enim si Rhodii Eudaemonem depraedati sint? & quidni, si Rhodus in Cycladas fuerit insula princeps, quemadmodum observat Cujacius ad *Novell. XLI.* & Duarenus in *Comment. ad L. Rhod. de jactu Cap. I.* & Antonius Faber in *Ration. ad h. l.* idque, ut ipse ait, *ex consensu omnium*, & sane ita nunc vulgo placere animadverti quod cum sit, Rhodii non minus tunc fuerunt Cycladenses, quam Naxii, Delii, Parii & reliqui. Sin autem existimaveris, & est nonnihil, cur existimes, appellationem *Cycladum*, aevo Antoninorum, non fuisse extensam ad *Rhodum*, nihil tamen prohibet, quominus credamus Cycladenses Eudaemoni rapinam fecisse in Rhodo vel ad Rhodum, siquidem de loco direptionis nihil constet omnino, ut satis hoc videmur probasse *Cap. III.* Atque ita, quamvis Eudaemon fuerit Νικομηδεύς, causa nihilominus, qua de agitur in *h. l. IX.* erit Rhodia, & dijudicanda illius Civitatis Legibus.

Secundum haec Antonini responsum accipimus non καθόλου, sed, ut Graeci ajunt, κατά τι, & ita valuerunt Leges Rhodiae, sed in Rhodo; alibi vim nullam habuerunt,

runt, nisi forte caput aliquod speciale aut lege aut consuetudine esset receptum, veluti apud Romanos illud, quod de jactu erat, & praeterea, ut videtur, nihil. Sic Amsterdammenses a Duce Albano Leges suas transmittere jussi, de Legibus nauticis Wisbuycensibus (quae ex Rhodo Gottica oriundae multam sui auctoritatem propagarunt) anno 1570. 9. *Januar.* in §. 20. *Consuet. Civil. Amsterd.* rescripserunt, eas in rebus nauticis, quatenus usu & consuetudine receptae sunt, servari; quanquam verum sit, Juris Wisbuycensis, nunc certe, majorem esse auctoritatem videri, ut id fere sequamur, ubi reprobatum non est. Et ita quoque deinceps, vel ex errore, qui non semel jus facit, vel ex consuetudine etiam ad caussas non Rhodienses Leges Rhodiae potuerunt fuisse porrectae; quomodo fortasse accipiendi Harmenopulus, Docimus & Attaliata, quos memoravimus in *princ. h. Cap.* veteris enim Jurisprudentiae tempore id ita se habuisse difficile est, ut videatur propter ea, quae diximus.

Sed quicquid ejus rei sit, hoc certum est, posse nos tuto carere Legibus illis, quas hodie habemus, Rhodiorum nauticis, & tuto etiam caruisse Romanos. Ego nolim ad eas amplius nauseare, & sciscitari, ecqua propria Lex sit in illa farragine, secundum quam causa praesens judicari oporteret? primum *Capitulum* eo quidem transfert Antonius Mornacius ad *h. l.* at illud quum de rapina anchorarum agat, haud scio, an recte. Naufragio facto vix est, ut querelae de direptis anchoris sit locus, sed tunc demum, ἐὰν πλοῖον ὁρμᾷ ἐπὶ λιμένα ἢ ἐν ἀκτῇ, ut balbutire incipit illud *Capitulum.* Non unum est direptionis genus, de quo autem Eudaemon conquestus sit, cum nesciamus, uti supra dicere nos meminimus, in eam praecise, quae id vindicasset, legem vel legis potius inane nomen frustra inquirimus.

CA-

CAPUT IX.

Ἐν οἷς μήτις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ θειότατος Αὔγουστος ἔκρινεν.

Quatenus nulla nostrarum Legum adversetur. Hoc idem Divus quoque Augustus judicavit.

REvertamur ad *l. IX.* Supersunt adhuc duo, quos coram videmus, *versiculi.* Primus, ut eum graece exhibuimus, ubique sibi constat, nisi quod μήτις Charondas & Stephani editio 1527. malint secare in μή τις; nullo discrimine, quamvis verum sit, μήτις uno verbo pro οὔτις apud Graecos rarius dici; dicitur tamen, sed non est tanti, ut auctores addam. In eo autem commate latine transferendo varie tricantur Interpretes, quod factum non oportuit: nemo non recte vertit, sententiam quod attinet, κατὰ πόδας optime, quisquis ex antiquis ita: *in quibus nulla nostrarum ei lex adversatur.* caetera non moror.

Habuimus regulam de observatione Legum Rhodiarum, nunc habemus exceptionem, qua placuit non aliter eas servari, quam si non obstet lex dignior, lex Romana scilicet. Est illa exceptio a Graecis certatim quoque expressa in eundem sensum. Harmenopulus in Προχείρῳ *Lib. II. Tit.* περὶ ναυτικῶν *XI.* §. 1. Ὅταν μὴ ἄλλος νόμος ἐναντιούμενος τοῖς τῶν Ῥοδίων νόμοις εὑρίσκηται, *quum non alia lex contraria reperiatur Rhodiorum Legibus.* quae ipsa est & Docimi annotatio in *jure Graeco-Romano* post Leges, quas vocant, Rhodias. Et Michael Attaliates in *Synopsi Tit. XLVIII.* ἐν οἷς αὐτῷ (*puta* τῷ Ῥοδίων νόμῳ) μὴ ἕτερος ἐναντιοῦται νόμος, *in quibus Legi* Rhodiae *non adversatur alia lex.* Ille ἄλλος καὶ ἕτερος νόμος Antonino hic est

ἡμέτερος νόμος, Lex videlicet Romana; inter hanc & Rhodiam ſi pugna ſit, praevalere volunt Romanam. Video nonnullos id exemplis illuſtraſse, ſed petitis ex fuligine illa Legum Rhodiarum, quos non equidem tali dignamur honore. Quin ſi vel genuinae hodie exſtarent, & cum his conferremus Romanas, quicquid ibi eſset contrarium, ad Rhodios tamen & cauſas Rhodias pertinere nos videmur probaſse, quo ita Rhodii jure ſuo uti non potuiſsent adverſus leges Romanas.

Sed quod hic ait, Legem Rhodiam cuſtodiri, niſi obſtet Romana, difficultatem habet, ſi de confirmata Rhodiorum αὐτονομίᾳ hunc locum accipias ex noſtra conjectura, non habiturum, ſi ex interpretatione vulgari. Namque, ſi hanc ſequamur, Leges Rhodiae navales non alia conditione trranſibunt in jus commune nominis Romani, quam ea, quae vulgo placet in recipiendis aliorum legibus, ni ſcilicet obſtet lex patria. Ita nos utimur Jure Romano, ita Wisbuycenſi nautico, neque etiam alii aliter. Sed ſi populus Romanus Leges Rhodias, niſi de jactu, non receperit, ſi Antonini reſponſio non niſi ad cauſam Rhodiam pertinuerit, ut id utrumque nos fuimus ſuſpicati, quomodo ſtabit ea, in qua verſamur, exceptio? an Romani quid proprium habuerunt de jactu, quod cum Legibus Rhodiis committi poterit? an, ſi habuerint, de jactu heic eſt, ſermo? neutrum facile dixerim. An igitur, quod unice ſupereſt, ea erit Rhodiorum αὐτονομία, ut ſuccumbat Legibus Romanis? & tamen jus ſingulare adverſus generale, qua prius, qua poſterius, ſervari adſolet, atque ita etiam ſingularia Civitatum jura contra Codicem ſuum confirmavit Juſtinianus in §. *ſi quae* 4. *Conſtit. de confirm. Cod.* ad quam videndae JCtorum diſputationes, & quae in hanc rem Mornacius obſervavit. Nec alio teme-

re argumento Rhodii αὐτονομίᾳ sua videntur potuisse uti, nequicquam forte obstante Jure Romano in his illisve particulis. Non tamen id ausim liquido adfirmare; nam quamvis de privilegiis, quod dictum est, verum sit, non continuo verum erit de cunctis legibus, quibus Civitates αὐτονόμοι utuntur, cum illis, quam his, semper magis fuerit indultum. Ipse Jacobus Gothofredus, qui alioquin Leges Rhodiorum nauticas a Romanis generaliter esse receptas juxta cum aliis totiens nobis inculcat, ipse, inquam, ille Gothofredus *Cap. XI.* ad *h. l.* non difficulter admittit, nemini licuisse αὐτονομίᾳ sua uti adversus Legem Romanam; adducit eo *l. 1. pr. ff. de Usur.* sed nolim dicere, quam bene in rem praesentem. Illo autem praesidio quanquam destituamur, non tamen aegre crediderim, Civitates, quas liberas, foederatas & αὐτονόμους esse Romani permiserunt, Jure proprio, si Romanum obstaret, non fuisse usas. Movet me, quod legerim, Amisenorum Civitatem, & liberam & foederatam, Plinio, ut liceret Eranos habere, supplicasse, & Trajanum ab eo consultum respondisse, non aliter illud largiendum esse, quam *si legibus istorum, quibus de officio foederis utuntur, concessum est Eranos habere*, hoc est, si quid judico, tunc demum Eranos habere Amisenis permittendum esse, si illud actum & pactum sit in foedere mutuo, in foedere αὐτονομίας, hujus quippe conditiones servari jus fasque esse. Sin autem illud actum non sit, non esse permittendum, utpote in caeteris Orbis Romani Civitatibus prohibitum. rem gestam suggerit Plinius *Lib. X. Epistol.* 97. *&* 98. Quod si vero illa Plinii aliter interpretari & possis & velis, animadvertendum omnino est, in Imperio Romano fuisse, qui αὐτονομίᾳ minus plena sunt usi. Fuerunt, verbi gratia, qui non alia conditione utebautnr legibus

pro-

propriis, quam si inter se disceptarent invicem, aut is, unde petitur, ex Civitate esset αὐτονόμῳ; caeteroquin Romani Praetoris Edicto parebant. Exemplo sint Siculi & Graeci Asiatici, qui, legibus suis cum Romanorun commissis, extra eas, quas dixi, species non aliter suis utebantur, quam ἐν οἷς μήτις τῶν Ῥωμαίων αὐτοῖς νόμος ἐναντιοῦται. de his, ut & de omni αὐτονομίας jure non ita pridem docte scripsit Ezechiel Spanhemius *Exercitat. II. ad l.* 17. *ff. de Stat. homin.* §§. 13. 14. 15. 16. 17. 18. *&* 19. Tantum est de primo *versiculo*, nam Interpretes ad quaestiones de pugna Juris communis & municipalis, & Legem municipalium invicem hac occasione divertentes sequi nec placet, nec vacat.

Succedat alter. Ait is, Τοῦτο δὲ αὐτὸ &c. In graecis libri non variant, ut neque in iis latine reddendis, nisi quod alius τὸ ἔκρινεν malit vertere *constituit*, alius *judicavit*, alius *decrevit*, alius alio verbo, sed quae hic omnia non differunt nisi nominis sono. Attamen Jacobus Gothofredus θειότατον non transfert *divum*, ut alii omnes, sed *sacratissimum*: quam ob rem & quam recte mox erit dicendum.

Caeterum non liquet, cujusnam sit ultimus hic *versiculus*; potest enim esse auctoris *Praefationis Legum Rhodiarum*, potest Volusii Maeciani, potest & pars esse responsionis Antonini, idque verosimillimum videtur, si in re incerta conjecturam fieri placeat. Imperatores eo modo in Rescriptis, Responsionibus, & cum interloquuntur, anteriorum Principum constitutiones solent adducere; exempla sunt in *l.* 2. *C. de impub. & al. substit. l.* 5. *C de repud. l.* 5. *C. de his qui numer. liber. vel paupert. l. un. C. de reis postul. l. un. C. de peric. eorum qui pro magistr. interv. l.* 3. *ff. de his quae in test. del.* & alibi. Ille autem, quem toties laudo, in Ὑπομνήμ. ad *hanc* Ἀξίωσιν

Cap. I. contendit, verba haec finalia esse ex observatione Maeciani, hoc scholio rescriptum Antonini confirmantis, sed contendit tantum, nihil quippe probat. At vero cum illud ἐπίϐλημα sit graecum, jam Maecianus in *Libris Publicorum* (inde enim ipse putat esse *h. l.*) loquutus erit graece: quod tamen ne constat quidem de Volusii libro *ex Lege Rhodia*, ut sumus exsequuti *Cap. I.* Ad haec Maecianus vel ille *Praefationis* auctor, qui hic quasi historiam scriberent, ipsum potius Augusti decretum retulissent, & quidem, ut credibile est, loco suo; praesertim si, quod ille vult, id esset decretum Augusti, qui tum imperabat. JCti raro, Imperatores saepe ita solent simpliciter auctoritates sacras advocare.

Hoc autem ipsum, quod Antoninus dixerat, hic constituisse fertur θειότατος Ἄυγουστος. Plane sicuti alibi simplici Augusti nomine neminem nisi Octavianum Augustum intelligimus ex ratione, quae dicta est *Cap. II.* ita & heic eundem intelligimus. Quem enim alium? Marcum Antoninum, inquit Gothofredus *Cap. VI.* ad *h. l.* qui, quod Antonius Pius εἶπεν, hic etiam ἔκρινεν. Tuetur hoc duplici ratione, sed utraque minus idonea, ut statim videbimus; interea non euntes inficias θειοτάτου vocabulum, quod *sacratissimum* ille transtulit, Imperatoribus etiam vivis tribui posse, neque divis duntaxat. *Augusti* quoque appellationem esse communem ut ut concedamus, nihilominus si auctor *hujus versic.* eum intellexisset, qui tum imperabat, dixisset *Augustus noster*, *Princeps noster*, quomodo JCti Imperatorum, sub quibus vivebant, Constitutiones solent adferre. Quin etiamsi locus quis produceretur, in quo, qui tunc rerum potiebatur, simpliciter *Augusti* nomine significaretur, ubi commemoratur aliquod ejus dictum factumve, quod Octaviano Augusto

etiam

etiam adſcribi poſſet? nam ſi eo loco verba fierent ad eum, qui rei Romanae tunc praeerat, aut de re praeſenti eſſet ſermo, hoc eſt, ubi ullo modo alius, quam qui imperabat, intelligi poſſet, nihil is locus ad rem pertineret; utique illo abutendum non eſſet ex vulgari ratione *l.* 114. *ff. de R. J.*

Quod igitur ait Jac. Gothofredus *d. Cap. VI.* graviter Cujacium alioſque erraſſe, qui hic per *Auguſtum* Auguſtum intellexerunt, non video qui poſſit defendi. Non hunc tamen, ſed D. Marcum eſſe exaudiendum ex eo ſibi videtur conficere, quia Tiberius in fragmento *Praefationis LL. Rhodiarum* primus memoratur eorum, qui Leges Rhodias confirmaſſent. Eandem quoque rationem facit ſuam Jacobus Andreas Cruſius, Jacobi Gothofredi imitator perpetuus, *Comment. Hiſtor. Philol. Jurid.* ad *h. l. C.* 14. ſed ea ratione nihil poteſt dici levius. Fragmentum illud non eſſe integram Praefationem earum Legum, & id ipſum, & argumentum, quod ei praemittitur, demonſtrat Sed & quod ſupereſt, ſeu partem, ſeu partis eclogam dicas, hiatibus varie ruptum eſt,

. . . . . . *lacerum crudeliter ora*
Ora manuſque ambas . . . . . .

Deinde ſi tota exſtaret Praefatio, & in ea Auguſtus non memoraretur, quid tum? falſum eſſet, quod ait *verſic.* Τȣτο? diceret Tiberium, exempli gratia, confirmaſſe, non negaret Auguſtum, quod dicit ille *verſiculus*, & verum erit, donec ſit, qui probet contrarium. Immo nec primus Legibus Rhodiis auctoritatem dedit Tiberius, ſed ex *l.* 2. *pr.* & *§.* 3. & *Inſcript. l.* 7. *ff. de Lege Rhod. de jact.* cognoſcimus, etiam ante Tiberium eam auctoritatem Leges Rhodias habuiſſe, quam deinceps habuiſse videmus in Digeſtis. Nam ſicut in aliis JCti, qui poſt Tiberium

vixerunt, de Legis Rhodiae Capite, quod de jactu est, ut jure recepto, disputant, ita Servius, Alphenus Varus, Ofilius & Labeo in *d. l.* 2. *&* 7. *d. Tit.* Quod porro ait Gothofredus in *h. l.* Ἄυγουστον memorari, postquam jam actum est de Antonino, ideoque post Antoninum imperasse, plus quam ridiculum est, quamvis ille *vers.* non sit pars responsi Antoniniani, quod tamen est probabile. Auctoritates rei firmandae gratia tantum non semper sequuntur id, quo de agitur, nec, etsi, ut vulgo, antiquiores sint, commode aliter fieri potest. in hunc modum sexcenties Auctores cum nostri, tum alii.

Atque ita Augusti nomine hic Augustum Octavianum intelligimus, & ejus simile aliquod praejudicium de observatione, vel, si mavis, confirmatione Legum Rhodiarum. Quo recte referri potest Philonis Judaei locus ex libro *de Legatione ad Cajum p. m.* 846. ubi insigne Augusti studium notat in aliarum Gentium institutis, quae in Romanorum potestatem redactae erant, conservandis. Τοσαύτην, inquit, ἐποιεῖτο τῆς βεβαιώσεως τῶν παρ᾽ ἑκάστοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν. Sigismundus Gelenius vertit *ritus & ceremonias.* Hugo Grotius ad librum *de Jure B. & P. Lib. III. C.* 15. *n.* 10. & Ezechiel Spanhemius *Exercit. II. ad l.* 17. *ff. de Stat. homin.* §. 15. vertunt *leges*; melius forte, si simpliciter *avita cujusque Gentis*, quorum appellatio vel maxime leges cujusque proprias complectitur. Plura ibi habet illustrissimus Spanhemius, quibus illud Augusti studium luculenter confirmavit. Utque ita hujus Legis clausula commodum pertinere possit ad datam confirmatamve ab Augusto Rhodiorum αὐτονομίαν, cum satis sit certum, Rhodios illius aevo jam doctos fuisse parere nomini Romano.

Unum est, quod addo, licet πάρεργον. Nempe ut Augustum

ſtum pro Auguſto hic non agnoſcit Gothofredus, ſic nec Tiberium pro Tiberio in *Auctoritate*, quam dixi, *Legum Rhodiarum*: ejus nomine ibi Claudium intelligi vult *Cap. IX.* ad *h. l.* & id quia ſub eo Tiberio memoratur Antoninus Conſul, quem fuiſſe ait Quintum Haterium Antoninum ſub Claudio, & deinde quidam Nero, quem putat Domitium fuiſſe, qui Claudio ſucceſſit. Si, quod neſcit, utrumque ſciret, mox & ego crederem, per Τιβέριον Καίσαρα σέβαστον intelligendum eſſe Claudium. At quid ſi non fuerit Antoninus Conſul ſub Tiberio? non dicam, quod dicit Petrus Faber *Lib. III. Semeſtr. C.* 12. eum κατὰ πρόληψιν occurrere, neque etiam dicam, ſub Tiberio fuiſſe ſuffectum, ſed vero duntaxat, nullum nos indicem Conſulum habere, cui tuto fidamus; idque non potuit non admonere Conſulatus Lauri & Agrippini, quem memorat eadem *Legum Rhodiarum Auctoritas*, & tamen alibi fruſtra quaeras. Nec enim tanti ſunt, qui reperiuntur, Faſti Conſulares, ut iis creduli *Laurum & Agrippinum* cum Petro Fabro *d. loc.* transmutemus in *Taurum & Criſpinum*, vel cum Jac. Gothofredo *Cap. X.* in *T. Aurelium & Atratinum*; multo minus tanti, ut alio loco cum nugatore quodam Gallo D. Auguſti Edictum, quod exſtat in *l.* 8. *ff. de Quaeſtion.* factum fuiſſe negemus ex eo, quod Vivius Avitus & Lucius Apronianus, quibus Conſulibus factum oportuerat, non appareant in faſtis. nituntur haec leviſſimo vel potius nullo argumento, cum fere nulli ſint, ut diximus, illi Conſulum catalogi. Ecquis itaque fuerit Antoninus ille Conſul aeque incertum eſt, ac quis ille Nero, qui ibi dicitur ἀποκριθεὶς τῷ Τιβερίῳ Καίσαρι σεβαστῷ; omnes Nerones nemo facile enumeret.

Atque ita abſolvimus *L. IX.* e cujus interptetatione ſatis, puto, apparet, multis modis eam omni difficultate care-

carere, & fruſtra eſſe, qui, ut altius videantur ſapere, tantos fluctus in ſimpulo excitant.

ΕΠΙΒΑΛΗΜΑ.

Poſtquam haec ſcripſeram, ad me perlata eſt *Diſſertatio* ad *h. l.* ſcripta Lugduni Batavorum anno MIↃCXCVIII. & ſane non uno nomine digna, quam memoremus, & hic illic ἐπικρίσει noſtra annotemus. Liceat ad calcem hujus opuſculi de ea aliquid dixiſſe, ne opus ſit turbare, quae ſerie continua modo ſumus commentati.

Obſervat auctor *Diſſertationis Cap. III.* ab ſpecie facti, quam nobis Eudaemon retulit, non neceſſario alienam eſſe omnem inſpectinem de jactu; nec illepido themate illud ivit probatum. Eum adi, & videbis nihil quicquam obſtare fictioni de rapina jactarum mercium, neque etiam quicquam obſtaturum, ſi jactus, quem ille ſecutum eſſe vult, naufragium anteceſſiſſe credamus. Quod non eo dictum velim, ut cum ipſo efficiam, Legem hanc non eſſe ab inſcriptione Tituli, in quo digeſta eſt, alienam (*fugitivas* appellant) ſed ut quid majus: ſcilicet confirmationem Antonini in *h. l.* non ad Leges καθόλȣ Rhodias, ſed ad eam, quae de jactu eſt, pertinere poſſe, & fortean pertinuiſſe; quo ita confirmaverit non νόμȣς τῶν Ῥοδίων, numero plurium, ſed, ut eſt in *h. l.* νόμον τῶν Ῥοδίων, puta νόμον περὶ τῆς ἐκβολῆς, praeter quam non alia Lex Rhodia frequentabatur: & obſervabitur illa de jactu lex, quatenus diſputationibus JCtorum ab ea receſſum non eſt, hoc eſt, ἐν οἷς μήτις, & caetera. Sic recte ſubſiſtunt, quae *de Legibus Rhodiorum navalibus* diſputavimus *Cap. VIII.* quamvis hunc Maeciani locum non accipias de cauſa Rhodienſi.

Probo, quod idem *Cap. IV.* defendat Voluſii librum

ex

ex Lege Rhodia, non probo, quod graece ſcriptum fuiſſe neget ex titulo latino. Eſt etiam, etſi ille contradicat, cur conjecturae indulgeamus, librum hunc fuiſſe *ſingularem*. Sed de his ſatis diximus *Cap. I.*

Toto *Cap. V.* id agit, ut laudet verbum ναυφραγίυ, non equidem graecum, ſed, ut exiſtimat, de induſtria ejus, qui libellum Eudaemonis concepit, latinum. Ναυάγιον ſignificare ait navim fractam ſimul & perditam, *naufragium* etiam perniciem minorem. Quod utcunque ſit, quis genus & modum hujus naufragii definiverit? quin ſi de minori intelligendum ſit, nihil tamen prohibebat eum graece loqui, & pluribus verbis efferre, quod uno non poterat.

Cap. VI. Ἰκαρίας emendationem ex eo etiam refellit, quod Ἰκαρία ſimpliciter pro *mari Icario* accipi poſſe non videatur. Id quia ille dixit, vellem ne nobis eſſet dictum *Cap. IV.* at nos uno verbo, quod ille longum facit, recenſens nomina maris Icarii, quo Ἰκαρίας vocem, pro mari intellectam, ſine exemplo eſſe oſtenderet. Magis turbat, quod idem pro ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ex ſententia Viri, ſcio cujus, Clariſſimi legendum cenſeat ἐν τῇ Μαλίᾳ. Inter conjecturas criticas, quas *d. Cap. IV.* de loco naufragii proponebam, haec ipſa eſt, quam ibi dedi *loco penultimo*; deleatur igitur, caeteris ſalvis. *Pereant*, inquit ille, *qui ante nos noſtra dixerunt*, ego vero eos ſalvere jubeo. Nae valde bonae frugis egenus eſt, qui unam ſibi obſervationem perire non patitur facile: de calumnia ſecurus ſum, ſua quis, an aliena ſcribat, ex auctore dignoſcitur. Caeterum, ni ad alia digrediar, deletum nolim, quod deleri ſic ſic prodige conceſſeram. De Malia Lesbi nihil illa *Diſſertatio*, quin & de Malia Laconiae multa ibi ſunt, quae habemus praecipua. Haec quoque promontoria,

exemplo Isaaci Vossii, minus hic distincta esse suspicor.

Caput VII. Sententiam Jac. Gothofredi de δημοσίοις τ̃ τὰς Κυκλάδας οἰκȣ́ντων obscuritatis postulat, neque tamen video ea, quae ibi dicuntur, magis illustrare vel δημοσίȣς vel Κυκλάδων generale nomen. Si pro οἰκȣ́ντων legas διοικȣ́ντων, vel διοικȣ̃ντες intelligas, parum, mea sententia, profeceris. Magis etiam in facili est reperire Gothofredi *servos publicos*, quam illius *homines*, *nominatim ut periclitantibus & naufragis subsidio sint constitutos*. hujusmodi homines aluisse Cyclades dicere citius, quam probare licet. Lego hic lubens Inscriptionem, quam, suggerente Aldi Manutii *Orthographia*, nobis repraesentat *d. Cap. VII.* & in qua *publicus* occurrit simpliciter. confirmat id, quod diximus *Cap. V.*

Responsum Antonini ejus Principis, non JCtorum verbis proponi omnino est dicendum. Ἀντωνῖνος εἶπεν, non alii; multa in hanc rem liceret adferre, nisi *Caput VIII.* illius *Dissertationis* nullis auctoribus dissentiret, nam nulla est, quam dedit, auctoritas vel Capitolini, vel, quod exhibet, marmoris. nullam dico, cum id non probent. Miror porro, Virum Cl. mirari, Interpretes constanter legere Ἐνδαίμονι, dandi casu, cum ipse vocandi casum praeferat, hoc modo: Ἀντωνῖνος εἶπεν; Εὔδαιμον, ἐγὼ μὲν τȣ̃ κόσμȣ κύριος &c. ait in Libro Florentino hujus ambiguitatis signa apparere, sed quomodo aut qua fide non addidit; certe Taurellus Εὐδαίμονι expressit satis clare. Si quintus casus palam exstaret in librorum optimo, non esset, cur tertium adscisceremus, & eo, per me licet, referantur, quae pro quinto casu adduxit *d. Cap. VIII.* nunc quia ibi non exstat, vel potius contrarium ex fide Taurelli, & etiam Haloandri, nihil puto mutandum. Non erat etiam quaerendus singularis aliquis Eudaemon, cujus nominis

minis Graecia quam plurimos tulit; nec intelligendus praecise Eudaemon ille sub Hadriano, utique non ob eas rationes, quas ille enarrat, nec, ut opinor, pro seriis haberi vel vult vel potest. Alium Eudaemonem Suidas refert in Ἐυδαίμων.

Caput IX. potentiam Principis Romani extollit, quo cum faciat κόσμου κύριον. Dum tamen concedit & aliorum in Orbe imperia, locutionis κατάχρησιν, quam modo amoliebatur, oportet agnoscat: & agnoscit sane is, qui eam Romanorum, cum maxime Imperatorum, fastui fert acceptam. Quum tamen Princeps, caetera modestus, ita loquatur, pro Imperio Romano τὸν κόσμον accipi nihil est quod vetat.

Ut sciamus veram lectionem verborum ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης &c. illa *Dissertatio Cap. ult.* ad Italiam Florentiamque nos remittit; nec tamen, si, ut haec exhibuit, in Codice Tusco scriptum est, quicquam ibi reperies, quod non dederunt Taurellus, Haloander, Russardus, Charondas, alii. Nihil etiam praestitum video ad tollendam, quae praecipua est, hujus loci difficultatem. Aliquid *eo Capite* dicitur ad instar ejus, quod de data confirmatave ab Augusto αὐτονομία Rhodiarum a nobis actum est *Cap. VIII.* In Imperio Romano Leges Rhodienses nauticae an & quatenus receptae fuerint, non definit; neque vel de eo quicquam. Cycladenses tamen argumento *hujus l.* palam submittit Rhodiorum Legibus; nec dubitat liquido pronunciare, Civitatis αὐτονόμους jure suo adversus Leges Romanorum non fuisse usas. Vellem id probaret monumentum foederis, quod habet ex Manutio: apprime esset in rem nostram; tuendae scilicet interpretationi, quam *Cap. ult.* dedimus ad *versic.* ἐν οἷς μήτις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. Tantum est.

FINIS.

CONSPECTUS CAPITUM.

Cap. I. V*Olusium Maecianum* legis IX. *auctorem esse. Libros quosdam frustra dissentire, & quomodo. De Macciano nonnihil.* Ex Lege Rhodia *quid sit? quam varie legatur. Significari his verbis Maeciani librum, qui ita inscribebatur. Quid eo libro videatur egisse. Jacobum Gothofredum aliosque perperam existimare, esse* h. l. *ex Maeciani* Libris Publicorum, *inque eos relatam ex Jure, quod habemus, Rhodiensi. Pro ea sententia nihil argumenti esse in Indice Florentino; probare hoc ipsius Volusii aliud opus. Enarrantur rationes, quare* h. l. *non videatur esse ex* Libris Publicorum, *nec ex* Jure Rhodio. *Varie in hanc rem occurritur Gothofredo. Macciani librum* ex Lege Rhodia *videri fuisse* singularem. *Non constare, utrum is latine, an graece fuerit conscriptus. Ex Inscriptione latina nihil posse educi: ut nec ex graeca conceptione Legis contra Menagium: nec ex* Versic. Τȣ̃το δὲ: *nec ex actis Imperialis auditorii, vulgo latinis: nec ex* Auctoritate Legis Rhodiae, *quamvis largiamur,* h. l. *inde esse. Conjicitur tamen, eum librum fuisse latinum, & quam ob rem. Quod* h. l. *graece legatur, unice tribuendum videri actis Imperialibus, unda excerpta est, & cur in actis illis graece fuerit relata. Disputatur contra Jac. Gothofredum* & *Mornacium, qui hanc putant Maecianum descripsisse ex* Auctoritate *seu* Praefatione Legum Rhodiarum. *Cur haec potius ex Maeciano vel ex iisdem actis? Defenditur, Volusium auctore illius* Praefationis *antiquiorem fuisse. Reliqua sententiae nostrae expediuntur, refutatis Gothofredi interpolationibus, & quicquid ibi fictionum est.*

Cap.

Cap. II. *Libros antiquos fere perperam locare* principium h. l. *Quam varie vertatur* Ἀξίωσις. *Quamvis recte etiam aliter, veterem Interpretem tamen optime transtulisse videri* deprecationem. *Cur id non patiatur Jac. Gothofredus?* Deprecationem *satis intelligi posse sine postulatione veniae. Idem quandoque esse, quod* preces, praecationem & supplicationem. *Auctoritates in eam rem adducuntur. Ipsum Gothofredum illud agnovisse ad* Cod. Theodos. *Voculam* de *saepe augere significationem. A. Gellium non recte damnare verbum* deprecari *pro* valde precari. *Etiam Auctores nostros ita saepe loquutos esse, & Paulum in* Fragm. *cum* deprecor *dixit esse ex formula fideicommissi. Veterem Interpretem saepius vapulare nullo jure.* Εὐδαίμων *est hic nomen Viri proprium. Cur id non transferamus* felicem? *aliquid tamen ad instar ejus ex Zosimo. Ignorari, quam vitam egerit Eudaemon, & cur patriam libello adscripserit. Frustra de his profunde egisse Jac. Gothofredum. Patriam vulgo addi ad habendam rationem* ἀντονομίας. *Incertum esse, quis hic fuerit Antoninus. Id nomen fere* Pium *praecepisse, at illud tamen non semper esse servandum, utique non, si distinctionis ratio haberi nequeat. Eam hic cessare & quam ob rem? Per Antoninum intelligendum esse Marcum in* l. 3. ff. de his quae in testam. del. *Hic intelligi vel eundem vel Pium. Ad alios Antoninos Maecianum vix ac ne vix quidem pervenisse. Quare Jac. Gothofredus, Seldenum secutus, omnino velit significari Pium? Quam nihil proficiat. Causas non singulares, sed vel vulgares ad Imperatores aditum praebuisse, contra quam rursus ille existimat. De causae Eudaemianae qualitate nihil nobis constare. Quam varie Principes Romani rebus agendis se dederint, vel aliis eas de-*

 man-

mandarint, vel ad ordinarios Judices remiserint.

CAP. III. *De appellationibus* Κυρίου *&* Βασιλέως *quaedam. Pro* ναυφράγιον *quosdam edere, quosdam, ut videri volunt, emendare* ναυάγιον. *Retinendam esse* ναυφραγίου *vocem, quamvis latinam. Graecos latinis, Latinos graecis vocabulis quandoque usos fuisse. Totam loquutionem* ναυφράγιον ποιεῖν *videri latinam, & quî Graeci id efferant. Interpretes ad unum omnes conspirare ad delendam hic* Italiam. *Enarrantur duae rationes, cur de ea tam graviter decernant. Utrique occurritur, &, ut salva sit Italia, varie laboratur. Quare Eudaemon* ἐν πλάτει *dixerit* ἐν τῇ Ἰταλίᾳ? *eo significari posse mare, flumen, lacum, vel sinum aliquem Italiae, & quam commode. Sine ulla* καταχρήσει *haec etiam recte explicari, si* τὸ ἐν *vertas* ad, apud *vel* prope. *Probatur, Latinos ita aliquando usos esse suo* in; *& quod ad* τὸ ἐν *Graecis denunciatur testimonium. Quomodocunque accipias, nihil metuendum esse a prima ratione Interpretum, modo absit calumnia. Plus difficultatis esse in secunda. Quid ad hanc amoliendam Accursius excogitaverit? quid Interpretes beatioris saeculi? Nihil ab ea periculi esse, cum nesciamus, ubi terrarum vel marium Eudaemon fuerit direptus; quin nec, si sciamus, & locus direptionis a loco naufragii fuerit remotissimus. Utrumque late defenditur. Non posse definiri, Cycladenses an & qua occasione extra Cyclades fuerint.* Δημοσίους *non fuisse res immobiles aut glebae Cycladensi adscriptitios. Potuisse* ἀρχιδημοσίους, *qui in Cycladibus erant, alibi terrarum diripere Eudaemonem per suos* ὑποδημοσίους. *Publicanos etiam absentes publicum exercuisse, asserta contra Cujacium lectione* l. 8. §. 1. ff. de vacat. & excusat. mun. *De Zachaeo apud D. Lucam annotatio.*

CAP.

CAP. IV. *Qui* Italiam *evertunt, quid ejus loco substituant. Referuntur emendationes Samuelis Petiti, Claudii Salmasii & Innocentii Cirionii; refelluntur etiam tum nobis, tum, quos diximus, aliis. Gothofredi, Grotii & Holstenii* Ἰκαρία *pro* mari Icario. *Quam se commendet illa restitutio. Cur tamen stare non videatur posse?* Ἰκαρίαν *esse nomen Insulae, non maris Icarii. Qua ratione, si probari possit, probanda sit lectio* Ἰκαρίας. *Si liceret maribus vicinis dare nomina insularum, urbium, locorum, vel ab his condere* θαλάσσας ὁμωνύμους, *quam largam haec Criticis emendationum materiem sufficere possent. Repertum forte iri, qui legere volet* ἐν τῇ Ἰτανίᾳ, *vel* ἐν τῇ Τολίᾳ, *vel* ἐν τῇ Ταλίᾳ, *vel etiam* Mycalia, *vel* Mimalia, *vel* Melia, *vel* Delia, *vel denique* Matalia, *vel* Psytalia, *vel* AEtolia. *De omnibus hisce, qua Cycladibus proximis, qua ab his remotioribus, probabilia adferuntur. Nonnulla ex his recte subsistere sine mutatione vel interpretatione, quae fit* κατ᾽ ἀναλογίαν. *Importunos emendatores alia & alia adhuc esse reposituros. Et quid si* Maleam *vel* Maliam? *Distincta haec esse promontoria. Quid pro utroque in hanc sententiam dici posset. Quid si* AEthaliam? *Tres reperiri AEthalias. Primam esse insulam in mari Tyrrheno ad continentem Italiae. Hanc intelligi non posse; imo posse, si quis pertinaciter ita velit. Secundam* AEthaliam *esse* Lemnum. *Si hanc intelligamus, non nimium recedi a Cycladibus. Quin adhuc minus, si tertiam* AEthaliam *putemus. Fuisse hanc insulam Cycladibus omnino proximam. Quam pro ea varie disputari posset. Consensus Viri Cl: Gerardi Noodt. Nihil prorsus tamen videri mutandum; & cur ita videatur.*

CAP. V. *Jacobum Gothofredum frustra argutari de genere*

nere depraedationis & colore. Nihil quicquam de his sciri posse. Quam sit facile, etiam in hac specie, hujusmodi commentis, nihil profuturis, luxuriare. Δημοσίους *quosdam vertere* publicanos, *quosdam* servos publicos. *Apud Graecos servum Civitatis simpliciter vocari* δημόσιον. *Apud Latinos simpliciter etiam* publicum. *Testimonia in eam rem.* Publicanos *tamen & hic verti posse, quamvis* δημοσιώνης, *non* δημόσιος, *sit publicanus. Illud fieri, si* δημοσιΩΝ *legas? ex quo provenit* δημοσιωνῶν. *Simplex* δημόσιος *quî significare possit* publicanum. *Eadem notione Marcum Tullium dixisse* publicos. *Tutius & melius* δημοσίους *hic transferri* homines publicos; *& quam hi variis modis explicari possint. Ut* publicani *intelligantur, nihil prodesse vel obesse, nuafragia ex lege veteri ad eos pertinuerint, nec ne. Expediuntur haec contra sententiam communem & singularem Gothofredi. Utrum* τῶν οἰκούντων *vertas* habitantes, *an* eorum, qui habitant, *ut Gothofredo placet, nihil inde colligi posse pro ejusdem* δημοσίοις, *qua* servis publicis. *Translationem ex ejus sententia esse nullam, vel certe dubiam. Neque, si hanc sequamur, id quicquam officere publicanis. Exponuntur haec in rem nostram, tentata etiam* ἀναδιπλώσει *in vocula* ὑπὸ. *Salmasii rationes nullas esse, quibus hinc arcet* servos publicos; *nullas etiam Gothofredi, quibus illi occurrit. Quid in summa constituendum sit. De Cycladibus Accursii error Cosmographicus. Nunquid is exemplo Iornandis defendi possit? aliae* καταχρήσεις *in eodem Iornande. Non esse probabile hujusmodi quid excidisse vel Eudaemoni, vel Maeciano, vel actorum Scribae.*

CAP. VI. *Variae lectiones & interpretationes* versiculi, *qui praescribitur.* Τὸ εἶπεν *optime verti* dixit. *Esse eam vocem solemnem in actis Imperialibus. Eo quoque referenda*

ıenda eſſe Declamatorum dicta. *Cur Antoninus Eudaemonem remittat ad Legem Rhodiam? Ex eo, quod ipſus cauſam non finiat, perperam colligere Jac. Gothofredum, de Publicanis heic agi non poſſe, & quam ob cauſam.* Δημοσίους *illos non uno nomine naufragis potuiſſe negotium faceſſere; idque vel jure vel injuria. Nihil prohibere, quominus vel in liquida injuria Imperator Eudaemonem ablegaſſet ad jus liquidum, ad Legem Rhodiam. Aliud ejus ablegationis exemplum. Cur Eudaemon ſimpliciter* κύριον, *& Antoninus ſe* τοῦ κόσμου κύριον *dixerit aliquot conjecturae, ſed incertae. Totius orbis imperium ſibi arrogaſſe Principes Romanos, quamvis vix decimam ejus poſſederint partem. In Conſtantio Imperatore haec vanitas notata ab Ammiano Marcellino. Magis etiam hanc convenire Antonino alicui nequam, quam piis & gravibus illius moribus, de quo heic ſermo eſt. Eam tamen ſuperbiam optimis Romanorum fuiſſe velut innatam: etiam Reipublicae tempore. Temperari illum faſtum, ſi per* mundum & orbem *intelligamus duntaxat* Romanum. *Exempla ejus locutionis. Omitti quandoque* Romani *vocabulum. D. Chryſoſtomum meminiſſe* τῆς οἰκουμένης τῆς κατ' ἡμᾶς, *& id dici tutius.* Κόσμον, Mundum *raro occurrere pro* Orbe Romano; *in eam tamen ſententiam hanc vocem extuliſſe Imp. Diocletianum apud Collatorem Legum Judaicarum & Romanarum. Aliquot veterum Interpretum otioſae quaeſtiones ac digreſſiones Ridetur ea, quae Germanorum quoque Imperatori totius orbis dominium tribuit. Si quid juris ſufficeret prodigalitas titulorum, Turcorum Imperatores facile univerſum Orbem deglutituros. Alios in Oriente Reges Titulis ſuis non minus luxuriare: etiam qui tributa praeſtant potentioribus. Nonnulla in hanc rem de Rege in Siam & Soldanis Babylonienſibus*

bus & AEgyptiis. Hos ſibi & inferni imperium adſcribere.

Cap. VII. *Graeca lectio* verſiculi ὁ δὲ νόμος *&c. ubique ſibi conſtat, & fruſtra ſollicitatur a Jac. Gothofredo. Ejuſdem latina verſio quam ſit varia, & quae bona, quae ſit optima. Conſtituitur ſententia ejus* verſiculi, *& quae implicita ſunt, explicantur. Haec* ὁ ȝ νόμος τῆς θαλάσσης *ſeparatim intelligi poſſe. In ſequenti periodo* ἐςὶ *non expreſſum ſubaudiendum eſſe, & quomodo. Sic* νόμον *non effici* κύριον τῆς θαλάσσης, *intellectu ex praecedentibus repetito. Quam late & peſſime Interpretes id porrigant ad alia. Abſtinere nos eorum ſententia, neque tamen quicquam metuere ab rationibus Jac. Gothofredi & Salmaſii contra receptam lectionem vel ſeparatam ſententiam. Deducuntur haec in rem praeſentem, ſalvo Principis Romani Imperio maritimo. Nihil quoque ei derogari, ſi* κυρίȣ *verbum repetas, ſed alia ſignificatione; quin nec ſi eadem.* Νόμοι κύριοι *quid ſint apud Demoſthenem. Samuelis Petiti* ἄνεμος *pro* νόμος. *Expellitur ea emendatio, adducta fabella ex Longo. Non petiiſſe Eudaemonem rerum, quas naufragio amiſerat, reſtitutionem, ſed quas rapina. Taciti & Epicteti apud Arrianum loca de* θεȣ̃ βίᾳ *in naufragio. Petri Baptiſtae Burgi ridicula emendatio. Seldeni duae interpretationes, altera, qua ſeparatim, altera, qua conjunctim accipit dictum Antonini. Prima varie refutatur, ſive* νόμον *transferas* legem *ſive* morem. *Secunda quam nihil differat ab ea, quam tradiderunt Gothofredi Pater & Filius. Fruſtra Jacobum contra argutari. Eſſe tamen rationem, quam ille habet praecipuam. Salmaſii adverſus haec inductio & minus proba correctio. Sine ea occurritur Gothofredo. Tentatur & reſtitutio pro*

τῷ

τῦ in τὸ. *Conjunctim etiam legi & intelligi posse sententiam Antonini, sed omissis Seldeni & Gothofredi tricis in vertendo* νόμυ *vocabulo. Quam commode id ubique transferatur* jus. *Ita parci commentis, notionibus & figuris occultis. Alia exhibiti* versiculi *explicatio, si conjunctim accipias. Ejusmodi loquendi genus familiare esse cum Poëtis, tum etiam Auctoribus nostris. Nonneminis nova verborum trajectio, sed cur nihil mutandum videatur. Quam varie a variis Antoninus heic intelligatur. Quare omnes aliorum interpretationes Jac. Gothofredus damnet? si a quibusdam caveamus, vix contra alios pronunciandum videri, non contra Accursium, vel Alciatum, vel Amayam, vel Duarenum, & quam ob rem.* Ἀνακεφαλαίωσις *sententiae nostrae. Male ex proposito* commate *confici, imperium maris non pertinere ad Imperatorem Romanum. Veterum aliquot solemnes excursiones.*

Cap. VIII. *De observatione Legum Rhodiarum hic, ut alibi, orationem videri infinitam. Mirum hoc esse, cum a Romanis unicum* de Jactu *caput duntaxat sit frequentatum. De reliquo Jure Rhodio. De stultitia ejus fragmenti, quod sub nomine* Legis Rhodiae *hodie occurrit. Inscriptio ejus Legis, prout varie exstat, varie exponitur. Aliquid de* Legibus, *quae dicuntur,* Justiniani Georgicis. *Fidem illius Eclogae Rhodiorum navalis jam aliis fuisse suspectam. Cujacii de ea haeresis. Arguitur apertae fraudis, & quod ad dicendi modum & quod ad rem ipsam. Has ineptias a Mornacio perperam commendari ut* pretiosas. *An & cur eas tam laute confirmarint Romani? Quid dicendum videatur de* Auctoritate, *quae vulgo praemittitur Juri Rhodio. Romani nunquid generaliter in caussis mari imis Jure Rhodio,*

ſed veteri veroque, fuerint uſi? vulgo ita perſuaſum eſſe, & quibus argumentis. Grande praejudicium contra hanc ſententiam, & fruſtra nos illud amoliri. Confirmationes Legum Rhodiarum forte non pertinuiſſe niſi ad ſolius Rhodi ἀυτονομίαν. *Nihil eſſe, quod obſtet, in illa* Auctoritate: *nihil etiam hic apud Voluſium Maecianum. Quî ipſe poſſit verſari in cauſa Rhodia, idque ſeu Rhodus inter Cyclades fuerit numerata, ſeu non fuerit. Leges Rhodias non valuiſſe niſi in Rhodo. Apud Romanos non fuiſſe receptas niſi eam, quae de jactu eſt. De uſu Juris Wisbuycenſis nautici apud Amſterdammenſes. Leges Rhodias potuiſſe deinceps, etiam extra ſpeciem de Jactu, fuiſſe extenſas. Ita forte Graecos quoſdam JCtos eſſe intelligendos. Non conſtare, ecqua lex ſit in quiſquiliis illis Juris Rhodii, quae vindicaſſet* διαρπαγὴν τῶν δημοσίων. *De primo capitulo quid videatur cenſendum.*

Cap. IX. *Quoſdam libros* μήτις *ſecare in* μή τις, *nullo diſcrimine.* Verſiculum ἐν οἷς &c. *recte transferunt omnes, ſed optime aliquis ex antiquis. Legem Rhodiam non ſervari, ſi obſtet Romana. Illam exceptionem a Graecis quoque traditam eſſe in eundem ſenſum. Habere difficultatem, ſi hanc accipias ex noſtra, non habere, ſi ex vulgari ſententia. Utrumque probatur. Non facile quid reponi poſſe, quam Rhodios* ἀυτονομίᾳ *ſua non fuiſſe uſos adverſus Legem Romanam. Quam tamen id ſit difficile dictu. Videri nihilominus probabile, cunctis Civitatibus* ἀυτονόμοις *non licuiſſe uti jure proprio, ſi Romanum obſtaret. Conſentire Jac. Gothofredum, nobis alioquin adverſum. Minus bene eum advocare* l. 1. *ff.* de Uſur. *Magis eo prodeſſe Plinii locum in* Epiſtolis *de Civitate Amiſenorum, qui recitatur & enarratur.* Ἀυτο-

νομίας

νομίας minus plenae interpretatio: ubi & de Siculis & Graecis Asiaticis. Aacc quo pertineant. Interpretum πάρεργα. In Versiculo Τȣ̃το δὲ *nihil variantis scripturae esse, ut nec fere interpretationis latinae. Jac. Gothofredum tamen* θειότατον *vertere* sacratissimum, *non* divum. *Non liquere, cujus sit hic* versiculus. *Videri partem esse responsionis Antonini. Quî Imperatores anteriorum Principum Constitutiones soleant adducere. Cur illud* ἐπίβλημα *non videatur esse scholium Maeciani. Per* Αὔγȣςον *hic intelligi Octavianum Augustum. Jacobum Gothofredum perperam intelligere Marcum Antoninum. Verbum* θειοτάτȣ *Imperatoribus & divis & vivis tribui posse: appellationem quoque* Augusti, *sed quomodo, si significetur, qui tum imperabat. Utraque Gothofredi ratio pro Marco Antonino memoratur ac refutatur. Multa ibi de* Praefatione LL. Rhodiarum, *& tempore, quo Romani Legem de Jactu receperunt. Augusti studium in conservandis aliarum Gentium legibus & moribus. Philonis Judaei locus illustratus. Ejusdem Gothofredi similis hallucinatio de Tiberio, qui occurrit in* Auctoritate LL. Rhodiarum. *Non tuto fidendum esse Fastis Consularibus. Exempla ejus rei ex eadem* Auctoritate, & l. 8. ff. de Quaestion. *Peroratio.*

ΕΠΙΒΛΗΜΑ.

Occasio ejus ἐπιβλήματος. *Auctorem cujusdam* Dissertationis *ad* h. l. *recte observasse, inspectionem de jactu non esse ab ea alienam: & quid inde effici possit in rem nostram. De Volusii libro* ex Lege Rhodia *quid idem recte, quid secus videatur statuisse. De verbis* ναυφραγίȣ & ναυαγίȣ *quam fuerit tricatus. De* τῇ Ἰκαρίᾳ & τῇ Μαλίᾳ *quid ille dixerit vel omiserit, quod nobis dictum est. Quaedam ea de re ad-*

admonitio. Obscuritatis eum postulare sententiam Jac. Gothofredi de δημοσίοις τῶν τὰς Κυκλάδας οἰκούντων; *neque tamen videri quicquam adferre clarius vel melius. Responsum Antonini ejus Principis, non JCtorum verbis proponi. Dissentire Auctorem illius* Dissertationis *nullis auctoribus. Contra eundem omnino legendum esse* Εὐδαίμονι, *dandi casu, non* Εὔδαιμον, *vocandi casu. Singularem aliquem Eudaemonem sub Hadriano frustra eum quaerere & hic intelligere. Antoninum vere dici* τοῦ κόσμου κύριον *quî contendat; nec tamen minus agnoscat locutionis* κατάχρησιν. *De lectione verborum* ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης *aliquid eum indicasse; sed quam nihil profecerit. Quid circa illum* versiculum *praestiterit, vel potius non praestiterit. De Civitatibus* αὐτονόμοις *nonnihil dixisse ad instar ejus, quod nos probavimus.*

F I N I S.

COR-

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

Jurisconſulti & Praeſidis,

DE

DOMINIO MARIS DISSERTATIO.

AD
LECTOREM.

ARgumentum adgredior, quod non unius belli cauſa fuit, & de quo etiam ab Viris eruditis vario Marte certatum eſt. Et tamen de dominio maris magis, quam terrae quaerere ſupervacuum eſſet, ſi non multorum inanes tricae multum ei tenebrarum offudiſſent. Quare nunquam magis ſum miratus, quam Viros in Juriſprudentia & re literaria primos proximo, quod abiit, ſaeculo potuiſſe hic tam ſerio ſcindi in contraria ſtudia, & ingenteis adeo turbas dare de re, cujus definitio non videtur eſſe in difficili: utique ſi rem putes, non auctoritates, forte ſemicrudas alicujus Poëtae, aut ſi quis ei ſimilis eſt. Sed ſcin', cur tam varie? aliquos amor Patriae, aliquos adblandiens commerciorum libertas, aliquos adulatio, aliquos tandem indicta publice praemia ſeduxere. Nos citra ſpem metumque, citra affectum agere decrevimus, tuituri maris cum libertatem, tum dominium; ita quippe cenſeo: mare in dominium redigi poſſe, ut quod maxime, neque tamen hodie ullum mare imperio alicujus Principis teneri, niſi qua forte in illud terra dominetur. Video obſtantes catervas: at per eas non difficile erit nos explicare, ubi de origine cujuſcunque dominii conſtiterit. ab ea rem repetemus; ita machinae, quas ſubvertere oporteret, mole ruent ſua. Si animus eſſet cuncta perſequi, enaſceretur mihi non Diſſertatio, *ſed juſtum volumen: liceat igitur, quod res eſt, breviter & quam fieri poteſt ſimpliciſſime dicere, moribuſque Gentium probare, vel, ſi contradicant, damnare; liceat aliorum ſententias nec prolixe narrare, nec niſi parce & oblique refutare. De dignitate ejus argumenti fruſtra ſim, ſi quid amplius praefarer. Placuit Interpretibus id tractari ad* l. ἀξίωσις IX. ff. de Lege Rhod. de jact. *loco non ſuo, ut ſcire licet ex iis, quae in libello ad* d. l. IX. *modo diximus in hanc rem. Sed nihil vetat morem genere huic* παρέργῳ, *quum noſtra, & forte tua, Lector, nihil referat, hic an alibi dicantur, quae de* Dominio Maris *dicere conſtituimus. Vale.*

COR-

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

Juriſconſulti & Praeſidis,

D E

DOMINIO MARIS DISSERTATIO.

C A P U T I.

De origine Dominii.

QUoniam ante dominiorum diſtinctionem, ex qua duntaxat ſingulorum in omnia poteſtas, naturae regula fuit, & adhuc eſt, nihil moveri niſi a magis valido, *ex naturali poſſeſſione dominium rerum coepiſſe* recte Nerva obſervat in *l.* 1. §. 1. *ff. de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* ex eo enim, conſtabat, in pari cauſſa conditionem poſſidentis eſſe meliorem; ideoque rem detentam adimi non poſſe, niſi ab eo, qui in ea plus juris habebat, hoc eſt, a nemine, omnium quippe hac in re aequalis conditio fuit, cum proprie telluris herum natura nec illum, nec me, nec quemquam ſtatuit. *Dominium d.* §. appellat jus praecipuum habendi, a quo quis, niſi injuria, depelli nequit. Utque id jus *coepit* ex naturali poſſeſſione, ita non aliter duravit quam re poſſeſſa. Dominium & poſſeſſio ambulabant paſſu pari, neque aliud praeſtabat antiqua illa apprehenſio quam jus detinendi,

quod a jure ſeparatim habendi nihil omnino differebat. Id autem jus quum ultra detentationem non extenderetur, ea remiſſa res in antiquam cauſam recidebat, quod & Nerva & Paulus videntur animadvertiſse in *d.* §. 1. non obſcure enim ibi videas occupationem veterem ſecerni a nova, ita ut hodie res nullius occupatae in occupantis dominium cedant, uti plene fiant ipſius, olim vero per apprehenſionem naturalem non aliter apprehendentium cenſerentur praecipuae, quam ſi tenerentur corporaliter, & quamdiu illa detentio durabat. Atque hujus juris veſtigium remanſit in iis, quae uſu Civitatis in dominium redacta non ſunt: ſi caſam in littore exſtruxero, ſoli dominus efficior, ſed diruta caſa, & remiſsa ſic poſseſſione, quaſi jure poſtliminii revertitur locus in priſtinam cauſam *l.* 5. §. 1. *&* *l.* 6. *pr. ff. de rer. diviſ. l.* 14. §. 1. *ff. de acquir. rer. domin.* Ut autem alicujus jus etiam ultra extenderetur, ex apprehenſione fieri non potuit, quia aeque ad omnes eadem res pro indiviſo pertinebat; ad illud igitur conventio fuit neceſsaria, qua quis juri, quod naturaliter habebat, renunciaret, quoque alioquin protinus occupaturo, cui alius poſt apprehenſionem non continuo incumbebat. Cujuſmodi pactum aliquando iniviſse univerſum genus humanum ſcio qui dicant; at illud cum perquam ſit abſurdum, nihil putem ſupereſse, quam ut dominium adſcribamus Juri Civili, civium enim eſt conventio, ut quiſque ſua habeat tuita ſeparatim, etiam citra poſseſſionem praeciſe naturalem.

Perſpicue illud quoque comprobat D. Auguſtini diſputatio in *Cap. I. Cauſ. XXXIII. Quaeſt. VII.* & praeſertim in *Cap. I. Diſtinct. VIII.* de quo ad alia detorquendo tantum laboratum eſt. in partes laboris venerunt Goedeus in *Comment. ad l.* 42. *ff. de V. S.* & Lyclama *Opin. Lib. II.*

Eclog.

Eclog. 13. ſed irrito conatu. Recte Auguſtinus dominia rerum jure humano, & quidem Civili, ſubſiſtere, & hoc ſublato illa quoque tolli diſputavit: etenim veriſſimum eſt, dominia, Gentium occupatione quaeſita, non niſi legibus cujuſque Gentis rata eſſe, in tantum ſcilicet, ut res, etiam non detentae, ſolo animo retineri poſſint. Quapropter ſi res mea extra Civitatem meam reperiatur, me abſente & ei non incumbente, cedet rurſus primum occupanti, ceu res nullius, vel potius ceu res communis &, ut inquit ille, *in medio poſita.* Neque aliter Auctores Juris Romani ſenſiſſe conſtat ex Pomponio in *l.* 5. §. 2. *ff. de capt. & poſtlim. reverſ.* & Proculo in *l.* 7. *pr. eod.* dum ad neminem rerum ſuarum dominium extra Civitatem ſuam pertinere liquido ſatis pronunciant; non alia ratione, quam quod communis Civitatis ſponſio Gentibus exteris non praejudicet, ſed teneat duntaxat illius Civitatis membra, juri ſuo dum renunciarunt. Ad exteros itaque, ad quos nihil Civitatis noſtrae juſſa, ubi bona noſtra pervenerint, dominorum eſſe deſinunt *d. l.* 5. §. 2. & *d. L. I. Diſt. VIII.* niſi, quod recte excipit *d.* §. 2. inter eos Populos amicitia ſit contracta: per eam enim alterius Civitatis conventio alteri rata habetur, quum, niſi id fiat, nullo modo amicitia inter homines rerum ſuarum amantes poſſit conſiſtere.

Ea etiam Juriſprudentia Turcos uti ſignificat §. 2. & 5. *Privilegii*, quod Achmet anno MIↃCXII. Belgis foederatis dedit; ait enim, ſi quis in ditiones ſuas adpellat, cujus populus neque foedus neque amicitiam ſecum habeat, ejus bona publicari, ipſumque in ſervitutem redigi; a quo Belgae, etſi in peregrina nave adpellant, virtute ejus privilegii eximuntur *d.* §. 5. nituntur haec jure, quod diximus. Peccat tamen in eo haec Juriſprudentia Turcorum,

quod liberos homines ea ratione dominio ſuo addicat; nam Pomponium, qui id ipſum videtur velle in *d. l.* 5. §. 2. *in fin.* intelligimus de homine libero, ob juſtam cauſam capto. Quin & ita fortaſſe intelligere poſses Turcorum Imperatorem, & *d.* §. 5. ſecundum principia religionis Turcicae interpretari de Chriſtianis, hoc eſt, ipſo jure hoſtibus. Sin contra eſset, mihi equidem cum illius, tum Pomoponii ratio non videtur conſtare; neque enim, ut rerum, ita hominum, Jure Naturae Gentiumve commune dominium fuit: & tamen illud, quod diximus, jus tribuendum eſt unice communioni, a qua ictis de amicitia foederibus receſsum non fuit.

Foedera autem accipimus, praeeunte Pomponio, quibus vel amicitia vel hoſpitium contrahitur: aliud, ſi tantum placuerit, ut bello abſtineatur, tunc enim de reliquis nihil pactum; quo caſu ſupererit locus Galli ſententiae apud Feſtum in *Voc. Poſtliminium*, cum ait, etiam *cum Populis liberis & confoederatis poſtliminium eſſe.* Quum vero hujuſmodi foedera, extra bellum, inter Gentes eſse ſoleant, jam apparet, quod non putem hucuſque apparuiſse, quo ſenſu ex Jure Gentium dicatur eſse dominiorum diſtinctio in *l.* 5. *ff. de Juſt. & Jur.* eo quippe jure pactis foederibuſque agnitum eſt & probatum illud jus, quod dederat antiqua occupatio, ſeu potius illud jus, quod amiſsa poſseſſione amittebatur, extenſum eſt ad eas regulas, quibus in Civitate reguntur rerum dominia.

Secundum haec interpretamur M. Tullii Ciceronis locum *Lib. I. de Offic. Cap.* 21. a Grammaticis, ni fallor, male habitum. Ita legitur vulgo: *Sunt autem privata nulla natura; ſed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacula venerunt; aut victoria, ut qui bello potiti ſunt; aut lege, pactione, conditione, ſorte. ex quo fit;*

fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur: Tusculanus Tusculanorum. Opinor mendum esse in finalibus, restituendum, si ita legas & interpungas: *aut lege, pactione conditione. ex quo fit, ut ager forte Arpinas Arpinatum dicatur*, & reliqua. Hoc vult, rerum dominia quaeri vel occupatione vel conventione. Occupatione bifariam; aut rerum nullius, per apprehensionem vacuae possessionis, aut alicujus, jure videlicet belli. Conventione rursus bifariam; aut publica, quum ex lege, aut privata, quum ex contractus caussa dominium transfertur, hoc est, *pactione conditione*, si, ut oportet, conjunctim accipiatur. Legendum videri poterat *condictione*, siquidem *condictum* pro *convento* & *conventione* est, etiam Caecilio JCto apud Gellium *Lib. XX. Cap.* 1. sed nec male pro eo & *conditione* usurpatur. Saepius quoque in libris antiquis haec verba commutata reperiuntur, vel scripturae errore, vel quod utriusque par sit significatio, utique par, cum *pacti* verbum additur, quemadmodum & Cujacius observat ad Pauli *Sentent. Lib. I. Tit. I.* §. 1. Atque ita apud Tullium *pactio conditio* sunt duo ejusdem notationis verba, quomodo apud nostros hac ipsa in re *pactum conventum, pactum conventio.* Qui in Cicerone haec separatim legunt, interpretes sunt non interpretes; neque meliores, qui voculam *forte*, eamque eo loco servant. Hic enim quaerendi dominii modus, utcunque eum explices, vel a *lege*, si qui publice sortiantur, vel a *pactione conditione*, si privatim, distingui nequit, cum utique, si forte dominia dividantur, semper oporteat praecedere sponsionem vel privatam vel publicam Civitatis. Sed jam restitui voculam, quae videbatur legi mendosa, nec suo loco. *Ager forte Arpinas* recte dicitur; in hunc sensum *forte* exemplum notat, ut in *l. 9. §. 7. ff. de usufr.*

& passim alibi. Nullius oppido pretii sunt, quae hic legunt & adferunt Lambinus & Turnebus, nullius item, quae prolixe ad hunc locum effudit Lyclama *Opinion. Jur. Civ. Lib. II. Ecl.* 13.

In explicanda origine dominii alii aliter instituerunt; sed nolim in eo argumento heic vagari. Communionem antiquam sunt etiam, qui negant fuisse, non gnari scilicet, per communionem intelligi statum, quo res nondum iverant in proprietates singulorum, at omnibus ad omnia aequale jus erat. Recte illi, si, quod facere videntur, communionem negent, qualem Plato in Rempublicam suam induxit; de ea vero nemo senserit. Satis hoc claret ex iis, quae Hugo Grotius exsequutus est *Cap. V. Maris liberi*, & *de Jure B. & P. Lib. II. Cap.* 2.

Hoc omnino probare non possum, quod de secessu ab illa communione, & modis quaerendi dominii utroque loco idem disputat. Utilitas rerum, quibus se suosque exhiberet quisque, occupationi causam dedit. utilitas, inquam, non tamen necessitas. Illam autem metiebantur primi mortales ex usu rerum & abusu, & prout quaeque res majorem minorumve usum sui praebebat, eo magis minusve appetebatur. Atque adeo si ea, quae usum omnibus praestare poterant, magis tamen essent utilia, si haberentur separatim, non potest non inde constare de animo cujusque ad ea sibi applicanda. Docent hoc τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, docet, quam Graeci proprio vocabulo appellant, mortalium πλεονεξία, quae semper fuit, & erit, donec homines, maxima. Haec vero tum necessaria, tum utilia non aliter sibi applicabant, quam naturali occupatione, id est, rerum, quarum satagebant, apprehensione corporali, nam animo solo vel universum orbem facile unus deglutiverit. Non difficulter id omnes dabunt,

hoc

hoc nemo, jus corpore & animo quaesitum in re occupata, non nisi eadem ratione, corpore puta & animo, servari: & tamen illud verum est de primaeva occupatione, qua ventum est in vacua. Videor id jam satis probasse ex naturali jure omnium ad omnia; ne addam, ex remissa possessione tunc non potuisse praesumi nisi animum habendi rem pro derelicta secundum Jurisprudentiam illorum temporum naturalem; possessionem animi lex tuetur Civilis, quae tunc nulla erat. Utque adeo Grotius *d. Cap. V. Mar. lib.* necessitatem *perpetuae*, quam vocat, *occupationis* male videatur ad ea duntaxat referre, quae sua natura possessioni renituntur, ut sunt ferae bestiae, male scilicet, si haec ad veterem occupationem, non autem ad Jus Civile solum pertinere credamus.

Si non subsistant, quae *hoc Capite* disputavi de origine dominii ex jure Naturae Gentiumque, etiam subsistere nequeunt, ex iis quae collegi effecique toto hoc libello. Ultra possessionem dominium non durare in rebus occupatis Naturae, ut puto, regula est, jure Gentium confirmata, & ex utroque jure a JCtis Romanis descripta. Sed postquam haec edideram anno 1703. Christianus Thomasius, magnum inter Germanos & omnes eruditos nomen, modeste se iis opposuit *Notis ad Ulricum Huberum de jure Civitatis Lib. II, Sect. IV. C. 2. n. 43.* Auctoritas ejus Viri non pateretur, ut, quae ipse objecit, iterata nunc editione silentio transmitterem, nisi praevenisset industria Viri Consultissimi Theodori Graver, hic enim *dissertatione de Mari natura libero, pactis clauso, Sect. I. C. 3. n. 5. & seqq.* adeo strenue & feliciter causam meam egit, & ad singula Thomasii respondit, ut, si quid adderem, videri possim actum agere & bonas horas perdere. Ne tamen litem, quae mea est, plane suam fecisse videatur, non pos-

posſum praetermittere, quin uno verbo animadvertam, Thomaſium, tantum non invitum, delabi ad Juriſprudentiam naturalem, quam ipſe extuli, remiſſa nempe poſſeſſione remitti dominium, ſi merum jus Gentium putemus. Agnoſcit utique eam Juriſprudentiam in rebus mobilibus, agnoſcit & in rebus immobilibus, in occupatione forte inſultae, incultae, ſi poſt deſeratur corpore, etiam non deſeratur animo. Mox ipſe palam: *Res immobiles, quae ſunt nullius, occupatae eſſe cenſentur, ſi coeptae ſunt cuſtodiri, aut ſi coeperim ſolo uti ad id, ad quod deſtinatus eſt natura, & uſus durat. V. G. ſi aedificaverim in ſolo, ſi ſolum vallo & foſſa vel ſepibus circumdederim. Conſervatur*, inquit, *poſſeſſio, quam diu continuatur cuſtodia, etiamſi non incumbam poſſeſſioni, ſed abeam V. G. ſi ager conſitus ſit, & fructus a me ſatos ferat, ſi ager circumſeptus ſit, ſi aedes exſtructae maneant, ſi clavem ad aedas habeam, ſi alios arceam ab uſu rei* &c. Haec ille & recte, nam omnibus his, quos recenſet, modis poſſeſſio, ex apprehenſione coepta, porro continuatur, & continuata poſſeſſione continuatur dominium. Cultura utique & cura agri poſſeſſionem quam maxime indicat. Neque enim deſidero, vel deſideravi unquam, ut tunc demum videatur quis poſſidere, ſi res mobiles, ad inſtar teſtudinum, dorſo ferat ſuo, vel rebus immobilibus incubet corpore, ut gallinae ſolent incubare ovis. Praeter animum poſſeſſionem deſidero, ſed qualemcunque, quae probet, me nec corpore deſiiſſe poſſidere.

Cetera dixit Theodorus meus. Et probo, quod Juriſprudentiam illam naturalem, quam inter varias Gentes, nullo foedere conjunctas, obtinere Pomponius docuit in *d. l.* 5. *§.* 2. *ff. de Capt. & poſtlim. reverſ.* & Proculus in *l.* 7. *pr. eod.* quod, inquam, illam Juriſprudentiam naturalem

ralem inter diverſas Gentes non prolixius ſit exſequutus, nam ipſe Thomaſius ad eas *LL.* ſilet. Sed non ſilet Titius, Anteceſſor haud ita pridem Lipſienſis, qui etiam huic liti ſe obtulit, nam is *Diſſertatione de Dominio in rebus occupatis ultra poſſeſſionem durante* §. 31. & 32. intelligit *de LL.* de iis, qui nullo plane jure latrocinantur & praedas agunt, quoſque ideo *latrunculos* & *praedones* appellamus. Omnino perperam, ecce enim Pomponius in *d. l.* 5. §. 2. exponit, quid juris ſit inter Gentes, quas nullum foedus conjungit. *Hi*, inquit, *hoſtes quidem non ſunt, quod autem ex noſtro ad eos pervenit, illorum fit, & liber homo noſter ab eis captus ſervus fit & eorum.* Et ne putes, ut Titius putabat, injuria id fieri, mox addit, etiam Romanos eo jure Gentium uti. *Idemque*, ait, *eſt, ſi ab illis ad nos aliquid perveniat.* Igitur quicquid dicat Titius, quicquid Maevius, ex poſſeſſione Jure naturali & Gentium ſuſpenditur dominium, niſi pacta dominium, citra poſſeſſionem, defendant, ut defendit jus cujuſque Civitatis proprium. Reliqua Titii ex iis, quae ipſe dixi, & quae dixit Doctisſimus Graver, mole ruent ſua.

CAPUT II.

Mare terrae proximum an & qua ratione occupari & dominio teneri poſſit.

CUm, ut inquit ille, *pervium cunctis iter, & communis uſus omnium rerum fuit*, non eſt, cur iter ad maris magis quam ad terram praecludi placeat. Iter ad terram fuit pervium, quo, tanquam praemium indu-

ſtriae, occupanti cederet; iter ad mare & eo fini patuiſſe dicemus, ſive privatus, ſive populus occupet. Nihil in medio relictum eſt, quod ſeparatim haberi poterat: tanta erat priſcorum mortalium aviditas & habendi cupido, ut, quo hanc exprimeret, Caelos ipſos affectaſſe fabuletur antiquitas. non eſt igitur, ut mari parcitum dicamus. Is autem illud occupaſse cenſeri debet, qui navi una vel pluribus eo animo in vacuam ejus poſseſſionem venit. Sed quemadmodum ſimpliciſſima ſunt cunctarum rerum initia, occupatis terris, non aliud mare occupatum videri poteſt, quam quod terras illas alluebat: oras quippe tantum legebant veteres, non auſi ulterius fragilem committere truci pelago ratem. Igitur in mare littoribus proximum quum deſcenderent animo ſibi hoc habendi praecipuum vel piſcationis, vel tranſvectionis, vel qua alia cauſa, ejus dominium poſseſſione quaerebant, utique ex noſtra ſententia quaeſiviſse ſunt exiſtimandi.

Sed vero dominium quia non agnoſcimus Gentium jure citra poſseſſionem, diſpiciendum eſt, quam late maris proximi dominium videatur patuiſse. Dicimus equidem ex *l.* 3. §. 1. *ff. de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* parte fundi poſſeſsa, dummodo is ſit poſſidentis animus, univerſum poſſideri ad uſque terminum, ſed ſine certo termino, atque ita incertae partis, nulla eſt poſseſſionis acquiſitio *d. l.* 3. §. 2. hic autem, ſi mare ſpectes ἀόριστον, certus terminus vel penitus nullus erat, vel certe ignotus. Quin ſi aliquem conſtituere velles poſseſque, conſiderandum eſset, meri Juris Gentium non eſse, quod ait *d.* §. 1. eo enim poſseſſio non capitur, niſi totum Q. D. A. in ejus, qui poſſidere vult, poteſtatem redigatur, ut diximus *Capite proximo*; neque etiam mero Gentium Jure aliam ea res explicationem habet, unoquoque alioquin univerſum occupaturo. Quum

Quum igitur eo Jure terrarum Domini nequeant imperare mari, nisi qua possident, & possessione remissa remittatur quoque dominium, res exigit, ut porro videamus, quousque a Populo vel Principe Civitatis, in quam coierunt singuli, mare terris vicinum perpetua possessione videatur teneri; de maribus exteris post acturi. Et quidem his, quae modo disputavimus, omnino consequens est, in tantum mare intelligi possessum, in quantum navigatur, & navigatur perpetuo. Sed quis perpetuo naviget & legat littora? quis animo semper domini & eadem ab terris intercapedine? vix illud, nisi valde ἐν πλάτει, admittendum est. Existimem itaque, eo usque possessionem maris proximi videri porrigendam, quousque continenti potest haberi subditum; eo quippe modo, quamvis non perpetuo navigetur, recte tamen defenditur & servatur possessio jure quaesita: neque enim ambigendum est eum possidere continuo, qui ita rem tenet, ut alius eo invito tenere non possit. Unde dominium maris proximi non ultra concedimus, quam e terra illi imperari potest, & tamen eo usque; nulla siquidem sit ratio, cur mare, quod in alicujus imperio est & potestate, minus ejusdem esse dicamus, quam fossam in ejus territorio.

Qualem autem potestatem sit intelligendum, ut mare sit subditum, ob periculum ejus, quod Graecis Σωρίτης dicitur, ambiguae est definitionis: nec minima sufficit, nec sane maximam desideramus, sed quae intellectu magis percipi, quam elocutione explicari potest, ut alias de iis, quae certam terminationem non habent, Julianus ait in *l.* 13. *ff. de solution.* Hinc videas, priscos Juris magistros, qui dominium in mare proximum ausi sunt adgnoscere in regundis ejus finibus admodum vagari incertos. Sunt, quid id extendant ad milliaria centum, sunt, qui ad sexa-

ginta, de utriusque Bodinus *de Republica Lib. I. C.* 10. Seldenus in *Mari C. l. Lib. I. C.* 22. &, ut hunc etiam addam, Pacius in *Discept. de Dominio maris Hadriatici p. m.* 22. sunt etiam qui ad duorum dierum iter, ut, si tanti sit, discere potes ex Hieronymo Brixiano *de Finibus reg. C. VII. n.* 12. & 13. alii rursus aliter, de queis Gryphiander *de Insulis C. XIV. n.* 20. & *seqq.* Sed rationem, qua haec omnia nituntur, nemo facile probaverit: ut nec eam, qua placet, dominium in mare extendi, quousque extenditur oculorum acies. Attamen & ita definire videtur Philippus II. Hispaniarum Rex in *Legibus Nauticis*, quas anno MIϽLXIII. *ult. Octobr.* Belgis dedit: nam *Tit.* 1. §. 27. *earum LL.* externi hostibus suis vim facere vetantur, quo e terra prospici potest; eatenus igitur mare subditum propani constat. verum & hoc nimis laxum est vagumque, vel utique non satis certum. An enim, quo longissime patet prospectus? idque ex qualibet terra? littore? arce? urbe? an quo quis nudis oculis prospicit? an quo repertis nuper telescopiis? an quo vulgus? an quo qui cernit acutus? sane non quo acutissimi, apud Veteres enim memorantur, qui ex Sicilia Carthaginem usque viderunt. fluctuant ergo etiam haec in incerto.

Quare omnino videtur rectius, eo potestatem terrae extendi, quousque tormenta exploduntur, eatenus quippe cum imperare, tum possidere videmur. Loquor autem de his temporibus, quibus illis machinis utimur: alioquin generaliter dicendum esset, potestatem terrae finiri, ubi finitur armorum vis; etenim haec, ut diximus, possessionem tuetur. Neque alia sententia usi videntur Ordines foederati Belgii, qui anno MIϽCLXXI. 3. *Jan.* decreverunt, navium Praefecti ad oras externorum Princi-

pum

pum in mari salutarent, quousque tormenta urbium & arcium exploduntur, prout Princeps ejus orae, qua de agitur, voluerit; ut autem resalutare velit, ejus arbitrio relinquendum. hoc addito, esse quemque in ditione sua plenissime dominum, & advenam quemque subditum. Recte, si quid judico, non recte in hac specie alii Principes; sed de his nonnihil dicemus, ubi de occupatione maris exteri actum erit.

C A P U T III.

Mare exterum an & qua ratione occupari & dominio teneri possit.

MAre exterum appello, in quod Civitas e terra dominari nequit. Posse autem & illud occupari, & occupatum fuisse aliquotiens, negandum non videtur. Evenit hoc, ex quo fluctibus ignotis insultavere carinae, certe evenire potuit, si is fuerit navigantis animus. Totum, qua patet, mare non minus Jure Naturali cedebat occupanti, quam terra quaevis, aut terrae mare proximum. Sed difficilior occupatio, difficillima possessio; utraque tamen necessaria ad asserendum dominium, jure videlicet Gentium, ad quod ea disputatio unice exigenda est. Nam ex iis, quae *Cap. I.* enarravimus, certum est consequi, dominium maris prima ab origine non fuisse quaesitum nisi occupatione, hoc est, navigatione eo animo instituta, ut qui libera per vacuum ponit vestigia princeps, ejus, quod navigat, maris esse velit dominus; certum est & porro consequi, non aliter id dominium retineri, quam possessione perpetua, hoc est, navigatione, quae perpe-

tuo exercetur ad custodiam maris, si exterum est, habendam: ea namque remissa, remittitur dominium, & redit mare in causam pristinam, atque ita rursus occupanti primum cedit. Utque haec fuerunt prima ab origine, ita adhuc sunt, cum sola lex Civitatis, ut dixi probavique, dominia rerum defendat etiam sine possessione; lex vero Civitatis quum extra Civitatem sit nulla, satis est liquidum, quaestionem de dominio maris, si, ut vulgo, diversi Principes ex jure manu consertum veniant, meri esse Gentium Juris, & ex regulis de possessione, eo Jure ratis & probatis, dijudicandam. Secundum haec si Civitas mare aliquod frequentet animo sibi habendi separatim, & tamen post frequentare desinat, ejus quidem Civitatis subditi non recte illud mare sibi occuparint, sed recte exteri, qui Civitatis illius legibus non reguntur; his quippe omnibus ex Naturali Gentiumque Jure aeque patet maris imperium, simulatque amissa est occupatione quaesita possessio, nisi tamen qui occuparat, ab exteris, ut eo abstinerent, pactis foederibusque obtinuisset: tunc enim illud jus, quod relicta possesione intercidebat, ad Jus Civitatis censebitur redactum, eritque adeo salvum, deserta quamvis possessione. salvum ex pactione quod ad exteros, ex lege quod ad subditos.

Hujusmodi autem pacta & foedera de conservandis rerum dominiis cum inter Gentes esse soleant, ut disseruimus *Cap. I.* dicendum videbatur, occupato semel mari, ejus dominium tam diu occupantis esse, quam diu is jure suo non cesserat. Sed tantum abest, ut, quod de caeteris rebus placuit inter Populos foederatos, amicos, socios, id pertinere credamus ad occupatum mare, uti, quando ita res tulit, contra disputatum pactisque prospectum sit. Quod ea foedera nec intervenerint, nec interve-

venisse possint intelligi, arguit suo quaeque Gens exemplo, dum omne mare, olim licet occupatum, non ex concessione alterius, at suo jure navigat; etiam illud mare, quod constat animo non esse habitum pro derelicto. non alia ratione haec defendimus, quam quod secundum regulas Juris Naturalis mare, desitum possideri, redeat ad communionem pristinam: neque enim hic locus est sententiae Proculi, exstimantis, non desinere rem esse domini, nisi ab alio possessa fuit, sed potius Juliani, desinere quidem omittentis esse, non fieri autem alterius, nisi fuerit possessa, *& recte*, inquit recte Paulus in *l.* 2. §. 1. *ff. pro derelict.* Etiam Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 3. *n.* 11. & *de Mari libero C. V.* mare, qua occupari posse concedit, non diutius occupantis esse, quam durat occupatio, bene observat, sed male, ut videtur, ejusce rei rationem arcessit a natura maris, quae, si credere dignum est, possessioni reluctatur. verum suo haec loco.

Tantum igitur si praestet possessio, summo opere interest scire, mare exterum qua ratione occupetur possideaturque. Intelligimus vero occupari a singulis pluribusve, qui, ut sibi quaerant, vacuum mare navi vel navibus secant suis. Vacuum mare dicimus, in quod nemo, occupandi animo, descendit, vel, si descenderit, possidere iterum desiit; desinit autem possidere, qui illud mare domini animo non frequentat amplius. Unde consequitur, Hannonem, verbi gratia, in Periplo suo nullum mare occupasse, nam, ut ex eo discimus, non hic illi fuit animus, sed duntaxat πόλεις κτίζειν Λιβυφοινίκων. Quin si occupasset, reverso Carthaginem Hannoni nihil juris fuisset reliquum, remissa utpote possessione. Occupandi & possidendi animus non statim colligitur ex sola navigatione; fac enim non tantum condendarum urbium, ut Hanno,

sed

ſed mercaturae cauſa, ſed peregrinandi voluptate aliquem navigare, nec ea praeter aliud cogitare, non is maris, quod navigat, efficietur dominus poſſeſſorve, cum utique palam deſit animus, & ſine animo titulus. Immo ſi quis vel piſcationis ergo mare ingreſsus ſit, niſi de animo aliunde conſtet, occupaſse non cenſebitur, ut nec poſſidere, ſi quis idem mare quotannis, quotmenſibus vel etiam quotidie ad piſcandum pergat ingredi: quotus enim quiſque eſt piſcatorum, qui imperium maris animo verſat ſuo, & non optet piſces magis quam illud nanciſci? apparet inde, vix mare, ut occupetur ac poſſideatur, frequentari, &, ſi fiat, difficilem eſse probationem animi.

Non tamen aliunde magis pellucet ille animus, quam ſi quis poſt occupationem mare ita pergat poſſidere, ut vires ſuas explicet ad tuendum, quod nactus eſt, dominium. Illuſtre ejus rei exemplum eſt in mari Mediterraneo, quo de agit *L. IX.* quam interpretati ſumus. Fuiſſe id aliquando Romanorum, non puto dubitandum, quippe quod ipſi, qua Europam, Africam Aſiamque alluit, imperio ſuo complectebantur; ut ita nemo fuerit, qui juxta poſſidebat, & inde quid juris in eo ſibi aſsereret poteſtate terrae. Nec id duntaxat, ſed poſtquam occupaſſent vel Jure Naturae, vel Jure Belli, quatuor claſſibus, quas habebant perpetuas, perpetuam quaſi detentationem habuiſse exiſtimandi ſunt: quo, ſi ullo, modo maris imperium jure optimo tenetur. Prima claſſis ſtetit ad Miſenum, ſecunda ad Ravennam, tertia ad Forum Julium, quarta ad Byſantium. de his ab aliis ſatis & ſuper dictum eſt. Illis autem claſſibus Romani non tantum ſubmovere poterant mari, ſed & quadam indagine includere & opprimere quicquid erat peregrinarum navium; idque ita praeſtitum eſt, ut tandem Mediterraneum mare, niſi a

Ro-

Romanorum ſubditis & claſſibus publicis, non navigaretur, nec quiſquam adeo eſset, qui eorum poſseſſionem jure vel injuria turbaret. Caeterum & alia adhuc ratione illud mare poſsediſse Romanos ejus conditio videtur demonſtrare, nam ecce ab aliis non niſi per anguſta Herculeum & Thracium freta adiri poterat, eademque freta utrimque Romani poſſidebant: qua fere ratione freta in poteſtatem rediguntur, ut porro dicemus *Cap. prox.* Qui freto perfecte imperat, etiam mari, quod eo limine aditur, imperare dicimus, ſi is ſit ejus animus, nec alii juxta poſſideant. Hoc cum ſit, & mare ejus reperiatur magnitudinis, ut facile alios, qui occupent, admittat, etſi fretis imperetur, adhuc tamen claſſium cuſtodia ad tuendam poſseſſionem neceſsaria erit. Juxta mare Mediterraneum autem orbis erat ubicunque Romanus, & ſi quid minus fretis imperaſsent, ſupplebat claſſium cuſtodia, qua, ut diximus, perpetua utebantur. argumento haec ſunt, quam recte id mare ab Mela & Romanorum aliis *noſtrum* appelletur.

Romani quoque eam Oceani partem, quae Britanniam & continentem intereſt, imperii jure tenuerunt, & quia utrimque poſſidebant, & quia ipſum illud fretum etiam claſse Britannica tutabantur. Meminit hujus & *l.* 46. *ff. ad SCtum Trebell.* & victa hinc Britannia dicitur allui *aqua Romana* in verſu apud Scalig. *Catal. I. Tit.* 7. *p.* 210.

Illa procul noſtro ſemota excluſaque caelo,
Alluitur NOSTRA *victa Britannis* AQUA.

conſtaret etiam verſus, ſi legeres *Britannia*; neſcio, an, ſicut Illyridem & Perſidem dicimus, alius quoque ſit, qui *Britannidem* dixerit. Romanos alibi in Oceano claſsem habuiſse perpetuam, quin vel unius navis cuſtodiam, non ſcio memoriae eſse proditum: adeoque ſi reliquum Ocea-

num, quamvis totum, qua navigatur, iis etiam attribui videas, non ulterius tamen ditione sua tenuerunt, quam continenti, ab his possessae, erat subditus; nec enim continentis potestas ulterius extenditur, ut late defendimus *Cap. II.*

Nec tamen est, quod quis credat, praecipuum in mari jus dare nos praecipuae armorum classiumque potentiae; ea Jurisprudentia non utimur, sed naturali illa, quae aequale jus reddit omnibus, armatis juxta ac inermibus. Dominii maritimi titulum diximus esse occupationem. Haec autem justa non est, nisi quaeratur aut justo bello, aut navigatione maris, cujus possessio non occupata est vel derelicta. Unde si quis vel una scapha occupet mare non occupatum & possessum prius, isque eadem scapha, domini animo, pergat navigare idem mare, non ille nisi injuria eo submovebitur, non secus ac si quis occupato post primam communionem fundo invitus depellatur. Ut quisque possidet, ita quominus possideat, vim fieri veto; si deturbetur, & injuriae par sit, poterit vim vi repellere, cum ita a natura sit comparatum, & omnes leges omniaque jura permittant. Sed quod de classibus diximus, eo pertinet, ut sciamus, non alio fere modo, sane non illustri magis, de retenta maris possessione constare posse. exstructis ad tutelam maris classibus nemo de eo dubitaverit, quum ita ipso facto dominium exerceatur: alias vulgo navigatur animo plane diverso, alieno certe ad tuendam possessionem.

CA-

CAPUT IV.

Quaedam adhuc de occupatione & possessione maris, utraque quid praestet, & inde quid sequatur.

QUae hactenus de dominio Maris indicavimus, procul sunt ab auctoritatibus & testimoniis, repetita unice ab origine dominii & receptis Jure Gentium de acquirenda vel amittenda possessione regulis. Et has fere in Jure Civili Romanorum habemus scriptas, nisi quod eo Jure possessionem retineamus solo animo *l.* 4. *C. de acquir. & retin. possess.* probantibus illud cujusque Civitatis legibus, quarum ratio, utique respectu maris, inter diversos Populos habenda non est: caeteroquin quae de occupatione, quae de possessione cum animi tum corporis attulimus, tam spisse a JCtis Romanis sunt prodita, ut, si haec proferam, mihi & aliis molestus sim. Possessio autem cum in usu consistat, imo sit ipse usus, ut Cujacius probavit in *Parat. ad Tit. C. de acq. & ret. poss.* satis intelligimus, usum maris, si adsit affectio domini, pro possessione esse habendum. Atque ille usus cum unice absolvatur navigatione, quemcunque demum ea fructum fert, constat, solam navigationem heic fungi vice possessionis, uti Caepolla, Gryphiander aliique Juris Magistri recte observarunt. Non recte ab his diversi abeunt Strauchius *Dissert. de Imperio Mario C. V. VI. & VII.* & passim Seldenus, qui creatis domi archigubernis, propositis Edictis, aliisque vanis & tralatitiis jubendi imperandique modis posses sionem maris servari sibi persuadent. Praeter & supra animum desideramus incubationem, &, quae

Graecis audit, κατοχὴν tam in adipiſcenda quam retinenda poſseſſione, nam, ut breviter dicam, diſputationis noſtrae ſumma haec eſt: non continuo maris dominum effici, quid illud intraverit, quamvis vacuum, cum deeſse posſit animus, neque tamen, ſi non intretur, ejus dominium potuiſse quaeri, cum ſine occupandi facto non obtingat; rurſus, ſi corpore & animo quaeſitum eſt, non niſi eadem ratione ſervari, requiri igitur poſseſſionem continuam, & hanc, ni etiam corporalis ſit, nullam eſſe cenſeri autem corporalem poteſtate terrae, ſi mare proximum ſit, ſi exterum, navigatione perpetua vel ſtatione perpetuae claſſis. His modis incumbendum eſt mari, animo nudo nihil hic poſſidetur, certe nihil, quod exteris, rurſus occupantibus, praejudicet.

Hinc velim colligi, maria ſive nunquam occupata, ſive occupata olim & poſt relicta vel animo ſolo, vel corpore ſolo, vel utroque, nunc denuo cedere occupanti, quemadmodum res plane nullius. De maribus ad his olim occupatis, quorum hodie vix nomen & memoria ſuperſunt, dubitari nequit, dabimus ſuo loco Gentium ea de re exempla, ab his autem, qui hodieque rerum potiuntur, difficilior eſt inſpectio. Sed vero, quantumvis nunc Gentes dari largiremur, quae mare aliquod jure olim occuparant, injuria tamen hodie ſe illius dominos praedicare puto verum: cedo enim mihi nunc aliquod mare, quod domini animo poſſidetur, hoc eſt, perpetua detentione ſervatur? nullum, hercle, nullum eſt. Solam mentem & affectionem domini agnoſco, at incubationem corporalem exquiro, nec invenio. Quin vel illa perfecta poſſeſſio maris Mediterranei, quod olim Romanorum fuit, cum majeſtate Imperii remiſit. De Angelis Venetiſque qui dicemus? illine mare ſuum poſſident? ubi vero eorum

non

non interrupta detentio, ubi classes perpetuae? non sane in Brittannico vel Adriatico. Sed de his aliisque, qui imperium Maris sibi hodie adrogant, dicam *Capitibus* aliquot *proximis*. Interim hoc servemus, omne mare, quod in littorum vicinia non est, vacuum esse, utpote vel nunquam possessum vel possideri desitum; me igitur, aeque ac quemvis alium, ejus herum esse, si occupem, herum manere, si insidere pergam.

Praeterea scire refert, quid praestet occupatio maris & possessio; id videlicet, ut mare occupatum possessumque transeat in dominium, in proprietatem occupantis possidentisque: adeo ut non secus de eo possit statuere, ac quilibet solutus legibus Princeps de ditione aut paterfamilias de re sua. Neque enim Hugoni Grotio *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 3. *n.* 13. concedendum est, sine proprietate solum imperium acquiri in nescio qua maris parte occupata, eoque referenda esse Anitquorum de dominio maris testimonia, nam probetur, ut probabitur deinceps, nihil quicquam obstare, quominus mare censeatur esse proprietatis capax, utique nihil etiam vetat, cur idem jus, quod occupatis rebus caeteris, mari quoque tribuamus. Imperium & proprietas in Civitate differunt ea ratione, quam expedivit Seneca *Lib. VIII. de Benefic. C.* 4. & 5. in mari non differunt, nisi eos, qui occupatum mare transmittunt, sub imperio occupantis esse placeret contendere, quamvis ne hoc quidem ad ipsum mare. Si plures occupassent, hique unum, qui imperio emineret, electum ivissent, mox proprietatem adgnoscerem distinctam; nunc, quia nihil horum est fuitve unquam, unum eundemque & Principem maris renuncio & vere dominum; simulque ei hanc potestatem tribuo, qualem optimam maximam JCti solent adscribere dominio. Itaque,

ut quisque rei suae liber est moderator & arbiter, ita dominus maris poterit id ipsum vendere, permutare, donare, in solutum dare, aliisve modis ex animi sententia de eo statuere. Quod tamen ita verum esse accipimus, ut is, qui jure suo cessit, ex regula vulgari non transferat plus juris, quam ipse habet, hoc est, citra possessionem nullum.

Causam dominii maritimi sequuntur & alii effectus, non aeque quidem omnibus probati, sed tamen ex definitione proprietatis necessarii. Animadvertas etiam eos, qui maris dominium concesserint, in assignandis ejus effectibus valde esse sollicitos, & vel exiguos admittere vel nullos, quod factum non oportebat. Non est, cur dominium hic minus efficiat, quam in terra, aut terrae quavis parte; ac proinde dicimus, qui mare post justam occupationem detinet, posse etiam ejus navigatione aliis vel pure interdicere, vel sub conditione. Pure, ut si quocunque modo jubeat eo abstineri, piscandi, transeundi, vel qua alia causa. Etenim transitum, quamvis inermem & innoxium, a domino recte prohiberi omnino est dicendum, licet rursus contradicat ὁ Μέγας *de J. B. & P. Lib. II. C.* 3. *n.* 12. de terra marique illud ipse negat, sed nullo jure. Nemo, me invito, re mea recte utitur fruitur, alia est humanitatis, alia juris regula, ast longum esset id argumentum digne persequi. Sub conditione navigatio prohibebitur, quum maris usus, caetera concessus, in hac vel illa specie negetur: ut si quis piscari velit, si eo vel eo transmittere, si has illasve merces portare, si non salutare, vel non eo, quo imperatum est, modo, si non vectigal solvere, & quae ejus generis sunt sexcenta. haec enim recte imperat, qui imperat mari, seu extero, seu proximo.

Quo

Quo jure, ut olim Byſantini Byſantino, ita barbaricis ſaeculis freto, quo mare Balticum aditur, tributa impoſuerunt Danorum Reges, cum utrimque Selandiam & Scaniam poſſiderent. Illud autem amiſiſſe videbantur, poſtquam Suedorum Reges Scaniam habere coeperunt, ſi non iis id pactis cum Suedo conſervatum eſſet; nam ut olim totum Danorum erat, qui utrimque poſſidebant, & freto tantum non perfecte imperabant, ita dimidium Suedis ceſſurum videbatur, poſtquam totum alterum latus jure victoriae occuparant. Sicuti enim urbe capta, etiam territorium ejus urbis victori cedit, ita & mare, quod jure terrae, ei mari aſſitae, qui victus eſt, habebat. Sed hac in re, ut diximus, pactis eſt proſpectum. Caeterum mirum eſt, reſtituta forte Hiſpanorum potentia, ſi non hi eodem jure Gaditanum fretum ſubjiciant, primo quidem levi tributo (difficillimum alioquin ea res initium haberet) praetextu ſi non luminum, ſaltem tutandi mare Mediterraneum a piratis, qui ex vicina Africa excurrunt, deinde gravi & uſque graviori. Et ſane in ultima Hiſpania & Africa (quippe utrimque poſſident) munimento aliquo exſtructo, additoque pauciſſimarum navium praeſidio vectigal illud non nimis difficilem explicationem haberet, utilitatem vero immenſam.

Ut ſalutetur, & quo modo ſalutandum ſit, recte etiam diximus imperare, qui imperat maribus fretiſque. Atque inde conſtat, Ordines Hollandiae anno MIↃCLXX. 16. *Maji* optimo jure decreviſſe, in freto Baltici maris Regis Daniae arcem Kronenburg ſalutandam, ut Danus Rex voluiſſet, dummodo ne Belgis, quam aliis inferatur iniquior conditio. quo ſpectat etiam, quod anno ſequenti ab foederatis Belgis generaliter decretum & a nobis relatum eſt *Cap. II.* Neque igitur probandum, quod conſtituit Philippus

lippus II. Hispaniarum Rex in §. 23. *Tit. I. LL. nauticarum*, quas anno MIϽLXIII. *ult. Octobr.* Belgis dedit, cum primum aplustre, quo Hispaniarum insignia expressa sunt, submitti salutandi arces & urbes externorum Principum ergo vetuit. Neque similiter probandum, quod classis Francicae Praefecti anno MIϽCLXVIII. a Duce Florentino extorserunt, ut arx Liburnensis prior explosis tormentis classem salutaret, in caetris Italiae locis idem factum dictitantes. historiam habet Aitzema, *Lib. XLVIII. p. m.* 754. Non oportet in mari, alterius Principis continenti proximo, leges dare, sed accipere, quum ibi simus subditi, non secus ac in ejusdem territorio, ut satis ostendimus *L. II.* Sed proficiscuntur haec a superbia dominantium, quae solet justitiam metiri armorum potentia &, ut Poëta ait,

Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.

CAPUT V.

Oceanus Britannicus an Anglorum sit, fueritve unquam?

NUllum mare hodie teneri dominio alicujus Principis supra diximus, & ex regulis dominii probavimus. Ex iisdem non erit difficile Anglos, Venetos & Januenses, qui in primis hodie contradicunt, submovere, & pro libertate vel, ut propius dicam, pro communione omnium nunc marium causam dicere. Anglorum partes multi egerunt, sed primas Joannes Seldenus toto *Libro II. Maris Clausi.* Is *Capite I.* se probaturum recipit dominium maris Britannici perpetua occupatione in sua usque rempora obti-

obtinuiſſe, qui Britanniae imperitarunt, ſive antiqui Britanni, ſive Romani, ſive Angloſaxones, ſive Dani, Normanni, & qui eos exceperunt, Reges. Hoc ſi praeſtiterit, herbam dabimus, ſed non praeſtitit; ſingulas ejus rationes, etiam ex Arabia petitas, refellere non conſtitui, at ea duntaxat ſuggerere, quae ſubvertendis omnibus videri poſſunt idonea.

Largitur ille, & verum eſt, occupationem poſſeſſionemque maris, neque aliud, occupanti poſſidentique imperium tribuere ſive dominium, his enim vocibus hic utimur promiſcue. Ego vero non largior, has, quas recitat, ſubacti maris probationes in hanc rem ſufficere, utique ut credamus, Britannos ab eo tempore, cujus exſtat memoria, ad aetatem uſque noſtram perpetuo fuiſſe dominos Oceani, quo de agitur. Non diſputem, quouſque ille Oceanus quaquaverſum porrigatur, facile patior Seldenum de amplitudine Britannici certantem, modo ne vincat in eo, quod res eſt. Putat tamen de priſcis Britannis ſe id confeciſse *Cap. II. & III.* quid autem ibi? docet eos navigaſse mare ſuum, docet piſcatos fuiſse, atque ita omnimodo habuiſse maris uſum, ſine quo occupatio, ut neque poſseſſio poſsunt intelligi. At vero ex ſolo maris uſu neutram recte colligi in praecedentibus abunde me dixiſse recordor; ecquis enim non navigat & piſcatur ſine ulla imperii deſtinatione? vel, ut verius dicam, quotus eſt quiſque, qui eo animo navigat & piſcatur? Iterum cum alicubi Solinus ait, *Britannos dentibus mari nantium belluarum inſigniviſſe enſium capulos*, quis, niſi partium ſtudio abreptus, ex eo maris imperium Britannis vindicet? deducit hoc Seldenus longis conſequentiis, ſed, ut conjicere eſt, ſic ſatis levibus; ceperint ipſi Britanni has belluas, trans mare uſque & uſque cucurrerint, ani-

mum occupantis possidentisque desidero. Hunc ipse elicit ex hisce Julii Caesaris *de Bello Gall. Lib. IV. C. 5. Neque temere praeter mercatores ad illos adit quisquam, neque iis ipsis quicquam, praeter oram maritimam atque eas regiones, quae sunt contra Galliam, notum est.* Seldenus tam cernit acutum, ut ex eo solo constare existimet, Britannos mari suo submovisse, certe prohibuisse, quicquid erat exterorum praeter mercatores, neminem, iis invitis, adpulisse ad littus suum, quin vel eos, quos ex Gallia in Britanniam trajecisse prodidit antiquitas, tale quid non fuisse ausos, nisi impetrata a Regulis Britanniarum maritimis venia. Haec, inquam, omnia ille ex Caesare, quem tamen certum est non de interdicto maris usu agere, sed unice de non frequentata temere ab Gallis Britannia. Sic ultimam Thulen paucis aditam, nemini interdictam accepimus.

Longum esset, neque mihi decretum, per omnes aetates Populi Anglicani singulatim Seldeno occurrere. Navigaverint illi mare Britannicum ad haec usque tempora, navigarunt id ipsum Franci, Belgae, Suedi, Dani, alii: ergo & hi sunt domini maris Britannici? quidni, cum eorum eadem sit occupatio, eadem possessio? sed Angli magistratus maritimos crearunt, Comitem littoris Saxonici per Britanniam, deinde Praefectum maris sive classium, imperarunt vectigalia, permiserunt vel negarunt transitum piscationemve, mari terminos posuerunt, & quae alia sunt dominii maritimi argumenta. Denique acta publica Gentis, Scriptorum fides, Populorum testimonia illud maris imperium agnoscunt. Nihil tamen haec, si vel liquidissima sint, quicquam proficiunt sine occupatione perpetua; facile est classium Praefectos creare domi, vectigalia imperare, sed suis, imo vel aliis ex formula Edi-

cti;

cti; facile item Interdictis tralatitiis prohibere exteros mari, piscationi, & ex tabella regere Oceani fines, sed nunquid haec jure fiant, una nobis lis est. Et negamus, si non adsit praesens subacti maris argumentum, animi corporisque possessio: non quod opiner, qui Britanniae imperarunt, non aliquando occupasse & animo sibi habendi tenuisse mare Britannicum, at quod remissa possessione mox remiserit imperium. Romanos, cum Insulae potirentur, lubens adsentior aliquamdiu freti Britannici fuisse dominos, incubante ei classe Britannica, sed cedo mihi alias Saxonum, Anglorum, Normannorum, Regumque Britanniae insequentium classes, quae eo animo navigarunt & possessionem ejusce maris sunt tuitae. Seldenus equidem ambitiosa eruditione haec eorum imperia maritima extollit, sed persuasus sum, non aliud fere exemplum occupati & possessi maris ab eo suppeditari, quam Edgari Regis, qui *omni aestate, emensa statim Paschali festivitate, naves per omnia littora coadunari praecipiebat*, & insulam circumvectus mare explorabat, *ne quid piratae turbarent, viriliter hoc agens ad defensionem contra exteros regni sui*, ut haec ex monacho Malmesburiense aliisque narrat *Lib. II. C.* 10. Quicquid ad instar ejus protulit, ad continuam praesentemque maris possessionem non pertinet, ut nec forte illud Edgari exemplum, annua, bima, trima, ut ita dicam, mare insidentis classe, quantumvis numerosa. Perpetuo oportet possidere, cum intermissa alioquin possessione intermittatur quoque dominium. Quinimo si vel olim Angli possederint, cedo mihi hodie, ne verba perdam, vel classem, vel navim unam, quae Populi Anglicani nomine mare Britannicum navigat, & tamen hoc agimus, ut mare hodie pronunciemus liberum & commune. Si nihil ejusmodi quaeras

 vel

vel invenias, & folius animi poffeffio heic fit nulla, fententiae noftrae fua utique conftat ratio.

Quod cum fit, intelligimus Anglos in eo mari non habere aliquod jus praecipuum, nifi qua e terra posfident; neque tantum non habere in Oceano Britannico, qualem nobis latiffime oftentat Seldenus, fed nec in freto illo, quod Franciam Angliamque interluit. Utrimque nec posfident, nec poffederunt unquam, nifi cum olim bello Franciae partem occuparant; ab uno latere Angliam habent, ab altero Franci & Belgae perpetuo dominati funt, non minus quam Angli in Britannia. Sed etfi utrimque poffediffent, ne in freto quidem ipfo id jus haberent, nifi, ut olim Romani, claffe id perpetua, aliave navium cuftodia tenuiffent, nam propter introitus & exitus latitudinem jure terrae utrimque poffefsae mare hic dici nequit poffideri. Attamen & ea ratione illius freti dominium Anglis fuis arrogat Temple *Introduct. Hiftor. Angl. p. m.* 220. a temporibus fcilicet Guilielmi, qui *Conqueftor* dicitur, & Normanniae dux erat. ridicule, quum fic vel tantundem Normanniae, ac ita hodie Francorum Regi accederet. Sed poteftas continentis non ultra extenditur, quam mare haberi poteft fubditum; abfque eo fi esfet, repente quis Hifpaniarum Reges dicat efse dominos Oceani, qui Hifpaniam intereft & Americam, utrimque quippe posfidentes; & vulgo etiam ajunt, hos fibi Oceani imperium adfcribere, verum rectius id negabimus *Cap VII.*

De re ipfa cum fic fatis, ut opinor, clareat, non eft, cur Seldeno invideamus fplendida teftimonia, quibus ille ad tuendam Gentis fuae gloriam longe lateque fuperbit. apparatum eruditionis agnofco ingentem, vim probandi non aeque. Non refutavero teftimonia vel domeftica, uti

ſunt pleraque, vel etiam extranea, nam ut ut illa ſint, nolim dominium maris arceſſi ab errantium teſtimoniis. Scriptores, barbari praeſertim ſaeculi, quibus ille non ſemel utitur, in deſcriptione urbium, marium, locorum mire caecutiiſſe videas. Geographus, neſcio quis, Arabs apud Seldenum *Lib. II. C.* 1. *Maris cl.* commemorat *mare Anglorum*, eſto; ſed idem *eod. loc.* ita infit: *a Toleto ad S. Jacobum, quod ſitum eſt ſuper mare Anglorum, novem ſtationes* &c. mox locum, ubi ſita eſt S. Jacobi urbs, appellat *promontorium maris Anglorum*, locata ſic urbe, quam Hiſpaniae eſse conſtat, ad mare, ut ipſe vocat, Anglorum. In ipſo Zoſimo licet hujuſmodi plura deprehendere. *Libro III. Pariſios* dicit *Germaniae oppidulum* & *Bononiam inferioris Germaniae civitatem. Lib. eod.* ait *Rhenum in Oceanum Atlanticum effluere.* Non placet tricari de appellatione Oceani Atlantici, cum ſciam, Veteres hunc vel eo uſque exporrexiſse; ſed *Rhenum* dicit, & vel *Scaldim* intelligit, vel *Moſam*, quemadmodum obſervat Eyndius noſter in *Chron. Zeland. Lib. I. C.* 5. adductis auctorum locis, quos Rheni appellatione ſimiliter abuſos probat. haec & id genus alia peperit Geographiae ignorantia & locorum, in quibus vivebatur, grande ſaepe intervallum ab his, de quibus habendus erat ſermo. Deinde vel vera nomina, maribus impoſita, dominium non tribuere pluſquam manifeſtum eſt: etenim non aliunde fere haec ſortiuntur, quam a vicinis, quas alluunt, Gentibus, & hinc bina quandoque a binis populis, utrimque accolis, non dominis. Ipſum Oceanum Brittannicum aliquando *Gallicum*, & *fretum Gallicum* dici ſcio aliis obſervatum, nihil tamen inde juris eſse Galliarum Regi haud difficulter Angli fatebuntur.

Plus momenti adferre videntur Gentium teſtimonia,

 quae

quae illud Anglorum imperium agnovere. De confessionibus loquor, non injuria extortis, sed liberis & sponte factis: esse autem hujusmodi quorundum confessiones neutiqnam negari poterit. At si, cum possiderent Angli, imperium sit agnitum, nihil, cum non possideant, agnitum videbitnr, siquidem id quisque praesumitur cogitasse, quod juris est, atque adeo id, quod modo enarravimus. Aliud est, si his non possidentibus agnitum vel pactis conventis id palam fuerit actum, tunc enim, non secus ac ipsius Angliae subditi, intelliguntur renunciasse juri, quod naturaliter habebant, admisso, quod in Civitate est, dominio secundum ea, quae *Cap. I.* acta & probata sunt: sed id agnoscentibus praejudicat, & agnoscentibus duntaxat ex Juris regula, quae rem inter alios actam aliis nec prodesse, nec nocere saepe definivit. Oportet autem, ut illa agnitio dominii maritimi sit aperta, nec eliciatur per consequentias, quales non semel levissimas nobis obtrudit Seldenus. Satis tamen videtur aperta, si quis paciscatur, ne sibi, altero inconsulto vel invito, liceat tot naves exstruere, ea magnitudine, ultra hunc illumve terminum navigare, ut sunt nonnulla foedera, quae nobis antiquitas servavit & refert Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 3. *n.* 15. & toties laudatur *Maris clausi* auctor *Lib. I. C.* 11. ita namque paciscimur, ita diserte profitemur, maritimo aliorum imperio accurate nos fore subditos.

Videant igitur Franci, qui se tueantur adversus Britannos, si, quod ipsi ajunt, etiam a Britannis placuerit petendum, quantum navium liceret exstruere. Eandem quidem hi servitutem foederatis Belgis, cum de pace componenda anno MIↃCLIII. Londini inter Anglicae & nostrae Reipublicae Proceres ageretur, imponere conati sunt, sed nequicquam.. Ut tamen regiis Britannorum navi-

vibus, tanquam Principi, reverentia haberetur, obtinuerunt in Pacis pactionibus, quae illis nobiſcum intercesserunt anno MIↃCLIV. MIↃCLXII. MIↃCLXVII. & MIↃCLXXIV. & in §. 4. Pacis inter Carolum II. Angliae Regem & Ordines foederati Belgii illo anno MIↃCLXXIV. 19. *Febr.* factae expreſſum eſt, Ordines agnoſcere, jus eſse regiis Anglorum navibus, ut iis Ordinum etiam totae claſses ſummum apluſtre & ſupparum ſubmittant in omni iſto mari, quod Septemtriones & promontorium, quod *Finis terrae* dicitur, interjacet. Sed quod ita accipiendum eſt, ut omnes pactiones, quas, ut bello abſtineatur, paciſcimur, nempe Anglis id competere, quia in id convenit, per ſe enim nihil in eo mari habent praecipuum. Porro & ita hoc accipi velim, ut ne credamus Belgas eo ipſo Anglis conceſſiſse illius maris dominium, nam aliud eſt ſe ſubditum profiteri, aliud majeſtatem alicujus Populi comiter conſervare, ut haec explicat Proculus in *l.* 7. *ff. de capt. & poſtlim. reverſ.* fit hoc, ut intelligamus, alterum Populum ſuperiorem eſse, non ut intelligamus, alterum non eſse liberum. Valent quidem & valuerunt diu navibus Batavi, ſed tamen eorum claſses Anglicis inferiores ſunt. Quin ſi nec eſsent, ita nihilominus moribus Gentium obtinet, ut Reſpublicae Regnis aſsurgant, & qui invicem repraeſentant, eodem jure utantur. Quare hoc dedimus Anglis in illo mari, quod ſine macula nominis Belgici forte dari poſset in quibuſcunque aliis, nec tantum Anglis, ſed vel Francis, quos potentia navali praeſtamus, utique olim praeſtitimus, nam multum poteſtatis, ſub hoc praeſertim Rege, in mari habere coeperunt. Itaque, ut finiam, Anglorum majeſtatem terra marique comiter obſervamus, ſed negamus ex eo, quod mari obſervemus, adverſus nos recte illius imperium jactare, & vel

ge-

generaliter de dominio Britannici recte sibi blandiri, & praeterea magis negamus, quod tertio quoque verbo inculcat Seldenus, imperium Insulae comitari ac perpetuo comitatum fuisse imperium maris. ast jam nimis etiam diu de solis Anglis exspatiati sumus.

C A P U T VI.

Mare Adriaticum an Venetorum sit vel fuerit unquam? an mare Ligusticum Genuensium? an quid Franciae juris in mare Mediterraneum?

CIvitas Venetiarum vel maxime sibi vindicat maris Adriatici imperium. Vindicare negat Graswinkel in *Vindiciis maris liberi* Burgo oppositis; sed quid hominem laudo, quem, multa licet effutiverit in eo genere argumenti, quod tractamus, adversus Seldenum, Burgum, Welwodum, illaudatum tamen transmittere constitueram, tam ipse, ut omnia, nescit, tam parasitum agit. Quid igitur ajat vel neget, perinde est; sat scio, vos ipsos, illustrissimi Veneti, non negaturos, quod animo semper toto fecistis testatum. Nemo vestrum est, qui non improbo iracundior Adria sit discessurus, si vel nullum vel alium ejus arbitrum putemus; & quamvis Viri docti vobis applaudant libris singularibus, ut applausit Joannes Palatius *de Dominio maris*, quamvis applaudant Commentariis & Consiliis, liceat tamen mihi pace vestra ab his vobisque dissentire. Auctoritatibus nolim pugnare, rationes desidero; & video, qui vos optime defendunt, eas ita inire: Venetos maris Adriatici dominium, etsi id imperio ubique suo non ambiant, recte sibi adserere, dum-

dummodo modicum quid ad littus vicinis Principibus relinquatur, neminem alium id mare occupaſse, nec quemquam juxta poſſidere, qui mare frequentat adeo; Venetos id jam per ſaecula aliquot poſsediſse neque vi, neque clam, neque precario; lapſo Imperio Romano quaſi in vacuam poſseſſionem veniſse, ac perpetuo quaſi tenuiſse vicinis videntibus, & invidentibus nonnunquam inſulis, caſtellis, regibus, claſſibus; praeſcriptione igitur, ne quid aliud dicatur, undiquaque tutos eſse; de poſseſſione conſtare ex condita Venetiarum urbe in ipſo, quo de agimus, mari Adriatico, ex decantata illius deſponſatione annua, ex continua navigatione, ex praeliis & victoriis navalibus, quibus hoſtes ſuos mari toto non ſummovere tantum, ſed ipſam aliquando Rhodum, illam olim maris dominam, ſubegere. Et dubitamus adhuc?

Repetenda & conſtituenda res eſt ex principiis de origine dominii. Quouſque poſſident, eo uſque imperant ſine dubio; ſed fac, eos aliquando occupaſse mare, qua patet, Adriaticum, fac & aliquo tempore poſsediſse, attamen verum eſt, nunc non poſſidere niſi has maris partes, quibus ex continenti imperant. Qualis poſseſſio intelligenda ſit, ſatis, credo, *Cap. III.* evicimus; non igitur ſufficit ea, quae dicis cauſa ſit, non mare quotannis deſponſare, ſed quotidie ei incumbere oportet. Incumbimus equidem, ubi claſses noſtrae, aliis jure fugatis, animo domini navigant, ſed has ubi domum revocavimus, deſinimus posſidere, & cum posſesſione amittimus dominium & quotquot ſunt dominii compendia. Aliud dicendum eſset, ſi vel quaevis navis, navicula, ſcapha, cymba ad tuendam poſseſſionem maris vela dare atque iterare curſus pergat relictos, ſic enim nec mari, nec dominio excedimus. Non tamen quaevis navigatio in hanc rem

idonea eſt, ſed inſtituta eo animo, ut quaeſitum dominium ſervetur, quemadmodum *eod. Cap. III.* ſumus exſequuti: alioquin nulla dies abit, qua non Veneti naves conſcendant, & mare Adriaticum, ſed alio animo, frequentant; hic quo mores hominum multorum noſcat & urbes, ille indocilis pauperiem pati quo ſe exhibeat, tertius denique, quo merces devehat, advehat una lucelli cauſa. Negotiatio maritima multa multis impertit, inquit Cicero *de Offic. Lib. I.* & ſane non uno nomine habet ea res panem, habet dapes, ſed qui ita navigant, ut fere ſunt omnes, de imperio maris parum ſunt ſolliciti, ad quaeſtus uberrimos unice animum adpellentes. Nec mihi compertum eſt Venetos alia fine navigare, utique non memini relatum, perpetuam eos maris ſui cuſtodiam adhibere vel adhibuiſſe unquam, nam victoriae navales, de quibus ſumus locuti, non pertinent niſi ad ſolam occupationem, & ne id quidem, niſi bello juſto mari potiamur; vi enim injuſta ſi alios expellamus, non maris dicendi ſumus domini, ſed piratae.

Scio Julium Pacium *de Dominio maris Hadriatici* alioſque, qui & ex profeſſo & aliud agentes pro maritimo Venetorum imperio verba faciunt, praeſcriptionem longi temporis advocare, eique fulcro large inniti. Sed Hugo Grotius, & Vaſquius Grotio repraeſentatus *Cap. VII. Maris liberi*, docuerunt, longa poſſeſſione non quaeri marium dominia. Et quî poteſt modus acquirendi, qui duntaxat eſt a Jure Civili, diverſos Principes obligare? utitur etiam ea ratione Grotius, ſed bene eſt, quod parcius, quis id ipſum rurſus conceſsit *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 4. & ita nunc vulgo placet, ſi adſint, quas ille perſequitur, tacitae conceſsiones, indicia, praeſumtiones aliaque adminicula, per quae ipſa magis, quam per longi

tem-

temporis capionem extraneos excludi jus fasque esset. At vero, per me licet, excute quicquid est earum praesumtionum, & si quid conjecturis dandum, reperies Gentium animos adversus praescriptionem maris omnimodo militare & nihil reliqui facere, quominus voluntatem suam enixe declarent: testantur id acta Populorum publica, testatur quotidie suo quisque exemplo, dum, quod alius mare in dominium suum transscribit, alius eo vel invito ingrediatur & alterius possessionem, si quam praetendat, continua navigatione turbet. Quod non eo dictum velim, ut, si justa sit possessio, jute turbatum existimem, sed quo probem aliena hinc esse indicia, praesumtiones, conjecturas, quibus placuit praescriptionem dari inter distincta invicem Imperia. Quinimo si ex edicto Praetoris haec finienda esent, tantum abest ex nostra sententia, ut alicui Principi posseſsionem maris continuam, & quae ad praescriptionem satis est, largiamur, uti contra a nobis dictum & doctum sit, ne quidem hodie quemquam mare aliquod videri possidere, multo autem minus posedisse eo tempore, cujus non exstaret memoria: & tamen possessionem, longaevam adeo, illi ipsi desiderant, qui hoc iniquitatis praesidio potentioribus adulantur. Caeterum ne plura addam, Grotius & Vasquius in causa sunt, namque hi maris usucapionem submoverunt eis rationibus, quas meas facere non dubitem, si demas, quae ipsi ajunt de natura maris praescriptioni adversa, utpote re communi ex legibus Naturae & Gentium, & quae nec in bonis esse poset, nec possideri, nec quasi possideri, nec alienari, & caetera, de quibus nonnihil dicam *Cap. ult.*

De Genuensibus eadem fere dicta sunto, cum pro eorum causa eadem fere dixerit Petrus Baptista Burgus libro *de Dominio Serenissimae Genuensis Reipublicae in mari*

 Li-

Ligustico. Quam praeclare, etiam contra ipsos Venetos, rem gesserint pro imperio maris, loquuntur annales; sed mare Ligusticum, quod *suum* appellant, ac si libra essent mercati & aere, possideant, nec ne, videndum est. Et sane possidere videntur, si verum est, quod rerum Genuensium Scriptores narrant, ad tutelam maris Ligustici habere eos classem triremium perpetuam, qua Barbaros ex Africa, & quos placet, alios arceant, seque suasque insulas tueantur, re sic comparata ad exemplum Romanorum in toto Mediterraneo. Bonum factum! & nisi remiserit illa gnavitas & studium possidendi, fere est, ut Januenses maris Ligustici renunciem dominos, & mutem sententiam, qua nullum hodie mare imperio teneri dixeram. Sed illa triremium statio ubi & an semper excubet, refert plurimum, nam si in actis & portubus ea servetur minus instructa, vereor, ut remiserit possidendi accuratio. Atque ita se nunc rem habere idoneis auctoribus intellexi; habent triremes, sed domi, non in Ligustico, caetera eas non armant, nisi e re publica esse videatur mare a vicinis Afris purgare, vel si quid his est simile. Sed nec aliter Veneti instituunt, nec Pontifex maximus, infestantibus mare piratis; neque tamen propterea velim maris audire dominos; non qualiscunque navigatio ad possessionem sufficit, nec qualiscunque possessio ad dominium; haec cur non sufficiat, satis & super ex praecedentibus intellectum est.

Cum vero ultra potestatem terrae maris imperium non extendatur, nisi occupatio & possessio accedat, facile dabitur, injuria Francorum Regem imperium sibi arrogare in mari Mediterraneo, quo de anno MIↃCLVII. inter Ludovicum XIV. nunc Franciae Regem, & foederati Belgii Ordines aliquid actum est; ille suum esse id mare, horum

lega-

legatus commune omnium adſerebat. Sed conſtat, tantulum terrae, quantum ad mare Mediterraneum Franci poſſident, minime ei rei ſufficere, neque tantum navium eſſe, quantum ei mari occupando & poſſidendo eſt ſatis, neque, ſi eſſet, profuturum in praejudicium aliorum, qui etiam latiſſime ad id mare poſſident, & ejus ex terra proparte domini ſunt.

CAPUT VII.

An qua maria pareant Belgis foederatis? in vaſto Oceano nihil cuiquam eſſe juris, niſi propter continentem.

NOn ſum, qui mentiar in gratiam Gentis meae. Diu eſt, ex quo Belgae gloria navali praeſtiterunt, ſed mare exterum poſſidere, vel animo domini poſſediſſe unquam, non memini me legere. Quin tantum illis modeſtiae eſt, ut uſu maris & fructu contenti, nec dominium ſibi adſciſcant, nec aliis invideant, qui ſola nominum ſuperbia delectantur. Maribus tamen fretiſque proximis ſemper imperarunt; adque hunc modum Belgii olim Principes mari, quod vulgo *Auſtrale* vocamus, dominati videntur, utpote quod circumjecto undiquaque in inſulis & continente imperio complectebantur. Quam in rem notari poteſt Philippi Burgundi privilegium, quo anno MCCCCLII. 16. *Maji* Amſterdammenſibus conceſſit aliquam pecuniam exigere ab his, qui per id mare adveniunt, Phari, huminum & indiciorum nomine, quae Amſterdammenſes in eo mari habebant: quod deinde iis, quia contra Philippum II. Hiſpaniarum Regem arma ca-

pere nolebant, ademptum, Enchusanis suo & Philippi nomine Orangius Dynasta anno MIↃLXXIII. 9. *Febr.* dedit. quo de deinceps multum turbarum factum est. At cum postea excusso Regis Hispaniarum imperio Frisii, qui ab altero latere ejus maris dominantur, ipsi imperare coepissent, quaesitum est, an & ipsi in eam pecuniam tenerentur, & quum in arbitros compromissum esset, anno MIↃCI. 4. *Septembr.* absoluti sunt, nisi merces suas in Hollandiam vendendas adferrent. Notandum & Maximiliani, Caesaris Germanici, quod ut tutor Philippi Austrii anno MCCCCXCII. 20. *Decembr.* Enchusanis dedit, privilegium, quo iis per milliare quadratum in mari territorium datum est, confessa eo usque juris dicendi facultate, quemadmodum in ipsa urbe Enchusana. Rectius, ni fallor, quam Caepolla, qui in toto Adria Venetis idem jus tribuit, quod in Civitate Venetiarum, libro *de Servit. praed. rust. Cap. XXVI.* sed de eo dictum est satis *Cap. proximo.*

Equidem proprie vis terrae dominium maris proximi definit, sed quia alia alia fortior est & latior, ἐν πλάτει & cum amplitudine aliqua illud acceptum constat. Sic utique accepit Maximilianus, sic & Augustus, cum Civitati Tarsensi simpliciter dedit ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς θαλάσσης τῆς κατ' αὐτὴν, ut Dion refert Chrysostomus *Orat. XXXIV.* Nec aliter intelligo, quod ait §. 4. *Tit. I. Consuetud. Middelburg.* esse videlicet Ballivii aquarum (qui dicitur) jurisdictionem ad usque ultimos Flandriae fines. Atque ea latitudo videtur placuisse ad expediendas argutias tricasque, quae de continentis imperio moveri poterant, sed aut fallor, aut magis ita res involvitur: quod enim alias sic satis est certum, si hujusmodi laxamentis indulgeas, protinus redditur incertissimum.

De maribus Mediterraneis hactenus loquuti sumus; liceat

ceat aliquid addere de vasto Oceano. Hunc non occupari, certe possideri non posse res est oppido manifesta: omnes quippe omnium Principum naves ei possidendo vix ac ne vix quidem suffecerint. Quin vel mare Atlanticum, magni Oceani exiguam partem, nemo hodie Princeps classibus suis recte custodiverit. Quare nihil juris proprii in eo quisquam vindicare potest; vindicat tamen cum alias Oceani partes, tum Atlanticum Lusitana Gens, ut scire licet ex iis, quae dedit Seldenus *Lib. I. Maris cl. Cap.* 17. Et de Hispanis vulgo fertur, Oceani imperium sibi adscribere. Sane Hugo Grotius *Annal. Lib. XVI. p. m.* 733. Heemskerkium, Belgarum architalassum, loquentem inducit, ac si Oceani imperium in Regum suorum titulis Hispani jactarent, & Seldenus *d. Cap.* 17. eo refert, quod inter titulos Caroli Imp. V. legitur, *Koning van Castille, van Leon, van Grenade..... van de eylanden en vaste landen, van de Zee Oceaan* &c. sed perperam, cum illud *van de Zee Oceaan* pertineat ad praecedentia, atque si scriptum esset, ut in Regum insequentium titulis scriptum est aliquando, *van de eylanden en vaste landen der Zee Oceaan.* Prava est aliorum interpunctio, ut intelligimus ex Hispanicis, quae vulgo occurrunt: *Rey de las Islas, y terra firma del mar Oceano.* quin & in lingua, Belgarum vernacula, illud *van de Zee Oceaan* aliquoties non interpunctum vidi. Arguunt haec, arguit & satis Vasquius *Controv. illustr. II.* 89. §. 30. Hispaniarum Reges maris titulo abstinuisse, & Seldenus postmodum in id pronior fuit. Heemskerkii oratio apud Grotium exaggerandae est Hispanorum superbiae, & quum id fieri soleat in procinctu, nihil inde probatur.

Sed qualiacunque haec sint, nihil quicquam ad nos, qui unice disputamus, Oceanum in nullius dominium transscribi posse, id enim cum nequeat praestare possessio, nihil

nihil praeſtiterit. Et quidem univerſum poſſidere non poſſumus, partem poſſumus, at quis ejus rei periculum fecit? Romani forte Brittannico, ſed hos praeter nemo, ex quo Oceanus geminos interluit orbes. Loquor autem de Oceano, qui terris Principum vicinus ſubditusque non eſt, ubi non niſi pontus & aether, neque illud, quod in proximum mare competit, imperium. Hunc, inquam, Oceanum nemo unus poſſedit unquam; nec, ut poſſidere intelligantur, Caſtellanis quicquam prodeſt hic Hiſpania, illic America: tunc demum poſſeſſio utrimque mare ſubigit, cum ita utrimque poſſidetur, ut a terra in poteſtate contineri videatur poſſe, ſicuti in anguſtis fretis accidit, & de Baltici maris freto dictum eſt, ut & de Byſantino & Herculeo, quorum poteſtate Romani dominabantur & Herculeo, quorum poteſtate Romani circumfuſo ubique imperio ambiebant, &, ne quid deeſſet, claſſium frequentia poſſidebant, & potentia tutabantur. Quare nec ultra columnas Herculis his ipſis Romanis quicquam juris erat, hoc eſt, nullum in Oceano imperium: unde de Romanis rerum dominis, ſeu, qui hos repraeſentabat, Caeſare Julio non Virgilius, non Jupiter aliquis, ſed oraculum juris pronunciaſſe videtur: *Lib. I. AEneid. vſ.* 291.

Imperium Oceano, Famam qui terminat aſtris.

Et in eandem ſententiam Marcus Acilius Glabrio ad milites apud Livium *Lib. XXXVI. C.* 17. *Quid deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare rubrum Oceano fines terminemus?* utrobique Oceanus, quem ita per eminentiam dicimus, imperio excluditur. Certum equidem eſt apud auctores rei Romanae Oceanum non ſemel ſubditum proponi, at fere de Oceano Britannico, ſive freto illo, quod Gallias & Britannias intereſt, verba fieri colligas ex locis, quos congeſſit Seldenus *Lib. II. Maris cl. C.* 4. Quin ſi

quod

quod Poëtae vel Oratoris, aliter ſentientis, teſtimonium adduci poſset, non id probaret ſine probata ipſius Oceani posſesſione.

Haec autem posſesſio cum nullius unquam Gentis fuerit, hodieve ſit, ſatis eſt apertum, Oceanum nulli paruiſſe vel hodie parere domino, niſi his ſui particulis, quae orbem terrarum proxime adluunt, & propter continentem in dominio ſunt. Atque ea ratione nulla fere Gens eſt, quae non tantillum poſſidet, nam ex ſententia Dionyſii Afri, eaque vera,

---- Ὠκεανὸς περιδέδραμε γαῖαν ἅπασαν.

reliqua nec poſſidetur, nec habetur dominio. Suaves ſunt, qui contradicunt, Luſitani, & ſuavis, qui his contradixit, Hugo Grotius in *Mari libero*; illi quia ſtrenue ineptiunt, hic ineptientes dum refellit, quia ad omne ſimpliciter mare transfert, quod duntaxat de Oceano dicere oportuerat & dixiſſe ſuffecerat. Non eſt opus longo molimine Quum ajo Oceanum Septentrionalem, Atlanticum, AEthiopicum, Indicum, exque his nullum a Luſitanis poſſideri, ſatis ajo, libera eſſe maria, queis Belgae erunt ad Indiam Eoam. Et vero conſtat, poſſeſſionem ab illis ne quidem per mendacium obtendi, nedum ut poſſideant, ſimulque conſtat, ſi ſubſiſtant, quae ſubſiſtere diſputavimus, ex eo ſolo recte defendi libertatem quaquavorſum in Oceano navigandi ad Indos, & tuto nos carere Grotii rationibus, prolixe aliunde quaeſitis, nec, ut videtur, uſquequaque veris. cur ita videatur, dicet *Cap. ult.*

Explicitum eſt, qui hodie ſibi maris dominium adſcribant, & quam jure nullo. Sunt & alii, qui de eo gloriantur, ſed Aſiae tumores vel minorum in Europa Gentium faſtus compeſcere non eſt tanti; abunde etiam iis refutandis eſt dictum. Nihil addo, quam ſententiae no-

ſtrae hanc conjectionem: Oceanus, qua patet, totus imperio ſubjici non poteſt, pars poteſt, poſſunt & maria mediterranea, quotquot ſunt, omnia. Nullum tamen mare mediterraneum, neque ulla pars Oceani ditione alicujus Principis tenetur, niſi qua in continentis ſit imperio. Pronunciamus MARE LIBERUM, quod non poſſidetur vel univerſum poſſideri nequit, CLAUSUM, quod poſt juſtam occupationem navi una pluribuſve olim poſſeſſum fuit, &, ſi eſt in fatis, poſſidebitur poſthac; nullum equidem nunc agnoſcimus ſubditum, cum non ſufficiat id affectaſſe, quin vel aliquando occupaſſe & poſſediſſe, niſi etiamnum duret poſſeſſio, quae Gentium hodie eſt nullibi. ita libertatem & imperium, quae haut facile miſcentur, una heic ſede locamus.

CAPUT VIII.

Teſtimonia, quibus maris imperium adfirmatur. De Gentibus, quae maris potitae ſunt.

TAntum opinio praejudicata poteſt, ut etiam ſine ratione valeat ejus auctoritas: ſic olim fuit, & ſic etiam nunc vivitur; perperam tamen, ſi rem cernimus. Sunt loca Auctorum, Poëtarum quoque, ne quid deeſſe videatur, qui ſimpliciter vel ajunt vel negant, mare dominio ſubjici poſſe: his illiſve nihil fere tribuo, quamvis ab antiquitate commendentur. Auctoritatem non defugio, ſi rationes expediantur, abſque iis enim nihil quicquam facile movebit; qui aliter in animum inducit, ingenio ſuo utatur. Exiſtimem autem, ſatis nos expediviſſe rationes, quibus id, quod agimus, queat obtineri; ſin ta-

tamen praeterea ſcire attinet, ubi Principibus, interque eos Romanis, imperium maris adſcribatur, ea loca, ex Juriſprudentia etiam Hebraica, ſedulo collegit Joannes Seldenus toto opere *de Mari clauſo*, Petrus Baptiſta Burgus *de Dominio Genuenſium in mari Liguſtico*, Hugo Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 3. *n.* 13. & in *addit. ibidem.* Jacobus Gothofredus ad *l.* 9. *ff. de L. Rhod. de jact. Cap. XII.* queis ſi delecteris, addere potes Philonem Judaeum variis locis in libro *de Legatione ad Cajum p. m.* 829. 834. *&* 845. Herodianum *Lib. II. C.* 36. *in Oratione Serveri:* Τὴν δὲ γῆς καὶ θαλάττης τοσαύτην ἀρχὴν ὠνησάμενός τις αἰσχρῶς, *tale autem terrae mariſque imperium* (Romanum intelligit) *turpiter quis auctionatus &c.* iterum *cod. Lib. C.* 38. . . . ἐν ὅπλοις Ἰταλιῶται πάντες ἦσαν, καὶ γῆν καὶ θάλατταν ἐκτήσαντο, *in armis erant omnes Itali, terramque & mare obtinebant.* ſtatim iis & tribuit πᾶν κλίμα οὐρανοῦ, *omnes caeli tractus*, quo ita nihil ſit exceptum. Polybius quoque maris imperium aliquoties commemorat *Lib. I. Capp.* 3. 7. 16. 20. 25. *&* 39. non vacat loca deſcribere, ut neque, quod in hanc ſententiam habet Erinna Lesbia apud Stobaeum Λόγ. περὶ Ἀνδρείας; ſed ſuaviſſimum eſt de Romanis Alphaei Mitylinaei epigramma *Lib. I.* Ἀνθολογ. *Cap.* 5. *n.* 19.

Κλεῖε θεὸς μεγάλοιο πύλας ἀκμῆτας Ὀλύμπου,
Φρούρει Ζεῦ ζαθέαν αἰθέρος ἀκρόπολιν:
Ἤδη γὰρ καὶ πόντος ὑπέζευκται δορὶ Ῥώμης
Καὶ χθών. οὐρανίη δ' οἶμος ἔτ' ἐστ' ἄβατος.

Geminum eſt Alcaei Meſsenii de Philippo *ibid. n.* 17.

Μακύνου τείχη, Ζεῦ Ὀλύμπιε, ῥέξε Φίλιππος
Ἀμβατά, χαλκείας κλεῖε πύλας μακάρων,
Καὶ γὰρ χθὼν καὶ πόντος ὑπὸ σκάπτροισι Φιλίππου
Δέδμηται, λοιπὰ δ' ἁ πρὸς Ὄλυμπον ὁδός.

 Ora-

Oratione verſa peſſime utriumque tranſtulit Florens Chriſtianus, primum ita verti poteſt:

Claude, Deus, magni portas ſublimis Olympi,
Cuſtodi caelum, Jupiter, ipſe tuum:
Namque mare & tellus Romano ducta triumpho,
Nunc ſupereſt caeli Regia ſola tui.

alterum ſic verto:

Macyni muros potuit ſuperare Philippus;
Claude fores caeli nunc, Deus alme, tui:
Ecce mare & terrae ſceptro ſubjecta Philippi;
Ad tua jam tantum ſydera reſtat iter.

Vide & aliud de Philippo *ibid. num. ult.*

Κοίρανος Εὐρώπας, ὁ καὶ ἐιν ἁλὶ καὶ κατὰ χέρσον,
Τόσσον ἄναξ θνατῶν, ζεὺς ὅσον ἀθανάτων. &c.

Qui regit Europam, terris dominator & undis;
Non ſecus ac caelo Jupiter, imperitat. &c.

Sed ne a Romanis abeamus, eos fuiſſe *undarum terraeque potentes*, ut Domitianum Stat. Papinius *Theb. Lib. I. verſ.* 31. alloquitur, paſſim Scriptorum locis conſignatum eſt. Hinc Lucanus *Pharſ. Lib. I. verſ.* 110.

Quae mare, quae terras, quae totum poſſidet Orbem,
Non cepit fortuna duos - - - - - -

Hinc Claudianus *de III. Conſulatu* Honorii:

Te tuus Oceanus natali gurgite laſſum
Excipit, & notis Hiſpania proluit undis.

& mox:

Unanimi Fratres, quorum mare terraque fatis
Debentur - - - - - - - - -

Hinc etiam Inſcriptio Thyatirena, quam Georgius Wheler, doctiſſimus Anglus, dedit in *Graeciae Itinerario P. I. Lib.* III. *p. m.* 213. Imperatorem Romanum appellat Δεσπότην γῆς καὶ θαλάσσης; habet autem ſe ita:

TON

ΤΟΝ ΤΗΣ ΚΑΙ ΘΑ
ΛΑΣΣΗΣ ΔΕΣΠΟΤΗΝ
ΑΥΤ. ΚΑΙΣ. ΑΥΡ. ΣΕΟΥΕΡΟΝ.
ΑΝΤΟΝΕΙΝΟΝ ΠΑΡΘ. ΜΕ. ΒΠΙΤ. Μ.
ΤΕΡΜ. ΜΕ. ΜΗΤΕΡΑ ΡΑΤΡΙΔΟΣ
ΕΑΥ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗ —
ΠΟΔΕΟΣ ΕΥΕΡ —
ΑΡΙΤΝΩΤΟΣ ΤΟ
ΤΡΙΤΟΝ ΧΕΙΛΙ —
ΟΙΕΡΕΥΣ ΤΟΥ Θ —
ΚΑΙ ΝΕΩΚΟΡΟ —
ΤΟΥ ΣΕΒ
ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ Σ —
ΒΑΣ ΤΟΥ ΑΡΧΗΣ Α

Inſcriptionem, quamvis mutilam, repraeſentare placuit, cum quia monerem pro ΤΗΣ, ut nunc a principio legitur, vel typi vel marmoris vitio, legendum eſse ΓΗΣ, tum quia ille γῆς ϗ θαλάσσης δεσπότης Antoninus eſt, ut Antoninus erat, qui ſe τȣ̃ κόσμȣ κύριον eſſe profitebatur in *lege*, quam explicavimus, *IX. ff. de lege Rhod. de jact.*

Haud difficile eſſet adhuc alia adferre pro imperio maris, etiam magis proba, quam ſunt nonnulla Seldeni, at cui bono, dicat Caſſius? habet & mare liberum, quibus ſe tueatur, auctoritates, diverſas diverſis denunciavit Grotius; ſed ſeu numeremus ſententias; ſeu ponderemus, ſemper illi vincent, qui maris dominium agnoſcunt. Non quod opiner, ea maria continuo ſubdita fuiſſe, de quibus, ut ſubditis, recitantur teſtimonia, ſed quod, Oceanum ſi excipias, ſubjici potuerint. ſubdita vero fuerint, nec ne, occupationis & poſseſſionis cauſa docuerit, ut haec affatim probavimus. Ex ea & porro diſcimus, quid cenſendum ſit de vulgari illo dicto Dionyſii Halicarnaſ-

sensis, ubi populum Romanum ait πάσης κρατεῖν θαλάσσης, οὐ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς Ὠκεανίτιδος, ὅση πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι; *maris imperium habere, non ejus duntaxat, quod intra Herculis columnas est, sed & Oceani, in quantum navigatur.* Est id falsum de Oceano, qua navigatur vel tunc navigatum est, nunquam Romani tam late possederunt, quin extra columnas Herculis nihil quicquam, praeter mare Brittannicum, intra columnas autem totum Mediterraneum, sic *Oceano terminantes imperium*, ut melius & verius dixerunt Romani, quorum meminimus *Cap. VII.* immo ne quidem ipsum Mediterraneum possederunt semper, atque adeo ejus nec semper domini. Simus memores ejus, quod modo retulimus de classium excubiis tam in illo, quam Britannico, & habeamus persuasum, Romanos eo, neque alio tempore, mari ultra continentem fuisse dominatos, & denique secundum haec accipiamus testimonia, quae de maritimo Romanorum imperio occurrunt: alioquin, sin hoc fieri nequeat, profecta credamus vel ab ignorantia, vel superbia, vel, quae Poëtarum maxime propria est, adulatione.

In exemplis Gentium, quae maris potitae sunt, constat plus esse ponderis: nam si vincatur, mare a nonnullis rite occupatum, rite possessum esse, de dominio ejus non est quod amplius dubitemus. Et quidem Castor Rhodius primus perhibetur fuisse, qui scripsit περὶ θαλασσοκρατησάντων: ex quo opere sunt, qui ajunt Eusebium deprompsisse, quae in *Chronico* memorat de his, qui per varias mundi aetates imperium maris obtinuere. Seriem Eusebii exhibet fere Seldenus *Lib. I. Mar. cl. C.* 10. recensens ordine maris dominos Cretenses, Lydos, Pelasgos, Thraces, Rhodios, Phryges, Cyprios, Phoenices, AEgy-

gy-

gyptios, Milesios, Cares, Lesbios, Phocaeenses, Corinthios, Jones, Naxios, Eretrienses & AEginetas. De Cretensuum imperio maritimo plura habet Meursius in *Creta Lib. III. C.* 3. de Cypriorum in *Cypro Lib. II. C.* 23. de Rhodiorum in *Rhodo Lib. I. C.* 17. Exinde Seldenus *eod. Lib. C. XI. XII. & seqq.* Lacedaemoniorum, Atheniensium, aliorumque exercita mari imperia percenset, testantibus id prisci aevi auctoribus. De Lacedaemoniis addi potest, quod refert Plutarchus *Apophtegm. Lacon. p. m.* 414. & *de Animi tranquillit. p. m.* 254. & 264. sed quid opus est quicquam addere, cum Seldenus Burgusque per mille currant exempla & auctoritates, quibus ex omni memoria confirmatum eunt dominium maris penes Graecos Romanosque. recentioris aevi exempla nec moror, nec Burgum, late ea depraedicantem, audio. Satis nobis esse negotii videtur cum ipsis Romanis, quos mari aliquando perfecte imperasse probavimus, utique satis cum Graecis, si vocabulum θαλασσοκρατεῖν, quo Scriptores Graeci plerumque utuntur in rebus cum suis tum Romanorum tradendis, non significet *maris obtinere imperium*, sed duntaxat *praestare copiis navalibus*, *mari potentissimum esse*. ita contra vulgum disputat Casaubonus ad *Lib. I.* Polybii *p.* 209. Et sane verum est, θαλασσοκρατεῖν quandoque non aliud esse quam ναυκρατεῖν, *praestare navibus*, nec tamen minus verum, eam vocem saepius usurpari ad denotandum maris imperium, ut optimum maximum est vel esse potest. Hujus rei argumentum est in pactis & foederibus, quibus θαλασσοκρατήσαντες ex formula imperii vetabant huc vel illuc navigare, hac vel illa navi, & quae reliqua sunt perfecti dominii indicia: pacta ejusmodi & foedera Grotio, Seldeno, Burgo certatim dicta sunt. Accedit, quod verbum θαλασσοκρατεῖν, ut ut vulgare in hoc argumento, non tamen

men ſemper frequentetur, aliquando ἄρχειν τῆς θαλάσσης, κυριεύειν τῆς θαλάσσης, κύριον γίνεσθαι τῆς ἀρχῆς τῆς κατὰ θάλασσαν, & quae ſimilia obſervavi, unice arguendo maris imperio idonea. Denique Romani Romane loquentes & ſuum & aliorum ante ipſos in mari imperium non ſemel rotunde adeo expreſserunt, ut ex vocabulo ambiguae apud Graecos ſignificationis haec ſubvertere ſit nefas.

Caeterum de his Gentium exemplis ita habeto: οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων. Veroſimile eſt, imo verum, quibuſdam populis adſcriptum eſse maris dominium, qui illud vel nunquam, vel non tam diu, quam vulgo fertur, obtinerunt. Saepe creditum eſt, potentiam navalem a dominio maris non differre, atque adeo nec latrones maritimos a maris dominis: quare habiti ſunt aliquando κύριοι τῆς θαλάσσης, qui ne quidem mare occuparant, hoc eſt, animo ſibi habendi erant ingreſſi, vel qui non juſte occuparant, ſed vi majori turbatis depulſiſve aliis. Rurſus, ſola occupatio, ſine poſseſſione continua, & olim & nunc etiam magnis Viris credita eſt ſufficere ad maris imperium adſerendum, vel poſseſſionem ſi deſiderent, ſolo eam animo ſolove corpore tutantur. Hinc tam ſpiſsa teſtimonia, quae pro captu quiſque ſuo depromſit. Neque tamen licet ea temere falſi poſtulare, cum in tanta obſcuritate veteris aevi neſciamus, Cretenſes, Lydi, Pelaſgi & qui deinceps memorantur, mare revera poſsederint eo tempore, quo ipſis dominium tribuitur, nec ne. Scimus Romanos vere poſsediſse ac jure ſuo habuiſse mare Mediterraneum & Britannicum, ſed ecquando praeciſe poſſidere coeperint, poſseſſionemve remiſerint, nemo facile dixerit, neque adeo praeciſe vindicaverit vel refutaverit, qui cum Caſsandra apud Lycophronem iis occinunt,

Γῆς καὶ θαλάσσης σκῆπτρα καὶ μοναρχίαν.
quaeſtio ejus rei vertitur in facto. Id autem, quemadmodum nos ſaepe latet in hiſtoria temporis antiqui, ſic non eſt, ut aetate noſtra aliquod maris exteri dominium nobis obtrudi patiamur, utpote quibus palam conſtat, nullum hodie mare ab ullo poſſideri, certe pro poſſeſſione habendum non eſſe, quod ad inſtar ejus nonnullis fingere placuit.

CAPUT IX.

In jure Naturae vel Gentium nihil eſſe, quod obſtet dominio maris; nihil etiam in Jure Romano.

NE cum turba nobis res ſit, maris liberi patronum ſeligemus, & quem potius quam Hugonem Grotium? is in libello ſingulari, quem de libertate maris ſcripſit, ſimpliciter contendit, mare dominio ſubjici non poſſe, nullae ibi ambages, nullae tricae. Nonnihil tamen mutatus ab illo in opere *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 3. §. 8. largitur, mare occupari poſſe ab his, qui terras ad latus utrumque poſſident, *dummodo non ita magna ſit pars maris, ut non cum terris comparata portio earum videri poſſit.* Sed quis illam portionem definiverit? ſunt haec incerta, & forte ἄπορα, niſi redigantur ad regulas, quas de mari terris proximo tradidimus *Cap. II.* Iterum ille §. 13. maris exteri quoque partem occupari poſſe concedit maritimo exercitu, qui claſſe conſtat, ſed partem duntaxat, & id non ut proprietas quaeratur, at ſine proprietate imperium. Equidem non video, cur, ſi exigua maris pars claſſe exigua queat occupari, cur, in-

quam, major pars non possit occupari classe majori, atque ita pluribus classibus vel totum mare Meditterraneum. eadem sane juris ratio, quae illud suasit extorsitve, etiam hoc comprobat. Quod autem maris imperium a proprietate distinctum introducat Grotius, eo jure nititur, quod sibi quisque homo constituit, alieno certe ab hoc, quod occupantibus larga manu datum est a Natura, receptum a Gentibus, confirmatum a Jure Civili. notavimus ea de re aliquid *C. IV.* Videbatur e re sua imperium aliquod admittere, ut in hunc ordinem cogeret Veterum sibi adversa testimonia, quamvis inter ea sint, quae verum maris dominium luculenter satis exprimunt. Negat vero proprietatem, ut defendat principia sua, quae *eod Lib. C.* 2. & *Mar. Liber. C. V.* de communione maris exhibuerat, salva enim hac maris imperium aliquatenus salvum videri poterat, proprietas non poterat.

Atque illa principia ipse, ut par est, repetit a ratione naturali, nam Jus Civile cujuscunque tandem Gentis nihil hic efficit. Mare, inquit, ad quemvis usum omnibus sufficit, ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem; necessitas autem rerum dominia distinxit, cum una res cunctos exhibere non possit: igitur omnia censenda sunt in pristina communione mansisse, quae ita comparata constat, ut semper usum sui praebere possint omnibus, cessante tunc causa, ob quam a communione discessum est. Sed verum non est, jus occupandi a sola necessitate promanasse; utilitas, utilitas, justi prope mater & aequi, & heic vocanda est in partes. Necessitas occupationem imperabat, utilitas suadebat: ut ita quisque secundum Naturae regulam occupasse videatur, quod sibi & necessarium erat & utile. Utilitatis vero non una est species: res communis promiscuo usu fere inutilis reddi potest, ut

saepe

ſaepe accidit in mari piſcationibus exhauſto; quin ſi res communis utilitatem omnibus praeſtet perpetuam, praeſtabit tamen majorem, ſi propria eſt. Si mihi ſoli, verbi gratia, in hoc illove mari piſcari datum ſit, magis utique erit utile, quam ſi inter caeteros, & illa major utilitas, ut nunquam non expetitur, ſic & haberi potuit occupato mari. Quemque commodi ſui vel maxime ſatagere ex *primis*, quae dicuntur, *naturalibus Cap. I.* eduximus; illa perſuadent, recte nos fieri locupletiores cum alterius detrimento, dummodo ne cum alterius injuria.

Denuo Grotius: At vero mare occupari nequit, utpote res non terminata, & ſine termino quis dominium ſtatuerit? non dicam, quae dixit in hanc rem Welwod *de Dominio Maris Cap. I.* Strauchius *de imperio Maris Cap. II.* & praecipue Seldenus *Lib. I. Maris cl. Cap.* 22. ſed hoc velim obſervari, eundem ex ſententia noſtra eſſe dominii terminum, qui poſseſſionis. Poſſeſſionis terminus quis esſe videatur in partibus terrae proximis ſupra vidimus, certus ſane & definitus undiquaque; quis autem ſit in partibus exteris minus dubitari poteſt, dum hunc indicat naturalis detentio & illa, quae per excubias navaleis fit, incubatio perpetua, ſeu, quae vicem ejus obtinet, non interrupta navigatio per has, quas occupavimus, maris partes. Sed fruſtra ſumus, ſi nec mare, ut ipſe ait, poſſideri queat propter fluxam ejus & inſtabilem naturam. Nodus in ſcirpo! corporalia poſſideri poſse auctor eſt Paulus in *l.* 3. *pr. ff. de acq. vel amitt. poſſeſſ.* & eſt omnino mare inter ea, quae tangere vel tangi posſunt. Quin ipſus admittit, maris partem occupari poſſe, cum tamen nulla occupatio ſine arrepta posſeſſione procedat, & eadem, quae in partibus, etiam in toto ſit juris ratio. Non igitur ferenda ſunt, quae auctore Grotio nunc vulgo cir-

cumferuntur de natura maris varia & mutabili semper: nam ea propter si dominium refutare decretum sit, rerum nostrarum bona pars cito eheu! nobis peribit. Et de fluminibus quid dicemus? ea in bonis populi esse facile dabit Grotius, nec minus facile, cursu haec celerrimo agitari ferrique, imo vel pleraque maria eo nomine post se relinquere. Denique littorum eadem est, quae maris, causa, si JCtos Romanos audias, ad quos ipse Grotius provocat; communia igitur? esto, statim videbimus. At quare? quod in dominium redigi nequeant? ἀόριστα forte & sine termino, ut mare? nemo dicet. an quod possessionis capacia non sint? obstante scilicet eorum natura fluxa quoque & vaga? nec Grotius hanc rationem in littoribus probaverit. Aliam nos dabimus, quae ipsa & mari conveniet, nec tamen occupationi possessionive erit impedimento. Rogo interea rationes illae facessant, ut & aliae, quas, ceu ex naturali Jure, pro mari libero adferre placet de commerciorum libertate, de facultate transeundi per mare cuivis licita, & quae alia sunt sequioris notae. Sed vero miror, cur non eodem acumine etiam terram dominio subjici posse negent, vel sane iter, viam, actum sine pactis & stipulationibus per fundos omneis omnibus permittant, ita quippe, abolitis tributis & vectigalibus, commerciorum libertas pateret latius latiusque, vel, ut verius dicam, ad simulacrum pristinae communionis res ocyus esset composita. Haec visum est addere iis, quae longe lateque declamavit Seldenus *Lib. I. Maris cl. Cap.* 20. 21. *&* 22.

Proximum est, ut videamus de Gentium Jure; nec de eo est etiam, quod laboremus. Ratio hic familiam ducit, & tantum abest, ut haec principiis nostris quicquam adversetur, uti contra non aliud sit, quod me magis moveat,

veat. quanto nobis haec ſit praeſidio, ſatis puto me abſolviſſe. Populorum autem conſenſum ab origine rerum, quam a majoribus accepimus, ad haec uſque tempora perpetuum & conſtantem adeo nobis paſſim ſuggeſſit expreſſitque vel unus Seldenus, ut verbum non amplius addam.

Succedat Jus Romanum. Ejus auctoritas, fateor, non deciderit, quae Juris Gentium ſunt; ſed ecquis hominum neget, ſemper valuiſſe, hodieque plurimum valere teſtimonia eorum, qui Juris publici privatique conſulti veram Philoſophiam ſcriptis dictiſque conſignarunt? abſit, ut nos, qui Juriſprudentiam profitemur, Auctores noſtros cum Welwodo traducamus, velut *Jus naturale ignorantes*, vel cum Seldeno, velut *oſcitanter tradentes, non ſolum quae receptiſſimis Gentium per omnia fere ſecula moribus, ſed etiam, quae invicem ſibi adverſantur.* Eorum memoria ſemper nobis fuit, eritque, donec nos erimus, ſancta; ſed Angli illi dum non adſequuntur, quae noſtri ajunt de communione maris, acerbius, ut fit, exagitant. Videamus, ſeu potius perſtringamus quaeque, neque enim nobis ſedet,

Juris in Oceanum plenis deſcendere velis,
Sive aliis trita turpiter ire via.

Eſt autem veriſſimum, Jus Romanum, cum rerum diviſionem & qualitatem exſequitur, maris communionem identidem ingeminare, & in eo illuſtrando ſaepe totum eſſe. Ita *Inſtitutiones*, ita Marcianus in *l.* 2. *§. I. ff. de Rer. diviſ. Naturali Jure*, inquit, *omnium communia ſunt illa: aër, aqua profluens & mare, & per hoc littora maris.* Mox idem in *l.* 4. *pr. eod.* de villis, & aedificiis, & monumentis, *quia non ſunt Juris Gentium, ſicut & mare.* Gemina ſunt, quae de communione maris dixit Celſus in *l.* 3. *§.* 1. *ff. Ne quid in loc. pub.* &, qui

 Sel-

Seldeno maxime crucem figit, Ulpianus in *l.* 13. *ff. Commun. praedior.* & *l.* 13. §. *ult. ff. de Injur.* Sunt & alia in eandem ſententiam, etiam apud Juris Graeci conſultos, quae tamen nec conquiro, nec deſcribo.

Interpretes, qui pro ingenio ſuo aliquod maris dominium agnoſcunt, offendas hic incertos, quo ſe conſilio ſint expedituri. Alii mare, cum *commune* dicitur, ita hoc accipi volunt, quaſi commune ſit Civium Romanorum; alii uſum maris communem admittunt, nec minus imperium alicujus populi; alii mare eſſe quidem commune, ſed quemadmodum Marcianus ait, *Jure naturali*, quo vel terram communem eſſe haud difficulter concedunt; alii JCtos veteres recte pronunciaſſe, at mores Gentium, & ipſius Populi Romani, ſenſim ſubegiſſe ſubtilitatem juris; alii illorum auctoritates deſpicere; alii ſibi non liquere. Habent & leges rationeſque, quibus, ita ut credant, ab animo ſuo impetraſſe ferunt, ſed has adſcribere, & quî abuſi ſint, edocere coepta vetat brevitas. Nos exiſtimamus, mare non aliam ob rem a JCtis noſtris vocari *commune*, quam quod illorum aevo maxima ſui parte occupatum poſſeſſumve non erat, imo forte nulla, ſi exterum ſpectes. Quod cum ſit, ut eſſe mox dicam, rectiſſime illi: mare omnium hominum commune eſſe, natura omnibus patere, Jure naturali piſcationem eſſe liberam, & quae alia ſunt in eundem ſenſum: etenim in mari nunquam occupato durat, & in occupato ante, ſed poſt poſſideri deſito redit illa naturae regula, *occupanti cedere*, ut haec ſupra monui. Nec intereſt, me interprete, utrum mare dicatur *commune* & κοινὸν πάντων ἀνθρώπων, an vero in medio poſitum eſſe primum occupanti; apparebit hoc, poſtquam diſpexerimus, qua ſignificatione Auctores noſtri *maris* vocabulum efferre conſueverint.

Et

Et quidem dubitari videtur non poſse, quin *maris* appellatio & ad Oceanum pertineat, & vel maxime ad Oceanum, ſi non ſit, quod addatur; apud Graecos Latinoſque id venit uſu, cum *mare* dicunt, & rem vaſtam atque infinitam intelligunt. Solum Catullum audiamus, non ut nequitiae, ſed ut rei Latinae magiſtrum, is *Epigr. in Formianum de mentula*:

Mentula habet inſtar triginta jugera prati,
Quadraginta arvi, CAETERA SUNT MARIA.
Quur non divitiis Croeſum ſuperare potis ſit,
Uno qui ſaltu tot moda poſſideat?
Prata, arva, ingentis ſilvas, ſaltuſque, paludeſque
Uſque ad Hyperboreos & MARE AD OCEANUM.

Ita & πόντος apud Callimachum in verſu, quem annotavit Iſaacus Voſſius ad illo Catulli *p.* 342. Sane quum Oceanus omnia maria interna magnitudine ſua immenſum ſuperet, quum omnes fere omnium Principum terras ambiat, &, ut verbo dicam, quum κατ᾽ ἐξοχὴν ſit mare, non eſt, cur eum a veterum JCtorum mente ſecludamus. Oceanus autem ille, ut jam ſumus edocti, nec a Romanis, nec ab aliis fuit occupatus unquam; unam tantae molis particulam Romani tenuerunt claſse Britannica, ſed neſcio, an poſt Principem Trajanum ejus claſſis ulla quoque fiat mentio, quiu nec fortaſse ſub eo: Priſcus equidem Javolenus, qui tum vixit ſcripſitque, in *l.* 46. *ff. ad SCtum Trebell.* meminit archiguberni cujuſdam ex claſse Britannica, at ex facto, quod an ſua, an Majorum memoria acciderit, incertum. Utque ita nec de Britannico freto auſim affirmare, Romanam claſsem id inſediſse aevo JCtorum noſtrorum, eorum certe, qui, ut plerique, poſt Trajanum vixere; & fac inſederit, καθόλου tamen Oceanus recte dicetur *communis*, potiſſima quippe ac fere omni

ni ſui parte non poſſeſſus. Fuit igitur communis, eſtque adhuc, & erit deinceps, donec ſit, qui eum occupare navibus poterit ſuis, & quemadmodum de univerſo nemo id exſpectet, ita de partibus quominus exſpectari poſſit nulla eſt ratio.

Sin vero credamus, Auctores noſtros, cum de mari loquuntur, Mediterraneum intelligere, ut quod ipſis erat proximum, continuo ſuſpicabimur, illa tempeſtate jam remiſiſſe ſollicitam ejus maris cuſtodiam, quam olim quaterna claſſe ſervabant Romani. Et, ut verum fatear, de claſſibus eorum in mari Mediterraneo perpetuis non memini me quicquam reperire apud rerum Romanarum Scriptores, JCtis noſtris aequales, utique aequales Marciano & Ulpiano, qui illud de communione maris benedictum toties nobis prodiderunt, neque etiam apud poſteriores de eo tempore id traditum recordor. Claſses frumentarias in hunc cenſum non refero, ſiquidem alia fini navigarint, quam poſſidendo mari. Sub Valente tamen in *l. un. C. de Claſſic.* memoratur claſſis Seleucena *ad auxilium purgandi Orontis*, ſed nunquid a ſordibus, an a latrunculis maritimis? in hoc proclivior ſum. At vero de claſſibus maritimis nobis ſermo eſt, non de fluvialibus, flumina noſtri non dixerunt communia, ſed mare; ad haec, cum poſseſſio ſit facti, probandum eſset, claſsem illam prope Seleuciam non tantum ſub Valente excubaſse, verum & ſub Principibus, quorum aetate noſtri de jure reſponderunt; & vel ſic, quamvis maritima claſſis eſset, una unius maris tuitio non prohiberet, quominus mare ἐπὶ τὸ πλεῖστον diceretur commune. Nomine quidem tenus dominium maris ab Romanis jactatum fuit aliquamdiu poſt amiſsam maris poſseſſionem, ſed JCti noſtri, ubi id agunt, non adulatores ſe, at Juſtitiae ſacerdotes praeſtant:

ſtant: bene ſcilicet gnari, poſſeſſionem Oceani nullam eſſe, & maris Mediterranei ſua jam aetate remiſſam. Illorum exemplo nos, probe etiam gnari, nullum nunc a quoquam poſſideri, mare hodieque liberum vocamus & commune.

Sic ſatis conſtat ratio ejus, quod JCti Romani ajunt de communione maris, & ſimul conſtat, perperam id ita accipi, ac ſi mare omnino non poſſet fieri proprium: plane enim eos aliter ſapuiſſe vario argumento defendi poteſt. De dominio Romanorum maritimo, qua publico, qua privato, etiam ex Libris noſtris, multa conquiſivit Soldenus *Lib. I. Mar. cl. C.* 24. *&* 25. quae non repeto; nec opus eſt de eo amplius cavillari, cum adeo rotundum ſit, quod ſcribit Paulus in *l.* 14. *ff. de Injur. Sane*, inquit, SI MARIS PROPRIUM JUS AD ALIQUEM PERTINEAT, *uti poſſidetis interdictum ei competit, ſi prohibeatur jus ſuum exercere: quoniam ad privatam jam cauſam pertinet, non ad publicam haec res.* Etiam Grotio is locus expreſſit confeſſionem de proprietate maris, qua occupari poteſt & occupatum eſt. Rectiſſime, ſi non exciperet de neſcio quibus maris particulis, quas occupationis duntaxat eſſe capaces ſine populi ſuffragio decernit, & ſi non promiſcue adderet, in mari occupato uſum tamen publicum impediendum non eſſe. utrumque, quamvis ἀυτὸς ἔφα, mihi nequit probari, cur non illud, ſupra expoſui, & hoc quatenus verum ſit vel eſſe videatur, incontinenti exponam. Interea liquet, jus proprium maris quaeri poſſe, neque adeo mare dici *commune*, quam cujus dominium quaeſitum non eſt. Quaeritur autem dominium iis, quos oſtendimus, modis, idque vel a populo vel a privato, ut ſi a populo mare occupetur, ad Rempublicam pertineat, ſi a privato, ad privatum. Unde ſi privatus, ver-

bi causa, partem maris aedificio suo occupet, ejus erit dominus *l. pen. ff. de Rer. divis.* non secus ac Lucullus ejus maris nactus est dominium, quod apud Neapolim ad villam suam admisisse vulgo est notum. Si populus occupet, mare erit publicum *d. l. pen.* de utraque occupatione rem confecimus *Cap. II. & III.*

Atque ita hanc doctrinam esseconstituendam clarebit exemplo littorum, quorum eadem, quae maris, causa est, ut diximus, & dicit *l.* 2. §. 1. *ff. de Rer. divis.* & consentiunt aliae. Littora igitur sunt communia, vel, quod idem est, publica Jure Gentium, non publica Jure Civitatis, non in patrimonio populi, ut docet Neratius in *l.* 14 *pr. ff. de Acquir. rer. domin.* sed hoc non prohibere, quominus dominio subjiciantur, idem *eod. loc.* observat his verbis: *Nec dissimilis conditio eorum est, atque piscium & ferarum, quae simul atque adprehensae sunt, sine dubio ejus, in cujus potestatem pervenerunt, dominii fiunt.* Quapropter si quod littus occupem, meum erit, cum alioquin, ex regula Juris, meum esse non possit, quod in littore aedifico, & tamen utrumque mihi praestat certa Juris ratio, & auctoritas in *d. l.* 14. *pr. &.* §. 1. *l.* 6. *pr. ff. de rer. divis.* Quemadmodum vero privatus occupatione sibi subjicit littora, ita non est, cur populus eadem ratione subjicere nequeat. Exemplum sit in Populo Romano, qui mihi videtur ea littora occupasse, in quae colonos ad tuendas imperii oras misit, ut auctor est Siculus Flaccus: haec enim, & si qua praeter haec alia ratione occupata erant & possessa, non dubitem appellare littora, in quae Populus Romanus imperium habuit, & quae propterea *Populi Romani esse* apetre scribit Celsus in *l.* 3. *pr. ff. Ne quid in loc. publ.* Celsus ille, in cujus sententia pervertenda tantum, qui dissentiunt, operae posuere.

Quod

Quod autem veteres Prudentia littora vocarint *communia*, non alia causa mihi factum videtur, quam quod maximam artem occupata non essent, τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς παραβαίνουσι οἱ νομοθέται, inquit alicubi ex Theophrasto Paulus noster. ne dicam, praeteriisse non esse censendos, qui de imperio littorum & dominio id tradidere, quod retulimus & referemus adhuc. Caeterum quod pleraque littora dixerim fuisse communia & Romanis non occupata, neminem offendet, qui animum ad amplitudinem Imperii Romani adverterit, & sciverit, haec maris limina fere esse sterilia, & quae occupasse non erat tanti. *littus arare* quid sit, nemo nescit unus. Hae tandem de communione littorum observatio si ad mare transferatur, confirmabit id, quod modo dicebam, mare commune esse & audire, qui aevo illorum, qui haec nobis suggerunt, subditum non fuit: nonnihil tamen ex eo vel tunc subditum fuisse, & publicum Populi Romani non negabit, qui partes terrae proximas & possideri semper, & per hoc dominio teneri haud invitus concedet. Loquor de terra, quae ipsa subdita est, cum satis sit certum, nihil juris proprii inquemquam transire posse virtute littorum, quae ipsa adhuc communia, id est, in potestatem redacta non sunt.

Si quod ergo mare vel littus a Populo Romano occupatum sit, apparet hoc ejus Populi esse, eoque non aliter fluminibus, ita in viis publicis obtinere Ulpianus ait in *l.* 24. *pr. ff. de Damn. infect.* & passim in hanc rem sunt Titt. Pandectarum, *Ne quid in loco publico vel itinere fiat; De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur? De fluminibus, ne quid in flumine publico, ripave ejus fiat, quo pejus navigetur,* & aliquot sequentes. estque id perpetuo servandum in iis, quae usu Civitatis pu-

 bli-

blica ſunt, ut alter alteri non noceat. *Quamvis*, inquit Pomponius in *l.* 50. *ff. de Acq. rer. domin. quod in littore publico vel in mari exſtruxerimus, noſtrum fiat, tamen decretum Praetoris adhibendum eſt, ut id facere liceat, imo etiam manu prohibendus eſt*, SI CUM INCOMMODO CAETERORUM ID FACIAT. Non *Praetoris*, ſed *Principis* legendum eſſe miror in mentem veniſse Bachovio ad Πρῶτα *FF.* in *l.* 5. *de R. D.* & miror quoque inventos, qui id probent. ſed hoc jam non agimus. Id agi conſtat, in littore vel mari, quod Populi Romani eſt, Praetoris partes eſse cognoſcere, ſi citra incommodum publicum recte aedificetur, palam quippe loquitur Pomponius de re publica, non de re communi, ut Grotius putabat *Cap. XIII. Maris lib.* in publico cavendum eſt, ne quid ſingulis obſtet, caeteroquin ſi uſus publicus impediret; ſique deterior foret littoris mariſve uſus, etiam manu prohibendum eſset *d. l.* 50. *l.* 3. §. 1. *l.* 4. *ff. Ne quid in loc. publ.* Proinde qui uſui publico officit in re publica, qui me vetat piſcari vel everriculum ducere in mari, quod eſt Civitatis meae, rurſus Pomponius, imo *plerique* perhibent, *eſſe huic ſimilem eum, qui in publicum lavare, vel in cavea publica ſedere, vel in quo alio loco agere, ſedere, converſari non patiatur, aut ſi quis re mea*, id eſt, cujuſlibet e populo, *uti me non permittat; nam & hic injuriarum conveniri poteſt*, uti commemorat Ulpianus in *l.* 13. §. *ult. ff. de Injur.* ſuo haec teſtimonio luculenter proſequens in *l.* 2. §. 9. *ff. Ne quid in loc. pub. Si quis*, inquit ibi, *in mari piſcari aut navigare prohibeatur, non habebit interdictum, quemadmodum nec is, qui in campo publico ludere, vel in publico balneo lavare, aut in theatro ſpectare arceatur. Sed omnibus his caſibus injuriarum actione utendum eſt.* Quin nec ei denegabitur ea actio, qui

qui ante aedes meas vel ante praetorium meum piſcari a me fuerit prohibitus *d. l.* 13. §. *ult. de Injur.* nam in publico quum verſetur, recte notat Ulpianus, *nullo jure uſurpari*, ut liceat eum arcere a mari proximo, a re Civitatis publica. Neque tamen haec in cauſſa ſunt, quominus qui Civitati praeſunt illud, cui imperant, mare ex jure dominii elocent, & quominus conductori interdictum ſit dandum, ſiquidem *vis ei prohibenda eſt, quominus conductione ſua fruatur*, quemadmodum ex ſua & veterum ſententia haec enarrat idem Ulpianus in *d.* §. *ult.*

Ex quibus intelligimus, id, quod de non impediendo uſu publico profeſſi ſunt Auctores noſtri, non pertinere vel ad Civitates vel ad privatos, quibus jus proprium maris vel littoris occupati competit, ſed duntaxat ad eos, quos re publica, tanquam publica, uti decet, non abuti, ut privata. Ita lacu, qui dominii mei eſt, alios piſcari utique prohibere poſſum *d. l.* 13. *in fin.* poſſum & in mari, cujus jus proprium ad me pertinet, & ſi quis jus meum exercere me non ſinat, ecce paratum eſt, interdictum *Uti poſſidetis*, quod, ut ad privatas cauſas accommodatum eſt, ita & heic cauſam meam tuebitur *l.* 14. *ff. eod.* In mare, quod Populi Romani eſt, molem mihi projicere non licet, ſi cui forte haec res nocitura ſit *l.* 2. §. 8. *ff. Ne quid in loc. publ.* nec vel quicquam facere in eo, inve littore, quo portus, ſtatio, iterve navigio deterius ſit *l.* 1. § 17. *ff. de Flumin.* in mari privato licebit procul dubio, & vel ita illud jactis in altum molibus operire, ut contracta piſces aequora ſentiant. De re ſua ut quiſque ſtatuerit, ita jus eſto, atque adeo ſi mihi placuerit eo aliove modo ſtatuere de re mea, ſtatuo citra alicujus injuriam, &, ut dixi, Praetor Romanus interdictis ſuis mihi praeſto eſt.

Sed ne longius abeam, quaestionem Juris Romani de dominio maris absolvamus ea animadversione, quam attigimus *Cap. I.* nimirum etiam eo jure verum esse, possessionem littorum, atque ita maris, dominium unice dare, unice defendere, adeoque ubi possessio praesens non est, neque jus dominii esse secundum ea, quae hactenus disputavimus. Exemplo casae in littore extructae, & post dirutae illustrat hoc *l.* 5. §. 1. & *l.* 6. *pr. ff. de Rer. divis.* nec aliter de aedificio *l.* 14. §. 1. *ff. de Acq. rer. domin.* puta locum, quem diruto aedeficio possidere desinimus, ad causam pristinam reverti, perindeque publicum esse, ac si in eo nunquam aedificatum fuisset, ἐὰν καταπέσῃ τὸ κτισθὲν, πάλιν κοινὸς ὁ αἰγιαλὸς γίνεται, inquiunt Basilici *Lib. L. Tit. I.* recte, ut *publicum* veterent, in *d.* §. 1. usi vocabulo κοινῦ. hoc enim ibi est *publicum*, non δημόσιον vel πϋβλικον. Papinianus quoque, ut omnia dicam, ad hunc modum nos erudivit in *l.* 45. *ff. de Usurp. & usucap. Praescriptio*, inquit, *longae possessionis ad obtinenda loca Juris Gentium publica concedi non solet, quod ita procedit: si quis aedificio funditus diruto, quod in littore posuerat, aut dereliquerat aedificium, alterius postea eodem loco exstructo occupantis datam exceptionem opponat.* Sic vulgo legitur & interpungitur, sed constat nonnihil turbatum esse, restituendum forte, si ita legas interpungasque: *si quis aedificio funditus diruto, quod in littore posuerat ac dereliquerat, aedeficio alterius postea eodem loco exstructo occupanti datam exceptionem opponat.* Cujacius in *Comment.* ad *h. l.* legit etiam *occupanti* & *aedificio*, ast utrumque ante Cujacium Editiones habuere, & vel Roberti Stephani Pariensis anni MIↃXXXVII. caetera ipse aliisque non satis videntur adsecuti. Id autem agit Papinianus, ut loca communia vel, quod ille ait & tantundem est, Juris Gen-

Gentium publica non quaeri probet praeſcriptione, utpote, ſi recte interpretamur, ſupervacanea: nam ſimulac quis ea occupavit, continuo ſua facit ex eodem Jure Gentium, in Jus Civile transſcripto. Bino id exemplo ediſserit; alterum, quod repraeſentavimus, eum defendit, qui in littore aedificium exſtruit eo loco, quo alius extruxerat, ſed diruerat, tribuens *occupanti datam exceptionem*, hoc eſt, defenſionem, quae jure occupationis datur ad tuendum poſseſsorem in dominio Jure Gentium quaeſito; alterum eſt: *vel ſi quis, quod in fluminis publici diverticulo ſolus pluribus annis piſcatus ſit, alterum eodem jure uti prohibeat.* Ex eo, quod primum propoſuerat, apparet agi de eo, qui in piſcatione non eſt, & alium, ſed nullo jure, ſubmotum vult: periit ejus poſseſſio, periit ejus jus, & patet cunctis piſcatio. Contra vero in *l.* 7. *ff. de diverſ. temp. praeſcript.* quae in primis ſolet committi cum *d. l.* 45. agitur de eo, qui reapſe adhuc in piſcatione eſt, & alium eo Jure uti prohibet, & recte, quia ejus, utpote poſſidentis, melior eſt conditio. Animadverterunt id modo Interpretes vetuſti, & ex recentioribus Duarenus, Cujacius, Donellus, Grotius.

Haec ſunt, quae DE DOMINIO MARIS indicare potius, quam commentari viſum fuit. Singularis, qua utimur, ſententia, ubertas argumenti, & grandes turbae, quas de eo dederunt Viri docti, ſpiſſius volumen videbantur poſtulare, ſed remota ambitione ſufficiat dixiſse & forte abſolviſse, quod res eſt.

F I N I S.

CON-

CONSPECTUS CAPITUM.

CAP. I. DOminium rerum coepisse ex naturali possessione, & quare. Quî illa jus praecipuum dederit? Ex Naturae regula dominium & possessionem in eadem causa esse; hac remissa illud quoque remitti. Vestigium hujus Juris remansisse in iis, quae usu Civitatis in dominium redacta non sunt. Explicitae l. 1. §. 1. ff. de Acq. rer. dom. l. 14. §. 1. eod. l. 5. §. 1. & l. 6. pr. ff. de Rer. divis. Vetus occupatio quid praestiterit; quid nova praestet? Ultra detentionem corporalem dominium non extendi nisi ex conventione. Eam esse Civium in quaque Civitate. Dominia citra possessionem non videri rata nisi ex solo Jure Civili. D. Augustinus in hanc sententiam assertus Cap. I. Caus. XXIII. Quaest. VII. & Cap. I. Distinct. VIII. Si res mea sine me extra Civitatem meam reperiatur, occupanti cedere. Auctores nostros etiam ea Jurisprudentia uti in l. 5. §. 2. & l. 7. pr. ff. de Capt. & postlim. revers. Non alia ratione haec subsistere, quam quod communis nostrae Civitatis sponsio Gentibus exteris non praejudicet. Secus se rem habere, si amicitia inter Gentes sit contracta, & quam ob rem. Turci quî eo quoque Jure nitantur. Enarratur privilegium, quod Achmet anno MIↃCXII. Belgis dedit. In causa liberorum hominum videri tamen eum peccare, defenso circa id Pomponio in d. l. 5. §. 2. ff. de Capt. & postl. revers. quin & Turcorum Imperatore secundum principia religionis suae. Quibus foederibus recessum videatur a communione rerum non possessarum. Illustrata Galli sententia apud Festum. Inter Gentes tantum non omnes ejusmodi foedera intercedere. Hinc Juri Gentium attribui dominiorum distinctionem in l. 5. ff. de Just. & Jur. Marci Tullii locus Lib. I. de Offic. C. 21. in rem praesen-

ſentem deducitur, & varie cum emendatur, tum explicatur. Communionem antiquam fuiſſe quam perperam negetur. De ſeceſſu ab illa communione Grotium non ſatis recte diſputaſſe videri. Originem dominii aeque ab utilitate, atque a neceſſitate repetendam eſſe. Argumenta in eam rem. Ex vetuſta apprehenſione nihil eſſe juris tam in adipiſcendo, quam retinendo rerum dominio, niſi animo ſimul & corpore perpetuo iis incumbamus. Ἐπίκρισις *in Grotium. Objectiones Thomaſii & Titii contra ea, quae de origine dominii diſputavi, expenduntur.*

CAP. II. *Nihil relictum fuiſſe in medio, quod haberi potuit ſeparatim. Terris occupatis an & quod mare potuerit occupari. Veteres duntaxat oras legiſſe; neque aliud igitur mare tenuiſſe, quam quod terris erat proximum. Id ſibi proprium quaeſiviſſe, ſi is fuerit occupantium & poſſidentium animus. Dominium maris proximi non eſſe aeſtimandum ex regula* l. 3. § 1. ff. de Acq. vel amitt. poſſ. *& cur ita? Eouſque illud praecipuum haberi, quouſque revera poſſidetur. Quemadmodum poſſideatur continua navigatione? quemadmodum poſſeſſum intelligatur imperio continentis? in tantum poſſeſſionem videri porrigendam, in quantum mare e terra poteſt haberi ſubditum. Periculoſae definitionis eſſe, quouſque id praeciſe videatur extendendum. Priſcos Juris magiſtros varie hic hallucinari: nec minus Philippum II. Hiſpaniarum Regem in* Legibus nauticis, *Belgio datis anno* MIↃLXIII. *Sententiam de eo, quo e terra poteſt proſpici, nec certam eſſe, nec juſtam. Poteſtatem terrae proprie finiri, ubi finitur armorum vis. Mare igitur nunc intelligi ſubditum, quouſque tormenta exploduntur. Ea mente uſos videri Ordines foederati Belgii in decreto anni* MIↃCLXXI. 3. Jan. *quod expenditur & laudatur.*

CAP. III. Mare exterum *quid appellem. Poſſe & ejus*

dominium quaeri occupatione, & servari possessione perpetua. Utraque quomodo peragatur. Si hac excedimus, excedi dominio, & mare in causam pristinam reverti. Etiamnum se ita rem habere inter diversos Principes, non inter subditos ejusdem Civitatis, vario argumento evincitur. Aliud esse, si inter Principes convenerit, dominium maris citra possessionem fore ratum. Nihil ejusmodi intervenisse, neque inter Populos, alioquin foederatos, amicos, socios, intervenisse posse fingi. Rationes ejus rei expediuntur. Mare desitum corpore possideri, quamvis non animo, quî rursus sit commune. Etiam Grotium id largiri, sed minus recte probasse. Exterum mare occupari, si, cum vacuum sit, eo animo intratur. Mare vacuum quid sit. Occupandi animus quis intelligatur, & quotusquisque sit, qui huc non pertineat. De animo constare, si quis, ut dominus, mare occupet, &, ut dominus, occupatum tueatur. Ita Romanorum aliquando fuisse mare Mediterraneum. Imperio id suo perfecte fuisse complexos; ad haec possedisse quaterna classe, & potestate fretorum Herculei & Thracii. Late haec exiguntur ad jus dominii. Romanos & freti Britannici fuisse dominos. Alibi in Oceano nihil juris habuisse. Praecipuum in mari jus non quaeri praecipua armorum classiumque potentia. Possessionem inermen sufficere, & quam vel una scapha tuetur. De jure vel injuria cum occupationis, tum possessionis. De classibus armatis quod diximus, quus sit referendum.

CAP. IV. *Regulas de acquirenda vel amittenda possessione Jure Naturali & Civili fere easdem esse. Possessionem tamen solius animi defendere Legem Civilem, non Legem Naturae. In usu consistere possessionem, imo ipsum esse usum. Hinc sola navigatione eam absolvi, si mare sit exterum. Seldenum & Strauchium minus recte constituere, etiam aliis, qui recitantur, modis possessionem maris servari. Disputationis nostrae ea de re conjectio. Omnia nunc maria occupanti cedere, ut*

res

res nullius. Ea quoque, quae ſibi hodie nonnulli Principes adſcribunt. Nullum dari mare, quod perpetua detentione cuſtoditur. Solam mentem & affectionem domini non ſufficere retinendo imperio. De Anglis & Venetis ἐν παρόδῳ. *Occupatio maris & poſſeſſio quid praeſtet. Grotio non eſſe concedendum, imperium in eo acquiri, proprietatem non acquiri, & quam ob cauſam. Quî haec differant in Civitate, & in mari occupato differre queant, nec tamen differant unquam. Maris occupati eam videri proprietatem eſſe, qualem JCti ſolent deſcribere optimam maximam. Cauſam dominii maritimi qui effectus ſequantur, enumeratur. Maris dominum poſſe ejus navigatione interdicere vel pure, vel ſub conditione. Utriuſque modi exempla. Tranſitum vel innoxium terra marique probiberi poſſe contra Grotium. Qui fretis imperat, recte tributa imperare tranſeuntibus. Danorum Reges eo jure uti in freto Baltici maris. Suedis in eo nihil juris eſſe, & quare. Hiſpanos forte Gaditanum fretum ſibi aliquando ſubjecturos eſſe, & quomodo. Dominum maris jure praeſcribere ſalutationem & ſalutandi modum. Ordinum Hollandiae aequiſſimum Decretum de ſalutanda arce* Kronenburg. *Minus aequa conſtitutio Philippi II. de non ſubmittendo navium Hiſpanarum primo apluſtri. Ducis Florentini iniqua conditio, illata ab Praefecto claſſis Franciae anno* MIϽCLXVIII. *Quamobrem haec nullo jure ſubſiſtant, & unde proficiſcantur.*

CAP. V. *Nullum hodie mare teneri ditione alicujus Principis. Anglos contradicere, & eorum cauſam in primis egiſſe Seldenum. Qui Britanniae imperitarunt, ad ſua uſque tempora mare Britannicum inſediſſe quî probandum receperit, ſed non probarit. De priſcis Britannis quam laboraverit incaſſum. Solam navigationem vel piſcationem adſerendo imperio non*

 eſſe

esse idoneam. Locum quemdam Solini obtorto eum collo huc rapere. Nihil quicquam constare de animo & dominii destinatione in illa aetate. Perperam haec educi ex Caesare Julio de Bello Gall. Lib. I. C. 5. *& quae ejus vera sit sententia. Seldeni argumenta colliguntur per satyram, atque ita iis quoque respondetur. Animi corporisque possessionem unice esse probandam. Hanc non negari aliquando fuisse penes eos, qui Britanniae potiti sunt. De Romanis exemplum. Aliud de Edgaro Rege, sed quid circa illud Seldeno possit reponi. Nihil protulisse videri, quod praesentem possessionem arguat. Quicquid veteris aevi sit, nullam hodie vel classem vel navem esse, quae Populi Anglicani nomine mare Britannicum navigat. Ne quidem in freto, quod Franciam Angliamque interest, Anglis quicquam esse juris ultra potestatem continentis. Qua ratione id neget Temple. Refutatur is affatim. Auctoritates, queis utitur Seldenus, nullas esse. Ut ut tamen sint, ab errantium testimoniis dominium maris arcessendum non esse. In rebus cosmographicis Scriptores exteros saepius peccasse. Argumento esse Geographum Arabem apud ipsum Seldenum; etiam Zosimum* variis locis. *Veras marium appellationes nihil quoque juris tribuere. De freto Gallico observatio in hanc rem. Gentes, quae maritimo Anglorum imperio testimonia dederunt, sibi, non aliis, praejudicare. Quae & quando testimonia heic valeant. Franci num id sint professi? num faederati Belgae? Pacis pactiones, quae his cum Anglis intercedunt, excutiuntur. Habere nos Regiis Britannorum navibus, ut Principi, reverentiam. Illorum maritimum imperium minime eo agnitum videri. Explicatur §. 4. Pacis anni* MIOCLXXIV. *Regis Anglici Majestatem comiter conservamus, & quare. Sine macu-*

la

la nominis Belgici posse id ipsum & Francis dari. Quam nullo tamen jure de eo sibi blandiantur Angli.

CAP. VI. *Venetos sibi adscribere maris Adriatici dominium. Graswinckelium id negare, sed, ut semper alias, nihil agere. Quid pro Venetorum causa dictum sit, & porro dici posset. Ex regulis de origine dominii rem esse finiendam. Secundum has Adriatici non esse dominos, nisi qua possident. Non videri nunc possidere, nisi has maris partes, quibus ex continenti imperant. Possessionem, quae fit dicis causa per desponsationem maris annuam, procul hinc habendam esse. Nullam navem, naviculam, scapham, cymbam in Adriatico navigare ad tuendam ejus possessionem. Promiscuas navigationes non sufficere, & qua de causa. Julium Pacium aliosque pro Venetis in primis advocare praescriptionem longi temporis. Ea expellitur, si inter diversos Principes res agatur. Grotii quaedam nutatio. Quamvis praescriptio obtinere queat inter distincta invicem imperia, attamen ratione maris id admittendum non esse. Quin nec ex Edicto Praetoris eam hic procedere. Deesse possessionem, & magis eam, cujus non exstet memoria. Grotius & Vasquius quid ea de re recte, quid secus videantur statuisse. Pro dominio maris Ligustici Genuensium partes egisse Burgum. Hunc fere eadem dixisse, quae pro Anglis & Venetis alii. Quî Genuenses mare suum videantur possidere, nec tamen, ut nunc est, possideant. Haec cur ita sint, prolixe enarratur. Injuria Francorum Regem mare Mediterraneum sibi adrogare. Qua ratione sit summovendus.*

CAP. VII. *Belgas, usu maris & fructu contentos, nullius imperium sibi vindicare. Maribus tamen fretisque proximis semper imperasse. Quî & quare mari Australi dominati sit, & adhuc dominentur. Philippi Burgundi*

privilegium in eo datum Amsterdammensibus, & exortae circa id turbae. Etiam Frisios turbasse, & quemadmodum ea res sit composita. Maximiliani privilegium, quo Euchusanis in mari territorium dedit per milliare quadratum. Potestatem continentis ibi accipi ἐν πλάτει. *Alia ejus locutionis exempla apud Dionem Chrysostomum de Augusto, ut & de Ballivio aquarum in* Consuetud. Middelburg. *Cur ea latitudo videatur placuisse, & quam ita res intricetur. Vastum Oceanum possideri non posse. Omnes omnium Principum naves ei rei non sufficere. Ne mare Atlanticum quidem recte classibus custodiri. Hoc sibi adscribere Lusitanos. Quin Hispanos sibi, ut vulgo fertur, universum Oceanum. Ne hoc verum sit, eorum tituli varie explicantur & interpunguntur. Jure utique neminem universum Oceanum in dominium transscribere posse, partem posse, & quid ita. Castellanos ab utroque latere Oceani possidere, nec quicquam id iis prodesse. Ultra columnas Herculis nihil juris fuisse Romanis. Oceanum eorum imperio excludi apud Virgilium & Livium. Apud alios si subditus proponatur, Oceanum fere Britannicum intelligi. Nullam hodie Oceani partem a quoquam possideri. Ex eo solo contra Lusitanos asserta libertas navigandi ad Indiam Eoam. Grotii longum molimen, & rationes in hanc rem non satis aptae. Quod mare appellemus* liberum, *quod* clausum, *brevis enarratio.*

Cap. VIII. *Veteres Auctores maris dominium nunc adfirmare, nunc negare. His illisve quatenus tribuendum videatur. Pro imperio maritimo qui loca congesserint. Alia ex aliis, quae indicantur; alia, quae recitantur ex Herodiano,* Ἀνθολογίᾳ variis locis, *Lucano, Claudiano &c. Inscriptio quaedam Thyatirena; & cur hanc repraesentemus. Non deesse etiam, qui pro libertate maris testimonia dixerint; sed qui pro dominio, semper vincere, seu numeremus sententias, seu ponderemus. Auctoritates pro mari subdito quandoque suspectas esse. Qui id sit discernendum. Locus Dionysii Halicarnassensis de Romanorum imperio maritimo postulatur falsi. Quomodo, quando & quousque illi maribus imperaverint. Secundum haec Scriptorum testimonia esse intelligenda vel refutanda. Exempla Gentium, quae maris potitae sunt. Casauboni objectio de vocabulo* θαλασσοκρατεῖν. *Late defenditur aliquando id usurpari ad denotandum maris imperium. Non promiscue tamen admittenda esse illa Gentium praejudicia. Obscuritatem veteris aevi in causa esse, quominus liquido de his pronunciemus, & quam ob rem. De Ro-*

Romanis, illustri alioquin Populo, ne quidem praecise constare. Quaestionem ejus rei unice verti in facto.

Cap. IX. *Grotium modo simpliciter negare, mare dominio subjici posse, modo id concedere de parte maris, qua proximi, qua exteri. Quî ipse partem illam definiat, nec proprietatem in ea, sed imperium largiatur. Ex his cur nihil omnino videatur subsistere. Quare illa sententia Grotio placuerit. Excutiuntur ejus rationes ab Jure Naturali petitae. An mare, quod omnibus sufficiat, propterea nequeat occupari? A pristina communione recessum esse necessitate imperante, & utilitate suadente. Utilitatem a Grotio minus recte transmitti. Mare magis esse utile, si mihi soli prostet, quam si omnibus. Alia Grotii ratio, quod maris non sit terminus, neque adeo dominium. Huic occurritur, & probatur eundem esse dominii terminum, qui possessionis, & ecquis ille sit. Alia rursus Grotii ratio, quod mare nequeat possideri ob fluxam ejus & instabilem naturam. Varie ea refutatur, apposito de fluminibus exemplo. Littora quoque dici* communia, *nec tamen esse sine termino vel naturae vagae rapidaeve. De naturali commerciorum libertate & facultate transeundi quae dicuntur, nulla esse. In Jure Gentium nihil quicquam reperiri, quod adversetur maris dominio. Juris Romani auctoritas an & quatenus heic valeat. Illius Juris consultos passim ingeminare, mare esse* commune. *Loca in hanc rem. Quî haec accipiant assertores dominii maritimi. Nobis videri, non alia ratione mare vocari commune, quam quod occupatum non erat vel possessum. Verum id esse de Oceano, & quomodo ille* κατ' ἐξοχὴν *dicatur* mare. *Quin & aetate JCtorum nostrorum verum videri de mari Mediterraneo. Nonnihil difficultatis ex* l. un. C. de Classic. *movetur & removetur. Maris jus proprium ad aliquem pertinere posse ex Libris nostris probatur. Etiam Grotium id agnovisse, sed mox varie tricatum esse. Occupatio maris & a populo & a privato quî procedat. Littorum eandem esse, quae maris, causam. Neque haec* communia *appellari, quam quae occupata non sunt. Posse tamen in dominium redigi, & redacta esse nonnunquam. Quae Auctores nostri de his dixerint, adferuntur & exponuntur. Ut & quae ipsi ex condicto tradidere de non impediendo maris usu, explicitis circa haec variis capitibus Juris in* l. 50. ff. de Acquir. rer. domin. l. 2. §. 8. & 9. l. 3. §. 1. l. 4. ff. Ne quid in loc. pub. l. 13. §. ult. l. 14. ff. de Injur. l. 1. §. 27. ff. de Flumin. &c. *Grotium & Interpretes tantum non omnes perperam ea in-*

intellexisse videri. Possessionem & maris & littorum etiam Jure Romano dominium unice dare, unice defendere. Ex Basilicis illustratur l. 14. §. 1. ff. de Acq. rer. dom. *Mendosam esse* l. 45. ff. de Usurp. & usuc. *Haec restituitur, in rem praesentem explicatur, & porro componitur cum* l. 7. ff. de Divers. temp. praescript. *Epilogus de tantulo rei tantae compendio.*

FINIS.

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

Jurisconſulti & Praeſidis,

DE

FORO LEGATORUM

TAM IN CAUSA CIVILI, QUAM CRIMINALI,

LIBER SINGULARIS.

AMPLISSIMO GRAVISSIMOQUE
VIRO
CASPARO VAN CITTERS;
ILLUSTRIUM AC PRAEPOTENTIUM ZELANDIAE ORDINUM SYNDICO,

S. D.

CORN. VAN BYNKERSHOEK

Ad Te, Vir Ampliſſime, venit hic libellus, nomini tuo inſcriptus. Et cui potius inſcribam, quam Tibi? Zelandus Zelando? &, quod magis eſt, & per Te dicere licet, amicus amico? oportunum quoque eſt, de re Legati, Legati filium adire, & eum quidem, qui de quaeſtione, quam hic tracto, & qua non alia magis illuſtris eſt in omni, quod de Legatis exſtat, argumento, etiam de plano pronunciare poteſt. Si ex Jure Romano manus conſerenda, Tu JCtus, & Senatus Flandrici Exſenator, copias tuas explicare potes; ſi ex Jure Publico, & moribus Gentium, praeſto Tibi ſunt Edicta & Decreta Principum & Ordinum,

praesto illa perpetuo usu inter diversos sui juris Populos observata consuetudo, quam solida & mascula ratio iis persuasit, & *Jus Gentium* appellamus. In eo jure nunc totus versaris, postquam relicto jus dicentis officio, Reipublicae per varios gradus admotus, nunc tandem prudens Gubernator sedes ad clavum Zelandiae nostrae, solicite cavens, ne quid Respublica detrimenti capiat. Si exponam, qua fide, diligentia, & peritia, id agas, quod agendum est, Tibi, pro modestia tua, gravis essem, nec quicquam dicerem, quod non etiam in vulgus notum sit: nemo enim est, qui nescit, Te ita agere rem publicam, ut diligentissimus quisque Paterfamilias solet agere rem privatam. Sed haec mitto, & Te potius causae, quam hic ago, arbitrum esse volo, Tu decerne, an quae de foro Legatorum disputavi, Juri Gentium conveniant, utque ea de re publice potes dicere sententiam ex facto, quod apud Ordines Foederati Belgii adhuc finiendum est, sic, si privatim dicas, & me moneas doceasque, semper Te audiam. Diu vive & vale, Vir Amplissime, & me amicitia tua dignari perge. Hagae Batavorum ipsis Calendis Augusti CIƆIƆCCXXI.

AD

Non puto ullum Juris Publici argumentum plus agitatum esse, quam id, quod circa Legatos versatur. Veteres, Recentiores in eo illustrando certatim Symbolam contulere. Vis eorum nomenclaturam? prolixam exhibet Joannes Hotmanus post libellum, quem Gallice scripsit de l' Ambassadeur, *prolixam quoque Christophorus Besoldus in* Prolegom. Dissertationis de Legatis eorumque jure. *Nec tamen penitus elaboratum, vel exhaustum esse, quicquid est ejus argumenti, tot posteriora Opera significant, & significabit Opusculum, quod nunc edo,* de Foro Legatorum. *Ex facto mihi nata est ejus scribendi occasio. Quaerebatur apud eos, qui rem publicam Foederati Belgii curant, an & Legatus mercator, ex causa mercaturae, apud nos conveniri posset? Curia Hollandiae, sententiam rogata, posse respondit, ut prolixius enarro* Cap. XIV. *Quid mihi, quid aliis videretur, cum inter amicos quaesitum esset, sententiam meam, quam tunc privatim dicebam, publice me dicturum promisi, & ecce fidem datam libero. Causa civilis, quae tunc inciderat, non aliam disputationem desiderabat, quam de foro Legati in causa civili, sed quia magis laboratur de foro Legati in causa criminis, ne quid deësset huic argumento, utrumque forum hac Dissertatione complexus sum.*

Curia Hollandiae, ab Ordinibus Hollandiae etiam alias consulta, de foro Legatorum varie respondit. Tandem ad Jure Gentium, quo olim plane exciderat, tantum non reversa est. Vix tamen dici potest, eam sibi in hoc argumento vel olim satis constitisse, vel hodie satis constare. Quum vero ad solam Curiam pertineat, quaecunque tandem sit, de Legatis cognitio, postulabat rei dignitas &

magnitudo, postulabat ipsa Reipublicae tranquillitas, ut in causa Legatorum eodem semper jure uteretur, nec exteri, quin & quandoque subditi ei exprobrarent Juris Publici ignorantiam. Curiam, hac parte, defendo Cap. VII. *sic tamen, ut sententiis saepe variasse non negem. Si placere possint, quae hic scripsi, semel erit, quod sequamur, si non possint, sequamur aliud, & melius, sed id operam demus, ut in controversia, quae de Jure Gentium est, sequamur consuetudinem Gentium, nec soli sapiamus ex nostro ingenio. Scio, ex sola ratione, aliud & aliud de foro Legatorum placere posse, at scio, eam rationem vincere, quam usus Gentium probavit, & hoc est, quod hic vel maxime defendo. Quid ipse sentiam, leges, si commodum est, in hoc exiguae molis libello, si non est, heic loci non audies.*

Constitueram etiam disputare de foro civili & criminali eorum, quos singulae Civitates seu Provinciae (quas vocant) mittunt ad Collegium Ordinum Foederati Belgii, vel ad alia Collegia, quae terra marique Foederis curam habent, constitueram de his addere, qui ex singulis Urbibus ad Comitia Ordinum cujusque Provinciae, vel ad Collegia, quae ab his pendent, mittuntur, nam & omnes illi sunt Legati, saepissime de his quaesitum est, & bellissime quaeri potest. Sed abstinui, quia ea tractatio non tam pertinet ad Jus Gentium, de quo hic ago, quam ad Jus Publicum & singulare Foederati Belgii, & quia sic hoc Opusculum excrevisset ad majorem molem, quam ut scribere potuissem tam festinante calamo, ut nunc scriptum vides, si rationem putare velis ejus temporis, quod effluxit ab exorta quaestione, quae etiamnum apud Ordines indecisa pendet, ad usque hunc, qui labitur, diem. Memineris etiam, me non aliter scribere, quam solent occupatissimi. Ita, Lector, vale.

COR-

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

Jurisconsulti & Praesidis,

DE

FORO LEGATORUM,

tam in causa civili, quam criminali,

LIBER SINGULARIS.

CAPUT I.

Legatorum varia nomina, nec una conditio, sed nihil haec pertinere ad Forum competens.

LEgati varia nunc nomina, rem ipsam idem sunt. Apud Veteres distinctum non invenias, una fere ibi legati vox vel Oratoris. Hodie ex pompae magis, vel stipendii magnitudine, quam alia ratione appellationibus distinguuntur. Ipsae appellationes aliis enumeratae, & vulgo notae sunt. *Oratoris* nomen, apud antiquos Romanos frequentissimum, tantum non obsolevit, nisi quod Ordines Generales Foederati Belgii in veterioribus Decretis suum ad Turcorum Imperatorem legatorum, *Oratorem* appellant. Ne quidem apud Veteres obtinuit illa legatorum distinctio, quae cum maxime celebratur, ut alii sint extraordinarii, alii vero ordinarii. Extraordinarii, quales olim erant omnes, mittuntur cum mandato certae alicujus rei agendae, ordinarii non unius, sed omnium rerum, atque adeo & exploran-

randi ergo in Amicorum Aulis habentur. Sane mutata Europae conditio ordinariorum usum & utilitatem introduxit. Romani Veteres iis usi non sunt, quia parum commercii cum exteris exercebant, neque ab hoste tantum sibi metuebant, Imperii magnitudine & limitaneis castris tuti, interdicto & quandoque cum exteris commercio, ac si arcana alterius Imperii scrutari displiceret *l.* 4. *C. de Commerc. & Mercator.* Sed alia rerum facies esse coepit, cum post Imperii Romani finem plurimi Principes, quique sui juris, & plurimae minutae Respublicae exortae sunt, & cum late coeperunt fervere commercia, in alio fere Imperio exercita, ubi vix tutum est agere sine magnae auctoritatis Patrono, qui mercatorum defensorem agat. Ne dicam, metum quoque auctum, & frequentes nomine publico querelas perpetuam fere legationis materiam praebere. Atque inde iis ordinariis legationibus nihil est frequentius, quibus solis ii Principes non utuntur, quorum subditi, ut olim Romani, magis sese Imperii sui limitibus continent. Quin Belgis Foederatis expediant, propter ea, quae dixi, non video, cur dubites. De eo tamen quaesitum est in extraordinariis Ordinum Generalium comitiis anno 1651. sed nihil definitum, re ablegata ad ordinaria eorundem Ordinum Comitia.

Quaecunque autem legatorum nomina sint, & quaecunque legatio, sive ordinaria, sive extraordinaria, quamvis & pro mittentis, & pro missi dignitate & titulo alius atque alius legatis habeatur honor, id tamen constare debet, si, ut oportet, ex Jure Gentium causam aestimemus, legati personam semper aeque sancte habendam, semper aeque custodienda jura, quae legatis, tanquam legatis, debentur. Inter legatos certe, ubi de tuitione eorum adversus vim injustam agit, non distinxit Ulpianus

in

in *l. 7. ff. ad L. Jul. de vi publ.* cum ait, lege Julia de vi publica teneri, *quod ad Legatos, Oratores, Comitesve attinebit, si quis eorum quem pulsasse, sive injuriam fecisse arguetur.* Nec etiam, in eadem causa, distinxit Pomponius, & Veteres Juris Auctores, ab eo laudati, in *l. ult. ff. de Legation.* nimis scilicet juris publici, quod etiam positebantur, periti, quam ut in legato, qui codicillos habet a Principe, vel populo, qui sui juris est, quicquam facerent discriminis in iis, quae ex Jure Gentium discendunt.

Hollandiae Ordines, id jus sequuti, etiam omnes species legatorum, qui nunc sunt in usu, recensuerunt, cum vim injustam a legatis arcendam decreverunt, nam ecce anno 1651. 29. Mart. Edicto facto gravissimam indignationem suam minati sunt, si quis legatis eorumve comitibus, domui, caeterisve rebus aliquam injuriam fecisset, *Ambassadeurs*, ajunt, *Residenten, Agenten, of andere Ministers van Coningen, Princen, Republycquen, of andere, de naam van publicque Ministers dragende.* Neque etiam Ordines Generales Foederati Belgii distinxerunt inter Legatos in *Edicto 9. Sept.* 1679. & *Decreto 19. Jun.* 1681. de quo utroque deinde plenius agemus, sed vel conjungunt *Ambassadeurs* en *Ministers*, vel de his solis loquuntur, generali appellatione.

Haec eo pertinent, ut sciamus, in quaestione, quam nunc excutimus de foro competenti legatorum, distinguendum non videri, cujus conditionis vel nominis legati fuerint, nam jus revocandi domum, quod legatis debetur, debetur ex jure Gentium, ejusque participes sunt non tantum legati primae, sed & secundae & inferioris dignitatis. Utque adeo nesciam, quo jure Curia Hollandiae Anno 1644. & manifestius Anno 1659. responderit, illa

illa legatorum privilegia, quibus jurisdictioni eximuntur eorum, apud quos degunt, ad eos duntaxat pertinere, qui, ut ajunt, *cum eminenti & summa dignitate* mittuntur, & *Ambassadeurs* appellantur. Responsa illa narrat Aitzema *Libr. XXIV. p. m.* 792. & *Libr. XXXIX. p. m.* 680. Atque ea ratione ipsa illa Curia Hollandiae, cum 25. Oct. ejusdem anni 1644. Edictum promulgasset adversus eos, qui ad legatorum aedes concursum, turbam, vim faciunt, non est loquuta nisi de solis aedibus τῶν *Ambassadeurs*, ac si aliis minorum Gentium legatis satis cautum esset jure communi, vel his non deberetur ea tuitio, quae majorum Gentium legatis debetur, cum tamen utrique veniant aeque fide publica, aeque a Principe sui Juris, nec quicquam mutet, si, vel ut sumptibus parcatur, sive alia de causa, alio atque alio nomine eos appellemus. Sunt Principes, qui nunquam mittunt *Ambassadeurs*, eorum igitur legatos a Jure Gentium excludemus? ea Juris Publici prudentia nos non utimur, & eam etiam merito damnarunt Wicquefort *en son Ambassadeur L. I. Sect.* 5. *princ.* & *Sect.* 27. *p.* 813. & Aitzema *d. Lib. XXIV. p. m.* 799. & 800. & ante eos alii.

CAPUT II.

Forum competens unde aestimari oporteat.

Igitur qualescunque legati disputationi nostrae argumentum praebent. Priusquam, ubi hi conveniantur vel accusentur, porro inquiram, intererit scire, quae fori competentis origo & natura sit. Omnis jurisdictio, cum in causa civili, tum criminali, solius Principis est, hanc-

que

que vel ipſe exercere poteſt, vel alteri mandare. Utcunque placuerit, extra perſonas vel res, Imperio ejus ſubditas, neutiquam ea extendi poterit: nam ut Juris Civilis decretum eſt, *extra territorium jus dicenti impune non pareri*, ita Juris Gentium vox, *impera, ſed in ſubditos.* Pendet ea res a ſola ſubjectione, & abſque ea ſi ſit, irrita eſt omnis juriſdictio, & irrita, quae eam praecedit, in jus vocatio. Si quis in jus vocatus non iverit, mulcta tenetur *l.* 2. §. 1. *ff. Si quis in jus vocat. non iver.* at quis mulctam dicet in non ſubditum? qui in jus vocatus fidejuſſorem dedit, ſed non ſubjectum juriſdictioni ejus, ad quem vocatur, pro non dato fidejuſſor habebitur *l.* 1. *ff. eod.* Omnibus Magiſtratibus *ſecundum jus poteſtatis ſuae* conceſſum eſt Juriſdictionem ſuam defendere judicio poenali *l.* 1. *pr. ff. Si quis jus dicenti non obtemp.* at quae poteſtas in perſonas vel res, juriſdictioni Magiſtratus non ſubditas? quis judex non ſubditum cogat ad id, quod extremum eſt in Juriſdictione? Nempe ubi ſumus, convenimur, quia ſubjecti ſumus, ubi contraximus, convenimur, quia, dum ſubjecti eramus, contrahentes, nos ei Juriſdictioni obligavimus. Cum lex ait, ne quis contrahat, niſi & impleat contractus fidem, de ſubjectis loquitur; & id jubet, quia ſubjecti ſumus, inutilis alioquin eſt ea juſſio, ut eſt omnis lex, in non ſubditum ſcripta.

Subjectio autem, ut modo indicabam, duplex eſt, altera perſonae, altera rei, in Imperio, quo de agitur, ſitae, & ex utraque forum ſortimur. Perſona forum ſortitur ex loco domicilii, quia, niſi privilegium obſtet, Magiſtratui ſuo ſubecta eſt. De arreſtis, ut verbo forenſi, ubique nunc recepto, utar, ex ſola ſubjectione etiam aeſtimandum eſt. An arreſta apud Romanos fuerint in uſu,

& forum conpetens tribuerint, ut hodie ubique fere Gentium tribuunt, non eſt, ut prolixe inquiram. Omnino non fuiſſe in uſu, non auſim adfirmare. Cum eo, qui, cum Provincia abiret, pecuniam, quae penes ſe eſſet, ad aerarium profeſſus retinuerit, non eſſe quidem reſiduae pecuniae actionem Paulus ſcripſit in *l. 9. §. ult. ff. ad L. Jul. pecul.* ſed tamen poſſe eum, qui hoc imperio utitur, eam pecuniam exigere, *pignus capiendo*, CORPUS RETINENDO, *mulctam dicendo.* Et adverſus peregrino, utique in cauſa criminali, juriſdictionem eſſe ſignificat Proculus in *l. 7. ff. de Captiv. & poſtlim. revers.* nam cum in *princ.* dixiſſet, liberos & foederatos nobis exteros eſſe, addit in § 2. *At fiunt apud nos rei ex Civitatibus foederatis, & in eos damnatos animadvertimus.* quod ipſum, in eandem ſententiam, adfirmat Paulus in *l. 3. ff. de Offic. Praeſid.* Fruſtra ſimus, niſi id jus derivemus ex ſola ratione ſubjectionis, ut inde quoque derivanda eſt omnis origo Arreſtorum, quibus hodie tam prolixe utimur. Cur bona detinemus, niſi quod ſubſint Imperio ejus, qui, injecta manu, detinere jubet, ſive mobilia, ſive immobilia ſint? cur ea detentio juriſdictionem tribuit, niſi quod judex bona rei, a ſe damnati, poſſit executioni dare? Pragmaticorum verſuta natio etiam detentionem rei viliſſimae putat ſufficere ad forum tribuendum, etiamſi nulla in eam fieri poſſit executio ejus, quod juſſit vetuitve judex, ſed quo jure id dicatur, nunc non diſputo, modo conſtet, ſolam ſubjectionem arreſto cauſam dare poſſe. De perſonis eadem inſpectio eſt, nam ſive peregrinos detineamus, ſive, ubi id licet, ejuſdem Imperii ſubditos, ſed in alieno territorio, non aliam ob cauſam detinemus, quam quod ubicunque quis invenitur, ibi & ſubjectus eſſe intelligatur, & quia ſubjectus eſt, cogatur parere juriſdictioni ejus,

ejus, qui eum in jus vocavit. Quapropter non ſatis animadverto, quid ſibi velit Neoſtadius *Deciſ. Supr. Cur.* 83. cum ait, *Sequeſtrandi*, ut ipſe vocat, *jus ſoli Curiae dari ex cauſis in jure expreſſis, & eo etiam Civitates ex privilegio uti, Pagis vero idem jus a Principibus conceſſum non eſſe.* Nullae ſunt cauſae expreſſae in jure, ob quas Curia arreſto detinere poſſit, nulla ſunt privilegia, quibus id Civitatibus datum eſt, denique ubicunque Magiſtratus loci juriſdictionem & imperium habet, recte fiunt arreſta, etiam in agro, niſi ſpecialis lex ſit, quae vetat, vel mutua pactio, vel privilegium, quod a jure communi eximat. Hujuſmodi leges, pactiones & privilegia quam plurima ſunt, ſed quae nunc non recenſeo. Abſque his ſi ſit, ſequemur jus commune, nec quicquam curabimus illam, quam memoravi, verborum balbutiem.

De origine Arreſtorum mirum eſt, quam varie diſputet vulgus. Poteris animum his deliciis paſcere, ſi legeris, quae habet Peckius *de jure ſiſtend. C.* 2. Buſius ad *l.* 1. *ff. de Judic. n.* 7. Hilliger ad Donellum *Lib. XVII. C.* 15. *lit. Q.* Groenewegen *ad l. un. C. Ubi conven. qui cert. loc. dare prom.* & Voet ad *Tit. ff. de in jus voc. n.* 22. *&* 23. Sed & poteris ea omnia pro non ſcriptis habere, & animum duntaxat applicare ad diverſa, quae nunc ſunt, Imperia, & diverſas, quae inde naſcuntur, perſonarum & rerum ſubjectiones. Imperium Romanum cum ab uno regeretur, injuria arreſti adeo placere non potuit, incommoda quippe ſubditis, ſed poſtquam Imperium Romanum in tot diſtincta Imperia eſt diviſum, quin diſſectum in tot particulas, eaſque ſingulas ſui juris, etiam ſingulae ſibi ſuorumque commoditatibus proſpexerunt, maxime adverſus exteros. Et quamvis plurima Imperiola poſtmodum coaluerint, & invicem coiverint, retinuiſſe tamen viden-

tur jus antiquum, quo, cum divisa essent, utebantur. Utebantur autem primum contra peregrinos, nec sine aliqua rationis specie, quia eorum commoditati non ita prospicit lex, ac prospexit utilitati subditorum & incolarum. Atque ita divisae olim Hollandiae Ditiunculae jure arresti usae sunt adversus exteros, ut variae earum antiquae leges demonstrant. Sed deinde, quamvis coaluerint, & contra se invicem usae sunt, & generale jus esse coepit, ubi quis invenitur, recte eum conveniri posse, &, si abeundi metus est, detineri, cum tot censeantur subjectiones, quot sunt territoria, etiam sub uno eodemque Principe. Et hoc jure nos utimur, nisi, ut diximus, specialiter secus sit constitutum.

CAPUT III.

Princeps in alterius Imperio quo jure censeatur, quod ad forum competens.

Antequam de legato, qui faciem Principis adfert, videamus, de ipso Principe ejusve bonis primum meretur despici. Ita autem in hoc, & reliquo, quod executuri sumus, argumento versabimur, ut semper rationes Imperii a rationibus juris diligenter distinguamus, nec tam quaeramus, quid prosit, quam quid liceat, si quis jure suo uti velit. Sunt, qui existimant, ejusmodi esse Principum in Ditionibus suis potestatem, ut quicunque in iis sunt, eorundem subditi intelligantur, idque eo etiam usque, ut ipsi Reges, quum in alterius Imperio morantur, jura Principum amisisse credantur, habeanturque ut alia privata ejus Imperii membra, atque adeo vivant eorum loco-

locorum, in quibus agunt, legibus moribusque. Neque, ajunt, hoc fieri potest aliter, quum ea sit tacita & necessaria in alicujus ditionem veniundi conditio. Ipsum Imperatorem in alterius Imperio esse *tanquam privatum*, etiam testibus advocatis, dixit Arthurus Duck *de usu & author. Jur. Civ. Lib. II. C.* 5. *n.* 9. & Principes in alterius territorio forum sortiri, sicut quoslibet privatos, additis quoque auctoritatibus, scripsit Mollerus *Semest. Lib. IV. C.* 20. *n.* 2. nec fere alia sententia utitur Richardus Zoucheus *Jur. Fecial. inter Gent. Part. II. Sect.* 2. *q.* 6. duo triave exempla adferens Principum, qui in alieno Imperio damnati sunt. Sed vero cur Princeps in alterius Imperio, quod ad suum Principatum, jura, quae Majestatis vocantur, exercere non possit, minime animadverto, & omnino falluntur, sive rationem, sive consensum Gentium exploremus, qui eo etiam usque Principis, in alieno territorio morantis, auctoritatem demittunt. Quod ad Imperium ejus, in quo moratur, jura Majestatis Principem exercere non posse, res est liquida: quumque jurisdictio ad Jura Majestatis pertineat, jure merito aegre acceptum est in Francia, quod Christina, Sueciae Regina, anno 1657. ibi hominem quemdam suum, quod secreta ejus eliminarat, jusserit interimi. Posse tamen Principem in Imperio non suo quaedam exercere, & qua illa sint, commodum explicat Zoucheus *d. Part. II. Sect.* 2. *Q.* 9.

Caeterum ego ne quidem de privato ausim adfirmare, quod illi, quos dixi, tam prolixe largiuntur de Principe, qui alterius Imperium subivit. Quid enim, an privatus, qui nec civis nec incola est, sed fortuito moratur in alia Ditione, ex eo, tanquam subditus, mox forum sortietur? si quis peregrinus secesserit in Hollandiam, & hanc transiens,

iens, ut vel amicos invifat, vel res fuas cum Mercatoribus componat, vel ut multorum hominum mores videat & urbes, in fingulis urbibus jus dicenti parebit? non puto, quia advena eft, non fubditus. Veriffima & aequiffima eft Pauli difputatio in *l.* 19. §. 2. *ff. de Judic. Nunquid dicimus*, inquit, *eum qui a mercatore quid comparavit advena, vel ei vendidit, quem fcit inde confeftim profecturum, non oportet ibi bona poffidere, fed domicilium fequi ejus? at fi quis ab eo, qui tabernam vel officinam certo loci conductam habuit, in ea caufa eft, ut illic conveniatur? quod magis habet rationem. Nam ubi fic venit, ut confeftim difcedat, quafi a viatore emptis, vel eo qui transvehebatur, vel eo qui* παραπλεῖ, *id eft, praeternavigat, emit, duriffimum eft, quotquot locis quis navigans, vel iter faciens, delatus eft, tot locis fe defendi.* Idque Jure Romano placuit, quo etiam forum competens eft ex loco contractus, fecus atque hodie ubique fere Gentium. Aliud eft, fi quis domicilium transferat, atque ita fubditi conditionem, quam alibi habuit, exuat: nam apud omnes populos, Chinenfes, Mofchos & Anglos fi excipias, femper fuit, & adhuc eft liberum, fubditi conditionem exuere, in eamque fententiam prolixe Ordines Generales contra Anglos difputant in Decreto anni 1688. 13. Mart. quod eft in *de Holl. Mercur.* 1688. *p.* 188. 189. *&* 190. & recte difputant, etiam confentiente Grotio *de J. B. & P. Lib. II. C.* 5. *n.* 24. nec quemquam novi, qui contradicat, nifi Ant. Matthaeum *de Crimin. ad L. XLVIII. ff. T. II. C.* 1. *n.* 9. illi nempe in mentem venit adfirmare femper aliquem, qnantumvis deceffferit, manere fubditum, fruftra huc advocata, quam non intellexit, *l.* 29. *ff. ad Municip.* Ubi igitur non eft lex fpecialis, quae id vetet, licet fubditi conditionem mutare,

re, mutato ex animi ſententia domicilio, ſed ubi mutatum non eſt, ut peregrinantes, etiam privati, mutare non ſolent, ex brevi commoratione non naſcetur forum competens. Excipio delicti cauſam, nam & Jure Romano, quamvis Praeſes in ſuae Provinciae homines tantum imperium habuit, habebat tamen & adverſus extraneos, ſi quid manu commiſiſſent *l. 3. ff. de Offic. praeſid.* neque aliter moribus Gentium, qui nunc ſunt, ubi quis deliquit, ibi judicatur, utique ſi, ubi deliquit, fuerit apprehenſus, quod legibus quibuſdam additur, ſed ea eſt hujus argumenti magnitudo, ut de eo ſilere praeſtet, quam parum dicere. Excipio denique cauſam arreſti, nam peregrinum nunc, ubicunque moratur, detineri poſſe, & ex illa detentione forum eſſe competens, nemo negaverit.

Nunc propius agamus de Principe, qui liber & ſui juris, in alterius tamen Imperium ſecedit, ſive ut res ſuas ipſe agat, quae alioquin per legatos ſolent explicari, quod ad foedera, commercia, & id genus alia, ſive ut litem obortam ipſe transactione componat, ſive ut diſcat ex rationibus alieni Imperii, quod ad ſuum transferat, ſive ſolius animi & oblectationis gratia. Quacunque autem cauſa ſeceſſerit, nemo dicet, eo animo ſeceſſiſſe, ut alterius Imperio ſe ſubmittat, utque fiat ſubditus, tranſlato domicilio. Advena eſt, ut quicunque privatus, & quemadmodum hic non tantum non ſubjicitur muneribus loci, quo de agitur, perſonalibus vel patrimonialibus, ſed nec foro, ita nec Principem ſubjici res eſt oppido manifeſta. At vero exceptiones, quae in privato obtinent, an & in Principe obtineant, ambiguae magis, & arduae inſpectionis eſt. Fac, Principem homicidia & rapinas perpetrare, irruere in quoſvis homines, non ſuos tantum, ſed & ejus Imperii, in quo moratur, fac, eum hoſtile quod moliti

in Principem, hoſpitem ſuum, an dicemus, quia deliquit, detineri & judicari poſſe a Principe, cujus Majeſtatem laeſit? Et rurſus, fac, Principem, ubi eſt, grande aes alienum contraxiſſe, fac, ex antiqua cauſa plurimum aeris alieni debere ſubditis ejus, apud quem moratur, vel etiam aliis extra ſubditos, an dicemus, arreſto poſſe detineri, & inde foro ſubjici, & ad ſolutionem cogi? ſubſiſto. Pendet ea quaeſtio, ut omnis alia inter diverſos Principes, a Jure Gentium. Id quale ſit & unde ſit, quibus regulis contineatur, & quas diſtinctiones patiatur, integris Libris pertractatum eſt. Non erraverit, qui veteres Juris Auctores ſecutus id eſſe dixerit, quod ratione praeëunte inter Gentes ſervatur, ſi non inter omnes, inter pleraſque certe & moratiores. Duo igitur ejus quaſi fulcra ſunt, ratio & uſus. Id ipſum mihi deſcripſiſſe videtur Seneca *Epiſt.* 120. *Nobis*, inquit, *videtur obſervatio collegiſſe, & rerum ſaepe factarum inter ſe collatio, per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum judicante.* Et ea ratione a Jure Naturae diſtinxiſſe videtur, quod non uſui adſcribit *Epiſt.* 121. nam poſtquam inſtinctum naturalem, qui in animalibus eſt, expoſuiſſet, mox addit: *ex quo apparet, non uſu ad hoc pervenire, ſed naturali amore ſalutis ſuae.* Quicquid autem, & quam varie, & quam anxie de Jure Gentium diſputetur, eo ſemper cauſa recidit, ut quod ratio dictavit Gentibus, quodque illae rerum ſaepe factarum collatione inter ſe obſervant, unicum jus ſit eorum, qui alio jure non reguntur. Si omnes homines homines ſint, id eſt, ratione utantur, haud fieri poteſt aliter, quin ratio iis quaedam ſuadeat & imperet, quae mutuo quaſi conſenſu ſervanda ſunt, & quae deinde in uſum converſa Gentes inter ſe obligant, & ſine quo Jure nec bellum, nec pax, nec foede-

de-

dera, nec legationes, nec commercia intelliguntur.

Secundum haec ſi quaeramus, an Princeps, qui in alterius Imperio deliquit vel contraxit, ibi puniri poſſit, & an detineri ob aes alienum, ad rationem primum, deinde ad uſum recurrendum erit. Solam rationem ſi in conſilium adhibeamus, multa in utramque partem dici poſſunt. Quid enim ſi Princeps in aliena Ditione Principem exuat, latronem & homicidam induat, ſi res novas moliatur, factiones concitet, & perduellem agat, nunquid id ei impune erit? rurſus, ſi cives pecuniis emungat, grandi aere alieno conflato, an ſic abibit, ſpolia haec opima domum referens? difficile dictu eſt. Nec tamen deſunt, quae, couſulta ratione, contra diſputes. Si enim legati, qui Principem repraeſentant, nec in contractibus, nec in delictis foro ſubjiciantur ejus, apud quem legatione funguntur, ut plena fide deinde oſtendam, an in Principe contra ſtatuemus? an quod ratio & omnium Gentium conſenſio in legatis recepit, quia Principem repraſentant, & ejus mandata explicant, non recipiemus in Principe, qui ipſe adeſt, & res ſuas forte per ſe agit? an ejus ſanctitas non eſt major ſanctitate legatorum? an hunc igitur, injecta manu, in jus rapiemus, ut cauſam dicat? vel an ideo in Principe licebit, quod in legato non licet, quod legatus habeat, quem repraeſentat, & ad quem domum revocet, ipſe Princeps non habeat? ea forte ratione, qua Chriſtinae in Suecia Miſſam celebrare permiſſum non fuit, quamquam omnibus legatis permitteretur, ut refert Aitzema *Lib. XLVII. p.* 406. *&* 407. etiam hoc difficile dictu eſt. Si de uſu quaeramus ex ſecundo praecepto Juris Gentium, adhuc incertiores erimus, quam dudum. Quin fere eo deveniendum eſt, negandum videatur, hanc rem Jure Gentium definitam eſſe, vel definiri poſſe, ut

 enim

enim Jus Civile praeterit, quae accidunt ἐκ παραλόγου, vel τὰ ἅπαξ ἢ δὶς, ut JCti loquuntur in *l.* 3. *&* 6. *ff. de LL.* sic vel maxime Jus Gentium ea non finivit, quia id se tuetur exemplis, & comparatione rerum, a diversis Gentibus saepe eodem modo judicatarum. Non adeo frequentes sunt ipsorum, qui imperant, Principum in alienis Imperiis peregrinationes, minus frequentia crimina vel debita, quae huic disputationi causam praebere possint, &, quicquid sit, ob personae sanctitatem, eo semper temperamento utimur, ne ob minima quaeque magnum exemplum statuamus.

Cum autem, ut dixi, ratissime illae species incidant, & si quandoque inciderint, & illa Gens, ubi quaestio disceptatur, censuerit, Principem, ubi deliquit vel contraxit, detineri posse, vel non posse, nemo, credo, dicet, ex eo statim Jus Gentium esse intelligendum. Zoucheus *de Jure Fecial inter Gent. Part. II. Sect.* 2. *Q.* 6. duo habet exempla Principum, qui, ut ipse putat, in alieno Imperio damnati sunt, & tertium habet in *Notis*, sed dubito, an bene haec conveniant huic disputationi, verum id largiamur, nam singula excutere longioris operae esset, nec tamen continuo inde efficiamus, ita placuisse omnibus, vel plerisque Gentibus, ex quo solo censentur Jus Gentium. Carolus Emanuel, Sabaudiae Dux, postquam factiones tacitas aluisset in Francia, ipse ad Henricum IV. advenit, praetexta honoris & salutationis causa, sed revera, ut praesens aptius velificaretur consilio suo. Rex Franciae, re detecta, Carolum Emanuelem dimisit impunitium, non ex sententia Consilii sui, sed ex sua, quam Juri Gentium magis aptam putabat. Nec Franciscus I. Carolum V. per Franciam transeuntem, detinuit & coëgit Ducatum Milanensem reddere, quem se redditurum saepe

p r omiſerat, ut ut eſſent, qui ut detineret & cogeret, auctores erant. Et Regina Sueciae, cum, ut ſupra innuebam, Anno 1657. Marchionem Monaldeſchium occidiſſet in Francia; ſic ſe tuita eſt: *Reginam ſe eſſe, nemini ſe, etiam in Francia; niſi Deo ſubditam, neque enim captivam eſſe, & in homines ſuos ſupremum Imperium habere*, ut eſt apud Aitzema *Lib. XXXVII. p. m.* 1064. quod factum Galli, quamvis indignabundi, impune tranſmiſerunt, ex impotentia muliebri, dicet alter, alter vero, ex Jure Gentium, ut optumum maxumumque eſt.

Nihil igitur in hoc argumento proficies rebus ſimiliter a Gentibus judicatis, atque ita ſola ſupereſt ratio, quam conſulamus. Et hac conſulta ego non auſim plus juris tribuere in Principem non ſubditum, quam in legatum non ſubditum, quamvis plus triduerint, qui pro Eliſabetha, Angliae Regina, contra Mariam, Scotiae Reginam, diſputant apud Camdenum *Annal. Angl. ad annum* 1586. *p. m.* 443. propter neceſſitatem ſcilicet legationis. Sed inde major non eſt ſanctitas mandatarii, quam mandantis, ſi res ſuas ipſe velit agere. Quare ut extremum eſt in legato, ut jubeatur Imperio excedere, ſic & in Principe ſtatuerem, ſi jus hoſpitii violet. Sed nec ſine cautionibus ea res tranſigenda eſt. Quid ſi enim more latronis in vitam, in bona, in pudicitiam cujuſque irruat, nec ſecus atque hoſtis capta graſſetur in urbe. Poterit utique detineri, forte & occudi, quamvis per turbam malim, quam conſtituto judicio. Etiam in Imperio ſimpliciter delato, hanc poteſtatem, in ea ſpecie, ipſis ſubditis adverſus Principem tribuunt, qui alioquin Principum cauſae iniquiores non ſunt, ut ſcilicet inſurgere liceat in tyrannum, qui Principis perſonam depoſuit. Sic Huberus *de Jure Civit. Lib. I. Sect.* 3. *C.* 4. *pr.* ſic alii. Si Princeps in alieno

Imperio manu rem agat, vel per ſe, vel per comites, quin manu repelli poſſit, non puta dubitandum. Si vero quid machinetur adverſus Principem hoſpitem, ejuſve Imperium, ſi aliud commune delictum perpetret, ſatis, puto, fiet rationi & Juri Gentium, ſi quod hic Jus Gentium eſt, ſi jubeatur finibus Imperii excedere, nec amplius turbare Rempublicam noſtram. In cauſa aeris alieni idem dixerim, nam arreſto detinere Principem, ut aes alienum expungat, quamvis forte ſtricti juris ratio permitteret, non permittit tamen analogia ejus juris, quod de legatis ubique Gentium receptum eſt. Si neges, ubi de Jure Gentium agitur, ex analogia diſputari poſſe, ego nagaverim, hanc quaeſtionem ex Jure Gentium expediri poſſe, cum exempla deficiant, quibus conſenſus Gentium probetur, nec quicquam adeo ſuperſit, quam ut ad legatorum exemplum ipſos Reges & Principes, & quidem magis, ab arreſto dicamus immunes, & in eo a caeteris privatis differre. Audio equidem Curiam Hollandiae Anno 1693. ob aes alienum, in Hollandia arreſto detinuiſſe Ducem Meklemburgenſem, Principem ſui juris, ſed, ſi vel veriſſimum id eſſet, quamvis ſit, cur dubitem, ob ea, quae dixi, inde non licet efficere Jus Gentium.

C A P U T IV.

Principis bona in alterius Imperio, an per arreſtum forum tribuant.

Dixi de Principibus, nunc de eorum bonis dicamus; & ut dicamus, neceſſe eſt, quia non modo corporis, ſed & bonorum ratione ſubjicimur poteſtati ejus judi-

di-

dicis, ubi bona noſtra ſunt, & qua ſubjicimur, ibi conveniri poſſumus, arreſto incluſis iis bonis. In cauſa civili cum id inter privatos obtineat, ubicunque arreſta frequentantur, ego nullus animadverto, cur non idem obtinere oporteat quod ad bona externorum Principum. Si ab arreſto Principis temperemus ob ſanctitatem perſonae, quis bona Principis in alieno Imperio aeque ſancta eſſe dixerit? uſu Gentium invaluit, ut bona, quae Princeps in alterius Ditione ſibi comparavit, ſive haereditatis, vel quo alio titulo acquiſivit, perinde habeantur, ac bona privatorum, nec minus, quam haec, ſubjiciantur oneribus & tributis. Quia ſubdita ſunt bona, ſubditorum conditionem ſequuntur in omnibus & per omnia. Sin ajas, Imperatoris Romani equos & canes, & ſi quid his minus eſt, olim etiam *ſanctos* audiviſſe, & ea ratione velis contradicere, riſum dabis & jocos, nec ut ſerio reſpondeatur, impetrabis. Ne dicam, vel illam ſanctitatem, quae tantopere praedicatur de legatis, mihi cauſam eſſe non videri, cur eximantur foro ejus, apud quem degunt, ſed aliam & longe diverſam, quam *Capite proximo* exponam.

Quod ab bona externorum Principum non una tamen omnium ſententia eſt. Ego adſentior Hilligero *ad Donell. Lib. XVII. C.* 17. *lit. A.* cum ait: *Ratione rei etiamſi, qui poſſidet, honore ſuperior ſit, inferioris juriſdictionem ſubit, eoque reſpectu ſubditum quem tradunt, etſi Regia dignitate emineat.* Subditum vocat ratione fori, & executionis, quam Judex forte decrevit in rem ſibi ſubjectam, ſive mobilem, ſive immobilem, ſive pecuniam, ex quacunque tandem cauſa debeatur; utique, ſi me ſequaris, ſic ea interpretor. Et tamen Huberus *Praelect. ad Tit. ff. de in jus voc. Loco, de Arreſto reali n.* 1. ita cenſet, atque ſi ea, quae Principibus exteris debentur ex

pu-

publica conventione, non reciperent arresta, laudans cum ibi, tum *de Jure Civit. Lib. III. Sect.* 2. *C.* 2. *n.* 21. Curiae Frisicae sententiam, qua 1681. 7. Nov. judicavit, pecuniam apud Quaestorem Frisiae, Imperatori Germanico debitam, pro obligatione, qua Imperator aliis ad aliquot Imperialium millia tenebatur, arresto includi non potuisse, quia, ait *d. n.* 1. legitima ejus denunciatio fieri non poterat. Sane illam rationem nullius esse momenti palam est, cur enim denunciatio fieri non poterat ex clausula Edicti, transmissis, ut solet, eam in rem literis. Et an nemo Imperatoris mandatarius eam pecuniam a Quaestore Frisico erat exacturus? & si esset, cur non ei recte denunciari posset? Magis probo, quod ipse deinde *d. n.* 21. eam sententiam improbet, & magis *politicam*, quam *juridicam* appellet, additis rationibus, quas ibi, si commodum est, leges. Quid liceat, non quid utile sit & expediat, ad jus dicentis officium pertinet. In consilio Principis de utilitate Imperii cum maxime deliberatur, in Tribunalibus judicum, quid legibus constitutum sit, decernitur, nec timetur vultus instantis tyranni. Saepe cum injuria subditorum Ordines decreverunt, quod e re publica esse videretur. Quo refero hanc speciem: Anno 1668. privati quidam Regis Hispanici creditores tres ejus Regni naves bellicas, quae portum Flissingensem subiverant, arresto detinuerant, ut inde ipsis satisfieret, Rege Hispan. ad certum diem per epistulam in jus vocato ad Judices Flissingenses, sed ad legati Hispanici expostulationes Ordines Generales 12. Dec. 1668. decreverunt, Zelandiae Ordines curare vellent, naves illae continuo dimitterentur liberae, admoneretur tamen per literas Hispaniae Regina, ipsa curare vellet, ut illis creditoribus, in causa justissima, satisfieret, ne repressalias, quas imploraverant,

lar-

largiri tenerentur. Vide Aitzema *Lib. XLVIII. p. m.* 1033--1027. Non quidem metui, sed unice commiserationi tribuendum est, quod Anno 1654. creditores Comitis Palatinae, quae hic vulgo Bohemiae Regina audiebat, ut ejus bona arresto includere liceret, ab Ordinibus & Curia Hollandiae obtinere non potuerint, quemadmodum auctor est ipse ille Aitzema *Lib. XXXIV. p. m.* 76.

Sic solent Principes, cum Reipublicae interest, alios Principes non offendi, vel cum commiserationis ex inopia, vel qua alia ratio movet, sed id ex officio humanitatis potius, quam ex Edicto Praetoris, seu potius ex Jure Gentium aestimandum est; nam si ex eo rem putemus, sepositis rationibus Imperii, nihil est, quod arrestum & jurisdictionem impediat. Idque ipsi illi Ordines Generales significarunt Anno 1628. cum enim Elector Brandeburgicus non satisfaceret creditori cuidam suo, qui ea de re ad Ordines Generales conquestus erat, illi mense Decembri ejusdem anni decreverunt, creditor arresto includeret, quae Elector sub Senatu Brabantino & Flandrico habebat, & coram his cum eo litigaret, ut narrat Aitzema *Lib. VIII. p. m.* 672. & 673. & litigatum deinde est coram Senatu Flandrico, de quo Elector per legatos Anno 1631. apud Ordines Generales expostulavit, ut habet ipse ille Aitzema *Lib. XI. p. m.* 445. Etiam mercator Amsterdammensis anno 1670. Amsterdami arresto detinuit pecuniam, quae Reipublicae Venetae debebatur, indignante quidem plurimum Republica, sed relaxationem pecuniae non obtinente, nisi per transactionem, cujus meminit Decretum Ordinum Hollandiae 3. Dec. 1670. Rursus Anno 1689. creditor quidam Ducis Meklemburgensis ejus bona in Hollandia arresto Curiae inclusit, de quo ipse, atque si jus Gentium laesum esset, prolixe quidem quiritatus est ad

Odines Generales, sed relaxatum esse ad ejus preces non comperi. Simpliciter ea de re cum ipsa Curia deliberari jusserunt Ordines Hollandiae Decreto 19. Oct. 1689. utrumque, quod dixi, Decretum reperies inter inedita Ordinum Hollandiae Decreta ad eos annos. Possum plurima exempla addere, quae vel mea memoria inciderunt. Jacobus, Dux Courlandiae, multa millia debebat Mercatori Amsterdammensi ex laudo & spontanea condemnatione Senatus Supremi. Quum non solveret, & ejus haeredes, Principes Courlandiae, in Hollandia & Zelandia haberent naves & merces, Senatus Supremus Anno 1696. & saepe deinceps, eas arresto detinuit, inserta Mandato clausula Edicti, & constituto etiam Curatore, qui Principes defenderet. Ipse Senator quibusdam ex his causis judicandis interfui, nam maxima pars debiti adhuc exsoluta non est. Quin paucis abhinc annis Rex Borussiae, qui nunc rerum potitur, ex Mandato Curiae in jus vocatus est cum clausula Edicti, arresto inclusa parte haereditatis Wilelmi III. de qua pluribus litibus actum est, & nondum transactum. Offendebat Regem non tam in jus vocatio, quam clausula Edicti, per campanam, ut fit, populo significata, & forte ea carere possumus, ubi Princeps legatum habet, qui velit recipere literas. Litigavit tamen Rex Borussiae apud Curiam aliquamdiu, & cum in causa quadam 15. Jul. 1716. victus esset, appellat ad Senatum Supremum, & litem ibi contestatur. Sed cum revocato mandato litem nollet persequi, nec appellationi renunciare, haeres Wilelmi III. solus per advocatum causam oravit, sed 18. Jul. 1719. victus est qui vicerat, defensus ab indefenso. Scio & in Geldria, & alibi, Principes externos, interposito arresto, in jus vocari, & adeo ea res in mores transivit, ut, tanquam de re liquida, nunc equi-

dem

dem inter omnes videatur constare. Cavendum autem est, ne res ad injuriam vergat, nec quod inter privatos summum jus est, ex iniquis forte Pragmaticorum Decretis, id summa injuria ad Principes porrigamus. Ajunt illi, vel rem minimam, arresto detentam, sufficere ad subjectionem fori. Largiamur inter privatos, sic enim obtinuit, sed an ita Principis equus, per alterius Ditionem transiens, poterit includi, ut causam praebeat foro? si me auctorem sequaris, non poterit, nec quicquam magis erit contra praesumtam, si non testatam mentem Gentium.

CAPUT V.

De Sanctitate Legatorum, & an haec, an quid alius praestet privilegium fori.

Qui de legatis & legationibus scripserunt, in eo prolixe versati sunt, ut ex omni antiquitate, Graeca & Romana, legatos sanctos esse & inviolabiles ostenderint, & quo quis eruditior fuit, eo plures auctoritates attulit ad rem, quam nemo negat, probandam. Si Benedicta in hanc rem referam, vetera, nova, si exscribam, quae toties totiesque exscripta sunt, si addam, quae ipse addere possem, si recenseam, quam varie apud varias Gentes, etiam barbaras, animadversum sit in eos, qui spreto Jure Gentium, in legatos irruerunt, si commemorem, quo opprobrio fuerit Principibus, legatos carcere, vinculis, & more multasse, & quam ea res non unius belli causa fuerit, spissior mihi libellus nasceretur, quam nunc scribere constitui. Ad satietatem sufficere possunt, quae

in hanc rem congesserunt Jacobus Cujacius *Lib. XI. Observ. C.* 5. Albericus Gentilis *de Legationibus Lib. II. C.* 1. & 14. Hugo Grotius, princeps Juris Publici Magister, *de Jure B. & P. Lib. II. Cap.* 18. §. 1. & 6. in *not.* atque eum locum tantum non omnes Grotii Interpretes. Carolus Paschalius in *Legato C.* 22. 23. 24. 25. & 26. Fredericus de Marselaer in *Legato Lib. II. Dissert.* 13. Jean Hotman *en son Traité de l' Ambassadeur C.* 4. Christophorus Varsevicius *de Legato & legatione p. m.* 44. 68. & 69. Hermanus Kirchnerus in *Legato Lib. II. C.* 1. *n.* 28. *& seqq.* Abrahamus Wicquefort *en son Ambassadeur Liv. I. C.* 27. & 28. & *dans ses Memoires touchant les Ambassadeurs, variis locis.* Christophorus Besoldus in *Dissertatione de Legatis, eorumque jure C.* 5. §. 9. *& seqq.* Henricus Coccejus in Dissertatione *de Legato sancto, non impuni C. I.* Franciscus Albertus Pelzhoffer in *Arcan. Stat. Lib. IV. C.* 2. *n.* 8. aliique quam plurimi, nam vix quisquam est, qui non in locum hunc communem excurrit, si de legatis sermo incidat. Idque adeo inter omnes peraeque Gentes obtinet, ut *legatorum non violandorum religionem* nominatim ad jus Gentium retulerit *C.* 11. *Distinct. I.* Plus scire attinet, qua ratione legati apud omnes, ut dixi, Gentes habeantur *sancti.* Et, si sanctum id sit, *quod ab injuria hominum defensum atque munitum est*, ut esse dicit Marcianus in *l.* 8. *pr. ff. de Rer. divis.* utque ex proprietate verbi deducit Festus in *V. Sanctum*, dicendum videbatur, sanctitatem id legatis praestare, ne dicto factove offendere liceat, quia imaginem Principis sui ubique circumferunt, quia pacis & foederum nuncii sunt & proxenetae, & sine his Gentium societas & beata quies salva esse nequit. At, inquies, nec alium quemvis licet offendere dicto factove, nam praesto sunt leges, quae etiam pri-

privatorum corpora, bona, & famam defendunt; quid igitur eſt praecipuum in legatis? hoc videlicet, ut in eos, qui legatos male habent, ſeverius animadvertatur, utque ita ob perſonarum ſanctitatem poena atrocior ſtatuatur, quam ſolet ſtatui in eos, qui privatum quemcunque laeſiſſent. Pomponius certe in *l. ult. ff. de Legation.* contra jus Gentium committi exiſtimat, ſi quis legatum hoſtium pulſaſſet, quia ſanctus habetur, & ex ſententia Mucii addit, qui pulſaverit, hoſtibus dedendum eſſe, quorum erant legati. Exemplum ejus pœnae exercitae mox adfert, & plura alia exſtant in Annalibus Romanorum. Extraordinarium eſt id poenae genus, & ea forte ratione placuit, quia, ut mox dicam, finguntur legati quaſi extra territorium ejus, ad quem legati ſunt, & adhuc ſubditi ejus Principis, qui miſit, cujuſque adeo Majeſtas in legato laeſa dici poſſet. Eſt etiam ſingulare, quod mox in Legem Juliam de vi publica incidat, qui vel injuriam feciſſe arguetur legatis, eorumve comitibus *l.* 7. *ff. ad L. Jul. de vi publ.* Atque ita ſanctitatem legatorum interpretantur Ordines Hollandiae in Edicto 29. Mart. 1651. nam poſtquam illam ſanctitatem, etiam apud Barbaros receptam, prolixe praedicaſſent, inde efficiunt, & continuo ſanciunt, ne quis quacunque ratione legatos, eorumve comites, aedes, rhedas penſiles, aliave, ad legatum pertinentia, laedere ſeu violare velit, ſin autem, habeatur pro turbatore Juris Gentium, & quietis publicae, &, qua talis, corpore poenas luat. Extraordinaria, ut vides, violati legati poena, ſed & antea ſemper extraordinaria fuit. Quum 14. Apr. 1647. legati, Imperatoris Muſcoviae, aedes veſperi lapidibus eſſent impetitae, & vitra excuſſa, Curia Hollandiae 1647. 20. Apr. (*Placat. II. Append. Fol.* 2387. *&* *ſeqq.* vide & Aitzema *Lib. XXVII.*

p.m. 400.) Edictum proposuit, quo, si quis denuo noctu sive interdiu ejus legati aedibus vim fecisset, capitis bonorumque poenam statuit, arbitraria insuper decreta, qui clamando, aliave ratione, ejus homines injuria affecisset. Adde Edictum Curiae Hollandiae 5. Sept. 1642. *Repert. Ordd. Gener. p.* 57. & semper offendes serveritatem legis adversus eos, qui quovis modo tranquillitatem legatorum turbaverint.

Habes, in quo vertatur, & quo solo, ut opinor, absolvatur sanctitas legatorum. Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 4. ex sacrosancto illo legationis jure etiam derivat privilegium fori, quod mox legatis adserit, & Grotium sequitur Wicquefort *en ses Memoires, touchant les Ambassadeurs & les Ministres publics p. m.* 39. dubito, an recte. Persona, quantumvis sancta, sola in jus vocatione non violatur. Divi Marci Rescripto, quod extat in *l.* 13. *ff. Quod met. caus.* & *l.* 7. *ff. ad L. Jul. de vi privat.* continetur, *vis est & tunc, quotiens quis id, quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.* Si ergo per judicem reposcat, nulla vis est. Sacerdotes, Virgines Vestales, Tribuni plebis apud Romanos sancti, & tamen in jus vocatos legimus. Pontificem quidem in jus vocare nefas, sed dum sacra faciebat, ut est in *l.* 2. *ff. de in jus vocand.* caeteroquin fas fuit, & jure optimo licuit. Sanctitas personae neminem exemit unquam jurisdictione Magistratus, cui subditus est is, de quo agitur.

Alia igitur quaerenda est ratio, quae legatis tribuat privelegium fori, & hanc reperis, si memineris, eam esse legatorum conditionem, ut moribus constanter videatur receptum, legatum non esse ejus, ad quem missus est, subditum, sed manere ejus, qui misit, ideoque nullo ejus, apud quem legatione fungitur, judicio, sive de debito, sive

five de crimine agatur, censeri obnoxium. Ex Gentium consensu, cum expresso, tum tacito, deinde ostendam, ex eo, quod quis legationis causa abest, domicilium mutatum non videri. Unde & de legatis intelligo, quod ait §. 94. *Formae*, quam Carolus Audax Anno 1462. 4. Sept. Curiae Hollandiae praescripsit, & §. 8. *Formae*, quam eidem Curiae dedit Carolus V. 20. Aug. 1531. memorantur enim in iis, praeter incolas & subditos, alii, qui morantur in Hollandia, nec subditi tamen sunt. Et Ordines Hollandiae Anno 1657. 22. Mart. certamine singulari non duntaxat suis subditis, sed & caeteris in Hollandia interdixerunt. Neque enim ea de advenis intelligi videntur posse, utique non *d.* §. §. 94. & 8. qui in eos non subditos soli Curiae largiuntur jurisdictionem, cum tamen non minus Urbium, quam Curiae sit jurisdictio in advenas, interveniente scilicet arresto, sine quo nec ipsa Curia de his cognoscit. Neque etiam de Romanae Ecclesiae Cardinalibus licet eos §. §. intelligere, quamvis enim hi, ubicunque terrarum, solius Papae censeantur subditi, in eos tamen non convenit Curiae jurisdictio, cum & haec solius Papae sit. Sed, inquies, nec in legatos convenit: sic est, si me audias, non vero, si ipsam Curiam, nam ecce in §. 89. & 90. ejus *Formae*, quam Anno 1670. ipsa sibi composuit, quamque Hollandiae Ordines nunquam probarunt, *p.* 12. sibi jurisdictionem esse dicit in externorum Principum legatos, eorumque homines, in iis nempe causis, in quibus locum non habet fori privilegium. Quae illae causae sint, non exponit, nec in eo eodem semper jure usa est, ut deinceps audies, sufficit nunc scire, Curiam, quod de legatis dicit, dicere videri ad interpretationem *d.* §. 8. *Formae judicandi*, qua etiamnum utitur. Posses & *d.* §. §. intelligere non de quacunque actio-

actione, adversus legatos exercenda, sed de interdictis, ad prohibendam ἀναρχίαν, quae & adversus legatos videntur competere, ut latius dicam *C. XVII.* Et quid si nulla Curiae in legatos esset jurisdictio, tamen adita de privilegiis legatorum cognosceret, nec quicquam ajunt *d.* §. §. 94. & 8. quam Curiam de privilegiis subditorum, & peregrinorum, qui subditi non sunt, esse cognituram. Forte & ut arceant a legatis vim & injuriam, ut saepe Edictis propositis arcuerunt, vel ut puniant, ut severissime aliquando punierunt, qui legatorum personas, homines, aedes, res, quocunque modo sunt aggressi. Utque ita nec ex *d.* §. §. 94. & 8. praejudicium haberi possit contra immunitatem a foro communi, si vel eos de legatis intelligas, ut ipse intelligo.

CAPUT VI.

De Foro competenti legatorum quid Jure Romano cautum sit, & de quibus legatis id sit intelligendum.

Quamvis non de Populi Romani, sed de Gentium jurisprudentia agamus, non abs re tamen erit de Jure Romano quaedam praemonuisse, cum qui id audit, vocem fere omnium Gentium videatur audire, cumque etiam id jus, quod certa ratione in quibusdam legatis constitutum est, ad omnes alios imprudentia quorumdam traduxerit. De causa civili primum, post de criminali videbimus. Ulpianus in *l.* 2. §. 3. *ff. de Jud.* recenset, qui jus revocandi domum habeant, interque hos, legatos *in eo quod ante legationem contraxerunt.* In omnibus, qui do-

domum revocare poſſunt, ea communis ratio eſt, ab Ulpiano mox addita, ne qui ob aliam cauſam veniunt, ob aliam cogantur judicium ſuſcipere. Eſt & alia peculiaris ratio in legatis, quae paſſim pellucet, ubi ſpecies excutiuntur ejus argumenti, *ne ab officio ſuſcepto legationis avocentur l.* 24. §. 2. *in fin. ff. de Judic.* vel, quod tantundem eſt, *ne impediatur legatio l.* 26. *ff. eod.* vel, quod rurſus eodem redit, *ne prohibeantur publico munere fungi l.* 27. *ff. eod.* Veriſſima privilegii ratio, ſed quae aeque militat in eo, quod legati tempore legationis contraxerunt, nam & ob eam rem conventi avocantur ab officio legationis. Et tamen ἐξ ἀντιδιαστολῆς ſubjicit Ulpianus in §. 4. *d. l.* 2. *Omnes autem iſti domum revocant, ſi non ibi contraxerunt, ubi conveniuntur; caeterum ſi contraxerunt ibi, revocandi jus non habent.* Etiamſi ſcilicet ibi contraxerint, pruiſquam Romae negotii ſui cauſa haererent, quod apertum eſt ex ea, quae de legatis additur, exceptione, *qui,* inquit, *licet ibi contraxerunt, dummodo ante legationem contraxerunt, non compelluntur ſe Romae defendere, quamdiu legationis cauſa hic demorantur. Quod & Julianus ſcribit, & D. Pius reſcripſit.* Utque adeo, quod ad id, adhuc luculentius ſit legatorum privilegium, a Paulo etiam expoſitum & probatum in *l.* 32. §. 9. *ff. de Recept. arbitr.* Et tamen hi eodem, quo alii, jure utuntur in iis, quae tempore ipſius legationis, adhuc durantis, contraxerunt. Ita videlicet Juris Romani auctoribus viſum eſt, magnam quidem eſse rationem, quae pro legatis facit, in iis, quae ante legationem acta geſta ſunt, ſed majorem & fortiorem, quae iis opponi poſset, dum legati, ubi ſunt, contrahunt. Hanc rationem eleganter expedivit Julianus in *l.* 25. *ff. de Judic. Si,* ait, *legationis tempore quis ſervum, vel aliam rem emerit,*

rit, aut ex alia causa possidere coeperit, non inique cogetur ejus nomine judicium accipere : ALITER ENIM POTESTAS DABITUR LEGATIS SUB HAC SPECIE RES ALIENAS DOMUM AUFERENDI. Haec vera & una ratio est, ne sub specie legationis occasio praebeatur delinquendi, nam quam alii adferunt, ita nempe placuisse in ipsorum legatorum gratiam, ut in ipsa legatione haberent, quibuscum, ad se & homines suos alendos, contrahere possent, est oppido satis inepta.

Sed & alia Jure Romano, in civili causa, ad legatos pertinent. Postquam Ulpianus in *d. l.* 2. §. 4. *ff. de Judic.* exposuisset, in quibus negotiis domum revocare liceret, & quam magis id in legatis obtineret, pergit §. 5. *Item si extra Provinciam contraxerunt, licet non in Italia, quaestionis est, an Romae conveniri possint? & Marcellus, in eo solo, privilegio eos uti domum revocandi, quod in Civitate sua, vel certe intra Provinciam contraxerunt, quod est verum.* Cujacius *Comment. postum.* ad *d. l.* 2. hunc §. 5. intelligit de omnibus aliis, qui domum revocant, praeter legatos, nam hos etiam revocare, si vel ante legationem Romae contraxerint, & id probo, ne evertatur exceptio, quae praecessit. Similiter probo, quod sequentem sententiam, *sed & si agant, compelluntur se adversus omnes defendere*, ad legatos non transferat, quamvis videam plurimos Interpretes, & ipsos quoque Basilicos, haec omnia de solis legatis exaudire. perperam. In aliis omnibus, qui domum revocant, verum est, si ipsi agant, cogere etiam excipere actiones, ut est in *l.* 22. *ff. eod.* sed in legatis verum non est, quia Romana aequitas non permisit, ibi quem agere posse, ubi conveniri non potest, maxime si eadem ratio, ob quam conveniri nequit, etiam agenti obstaret. Non potuit igi-

tur legatus, ne impediatur legatio, vel alienis, vel propriis negotiis se interponere, nec quicquam in rem suam agere, antequam legationis officio functus sit, nisi tamen suam suorumve injuriam persequatur *l.* 8. §. *ult. l.* 9. *l.* 10. *l.* 11. & *l.* 15. *ff. de Legation.* Quod moribus quidem Gentium non convenit, sed rationem habet summam, ideoque ipse non dubitem adfirmare, cum legatus hodie ubicunque Gentium agere & experiri possit adversus quoscunque, oportere etiam eum quorumcunque mutuas actiones excipere, si ipsi agant prius, ut foro latius suo loco dicam. Summam quoque rationem habet, quod suum suorumque damnum & injuriam legatis licitum sit persequi, id enim & aliis omnibus, qui vocandi domum jus habent, licet, etiam sine metu mutuae petitionis, quam hodie *reconventionem* dicimus, & ideo licet sine metu, quia, ut eleganter ex Juliano subjicitur in *d. l.* 2. §. 5. *ff. de Judic. aut impune contumeliis & damnis adficientur, aut erit in potestate cujusque, pulsando eos, subjicere eos jurisdictioni, dum se vindicant.*

Quaesitum est & Jure Romano, an in rem actio adversus legatum exerceri possit, quoniam ex praesenti possessione haec actio est? Paulus hanc speciem tractat in *l.* 24. §. 2. *ff. de Judic.* & Cassius apud eum respondet, *sic servandum, ut, si subducatur ministerium ei, non sit concedenda actio: si vero ex multis servis de uno agatur, non sit inhibenda.* Fac, ex familia servorum unum vindicari, quo legatus commodum caerere possit. Sed Juliano placuit, *sine distinctione negandum actionem. Merito*, inquit Paulus, *ideo enim non datur actio, ne ab officio suscepto legationis avocetur.* Sententia Juliani placet, si de servis, aliisve agamus, quae ad legationem pertinent, & de quibus proxime egerat Cassius; an ratio Pauli aeque

placere possset, nondum constitui. Si distinctionem Cassii sequamur, utique periculum est a figura Rhetorices, nescio qua, Σαρίτην, credo, appellant, & metus est, ne quid decori legationis decedat, neve minus expediri possint, quae per suos homines expedit legatus, & quae alia in hanc sententiam dici possent. Sed hoc, quod dixi, ex regulis Juris Romani, accipiendum est de possessione, quam legatus nactus est, antequam fungatur officio, nam si nactus fuerit in ipsa legatione, cogetur judicium accipere, ut Julianus subjicit in *l.* 25. *ff. eod.* unde & Basilici utramque legem uno themate clauserunt. Utile autem erit rem ipsam notasse, ubi de actionibus in rem, & detentione bonorum, ex usu Gentium, dicendum erit. Possem de causis civilibus alia addere ex Jurisprudentia Romana, sed ea magis pertinerent ad apices Juris, quam ad illustrandum argumentum, quod proprie est Juris Gentium.

De foro criminis paucis rem absolvit Paulus in *l.* 24. §. 1. *ff. de Judic. Legati*, inquit, *ex delictis, in legatione commissis, coguntur judicium Romae pati, sive ipsi admiserint, sive servi eorum.* Nec legatum Provincialem accusare licet, ex sententia Venuleji in *l.* 12. *ff. de Accusat.* sed *ejus duntaxat criminis, quod ante commiserit, quum in legationem venerit.* Sane si ob ea, quae in legatione contraxerint, domum non revocent, multo minus revocabunt ob ea, quae deliquerint: nam ex delicto non minus obligamur, quam ex contractu, & *omnem honorem reatus excludit*, ut in causa non absimili Constantinus rescribit in *l.* 1. *C. ubi Senat. vel Clariss.* Servatur tamen iis honos, & revocandi privilegium, si ante legationem deliquerint, ut ex Paulo colligimus, & ex Venulejo aperte constat. Quod de servis delinquentibus additur in *d. l.* 24.

§. 1.

§. 1. non nisi de noxali actione, quae in legatum competit, intelligi oportere, res est liquida ex *l.* 1. *ff. de Noxal. action.*

Superest, ut dicamus, de quibus legatis intelligendum sit, quod Romani, in causa fori, statuerunt, idque eo magis necesse est, ut amoliamur praejudicium, quod ex Jure Romano contra Jus Gentium induxit quorumdam ignorantia. Legati mittuntur vel a Principe sui juris ad alium Principem sui juris, sive is foederatus sit, sive hostis, vel a Provinciis & Municipiis, hoc est, ab ipsis subditis ad Principem, qui Provincias & Municipia imperio suo complectitur. Si legamus fragmenta veterum JCtorum, si Rescripta Imperatorum, quae exstant sub utroque *Titulo Pand.* & *Cod. de Legationibus*, mox largiemur, quicquid ibi traditur, non esse exaudiendum nisi de legatis Provincialibus & Municipalibus, si unam forte *l. ult. ff. de Legation.* excipias, quae est de legato hostium. Alibi quoque, cum de legatis sermo incidit, fere Provinciales & Municipales intelliguntur, qui ad exsequenda mandata Reipublicae suae, ad Principem Romanum mittebantur. Possem varia loca in hanc rem adferre, si non plena fide constaret etiam tunc, cum de eorum foro competente agitur, & quo solo nostra absolvitur disputatio. Apparet, quod dico, ex integro tractatu Ulpiani in *d. l.* 2. §. 3. 4. & 5. *ff. de Judic.* ex *l.* 8. & *l.* 9. *eod.* addita *l.* 5. §. 1. *ff. de Constit. pecun. l.* 34. *pr. ff. de Judic. l.* 35. §. 2. *ff. de Jurejur.* Et Cujacius, & Mornacius ad *d. l.* 2. §. 3. & Grotius de *Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 10. *in fin.* & alii quam plurimi totiens id observarunt, ut mirer, eam rem non observatam, fraudi fuisse quinque magni nominis JCtis, qui Anno 1571. in Anglia, sententiam rogati, ex Jure Romano responderunt de judicio Joannes Leslaei,

Episcopi Rossensis, qui legatus erat Mariae, Reginae Scotiae, & in Anglia res novas moliebatur. Consultationem exhibet Camdenus *Annal. Angl. ad annum* 1571. *p.m.* 201. *& seq.* Etiam alios incautos decepit illud Juris Romani Decretum, ut plus semel monet Wicquefort *en son Ambassadeur Lib. I. Sect.* 27. *p.* 817. 821. *& seqq.*

Quin & si, quod Romani dixerunt, palam & rotunde dixissent de legatis externarum Gentium, non inde continuo efficeretur Jus Gentium. Sic illi saperent, rationem suam secuti. Si aliter saperent aliae Gentes, aliam rationem secutae, earumque consensus praevaleret, id esset Jus Gentium, ex quo de foro legatorum finienda esset quaestio. Sed satis animadvertis, quae Romani de legatis, qua subditis, caverunt, non statim esse porrigendum ad legatos, non subditos. Inter utrosque fuit aliqua similitudo, & inde, quod de illis praedicatur, saepe & de his praedicari poterat, at non semper & ubique. Quis ajat subditum unius ejusdemque Principis tam prolixe revocare domum posse, quam non subditum? quis Princeps, cum ab eo sit omnis jurisdictio, legatum, sibi subditum, non puniat, ubicunque deliquerit? & sic erat in illis Romanorum legatis. In causa civili etiam prospectum, ne quod ad ea, quae in ipsa legatione acta gesta erant, subditus subdito conditionem nimis gravem & iniquam inferret, sed si haec transferamus ad externarum Gentium legatos, non subditos, & ubi ex tacito Gentium consensu res agitur, omnino prolixe fallimur. Provinciales illi & Municipales legati tantum non erant procuratores & mandatarii, hoc tamen iis, ad instar legatorum, qui vere sic dicuntur, datum erat, ut quod ad ea, quae ante legationem contraxerant, domum revocare possent, sit ut legatio creditoribus nec noceret, nec prodesset. Alia

etiam

etiam Romani de legatis ſuis Provincialibus dixerunt, quae fruſtra ad legatos externarum Gentium transferas. De numero legatorum nemo ex Jure Gentium, aut uſu, quaeſtionem exſpectabit. Et ante Veſpaſianum Imperii quoque Romani Civitates, quod vellent, legatos videntur miſiſſe; certe legationem Judaeorum ad Caligulam, cui & Philo Judaeus interfuit, quinque obivere, vid. Philonem Jud. *de legatione ad Cajum p. m.* 870. ſed Veſpaſianus, diligentiſſimus Paterfamilias, Edicto omnibus Civitatibus praecepit, ne plures, quam ternos legatos mittant *l.* 4. §. 6. *ff. de Legation.* ſcilicet ſumptuum coërcendorum cauſa, cum quaeque, ut majore cum apparatu Principem adirent, in ejus honorem, ut credibile eſt, modum excederent: honori enim Principibus datur, ſi ad eos major legatorum numerus mittatur, ut & ex Plutarcho intelligimus, in Libro *de Garrulitate p. m.* 314. Novo ambitionis genere Ludovicus XIV. Franciae Rex, cum ad pacem Neomagenſem convenirent legati, defendit, Electori Brandeburgico jus non eſſe, niſi unum legatum mittendi. Quod palam Juri Gentium repugnat, eo enim licet negotia ſua expedire per tot legatos, quot libuerit, nec puto ulli antea Principi de eo controverſiam fuiſſe motam. Poſſem & alias differentias exſequi de utroque genere legatorum, ſed ſic longius digrederer, quam oportet.

CAPUT VII.

Ex ſola ratione in utramque partem diſputari poſſe, & diſputatum eſſe de foro legatorum.

Ubi legati conveniri vel accuſari debeant, ſi rationem, eamque ſolam, ſequamur magiſtram, definire

nire non est in facili. Quod Juris Romani esse dixi, id & Juris Gentium posse oportere, & revera esse, disputat Albericus Gentilis *de Legation. Lib. II. C.* 16. 17. & 18. ut scilicet tam civilis, quam criminalis in legatum sit jurisdictio, eorum nomine, quae tempore legationis egit vel deliquit. Nec, in causa civili, inter legatos subditos & non subditos distinguit Carolus Paschalius in *Legato Cap.* 33. in omnibus secutus rationem Juris Romani. Multa possunt in eam sententiam dici. Legatus equidem Principem repraesentat, sed, ut mandatarius mandantem, in iis, quae mandata sunt. Cavendum igitur, ne qua mora, neve aliud impedimentum objiciatur legato, quominus mandata, in rem Principis sui, commodum exsequi possit, sed cum non contineatur mandatis, ut ipse in rem suam contrahat, multo minus ut delinquat, an sine offensa Principis non subjiciemus legatum jurisdictioni ejus, apud quem vel contraxit, vel deliquit? an patiemur legatum, qui delicto Jus Gentium violavit prius, eodem Jure Gentium uti frui ad eludendam poenam, quam meruit, vel sane ad eludendum judicium ejus, apud quem, & in quem, vel in cujus subditos ipse, rupto Jure Gentium, deliquit? an patiemur legatum alios obligare, cum ipse non obligetur, vel potius alios convenire, ob quamcunque causam, cum ipse ob nullam conveniri possit? an patiemur legatum contractibus privatis, qui nihil quicquam pertinent ad causam legationis, civibus nostris, more praedonis, imponere, eorumque res & pecunias domum auferre? idque nulla saepe spe repetitionis, ob difficultates & impensas itineris, ob periculum litigandi in alieno Imperio adversus duriorem adversarium? Et color quaesitus ei rei erit, ne quicquam impediatur legatio? Atque si scilicet legatis commodum esset contractus celebrare,

re, & pecunii cives emungere, ſed non eſſet commodum, litem ſequi. Abſtineant contractibus, ſi lites metuant, aut litigent, ſi contrahant & meminerint in eo, quod notiſſimos legationis terminos excedit, jure privatorum ſe, ac foro ſubditorum uti. Nec moremur judiciorum occupationes, quibus, ſpatiis excluſi iniquis, a legatione avocarentur, cum perpetui legati, quales fere nunc ſunt, vix habeant, quod agant, & tempus fere tranſigant epulis, ſpectaculis, aliiſque rebus ludicris, ſatis contenti, Principem quandoque epiſtolio monere, ſe adhuc vivere illius memores.

Sane Curia Hollandiae has rationes, quaſi Juris Gentium eſſent, olim probavit, nam anno 1644. 19. Decembr. contra legatum Sueciae, apud Ordines Hollandiae quiritantem, iiſdem Ordinibus reſpondit, ſibi juriſdictionem eſſe in legatos, quod ad ea, quae ejus officium non concernunt (legationis enim nomine ſoli, qui eum miſit, teneri) dummodo ne ipſa legati perſona cogatur, affligatur, eique relinquatur, ne egeat, & ita ſe ſemper uſam, idque convenire conſuetudini plerarumque Gentium, praeſertim Europaearum, vid. Aitzema *Lib. XXIV. p. m.* 790--799. Ipſa querela legati, & ad eam Curiae reſponſio eſt apud Bort *de Arreſtis C. IV. n.* 14. Et eadem Curia Luſitaniae Regis legatum, ob aes alienum, durante legatione contractum, non tantum in jus vocavit, ſed & arreſto detinuit, ut memorat Wicquefort *en ſon Ambaſſadeur Lib. I. Sect.* 27. *p.* 838. & 839. tametſi vulgo, qui legatos etiam foro alieno ſubjiciunt, ab arreſto tamen immunes pronuncient, quemadmodum uno ore pronunciant Auctores, quos laudat Bort *d. C. IV. n.* 15. 16. 17. & 18. Rurſus eadem Curia, ex contructu locationis conductionis legatum Hiſpanicum ad ſe in jus vocavit, ut eſt apud

Aitzema *Lib. XLVIII. p.* 1059. Quin & haec ipsa Curis legatum Regis Angliae, huc missum ad rationes quasdam cum Ordinibus componendas, arresto detinuit; sed rescissum est id arrestum Decreto Ordinum Hollandiae 14. Aug. 1681. quod exstat inter Ordinum Decreta adhuc inedita.

Habes rationes, & Curiae auctoritatem contra jus revocandi domum. Neque tamen desunt rationes, quibus pro jure revocandi domum, legatis per omnia & in omnibus competente, disputari, & aliis rationibus contradici possit. Quanti Gentium tranquillitas & amica quies, tanti legatorum necessitas & utilitas aestimanda est. Sine his quis pacem & foedera conciliaverit? quis Gentes inimicas, dum in mutuam perniciem ruunt, placide composuerit? & quis non his pacis foederumque nunciis id dabit, ut, ubi sunt, tuto esse liceat? si quid ea res habeat ex iniquo, ut omne magnum exemplum, utilitate publica rependetur. Si in delicta inquiri, & ob ea puniri vis legatos, maxime si quid moliantur adversus Principem, ad quem missi sunt, nullus, nullus, inquam, legatus satis tutus erit. Excute officium legatorum, ut nunc est, & olim fuit, & absolvitur hoc uno, ut Principi suo quam maxime prosint. Saepe autem nequeunt prodesse, nisi Magnates in Imperio, ubi sunt, dividant, & vel prece vel pretio in sententiam suam trahant; nisi arcana Imperii explorent & detegant, corruptis forte amanuensibus; nisi simultates & factiones serant ac alant; nisi denique vino & Venere, gratia & sordibus rerum suarum satagant. Mox igitur parata erit accusatio & poena? tolle omnem legationem, si haec sublata cupis. In crimine communi an non carcer, an non alia, quae incidunt, turbabunt literarum commercia, & impedient executionem manda-

to.

torum. In causis civilibus fere tantundem dicimus, nam cui jurisdictionem damus, ea quoque damus, sine quibus jurisdictio explicari non potest. *l. 2. ff. de Jurisdict.* frustra est omnis in jus vocatio, frustra & inanis judicis sententia, cui parere non est necesse. Nisi igitur pareat legatus, eum damnabimus ad malam mansionem, ut fiat carceris inquilinus, quod extremum est in jurisdictione? sin minus, quid proderit sententia? sin autem, an non legatio impedietur? Ait quidem Gentilis eo loco, quem initio *hujus Capitis* adferebam, si legatis tribuas jus revocandi domum, neminem fore, qui cum ipso contracturus est, commercio quodammodo eis interdicto, & sic ait, atque si JCti Romani ita saperent; quam rationem etiam Curia expressit in Epistula, quam 19 Dec. 1644. ad Ordines Hollandiae misit in causa legati Suecici. Sed nulli veterum JCtorum hoc in mentem venit, de minoribus & foeminis alicubi id traditur, sed, quod ad legatos, abunde responsum est a Grotio *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 16. Sane ipsorum est cavere, ne, quod habent privilegium, sibi noceat, & possunt cavere, si vel praesenti pecunia contrahant, vel, ut vulgo nunc fieri solet, dato fidejussore vel pignore. Ipsorum quoque civium est cavere, ne cum legatis vel omnino contrahant, vel discant caute mercari, ipsorum est scire, si qua lis oriatur, se conveniri posse, legatos non posse, nisi apud Judices fori sui, *qui cum alio contrahit, vel est, vel debet esse non ignarus conditionis ejus*, ex praecepto Ulpiani in *l.* 19. *pr. ff. de R. J.* sibi igitur imputent, qui cum legatis contrahunt, nec ante sibi prospexerunt; si prospexerint, non est metuendum ab his, quae supra dicebamus de opimis spoliis civium, a legato domum reportandis.

Atque has postremas rationes, quasi illae nunc Juris

Gentium essent, probavit ipsa illa Curia Hollandiae; nam cum Anno 1651. contra alium Lusitaniae legatum, cui Ordines Foederati Belgii jam significarant, se eum deinceps pro legato nun habituros, creditores a Curia postulassent Mandatum arresti, id ipsum impetrare non potuerunt, ut refert Aitzema *Annal. Lib. XXXI. p. m.* 506. & addit Wicquefort *en son Ambassadeur Lib. I. Sect.* 27. *p.* 856. & 857. Curiam ea de re consuluisse Ordines Hollandiae, & hos respondisse, Decretum Ordinum Generalium, quo significaverant, se eum pro legato deinceps non habituros, non pertinere nisi ad causam legationis, nec impedire jus Gentium in persona legati. Huc etiam spectat, quod eodem anno 1651. Ordines Generales responderunt, cum Hispaniae legatus inquiri in legatum Franciae postularet, quod epistulam suam intercepisset, aperuisset, publicasse, (quam Francicus fingebat sibi missam esse apertam a nesciebat quo) ejus rei cognitionem non pertinere, nisi ad utrumque utriusque legati Regem, *dat sy beide in dat cas niet responsabel waren, als aan hare Koningen*, vid. Aitzema *Lib. XXXI. p. m.* 493.

Sic habes rationes in utramque partem, habes auctoritatem Curiae, quae nunc his, nunc illis plus tribuendum censuit. Cur tam varie? responderet Wicquefortius, Curiam ab Ordinibus Hollandiae, quos consuluerat, forte edoctam, postremis rationibus in ea specie cessisse, at vero priores antea & saepe postea praetulisse ex mera ignorantia Juris publici, quam ipse totiens Curiae exprobrat, & exprobraberat etiam Sueciae legatus in libello, quem Ordinibus Hollandiae porrexit 6 Sept. 1644. Wicquefortius, qui putabat a Curia Hollandiae se male esse habitum, de quo deinceps dicam, nihil praetermisit, quo Curiae auctoritatem in his, quae ad jus Gentium pertinent,

nent, minueret & rideret. Cum Anno 1676. suppresso nomine ederet *Memoires, touchant les Ambassadeurs & les Ministers publics p.* 57. de Curia Hollandiae id dixit, quod ego malim ipsius verbis Gallice, quam meis Latine efferre: *La Cour de Justice de Hollande est composée d'un grand nombre d'illustres personnages, mais je crois, que je ne leur fais point d'injure, quand je dis, qu'il n'y en a pas un, qui se puisse piquer d'une connoissance fort particuliere du Droit Public, qui ne fait pas partie de* L'UTROQUE. Sequenti anno prodiit altera ejus libelli editio, aucta nonnihil & interpolata, addito etiam Auctoris nomine, ubi *p.* 58. praecedentia sic mitigantur: *La Cour de Justice de Hollande est, sans doute, composée de plusieurs grands personnages, mais je m'asseure, que les plus habiles ne feront point de difficulté d'avoüer, que les regles du Droit Public ne se tirent point du Code n'y des Digestes, & encore moins des Decrets & des Decretales. De tous les Glossateurs du Droit Civil & Canon, il n'y en a pas un, qui, estende sur le Droit Public. ou qui y applique les Loix ou les Canons, parce que ce sont deux professions, qui ont des objets differents, & qui agissent souvent sur des principes, & des maximes contraires.* Quod ipsum, paucis mutatis, repetit *en son Ambassadeur Lib. I. Sect.* 27. *p.* 908. hoc de Curia superdicto: *Elle faisoit voir, qu'elle n'avoit pas fort estudié un droit, qui ne fait pas partie de sa profession.* Prima sententia effluxit ab aegritudine offensi animi, secunda oppido est verissima. Negari non potest, quin Curia, ubi de foro legatorum disputatum est, alio saepe atque alio jure usa sit, ut plus semel audies etiam in sequentibus, sed si vel in causis privatis id accidat, mutatis Senatoribus, quis miremur, id accidere in causa Ju-

ris Publici, quae, ut ait Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 4, VARIE *a claris hujus seculi ingeniis est tractata*, & ubi, si unquam, scinditur incertum studia in contraria vulgus. Jus Romanum & Pontificium vix suppetias ferunt, ratio & mores Gentium rem totam absolvunt. Rationes pro utraque sententia expedivi, quae praevaleant, nunc quaestionis est, illae autem praevalebunt, quas usus probavit, nam inde Jus Gentium est. De causa civili primum dicamus, deinde de criminali, commodior enim de minori ad majus erit transitus, & complectamur Disputatione nostra, ut vulgo fit, legatorum personas, comites, bona, aedes, & quicquid ad eos pertinet.

CAPUT VIII.

Singularis ratio pro jure revocandi domum. Unde sciamus, an hanc, an alias Gentes probaverint. Testimonia & exempla pro eo jure in causa civili.

Si quis probe excuciat rationes generales, quas supra attuli, proclivior, opinor, erit in eas, quae legatum eximunt a jurisdictione ejus, apud quem degit. Sed est & alia ratio, quae in hanc rem plus valet, & tam in contractibus, quam delictis obtinet. Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 4. *n.* 5. eam expressit his verbis: *Quare*, inquit, *omnino ita censeo, placuisse Gentibus, ut communis mos, qui quemvis in alio territorio existentem ejus loci territorio subjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut, qui sicut fictione quadam habentur pro personis*

sonis mittentium, ita etiam fictione simili constituerentur quasi extra territorium; unde & civili jure Populi, apud quem vivunt, non tenentur. Id ipsum agnoscit Voet ad *Tit. ff. de LL. n.* 12. qui tamen, quod mireris, ad *Tit. ff. de in jus voc. n.* 43. de foro competente legatorum ex Jure Gentium non ausus est sententiam ipse suam dicere. Sed quid foro tuo subjicies non subditum? nulla esse potest in non subditum jurisdictio, ut *C. II.* jam probavi. Legatus non est civis noster, non incola, non venit, ut ad nos domicilium, hoc est, rerum ac fortunarum suarum sedem transferat, peregrinus est, qui apud nos moratur, ut agat rem Principis sui. Peregrinos, qui forte apud nos sunt, non subjicimus jurisdictioni nostrae, nisi interveniente arresto, a quo personas legatorum omnis Jurisprudentia excepit, ut est apud Peckium *de Jure sistend. C.* 5. *n.* 9. Berlichium *Conclus. Pract. Part. I. Concl.* 75. *n.* 26. & 27. Maevium *de Arrest. C.* 8. *n.* 114. *& seqq.* Bort *de Arrest. C.* 5. *n.* 17. & 18. & quos illi alios longo ordine laudant. Maevius quidem *n.* 117. arresto exponit legatos, qui in ipsa legatione contraxerunt, sed id ex eo, quod nesciverit distinguere Jus Romanum a Jure Gentium. Ex ratione igitur sic habeamus: legatum, in causa civili, ita conveniendum, atque si ibi, ubi legatus est, neque esset, neque contraxisset, neque bona, tanquam legatus, haberet. Ex ratione, inquam, qua legatus subditus esse non censetur, secus atque erat in Provincialibus illis & Municipalibus Romanorum legatis, in quibus illa ratio non valebat, neque adeo illo legatorum jure uti poterant. Non aliam enim ob causam potestati ejus, ad quem missi sunt, legati obnoxii non sunt, quam ne, dum officio funguntur conditionem mutent, & alteri, dum alterius, & fere adversarii, vicem repraesentant, subjiciantur. Fortissima

est

est ea ratio, & facile alias omnes, quas supra occupavi, vincit, quamvis & hae, quae suum habent pondus, non videantur vinci ab illis, quae contra adferuntur.

Verum ut, salvo Jure Gentium, nec omnes legatos, nec quibuscumque conditionibus tenemur recipere, ita nihil vetat, hanc iis legem dicere, ne recipiantur, nisi prius sese subjecerint foro nostro. SI hac lege venerint, consensisse videntur in eum, cujus alioquin jurisdictioni subjecti non sunt *l.* 2. *pr. ff. de Judic.* Sed si nihil convenerit, nullaque in eam rem lex sit, quid tacite inter Gentes exteras actum videatur, id est, de quo quaerimus. Et defendo, tacito consensu id actum videri, ne legati in causa civili apud nos litigare cogantur, & tandem Gentes hanc sententiam, & rationes, quibus illa nititur, palam probasse. Ut hoc sciamus, recurrendum est ast testimonia & exempla, non unius Gentis, sed plerarumque: nam quamvis Lex Spartana furtum permiserit, Jure Gentium tamen prohibitum dicemus, & quamvis sacra legationum hic illic violata sint, Jure Gentium tamen ea violare nefas esse ducimus. Si testimonia audiamus, non satis olim & nunc inter ea convenit. Quid Gentilis, quid Paschalius existimaverint, supra dixi, & exhibet Zoucheus *Jur. Fecial. Part. II. Sect.* 4. *n.* 20. ubi & habes Grotii sententiam, Gentili & Paschalio oppositam. Quid ipse sentiat, non addit. Sed malo Grotii sententiam ipsius verbis referre. Is magni Operis *Lib. II. C.* 18. §. 9. ita infit: *Bona quoque legati mobilia, & quae proinde habentur personae accessio, pignoris causa, aut ad solutionem dibiti, capi non posse, nec per Judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, manu regia, verius est: nam omnis coactio a legato abesse debet, tam quae res ei necessarias, quam quae personam tangit, quo plena ei sit secu-*

ſecuritas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, res ſoli eo loco nullas poſſideat, ipſe compellandus erit amice, &, ſi detrectet, is qui miſit; ita ut ad poſtremum uſurpentur ea, quae adverſus debitores, extra territorium poſitos, uſurpari ſolent. Prius dixerat de criminibus, de quibus nos poſtremum dicemus. De debitis nec perfecta ſatis eſt ejus ſententia, nec etiam ſatis clara, ut deinde per partes oſtendam. Satis autem ſignificat ex modo, quem praeſcribit, ſi legatus debitum ſolvere detrectet, ſe legatum in cauſa civili eximere foro ejus, apud quem degit. Non, opinor, refutabis teſtem legatum in cauſa legatorum, & ſi vel refutaveris, tantum valet Grotii auctoritas, ut hunc praeeuntem facile alii ſequantur. *De legatis ſummarum Poteſtatum*, ait Huberus *Praelect.* ad *Tit. ff. de in jus voc. Sect. de Arreſto perſon. n. 6. varie noſtro tempore deſceptatum & obſervatum; praevaluit tandem ſententia Grotii &c.* Sed & ante apud alios praevaluit. Antonius Mornacius ad *l.* 2. §. 3. *ff. de Judic.* eamdem ſententiam ita expreſſit: *In legatus majoribus, cujuſmodi ſunt, qui a Regibus, Ducibus & Rebuspublicis mittuntur, defendit eos uſque adeo jus Gentium, ut ſeu in civilibus negotiis, ſeu in capitalibus, judicium inviti vel ſibi vel ſuis non accipiant.* Idque ipſum exemplis Gentium illuſtrat, quae, ſi commodum eſt, ibi leges. Et Wicquefort in libello, quem inſcripſit *Memoires des Ambaſſadeurs*, & in majori Opere *de l'Ambaſſadeur*, ſingulis fere paginis inculcat, legatos non uti foro ejus, apud quem degunt, tam in civilibus, quam in criminalibus. Non aeque quidem mihi probantur omnes rationes, quas in hanc rem adfert, nam, verbi gratia, nihil ea ratio vatio valet, qua toties utitur, eum qui Eccleſiae, Militiae, Academiae no-

men dedit, jurisdictione ordinaria eximi, & forum proprium sortiri, id enim ex privilegio est apud unum eumdemque Principem, cui Ecclesiastici, militer, studiosi non minus sunt subditi, quam alii quicunque, sed vero hic agimus de eo, qui, cum subditus non sit; cuncta tribunalia rejicit ejus Principis, ad quem legatus est. Plus valet, quod ait majoris Operis *Lib. I. Sect.* 27. *p. m.* 824. pro exemptione legatorum omnes Principes censuisse, sapientes certe & prudentes, eamque sententiam rebus saepe judicatis probasse.

Sed non dicere contentus, ut dixerunt plurimi, innumera, fere dixerim, exempla adfert *d. Sect.* 27. quin & *Sect.* 28. & 29. quibus illam Gentium consensionem probet, maxime quidem in delictis, ubi major potest esse dubitatio, sed & in contractibus. Cum autem usus sit optimus, si non unicus earum rerum interpres, nescio, cur Huberus *de Jure Civit. Lib. III. Sect.* 4. *C.* 2. *perpetuam illam exemplorum texturam* in Wicquefortio non concoxerit. Ego in primis ejus diligentiam in recensendis non tam veteris, quam novi aevi monumentis laudo proboque, nec tomen a me exigi velim, ut quae ipse recensuit, ego describam; non hic meus est mos. Addam potius, ubi res usu venerit, quaedam ex recentioribus Annalibus, & ex ipsis legibus, postea latis. Sane ipse Huberus, quamvis & *d. C.* 2. in utramque partem disputet, sed iis rationibus, quas scire vel nescire non multum interest, in eo tamen convenit, legatos Jure Gentium privilegio fori tutos esse. Et sane, quod ad causam civilem, ubi de aere alieno, de testimonio dicendo, aliisve id genus litigatur, ausim dicere, inter Europaeas Gentes nullam esse, utique nullam me scire, quae legatos ordinariae jurisdictioni subjicit. Idque ipsum fori privilegium

est,

eſt, cui palam teſtimonium dederunt Ordines Generales Foederati Belgii eo Edicto, quod *Cap. ſequenti* exponam.

CAPUT IX.

Annotatio ad Edictum Ordinum Generalium, quo in cauſa civili legatis permittitur domum revocare, & ad ſententiam Grotii de eodem jure.

Illuſtre in primis eſt Edictum, quod Ordines Foederati Belgii propoſuerunt 9. Sept. 1679. non ex occaſione pacis Neomagenſis, ut quidam fabulatur, ſed ex facto, quod tunc inciderat, ut mox audies. Edixerunt autem, externorum Principum legatos, veniuntes, morantes, vel tranſeuntes, eorumve comites vel bona pro debito hic contracto arreſto detineri non poſſe, idque, dum cum his contrahunt, ſcire & animadvertere oportere ſubditos ſuos. Verba ipſa, lingua Belgarum vernacula, exhibebo, quia hic illic interpretatione egent: *Dat de Perſonen, Domeſtiquen of goederen van uytheemſche Ambaſſadeurs of Miniſters, hier te lande komende, reſiderende of paſſerende, ende eenige ſchulden contracterende, nog op hare aankomſte, nog gedurende haar verblyf, nog op haar vertrek van hier, ſullen mogen werden gearreſteert, gedetineert of aangehouden voor eenige ſchulden, die ſy alhier te lande ſonden mogen hebben gecontracteert, en dat de Ingeſetenen hare onderhandelinge met de voorſchr. uytheemſche Ambaſſadeurs en hare Domeſtiquen daar na konnen reguleren.* Nihil ait Edictum de in jus vocatione legatorum, ſed cum non agat de arreſto, quod ad exſequendam rem judicatam intervenire ſolet, ſed de eo,

 quo

quo lites solemus ordiri, satis intelligimus, in jus vocatione subditis interdici, quae fit interveniente arresto, quod ad eos, qui subditi non sunt. Si legati, qui apud nos legatione funguntur, ipso jure in jus vocari poterant, ne quidem arresti mentio fuisse necessaria. Agit autem de legatis externarum Gentium, eosque vocat *Ambassadeurs of Ministers;* an de omnibus indistincte id verum sit, quocumque titulo hic morentur, postmodum videbimus. De comitibus, reliquisque legatorum hominibus, qui hic *Domestiquen* audiunt, etiam alias dicendi locus erit, in primis vero *de bonis*, quae elocutio, utut generalis sit, generaliter tamen, ex mente Ordinum, accipienda non est, nisi ego prolixe fallar. Deinde id privilegium tribuit Edictum legatis *veniuntibus*, *morantibus*, *&* *transeuntibus*. De *morantibus* non est, ut quaeratur. De *veniuntibus* quaeri posset, an nempe, si apud eum, ad quem leganter, recepti nondum sint pro legatis, jure legatorum uti possint? ex facto pendet haec quaestio, multumque in ea valet arbitrium: nam, si vix advenit legatus, palam est, & antequam recipiatur, agnoscatur, pro legato habendum. Contra, si diutius egerit, neque etiam ut legatus, etsi legatio ei mandata sit, difficilius erit id dicere, nam possunt & privati esse externorum Principum procuratores. Ait *transeuntibus*. Benigna Ordinum erga legatos voluntas; vulgo alioquin dici solet, jus legationis non valere nisi inter utrumque Principem, qui mittit legatos, & ad quem missi sunt, caetera privatos esse. Atque ea ratione sunt, qui defendunt, Carolum V. utique jus legationis non violasse, cum duos Francisci I. Franciae Regis, legatos, per Ducatum Mediolanensem transeuntes, occidi jusserit. Probrosum id Carolo fuisse scribit Gentilis *de Legation. Lib. II. C.* 3. sed alia

quae-

quaeſtio eſt de jure legationis, alia de jure honeſtatis, quamquam non etiam deſint, qui negant id ſciente & annuente Carolo factum. Quinimo ipſi illi Ordines Foederati Belgii, qui hic in cauſa civili legatos tranſeuntes ab arreſto immunes videntur pronunciare, Sueciae legatum in cauſa criminali, in gratiam Principis Foederati, in Geldria, haud ita pridem detinuerunt, non alia ratione, quam quod codicillos ſuos ſibi non exhibuerat. Et ſane privilegia legatorum non valere, niſi apud eum, ad quem miſſi ſunt, recte defendit Gentilis *de Legation. Lib. II. C.* 3. & ex eo, iiſdem exemplis allatis, Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 5. & ita Recentiores plerique, vid. Zoucheum *Part. II. Sect.* 4. *n.* 18. Huberum de *Jur. Civit. Lib. III. Sect.* 4. *C.* 9. *n.* 20. & Wicquefortium variis locis; Antiquiores enim magis contra ſentire videntur apud Bertachinum in *Repertor. V. Ambaſiator.* & Antiquiores ſecutus videtur Kirchnerus in *Legato Lib. II. C.* 1. *n.* 1-28. Sed quia illa privilegia voluntatis tacitae ſunt poſt admiſſum legatum, & legatum etiam repellere licet, neque legatio inter alios, quam qui miſit, & ad quem mittitur, verſatur, haud dubie Recentiorum ſententia vera eſt. Et ſecundum hanc, quod Edictum ait de legatis *paſſerende*, non interpretor de legatis *tranſeuntibus*, ſed *abeuntibus*, idque indicat ordo verborum, *komende*, *reſiderende*, *paſſerende*, ut & qui mox ſequitur, in eandem ſententiam, *nog op haar aankomſte*, *nog gedurende haar verblyf*, *nog op haar vertrek van hier*. Atque ita Edictum duntaxat erit de legatis, qui hic legationem acturi ſunt, re ipſa agunt, aut egerunt, nec quicquam pugnabit cum veriori ſententia, quam uſus Populorum recepit.

Ait praeterea id Edictum, *pro debito*, HIC *contracto*, *hier te lande*, an ergo pro eo, quod alibi legatus con-

traxit, detineri poterit? ſic verba ea videntur velle, ſed dicendum, propoſitum eſſe id Edictum ex facto, cum Curia Holl. ſecundum eam Jurisprudentiam, quam ſupra narravi, & ſaepe eſt tuita, ſupellectilem & ſarcinas legati Regis Daniae arreſto hic incluſiſſet. Quod cauſam dediſſe Edicto memoratur *in de Hollandiſche Mercur.* ad Annum 1679. *p.* 278. Ad haec dici poſſet, eſſe id Edictum conceptum de caſu magis dubio, ac ſi certum ſatis eſſet, pro debito, quod legatus ante legationem contraxit, hic conveniri vel detineri non poſſe. Exſtat etiam epiſtula Hollandiae Ordinum Anno 1642. 18. Jan ad Curiam Hollandiae ſcripta, ne ea vellet *Proviſie van Juſtitie verleenen jegens Miniſters van Princen, hier te lande reſiderende, ten aanſien van ſchulden, buyten deſe Provincie met vrienden gemaakt.* Argumentum ejus epiſtulae exhibet *Repertorium Curiae Holl. p.* 192. *B.* Ordines Hollandiae tunc videbantur adhuc uti diſtinctione Juris Romani, ſed nunc utuntur Jure Gentium, poſtquam ita edixerunt Ordines Generales d. Anno 1679. & poſtquam iidem Ordines 19. Jun. 1681. ſatis ſignificarunt, externos legatos, ratione fori, ſubditos non eſſe, ut eſt in ejus dili Decreto, quod interpretor *C. XI.*

Quia vero id Edictum 9. Sept. 1679. haud multum recedit a ſententia Grotii, quam *Capite proximo* repraeſentavi, de ea etiam nonnihil addamus. Ait illi, legati *bona mobilia* pignoris cauſa, aut ad ſolutionem debiti capi non poſſe, quia haec conſiderantur, ut perſonae acceſſiones. Et ſecundum haec Mornacius refert ad *l.* 2. §. 3. *ff. de Judic.* Regi Galliarum placuiſſe, Anno 1608. male pro locario Pariſiis Venetae Reipublicae legati mobilia fuiſſe retenta; & conſtanter ita uſu eſt ſervatum deinceps ubique Gentium. Sed forte dices, id nimium eſſe, quia

ea

ea mobilium detentio non tam fit ex causa personae, quam jure in re, quod locatori competit in invectis & illatis, quodque jus, lege quaesitum, legatis auferre non possit. Sed tantum abest, ut nimium dicamus, ut vel *bona*, quorum meminit *d. Edictum anni* 1679. non aliter interpretemur, quam *bona mobilia*, id est, *utensilia*, quemadmodum plenius dicam, ubi de bonis legatorum disputandum erit. Haec utensilia nego, ex Jure Gentium, pignori esse, vel unquam fuisse, quin nec capi posse, vel ad ordiendum judicium, vel ad servandum, quod nobis debetur, vel ad exsequendam rem judicatam. Et facile adsentior Grotio, si de *utensilibus* accipias, quae ipse dixit, ea nempe pignoris causa capi non posse, *nec per judiciorum ordinem, nec manu Regia*, explosa sic distinctione, quae aliis olim, sed sine ratione, placuerat. De immobilibus legati minus perfecta est Grotii sententia, sed & hanc reservabimus suo loco.

Post ait, omnem coactionem a legato abesse oportere, tam quod ad personam, quam quod ad res ei necessarias. Quod ut generaliter dictum, ita generaliter multoties est descriptum, nec tamen satis explicatum, quid, vetita coactione, vetetur. An & in jus vocatio? nam & haec fit sine coactione & laesione personae, nec amplius, ut olim, obtorto collo: ita tamen, ne post sententiam persona legati affligatur, carceri mancipetur, eique relinquatur, ne egeat? sic Curiae Hollandiae visum est Anno 1644. ut dixi *Cap. VI.* sed ita non sedet Grotio, neque enim in jus vocatio inter modus est, quos mox creditori praescribit, si quid debiti contraxerit legatus. Primus est, ut, si res soli eo loco non habeat (quod nunc transeo) ipse compelletur amice, quod & in aliis aliorum debitis exigendis servari adsolet. Secundus est, ut, si detrectet, com-

compelletur, qui misit, quod etiam quandoque servatur, & hic Anno 1721. Ordines Foederati Belgii servarunt in compellando Duce Holsatiae, quod ad eas alienum, quod ejus legatus in Hollandia contraxisse dicebatur. Sed quid debita legati ad Principem, qui misit? nihil plane. Potest ea res habere utilitatem, si forte Princeps legatum moneat officii sui in expungendo aere alieno, sed ut ipse judex sedeat in causis controversis, nemo jure postulaverit. Extremum remedium, quod Grotius proponit, non satis intelligo, quale sit. *Ita ut*, inquit, *ad postremum usurpentur ea, quae adversus debitores, extra territorium positos, usurpari olent.* Quae hac sint, non exponit, nam cum nec in jus vocationem, nec detentionem, ex causa arresti, intelligat, ipse vix adsequor, quid sibi velit, nisi id velit, quod ipse verum puto, & *Cap. seq.* latius interpretor.

CAPUT X.

Ubi & quemadmodum legatus, in causa civili, sit conveniendus? & ubi Consules, *qui dicuntur?*

Si conveniri nequeat legatus apud judicem, ubi degit, interest scire, ubi convenienbus sit. Ipsum autem Principem, qui misit, ab hac inspectione arceo, nisi, si missus non esset legatus, ipse Princeps de ejus causa fuisset judicaturus; quae judicia raro ipsi Principes exercent. Caeteroquin generaliter existimo, legatum ita conveniendum, atque si ibi, ubi legatus est, neque esset, neque contraxisset, neque bona, tanquam legatus, haberet.

Quia

Quia legatione domicilium non mutavit, nec forum mutasse intelligendus est, atque adeo convenietur in loco, unde in legationem profectus est, si judex ejus loci, ante profectionem, legati fuerit judex competens, vel quicunque alius ejus fuerit judex in Imperio Principis, qui legatum misit. Quod si nullibi ante profectionem habuerit vel domicilium, vel judicem, non est nisi ad supremum judicem Principis, a quo missus est, recursus. Neque legatus, ibi conventus, excipiet, se Reipublicae causa abesse, atque adeo se invitum in jus vocari non posse, cum, fictione jucis habeatur pro praesente, ne ulli caeteroquin ullius udiris, foro subjici possit. Quod quam inutile esset, maxime in qui perpetua legatione funguntur, res ipsa loquitur. Non, inquam, excipiet legatus, nisi speciale privilegium habeat; quale Anno 1643. Ordines Generales uni legatorum suorum, quos tunc mittebant in Angliam, dederunt, ne scilicet lites inchoatas contra eum persequi liceret, sed manerent in statu, in quo erant, neve etiam novae instituerentur, quamdiu ipse abesset, & sex post reditum ejus septimanas, vid. Aitzema *Lib. XXIII. p. m.* 614.

Quod sic dico, legatos, dum legati sunt, forum novum non sortiri, sed servare vetus, quod ante legationem habuerunt in Imperio Principis sui, & legatorum conditio, quam supra exposui, demonstrat, & palam significarunt Ordines Generales *Decreto* 13. *Octob.* 1679. quod est in *Formulario Tom. II. C. I. p.* 19. Quaesiverat apud Ordines Generales creditrix quaedam vidua, *Consulem,* ut vocant, Ordinum Generalium, qui tunc Ulyssipone degebat, & antea Rotterdami habitarat, ubi conveniret, aut apud Curiam Hollandiae, aut apud Scabinos Rotterdammenses? Ordines vero Anno 1679. 13. Oct. decreverunt, ibi conveniret, ubi conveniri posset, si adhuc

Rotterdami habitaret, *dat ſe hem ſouden convenieren voor ſodanigen Regter* HIER TE LANDE, *voor den welken hy ſoude hebben konnen werden geconveniëert, indien hy nog tot Rotterdam wonagtig was.* Creditrix, viduarum privilegio uſa ex §. 8. *Formae Curiae Holl.* Conſulem ad Curiam vocavit *d. Formul. Tom. I. C. I. n.* 11. Adjicitur autem in eo decreto, *hic, hier te Lande*, cujus, ſi quaſit, haec ſententia eſt, extra has Regiones quoque conveniri poſſe, ubi, cum Rotterdami habitaret, non poterat, id eſt, in loco Conſulatus Conſulem poſſe conveniri, & in loco domicilii, ut de Senatore in *l.* 11. *ff. de Senator.* ſcriptum eſt. Niſi malimus illa, *hier te Lande*, ut ſupervacanea accipere, ut multa ſupervacanea Edictis & Decretis Ordinum ſolent inſeri, non, ut ille dicebat, *dubitationis tollendae gratia*, ſed augendae potius, & turbandae magis ſententiae.

Si, ut ſupervacanea accipimus, ſenſus erit, Conſules jure legatorum uti, & vetus forum ſervare, non conſtituto novo. Si, ut quid ſignificent, ſenſus erit, Conſules, ut ut in loco Conſulatus conveniri poſſint, tamen & hic poſſe, quia non intelliguntur mutaſſe vetus forum, ſed potius novum ei adjeciſſe. Et, ſi verum amamus, Conſules illi non ſunt niſi Mercatorum Nationis ſuae defenſores & quandoque etiam judices, quin fere ipſi Mercatores, non miſſi, ut Principem ſuum repraeſentent apud alium Principem, ſed ut Principis ſui ſubditos tueantur in iis, quae ad mercaturam pertinent, ſaepe & ut de iis inter eos jus dicant. Scio, Ordines Foederati Belgii quandoque Jus Gentium iis tribuiſſe, ſed etiam Wicquefortius, acerrimus alioquin legatorum patronus, *dans ſes Memoires des Ambaſſadeurs p.* 60. 61. & 62. *& en ſon Ambaſſadeur Lib. I. Sect.* 5. 132. 133. & 134. eam Ordinum ſen-

ſententiam damnat, & ut aliquem his honorem haberi vult, ſit negat, vel Juris Gentium eſse participes, vel, quo de nunc agimus, eſse exemptos juriſdictione ejus, apud quem degunt, tam in cauſa civili, quam criminali. Secundum haec etiam in §. 11. *Pactorum*, quae ineunte Julio Anni 1612. inter Imperatorem Turcicum & Ordines Foederati Belgii facta ſunt, convenit, ne quidem Conſules, eorumve bona detinerentur, ſed tamen in jus vocarentur ad tribunal Imperatoris Turcici. Idemque in §. 32. *Pactorum* inter Ordines Generales & Algerienſes convenit de Conſule, qui Algerii eſset. Priora pacta habes *Placat. Tom. III. Lib. I. Tit.* 13. *n.* 36. poſteriora apud Aitzema *Lib. I. p. m.* 353. Vides honorem, qui Conſulibus habetur, at non uſque eo, ut plane immunes ſint ab omni juriſdictione ejus, ubi commercii promovendi cauſa haerent.

Supereſt, ut quaeramus, quomodo legatus abſens in foro, quod ſervavit, conveniendus ſit, hoc eſt, quemadmodum faciendae ſint judicii denunciationes. Et quidem ſi legatus etiam domicilium retinuerit apud Principem ſuum, quin judicium ad aedes denunciari, & dies dici poſſit, non eſt ambigendum. Si non retinuerit, in jus vocabitur, ut ſolent abſentes, per Edictum, & miſſa, quae diem dicit, epiſtula. Major difficultas eſt, quemadmodum apud nos legatus conveniri debeat, quae forma denunciationis ſervanda ſit, in his nempe, in quibus juriſdictioni noſtrae ſubeſt, ſed de eo commodius dicetur, ubi de bonis legatorum ſermo erit.

CAPUT XI.

Ubi conveniri debeat legatus, qui in loco, ubi legationem obit, habitabat, antequam legatus esset?

Magnis animis haec quaestio tractata est, praesertim a Wicquefortio, qui, ut Poëta ait, κακῆς μεμνήμενος ἄτης, omni studio contendit, subditum nostrum, dum apud nos legatione fungitur, nostra jurisdictione eximi, & condere in jurisdictionem Principis legantis. Saepe utuntur Principes legatis exteris, quin & civibus & subditis nostris apud nosmet ipsos, nisi quod hodie Franciae Reges subditos suos, qua legatos, non amplius admittant, ut auctor est M. de Callieres *en sa Maniere de negocier avec les Souverains Chap. 6. p.* 72. Olim admiserunt, & etiamnum admittunt reliquae Gentes; in Hollandia quoque ea de re deliberaretur decretum est 3. Dec. 1638. sed nihil definitum. Nec ratio ulla est, cur subditi arceantur, nisi forte quod ad Gentes, quae prohibent subditum subditi conditionem mutare posse, si nempe largiamur, quod nos non largimur, ea conditione exui, qui, apud nos habitantes, exteri Principis legationem obeunt. Satis autem apparet, de aliis legatis hanc quaestionem intelligendam non esse, quam de his, qui, si subditi nostri antea non fuissent, omnimo haberent jus revocandi domum, & apparet, si id jus in criminibus aeque probandum sit, quam in contractibus, quod hic de causa civili dico, de criminali deinde esse repetendum, ut in pluribus aliis haec pari passu ambulant. Wicquefortius *en ses Memoires* variis locis, & *en son Ambassadeur Lib. I. Sect.* 11. magis contendit, quam probat legatum, eo ipse quod legatus sit, fieri subditum ejus qui legavit, & Principis

sui

ſui forum ſequi in omnibus & per omnia, damnato Decreto Ordinum Hollandiae, ſine die & Conſule, quod in ſubditis ſuis contradicit, & quod ipſe neſcio, quale ſit, niſi intelligat Decretum Ordinum Foederati Belgii, de quo dixi *Cap. praeced.* vel aliud eorumdem, de quo mox dicam. Ipſe non animadverto, quid ad rem, de qua agitur, pertineat apparatus ille exemplorum, quo *d. Sect.* 11. ivit probatum, Principem etiam recte mittere legatum peregrinum, vel eligere Civem noſtrum, ut apud nos legatione fungatur, & minus ad rem pertinet, ſi, ut in plurimis exemplis eſt, civis noſter antea civitatem & domicilium mutaverit, &, qua ſubditus, conceſſerit in Imperium ejus, qui legavit. Nos quaerimus de foro ejus, qui, cum ad nos legatur, ſubditus noſter eſt, ſive civis, ſive incola, & an hic forum novum ſortiatur, an vetus ſervet? novum ſortitur, inquit Wicquefortius, quia, ex formula jurisjurandi, novo Principi eſt obligatus, quia duorum Principum ſubditus eſſe nequit, quia inutilis eſſet Principi leganti, ſalvo priori foro, & quae aliae ſunt ratiunculae, magis adhuc leves.

Certe apud me parum illae valent, nam quicquid Jacobus Gothofredus *de Salario C. IV. n.* 9. quicquid alii contradicant, ego non video, curquis pluribus Principibus non poſſit eſſe in ſacramento & officio, dummodo eorum rationes non pugnent, vel ſi pugnent, in his operam ſuam non praeſtet. Neque etiam video, quicquid contradicat Zoucheus *Jur. Fec. Part. II. Sect.* 2. *n.* 13. cur quis plurium civitatum, quarum ſingulae ſui juris ſunt, civis eſſe non poſſit. Secus utique apud Graecos caeteroſque ſe rem habuiſſe, Romanis ſolis exceptis, teſtatur Cicero *Orat. pro Balbo C.* 28 29. & 30. Duorum Principum ſubditus ſingulis praeſtare poteſt obſequium, ſingulis tri-

butum, & bonam fidem, & quid ultra desideramus? quin; etiamsi quis subditus noster sit, non mox est in officio & sacramento nostro, nec etiam, dum legatur, mox ejus Principis civitatem acquirit, hoc enim est, de quo quaeritur, & quod Wicquefortius proponit, atque si controversum non esset. Principi autem potest esse utilis in mandato exequendo, quamvis foro nostro maneat subditus, modo non delinquat, nec fidem datam violet. Quotuscunque legatus apud nos agit, sine ulla ullius querimonia, non tantum sine crimine, sed & sine suspicione criminis; quotusquisque legatus est, qui fidem, pacto datam, religiosissime servat, nec, si vel subditus sit, a carcere vel judiciis sibi quicquam metuit. Ne igitur dixeris, legationem impediri, vel qlane inutilem esse, ex sola subjectione; ad summum dicendum est, posse quandoque impediri, si casus incidat. Quod si metuat legatus, fragilitatis suae sibi conscius, antea civitatem mutet, vel Princeps, qui ejus opera utitur, mutare jubeat. Alioquin qui subditum nostrum eligit legatum, *non videatur hoc agere, ut hominem, sed ut officium ejus eximat*, ut recte Huberus *de Jure Civit. Lib. IV. Sect.* 4. *C.* 2. *n.* 28. Quod autem ille distinguat, & ajat, legatum, si in officio consideretur, non esse subditum, alias esse, verissimum quidem est, sed vix illa distinctio ullum habet pondus, cum nemo negaverit, legatum Principi leganti oportere reddere rationem legationis, bene vel male gestae, quemadmodum omnis mandatarius tenetur mandanti reddere rationem mandati, quod suscepit. Egimus de eo legato, qui subditus noster est, & extra causam legationis contraxit vel deliquit, & contra Wicquefortium defendimus, hunc, nisi palam civitatem vel domicilium mutaverit, subesse Imperio ejus, cujus antea fuit.

Wic-

Wicquefortio nempe sedebat alta mente repostum, quod ipse, qui Amsterdami natus erat, Hagae habitaverat, & in fide & stipendio fuerat Ordinum Generalium, etiam postquam Ducis Luneburgensis actor esse coeperat, titulo *Residentis*, a Curia Hollandiae apprehensus, & 20. Dec. 1675. damnatus erat ad perpetuos carceres, publicatis bonis. De ipsa sententia nihil dicam, quam Curiam eum, quamvis legatum, damnasse, quod secreta Reipublicae, quae celare oportuerat, illicitis literarum commerciis revelasset. Hinc illae lachrymae, hinc jus Gentium violari acerbe questus, primum suppresso, deinde aperto nomine jura legatorum vindicavit, & post, quicquid est ejus argumenti, exposuit justo opere, cui non est aliud, quod praeferamus. Caeterum ut ipse in sua causa judex est incompetens, sic nec rationes ejus me moverint in aliam, quam supra defendi, sententiam, legatum scilicet manere subditum, ubi ante legationem fuit, atque adeo, si contraxit aut deliquit, subesse Imperio, cujus antea suberat. His autem consequens est, nostros subditos, quamvis alterius Principis legationem accipiant, subditos nostros esse non desinere, neque forum, quo semper usi sunt, jure subterfugere. Et tantum abest, ut Wicquefortius vel ullum ullius Gentis exemplum in contrarium adferat *d. Sect.* 11. ut potius duo vel tria adduxerit, quae, quod dixi de subjectione subditi, apud nos legati, palam confirment. Prodest quoque in hanc sententiam Decretum Ordinum Generalium 13. Oct. 1679. cujus memini *Cap. praeced.* nam si legatione domicilium non mutetur, quod etiam de Consulibus ait *d.* Decretum, & de aliis legatis adhuc magis verum est, apparet, legatum ibidem loci esse conveniendum, ubi, ante legationem, domicilium habebat, hoc est, civem nostrum apud judices nostros.

Sed

Sed quid moror adferre Decretum Ordinum Generalium, factum 19. Jun. 1681. quod rem totam absolvit quod ad legatos in Belgio Foederato, qui antea ibi larem foverunt. Exhibet id Decretum *Formularius Tom. II. C.* 25. *p.m.* 299. & 300. & dignum est, ut memoretur. Judaeus quidam, qui Amsterdami multos annos habitarat, ibique mercaturam exercuerat, plurium creditorum debitor factus, ad Judices Amsterdammenses in jus vocatur, damnatus exsequutioni contradicit ex Edicto Ordinum Generalium 9. Sept. 1679. ex eo enim neque se, neque bona sua ob debitum, hic contractum, conveniri vel detineri posse, esse se legatum (*Residentem* vocant) Ducis Meklemburgensis, atque ita uti posse jure legatorum. Creditores Ordines Generales adeunt, petuntque, Ordines declarare vellent, illud Edictum locum non habere, ubi debitum ab incolis harum Regionum, tanquam mercatoribus, aliisve privatis, non tanquam ab externorum Principum legatis, contractum est; posse etiam, si quid istiusmodi legatis debeatur, id compensari cum eo, quod ipsi ex alia causa debent suis *debitoribus* (*creditoribus* dicere voluerunt, certe debuerunt.) Ordines autem Generales d. 19. Jun. 1681. decreverunt, si creditores probare possent, Judaeum illum, antequam ut legatus Ducis Megalopolitani ab Ordinibus Generalibus agnosceretur & acciperetur (*erkent en aangenomen is*) Amsterdami aliquot annos habitasse, ibique mercaturam exercuisse, eo casu illum eo Edicto 9. Sept. 1679. gaudere non posse, addita ratione generali: *dewyl haar Hoog Mog. geene Ingesetenen van den Staat in qualiteit van Ministers van eenige Coningen, Princen, of andere Potentaten erkennen en aannemen, als onder dese expresse conditie, dat de selve daar door niet werden geeximeert van de pligten*

ten van onderdanigheid respectivelyk, ook ten reguarde van de jurisdictie over hare personen en goederen, soo in het crimineel, als in het civil; en dat ook sodanige personen, die versweegen souden mogen hebben Ingesetenen van den Staat te syn, en by sub-en obreptie sonder eenige limitatie of conditie tot (debet esse, *voor*) *Ministers souden mogen wesen erkent en geadmitteert, niet konnen of vermogen te jouisseren van het regt van de praerogativen, die* (debet esse, *dat*) *alleen aan sodanige uytheemsche Ministers, die geen ingesetenen van den Staat syn, wert geaccordeert en toegestaan.* Quorum summa huc redit, neminem subditum, ut legatum alterius Principis admitti, nisi ea lege, ne subditi conditionem exuat, etiam quod ad forum, tam in causa civili, quam criminali, & si quis legatus, suppressa mentione subditi, fuerit admissus, hunc non usurum jure, quod externorum Principum legatis duntaxat competit. Nescio, id sit jus novum, an vetus: nam cum Anno 1658. Actor Episcopi Monasteriensis, qui & aliorum Principum actor fuerat, in carcerem conjectus, & ad Episcopi preces dimissus esset, de eo jure ne cogitatum quidem invenias, vid. Aitzema *Lib. XXVIII. p. m.* 137--139. Sed non certo mihi constat, quod aliis videtur constare, hunc Actorem hic antea fuisse subditum, &, si fuisset, non una illa species me dimoverit a sententia, quam, vel sine auctoritate legis, veriorem & aequiorem esse puto.

Atque haec scripseram anno 1721. praecipue usus exemplis, quae ad Foederatum Belgium pertinent, sed quemadmodum Rex Franciae subditis suis interdixit apud se legatione alterius Principis fungi, ut dicebam initio *hujus Cap.* sic & Ordines Foederati Belgii 10. Oct. 1727. decreverunt, ne quis in Belgio Foederato natus, ibive antea

ſubditus, penes ſe legationem obire vellet, niſi forte alibi natus, hic militaſſet & habitaſſet, liberosque ſuſtuliſſet: hi enim omnes excipiuntur eo Decreto, non ſecus atque ipſi liberi Legatorum, hic nati. Quod ſummam rationem habet. In Francia igitur & Belgio Foederato de his, quae hic ago, non eſt amplius exſpectanda quaeſtio, ſed nolim, quae ſcripſi, pro non ſcriptis habere, quia, ubi ſimilis prohibitio non eſt, res habet uſum frequentem.

CAPUT XII.

Variae inſpectiones de foro competenti pro varia conditione legatorum.

Si Princeps ex alieno Imperio, ſed non noſtro, legatum elegerit, & ad nos miſerit, ecquod ille forum ſortietur? ejus, opinor, Principis, cujus ante legationem fuit ſubditus. Externus ille quidem legatus eſt, quod ad nos, neque adeo noſtro foro ſubjicitur, ſed ſervabit forum vetus, non mutato domicilio. Qui legatum eligit peregrinum, eligit induſtriam hominis, & fidem bonam in obeunda legatione, caetera hominem relinquit Principi & foro ſuo, niſi conſtet, legatum priſtinam ſubditi conditionem exuiſſe, & induiſſe novam Principis legantis.

Sed quid ſi legatus externi Principis, ratione officii, nobis ſit ſubditus, ut Charnacé & Deſtrades, ambo Regis Franciae ad Ordines Generales legati, & ambo ſub iiſdem militantes? defendit Wicquefort majoris Operis *Lib. I. Sect.* 11. *p.* 266. ne quidem eos judicio militarii fuiſſe ſubjectos, in delictis pure militaribus. Sed ea ſententia nos non utimur. Sacramento legibus militiae obligatus eſt, qui

quicunque militat, nec ea religione, iisve egibus militem solvit suscepta legatio. Plus dico, si miles ante susceptam legationem nostri fori homo fuerit, manet, qui fuit, etiam post susceptam legationem, sed si, dum legatus est, militiae nostrae nomen dederit, foro militari erit subditus, in causa militari, in reliquis omnibus habebit jus revocandi domum. Sibi imputet Princeps, quod militem nostrum, atque ea ratione nobis subditum, legatum eligat, sin autem, patiatur nobis subesse in his, quae ad rem militarem pertinent.

De Cardinalibus, qui legati mittuntur, dubitari posset, quia ex jure Pontificio constat, hos, utique in causa criminali, nulli Principi esse subditos, ne illi quidem, qui Cardinalem legatum misit. Expedita res est, si alibi, quam apud Papam, legatus degat, tunc enim revocabit ad forum Ecclesiasticum, cui subest, sed si ad Papam legatus delinquat, si cum ipsa Papa audacius agat, ut in Cardinale Borgia, Hispaniarum Regis legato, & aliis, ejusmodi exempla circumferuntur, an Papa ei judices dabit? esset hoc exemplo perniciosum, &, ut puto, contra Jus Gentium, quod legatos defendit. Et cum res incidit, inciderunt autem saepe, Pontifices a judicio abstinuerunt, ne legati officium pereat, & Principi leganti omnino fiat inutile, nequit enim Cardinalis forum mutare, ut alius legatus potest, mutata prius Civitate. Post finitam vel renunciatam legationem nihil impedit, quominus Cardinalis accusari vel damnari possit a judicibus fori sui, si non in his, quae ad legationem & exsequutionem mandati pertinent, in aliis certe, quae deliquit, etiam durante legatione.

Sed quid si dicamus, frusta de eo disputari, cum Cardinalis nunquam videatur damnari posse, utique si Jus

Canonicum audiamus in *C.* 2. & 3. *Cauſ. II. Quaeſt.* 4. Ait *C.* 2. *Praeſulem*, id eſt, Cardinalem Epiſcopum, *non damnari, niſi cum* 72. *teſtibus, Presbyterum Cardinalem, niſi cum* 44. *teſtibus, Diaconum Cardinalem, niſi cum* 27. *teſtibus, atque ita porro.* quod ipſum de 72. teſtibus repetitur in *C.* 3. Si enim illi nunquam damnentur, niſi tot teſtibus convicti, de ſtupro forte vel adulterio, vel alio etiam crimine, quod palam fit, nunquam damnabuntur ex praeſcripto Canonum, nam nunquam ad delinquendum tantus populus congregari ſolet a delinquente, & raro etiam, vel nunquam tantus populus fortuito ſolet adeſſe. Peſſime ſe ex illis extricavit Gloſſa ad *d. C.* 2. & 3. & alii hanc Jurisprudentiam Eccleſiaſticam rident, etiam ideo, quod & alias Canones, praeëunte Euangelio, duobus tribuſve teſtibus ſint contenti, ut eſt eadem *Q.* 4. *princ.* & ſaepe alibi. Riſit ſane eam juriſprudentiam Matthaeus *de Crimin. ad Lib. XLVIII. ff. Tit.* 15. *C.* 3. *n.* 7. refutato omni ejus juris colore, ab aliis praetexto, riſit Wiſſembachius *Contradict. Juris Canon. n.* 55. & quidni & nos rideamus, ſi ea ſit horum Capitum ſententia, quam vulgo eſſe credunt. Sed, quantum in nobis eſt, Juris Pontificii auctoritatem & dignitatem abſolvamus a deridiculo, & per *teſtes* potius intelligamus ipſos *judices*, qui delictum eſſe videri, teſtantes condemnant, teſtantes, inquam, & ſententiae ſubſcribentes, ut vulgo fieri adſolet. Ita eſſe interpretandos *teſtes*, ipſa Capitulorum verba ſignificant, nam poſtquam *C.* 2. dixerat, Praeſulem non damnari, niſi 72. teſtibus, mox addit, *nec Praeſul ſummus a quoquam* JUDICABITUR, neque adeo vel a 72. judicibus, & apertius *C.* 3. *probata ſententia per* 72. *teſtes*, & de iiſdem, *ſi inter eos, quos damnandos eſſe dixerint homines, fuerit Epiſcopus* - - -

nul-

nullus ſuper illum definitivam praeſumat dare ſententiam &c. Eſt hoc judicum, qui ſententiam, non eorum, qui teſtimonium dicunt. Capituli ſecundi ſententia quoque expreſſa eſt *Capitul. Caroli M. Lib. I. C.* 139. niſi quod teſtium numerus variet in omnibus aliis, qui praeter Praeſulem enumerantur, & Cujacius *Lib. XVII. Obſerv. C.* 9. quamquam nonnihil obſcurus, quod in Capitulari Caroli Magni legitur, ad ipſos judices videtur transferre, utique in exauguratione Epiſcopi 72. judices deſiderat, quod judicium 70. Epiſcoporum appellatur numero rotundo, ut 70. Interpretes dicimus, & 70. Seniores Synedrii Judaici, ad cujus Synedrii exemplum forte hoc judicium ex tot judicibus compoſitum fuit. Chronopium quemdam 70. Epiſcoporum judicio damnatum refert *l.* 20. *C. Theod. Quorum appell. non recip.* & Jacobus Gothofredus ad *d. l.* 20. memorat, cautum fuiſſe Synodo Romana, & Epiſtola Nicolai, *ne Epiſcopus niſi ſub conſpectu* 72. *teſtium damnaretur.* Ad judices id pertinere ex actis Marcellini Papae conſtat, ut qui *a libra occidua,* id eſt, 72. Epiſcopis eſt damnatus. Ipſa acta, & alia, quae huc pertinent, habes apud Gothofredum & Cujacium *d. locis.* Si plura deſideras *de libra occidua,* & 72. judicibus, & de ratione hujus appellationis, ſatisfacere poterunt Joſephus Scaliger *de Re nummaria p.* 65. & *Scaligerian. II.* in V. *Occidua,* & ipſe ille Jacobus Gothofredus *de Mutat. & augm. monet. aur. p.* 11. & 12. In antiquis etiam Hollandorum legibus judices vocantur *getuigen* en *tuigen,* & inde judicium ſeptem virale, *Seventuig,* quod de eſt Philippi Burgundi lex, Anno 1447. 9. Aug. Hollandis data, *in de Handveſten van Monnikendam p. m.* 28. & 29. Digreſſionis, opinor, veniam impetrabit occaſio & dignitas argumenti.

CAPUT XIII.

An domum revocent omnes legati, cujuscunque dignationis?

EX solis legatorem titulis, quibus vulgo appellantur & distinguuntur, hanc quaestionem finiendam non putaverim. Legatos dicimus generali verbo, ut *Afgesanten en Ministers*, speciali vero *Ambassadeurs*, *Envoyés*, *Residenten*, *Nuncii* vel *Internuncii*, *Agenten*, *Gedeputeerde*, *Commissarissen*, atque illi omnes vel ordinarii vel extraordinarii. *Envoyés* olim minus frequentabantur, hodie magis; *Residenten* olim magis, hodie minus; *Agenten* aeque nunc, ac olim, sed olim dignius habiti, quam nunc. Fere ad solemnia legationum hae appellationes pertinent; unde, cum Belgae Foederati saepe usi sint *extraordinaris Gedeputeerde*, minus nota aliis Gentibus voce, saepe quaesitum est, quibus solemnibus salutandi essent ac recipiendi. Ut ut nominibus differant, rem ipsam non differunt, quemadmodum *Cap. I.* dicebam; quodcunque nomen Principi placuerit adscribere mandato, omnino perinde est quod ad jus legationis. Verissime dixit Wicquefortius *en son Ambassadeur Lib. I. Sect.* 5. ex mandato pendere omnem ejus rei inspectionem, & inde aestimandum, iis, de quibus agitur, privilegia legatorum competant, nec ne: nam quod Curia Hollandiae dicebat annis 1644. & 1659. solos legatos, qui *Ambassadeurs* vocantur, & majoris commatis sunt, uti privilegio juris Gentium, & legatorum habere praerogativas, nec rationem habet, nec auctoritatem ullam. Sed id jam occupavi *d. C. I.* Quin *Ambassadeurs*, *Envoyés* & *Residenten*, quod ad forum attinet, eodem jure habeantur, & semper fue-

fuerint habiti, praeter Curiam, nescio, an quisquam alius dubitaverit unquam. In Epistula Curiae, ad Ordines Hollandiae missa 1644. ait, se τοῖς *Residenten* non largiri legatorum privilegia, & anno 1659. aperte negavit. Atque hinc, cum Lusitaniae Rex Alphonsus VI. Residenti suo apud Ordines Generales Didaco Lupo d'Ulloa nihil pecuniarum mitteret pro exsolvendo aere alieno, quod Hagae contraxerat, anno 1666. utensilia ejus, auctoritate judicis, pignori capta & distracta sunt, vid. Aitzema *Lib. XLVI. p. m.* 919. Idemque cum anno 1668. in Lusitaniam ire constituisset ad componenda ea, de quibus Lusitani & Ordines Generales inter se disputabant, a creditoribus auctoritate Curiae Hollandiae arresto detentus est, primum domi suae, deinde *in de Castelenye*, & 26. Apr. 1668. *op de Poort*, & quidem *op de gemeene Gysel-kamer*, postea tamen separatim, in eodem carcere. Lusitanus legatis apud Ordines Generales petiit, permitteretur Residenti iter suum perficere. Ordines Generales eam rem Ordinibus Hollandiae commiserunt, hi Curiae suae, ubi allegatum legatorum privilegium nihil profuit. Ulloae causam deteriorem facere videbatur, quod argenteam supellectilem, heri emptam, hodie pignori poneret, ut praesentem pecuniam haberet, Aitzema *Lib. XLVIII. p. m.* 1042. 1043. *&* 1059. quasi scilicet improbus est, qui mutuum sumit, mox expensurus, nec restituturus. Ex custodia autem dimissus non est, nisi 1. Jul. 1669. postquam cum creditoribus suis transegisset, ut lego *in de Hollandsche Mercur. anni* 1669. *p.* 122. Sed haec omnia nullo jure, &, ut mihi videtur, contra Jus Gentium, etiamsi improbitas legati accesserit. Anno 1657. Residens Brandeburgicus in Anglia ob debitum arresto detentus, sed, ut vitio detentus, dimissus est, contra detentis, qui

ip-

ipſum detinuerant, creditoribus & Officialibus, vid. Aitzema *Lib. XXVII. p. m.* 997. *& lib. XXXIX. p. m.* 655. & hoc juſtum eſt.

De actoribus, qui *Agenten* vocantur, plus dubitatur, & hodie quidem magis, quam olim, quia, ut dixi, olim dignius habebantur. Legatis, quod ad tuitionem publicam, eos annumerat Edictum Ordinum Hollandiae 29. Mart. 1651. Actor Regis Marocani Anno 1633. ad Curiam Hollandiae in jus vocatus, praeſcriptione fori ſe defendit, Curia quidem praeſcriptionem rejecit, ſed Senatus Supremus, cum appellatum eſt, admiſit, reſciſſa Curiae ſententia, 5. Jul. 1633. nec dubitandum, quin recte admiſerit, ſi, ut narrat Aitzema *Lib. XXIV. p. m.* 800. Ordines Foederati Belgii illi Actori conceſſerint jura legatorum, quod tamen ex Actis Supremi Senatus ipſe non comperi, &, ſi quid ejuſmodi accidiſſet, non video, qua ratione quidam Senatores contra ſententiam reſpondiſſent, & qua ratione alii Ordines Generales adeundos eſſe cenſuiſſent, quo illi ſententiam ſuam de privilegiis hujus Actoris explicare vellent. quod utrumque mihi conſtitit ex Actis Senatus. Rurſus, ut cauſae civili criminalem invitus quoque miſceam, Actor Epiſcopi Monaſterienſis, qui Ordinum Generalium juratum Amanuenſem, ad ſecreta Ordinum eliminanda, corrupiſſe dicebatur, cuſtodia quidem detentus, ſed repente Epiſcopo, ſuumque legatum eſſe aſſerente, dimiſſus eſt Anno 1658. ut ad finem *Cap. XI.* alia occaſione monui. Ad privilegia legatorum unice provocabat Epiſcopus; & ſane jura Actorum tunc erant prolixiora, & latior eorum poteſtas, ſic ut etiam Principem repraeſentarent, non minus atque alii legati. Deinde fere obtinuit, ut illi Actores non eſſent niſi privati Principum procuratores, cum mandato ad certas res, neque adeo

adeo haberentur jure legatorum, quemadmodum nec hodie habentur tot tantique fungi & ſtipites, qui emendicato hoc titulo ſuperbiunt. Plerique etiam eorum ſunt ſubditi ejus, apud quem res alterius Principis agunt, nec admittuntur, niſi ea lege, ut ſubditi conditionem non exuant. Si tamen Princeps hodie vel Actorem leget, ſed addat codicillos adeo prolixos, ut cuicunque legato conveniant, minus auguſtum nomen, ſi me audias, Actorem a jure legatorum non excluderet.

Idem repetitum eſto de his, qui *Commiſſariſſen* audiunt. Imperator Germanorum, hoc titulo, ſaepe legatos mittit, pleniſſima poteſtate praeditos, de quibus nefas eſſet dubitare, an jure Gentium habendi eſſent. Alii, hoc titulo, mittuntur ad exſequendam rem ſingularem, ſibi mandatam, neque hi utuntur jure legatorum. Ordines Generales Anno 1629. Rotterdami arreſto detinuerunt ejuſmodi *Commiſſaris* Regis Anglici, neque dimiſerunt, niſi poſtquam ſatisfeciſſet debito. Rem narrat Aitzema *Lib. IX.* *p.* 934. & 935.

Inter Scribam legationis & Scribam legati ſcio diſtingui, ſed an quod ad forum diſtinguendum ſit, nondum potui animadvertere. Uterque domum revocat, ille forte jure ſuo, hic qua comes legati. Scriba legationis Venetae Amſterdami navim conduxerat, qua milites in Cretam, jam diu magnis viribus a Turcis oppugnatam, transveherentur. Deinde placuit, milites non mitti. Contractui nondum ſubſcripſerat Scriba, neque, ut conveniſſe ajebat, adhuc erat verſus in linguam Italicam; negat igitur, ſe domino Navis teneri. Hic eum vocat ad Curiam Hollandiae, & arreſto detinet *in de Caſtelenye*, unde, cauſa per aliquot dies cognita, Curia Hollandiae 9. Nov. 1668. eum non dimiſit, niſi poſtquam cautionem praeſtitiſſet,

tiſſet, ut habet Aitzema in Annalibus *Lib. XLVIII. p. m.* 557. ſed nec in eo Curiam auctorem ſequar.

Forum contractus & criminis adeo conjunctum eſt, ut, dum hic ago de minoribus legatis, promiſcue notem, quae promiſcue occurrunt. Cromwellus, Angliae Protector, Advocatum quemdam Hagae Batavorum conſtituerat, ut Anglicae Nationis, hic mercaturam exercentis, Advocatus ſive Conſul eſſet. Hunc Ordines Generales admiſerunt, ſic tamen, ut, ubicunque ageret, ordini judiciorum pareret, neque ullam prae reliquis Advocatis praerogativam haberet, Aitzema *Lib. XXXVIII. p. m.* 261. Cum ille Advocatus noctu quemdam aggreſſus eſſet, & vulneraſſet, a Curia Hollandiae in carcerem conjectus eſt; intercedit pro eo Angliae legatus, & defendit, etiam hunc Jure Gentium tutum eſſe oportere. Contradicit Curia, nam legatorum privilegium non tueri niſi τ8ς *Ambaſſadeurs*, non reliquos minores legatos, quin hunc non eſſe admiſſum, quam ne praerogativam haberet prae aliis Advocatis, ut haec refert Aitzema *d. loc.* & *Lib. XXXIX. p. m.* 679. & 680. Ordines tamen Generales petierunt 23. Jun. 1659. Curia hominem dimittere vellet; at illa non paruit, quinimo 1. Jul. 1659. (*Hollandſche Mercur. Anni* 1659. *p.* 74. & 75.) damnavit in multam 1000. florenorum & ſexennale exilium. Sed tandem Ordines Hollandiae ſententiam exſequi vetuere, ad Ordinum Generalium & legati Anglici petitionem, Decreto eam in rem facto 12. Jul. 1659. (*Hollandſche Mercur. p.* 75.) & ſic dimiſſus eſt, Aitzema *d. Lib. XXXIX. p. m.* 628. Jure, an injuria, quaeritur? jure, inquit Aitzema *d. p.* 682. quamvis nec rationes Imperii, diſtinctas a rationibus juris, hic ſubeſſe negaverit; injuria, inquit Wicquefort *dans ſes Memoires p.* 58. 59. & 60. & ſane ejus rationes facile vincunt,

cunt, quamquam non omnes, nam in facto hic illic erravit; & quod ille ait, Curiam existimasse, Jus Gentium cessare in legato delinquente, solis vulgi sermonibus adscribit Aitzema *d. p.* 679. Ipse addo, Advocatum, qui hic ante habitaverat, forum mutasse non censeri, quamvis id specialiter cautum non esset, ut tamen hic erat, & quam conditionem nunquam revocarunt Ordines, etiam post exhibitum denuo titulum, & alteram admissionem, cujus meminit ipse ille Aitzema *d. p.* 682.

CAPUT XIV.

De Legato Mercatore.

Quamvis Paulus in *l.* 8. *§. ult. ff. de Legation.* responderit, *eum, qui legatione fungitur, neque alienis, neque propriis negotiis se interponere debere*, & quamvis id rationem habeat summam, utrumque tamen non servatur. Bertachinus in *Repertor. V. Ambasiator n.* 8. jure quidem putat, legatum non posse alia curare, quam quae mandavit, qui eum misit, sed, inquit, *hodie non servatur*, nec adhuc aliter sapiunt legati, nec spes est resipiscendi, quamdiu amor sui plus valet, quam amor Principis. Vacant igitur Principi, vacant amicis, vacant sibi, & facile patior legatos etiam res suas agere, dummodo Principis sui agant primo loco. Legatum mercatorem praescripsimus *huic Capiti*, quia quaestus legatorum ex mercatura nunc multo est uberrimus ex non solutis vectigalibus mercium, quas in usum suum sibi necessarias fingunt, at mox divendunt. Verum haec mittamus, & quaeramus potius, an legatus, qui mercaturam exercuit, & in eam rem contraxit cum

ſubditis noſtris, quod ad eos contractus, poſſit etiam domum revocare. Incidit ea res Anno 1720. & 1721. & mihi hujus libelli ſcribendi occaſionem praebuit, nam vix ulli erant, qui non de hoc argumento ſermones caedebant, & pro ingenio quique ſuo judicabant. Cum Anno 1720. immodice ferveret ſtudium aliquod mercaturae, quod ne hic, vel alibi unquam ferbuiſſet, ipſius mercaturae intererat, legatus Ducis Holſatiae Haga Amſterdamum ſe confert, & ſtrenue mercatorem agit. Plurium debitor factus Hagam revertitur; ſed & plures Curiam Hollandiae adeunt, & impetrant Mandatum arreſti & in jus vocationis. Curia arreſtum fuerat largita, quod ad omnia, quae legatus ſub ſuo Imperio habebat, & creditores reperire poterant, exceptis tamen utenſilibus, & reliquo legationis apparatu, & citaverat legatum, primum ad aedes; ſed, cum judicio non adeſſet, iterum, non ad aedes, at per Edictum, correcto ſic, ut videbatur, errore primae denunciationis. Queritur ille 16. Dec. 1720. ad Ordines Generales de violato Jure Gentium. Cumque ea res pertineret ad Curiam Hollandiae, Hollandiae Ordines 9. Jan. 1721. ejus ſententiam rogant, quam ipſa Ordinibus exponit 21. Jan. 1721. grandi Epiſtula, qua de foro legatorum ita diſputat, ut non tantum Mandata ſua, de quibus unice querebatur, defendat, ſed & alia addat, de quibus meretur deſpici. Ipſi Ordines, cum Foederati Belgii, tum Hollandiae ea de re adhuc deliberant, incertum, quid decreturi ſint.

Defungebatur, ut ego quidem arbitror, Curia, ſi probaſſet, bona legati, juriſdictioni ſuae ſubdita, quae ad exercendam legationem non pertinent, a ſe arreſto detineri, & per ea legatum in jus vocari poſſe, denunciationem quoque judicii recte fieri ad aedes legati, ut prima de-

denunciato facta fuerat. Utroque probato, nihil ultra probandum erat, & utrumque ego facile largior, ut dicam, ubi de bonis legatorum dicetur. Neutrum tamen probavit Curia, quin vel de eo nihil quicquam in illa Epistula, sed ulterius progressa de foro legatorum ita rescripsit, atque si in his solis, quae qua legati egerunt & contraxerunt, jus revocandi domum haberent, atque si Edictum Ordinum Foederati Belgii 9. Sept. 1679. duntaxat pertineret ad aes alienum, quod legatus conflavit ad exhibendam familiam, & tuendam dignitatem legationis suae, non vero ad id, quod, qua mercator, debet aliis mercatoribus, & addit, nisi id dicamus, legatum alios posse convenire, ab aliis conveniri non posse, quin ipsos Principes, dum contrahunt, haberi privatorum loco. Exstare etiam exempla, quae probant, legatos in causa civili, quae ad legationem non pertinebat, fuisse damnatos, & se etiam 10. Nov. 1710. damnasse legatum quemdam, foro suo non contradicentem, ad tradendam adversario cautionem contra Ordines, quam ipse possidebat, & alius vindicabat. Addit Curia & alia ad defendendum forum suum, quae in illa specie militabant contra legatum; quod scilicet actione quadam, de qua litigandum erat, ei cesserant alii, cives & subditi nostri, & quod ipse privilegio fori renunciaverat.

De his, quae specialia erant in eo facto, nihil dicam, maxime cum ea quaestio, an legatus fori privilegio possit renunciare, alibi operam nostram occupabit. Ne quidem quaeram, an non ille legatus, qui & proxime ante legationem plurimos annos Hagae fuerat commoratus, ad Curiam vocari potuisset, etiam post legationem, ut ante legationem poterat, ex Edicto Ordinum Generalium 19. Jun. 1681. quod exhibui *Cap. XI.* & cujus Curia non me-

minit. Ostendam potius, in legato mercatore, quod ad forum, non aliud statuendum videri, quam in alio quovis, qui aes alienum, ex quacunque causa contractum, non exsolvit. Quod Curia ait, legatos foro nostro in his duntaxat non subesse, quae, ut legati egerunt & contraxerunt, desumptum est ex Disputatione quorumdam apud Bort *de Arrestis C. IV. n.* 13. & ex epistula Curiae ad Ordines Hollandiae in causa legati Suecici 19. Dec. 1644. *ibidem n.* 14. Sed adeo id Juri Gentium adversatur, ut duo duntaxat exempla repererim, quibus vel in Imperio Turcico, extra causam legationis, legati in causa civili & pecuniaria respondere apud Judices coacti sint, non sine indignatione ipsius Praefecti Praetorio, qui ibi erat, & haec detestabatur. Ipsos Principes contrahentes obligari, quod est ex eadem Disputatione apud Bort *d. n.* 13. & ex eadem Epistula *d. n.* 14. verissimum quidem est, sed alienissimum ab hoc argumento, nam & legati contrahentes obligantur, nec de eo quaerimus, at ubi ex contractu conveniri debeant. Quod autem Curia d. Edictum 9. Sept. 1679. restringat ad aes alienum, quo se suosque exhibeat legatus, contractum, non animadverto, quemadmodum Edicto, generaliter concepto, convenire possit, & quemadmodum ei, quod ibi dicitur *de legatis transeuntibus*, in quibus id vix obtinet; si nempe, ut vulgo, de legatis *transeuntibus*, id Edictum interpretemur, & non potius de *abeuntibus*, ut ipse conjeceram *Cap. IX.* Denique ratio, quae Ordinibus hanc legem persuasit, eadem est in quocunque legati debito, cum non tam legati, quam ipsius Principis causa agatur. Rationes & consensum Gentium supra expedivi *C. VII.* & *VIII.* & simul refutavi rationem plebejam de sublato usu fori mutui ex causa unius ejusdemque negotii. Nec moveret, etiamsi Curia aliter judi-

judicaſſet d. 10. Nov. 1710. quamquam, ut ipſa explicat, ſic judicaverit in actione in rem, quam legatum pati oportere extra omnem controverſiam eſſe Curia ad Ordines reſcripſit d. 19. Dec. 1644. & ipſe poſtea obſervabo.

Niſi igitur arreſtum rei alicujus interveniat, quo juriſdictio nitatur, ut intervenire poſſe deinde dicam, nihil proderunt illae rationes. Ex Jure Romano velim in hanc rem obſervari *l. 4. C. de Commerc. & mercator.* negat illa, Romanis Perſiſve ultra quaedam loca, ibidem expreſſa, mercaturam facere licere, *exceptis videlicet his, qui legatorum Perſarum quolibet tempore ad noſtram Clementiam mittendorum iter comitati, merces duxerint commutandas: quibus humanitatis & legationis intuitu extra praefinita etiam loca mercandi copiam non negamus.* Agit de comitibus legatorum, qui eodem jure cenſentur, quo ipſi legati; his legationis intuitu permittit etiam ultra ea loca commercia ſua promovere, ſed audi, quid addat: *niſi ſub ſpecie legationis diutius in qualibet Provincia reſidentes, nec legati reditum ad propria comitentur. Hos enim mercaturae inſiſtentes non immerito cum una his, cum quibus contraxerint ſeu reſederint, poena hujus ſanctionis perſequetur.* Poſtremus Verſiculis videbatur indicare, comites mercatores non diſtingui a reliquis mercatoribus, ſed eamdem utroſque ejus legis poenam manere. Et quidni idem dicemus in cauſa fori? Idem dicerem, ſi ageretur de comitibus, de quibus ibi ſermo eſt, de his nempe, qui ſub ſpecie legationis apud nos haerent, *nec legati reditum ad propria comitantur*, hoc eſt, qui abeuntem legatum ſequuti non ſunt. Omnis legatio olim extra ordinem decreta & peracto negotio exſtincta fuit. Perſae legati redeunt ad ſuos, comites, ut rem faciant, in Provinciis haerent, mercaturae ſtudentes, quaeſitum eſt,

eſt, an & illi uterentur privilegio illius Conſtitutionis? negant Imperatores, & recte negant, quia exſtincta legatione etiam privilegia legatorum & comitum exſtinguuntur. Videri tamen poſſet ἐν πλάτει id eſſe accipiendum, neque ita, ut, ſi hodie legatus proficiſcatur, poſtridie comites privilegiis cadant, ſed, ut ait Lex, *diutius reſidentes* & *mercaturae inſiſtentes.* Anno 1689. legati Anglici uxoris, quae maritum ſequutura nondum abierat, bona in arreſto detenta ſunt, idque, illa nequicquam reluctante, probatum, vid. *Hollandſche Mercur. anni* 1689. *p.* 272. quia, ut ibi additur, Ordines jam ante ei legationi obnunciaverant. Sed nihilominus diſpliceret ea feſtinatio in uxore, quae remanſerat ad exſolvendum mariti ſui aes alienum & confeſtim erat diſceſſura. Utile eſt in hanc rem expendiſſe *l.* 19. *§.* 2. *ff. de Judic.*

In Foederato Belgio etiamſi legatus mercaturam in loco legationis exerceat, non tamen ideo & ibi conveniri poſſe, perſuaſiſſimum habeo ex eo ejus Ordinum Decreto, quod recitavi *Cap. XI.* Petierant ſcilicet Amſterdammenſes creditores, ne legatorum privilegio uterentur, qui ſubditi & incolae eſſent, & tanquam Mercatores contraxiſſent. Ordines reſpondent, ſubditos & incolas, ut ut legationem ſuſceperint, jure legatorum non uſuros, de mercatura parum ſoliciti. Non ajunt, ſi quis hanc exerceat, privilegium fori non habiturum, qua de re etiam aditi erant, ſed ſi quis ſubditus & incola fuerit, non gaviſurum eo privilegio. Id Decretum etiam ſilentio praetermiſit Curia in ſua Epiſtula, & tamen id liquido probat, quamvis mercatura ad legationem non faciat, ut nec faciunt mille cauſarum figurae, ex quibus obligationes & actiones naſcuntur, in omnibus illis, id eſt, in quacunque cauſa civili, legatum externi Principis recte domum revocare.

CA-

CAPUT XV.

De Comitibus Legatorum.

Qui legatos comitantur, iiſque ab officio ſunt, vocantur *comites*, ut ſcribae, medici, aruſpices, & reliqui, quos recenſet Tullius *Orat.* 3. *in Verr.* Hi pari, quo legati, jure cenſeri videntur in *l.* 7. *ff. ad L. Jul. de vi publ.* & paſſim, non tantum legatorum, ſed & omnium Magiſtratuum comites, eodem cum his privilegio uti Gentilis probavit *de Legation. Lib. II. C.* 15. Certe quod ad legatorum comites id ubique moribus receptum fertur, vid. Huberum *de Jure Civit. Lib. III. Sect.* 4. *C.* 2. *n.* 30. Et Hollandiae Ordines in lege, quam de tuitione legatorum edixerunt 29. Mart. 1651. etiam eorum comites complexi ſunt, quodque de legatis in Edicto Ordinum Generalium 9. Sept. 1679. ſtatutum eſt, etiam de comitibus eorum (*domeſtiquen*) ſtatuitur, ne ſcilicet pro debito hic contracto detineri poſſent. Servi in delictis jure Romano ſequebantur legatorum conditionem, hoc eſt, ſi in legatione delinquebant, cogebantur judicium Romae pati *l.* 24. §. 1. *ff. de Judic.* Ex conſuetudine, quae nunc vicit inter Gentes, veri legati, non Provinciales & Municipales, quales fere Romae, domum revocant, tam in contractibus, quam delictis. Igitur in utriſque etiam domum revocabunt comites, ſive majores, ſive minores, nam & lixae, ſcoparii, ſtabularii ſequuntur forum legati, ut quicunque famulus ſequitur forum heri ſui. Sed cum his non convenit, quod Curia Hollandiae edixit 25. Oct. 1644. (*Placat. I. I.* 22. 1.) vetat ſcilicet eos, qui a comitibus legatorum ſe laeſos eſſe putaverint, ad legatorum aedes concurſum, turbam, vim facere, *ſed ſi quis*

 ab

ab his sibi injuriam esse factam existimaverit, eos conveniret apud Curiam Hollandiae, in gevalle iemand soude meenen of sustineren door de Domestique Dienaars van Ambassadeurs eenigsints verongelykt te wesen, dat de selve gebouden sal syn dienaangaande hem te addresseren aan den Hove, en aldaar te requireren regt en justitie, als na behoren. Secundum haec, quum Anno 1665. ageretur de puniendo comite, quem hic se assumpsisse dicebat legatus Anglicus, nostri fori hominem esse responsum est apud Aitzema *Lib. XLVI. p. m.* 165. 166. & 167. quamquam non satis ibi constaret, an in officio legati Anglici, an vero Principis Orangii esset.

Sed, quicquid ejus rei sit, Jurisprudentia Curiae non convenit Jurisprudentiae Gentium, nec in hanc rem exemplum sufficeret, litem quod lite resolvit. Non magis id probarem, quam aliud apud Gentilem *de Jure Belli Lib. II.* & Bodinum *de Republ. Lib. I. C.* 5. quo servus legati Hispaniarum Regis in Gallia liber judicatus est; quam Senatus Parisiensis sententiam merito quoque damnat Kirchnerus in *Legato Lib. II. C. I. n.* 233. Omnes legatorum homines paris sunt, cujus legati, conditionis, tam quod ad leges, quam quod ad forum, exempti Imperio ejus, apud quem degunt. Et nisi exemptos dicas, inutilis est disputatio inter Auctores Juris Publici, utrum ipsi legato, an Principi, qui misit, jurisdictio competat in familiam legati? sibi arrogavit Sueciae legatus Hagae Anno 1644. negavit Curia Hollandiae, nisi dedisset Regina, & permisissent Ordines, ut est in Aitzema *Lib. XXIV. p. m.* 791. & 792. & in Epistula apud Bort *de Arrestis C. IV. n.* 14. Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 8. id pendere existimat ex concessione ejus, apud quem legatus agit, quod non invitus concesserim, ubi de poena publice infligen-

fligenda ſermo eſt, vel de poena capitali, quam per ſuos privatim infligeret legatus, exemplo enim grave eſt, in alterius Imperio jura Majeſtatis exercere. Unde & *Cap. III.* obſervavimus, quam aegre id tulerint Franci in Regina Sueciae, apud ſe degente. Modicam autem coërcitionem legato non denegamus, ut, ad exemplum cujuſque patrisfamilias, non denegavit Huberus *de Jure Civit. Lib. III. Sect. 4. C. 2. n.* 30. eaque cuivis docenti in diſcipulum eſt conceſſa *l.* 5. *§. ult. ff. ad L. Aquil.* Sed quemadmodum in criminibus conſuetudo hanc rem finiverit, deinde dicemus. De jurisdictione civili ſi quaeratur, ego in totum a Grotio, & ex parte a Curia receſſerim, nam cum obtinere videatur, juriſdictionem civilem, quod ad exteros, etiam in alterius Imperio recte exerceri poſſe, ut quotidie exercent Conſules quod ad homines ſuae Nationis, inter ſe litigantes, ipſe putem, ubi de familia legati agitur, id non pendere a conceſſione ejus, apud quem agit legatus, ſed ejus, qui miſit, quia legatus ejuſque familia non ſunt ejus, apud quem agunt, ſubditi, at ejus, qui miſit: is igitur eſt, & is ſolus, qui in eos juriſdictionem dare poteſt. Quare ſi, qui miſit, dedit, recte exercet, quia id nihil ad eum, apud quem agit, quique adeo non magis eam juriſdictionem in ſubditos non ſuos impedire poterit, quam prohibere, ne legati exſequantur reliqua Principum ſuorum mandata, quae ad ſe nihil quicquam pertinent.

Sed quid ſi legatus ſubditos noſtros ſibi comites & famulos adſciverit, ut ſaepe ſolet fieri, an adhuc dicemus, eos forum legati ſortiri, an vero noſtro foro ſubjectos manere? Ipſos legatos ſupra dicebamus forum non mutare, ſi ante legationem ſubditi noſtri fuiſſent, multo magis igitur id de eorum Officio videbatur dicendum. Sed vero ut

contra ſtatuamus, exigit Familiae conditio, quae haec eſt, ut omnes, quae ad eam pertinent, ſubjiciantur foro patrisfamilias, atque adeo ut famulus, quot heros diverſi fori fuerit nactus, totidem ipſe foris ſubjiciatur. Senatoris famulus forum Senatoris ſequitur. Cum Magiſtratus Haganus famulum Senatoris ad ſe in jus vocaſſet, ei, qui Supremae Curiae res judicatas conſcripſit, *Deciſ.* 117. in mentem venit, laeſae Majeſtatis crimen a Magiſtratu eſſe commiſſum ex *l.* 3. *ff. ad L. Jul. Majeſt.* ac ſi privatus pro poteſtate Magiſtratuve quid ſciens dolo malo geſſiſſet. Quod eſt Jus Civile calumniari, non ſine magna ineptia. Majeſtatis crimen committi, ſi quis ad forum non competens vocetur, inauditum prorſus eſt. Ne dicam, cauſam fori competentis ibi potuiſſe eſſe dubiam; ſed hoc jam non agimus. Quamvis igitur, ut dixi, ſubditus noſter fuerit, qui nunc eſt in officio legati, a ſubjectione noſtra eximetur, & tranſibit in forum legati. Homo Eccleſiaſticus, Sylvae Ducis natus, Thuano, legato Franciae erat a Divinis; cum legatus jam in Franciam receſſiſſet, & ille, tanquam legati *Domeſticus* (ut vocant) in Ordinum Generalium Imperio haereret, & rem divinam ageret, Anno 1661. apprehenſus fuit, ſed ad legati petitionem dimiſſus, vid. Aitzema *Lib. XLI. p. m.* 31. & 32. Et tamen ibi exſtinctam legationem poſſes arguere, utique finitum, quod ad legatum, officium hominis, qui nunc alia agebat in Imperio Ordinum. Nihilominus vix ſibi temperavit Rex Franciae, quin, ut Aitzema narrat, ipſa relaxatione non contentus, durius quid decerneret.

Wicquefort *en ſon Ambaſſadeur Lib. I. Sect.* 28. *p.* 890. Principem, qui ſubditos ſuos permittit in legati officio eſſe, eo ipſo ait permittere, ut alterius juriſdictioni ſubſint, & id probo. Sed tota illa *Sectio* 28. potiſſimum agit

de

de re criminali, de qua ipſe dicam peculiari loco.

Uxores cum maxime inter legatorum comites numerendae. De uxore ſecum dicenda egit Zoucheus *Jur. Fec. inter Gent. Part. II. Sect.* 4. *n.* 11. de quo vide & *l.* 4. §. 2. *ff. de offic. Proconſ. & leg.* In perpetuis illis & exploratoriis legationibus, quales fere nunc ſunt, uſu obtinuit, ut legati mariti uxores ſuas apud ſe habeant. Cum Philippi IV. Hiſpaniarum Regis ad Ordines Generales legatus ordinarius, ipſe Belga, cum uxore ſua Anno 1649. huc veniſſet, Francicus legatus *Hermaphroditicam* eſſe *legationem* inepte cavillatus eſt apud Aitzema *Lib. XXIX. p. m.* 724. aliquo enim legationis officio functam eam mulierem, ne calumniari quidem potuit. In Gallia uxores legatorum venientes & abeuntes apud ipſum Regem, honoris cauſa, audiuntur. Sed ſunt, ut dixi, inter comites, & *comitum optimas* recte dixit Marſelaer in *legato Lib. II. Diſſert.* 18. Unde nec bona earum recte arreſto detinentur, ſi detenta aliquando fuerint, ut Anno 1689. accidit, id improbavi *Cap. praeced.* Legatorum liberos, in legatione ſuſceptos, jure originis cenſeri, inter omnes conſtat, & ita quoque Ordines Hollandiae decreverunt 25. Jun. 1686. ut eſt in Decretis non editis.

Sed ſaepe quaeſitum eſt, an comitum numero & jure habendi ſint, qui legatum comitantur, non ut inſtructior ſit legatio, ſed unice ut lucro ſuo conſulant, inſtitores forte & mercatores. Et quamvis hos ſaepe defenderint, & comitum loco habere voluerint legati, apparet tamen ſatis, eo non pertinere, qui in legati legationisve officio non ſunt. Quum autem ea res nonnunquam turbas dederit, optimo exemplo in quibuſdam Aulis olim receptum fuit, ut legatus teneretur exhibere nomenclaturam comitum ſuorum, ſed peſſimo exemplo id nunc ubique Gentium negligitur.

CAPUT XVI.

Quibus ex caufis legatus poſſit conveniri in loco, ubi legatione fungitur, & quemadmodum tunc facienda ſit judicii denunciatio.

Legatum, ut inſtructus & cum inſtrumento eſt, liberum eſſe volo. Nego igitur eum conveniri poſſe, quia pati non poteſt id, quod extremum eſt in Juriſdictione, niſi ſubducatur officio Principis ſui, & id eſt, quod dixi, conſenſum Gentium probaſſe. Nolim tamen quiſquam ita exiſtimet, nullo plane modo conveniri poſſe legatum, ubi degit, quin, ſi me audias, poterit aliquando. Wicquefortius, qui privilegia legatorum acerrime propugnavit, *en ſon Ambaſſadeur Lib. I. Sect.* 28. *p.* 899. legatum ex contractu, quem ipſe coram Notario & teſtibus celebravit, ſubjicit jurisdictioni ordinariae, ſed vix animadverto, cur magis ex ejuſmodi contractu ſolemni, quam ex alio quovis conveniri poſſit. Hic, ſi ullibi, manes ſuos paſſus eſt legatorum ille vindex & ſtator. Sed, ut juris privati minime conſultus fuit, potuit in eo labi, potuit & alia praeterire, ut praeterivit omnia, quae nunc exſequar. Scilicet in Regionibus, ubi ob bona convenimur, & ex eorum arreſto forum ſortimur, nullus dubito, quin & legatorum bona arreſto detineri, & per hoc ipſi in jus vocari poſſint. Bona, dico, ſive immobilia, ſive mobilia, dummodo neque ad perſonam ejus pertineant, neque, tanquam legatus, poſſideat, uno verbo, ſine quibus legationem recte obire poteſt. Hoc tamen, ob perſonae ſanctitatem, temperamento, ne quid pius capiatur, quam legatus debet, & ne quid, quod ille non civiliter poſſi-

poſſidet, & ſi, quod captum eſt, quaeratur, ad legati perſonam munuſve pertineat, nec ne, ſemper pro legato benignior fiat interpretatio. Excipio igitur triticum, vinum, oleum, omnem penum, ſupellectilem, aurum, argentum, mundum, ornamenta, unguenta, veſtimenta, rhedas ſive carrucas penſiles (*dormitorias* forte appellat Scaevola in *l.* 13. *ff. de Aur. arg. leg.*) equos, mulos, & quae alia prolixo nomine legati inſtructi & cum inſtrumento comprehendi poſſunt. Supellectilem me enumerasſe, & cum maxime enumerandam fuisſe, non mirabitur, qui ex *l.* 7. *pr. ff. de Supellect. leg.* didicerit, originem ſupellectilis ab his esſe, qui olim in legationem proficiſcebantur. Haec autem omnia tunc demum excipio, ſi ad uſum legati ejuſve Familiae pertineant, non triticum, vinum, oleum, quod legatus in horreis repoſuerit ad mercaturam, non equos & mulos, quos legatus hippocomus alit, ut vendat. Merces legati, ut ut res mobiles ab arreſto non magis immunes erunt, quam res immobiles, quia ſine illis recte exercetur legatio, neque adeo earum detentio ulli legatis, qua legatis, impedimento eſt.

Ipſa Principis externi bona in Imperio noſtro recte arreſto ſubjici, & eam ſubjectionem forum tribuere, *Cap. IV.* probabam, nec animadverto, cur legatorum bona potiori jure habenda ſint. Ipſe legatus ſubditus noſter non eſt, ſed ejus bona, ſi forte apud nos reperiantur, nobis ſubdita ſunt, & ſubditorum conditionem ſequuntur. Ubi is, qui bona habet, etſi ipſe extra territorium ſit, vi eorum bonorum conveniri poteſt, ibi & legatus conveniri poterit, ſi immobilia habeat, vel mobilia, quae ad legationem non pertinent. Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 9. res ſoli duntaxat pignoris capioni ſubjicit, ſed

ejus

ejus diſtinctionis rationem deſidero. Ubi arreſta non frequentantur, neque immobilia legati pignori capi poterunt ad tribuendum forum, ubi frequentantur, poterunt & mobilia, quia mobilia, quam diu in eo territorio ſunt, non minus ſunt ſubjecta, quam immobilia, ut ita in mobilibus, quae habet tanquam legatus, duntaxat aliter ſentias. Ipſum legatum, quamvis apud nos legatus ſit, & apud nos contraxerit, fictione Juris, quam uſus Gentium introduxit, habemus pro abſente, homines, quibus ille utitur, habemus pro abſentibus, utenſilia ejus, ut hoc generali verbo utar, perſonam legati ſequuntur, atque adeo habemus, ac ſi in territorio noſtro non eſſent, ſed quid vetat abſentis bona arreſto detinere, & inde forum derivare? & quid vetat in legatis idem dicere, ſi ſola, quae dixi, utenſilia excipias? Si ad nos nunquam legati fuiſſent, ſed adhuc haererent apud Principem ſuum, ob bona tamen, apud nos reperta, forum ſortirentur, quidni igitur, cum & apud nos degant, cum nihil innovetur? Quod legati fori praeſcriptione utantur, una ratio eſt, ne impediatur legatio, hoc eſt, ne legati perſona Principi ſuo fiat inutilis, at inutilis non erit, bonis detentis, inutilis non erit, quamvis in foro noſtro litiget, quamvis vincatur, quamvis ea ipſa bona, pignori capta, in cauſam judicati, diſtrahantur, & inde ſatisfiat creditoribus. Non ex perſonae, ſed ex bonorum ſubjectione id judicium ſubſiſtit, idque perinde agetur, atque ſi legatus apud nos legatus non eſſet, Quare omnino probo, quod Curia Hollandiae 11. Jan. 1638. legati Suecici bonis immobilibus prius arreſto incluſis, legatum ad ſe in jus vocaverit, ut eſt *in de Deciſien van Loenius Caſ.* 82. Quidam Senatores, ut ipſe ibi refert, arreſtum probabant ſecuritatis, ſed non juriſdictionis obtinendae ergo, at plurimis id merito diſpli-

difplicuit. Probo etiam, quod eadem Curia, ut ipfa memorat in Epiftula, quam ad Ordines Hollandiae fcripfit 21. Febr. 1721. & de qua fupra dicebamus *Cap. XIV.* legatum Ducis Holfatiae ad fe in jus vocaverit, conceffo prius arrefto *op fodanige goederen, penningen, en effecten, als hy onder de jurifdictie van den Hove foude mogen hebben, met die reftrictie nogtans, dat het felve arreft niet foude mogen werkftellig werden gemaekt op deffelfs meubilen, equipagie, of ietwes tot deffelfs character fpecterende.* De pecunia numerata poterat quaeri, an & haec recte arrefto includatur, quia utique fine ea nemo legationem obiverit? fed puto Curiam fenfiffe de pecunia, quae legato, qua mercatori, debebatur, & apud mercatores, quibufcum ille contraxerat, adhuc erat reliqua; non de ea, quae forte legato debebatur ex literis, ut vocantur, Cambii, ad eum tranfmiffis, ut fe fuofque exhiberet: nam ea pecunia, quae ad exhibendum legatum deftinata eft, non minus ab arrefto immunem efse dixerim, quam alias ejus res, ad ufum cottidianum necefsarias. Fateri tamen oportet, cui ufui pecunia deftinetur, difficulter diftingui pofse; etiam lucrum ex mercatura, etiam pecuniam in haereditate, quae legato obvenit, repertam, in alimenta pofse adhiberi certum eft, &, quia haec praefto erat, de alia conquirenda legatum non cogitafse dici poterit. Fortafse aequius melius erit, quia in caufa dubia, ut haec eft, pro legato folemus refpondere, omnem pecuniam arrefto eximere, & hanc referre inter res, ad obeundam legationem cum maxime necefsarias.

Caeteroquin, ut dixi, probo Curiae Mandata, & rationes, cur probem, fatis jam expedivi, quamvis nullam ex his expediverit Curia in eo ad Ordines Refcripto. Minime autem probo, quod Curia adjecit de legatis merca-

toribus, aliisve, quibus defunctus sum *d. Cap. XIV.* Superest difficultas ex Edicto Ordinum Foederati Belgii 9. Sept. 1679. quod exhibebam *Cap. IX.* negat illud *bona legatorum*, ob aes alienum, hic contractum, detineri posse, & simpliciter negat, non adhibita ulla distinctione, sive immobilia, sive mobilia fuerint, sive ad legationem pertineant, nec ne. Sed ipsa res distinguendum esse monet, nec quicquam Ordines sanciverunt, quam ne quovis modo impediatur legatio. Quin cum *bona* comitibus addat Edictum, satis apparet, de his bonis agi, quae legatum, qua legatum, sequuntur, non de his, quae plane sunt extra causam legationis, quaeque adeo jure communi reguntur. Intelligit igitur utensilia, suppellectilem, sarcinas, aliave, quae adferunt legati venientes, vel hic degentes sibi comparant, ut instructior sit legatio, quaeque abeuntes domum solent auferre. De bonis, quae hic perpetuo sunt, vel quae ad tempus, sed sine ullo respectu legationis, ut est in fundis, mercibus, haereditate obveniente, & quae similia sunt, nihil illo Ordinum Edicto definitum erit putem.

Quod ad comitum bona eadem distinctione utimur, quam in legatorum bonis indicavimus. Quae ad personam comitum, qua talium, pertinent, quae ad ipsum Comitatum ornandum, ab arresto libera esse existimaverim, reliqua non item. Sed vero bona comitum indistincte arresto videtur subjicere ipsum illud Edictum 9. Sept. 1679. nam liberat duntaxat legatos, eorumque comites & bona, non bona comitum, quin ἐξ ἀντιδιαστολῆς ea diceres exclusa. Verum Lex illa est imperfecta, ut omnes fere leges hodie minus perfecte scribuntur, atque adeo si nova species incidat, ad rationem & consensum Gentium est recurrendum, si, ut hic, causa inde est definienda. Audio

dio etiam, Curiam Hollandiae Anno 1695. comitum bona ab arresto exemisse, sed quae illa fuerint, & proinde an jure, an injuria judicaverit, nondum scire potui.

In rem actione legatos conveniri posse, ubi degunt, ubique receptum esse, & neminem, qui vel prolixe legatos defendit, contradicere, Curia Hollandiae 19. Dec. 1644. Ordinibus Hollandiae respondit, vid. Aitzema *Lib. XXIV. p. m.* 792. & ipsam Epistulam Curiae apud Bort *de Arrest. C. IV. n.* 14. idque ideo, quia res ipsa convenitur, neque aliter legatus, quam possessor rei, cujus possessio cum probanda sit *l.* 9. *ff. de Rei vindic.* vix aliter probari poterit, quam ubi res est. Et hoc quidem in fundo, qui vindicatur, dubium non est, contra quam in re, legationis causa huc transducta, vel empta, equo forte, carruca, vel alia qua simili, nam sic ministerium ei subduceretur, quod non esse subducendum etiam in Provincialibus legatis respondit Cassius in *l.* 24. §. 2. *ff. de Judic.* De actione in rem, quod ad Jus Romanum, satis dixi *C. VI.* & probavi Juliani sententiam, qui distinctionem Cassii rejecit, sed in his, quae ad legationem pertinent, nec, si vel de legatis externis agamus, a Juliani sententia recedendum est. In aliis omnibus non subducitur ministerium, nec propterea actio in rem denegabitur. Poterit etiam, ut modo probabam, per arrestum fundi, aliarumque rerum quarumlibet, dummodo ne instrumenti sui, quaecunque adversus legatum exerceri actio, etiam actio in personam, quum idem sit, si non hic, sed apud Principem suum moraretur. Utque ita minus dubitandum sit de actione in rem, si non ad instructionem legati pertineat, quam exceptionem vellem Curia adjecisset.

Vulgo creditur, legatum, si agat prius, cogi etiam suscipere actiones, & *reconventionem*, quam vocant, pa-

ti, & vulgo creditur, in Provincialibus legatis id definitum esse ab Ulpiano in *l.* 2. *§.* 5. *vers. Sed & si agant ff. de Judic.* vide Bertachinum in *Repert. V. Ambasiatores p. m.* 145. Sed ille *Vers. Sed & si agant*, ad legatos non pertinet, ut ex Cujacio *C. VI.* observavimus, quia illi Romae actiones exercere non poterant. Sed nunc quia possunt, ubicunque degunt, per me licet etiam cogantur excipere actiones, ob generalem regulam, quam Paulus praescribit in *l.* 22. *ff. de Judic. Qui*, inquit, *non cogitur in aliquo loco judicium pati, si ipse ibi agit, cogitur excipere actiones, & ad eundem judicem mitti.* Et sane reconventio non est nisi defensionis quaedam species, quemadmodum & appellatur in *C.* 5. *in fin. X. de Exception.* Tu a me decem petis, recte, sed decem, & amplius, mihi debes, aequumne igitur est, ut damnatus tibi solvam, & tu non damneris? aequumne, ut compensationis utilitas, reo invito auferatur? & quid si non per mutuam petitionem, sed per exceptionem reus se defendat, & ajat, non decem, sed quinque duntaxat se debere, quia legatus sibi vicissim debet quinque? excipere utique licet contra actionem legati. Sed si vel mutua petitio ipsam actionem vincat, adhuc dicerem, quod Paulus indistincte dicit in *d. l.* 22. qui ipse agit, fori privilegio non usurum apud eundem judicem.

Magis etiam dixerim, si ipse legatus egit, & obtinuit, & reus victus appellavit, appellationis judicium in legatum recte exerceri, nam & appellatio est defensio, & unum idemque judicium, quod ipse legatus inchoavit. Notanda est & haec species. Legatus Sueciae in Hollandia, litigat cum Fratre suo in Suecia, & eum vicit. Frater, qui Delphis habitabat, sententiae non paret. Regina Sueciae Anno 1651. datis ad utramque Curiam Hollandiae &

Ma-

Magiſtratum Delphenſem epiſtulis ſententiam exſequi petiit. Qui damnatus erat, a Curia Hollandiae Mandatum poenale contra exſequutionem ſententiae petiit, ſed nihil obtinuit, provocavit igitur ad Senatum Supremum, qui Mandatum appellationis conceſſit. Cum id deferret apparitor ad aedes legati, a quodam ejus famulo contumelioſe redditum eſt, ut haec refert Aitzema *Lib. XXXI. p. m.* 515. & *Lib. XXXII. p. m.* 747. Non diſputo, an res, in Suecia judicata, hic executioni dari poſſit, ſed ſi incola Hollandiae, in Suecia damnatus, velit defendere, non poſſe, utique contra legatum, in Hollandia agentem, ei licebit implorare auxilium Judicis Hollandici, apud quem legatus & poterit, & debebit litigare, jure, an injuria ſe defendat.

Alia etiam ſunt, etiamſi legatos non ſubditos dicamus, in quibus forum noſtrum non recte ſubterfugerint, quin & in quibus poteſtas quaedam in eos exerceri poterit, ſed ejuſmodi poteſtas, quae noſtros cives magis defendat, quam legatos cogat. Multis aucti ſunt privilegiis, ut ipſi commodius degant, nec quicquam turbentur in obeunda legatione, non ut, vi illata, alios turbent, & res eorum auferant. Quod ſi fiat, fortaſſe recte utemur iis actionibus, quae interdictionum naturam magis ſapiunt, quam juſſionum. Certe Supremus Senatus adverſus legatum Sueciae, ejuſve homines (quod perinde eſt) dedit *Mandament van Complainte*, quaeque vi & clam facta erant, reſtitui juſſit. Contra eundem legatum, ejuſve homines, Curia Hollandiae conceſſit Mandatum poenale, quin & publice edidit *een Mandament van Sauvegarde*, eaque Mandata ſcripto ad Ordines Hollandiae defendit Anno 1644. Habes haec omnia apud Aitzema *Lib. XXII. p.* 451. & *Lib. XXIV. p.* 790-799. & ipſum ſcriptum Curiae ad-

verbum recitavit Bort *de Arresto C. IV. n.* 14. ut & legati querelam ad Ordines, quae ibidem praecedit, & quam, quod ad *Mandament van Sauvegarde*, ipse damnat Wicquefort *Lib. I. Sect.* 28. *p.* 890. Et ut dicamus, etiam adversus legatos interdictis experiri licere, *in cas van nieuwigheid of ongebruik*, prosunt §. 94. *Formae Curia Holl.* 4. *Sept.* 1462. & §. 8. *Formae ejusdem Curiae* 20. *Aug.* 1531. nam Curiae in his tribuitur jurisdictio, etiam adversus non subditos, & illos non subditos non alios esse videri, quam ipsos legatos, conjecimus *C. V.* quo pertinet & Edictum Ordinum Hollandiae 22. Mart. 1657. laudatum *d. C. V.* quo & non subditis interdictum est certamine singulari. Scilicet omnem ἀναρχίαν vetare jus fasque est, &, ut injuriam a nostris arceamus, illa interdictione etiam recte comprehendimus eos, quorum cogendorum potestatem non habemus, constat enim in mera defensione, quam vel adversus legatos illicitam esse nemo dixerit. Et sic nonnulla Interdicta, quae nempe prohibent quid fieri, adversus legatos probanda videntur, non quasi in rem essent, quae sola Curiae ratio est in eo libello seu rescripto ad Ordines, sed quod ἀναρχίαν prohibeant: quamvis enim Interdicta in rem videantur concepta, vi tamen ipsa personalia sunt, si auctorem sequamur Ulpianum in *l.* 1. §. 3. *ff. de Interdict.*

Possem ex Jure Romano etiam alias causas arcessere, ob quas legatus, quamvis externi Principis, etiam foro nostro recte videtur subjici. Atque ita dixerim, legatum aedium nomine damni infecti promittere debere, aut vicinum admittere in possessionem *l.* 28. §. 3. *ff. de Judic.* JCti Romani quidem id tradunt de Provinciali legato, ut verissime dicit Gentilis *de Legation. Lib. II. C.* 16. sed, ut recte superdicit, *explorata ratio facit jus istud & majori-*

joribus legatis commune. Alia ibi addit, quae & ad majores legatos transfert, quorum quaedam probarem, quaedam non aeque. Sed ocii mei non eſt, omnes has ſpecies excutere, & ſunt etiam pleraeque ejuſmodi, ut hodie vix uſum habeant.

Plus ſcire attinet, in his cauſis, in quibus legatus foro noſtro ſubjicitur, ubi ei dies dici debeat per apparitores ſive officiales judicum. Advocatus Regni Suecici apud Aitzema *Lib. XXII. p. m* 451. multum quiritabatur, legato Suecico ad domum ſuam diem eſſe dictum per apparitorem Senatus Supremi, quia ſancta eſt domus legati, nec profananda per Officia judicum. Ejuſdem legati famulus etiam alias contumelioſe rejicit judicii denunciationem, a Supremo Senatu factam, ut mox referebam. Rejecit & Anno 1651. ejuſdem legati cum famulus, tum uxor, aliam judicii denunciationem, ab Amſterdammenſibus, ex cauſa arreſti, tranſmiſſa epiſtula, legato factam, apud Bort *de Arreſt. C. VI. n.* 12. Saepe enim ille legatus & ejus homines Rempublicam turbarunt. Curia Hollandiae in ea Epiſtula, quam ad Ordines dedit 21. Febr. 1721. cujus ſupra memini *C. XIV.* olim ſe legatum, qui actione in rem conveniebatur, in jus vocaſſe ſcribit *cum clauſula Edicti*, & ſic ei legato, de quo agit illa epiſtula, ubi primum ad aedes judicium denunciaverat, deinde comperto, ut videbatur, errore per Edictum denunciavit, ut ipſa ibi narrat. Ob ſanctitatem, opinor, domus, ſed & forte, ſi vel haec ſancta non eſſet, quod legatus habeatur abſens, nec videatur domicilium mutaſſe. Unde diceres, citationem faciendam eſſe in loco domicilii, quod antea habuit; & forte id ſibi vult, quod lego apud Bertachinum in *Repert. V. Ambaſiator p. m.* 149. *quod Ambaſiator debeat citari ad domum*. Sed vero illam aedium

dium sanctitatem, quae tantopere praedicatur, tanti non esse habendam, peculiari loco dicam *C. XXI.* Non violatur domus, quam legatus habitat, si apparitores judicum ibi denuncient, quod denunciandum est. Quod autem legatum fingamus absentem, in his est, quibus domum revocandi jus habet, nunc de his causis agimus, ob quas judicio nostro subest, atque adeo habetur pro praesente. Si clausulam Edicti adhibeas, utique nihilominus verum est, epistula diem judicii esse significandum, & hanc mittendam, ubi legatus est, per tabellarium forte, aliumve hominem, quo is utitur, & qui ne quidem ejus dignitatis est, cujus apparitor Curiae. Cui bono ambages in re, quae, si veram animi magnitudinem, non minutias sectemur, nec dignitatem minuit, nec quicquam habet ponderis? Sin aliud esse dicas, per epistulam de judicio moneri, aliud in os legati, per apparitorem Curiae, diem dici, ecce Εὕρημα, quod possumus adhibere, ubi, ut in Hollandia, duplex est judicii denunciatio, altera per apparitorem, altera per epistulam. Per Epistulam in jus vocantur Magistratus Urbium, adoptati in Nobilitatem Hollandicam, & pauci praeterea alii, reliqui omnes per apparitorem. Igitur demus hoc legato, ut ejus honori, quam fieri potest maxime, consulatur, ut & hunc recta in jus vocemus per epistulam, non per ambages mittendam ad locum pristinae habitationis, sed ubi nunc est, absque ulla Edicti clausula, quae, si me audias, legationis decori magis oberit, quam proderit. Etiam Curia Hollandiae olim Edicti clausula non est usa, sed recta per apparitores suos legatis diem dixit. Anno 1668. *liet het Hof* (ait Aitzema *Lib. XLVIII. p. m.* 1059. *door een Deurwaarder een exploit doen aan den Ambassadeur van Spanjen over een quaestie van huuring van een huys by den*

den Haag. Hy liet de Deurwaarder in ſyn kamer komen, en beginnende te leſen ſyn exploit, de ſtok in de hand, greep hem d' Ambaſſadeur by den hals, en ſoude hem qualyk hebben getracteert, maer hy ontliep het, en 't Hof ſelve ſeide, hy had het behoren t' exploiteren aan een van ſyn dienaars. Vides, Curiam diſtinguere inter legatos eorumque comites, & apparitorem accuſare, quod ipſe, ne quidem monitus, ita non diſtinxerint. Sed, ut dicam, quod res eſt, nihil proderit illa diſtinctio, & perinde eſt, ſive legato, ſive ejus comitibus diem judicii denuncies, quia eodem plane jure habentur. Adhuc malim per epiſtulam diem dici, praetermiſſa Edicti clauſula.

CAPUT XVII.

Si legatus deliquerit, ubi de delicto agendum ſit, difficulter ex ſola ratione expediri poſſe, praevalere tamen videri ſententiam Grotii.

Qui in hoc argumento verſati ſunt, & verſati ſunt quam plurimi, non omnes aeque τὸ κρινόμενον, quod Graeci appellant, adſecuti ſunt. Nihil hic prodeſt prolixe philoſophari de officio legati, & monere, eum eſſe oportere integrum vitae, ſceleriſque purum, nec quicquam vel dicto vel facto committere contra Principem ejuſve populum, ad quem legatus eſt. Honeſta oratio; ſed ſi quid commiſerit, ubi accuſari debeat, hoc eſt, de quo quaerimus. Nec rurſus proficies in hoc argumento, ſi legatum, qui deliquit, non impunem eſſe oportere pronunciaveris & probaveris, quin &, quo magis in illuſtri poſitus eſt loco, eo graviori illum poenae ſubjeceris, nam

 im-

impunitatem legati non defendimus, nec ſcio, an quiſquam alius defendat, ſed ſi, dum in legatione eſt, deliquerit, ubi accuſari vel puniri debeat, unice quaeſtionis eſt. Aliena quoque hinc eſt inſpectio, an non legatus, qui adverſus mandata Principis ſui commiſit, apud Principem ſuum accuſari debeat, nam & antea hoc lubentes largiti ſumus. Aliena demum hinc eſt quaeſtio, an non legatus, qui manu agit, manu repelli poſſit, ſive publice agat, armatus forte inter hoſtes noſtros ſeu rebelles, ſive privatim, cives noſtros pulſando, occidendo, & ſi quid his eſt ſimile. Quicunque vim intulerit, ſemper vi repellere licuit, nec ulla in legatis eſt exceptio. Cum apud Euripidem *Heraclid. verſ.* 272. Copreus legatus dixiſſet:

Μὴ πρὸς θεῶν κήρυκα τολμήσεις θένειν,

Ne per Deos legatum audeas percutere,

Demophon reſpondit *verſ.* 273.

Εἰ μή γ' ὁ κῆρυξ σωφρονεῖν μαθήσεται,

Niſi ille legatus diſcat modeſte agere,

hoc eſt, niſi vim non inferat, quam Copreus minabatur. Recte etiam Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 4. *n.* 7. hanc repulſionem permittit, non per modum poenae, ſed per modum naturalis defenſionis, ut nos ab imminenti periculo ſervemus, laudato quoque, ſed non bene verſo illo Euripidis loco. De Fabiis legatis ad Gallos & inter Cluſinos contra Gallos pugnantibus dicam *C. XXIV.* quam hiſtoriam etiam recte huc transfert Grotius. Et jure optimo coërceri legatos, qui manu agunt, dum agunt, etiam Zoucheus conſentit *Jur. Fecial. inter Gent. Part. II. Sect.* 4. *Q.* 22. *in fin.* & Wicquefort *Lib. I. Sect.* 29. *p. m.* 909. 922. & 923. nec quemquam novi, qui contradicat: nam non de forma judicii, ſed de propulſatione quoque vis injuſtae intelligo, quod Paſchalius dixit in *Lega-*

to

to C. 27. *Hostili animo accedis? hostili excipiere. Pugnas? repugnabo. Feris? referiam*, & quae ibi porro sequuntur in eandem sententiam. Sed nostra disputatio est de legato, qui crimen commisit, quod non ex tempore, at constituto judicio persequendum sit, ubi tunc accusari, ubi puniri debeat.

In hac quaestione crimina legatorum bifariam considerandum est, aut enim simpliciter committuntur contra societatem civilem & tranquillitatem publicam, ut crimen homicidii, adulterii, & reliqua fere omnia, quae licet appellare delicta communia, aut committuntur contra Principem, vel Imperium ejus, ad quem missus est legatus, quae vulgo Majestatis & Perduellionis crimina audiunt. De utroque genere, si solam rationem sequamur magistram, est, quod in utramque partem disputari possit, ut in utramque partem tam de foro delicti, quam debiti, non una ratione praelusimus *C. VII.* De foro delicti nunc pressius agendem est. Grotius varias hac de re sententias, earumque rationes recensuit magni Operis *Lib. II. C.* 18. §. 4. & merito illam rejecit, quae a legatus non arceri vult, nisi vim injustam, nullo sic iis privilegio relicto, nam & a quocunque privato arcemus vim injustam. Alii legatum privilegiis exuunt, si ipse jus Gentium laesit prius, & in hanc rem laudant benedictum Theodati ad Byzantinos Oratores apud Procopium *de Bell. Goth. Lib. I. C.* 5. *Magna quaedam*, ait, *& inclyta Oratorum dignitas est, & apud omnes Mortales alioquin honorabilis. Sed tamdiu id in se muneris retinent, quoad ipsi suae legationis officium servent.* Ni servent, ad utrumque genus delecti poenam porrigit his verbis: *nam hominem occidere, qui legatione fungatur, tunc quidem & jure pro humanis legibus licet, cum Regem videbitur contumelia affecisse*,

vel si cum muliere cubuerit, alteri cuiquam nupta. Legati hoc negant, sed ad rem non respondent, cum ajunt: *Orator qualiacunque a Principe, se delegante, acceperit, profert: quae si minus proba vel rectiora videntur, non ipse propterea jure est incusandus, sed, qui miserit, forte culpandus; Oratoris quippe officium est, suum cum fide ministerium exsequi.* Non, inquam, ad rem respondent, nam legati non mittuntur ad contumeliam Principi dicendam, vel subigendas aliorum uxores, & tamen id fit aliquando. Ex mandato quod agit, ad Principem mittentem & mandantem pertinet, at si delinquat, quod citra mandatum fere semper est, an legatorum privilegia amittere dicemus? Sane amittere, si seditionem moliantur, & Rempublicam turbent, etiam Ordinum Hollandiae eorumve Delegatorum sententia est apud Aitzema *Lib. XLVI. p. m.* 747. Si dicas, Jure Gentium laeso, tolli legatorum privilegium, jam ex omnibus delictis puniri poterunt, ut recte observat Grotius, nisi quae ex mero Jure Civili oriuntur. quae Hermani Kirchneri sententia est *in Legato Lib. II. C. I. n.* 125. *& seqq.* Atque haec cum durior nonnullis videatur, restringunt ad crimina laesae Reipublicae, vel laesae Majestatis ejus, ad quem legatus mittitur. Et quamvis id videatur habere magnam rationem, tamen Kirchnerus, qui mox legatum subjiciebat omni poenae in quibuscunque delictis, *n.* 138. *& seqq.* excipit crimen Majestatis, quia Majestas non laeditur, nisi a subdito. Atque si legatus magis esset subditus in aliis criminibus, quam in eo, quod excepit. Sed cum hac non successit, alia rem aggreditur via, & ait, crimen Majestatis solo fere animo committi, & Juris Civilis esse, animum punire, non Juris Gentium. Atque si, plebe forsan concitata, effectu destitutus fuerit animus, & non in omnibus

bus delictis, si distinguendum sit, haec distincto pari ratione obtineret. Kirchnero tamen eadem sententia praeiverat Albericus Gentilis *de Legation. Lib. II. C.* 19.

Vides, quam sententiae, quam rationes discrepent. Gentilis *d. C.* 19. & Grotius *d. §.* 4. esse scribunt, qui, si res incidat, de ineundo Gentium consilio soliciti sunt sed hoc nugari est. Ipse Grotius utilitatem poenae exigendae & utilitatem legationis, tuto obeundae, invicem committit, & quae potior sit, ex voluntate Gentium derivandum esse, recte censet, sed *hoc*, inquit, *ex solis exemplis evinci non potest: exstant enim satis multa in utramque partem. Recurrendum igitur tum ad Sapientum judicia, tum ad conjecturas*, & mox depromit illa judicia, illasque conjecturas, tanquam totidem sententiae suae, quam *n.* 5. exponit, praenuncios. Ego vero, cum de Jure Gentium sermo est, non tam testibus & conjecturis, quam exemplis crediderim. Testes, si ullibi, hic variant, & possem ex priscis & novis Annalibus adferre magnas auctoritates, quae in utramque partem stant, & victoriam tantum non dubiam reddunt. Grotius non denunciavit testimonium, nisi Livio & Sallustio, de quibus dicam, cum ad exempla Gentium perventum erit. Quod ad conjecturas attinet, nihil illae sunt, nisi rationes, ex praesumta mente Gentium petitae, & quibus tantum tribui non potest, ut inde jus potius aestimemus. Hoc ipsum est, quod ipse ille dicebat *d. §.* 4. *n.* 2. post varias variorum sententias recitatas: *Rationes, quae pro se quisque afferunt, nihil definite concludunt, quia jus hoc, non ut jus Naturale, ex certis rationibus certo oritur, sed ex voluntate Gentium modum accipit.* Ad judicia igitur Gentium cum maxime provocandum est, ubi quaeritur, an legatus, qui deliquit, & an in omni generi delicti,

utatur praesidio Juris Gentium? & ea judicia exemplis absolvuntur, tantaque eorum seges est, ut his consultis non difficulter de re ipsa pronunciari videatur posse praetermisso etiam omni reliquo levis armaturae apparatu.

Ex his igitur solis, quantum sufficit ad probandum consensum, atque adeo Jus Gentium, opinor effici, posse legatum ex nullo delicto, in loco legationis accusari vel puniri oportere, sed rem esse transigendam his cautionibus, quas Grotius *d.* §. 4. *n.* 5. & 6. praescribit: *Si*, inquit, *tale sit delictum, quod contemni posse videatur, aut dissimulandum erit, aut e finibus jubendus excedere legatus. Si crimen sit atrocius, & ad publicum malum spectans, mittendus erit legatus ad eum, qui misit, cum postulato, ut eum puniat aut dedat.* Permittit etiam *d. n.* 6. *ut obviam eatur imminenti periculo, si nulla alia est ratio idonea, & retineri, & interrogari legatos posse.* Non dubitamus hic Grotium praeeuntem sequi, nisi quod etiam in gravioribus delictis solam expulsionem legati praeferamus, &, dum exspectamus exempla Gentium, quae *Caput sequens* suggerit, credamus etiam rationes, quae hanc sententiam suadent, esse aequiores meliores. Utilitatem legationis utilitati poenae praefert Grotius, & recte, quia poena etiam per eum haberi potest, qui legatum misit, quin & ab eo peti, & si res tanti sit, bello exigi. Si vero legatum permittas carceri & poenae ejus, apud quem degit, mox in legato delinquente intercidit omnis legationis utilitas, &, quamvis non deliquerit, vel maxime eum exponis promiscuis accusationibus: *nam*, ut optime subjungit Grotius, *cum plerumque diversa, saepe & adversa sint consilia eorum, qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix est, ut non semper aliquid in legatum dici possit, quod criminis accipat speciem.*

Ne-

Neſcio, cur in hac quaeſtione Principes, qui legatos miſerunt, monſtra eſſe hominum putemus, qui legatos, poenam meritos, magis impunitos tranſmittere vellent, quam vellent ii ipſi, apud quos legatione funguntur. Fateor, ſi forte ex mandato conſilia ceperint contra Rempublicam, ubi degunt, non ſibi metuendum eſſe a Principibus ſuis, ſed vel in hac ſpecie, ſi quid ex iniquo habeat magnum exemplum, utilitate publica ſatis repenſum erit.

Princeps ratio, quae Grotium movit, etiam me movet, legatum nempe, ex unanimi conſenſu Gentium, non cenſeri ſubditum ejus, apud quem legationem obit, ſed cum & ſupra eam rationem prolixe exſequuti ſimus, non eſt, ut de ea amplius dicamus. Neque obeſt ea ipſa ratio, quominus legatum, ſi quid deliquerit, etſi puniri nequeat, jubeamus tamen excedere vel Aula, vel Imperio noſtro, quia haec interdictio non tam poena eſt, quam ſola defenſio, ne ultra nobis vel rebus noſtris noceat, & defenſionem contra legatos licitam eſſe nemo negavit unquam. Unde interdictionem damus, cui neque juriſdictio, neque ullius poenae conſtituendae jus eſt, ut de Rationali ſcribit Calliſtratus in *l.* 3. *§.* 1. *ff. de Offic. Procur. Caeſar.* Ut non quoſvis legatos tenemur accipere, ſic nec quoſvis retinere, non turpius ejicitur, quam non admittitur, qui ipſe ejiciendi cauſam praebuit, dum apud nos verſatur; ſola ea ratio ſupereſt, ut noſtrae ſaluti, legatorum dignitati conſulamus. Et ſi cuilibet Patrifamilias in domu ſua liceat homines habere, vel non habere, ut libuerit; quidni idem largiamur Principi in Imperio ſuo, & id largiendum eſſe, nemo dubitabit, qui mores Gentium in hanc rem exploraverit.

CA-

CAPUT XVIII.

De moribus Gentium quod ad forum legatorum in criminibus.

Quia Grotii ſententiam de foro legatorum in criminibus, tantum non noſtram fecimus, cum maxime intereſt, ut hanc uſu Gentium probemus. Sed prius amoliamur aliquot praejudicia, quae huc vulgo transferuntur, & tamen huc non pertinent. Qui de legatis & legationibns ſcripſere, prolixe depraedicata legatorum ſanctitate ex Jure Gentium, mox ad eos tranſeunt, qui ſpreto illo jure, legatos, etiam mandata ſua explicantes, vinculis, verberibus, & morte ipſa multarunt. Saepe Princeps, plenus irarum calidaeque rixae, in legatos irruit, & eorum ſanguine explevit vindictam, quam aperto Marte ſumere non poterat. Si recenſerem Gentes, cum barbaras, tum etiam moratiores, quae tale quid nonnunquam auſae ſunt, multa ſcribenda & deſcribenda eſſent, nihil quicquam profutura ad rem præſentem. Omnes conſentiunt, legatis male habitis, vel ob odium Principis, qui miſit, vel ob explicata ejus mandata, quamvis acerbiora, violari jus Societatis humanae, quod ex pactis tacitis inducitur. Sed eo non pertinent crimina, quae legatus extra cauſam legationis commiſit, ut nec pertinet quaeſtio, an ea crimina ipſe Princeps, ad quem miſſus eſt legatus, manu Regia, an per judices ſuos punire poſſit.

Quemadmodum igitur haec exempla tranſimus, ſic & tranſeamus ea, quibus manu repulſus & coërcitus legatus, qui manu agebat, nam & hanc ſpeciem hinc rejecimus *C. praeced.* & eandem ob cauſam Imperator Germanorum rejecit quaerelas de arreſto Principis Furſtembergii, quam-

quamvis revera legatus fuiſſet, quo de tantopere turbatum eſt, vide *Hollandſche Mercur. Anni* 1674. *p.* 62. & 63. & Wicquefortium variis locis; ſed prolixior eſt haec cauſa, quam ut de ejus jure vel injuria hic ſtatuamus, & plurima ibi inciderunt, quae ad Diſputationem noſtram non pertinent. Anno 1658. Hafnia obſeſſa cum Sueciae legatus, qui ibi erat apud Daniae Regem, arma parare, iiſque homines ſuos induere diceretur, in loco publico militari cuſtodiae datus eſt, ut refert Aitzema *Lib. XXXVIII. p. m.* 100. ſed & haec ſpecies defenſionis fuit, ad propulſandam vim injuſtam imminenti periculo.

His omnibus rejectis, fatendum tamen eſt, exſtare judicia in legatos eorumve comites exercita ab his, apud quos agebant & delinquebant. De Pelopida Nepos in *ejus vita* haec retulit: *Quum Theſſaliam in poteſtatem Thebanorum cuperet redigere, legationisque jure ſatis tutum ſe arbitraretur, quod apud omnes Gentes ſanctum eſſe conſueſſet, a Tyranno Alexandro Pheraeo, ſimul cum Iſmenia comprehenſus, in vincula conjectus eſt.* At Pelopidas duntaxat in vincula ductus, non etiam punitus fuit, ut apparet ex iis, quae mox addit Nepos. Sed vis exemplum poenae? illuſtre habet Livius *Lib. XXV. C.* 7. de Philea Tarentino, qui, cum legatus Romae eſſet, obſides Tarentinos, corruptis aedituis duobus, cuſtodia eduxit, & comes itineris factus cum his profugit, ſed a fuga retracti & *deducti*, inquit, *in comitio, virgisque, approbante Populo, caeſi, de ſaxo dejiciuntur.* Atrocitatem ejus rei excuſat Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 4. *n.* 5. excuſant alii, quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe coepiſſent, vel potius, quod eorum Urbs praeſidio Romanorum teneretur; ſed dubito, an recte, cum Phileas Tarentinus, qua legatus, Romae egerit, &, cum

egerit, jus legationis ei sartum tectum esse oportuerit. De comite legationis, qui insidias paraverat, Sallustius *Bell. Jugurth. C.* 35. ita infit: *Fit reus magis ex aequo bonoque, quam ex Jure Gentium Bomilcar, comes ejus, qui Romam fide publica venerat.* Vides, factum fuisse reum, nam quod Sallustius superdicit, *ex aequo & bono magis, quam ex Jure Gentium* id aestimandum, rem ipsam non mutat, sed ostendit, Sallustio ita visum, & quamvis religio Juris Gentium Bomilcarem dimittendum suaderet, id tamen displicuisse *ex aequo & bono*, quod homines, praesertim juris imperitiores, sibi fingunt, & hic fingebant, quodque videbatur flagitare, ut, sine ullo personarum discrimine, delictum poena comes sequatur. Sic explicandus est locus Sallustii, quem Interpretes plerique pessime habent.

Etiam recentior aetas exempla suppeditat. Paulus IV. Pontifex Maximus Garcilassum Vegam, Regis Hispaniarum legatum, quod Romae res novas moliretur, in carcerem conjecit, & ad Ducem Albanum, de eo conquerentem, ita respondit: *Si Vega intra mandati fines & legati munus se continuisset, nihil damni passurum, sed cum consiliorum, seditionum, machinationum clam in eum Principem, ad quem fuerat missus, initarum particeps sit, tanquam privatum improbe egisse, atque ut talem supplicium meruisse*, quemadmodum haec narrat Paulus Sarpius *Histor. Concil. Trident. Lib. V. p. m.* 364. & 365. sed substitit ea res intra solam custodiam, qua post dimissus est. Alii Principes ultra progressi sunt. Regis Persarum legati, quod lascivius egissent, inter sacra mensae, in Macedonia trucidati. In Lusitania legatus, quod adulterium commisisset, ultimo supplicio affectus. Mediolani Galliae legatus, ob homicidium perpetratum,

ca-

capite punitus, ut ex idoneis auctoribus haec omnia retulit Kirchnerus in *Legato Lib. II. C. I. n.* 115. *& seqq.* quamvis in primo exemplo tumultuaria poena magis exacta fuerit, quam servatus judiciorum ordo, & in tertio non defuerint rationes dubitandi, an pro legato habendus fuisset, qui capite poenas luit. Rationes dubitandi habet Wicquefort *dans ses Memoires p. m.* 47. *& seqq.* Legatum Venetum, adulterii reum, Mediolani quoque capite plexum narrat Gentilis de *Legation. Lib. II. C.* 17. Aliud exemplum legati, qui rebellionem concitarat, puniti habet Tesmarus ad Grotium *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 4. *n.* 1. Frater legati Lusitani Londini hominem occidit, & fugit in domum fratris, in cujus comitatu erat, sed Cromwel, Angliae Protector, eum extraxit, & securi percussit, vide Aitzema *Lib. XXXIV. p.* 75. & 132. & *Hollandsche Mercur. Anni* 1674. *p.* 62. & 63. quod damnat Wicquefort *Majoris Operis Lib. I. Sect.* 28. *p.* 885. & 886. Nec minus damnat, quod sibi accidit Anno 1675. cum Hagae Batavorum esset Ducis Luneburgensis legatus, & simul in fide Ordinum Generalium, *in den eed van secretesse*, nam cum pro pecunia consilia publica cum amicis, aut certe nondum hostibus communicasset, Curia Hollandiae eum damnavit, ut supra dixi *C. XI.* sed, ut ibi observabam, ante legationem hic habitaverat, qua subditus, nec subditi conditionem mutaverat.

Sic punita vides crimina legatorum & communia, & turbatae Reipublicae, & quamvis forte disputari posset, esse in his exemplis facta quaedam dubia, quae ad hanc de foro quaestionem non pertinent, largiamur tamen, omnia pertinere, quin & plura forte addi posse, sed ne inde efficiamus, his exemplis Jus Gentium induci. Utique nemo negat, contra Jus Gentium committere, qui

legatos violaverit, & nihilominus constat, plurimas Gentes legatos violasse, sed id ipsis fuit opprobrio, ut sunt qui opprobrio duxerunt illa ipsa, quae recensui, poenarum exempla. Hoc ausim adfirmare, exempla, quae in adversam partem proferuntur, sive numeremus, sive ponderemus, semper & ubique vincere, & vicisse etiam apud illas Gentes, quae alias impetu abreptae puniverant legatos. Populus Romanus, ipsa infantia sua, nobili exemplo praeivit; nam cum legati Tarquinii, jam ejecti, Romae aliud agerent, aliud simularent, & non tam de recuperandis bonis Tarquinii, quam ipso Tarquinio reducendo consilia inivissent, & juventutem Romanam concitassent, *proditoribus*, inquit Livius *Lib. II. C.* 4. *extemplo in vincula conjectis, de legatis paululum addubitatum est, & quamquam visi sunt commisisse, ut hostium loco essent, jus tamen Gentium valuit.* Nemo, in hoc argumento versatus, hoc exemplum praetermisit, nec praetermitti debuit ob atrocitatem delicti. Majores suos, ita praeëuntes, posteri Romani tantum non semper sequuti sunt. Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 4. *n.* 5. ex Polybio recitat exemplum legati, Roma abire jussi, quod obsidibus fugiendi causam praebuisset; quod crimen alias imprudenter Romani in legato Tarentino morte multaverant. Kirchnerus minus recte duas has species confudit. In *Notis* habet Grotius aliud exemplum de Carthaginiensium legatis, qui Romae contumeliose egerant, Romae non punitis, at Carthaginem remissis. De Scipione Africano, qui legatum, ut ut pessime meritum, dimisit & simpliciter abire jussit, ex Appiano Alexandrino exemplum suppeditat Antonius de Vera *en son parfait Ambassadeur Lib. I. C.* 41. Etiam alias Romanis solemne fuisse, jubere legatos Urbe & Italia excedere, disco

ex

ex Polybii *Excerpt. legation. n.* 68. Nec aliter aliae Gentes ſapuerunt. Lampſaceni Verrem, quamvis virgini vim intuliſſet, dimiſerunt, quia legatus erat, idque ex conſilio Romanorum, qui apud eos mercaturae cauſa haerebant, quique putabant, levius peccatum fore, ſi homini ſcelerato peperciſſent, quam ſi legato non peperciſſent, ut Cicero retulit *Orat.* 3. *in Verr.* Demochares, Atheniensium legatus, Regi Philippo, ad quem miſſus erat, interroganti, ecqua re Athenienſibus prodeſſe poſſet? potes, reſpondit, ſi te ſuſpenderis. Dignam diceres laqueo reſponſionem, ſed Philippus, Juris Gentium memor, hominem impunitum dimiſit, ut haec & alia legatorum contumelioſe dicta, & impune tranſmiſſa, commemorat Kircherus in *Legato Lib. II. C. I. n.* 198. *&* *ſeqq.* Sed & Teſmarus ad Grotii *Lib. II. C.* 18. §. 4. *n.* 5. ex veteri & recentiori memoria plures legatos recenſet, haud aliter multatos, quam ut finibus Imperii juſſi ſint excedere.

Novi aevi exempla de legatis, qui varie deliquerant, non punitis, tot ubique in Annalibus occurrunt, ut ipſa copia laboremus. Saepe diſſimulata ſunt crimina; ſaepe tranſmiſſi ad Principem ſuum legati, ut punirentur; ſed ut plurimum ſimpliciter abire juſſi. Fit illa interdictio, etiam non conſulto, nec conſentiente Principe, qui miſit, quamvis ratio interdictionis aliquando per literas reddatur, & hoc expedit, ſi pacem illaeſam volumus. Grotius in *Not. ad d. n.* 5. ex Thuano refert exemplum ejuſmodi interdictionis in Stephano, Poloniae Rege, quod ad legatos Moſchos, & duo alia in Eliſabetha, Angliae Regina, alterum quod ad legatum Scotum, alterum quod ad Hiſpanum, qui apud ſe factiones ſuſcitaverant. Scotus erat Joannes Leſlaeus, Epiſcopus Roſſenſis, legatus Mariae, Scotiae Reginae, de cujus judicio & poena prolixe

 diſpu-

disputatum est, sed demum post carcerem biennii, simpliciter ex Anglia excedere justus, vid. Camdenum *Annal. Angl. ad Annum.* 1571. *p. m.* 201-203. & *ad Annum* 1573. *p. m.* 241. Hispanus erat Bernardinus Mendoza, cujus interdictionem tamen Rex Hispaniae aegerrime tulit, vide illum ipsum Camdenum *ad Annum.* 1584. *p. m.* 355. & 356. Quin & cum Galliae legatus vitae Elisabethae, Angliae Reginae, esset insidiatus, *& noluisset in fraudem Regis sui, & legatorum praejudicium accusationem quamcunque audire*, leniter nonnihil increpitus, caetera impune tulit, ut lego apud eundem Camdenum *ad Annum* 1587. *p. m.* 449. & 450. Et cum Maria, Scotiae Regina, ad mortem esset damnata, erant, qui cum ea durius actum existimabant: *quod in Majestatem peccare non potuisset, quia subdita non fuerat, & quod legati, Principum administri, si in Reges, apud quos legatione funguntur, conjuraverint, Majestatis crimine non teneantur, multo minus ipsi Principes.* Defendebant igitur Reginam ad exemplum legatorum, quam recte, nunc non disputo. Angli etiam haud ita pridem Sueciae legatum, qui in perniciem suam conspirasse dicebatur, navi impositum, ad Regem suum remiserunt. Alia solius interdictionis exempla alii retulerunt. De Friderico I. Imperatore, quod ad Pontificios legatos, Kirchnerus *d. Lib. II. C. I. n.* 138. De Venetis, quod ad legatos Francicum & Hispanum, ipse ille Kirchnerus *n.* 175. & 176. Sed quid moror in partes advocare commune legatorum asylum, Abrahamum Wicquefortium, qui ex professo id egit *majoris Operis Lib. I. C.* 27. 28. & 29. ut legatos, sive Rempublicam turbaverint, sive aliud commune delictum commiserint, absolvat a jurisdictione ejus, apud quem legati sunt. Hanc sententiam, ut par est, exemplis defendit, & fere solis exem-

exemplis, ex recentiori aevo petitis, veteris enim non usque adeo gnarus erat. Si omnes rationes, quae eo pertinent, attulisset, ego potuissem hac opera supersedere; egregias tamen, in enumerandis exemplis, suppetias tulit, vellem modo laudasset auctores, quorum fide narrat, quae narravit, ne forte sit, qui ei fidem abroget, ut ipse abrogavit Antonio de Vera, scriptori Hispano, in re Hispanica, *en son Ambassadeur Lib. I. Sect. 29. princ.* Sed auctorem suum laudare, quamvis & in aliis id Jus Civile desideret, fere hodie censetur supervacui laboris. Ex Francia ille mos invaluit, & apud eos, qui Gallice scribunt, altos radices egit, quin & alios contagio quodam infecit. Sed ego nolim Wicquefortium testem refutare, cum repererim, plurima exempla, quae ipse adfert, revera in Annalibus exstare, & de paucis aliis ipse securus sim. Lege haec omnia (nam ego nolim describere) confer cum his, quae ipse dixi, & adhuc dubita, quae sit dicenda consuetudo Gentium. Imo vero non dubitabis, sed palam affirmabis, tacito Populorum consensu placuisse, ne legatos, ut ut poenam meritos, ipsi puniamus, sed Princeps, qui misit.

CAPUT XIX.

Rursus de exemplis, ex usu Gentium, & quae contra dici possint.

Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 4. *n.* 6. ut obviam eatur imminenti periculo, putat, legatos *& retineri, & interrogari posse.* quod plus est, quam Aula, Urbe, vel Imperio interdicere. Adsentior, si res urgeat;

geat; & usus Gentium hoc probat. Quod ipse ait de legatis Tarquinii comprehensis, ex Livio non satis mihi liquet, sed si liqueret, non improbarem. In seditione concitata res saepe moram non refert, & auctores, ne serpat malum, quam primum solicite custodiendi, ut Episcopus Rossensis, ut alii, quos memoravimus, quam primum custoditi, sed post dimissi sunt. Henricus IV. Franciae Rex, Juris Gentium fuit peritissimus, & simul tenacissimus. Cum is scribam legati Hispanici, hostilia molientem, detinuisset, ad querelas legati respondit, ipsos etiam legatos in ea specie detineri posse. Reddidit deinde scribam legato, sed ea lege, ut quantocyus eum juberet Imperio excedere. Duos alios, ejusdem criminis reos, at sibi non subditos, idem Franciae Rex, postquam interrogasset, cum *Notoriis*, ut vocant, ad Principem suum remisit, quemadmodum hoc tradit Wicquefort *en son Ambassadeur Lib. I. Sect.* 27. *p. m.* 828.

Consultius est, si res moram ferat, Principem rogare ut is legatum, si deliquerit, domum revocare, velit, sed id semper prius esse rogandum (ut Philippus II. Hispaniarum Rex contendebat, cum de ejus legato Mendoza ageretur) priusquam Imperio interdicatur, nec rationem, nec auctoritatem habet ullam. Huic sententiae recte contradixit Wicquefort *Lib. I. Sect.* 29. *p.* 903. & 904. Elisabetham, Angliae Reginam, defendens adversus Philippi II. quaerelas, ut ut alias eadem Elisabetha eidem Philippo denunciaverit, legatum suum, sibi noxium, revocare vellet, ut est apud Wicquefort *d. Sect.* 29. *p.* 909. & 910. ratione magis humanitatis, quam juris. Ordines Foederati Belgii legatum Lusitanum abire jusserunt, & pro legato amplius habere detrectarunt. Hic respondet, posse quidem eos hoc in Imperio suo, sed non sine bello, Aitzema

ma *Lib. XXXI. p. m.* 505. & 506. perperam. Cromwel, Angliae Protector, illaesa pace, Franciae legatum, qui adversus se conspiraverat, intra 24. horas ex Anglia jussit excedere, ut lego apud Aitzema *Lib. XXXIV. p. m.* 125. Veneti quidem, pro prudentia sua, Regem Hispaniarum rogarunt, uti legatum, qui Rempublicam suam turbaverat, domum revocare vellet, Wicquefort *d. C.* 27. *p.* 828. & 829. & sic Ordines Generales quod ad Sueciae legatum Anno 1657. Aitzema *Lib. XXXVII. p. m.* 1020. sed usu id non semper servari, neque necessarium esse, docent exempla apud Aitzema *Lib. XXXIX. p. m.* 642. *Lib. XLI. p. m.* 294. *Lib. XLII. p. m.* 340. & *Lib. XLVII. p. m.* 673. Huc pertinet contentio, quae inter Regem Hispaniarum ex una, & Regem Angliae & Ordines Generales ex altero parte Annis 1695. & 1696. agitata est. Is qui absente Regis Angliae & Ordinum legato, eorum res agebat apud Hispaniarum Regem, homo, si verum fama susurrat, vilissimus, contumeliosos libellos Regi Hispaniarum porrexerat. Rex eum Madrito excedere jussit, & contumacem Praefectus Urbi manu Madrito eduxit. Queritur ille ad Regem Angliae & Ordines. Rex Hispanum legatum, qui Londini erat, etiam statim Urbe ejiciendum censuit, sed qui aderant, hunc impetum mitigarunt. Deinde Rex & Ordines ad Regem Hispaniarum scripsere, satisfaceret sibi de injuria, res suas agenti facta; sin autem, & se ejus legatos statim ejecturos. minus consulta, ut mihi videtur, Juris Gentium prudentia. Sed tandem convenisse relatum, actorem rursus in Urbem admitteret Hispaniarum Rex, deinde eum revocarent domum, ut revocarunt, Rex Angliae & Ordines.

Caeterum nec desunt alii modi, quibus legati, cum legibus non teneantur, neque iis volentes pareant, com-

modum coërceri vel deterreri possunt. Nostra memoria Prorex Neapolitanus praecipuum quemdam ex familia Nuncii Pontificis Maximi falsè ludibrio exposuit. Officiales eum, in prostibulo deprehensum, ad omnes Judices ducunt, ut puniretur: quibus rei gnaris, nihilque, nisi sibi in eum jurisdictionem non esse; dicentibus, hominem dimittunt. Nuncio de hac infamia suo homini, per cuncta tribunalia transductio, conquerente, Neapolitanus Prorex hanc poenam Officialibus constituit, ut & ipsi per Urbem deducerentur, hoc superdicto: poenae causa ita eos transduci, quod illum Titium vel Sempronium, ex comitatu Nuncii, scortari non siverant. Fere convenit, quod de Chiis refert Plutarchus *Apophtegm. Lacon. p. m.* 405. cum nempe Spartam venissent, & post coenam sellas Ephororum vomitu & oleto replessent, hos edixisse, Chiis permissum esse turpiter agere. AElianus *Variar. Histor. Lib. II. C.* 15. de Clazomeniis id ipsum tradit, nisi alia historia sit dicenda, cum sellas hi ἀσβόλῳ, *fuligine* respersisse dicantur, sed idem per praeconem proclamatum est, scilicet, ἐξέστω Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν, *liceat Clazomeniis indecore facere.*

Verum haec remedia valde extra ordinem adhibentur, nec semper citra majorem indignitatem, vel belli metum successerint. Tutius est solam interdictionem sequi ex recepta Gentium consuetudine. Sed quid receptam dico, si tota Gens Hispana contradicat? Memoriae nempe prodidit Antonius de Vera *en son parfait Ambassadeur Lib. I. C.* 33. Madriti ex aedibus legati Veneti, vi & vi armata resistentis, facinorosas quosdam esse extractos & damnatos, gratiam quidem criminis deinde esse factam damnatis, iis simpliciter Regno excedere jussis, sed Regem Hispaniarum ea occasione literas dedisse ad omnes Principes

Chri-

Chriſtianos, quibus ſibi placere ſignificavit, ut, ſi legati ſui penes eos delinquerent, cecidiſſe viderentur privilegiis ſuis, & judicarentur ſecundum leges Imperii, ubi eſſent. Qui id tradat, praeter Veram, neminem eſſe, atque adeo Veram verum non dicere, ſuſpicatur Wicquefort eo loco, quem *Cap. praeced. in fin.* indicabam. Quid ejus rei ſit, ipſe non dixerim, & fidem quoque penes auctorem eſſe velim, quamvis & id ipſum memoriae prodiderit Fredericus de Marſelaer in *Legato Lib. II. Diſſert.* 13. Sed una unius Regis ſententia, ſemel prolata, non efficit Jus Gentium. Quin alias ipſi Hiſpani, cum durius egiſſent adverſus legatum Franciae, ejuſve comites, quos captivos habebant, ope conſilio Pontificis Maximi vix a bello liberati, jure dicundo tamen ſuperſederunt, dimiſeruntque captivos, ut habet Wicquefort *Lib. I. Sect.* 28. *p.* 883. *& ſeqq.* Plurimi etiam Principes contra Regis Hiſpaniarum legatos, male meritos, ſola interdictione uſi ſunt, punitione procul dubio uſuri, ſi vel Hiſpani aliarum Gentium legatos ipſi punirent, vel punitionis veniam dediſſent.

Belliſſime quaeri poteſt, ſi de illa Hiſpanorum contra legatos ſententia plena fide conſtaret, quo jure haec eſſet habenda? res inde pendet, an qua Gens privilegia legatorum, quibus utuntur ex jure communi Gentium, poſſit tollere? & puto, poſſe tollere, ſi palam id teſtetur, quia nullo jure competunt, niſi tacito & praeſumpto. Gens Gentem non obligat, nec vel omnes Gentes obligant aliam, licet ſolam, quae ſui juris eſt, & aliis legibus uti decrevit. Hugo quoque Grotius, magnus pro legatorum immunitate patronus, ea privilegia refert ad pactionem tacitam ejus, qui legatum recipit, & hanc voluntatis eſſe certiſſimum eſt. Legatum poſſe etiam prorſus non ad-

mitti constat, & rursus admitti posse certis legibus, ex voluntate ejus, qui recipit, definiendis. Si qua Gens igitur noluerit legatum recipere, nisi foro suo se subjiciat, subsistet legatio ea lege, nec quicquam est, cur non etiam legatio citra illam immunitatem fori possit subsistere. Verissimum tamen est, quod Hollandiae Ordines ajunt in eo libello, quem Anno 1651. ediderunt, & inscripserunt *waaragtig en nodig berigt* &c. (apud Aitzema *Herstelde Leeuw p. m.* 617.) legatum, etiamsi deliquerit, ex Jure Gentium detineri non posse, id enim ut servemus, aequitas exigit, si non contraria obnunciatione tollatur. Jus Gentium nihil est, nisi praesumptio secundum consuetudinem, nec quicquam valet praesumptio, ubi expressa est voluntas ejus, de quo agitur. Praescriptione legatos jus suum quaerere vel tueri non posse existimat Huberus *de Jure Civitatis Lib. III. Sect.* 4. *C.* 2. *n.* 32. sed id restringit ad subditos Principis, qui, invito Principe, jure asyli uti velint apud legatos. Ego generaliter verum dixerim de omni privilegio legatorum, id nempe non prodesse, si contraria accesserit contestatio, quia voluntas expressa tacitam excludit, nec ullum, ut dixi, jus Gentium est, nisi inter volentes ex pacto tacito.

CAPUT XX.

Si quis e familia legati deliquisse dicetur.

Qui ad comitatum familiamve legati pertinent, ejus forum sortiri, satis videor probasse *C. XV.* In causa criminali non minus id verum est, quam in causa civili; quare eos nec accusat, nec punit Magistratus lo-

loci, ubi degunt. Si comites quandoque rei facti, si in eos animadversum, etiam gladio, si alias jurisdictio exercita, vel adrogata, ut exempla attulimus *d. C. XV.* & *C. XVIII.* id, quod ad forum, eo jure factum puta, quod Praeter reddere dicitur, etiamsi inique decernat. Grotius *de Jure B. & P. Lib. II C.* 18. §. 8. comites legatorum etiam foro ordinario exemit, & ex Pausania ostendit, Romanos putasse, Jus Gentium laedi, si vi abstrahantur. Quin & inter praecipuas belli causas id aliquando relatum esse Tesmarus ex Camdeno observat ad *d. loc.* Vult igitur Grotius, a legato postulandum, ut comites, si deliquerint, dedantur, & si dedere nolit, ea esse facienda, quae de ipso legato praescripserat. Sane legatus suos homines dedere potest, quia ipse illos assumit dimittitque pro arbitrio; quod si alterius conditionis sint, ab ipso forte Principe lecti, ut est scriba legationis, dedere non potest. Saepe etiam legati homines, qui mere erant arbitrii sui, Magistratui dediderunt, ne occasio sit majoris tumultus faciendi, & quia illa occasio cum maxime est, ubi legati conveniunt ad pacem pangendam, si tanta eorum hominum multitudo, si non impune se delinquere, utique a praesenti poena se immunem crederet, saepe solent legati invicem pacisci, ut homines sui sint subditi foro Magistratus ejus, ubi de pace agendum est. Sic Monasterii, sic Neomagi factum refert Wicquefort *Lib. I. Sect.* 28. *p.* 893. & 894. & saepe alias id observatum memini.

Si nihil tale convenerit, nulla Magistratus in eos erit jurisdictio; neque adeo dubitandum est, quin recte Hispaniarum Rex prohibuerit, ne vel apprehendere liceret homines legati Veneti, qui duos Hispanos occidissent, ut est apud Wicquefort *d. Sect.* 28. *p.* 885. Imo, si apprehensi essent ejusmodi homines ab Officialibus, in flagranti for-

te delicto, recte eos legatus repetet, & varia ejus rei exempla exstant. Legati Franciae famulus Hagae Batavorum noctu vim fecerat mulieri, & captus erat; petiit legatus, eum sibi tradi, ut ipse jus diceret, & Ordinum Hollandiae Consilarii Anno 1657. tradiderunt, vid. Aitzema *Lib. XXXVII. p. m.* 791. & Wicquefort *d. p.* 885. & de aliis *p.* 883. & 884.

Recte deditus est ille famulus legato Franciae, sed an ipse de eo jus dicere potuerit, alia quaestio est, de qua dicere occupavi *d. C. XV.* Franci ita fere censent. *In capitalibus causis legati per se in suos judicia ferre soliti sunt*, ait Mornacius ad *l.* 2. §. 3. *ff. de Judic.* & exempla quaedam poenae, a legatis Francicis exactae refert, etiam apud Turcarum Imperatorem, quid id passus est, quia, ut mox audies, etiam Turcarum legati solent ipsi poenas exigere a suis hominibus. Sed omnino ea res est transigenda iis distinctionibus, quas recensui *d. C XV.* Si legatus jurisdictionem habeat ab eo, qui misit, & consentiat is, ad quem missus est, poenam jure optimo exiget; si alterutrum deficiat, non exiget. Jure legati nihil potest agere, nisi ex mandato, & mandato non solet ei dari jurisdictio in homines suos, quin, si data fuerit, non recte hanc exercebit in Imperio alterius Principis, invito eo Principe. Poterit autem, ne impune effugiant rei, eos vincire, & vinctos transmittere ad forum suum. Familiae vinciendae potestatem vulgo Cardinalibus tribuunt apud Clarium *Lib. V.* §. *fin. Q.* 68. *n.* 32. & nisi hanc tribuae legatis, frustra de poena ab hominibus ejus exigenda cogitabis. Ipse legatus modice suos castigabit, si res majorem animadversionem desideret, vel dedet Magistratui non suo, vel, si ita videatur, vinctos remittet ad Magistratum suum. Scio aegerrime accepisse Pontificem, quod

le-

legatus Imperatoris Germanorum haud ita pridem Romae quemdam ex ſuis hominibus, ipſum legatum ejuſque filiam necare voluiſſe ſuſpectum, domi ſuae vinctum detinuerit, atque ſi carcerem privatum exercuiſſet. Sed ſi Magiſtratus nec delinquentem apprehendere, nec legatus cuſtodire poſſit, ut ſcilicet deinceps tradat puniendum, jam actum eſt de omni poena, & familia legati vitae, bonis exiſtimationi civium noſtrorum tuto inſultabit. Cardinalis Bullonienſis, Regis Franciae ad Pontificem legatus, Anno 1699. alterius ſamulum, quem domina ei tradiderat, ut exquireret de auctore injuriae cujuſdam, non ex Cardinalis arbitrio non reſponderet, aliquamdin domi ſuae captivum habuit. Quo non immerito Pontificis auctoritatem laeſam opinati ſunt Juris Publici Conſulti, duplici de cauſa, altera, quod id auſus fuiſſet in hominem non ſuum, altera, quod in delicto, quod ad legationem non pertinebat, cum ipſe legatus, qua Cardinalis, tum ejus homines Papae fuerint ſubditi, atque adeo Romae, ubi erant, judicandi. Utque ipſe id improbo, ſic probo factum legati Hiſpanici, Emanuelis de Lira, qui apud Ordines Foederati Belgii legationem praeclare abivit. Cum quidam ejus famulus puellam quamdam ex legati Domeſticis, qui vocantur, Hagae in domo legati, vi conſtuprare aggreſſus eſſet, legatus hominem vinctum in Hiſpaniam miſit, ut ibi puniretur & remis daretur. Et ſic oportebat; nec ab ea Juriſprudentia receſſit ipſe Wicquefort *d. Sect.* 28. *p.* 889. & 890. niſi quod imprudenter addat, legati tamen juriſdictionem eſſe in homines, quos ſibi adſcivit ex ſubditis noſtris, ſed hos ab aliis nihil quicquam differre *Cap. XV.* exſequuti ſumus.

Saepiſſime tamen legati contra homines ſuos ſententiam dixerunt. Apud Wicquefort *d. Sect.* 28. *p.* 886. & 887. le-

legatus Franciſcus apud Anglos capitis ſententiam dixit contra comitem ſuum, homicidii reum, ſed Angliae Rex gratiam criminis fecit. Probavit id factum Henricus IV. Franciae Rex, ſed indignante Conſilio ſuo, quod Regis Anglici eſſe non putabat, ejus criminis gratiam facere. Et ipſe puto, id certiſſimum eſſe, ſi de jure quaeramus, quia comes ille ſubditus erat Regis Franciae, & ſubditus manſerat, etiam in Anglia. Juriſdictio quoque erat exercita a legato, ſed nullo jure, niſi poſtquam hanc Rex habuerat ratam. Legimus quoque, Turcicum legatum Anno 1700. Viennae quemdam ex familia ſua, cum aliis ejuſdem familiae ſe inebriarat, multaque inſolenter egerat, ante aedes ſuas ex arbore, appenſa pectori lagena, ſuſpendiſſe, & caeteros 50. fuſtium ictibus multaſſe. Alia legatorum in homines ſuos exercita judicia recenſet Jean Hotman *en ſon Traité de l' Ambaſſadeur* C. 4. *n.* 14. & alia etiam alii. Sed haec, & duo adhuc alia, quae Mornacius attulit, exempla non me moverint, ut inde jus Gentium aeſtimemus. Huberus *de Jure Civitatis Lib. III. Sect* 4. *C.* 2. *n*. 30. ex eo, quod comites legatorum exempti ſunt eorum, ad quos mittuntur, poteſtate, *parum abeſt*, inquit, *quin juriſdictio legatis in comites ſuos tribui poſſit*, ſed mox reſipiſcit, modicam duntaxat legatis tribuens coërcitionem, ad exemplum patrisfamilias, caetera, & recte, contendens, ablegandos eſſe comites, ut puniantur, ad Principem legati, ſive ut ego malim, ad forum legati, quod ipſe ante ſuſceptam legationem habuit. Et ſane id jus facile vincet, ſive rationem, ſive mores Gentium conſideremus. Cum enim omnis juriſdictio ſit a Principe, nemo, cui non mandaverit, hanc recte exercet, & cedo mihi legatos, quorum mandatis id continetur, &, ſi vel contineretur, cedo

do mihi plurium populorum confenfum, qui legatos, quibus neque imperii, neque territorii ullum jus eft, fcientes volentes paffi funt homines fuos intra privatos parietes trucidare, vel exftruere ferale pegma ante aedes fuas, vel alibi in loco publico, in quo de his fupplicia fumant, vel per fuos, vel conducta ad id carnificis opera. Refragantur etiam mores, dummodo paucas excipias, ex quibus jus Gentium efficere non licet.

Carolus Pafchalius in *Cegato C.* 76. fingulari loco egit, *an legatus habeat jurisdictionem in fuam familiam?* ille legatis non permittit ergaftula, neque vincula & compedes, multoque minus carnificem & laqueum. Ego vincula & compedes permitto, ut homines fuos cuftodiant & tranfmittant, non ut puniant temporali vel perpetuo carcere. Ille mox diftinguit inter majores & minores legatos, illis largiens poteftatem in fuos, aequalem prifcae. *quae fuit civili ac regali imperio praedita*, his non item. Ego inter legatos, nifi mandata differant, hac parte non diftinguo, nec, fine auctoritate, admitto illud incertae & ambiguae orationis imperium. Major in Pafchalio eft eruditionis apparatus, & pompa verborum, quam appofita ad rem difputatio, & judicii bene fubacti pondus. Quamvis autem comites ad forum legati pertineant, non tamen eo pertinent fubditi noftri, qui adverfus legatum, ejusve homines deliquiffe dicuntur. Forum ejus, qui deliquit, infpicimus; nec adhuc potui animadvertere, quo jure contradixerint Franci apud Aitzema *Lib. VI. p. m.* 98. nifi forte jure antiquo deditionis, quo hodie tamen Gentes non utuntur.

CAPUT XXI.

AEdes legati an praebeant asylum?

Jam de domu legati videamus. Recte Grotius dixit magni Operis *Lib. II. C.* 18. §. 8. an jus Asyli habeat legatus pro quibusvis, eo confugientibus, ex concessione pendere ejus, apud quem agit, neque enim Juris Gentium esse. Legatus, comites legati sancti sunt, sed an & domus sancta? imo sancta, inquit Wicquefort *Lib. I. Sect.* 28. *p.* 875. sed soli legato ejusque comitibus, facinorosis domum legati non prodesse, quia subditos Principis, apud quem degit, nullo jure ejus jurisdictione eximit. At scire velim, quid tunc praestet illa sanctitas? ut scilicet legato ejusque hominibus domus sua tutissimum sit refugium atque receptaculum? atqui omnes aedes, omnia loca id ipsum legato praebent, nam qui nec conveniri, nec accusari, nec puniri potest, inter medios Officialium cohortes tutus obambulat. Eo igitur, ex plurium sententia, illa sanctitas non pertinet, sed ne ex aedibus legati liceat extrahere vel scelestissimum quemque. Paschalius in *Legato C.* 76. *improbat eum, qui apud plerosque adolevit, morem, ut domus legatorum sint Asyla improborum.* Et addit: *Id quod cui rei inventum dicam? tuendo decori legationis? ridicule. Potius ad proponendam & vere praestandam sceleribus impunitatem; quae utique provocantur hoc perfugio, ubi homini scelesto non solum tuto esse, sed & Magistratus cohortem inridere, eive probra jacere, & minas manusque intendere licet, opposito nomine & auctoritate legati, res est, si verum fateri licet, pessimi exempli.* Sed honestam hanc orationem mox conspurcat inepta distinctione inter crimina

Ma-

Majeſtatis, aliave atrociora, & quae minus atrocia ſunt, ut in illis, non in his extrahere liceret facinoroſos; quae diſtinctio nec rationem, nec auctoritatem ullam habet. Zocheus *Jur. Fecial. inter Gent. Part. II. Sect.* 4. *n.* 21. ſententias Grotii & Paſchalii, & Abundii hiſtoriam, quae exemplo fuerit, recitaſſe contentus, nihil ipſe definit, ut parum ſolet ex ſuo ingenio ſapere. Sane, ſi ex ratione agamus, dubito, an quicquam magis fatuum excogitari poſſit, quam jus Aſyli legatorum aedibus tribuere. Pauca ſunt adeo abſurda, ut non aliqua ſaltem ratione nitantur, hoc autem qua nitetur? dic aliquem ſodes hic Quintiliane colorem. Legatine, ut latrones recipiant, mittuntur? vel an ſine receptione commode legationi vacare non poſſunt? dices fortaſſe, inquiſitione aedium legatum turbari. Nugae: nec enim magis turbantur, quam alii receptatores, &, ſi legati non ſint receptatores, ad eum cur magis, quam ad alium, confugiunt facinoroſi? deinde quis erit exitus? ut ipſe legatus facinoroſum puniat vel dimittat. At punire nequit, quia ipſe, & qui eum miſit, apud nos jurisdictionem non habent, utique, ut inter omnes conſtat, non in ſubditos noſtros, qui apud nos delinquunt. Si dimittat, exuit nos jurisdictione noſtra in ſubditos noſtros, in re, quae nec ad legatum, nec ad legationem quicquam pertinet, & cui ſe importune immiſcet. Omnia legatorum privilegia, quibus utuntur ex tacito Gentium conſenſu, non alio fine comparata ſunt, quam ut tuto ſine remora, ſine impedimento cujusquam officio ſuo fungantur. Poſſunt autem tuto fungi, etiamſi facinoroſos non recipiant, nec occultent, nec Principi, apud quem ſunt, intervertant jurisdictionem, non in ſui vel ſuorum, at tertii, ad ſe non pertinentis, gratiam. Sed ejusmodi haec ſunt, ut vix ſeriam diſputationem deſiderent.

 At-

Attamen is furor ſaepe legatos, eorumve Principes occupavit, ut non tantum aedibus legati, ſed & integris circa eas regionibus & vicis jus Aſyli tribuant. Tacitus *Annal. Lib. III. C.* 62. non modo templis quibusdam, ſed duobus millibus paſſuum ſanctitatem, quae templis debebatur, tributam memorat. Idem legati ſibi arrogarunt circa eas Urbis regiones, in quibus ipſi habitabant. Franci potiſſimum id jus Aſyli non tantum magnis animis, ſed & armis defenderunt, & Romae Seculo ſexto decimo & ſeptimo decimo ſaepe ea res agitata eſt inter legatos Franciae & Pontifices Maximos. Innocentius XI. jus illud Aſyli abolere conſtituerat, ſed quemadmodum legatus Francicus Anno 1687. ſeſe oppoſuerit, reliquis haud multum Papae reluctantibus, relatum eſt *in de Hollandſche Mercur. ad annum* 1687. *p.* 191--197. Sixtus V. cui tantum animi erat, & antea id tentaverat, ſed cupidum, pater optime, vires deſtituebant. Hoc ipſum jus Aſyli, quod ad totas Urbis regiones, olim Madriti obtinebat, ad Anno 1684. legatis denunciatum eſt, ne ea immunitas in poſterum extenderetur ultra limina aedium; neque ei Decreto nimium contradixerunt legati, niſi quod, qui ibi erat Belgii Foederati nomine, plus rationis eſſe reſponderet, ſi jus Aſyli in Hiſpania Eccleſiis adimeretur, ut eſt *in de Hollandſche Mercur. ad d. Annum* 1684. *p.* 277--279.

Sed recte regionibus ceſſerunt, qui etiam aedibus cedere debebant ad inquirendos & apprehendendos facinoroſos: neque enim dubitamus, quin optimo jure Hiſpani Francorum legati domum vi intraverint (ſi non diripuiſſent) apud Mornacium ad *l.* 2. *§.* 3. *ff. de Judic.* quod facinoroſum domu ſua extrahi paſſus non erat. Magnas ea res turbas dedit, quas Papa deinde compoſuit, ut narrat Wicquefort *Lib. I. Sect.* 28. *p.* 885. Neque etiam dubita-

bitamus, quin recte Veneti Francici legati domum oppugnare constituerint, nisi Abundium & reliquos proditores, qui ad ipsum fugerant, dedidisset. Rem gestam narrat Vera *en son parfait Ambassadeur Lib I. C.* 42. Zoucheus *d. P. II. Sect.* 4. *n.* 21. & Wicquefort *Lib. I. Sect.* 28. *p.* 873. & 874. Cum legatus Regis Lusitaniae Hagae Batavorum Anno 1642. Hippocomum, qui ipsum deceperat, domi suae captivum detineret, atque ita carcerem privatum exerceret, aedes ejus a furiosa plebecula direptae sunt, nec tamen, quantacunque earum sanctitas esset, quicquam poenarum exactum, ut refert idem Wicquefort *d. Lib. 1. Sect.* 28. *p.* 882. & 883. & Aitzema *Lib. XXII. p. m.* 452. & 453. Et cum quidam ex officio legationis Muscoviticae aufugissent, eosque legati omni modo repeterent, & in domo legati Poloni latere crederentur, Ordines Generales Anno 1663. 25. Jun. Decreto complexi sunt, *dat de Huysen of Logementen van Residenten alhier in den Hage geensints syn exempt van recherche, soo wanneer men aldaar d'een of d'andere persoon met goed regt en fuudament van wegen de Overigheid, of justitie souden willen attraperen*, vid. Aitzema *Lib.* XLIII. *p. m.* 756. & *Hollandsche Mercur. ad Annum* 1663. *p.* & 79. Secundum haec Anno 1665. Hollandiae Ordinum Consiliarii quemdam ex Residentis Anglici aedibus per Officialem suum expostularunt, idque Ordinum Generalium Decreto comprobatum est, ut testatur Aitzema *Lib. XLV. p. m.* 796. Factum igitur Cromwellii, quod memoravi *C. XVIII.* non ideo improbem, quod homicidam extraxerit ex aedibus legati Lusitani, ut alii id ea ratione improbant, sed quod comitem legati extraxerit, in quem, utpote sibi non subditum, nulla ejus erat jurisdictio.

Si non immunes aedes, quas ipse legatus habitat, mi-

nus immunes erant, si scriba legationis habitet. Defecerat ad Hispanos Lusitaniae legatus, qui Hagae Batavorum erat, scriba, qui manserat in fide, & eadem, quam legatus habitaverat, domo, contendit, se in locum legati successisse, legationis se esse scribam, non legati, Curiae nullam in domum legati jurisdictionem esse, in eam tamen immisisse Officiales suos, & sic jus Gentium laesisse. Scribae adstipulabantur Franciae & Angliae legati, ac si de communi legatorum causa ageretur. Sed responsum est, Curiam recte officio suo functam, non invito legato, qui ipse domum conduxerat, & adhuc conductam habebat; ad preces creditorum, rei servandae causa, Officiales fuisse missos; legationem esse exstinctam; nec quicquam scribae juris esse vel in domum vel in supellectilem; quin hac legatum, vel nuper legatum, creditoribus suis cedere, & iis ea ratione consultum velle. Rejectis querelis vicit Curia, ut est apud Aitzema *Lib. XXXIX. p. m.* 655. 662. & 663. & recte vicit.

Longo usu legatum jus Asyli quaerere non posse & alii observarunt, vid. Huberum *de Jure Civit. Lib. III. Sect.* 4. *C.* 2. *n.* 32. Etiam ideo id verum est, quod actuum frequentia & patientia, quae ad praescriptionem suffecerint, vulgo deficiant. Ipsi Pontifices Maximi, apud quem legati potissimum in eam rem peccant, saepe vi & vi armata imperium & jurisdictionem suam sunt tuiti, interrupta sic possessione nefariae consuetudinis. Atque haec forte addi poterunt iis, quae audio Thomasium scripsisse *de jure Asyli, legatorum aedibus non competente*, sed quam Dissertationem oculis meis usurpavi nunquam.

CAPUT XXII.

An quae ſpecies ſint ſingulares, ex quibus legatus detineri poſſet?

Quamvis legatum nec ex contractu conveniri, nec ob crimen accuſari poſſe defendamus, an tamen nullo plane caſu ei manus injici poſſit, res eſt, quae meretur inſpici. Quid enim ſi exul, & in poenam proſcriptus, ad nos legetur, an legatorum jura ei competent? & ſunt, qui putant apud Bertachinum *Repertor.* in *V. Ambaſiator p. m.* 147. & ſunt, qui non putant, Gentilis *de Legation. Lib. II. C.* 10. & Zoucheus *Part. II. Sect.* 4. *Q.* 19. idque eſt veriſſimum, quia non omnem legatum recipere tenemur, ut Grotius *Lib. II. C.* 18. §. 3. & Zoucheus *d. P. II. Sect.* 4. *Q.* 13. & omnes fere Juris Publici Auctores conſentiunt. Recte itaque exul non accedere, &, ſi jam acceſſerit, finibus noſtris excedere jubebitur, &, niſi exceſſerit, injecta manu educetur. Ut plectatur tamen, humanitas & bona fides, quae praeſertim inter Gentes exuberantior deſideratur, vix admittunt. Etiam ideo, quod ea res videatur dubia, & in dubio contra non ſubditum, qui ex mandato venit, quamvis contra mandatum noſtrum, nihil atrocius ſtatuendum. Neque tamen vetandus quiſquam jure ſuo uti, ſi velit, ſummo, nam interdictio noſtra Principis ſui mandatum praeceſſit, & alius Princeps ſuo mandato ſententiam noſtram nequit reſcindere. Recte clementiae Romanae imputatum apud Tacitum *Annal. Lib. I. C.* 57. quod Segeſtis filium, antea ad rebellis profugum, legatum recepere. Haec juris & aequi pugna. Quidam hic damnatus, ut lingua ejus perforaretur, ad Regem Angliae fugit, qui eum huc lega-

gatum mittit. Poſtquam àdveniſſet, Hagae carceri includitur, ſed poſtea impunis dimiſſus eſt, vid. Aitzema *Lib. XVI. p. m.* 277. & 278. accidit id Anno 1636. eo ſcilicet tempore, quo hujus Reipublicae quam maxime intererat, Anglos non offendi. Prudentius Gravio in Portland, Wilelmi III. Angliae Regis legatus ad Ludovicum XIV. Franciae Regem, antequam Anno 1697. in Franciam abiret, a Franco petiit, & obtinuit, ut liceret quibusdam, e Francia exulibus, inter comites ſuos eſſe. Absque eo fortaſſe, ut exules, eos habuiſſet Rex Franciae; idem quippe, cum Anno 1673. Utrechtum teneret, etiam Utrechtanum recuſavit, qui Ordinum Generalium legatus eſſet, ut eſt *in de Hollandſche Mercur. ad Annum* 1673. *p.* 54. quia ſcilicet ſibi ſubditus erat, ut multo magis comitem exulem arcuiſſet.

Hic quoque videndum eſt de talione. Negat Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C.* 18. §. 7. ejus legatos, qui noſtros male habuit, a nobis male haberi poſſe, & quamvis ejusmodi talionis quam plurima exempla ſint, laudat tamen contraria exempla, quae & ipſa non deſunt, & a variis varia recitata ſunt. *Jus Gentium*, inquit, *nan tantum mittentis cavet dignitati, ſed & ejus, qui mittitur, ſecuritati: quare cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, etiamſi ei, qui miſit, nulla fiat.* Optime; ſed ut injuriam diſtinguimus, ſic & jus talionis diſtinguamus. Ὑπεροχὴ juſtitiae negari poteſt, juſtitia non etiam, quia illa voluntaria eſt, haec autem neceſſaria. Quare ejus legatis, qui noſtros male habuit, vim inferre non licebit, ſed forte habere licebit ut ſubditos, negatis legatorum privilegiis, quae moribus Gentium vulgo introducta ſunt, & ad ὑπεροχὴν juſtitiae pertinent. Atque hoc mihi juſtum videtur, cum ſic ipſi legato nulla fiat injuria, ſed ſoli, qui miſit. Alii aliter ſapiunt.

De repressaliis & omni jure retorsionis tantundem dicimus. Repressalias tolli, eorum, qui non uni Principi subsunt, improbitas non patitur. Variis quidem Gentium pactis earum licentia coërcita, sed cui bono haec pacta, si vel nihilominus jus, mutuo promissum, nec dicatur, nec praestetur. Ita rebus exigentibus necessarius esse coepit repressaliarum usus; sed si Ecclesiasticos, si Studiosos, si alios nonnullos repressaliis eximimus, utique eximendi videbantur legati eorumque comites, qui & per ipsa bella tuti sunt. Sin ajas, legatorum privilegia nulla lege vel Gentium vel Civili esse definita, neque necessitatem habere moralem, atque adeo Principes non obligare, si eorum, a quibus missi sunt, potentia non defendantur; id ais, quod omne jus Gentium tantum non subvertit. Quod ratione, quod usu & humanitate nititur, & ita apud plerasque Gentes receptum est, ut pro jure Gentium observemus, placuit. Legatos repressaliarum esse immunes omnis aevi ratio, omnium Populorum usus probavit, sed quemadmodum id obtinuit, ita & obtinuit exceptio, nisi scilicet injuriam, legato nostro antea factam, vindecemus; quam exceptionem prolixe defendit Kirchnerus in *Legato Lib. II. C. I. n.* 69. *& seqq.* Et sic Anno 1665. Hagae in carcerem conjectus legati Anglici scriba, quum Angli prius Ordinum Generalium in Anglia legati scribam carceri inclusissent, vid. Aitnema *Lib. XLV. p.* 1017. & *XLVI. p.* 167. Omnes, qui Hagae aderant, legati id factum probasse dicuntur *d. p.* 167. Sed minus probabant Zelandi, quod soli Hollandiae Ordines, insciis reliquis Foederatis, scribam legati Anglici detinuissent *d. p.* 1017. & jure merito indignabantur Zelandi, quia belli occasionem praebere singulis Provinciis interdictum est. Ipsi tamen Zelandi non semel alias alia sententia usi sunt; sed hoc jam non ago.

Saepe & ultra progressum est, & repressaliae etiam ad alias causas porrectae. Cum Cardinalis Hassus, ob non restituta Equitum Melitensium bona, omnes Belgarum Foederatorum naves in Anglia arresto detinuisset, Ordines Generales 15. Jun. 1662. pertinerunt, Ordinum Hollandiae Consiliarii Cardinalis Actorem, quamvis pro legato habitum, tam apud Ordines Generales, quam Hollandiae, etiam hic arresto detinere vellent. Quod & factum est, & militari custodia detentus ille Actor, donec illud navium arrestum in Anglia solveretur, Aitzema *Lib. XLII. p. m.* 365--367. Addunt Ordines in Decreto, quod d. 15. Jun. 1662. fecerunt, secundum Jus Gentium represalias dari non posse, nisi pro subditorum suorum jure, non autem, cum eorum nihil intersit, & sic tamen Anglos fecisse. Dubito, an recte; si enim recipias represalias pro subditis, esse non videtur, cur pro exteris neges. Nam justae sunt, vel injustae; si injustae, & subditis per injuriam conceduntur, si justae, non possunt sine injuria peregrinis negari, in ratione juris enim Tros Tyriusve fuat, nullo discrimine habetur. Et omnium judiciorum usu, ubi ex arrestis forum sortimur, comprobatum est, bonis debitoris arresto inclusis, non subdito duntaxat, sed & peregrino jus dici. Nisi tamen speciali lege cautum sit, ut sunt ejusmodi leges, ne quo peregrini in alterius Imperio invicem arrestis utantur. Igitur illa Actoris detentio vix est, ut defendi posse videatur, nec ex jure communi, nec ex causa legati, ante detenti, quae alioquin vulgaris exceptio est.

Orto bello an legati tuti sint, video quaeri, & tutos esse responderi, ita certe respondet Gentilis *de Legation. Lib. II. C.* 13. De legatis, belli causa missis, ea de re non est dubitandum, sed si pacis, vel aliarum quarumlibet

bet rerum ergo miſſi fuerint, quid dicemus? liberos manere, nec captivos fieri etiam Pomponius reſpondet in *l. ult. ff. de Legation.* Sed an non ſenſerit de ſolis belli legatis, quales fere externi ad Populum Romanum, eſt, cur dubites, cum & in ſequentibus de his ſolis agatur. Perpetui legati, qui fere explorandi cauſa habentur, rationem ſi ſpectes, non meliore, quam quilibet alii, fato comprehendi videbantur poſſe, ſed tamen humanius eſt, ut contra dicamus, & iis etiam adverſus jus belli privilegium tribuamus. Franciae Rex Anno 1667. legatum ſuum Madriti manere juſſit, donec Hiſpanni id paterentur, quaſi ſalva pace Belgium Hiſpanicum occupaturus, Aitzema *Lib. XLVII. p. m.* 540. ſed Hiſpani mox abire juſſerunt *d. Lib. XLVII. p. m.* 673. nec, quamvis peſſime habiti, quicquam ultra auſi ſunt. Sane ſi nos ipſi bellum indicamus, incolumis dimittendus erit, etiam pacis legatus, ut Hiſpani quoque Anno 1683. dimiſerunt Franciae legatum, & ut vulgo fit apud omnes Gentes, Eois & Afris quibusdam exceptis. Sed & ſi bellum nobis indicatur, ſi non juſtius, adhuc aequius melius eſt legatorum omnimodae ſecuritati conſulere, & ſic etiam vulgo obtinet, ſola denunciatione, ut abeant, interpoſita. An Danis aliud ſederit, vide apud Aitzema *Lib. XXXVIII. p. m.* 98.

Legatos, ſi ex mandato facirnt, quamvis perperam faciant, detineri tamen vel puniri non poſſe, inter omnes Juris Publici Scriptores conſtat. Ut mirari liceat, in legatis Provinciarum & Urbium eam rem in Foederato Belgio totiens tantas turbas dare potuiſſe, ſed, quia de legatis externarum Gentium duntaxat agimus, malumus haec praetermittere, quam eorum memoriam refricare.

CAPUT XXIII.

Legatus an jurisdictionem prorogare, & Fori privilegio renunciare possit.

REgula est Juris Romani in *l. ff. de Judic. Si se subjiciant aliqui jurisdictioni, & consentiant, inter consentientes cujusvis judicis, qui tribunali praeest, vel aliam jurisdictionem habet, est jurisdictio.* Quod ita verum est, si, qui consentiunt, de jure suo, non de jure Principis sui decernant: nam vulgo, nec sine ratione, placuit, jurisdictionem prorogari non posse in judicem extra Imperium, cui subest is, quo de agitur; & ita quoque Senatum Parisiensem judicasse refert Mornacius ad *d. l.* 1. Atque id ipsum est, quod Senatus Mechliniensis ult. Aug. 1553. ad Curiae Hollandiae consultationem rescripsit. Exstat Rescriptum *Plac. T. II. Apend. p.* 2987. & *Repert. Curiae Holl. p.* 78. & recte in Rescripto additur, ita in Belgio semper fuisse servatum. Quod pertinet Philippi Austrii Edictum 22. Maj. 1497. (*Plac. II.* 5. 5. 18. 1.) quo interdicitur, ne quis ex Rescriptis Apostolicis extra Hollandiam, Zelandiam, & Frisiam in jus vocaretur, & ne cautiones exponerentur *sub poenis Camerae*, quae & ipsae vetantur *LL. Frisic. Lib. III. T.* 1. §. 4. Sec quod subditis non licet, in praejudicium sui Principis, utique ipsis Principibus licet. Illi possunt, & saepe solent controversiam, inter se exortam, aliis extra Imperium suum Tribunalibus judicandam dare. Sic olim Philippus & Alexander, Macedoniae Reges, litem inter se & exteros motam non in Macedonia, sed ab Amphictyonibus judicari voluerunt, ut auctor est Pausanias *Lib.*

VII. Sic etiam Ordinibus Foederati Belgii & Electori Brandeburgico Anno 1665. placuit, sese in quaestione quadam pecuniaria submittere magno Mechliniensi Senatui, qui in eos, tanquam subditos, jus diceret, ut est in Aitzema *Lib. XLV. p. m.* 1080. *& seqq.* Similia vide apud Aitzema *Lib. XLVII. p. m.* 303. 362. 447. 452. *&* 579. & *Lib. XLVIII. p. m.* 760. 802. 1088. *& seqq. &* 1207. *& seqq.* Si hodie ita saperent Principes, praecideretur non unius belli causa.

Legatus autem, quum Principis, qui eum misit, sit subditus, neque ejus vel Imperium vel jurisdictionem mutet, an prorogatione mutare possit, ambiguae sane inspectionis est. Privatus utique est, quod ad Principem suum, & qua privatus intervertere videri nequit jurisdictionem, quae Principi competit in omnes subditos & privatos. Ut ut igitur recte proroget jurisdictionem in omnes judices Principis sui, sic non videtur recte prorogare in judices alieni Imperii, quae prima contra prorogationem ratio est.

Sed quid disputo, si vel omnis prorogatio hodie sit illicita. Ita censet Wissembach ad *Pand. Part. I. Disp.* 16. *n.* 7. ita alii, quos ille laudat, & auctoritatem praebet huic sententiae *Cap.* 12. *X. de Foro compet.* Andreas Gail *Lib. I. Observ.* 40. distinctione quadam, quae plurimis placuit, nonnullis displicuit, hanc litem diremit. Sed tamen is quorundam stupor est, ut simpliciter, ordinario repudiato, alium judicem eligi posse negent. Hogerbeetsius, qui & in Supremo Senatu judex sedit, *Inleiding tot de Pract.* §. 1. *vers.* 5. id etiam §. 9. *LL.* Mariae Burgundae Anni 1476. vetitum esse nugatur; clementer sane, quod non idem dixerit de §. 220. *Formae Curiae Holland.* eo abrogatum fingens §. 8. *ejusdem Formae,* qui prorogationes permittit. Zelandi dudum con-

tendiſſe dicuntur (*Formul. Lib. I. C. I. p. m.* 25.) etiam prorogatione in Curiam Hollandiae facta, Zelandum tamen ad Curiam evocari non poſse; quod quid ſibi velit, non ſatis intelligo, quia, niſi duo Zelandi eidem jurisdictioni ſubſint, prorogationem jam conceſserat §. 3. *Conventionis inter Hollandos Zelandosque Anni* 1607. ut &, iisdem verbis, concedit §. 15. *Conventionis inter eosdem Anni* 1674. Et generaliter dicendum eſt, ſi non ſit lex, quue prohibeat, omnem prorogationem permitti. Prohibet *d. Cap.* 12. & ideo ſequendum eſt, ex ratione juris alioquin haud immerito diſpicet Hilligero *Donell. Enucl. Lib. XVII. C.* 10. *lit. I.* Lex Hollandica etiam prohibet prorogationem in cauſa asſecurationis §. 8. *Ampliat. Form. utriusque Curiae*, ſed recte ante eam Legem Senatus Supremus cenſuit, etiam jurisdictionem iu ea cauſa prorogari poſse, ut eſt apud *Formularium Lib. I. C. I. p. m.* 26. quamvis jam Anno 1713. Lege imperfecta, Amſterdammenſes id impedire fuerint conati. Quin fere asſentior Hilligero *Donell. Enucl. Lib. XVII. C.* 20. *lit. K.* optimis rationibus diſputanti, etiam ſtudioſos renunciare poſse fori Academici privilegio, quamvis non neſciam, tantum non omnes Interpretes contradicere, & eorum ſententiam obtinuiſſe, cum Academicus quidam Leidenſis in Curiam Hollandiae prorogaſſet, ut narrat van Leeuwen ad Peckium *de Arreſt. C.* 12. *p. m.* 255. Integris libellis ante aliquot annos ea quaeſtio agitata eſt. Hollandiae Ordines Decreto 24. Mart. 1662. (*Placat. III.* 3. 7. 13.) hanc rem ita temperarunt, majores xxv. annis poſſent jurisdictionem prorogare in alium judicem, intra Hollandium tamen, dummodo prorogarent *expreſſe* & *ſpecialiter*.

Faceſſat igitur maleſana quorundam opinio, ipſorum ſci-

ſcilicet Magiſtratuum intereſſe, ne prorogationes fiant, & hi ſic jurisdictione, quam Princeps dedit, excidant. Jurisdictiones diſtributae non ſunt in gratiam judicum, ſed eorum, qui judicibus egent. Si partes conſentiant, ipſius Praetoris conſenſum neceſſarium non eſſe aperte dixit Ulpianus in *l.* 2. §. 1. *ff. de Judic.* &, ſi ſecus dixeris, jam de nulla amplius controverſia in arbitros compromitti poſſet, quum omni compromiſſo minuatur jurisdictio, eaque a judice ad privatum transferatur. Si verum amamus, an quis ſuo judici renunciare, & alium eligere poſſit, ex eo ſolo pendet, an, qui id agit, rem agat ſui juris & arbitrii, an vero alterius cujusquam praejudicium vertatur. Privilegio ſuo renunciare omnes leges omniaque jura permittunt, ſi renunciatio ſoli renuncianti noceat, nec ad alterius injuriam pertinere poſſit: *omnes licentiam habere his, quae pro ſe introducta ſunt, renunciare,* regula juris antiqui eſſe fertur in *l.* 29. *C. de Pact.*

Quare & de legatis dicendum videbatur, poſse hos privilegiis, in gratiam ſuam, ut commodius degant, introductis, pleno jure renunciare, habere quidem jus revocandi domum, ſed non etiam teneri domum revocare. Quin ſi tenerentur, ne ipſos quidem agere poſse, quia, ſi agerent, pati poſsent & deberent mutuas actiones. Curiae Hollandiae forte ita viſum in legato Luſitano, eum nempe, quod deceſsoris ſui debita ſolvenda ſuſceperat, fori privilegio renunciaſse videri, Anno certe 1651. eum per Scribam admonuit, ut ſolveret, ſe aliquin officio ſuo litigantibus non defuturam, Aitzema *Lib. XXXI. p. m.* 506. Et legatum Electoris Brandeburgici, qui privilegio fori renunciaverat, ab ipſo arreſto immunem non eſſe, Ordines Hollandiae decreviſse relatum eſt 10. Febr. 1688. 27. Oct. 1689. & 6. Febr. 1694. Sed creditor in eo

facto

facto etiam arresto incluserat bona legati, sic ut nescias, an arrestum, an renunciatio fori Curiae jurisdictionem tribuerit. Etiam me Senatore memini Senatum Supremum in legatos, qui privilegio fori renunciaverant, jus dixisse, sed nec ipsis, nec Principibus suis judicio contradicentibus. Vidi & pacta conventa, quorum novissima parte legati sese submittebant voluntariae condemnationi Senatus Supremi, quod utique pro tacita renunciatione est accipiendum. Ego vero, quicquid earum rerum sit, non ausim dicere, legatum, inconsulto Principe, juri suo renunciare posse. Ad quid enim legatorum privilegia, quam ut ipsi Principibus suis magis utiles sint, & eorum legatio nulla re impediatur? Magis igitur haec privilegia pertinent ad causam Principis, quam ipsius legati; potest. Atque ita, consula ratione, forte dicendum est, legatum in causa delicti nunquam privilegio fori renunciare posse, in causa civili non aliter, quam ut adversus eum jus dicatur, non ut sententia executione mandetur, si quid per eam impediretur legatio, ut in causa criminali tantum non semper impediri solet. Sed ad manum non sunt ea Gentium exempla, ut ex jure Gentium ea de re possim constituere. Rationi, quam dixi, argumentum praebet *l.* 24. §. *ult. ff. de Judic.*

CAPUT XXIV.

Variae variorum sententiae de foro legatorum.

Quid nonnulli dixerint & scripserint de foro legatorum, hic illic indicavi, ubi locus id postulabat, quid

quid praeter eos alii ſenſerint, quaſi per ſatyram hic colligam. Veteres Juris Interpretes, in cauſa civili, diſtinctionem Juris Romani ſequuti ſunt, de Jure Gentium, quin & de veris Gentium legatis parum ſoliciti. De cauſa criminali fere tacent, niſi quod Petrinus Bellus *de Bello Part. II. Tit.* 9. legatos, hoſtilia molientes, ideo coërcitioni noſtrae ſubjiciat, quod fines mandati egreſſi ſint; atque ſi ſcilicet hos non egrederentur in quocunque crimine, cum nemo unus ad nos accedat eum mandato delinquendi. Agnoſcit Bellus in legatis Tarquinii aliter placuiſſe, ſed hoc, inquit, *erat primis illis ſeculis*, a quo jure tamen nec poſteriora ſecula deſciverunt. Ita olim ſervatum eſt, ita & nunc ſervamus, niſi legatos in perniciem noſtram armatos deprehendamus, ut erant Romani inter Cluſinos in acie verſantes, ad quod exemplum ille provocat, tunc enim hoſtium numero eſse habendos, nemo dubitaverit unquam. Hinc & Q. Fabio ab C. Marcio Tribuno Plebis dicta dies eſt, *quod legatus in Gallos, ad quod miſſus erat Orator, contra Jus Gentium pugnaſſet*, cui judicio eum mors ſubtraxit, ut narrat Livius *Lib. VI. C. I.* qui hujus & aliorum Fabiorum inter Cluſinos pugnam narraverat & damnaverat *Lib. V. C.* 36. ſoli Fabio Ambuſto hanc legationem & pugnam adſcribit Plutarchus in *Numa p. m.* 121. Recte Fabio dies dicta eſt; ſed aliud eſt a ſuis, aliud ab his, ad quos mittitur legatus, judicari, & aliud judicari, aliud in acie occidi. De ſecunda ſpecie quaerimus duntaxat, prima & tertia huc non pertinent.

Caroli Paſchalii ſententiam de foro legatorum in cauſa civili ſupra expoſui. De cauſa criminali agit in *Legato C.* 74. & 75. ſed dum ex Hiſtoricorum, Philoſophorum, & Rhetorum hortis omne genus florum excerpit,

& in rem suam vertit, vix est, ut usa ipsi mens constiterit. *Cap.* 74. legatum proditorem nunc ferro & igne persequendum censet, nunc dimittendum, ad exemplum veteris aevi, ita tamen, ut liceat *sceleratam conjurationem detegere, disjicere, opprimere intercipiendis literis, deprehendendis coetibus clandestinis, qui forte habentur apud legatum, vincienda & asservanda familia ejus, talibusque usurpandis, quorum ductu ad rem perveniri potest.* Nescias etiam, utrum dimissionem legati soli prudentiae, an Juri Gentiam adscribat. Juri Gentium, dixeris, cum *Caput* 75. ita ordiatur: *Vix illi quaestioni locus relinquitur, an vulgaris criminis ea sit vis, ut ejus poena a legato expetatur, cui ne perduellionis quidem recte dies dicitur.* Attamen neque in communi delicto sic satis sibi constat, magis quidem, ut videtur, propensior in id, ne a legato ejusve comitibus supplicium sumatur, sed jubeantur excedere finibus, addito interdicto, ne redeant, verum hoc, *si legatus ab illo missus est, cujus maxime interest jugi veneratione benevolentiam nostram demereri.* Quod iterum prudentiae Politicae est, cujus causam a Jure Gentium semper distinguendam esse reor. Prout plus minusve metuimus a Principibus, plus minusve legatis dari solet, &, ut detur, omnino expedit, sed qui de jurisprudentia Gentium acturus est, aliis & certioribus regulis uti oportet, sin autem, semper vagabitur pede inceto, ut fere solet Paschalius.

Fredericus de Marselaer in *Legato Lib. II. Dissert.* 14. in causa civili adhibet distinctionem Juris Romani, ante a nobis refutatam, & *Dissert.* 13. in causa criminali legatum subjicit jurisdictioni ejus, apud quem deliquit, remissionem humanitati & prudentiae, non juri tribuens, cum

cum maxime in crimine laesae Majestatis. *Parcere*, inquit, *hic crimen existimes, nisi plus legati nomen, quam scelus proditoris timeas, verum enim vero desinit esse legatus, qui esse proditor incipit*, & reliqua. Habet sane ea sententia magnam rationem, si Princeps, qui misit legatum, ejus criminis fuerit conscius. Hanc rationem in praecedentibus exposuerat his verbis: *num remittetur, puniendus ab iis, quorum ea propter laudem praemiumque exspectat? connivebit verisimiliter, qui & ipse culpae reus, nec ultor erit, qui auctor.* Non ait, ut ajunt quidam male feriati, in omni crimine, remisso legato, criminis impunitatem praesto esse, sed ait, in ea, quam tractat, specie id exspectandum esse, & sic atrox crimen inultum transmissum iri. Scio, Principes per legatos suos saepe rebelliones excitasse, atque ita iis ipsis delinquendi causam praebuisse, sed vel sic, sola interdictione contentus, caetera legatis parcerem: nam, ne dicam, scientiam & auctoritatem Principis difficulter probari posse, sic, ea probata, legatus mandato satisfecit, nec ab ejusmodi mandatario, etiam in re illicita, quisquam recte poenas exegerit, qui non omne jus legationis interversum cupit. Non nego, si praesens periculum immineat, legatum milite & excubiis posse cingi, sive sponte, sive ex mandato agat, sic cinctum posse transmitti, & poenam posci, sed ordine judicario apud nos accusari punirique non oportere, id est quod defendo.

Jean Hotman *en son Traité de l'Ambassadeur* C. 4. in crimine laesae Majestatis dubius haeret, & variis distinctionibus rem potius intricat, quam extricat, sed tandem §. 4. eum videas acquiescere exemplis Gentium, quae legatos, etiam in hac causa, impunitos dimiserunt. Attamen §. 13. rursus excipit crimina quaedam, non cogita-

ta, ſed perpetrata, quae ipſe non exciperem, niſi forte ſolam caedem Principis, apud quem agit, auctore Principe ſuo factam. Sed quis credat, hanc legato mandari poſſe? certe mandatam legato unquam fuiſſe ex Annalibus non comperi, & animus meminiſſe horret. In delicto communi etiam varie diſtinguit, & praecipue ad rationes Imperii attendi jubet, ſed ea diſtinctio, ut ſupra dicebamus, nobis, qua JCtis, nec cordi, nec curae esſe debet. In cauſa civili *C.* 5. *n.* 8. & 9. prolixe fallitur, dum non Judices, ſed Principem, nec qui miſit, ſed ad quem misſus eſt legatus, adeundum cenſet, ut ille de debito legati cognoſcat, non alia ratione, quam quod alioquin nemo cum legatis esſet contracturus. malae ſententiae pejor ratio.

Antonius de Vera *en ſon parfait Ambaſſadeur Lib. I.* §. 45. in omni crimine legatum ſubjicit foro Principis, ubi degit, hac una ratione, quod *delinquens* privilegio cadat. Vellem addidisſet, *etiam contrahens*: nam, ſi nugemur, oportet ſtrenue nugari. Sed, ſat ſcio, nemo auctoritate ejus hominis movebitur contra rationem, quam in legato non ſubdito uſus Gentium probavit.

Felicianus de Oliva *de Foro Eccleſiae Part. III. Quaeſt.* 12. *n.* 6. *& ſeqq.* jus revocandi domum, tam in cauſa civili, quam criminali, legatis concedit in his, quae ante legationem, negat in his, quae in legatione acta geſta ſunt. Ex Jure Romano ſcilicet ſic didicerat, nec ultra ſapiebat.

In Dominici Arumaei *Jure Publico* aliquot ſunt de Legatis & Legationibus Diſputationes, in quibus etiam id, quod nunc certo, certamen cernitur. De ſanctitate legatorum quae ibi occurrunt, tranſeo; de foro varie diſputatum eſt. *Tom. I. Diſcurſ.* 14. *ad* §. 16. defenditur quoque

que diſtinctio Juris Romani, & transfertur ad legatos externarum Gentium. Sed nihil ibi praecipuum eſt, quod refutari mereatur. Repetitur & laudatur ea diſtinctio *Tom. I. Diſcurſ.* 29. *ad Concl.* 12. damnata Gentilis & Kirchneri ſententia, quae crimen Majeſtatis excipit. Et ſane damnanda eſt in primis ea ſententia, ſi in reliquis delictis legatum jurisdictioni ordinariae ſubjeceris, ut illi ſubjiciunt. Ego in omnibus exemi, nec adhuc muto ſententiam. *Tom. II. Diſcurſ* 21. *n.* 48. & 49. legatus delinquens ſimpliciter judicio loci ſubmittur, ſed nulla, vel non idonea ratione. Exſtat ejusdem Arumaei Commentatio *ad Auream Bullam*, in cujus *Diſcurſ. I.* §. 21. proponit, *an legatus in Principem, ad quem miſſus eſt, conjurans, puniri poſſit?* & poſſe puniri contendit, quamvis res in ſolo conatu ſubſtiterit, oportune ex epiſtula Marci ad Verum (non, ut ait, Veri ad Marcum) haec recitans: *Scis ipſe, quid avus tuus Adrianus dixerit: miſera conditio Imperatorum, quibus de affectata tyrannide, niſi occiſis, non poteſt credi. Ejus autem exemplum ponere, quam Domitiani, qui hoc primus dixiſſe fertur, malui, tyrannorum enim etiam bona dicta non habent tantum auctoritatis, quantum debent.* Quamvis autem Arumaeus potiſſimum diſputet contra eam, quam mox dixi, Gentilis & Kirchneri ſententiam, plurimas tamen habet rationes, qua generaliter militant pro foro delicti. Plerasque ipſe jam recenſui, utique quae alicujus ſunt ponderis, reliquas ſcire nihil attinet. Sed & plurimae ſunt, quae contra militant, quas & ipſe recenſui, & quae, ſi alias non omnino vincant, victoriam utique reddunt dubiam. Quare confugiendum eſt ad exempla Gentium, & haec, ubi maximam partem ſibi obſtare ſentit Arumaeus, non juri, ſed animi magnitudi-

ni adſcribit. Quaſi vero interſit, ecquid moverit Gentes, cur pro dimittendo magis, quam puniendo legato judicaverint, modo pleraeque ita judicaverint, ut ut rationes in utramque partem fuerint dubiae.

Chriſtophorus Beſoldus in *Diſputatione de Legatis & Republica augenda n.* 11. & 15. diſtinctionem Juris Romani ſequutus eſt, at in *Diſſertatione de Legatis eorumque jure* (ubi, quicquid eſt hujus argumenti, prolixe tractavit) *C.* 5. §. 21. in foro criminis aliam diſtinctionem tentat, an non puta, ſi delinquat legatus *contra officium hominis*, ut ipſe loquitur, adulterium forte vel homicidium perpetrando, ad Principem ſuum ſit remittendus? Sin autem *contra officium legati*, & ejusmodi crimen ſit, quod non puniret, qui legatum miſit, tunc in eum, tanquam in hoſtem, animadverti poſſit? & in prima ſpecie pro transmiſſione legati palam reſpondet, in ſecunda dubius animi eſt, & varias variorum ſententias narraſſe contentus, nihil ipſe definit. In foro contractus *d. C.* 5. *n.* 25. antiquum obtinet. ſed his omnibus ſupra defuncti ſumus.

Legi Diſputationem *de Legato ſancto, non impuni*, quam Anno 1699. ſub auſpiciis Henrici Cocceji Francofurti ad Viadrum habuit Fredericus Wilelmus de Luderitz, & qua obviam itur ſententiae, quam nos defendimus de utroque foro legatorum. Digna eſt Diſputatio, quae legatur & excutiatur. Quod ait Auctor, apud Veteres extra controverſiam fuiſſe, legatos in loco, ubi degunt, forum ſortiri, ſola ejus fide dictum crede, nam contradicunt tot auctoritates, quot ipſe attuli, & ipſe mox adfert. Hoc largior, ex ſanctitate legatorum, quae tantopere praedicatur, quaeſtionem de foro non videri aeſtimandam, ſed non largior, ex jure Naturali, ut ille putat, de ea con-

conſtitui oportere. Jus Naturale nec homines diſtinguit, nec dominia, nec Imperia; jus Gentium diſtinguere docuit, & qui in Imperio noſtro ſunt, juriſdictioni noſtrae ſubjecit, ſed an & legatos ſubjecerit, an vero exceperit, ex ratione & uſu Gentium derivandum eſt. Fallimur, ſi aliud eſse Jus Gentium putemus, quam putaverunt veteres JCti, quodque ratione & uſu totum abſolvitur. Ut Juris Civilis pars eſt, populi conſuetudo, qaae ſingulos obligat, ſic Gentium conſuetudo, ex praeſumpta voluntate, ſingulas Gentes obligat, niſi palam ei obnunciaverint, ut, re integra, obnunciare poſsunt. Quicquid ex uſu Gentium adfertur, ut legatum non ſubditum dicamus, Auctor Diſputionis, praeëunte Arumaeo, ad ſolam animi magnitudinem refert, ego ad Jus Gentium, quod voluntarium appellamus, refero. Nec interea legatum, qui deliquit, pronuncio impunem, nec nego, manu repelli poſse, ſi manu agat, nec etiam, ſi res exigat, cuſtodiri poſse, quae omnia ipſe tantopere urget, ſed nego, conſtituto judicio de legati vita, bonis, exiſtimatione quemquam decernere pone, niſi Principem, qui miſit, eumve, cujus juriſdictioni antea ſuberat, Magiſtratum. Nec eſt, quod metuamus ab imminenti periculo, ut ille metuit, cum vel expulſione legati, vel cuſtodia nos eo liberemus, judicio ſemper ad ejus Principem rejecto. Idem Auctor in contractibus, quandocunque celebratis, legatum ſubjiceret foro loci, ubi eſt, niſi diſtinctio Juris Romani, quae olim quod ad legatos obtinebat, nunc quod ad alios quoſvis in mores Gentium tranſiviſset: quam & ideo ſervandam praecipit. Probo, quod moribus Gentium nunc ſtare velit, quibus mox ſtare nolebat, ſed vero in aliis quibuſvis, ſi vel alibi antea contraxerint, arreſtis utimur, & inde forum derivamus, contra rationem

Ju-

Juris Romani; idem igitur adverſus legatos licebit? ipſe non dicet. Quare domum revocant legati, abſque ulla diſtinctione, ex ſolo privilegio, quod Jus Gentium introduxit. Ex eadem Diſputatione didici, etiam Richardum Zoucheum librum ſingularem ſcripſiſſe *de Legati delinquentis judice*, ſed quem habere vel videre mihi non licuit. Si non alia ibi dixerit, quam de eodem argumento dixit in libello *de Jure Feciali inter Gentes*, facile eo poterimus carere. Hunc librum, poſtquam ſuperiora ſcripſeram Anno 1721. deinde mihi contigit videre & legere, & quamvis non omnes rationes, quas ipſe adfert pro tuenda ſententia Grotii, ego meas facere velim, in primis tamen mihi placent exempla legatorum delinquentium & non punitorum, quae ex veteri & recentiori memoria profert, ut conſenſum Gentium in eam rem efficiat, ſimul reſpondes exemplis quibuſdam, quibuſdam, quae in contrarium proferuntur. Et hac parte utilis eſt ille libellus, quod ad alia, tuto carebimus.

Poſsum alios addere, qui ſententiam ſuam dixerunt de foro legatorum, vel etiam de uſu Gentium teſtati ſunt, ſed & poſsum praeterire, quia plerique ſimpliciter reſpondent, quid ſibi videatur, rationibus hic illic aſperſis, quas ſupra occupavi, vel de moribus Gentium pronunciant, ſine ullis populorum ſuffragiis. Franciſcus Albertus Pelzhoffer *Arcanor. Stat. Lib. IV. §.* 10, 13. & 14. inter privilegia legatorum recenſet immunitatem fori tam civilis, quam criminalis, excepto crimine laeſae Majeſtatis. Ulricus Huberus *de Jure Civit. Lib. III. Sect.* 4. *C.* 2. in utramque partem de utroque foro legatorum diſputat, ſed tandem agnoſcit, *utilitatem tacitum inter Gentes pactum de univerſa illorum exemptione produxiſſe videri.* Ita tamen rem temperavit *n.* 19. ut per modum defenſionis & in-

interdictionis legatus cohiberi possit, quod ipsum nos uberius sumus exsequuti. Simon a Groenewegen ad *l.* 2. §. 3. *ff. de judic.* generalem quoque legatorum exemptionem tuetur, ex aliorum penu quaedam in hanc sententiam depromens. Petrus Bort *de Arrest. C.* 4. *n.* 6. *& seq.* ajentium & negantium ordines ex curta, quam habebat, supellectile expromit, & *n.* 13. & 15. ipse censet, in Hollandia distinctionem Juris Romani, etiam in legatis externarum Gentium, sequendam videri. Quid ejus rei sit, ex professo in superioribus explicavi, sed de nostra hac aetate, quod ille ait, utique verum non est. M. de Callieres, qui & ipse Regis Franciae legatus fuit, *en sa Maniere de negotier avec les Souverains C.* 9. legatorum partes recte egit in causa fori, ex ratione defendens, quod alii plurimis exemplis Gentium defenderant. Jean Barbeyrac in *Not.* ad Puffendorf *de Jure Nat. & Gent. Lib. VIII. C.* 9. *n.* 12. negat quoque, legatos delinquentes a Principe, apud quem agunt, puniri posse, & postquam modum, qui servandus sit, ex Grotio praescripserat, mox addit: *Lors même que la Chose presse, il est permis de se saisir d'abord de sa personne, comme d'un Ennemi declaré, de le tenir en prison, & de le faire même mourir, si cela est necessaire pour nôtre conservation.* Non intercedo, si aliter res salva esse nequeat; salus Populi, salus Principis, suprema lex esto. Sed fere semper res aliter salva esse potest, si non manu agat legatus, & tumultuaria caede succumbat. Expulsio vel custodia legati alioquin suffecerit, ut saluti nostrae consulamus. Vides, Lector, quot capita, tot fere sententias, tuum erit in hoc depraeliantium hominum certamine discernere, quis justius induit arma.

F I N I S.

CONSPECTUS CAPITUM.

CAP.

FINIS.

INDEX

RERUM ET VERBORUM.

Au-

Do-

Im-

M.

quo-

INDEX LEGUM,

Quae in *his Opusculis* explicantur & emendantur.

Ex Institutionibus.

E Pandectis.

INDEX

INDEX AUCTORUM.

Qui laudantur, illuſtrantur, emendantur.

Kir-